
Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2019, Issue 60

Themed Issue on International Migration
Uluslararası Göç Temalı Sayı

Issue Editor/Sayı Editörü
Ibrahim Sirkeci

The journal was previously entitled as Istanbul Journal of Sociological Studies
Derginin önceki ismi: Sosyoloji Konferansları

Journal of Economy Culture and Society is covered in;

Web of Science Core Collection, Emerging Sources Citation Index (ESCI)
TUBİTAK-ULAKBİM's TR Index
EBSCO
ProQuest

Journal of Economy Culture and Society aşağıdaki indekslerde yer almaktadır;

Web of Science Core Collection, Emerging Sources Citation Index (ESCI)
TUBİTAK-ULAKBİM TR Dizin
EBSCO
ProQuest

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2019, Issue 60

Editor in Chief / Baş Editör

Veysel Bozkurt

Istanbul University, Istanbul, Turkey

Associate Editor / Editör Yardımcısı

Dilek Demirbaş

Istanbul University, Istanbul, Turkey

EDITORIAL BOARD / EDITÖRYAL KURUL

Levent Altınay	Oxford Brookes University, Oxford, UK
Farid Alatas	Singapore National University, Singapore
Nuran Bayram Arlı	Uludağ University, Bursa, Turkey
Gürel Çetin	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Glenn Dawes	James Cook University, Townsville, Australia
Uğur Dolgun	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Nevin Güngör Ergan	Hacettepe University, Ankara, Turkey
Doğan Gürsoy	Washington State University, Washington, USA
Adrian F. Furnham	University College of London, London, UK
Sari Hanafi	American University of Beirut, Beirut, Lebanon
Rosita Henry	James Cook University, Townsville, Australia
Ronald Inglehart (E.)	University of Michigan, Michigan, USA
Yunus Kaya	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Wiebke Keim	Freiburg University, Freiburg, Germany
Kazuhisa Nishihara	Seijo University, Tokyo, Japan
Pippa Norris	Harvard University, Cambridge, Massachusetts, USA
İhsan Sezal	TOBB Economy and Technology University, Ankara, Turkey
İbrahim Sirkeci	Regent's University, London, UK
Thomas Li-Ping Tang	Middle Tennessee State University, Tennessee, USA
Haluk Zülfikar	Istanbul University, Istanbul, Turkey

Director / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Uğur Dolgun

Istanbul University, Istanbul, Turkey

Managing Editors / Yönetici Editörler

Özcan Garan

Istanbul University, Istanbul, Turkey

Alper Karaağaç

Istanbul University, Istanbul, Turkey

Emine Kübra Usta

Istanbul University, Istanbul, Turkey

Hüseyin Tok

Istanbul University, Istanbul, Turkey

English Language Editor / İngilizce Dil Editörü

Alan James Newson

Istanbul University, School of Foreign Languages, Istanbul, Turkey

Elizabeth Mary Earl

Istanbul University, School of Foreign Languages, Istanbul, Turkey

Owner / Sahibi

Istanbul University / İstanbul Üniversitesi

Representative of Owner / Yayın Sahibi Temsilcisi

Representative of Journal of Economy Culture and Society on behalf of owner is Prof. Dr. Veysel Bozkurt (Istanbul, Turkey).
Journal of Economy Culture and Society dergisinin sahibi adına temsilcisi: Prof. Dr. Veysel Bozkurt (Istanbul, Türkiye).

Correspondence Address / Yazışma Adresi:

Istanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi,
Merkez Kampüsü, 34452, Beyazıt, İstanbul - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00 / 11548
e-mail: jecs@istanbul.edu.tr
http://jecs.istanbul.edu.tr

Publishing Company / Yayıncı Kuruluş

Istanbul University Press / İstanbul Üniversitesi Yayınevi
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü,
34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye
Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00

Printed in / Baskı

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.
2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu,
İstanbul - Turkey
www.ilbeymatbaa.com.tr
Sertifika No: 17845

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2019, Issue 60

ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU

Norizan Abdul	Ghani University Sultan Zainal Abidin, Terengganu, Malaysia
Ketut Ardhana	Udayana University, Bali, Indonesia
Serpil Aytaç	Uludağ University, Bursa, Turkey
Hasan Bacanlı	Fatih Sultan Mehmet Vakif University, Istanbul, Turkey
Burhan Baloğlu	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Filiz Baloğlu	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Şenol Baştürk	Uludağ University, Bursa, Turkey
Nuran Bayram	Uludağ University, Bursa, Turkey
Vehbi Bayhan	Inonu University, Malatya, Turkey
Yücel Bulut	Istanbul University, Istanbul, Turkey
İsmail Coşkun	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Glenn Dawes	James Cook University, Townsville, Australia
Mustafa E. Erkal, (E.)	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Hüsnü Erkan, (E.)	Dokuz Eylül University, Izmir, Turkey
Alev Erkilet	Sakarya University, Sakarya, Turkey
Hakan Gülerce	Harran University, Sanliurfa, Turkey
Yaşar Kaya	Inonu University, Malatya, Turkey
Masreka Khan	Erciyes University, Kayseri, Turkey
Abdullah Korkmaz	Inonu University, Malatya, Turkey
Bedri Mermutlu	Istanbul Commerce University, Istanbul, Turkey
Ferhat Özbek	Gumushane University, Gumushane, Turkey
Zeki Parlak	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Robin Rood	James Cook University, Townsville, Australia
Serdar Sağlam	Gazi University, Ankara, Turkey
Ünal Şentürk	Inonu University, Malatya, Turkey
Seyyed Hossein Serajzadeh	Kharazmi University, Tehran, Iran
Taner Tatar	Inonu University, Malatya, Turkey
Hayati Tüfekçioğlu	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Tina Uys	Johannesburg University, Johannesburg, South Africa
Feridun Yılmaz	Uludag University, Bursa, Turkey
İbrahim Güran Yumuşak	Istanbul Zaim University, Istanbul, Turkey
Aigul Zabirova	United Arab Emirates University, Al Ain, UAE

EDITORIAL MANAGEMENT / DERGİ YAZI KURULU

Veysel Bozkurt	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Dilek Demirbaş	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Uğur Dolgun	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Alper Karaağaç	Istanbul University, Istanbul, Turkey
Hüseyin Tok	Istanbul University, Istanbul, Turkey

Papers and the opinions in the Journal are the responsibility of the authors.
Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.

This is an international, scholarly, peer-reviewed, open-access journal published biannually in June and December.
Haziran ve Aralık aylarında, yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli, açık erişimli ve uluslararası bilimsel bir dergidir.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2019, Issue 60

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Themed Issue / Temalı Sayı

Research Articles / Araştırma Makaleleri

- President Trump and Migration Policy
Philip L. MARTIN..... 1-15
- Migration and Security in Northeast Asia: Political Aspects
Evgenii GAMERMAN 17-26
- The Entrepreneurial Activity of Chinese Migrants on the Border Areas of Russia and China at the Turn of the Centuries: the Features of "Shuttle" Migration in the Context of State and Regional Policy
Olga ZALESSKAIA..... 27-44
- Adding the "New" Inhabitant to the Design of Urban Area and Social Work for Refugees
Kentin "Yeni" Sakinini Kentsel Alan ve Mülteciler için Sosyal Hizmet Tasarımına Ekleme
Pınar KARABABA 45-60
- Zorunlu Göçün Görün(e)meyen Aktörleri: Temsil ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sığınmacı Erkekler*
The Invisible Actors of Forced Migration: Male Refugees in The Context of Representation and Gender
Filiz GÖKTUNA YAYLACI, Mehmet Can ÇARPAR..... 61-85
- 2.000 Aile Araştırması: Bazı Sonuçlar ve Gelecek Araştırmalar için Potansiyeli*
2000 Families Research: Some Findings and Potential for Future Research
Ayşe GÜVELİ 87-104
- A Critical Discussion on Turkish Students' Thoughts about Syrians over Nation-State Teachings
Ulus-Devlet Öğretileri üzerinden Türk Öğrencilerin Suriyeli Göçmenler Hakkındaki Düşünceleri Üzerine Eleştirel bir Tartışma
Hatice Yaprak CİVELEK..... 105-124
- Dış Ticaret ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Çekim Modeli Analizi: Almanya Örneği
Analysis of Gravity Model on the Relationship Between Foreign Trade and Immigration: The Case of Germany
Halil ÖZEKİCİOĞLU, Semanur SOYYIĞIT..... 125-143
- Türkiye'de İç Göçün Bölgesel Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Tarım Sektörünün Belirleyici Rolü
The Effect of Internal Migration on Regional Poverty in Turkey: The Determining Role of the Agricultural Sector
Mehmet ZANBAK, Reyhan ÖZEŞ ÖZGÜR..... 145-169

Theoretical Articles / Kuramsal Makaleler

- Göç Sonucu Yaşanan Erkeklik Krizlerinin Bir Yüzü Olarak Erkekliğin Kaybı
Loss of Masculinity as a Face of Masculinity Crises Experienced as a Result of Migration
Mehmet BOZOK..... 171-185

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Year 2019, Issue 60

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Unthemed Articles / Tema Dışı Makaleler

Research Articles / Araştırma Makaleleri

- Bir Kamu Üniversitesi Personelinin Çalışma Mutluluğunu Etkileyen Faktörler: Nitel Araştırma Örneği
Factors Affecting Happiness of a Public University Staff: Case of Qualitative Research
Nuray TURAN 187-205
- Arkaik Toplumlardan Günümüze Değiş-Tokuş Ekonomisi ve Örnek Ülke Uygulamaları
Exchange Economy from Archaic Times to the Present and Practices from Example Countries
Mehmet Şükrü NAR.....207-225
- Post-modern Tanrı Misafiri: Couchsurfing Deneyim Süreci
The Postmodern Unexpected Guest: The Couchsurfing Experience Process
Serhat AYDIN, Emin Cihan DUYAN.....227-243
- İzmir-Aliağa-Horozgediği Köyü'nde Kırsal Dönüşümün Eleştirel Ekolojik Sağlık Antropolojisi
Critical Ecological Medical Anthropology of Rural Transformation in Izmir-Aliağa-Horozgediği Village
Gözde DALAN POLAT 245-274

PREFACE

Introduction to the Special Issue on International Migration

Special Issue Editor: **Ibrahim Sirkeci**

International migration is not new, neither for Turkey nor for Western Europe or North America. However, there is a renewed interest in the subject mainly in response to an increasing volume of population movements and irregularities in these relative rare flows and outcomes in the face of economic and political crises. Certain concentration areas attracting large inflows such as Turkey and populations subject to sudden and mass movements such as the out-migration from war-torn Syria make it more important and central to the debates in politics and beyond.

Nevertheless, still, it is important to note that “migration is an exception not the norm” as my friend Professor Philip Martin likes to put it.¹ Only about 3.4 per cent of the world population lives in countries other than they were born. At the same time, the visibility and share of immigrants in the general population vary across countries, cities and regions within countries. This makes migration more of a challenge in certain places and countries. The fact remains though those perceptions about immigrants often have a bigger impact than the reality in shaping public discourses and policies as perceptions are crucial for migratory movements too.

Evidently, immigration trends and perceptions have heavily influenced the Brexit decision in the United Kingdom and various elections across Europe. Despite significant evidence in favour of benefits of immigration, general opinion and attitudes seem increasingly negative towards immigrants. There is a need and will to counter this negativity.

This is one of the reasons why migration is a very sensitive topic which has been, unfortunately, often carelessly “researched”. On the one hand, expansion of the field and so many new colleagues joining the ranks are good news. Nevertheless, it also comes with some low quality work, “noise” and the heavy task of sifting through. This also means that new researchers and PhD students face a higher mountain to climb to cover the ground. There are some means available but not without risks. For example, many of us use rankings such as Clarivate (former ISI) or Scopus lists.² These come with their own biases as both lists are commercial and since 2018, they are owned by the same publishing company. Hence, their priorities may not necessarily be scientifically motivated although we can give some credit. Another common tool used is Harzing’s simple software³ which gets you the “most cited” resources drawn from these lists as well as Crossref and Google Scholar. The same bias is present here too.

---

1 Sarah Spencer once stated “migration remains the exception, not the norm” (2011, p.6) too but I am not sure who was the first.

2 See: Sirkeci, I., & Cohen, J. H. (2015). Measuring impact and the most influential works in Migration Studies. *Migration Letters*, 345-336 ,(3)12 and Sirkeci, I., Cohen, J. H., & Pşivara, A. (2017). Towards a Migration Letters Index: the most influential works and authors in Migration Studies. *Migration Letters*, 424-397 ,(3)14.

3 See <https://harzing.com/resources/publish-or-perish>.

We are at a turning point as the data become overwhelming in every respect and not necessarily making researchers lives easier. There are attempts such as the 100 Questions Initiative to identify key issues independent of data. This is important as data-driven scholarship remains to be mainstream in the field. However, this does not mean poorly gathered data should be scattered. We have to develop appropriate methods and technologies to ensure the quality of the data.

The current negativity on migration is driving discourses and policies. To counter that researchers have to operate with unquestionable methodologies and data. This also applies to the interpretation and dissemination of results. However, much attractive can be the spotlights and possibility of appearing in media, we have to be careful with what we are releasing and how robust that is. Prescribing journalists is not the way forward. They do their job in catching the headlines. That is similar to the politicians who are worried about the next election (bear in mind in most countries, there is an election in every 2 or 3 years). Nevertheless, the “scientist”, “researcher”, or “scholar” means long term. Despite all the push from academic institutions and their sponsors, public or private, short term or “just in time” impact is not really in our best interest in furthering migration scholarship.

Therefore, I would like to draw attention to some areas in need of further research, and I throw in some directions for the future development of the field. One very popular and topical area is integration. It has been a contested area because of the terminologies used and changed over time. There is a need for further research and clarity here. Integration is often used to refer to “assimilationist” policy and practices. It is important to see the dynamic meanings of these terms changing as things move along. We have also seen terms such as “acculturation” or “adaptation” also used frequently. These are again referring to a largely assimilationist language. Despite the allusion of mutual nature, acculturation means a process of adopting, acquiring and adjusting to a new cultural environment. Integration, hence, needs to be defined as a two-way street to be appropriate to analyse and positive about migration.

Another important concern is the paucity of properly done quantitative analysis on migration. Many of the studies appeared in the last 7 or 8 years in Turkey (and on Turkey) are mimicking some quantitative methods but not really honouring them. Many papers and even books do not go beyond simple frequency tables or charts. It is important to analyse existing data and be robust in collecting new data. Asking the right questions to data is important but when needed pointing the flaws and accepting “no” as an answer are equally important to inform the debates in this field better.

I think we can claim that we are well beyond the quantitative-qualitative divide by now. Many more researchers are conversant with mixed methodologies, and that is often the most appropriate approach to study migration. It is not just adding a bit of a context to the stories or a bit of human flesh to the data. It is about how we can better understand and explain or at least formulate the essential questions.

Another important area of research is the reaction and changes in labour markets in relation to immigration. This is a broad area covering topics such as labour market outcomes for education, discrimination, disadvantages, trade unions, policy and practices and surely wages and incomes. There are very few studies on immigration and labour markets in Turkey and not enough

PREFACE

---

robust analysis of what is happening and what can be next. However, this is a popular topic and any research on migration and labour markets will be open to manipulation for good or bad. At the same time, this is where a positive narrative of immigration can be built too.

Similarly, immigrant entrepreneurship is another key area of research. This is, on the one hand, showing the risk-taking entrepreneurial nature of migration selectivity, while on the other, a proxy indication of discrimination and disadvantages in the mainstream labour markets.

Domestic violence, gender, identity, education, and media representation are all important areas, perhaps, with an excessive number of poorly conducted studies. There is no harm using established methodologies while we should welcome any novel but robust approaches. In the same vein, daily routines and challenges are where many stories emerge and worth telling.

A final area to be highlighted is migration and finance. This covers the cost of migration as well as access to finance and financial institutions and remittances. Turkey has dropped ranking in the world league of remittance receipts long ago as these small amounts do not represent a significant portion of the GDP anymore. However, as a new immigration country, it is likely to be climbing up the ladder in as a remittance sending country warranting new research in this area too.

In this special issue, we tried to cover good ground and covered some of these topics I highlighted above. Yaprak Civelek, in her paper, analyses 150 letters written by Turkish school children to their Syrian classmates. It is an intriguing inventory of animosity and fraternity in children's view which is likely to shape the future experiences of Syrians in Turkey.

The second article by Filiz Göktuna Yaylacı and Mehmet Can Carpar is an attempt to dissect gender in refugee households from a males perspective. They draw parallels to known gender inequalities and pressures among single young refugee men.

Mehmet Bozok's contribution is, to an extent, supporting the previous article. Bozok discusses the situations that produce the tensions and anxieties, which patriarchal masculinities experiences, such as loss of power, status and social legitimacy in relation to migration experience. He explores the "masculinity crises" experienced as a loss of masculinity in the migration process.

2000 Families study is presented by Ayse Guveli, who outlines the theoretical and methodological discussions in the field and data from a recent large scale. The article is almost like a blueprint for the study and the good news is that the datasets from the 2000 Families study are available through the GESIS data archive.

Halil Özekicioğlu and Semanur Soyçiğit test the gravity model in Germany. They argue that immigration has no impact on Germany's exports or imports while they show that there is a positive correlation between the GDPs of the source countries and Germany's imports and exports.

Evgenii Gammerman takes us to another macro analysis looking at the role and place of security in the Far East, including Korea, China, Eastern Russia. This is particularly interesting in understanding the role of China in migration dynamics in this region and globally.

PREFACE

The same region is also the focus of Olga Zalesskaia's article on Chinese entrepreneurship in borderlands with a focus on shuttle migration and trade. The extensive border areas in the Far East and this borderland has been a hotbed of Chinese immigrant startups and were affected by the changes in either side of the border.

Donald Trump is surely part of migration politics, and Philip L. Martin throws in an up to date analysis of his migration policy in the United States. This is an impartial analysis of Trump on migration. Martin shows that Trump managed to make an impact but many substantial changes were stopped or slowed down at courts. He underlines the limits of a nationalist and populist approach to managing migration.

The next article examines the population movement data in Turkey and relates internal migration to poverty patterns with particular reference to the agricultural sector. Zambak and Özeş Özgür contemplate on how rural exodus can be improved either by skill development or local investment.

The last article by Pinar Karababa offers another design and offers a reflective account of her observations of socio-spatial dynamics between locals, refugees and others at the face of social services access. How these dynamics interact and impact on the urban space is clearly part of the investigation here.

Many have contributed to the preparation of this special issue, and I am thankful to the editorial team and publishing team of the Journal for their continuous support. The reviewers, many of whom we have bothered several times during the iterative revision rounds, have been excellent in offering constructive feedback and we believe all papers have been enhanced through this process. My final thanks are reserved for Professor Veysel Bozkurt for the invitation to do this special issue as well as for her support and trust which made the whole process a pleasant experience.

This is in no measure a closure of the account, answering all the questions about migration. However, a genuine and sincere effort to offer a selection of studies and discussions highlighting and exemplifying the challenges and issues the researchers in the field tackle day in day out. Hope the readers of the Journal will find these papers useful.

Ibrahim Sirkeci
London, 23 December 2019

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article

President Trump and Migration Policy

Philip L. MARTIN¹

¹University of California, Department of Agricultural and Resource Economics, Davis, California, USA

ORCID: P.L.M. 0000-0002-1547-2137

Corresponding author:

Philip L. MARTIN,
Agricultural and Resource Economics, Social Sciences and Humanities University of California, Davis, USA

E-mail: martin@primal.ucdavis.edu

Submitted: 04.03.2018

Revision Requested: 18.04.2019

Last Revision Received: 24.06.2019

Accepted: 24.07.2018

Published Online: 22.10.2019

Citation: Martin, P. L. (2019). President Trump and migration policy. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 1–15.

<https://doi.org/10.26650/JECS2019-0024>

ABSTRACT

The US is home to a fifth of the world's 260 million immigrants; but about one in four of the 48 million foreign-born residents in the US is unauthorized (UN DESA, 2017; Passel & Cohn, 2018).¹ Candidate Donald Trump promised to stop the entry of unauthorized foreigners by building a wall on the Mexico-US border and deporting the unauthorized immigrants in the US. After taking office in January 2017, President Trump issued executive orders that ordered planning to build the wall, more agents to detect and deport unauthorized foreigners, and restrictions on the entry of Muslims from countries deemed uncooperative in the fight against terrorism. Congress has rejected many of Trump's proposals, and the courts have slowed the implementation of some Trump policies, highlighting the limits of a nationalist and populist approach to managing migration.

Keywords: Trump, US migration policy, border wall

¹ According to the UN DESA, persons who were born in Puerto Rico and moved to the mainland US are considered as international migrants. However, they are not counted by the US government among the estimated 44 million foreign born in the US in 2017.

1. Mexico-US Migration²

Mexico and the US share a long border and history, but most of the 12 million Mexican-born residents of the US arrived in the past half century. In 1970, when Mexico had 52 million people, about 750,000 or less than two percent of persons born in Mexico lived in the US. By 2008, when Mexico had 110 million people, some 12 million or 11 percent lived in the US (Passel, Cohn, & Gonzalez-Barrera, 2012).

This paper reviews unauthorized Mexico-US migration since 1970, US efforts to curb such migration, and the debate between admissionists and restrictionists over the relative importance of legalization of unauthorized foreigners in the US versus more enforcement to prevent future illegal entries, and President Trump's enforcement-only approach and efforts to deal with Central American asylum seekers. The paper concludes with a look at adjustments to rising labor costs in agriculture, the port of entry for many of the unauthorized Mexicans.

What turned the Mexico-US migration corridor into the world's largest movement of people between countries in modern times of peace? Several reasons explain why "go north for opportunity" became a mantra of young people, especially in rural Mexico. First, the Mexican government for most of the 20th century had an inward-oriented economic policy that protected local industries from import competition, slowing urban job creation because Mexico's protected industries produced high cost goods that few Mexicans could afford. Second, Mexico developed a collective or ejido agricultural system that allowed peasants to farm the land assigned to them but prohibited ejido members from selling or renting their land discouraged investment to improve agricultural productivity and incomes (Escobar & Martin, 2006). The ejido system kept peasants on the land, but poverty increased as plots got smaller with population growth.

Third, labor-intensive agriculture expanded in the arid western US states with the help of government irrigation projects and a series of guest worker or Bracero programs that brought rural Mexicans to the US legally as guest workers. The Bracero program depressed farm wages and encouraged US farm workers to seek nonfarm jobs, leading to "farm labor shortages" that justified ever-more Braceros. The Bracero program was ended in 1964 as a form of civil rights for Mexican Americans, and US farm wages rose, spurring a wave of labor-saving mechanization in US agriculture (Martin & Olmstead, 1985).

There was a decade-long pause in Mexico-US migration between 1965 and 1975 that was associated with the rise of Cesar Chavez and the United Farm Workers union pushing US farm wages to twice the federal minimum wage in contracts with hundreds of California farms. Oil was discovered in the Gulf of Mexico in the mid-1970s, prompting the Mexican government to borrow in anticipation of rising tax revenues. When the price of oil fell, the Mexican peso was devalued several times, making US wages more attractive to Mexicans and setting off a wave of south-north migration. The US had few Border Patrol agents on the Mexico-US border, and there were no federal "penalties on US employers who knowingly hired unauthorized workers," so unauthorized Mexican workers found it easy to get US jobs (Martin, 2010).

2. IRCA and the 1990s Upsurge

The US government in 1986 tried to stem the rising tide of unauthorized Mexico-US migrants with the Immigration Reform and Control Act (IRCA). At the time, US policy makers were divid-

---

2 **Acknowledgement:** This is an expanded revised version of the opinion article published earlier: Martin, P. (2019). Trump, Migration, and Agriculture. *Border Crossing*, 9(1), 19–27. doi:<https://doi.org/10.33182/bc.v9i1.674>

ed into two camps on how to proceed. One group, often dubbed ‘restrictionists’, believed that the highest priority was to reduce unauthorized migration. The other end of the spectrum was dominated by ‘admissionists’ who believed that, as a nation of immigrants, the US should legalize unauthorized foreigners and admit more legal immigrants (Martin, 2016).

Restrictionists and admissionists compromised in IRCA. Restrictionists got the first ever federal sanctions on employers who knowingly hired unauthorized workers and more Border Patrol agents. They reasoned that, if more Border Patrol agents raised the cost of crossing the border, and employers refused to hire unauthorized workers for fear of being fined, fewer migrants would attempt illegal entry. Admissionists won two legalization programs, one for unauthorized foreigners who were in the US at least five years and another for “unauthorized workers who did at least 90 days of farm work in the previous 18 months” (Martin, 1987).

IRCA’s legalization programs worked but their enforcement provisions failed. Some 2.7 million unauthorized foreigners were legalized, 70 percent Mexicans (Chishti, et al., 2011). The farm worker legalization program made it relatively easy for adults with elementary school educations to become legal immigrants by submitting letters from employers attesting that the person had done at least 90 days of farm work in 1985-86. Many workers who did not do qualifying farm work submitted documentation asserting that they did and became immigrants, which taught rural Mexicans and others how to use false documents to obtain immigration benefits (Martin, 1994). As the use of false documents became routine, more unauthorized workers arrived and gained employment, since employers were not required to verify the authenticity of documents of newly hired workers in order to avoid fines.³

The 1990s were a period of very high Mexico-US migration. Legal immigration reached a million a year, as newly legalized Mexicans brought their families into the US. Illegal Mexico-US migration surged, and over 1.6 million Mexicans were apprehended in the US in FY2000, an average of over 4,300 a day.⁴ Many of those who were apprehended agreed to return to Mexico “voluntarily,” which allowed them to try to enter the US again, sometimes on the same day.

3. Enforcement versus Comprehensive Reform

The upsurge in Mexico-US migration during the 1990s was well publicized, but restrictionists and admissionists were unable to find a compromise solution, blocking action in Congress. After the September 11, 2001 terrorist attacks, the House took a restrictionist approach in 2005 with an enforcement-only bill, the Border Protection, Antiterrorism, and Illegal Immigration Control Act (HR 4437), which would have required employers to use an internet-based government system to

3 Chishti et al. (2011) argued that reasons for growing illegal immigration after IRCA included the Special Agricultural Workers program and absence of new programs for recruiting guest worker: “IRCA’s greatest failing was that it did not anticipate the dynamic nature of the country’s immigration need. Thus, the law provided no legal avenues for increased employment-based immigration, especially for low-skilled workers. This failing, combined with a high demand for low-skilled workers in a growing economy, led to a surge in the unauthorized population in the 1990s and in the early 2000s. By 2007, the U.S. unauthorized population had reached a new peak of 12 million people.” (cited from Martin, 2019: 19–20).
“IRCA *did* include a new guest worker program called the Replenishment Agricultural Workers program, which could be implemented if there were labor shortages. There were no labor shortages due to the influx of unauthorized foreigners, so RAW expired without being used (Martin, 1994). The “labor shortages” cited by Chishti et al came a decade after IRCA legalization, when there were already over eight million unauthorized foreigners in the US” (Martin, 2019:20).

4 Apprehension data are at: www.cbp.gov/sites/default/files/assets/documents/2017-Dec/BP%20Total%20Monthly%20Aps%20by%20Sector%20and%20Area%2C%20FY2000-FY2017.pdf

check the documentation provided by newly hired workers, so that employers would know immediately if the new hires were authorized to work (Migration News, 2006a).

Admissionists who wanted another legalization program opposed HR 4437, and mounted protests on May 1, 2006 that were billed as “A Day without Immigrants.” Many businesses that hired unauthorized workers closed in support of their workers (Migration News, 2006c) and unions, who saw migrants as a prime source of new members, provided much of the organizational support for the May 1 protests.

The May 1, 2006 demonstrations persuaded a bipartisan group of senators to develop an alternative to the House enforcement-only bill. They introduced the Comprehensive Immigration Reform Act (CIRA or S 2611), which won Senate approval in May 2006 (Migration News, 2006a) but was not considered by the House. The Senate developed another bipartisan CIRA in 2007 and, despite the support of President George W. Bush, it did not win approval after then-Senator Barack Obama (D-IL) and unions opposed the inclusion of new guest worker programs. The Senate approved another CIRA in 2013 during President Barack Obama’s second term, and once again the restrictionist-dominated House refused to consider it (Migration News, 2013a).

The bipartisan CIRA bills rested on a three-legged stool that aimed for a compromise between admissionists and restrictionists, that is, CIRA bills offered more enforcement, legalization, and new guest worker programs. The Senate-approved CIRA in 2013 (S 744) illustrates the elements that are likely to be the starting point for any future bipartisan immigration reform. The first enforcement element provided \$6.5 billion for building more fences on the Mexico-US border, and introduced the same requirement that was in the 2005 House bill requiring all employers to use the government’s E-Verify system to check the legal status of newly hired workers. Non-US citizens seeking jobs would have to present “biometric work authorization cards” or immigrant visas with a photo, which employers would check with the internet-based system (Migration News, 2013b).

The second element was a legalization program that would have provided a 13-year path to US citizenship for unauthorized immigrants who arrived in the US before the end of 2011 and paid a \$500 fee and any back taxes they owed in order to become “registered provisional immigrants” (RPI). After six years, these RPIs could renew their status for another \$500 fee or, after 10 years, if they could prove that they had worked or studied, did not resort to federal means-tested welfare benefits and lived in the US since their initial registration, RPIs could apply for regular immigrant status (Migration News, 2013b).

The third leg of the stool would have been new guest worker programs. Critics of IRCA emphasized that legalization allowed previously unauthorized workers to move up in the labor market, leaving a vacuum that attracted more low-skilled unauthorized workers in the 1990s. CIRA would have created a new W-visa program to admit low-skilled guest workers, with an annual number set by a new Bureau of Immigration and Labor Market Research that studied labor market data to determine how many guest workers were needed. The H-2A guest worker program for agricultural workers would have been replaced by two new programs, a W-2 program that tied farm workers to one employer, and a W-3 program that allowed farm guest workers to “float” between farms (Migration News, 2013b). Finally, the number of visas available for high-skilled foreigners under the H-1B program would have almost doubled to 110,000 a year, with further increases allowed if employers used up all the visas made available.

The Senate’s approval of S 744 set off a wave of euphoria among admissionists, who made plans to help unauthorized foreigners to register for RPI status. However, restrictionists in the

House insisted that enforcement must come before legalization, citing the experience with IRCA. The House considered only proposals that would increase enforcement against unauthorized migration (Migration News, 2013b).

President Obama, frustrated with Congressional inaction, in June 2012 used an executive order to grant legal work and residence permits to some unauthorized foreigners who were children when they arrived in the US. The Deferred Action for Childhood Arrivals program allowed unauthorized foreigners who satisfied two major conditions: They were brought into the US before the age of 16 and graduated from US high schools, to obtain renewable work and residence permits that protected them from deportation (Migration News, 2012).⁵ Obama issued an executive order to go further in November 2014 and created the Deferred Action for Parents of Americans and Lawful Permanent Residents (DAPA) program, which would have granted work and residence permits to unauthorized foreign adults living in the US with legal children, typically children who were born in the US and are US citizens (Rural Migration News, 2015).⁶

DACA now protects about 690,000 unauthorized foreigners, 80 percent of whom were Mexicans.⁷ However, DAPA was opposed by Republicans and not implemented after they won court injunctions that found DAPA to be an illegal intrusion on the power of Congress to manage migration.

4. Trump and Enforcement Only

Two decades of debate over what to do about unauthorized Mexico-US migration provide the backdrop for Donald Trump's successful quest for the presidency. Trump announced his candidacy in June 2015 with statements that pundits predicted would doom his chances of success. Trump said that unauthorized Mexicans were "bringing drugs. They are bringing crime. They're rapists, but some, I assume, are good people." Candidate Trump maintained his lead over so-called "establishment Republicans" by stressing his opposition to unauthorized migration and promising to "make America great again" by imposing tariffs on imports that would encourage US manufacturers to reopen US factories.

After taking office in January 2017, Trump immediately dealt with illegal migration. First, Trump issued an executive order instructing the Department of Homeland Security to plan for a wall on the Mexico-US border and to increase the number of Border Patrol agents patrolling the border. The second executive order doubled the number of Immigration and Customs Enforcement agents, the agency within DHS that detects and removes unauthorized foreigners from the US. The third executive order reduced refugee admissions and restricted the entry of foreigners

---

5 "Eligibility for DACA status is limited to those who have lived illegally in the US at least five years and was younger than 31 on June 15, 2012, or enrolled in school, or have a high school diploma, or be honorably discharged veterans. DACA recipients may not have been convicted of US felonies or three misdemeanors. Obtaining DACA work and residence permits cost applicants \$465, and entitled DACA recipients to Social Security numbers and driver's licenses in most states as well as professional certificates and financial aid for college" (Migration News, 2012).

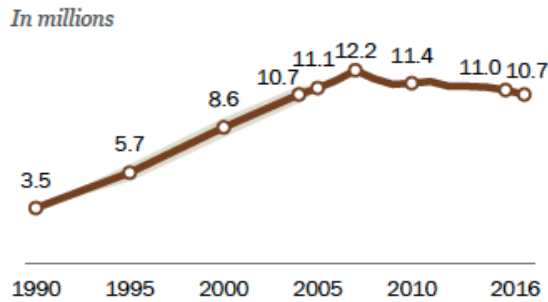
6 After the November 2014 elections, the Republicans seized control of the Congress and then President Obama stated that he would "fix as much of our immigration system as I can on my own, without Congress." As a result, about four million unauthorised immigrants with children who are US citizens or permanent residents who had lived in the US for five years or more were estimated to be eligible to apply for renewable deportation deferrals and work permits for three years through the DAPA program (Rural Migration News, 2015).

7 See data at: www.uscis.gov/tools/reports-studies/immigration-forms-data?topic_id=20673&field_native_doc_issue_date_value%25255Bvalue%25255D%25255Bmonth%25255D=&field_native_doc_issue_date_value_1%25255Bvalue%25255D%25255Byear%25255D=&combined=&items_per_page=10

from countries that the US deemed to be uncooperative in the effort to reduce terrorism, the so-called Muslim ban (Martin, 2017a).

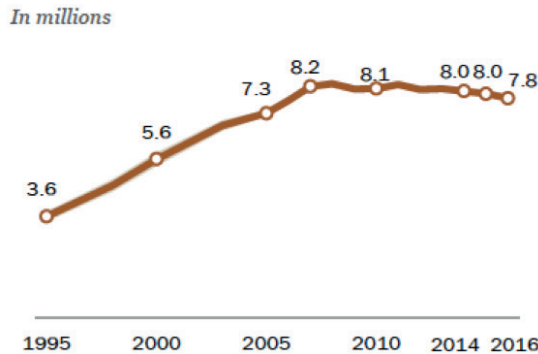
Admissionists challenged Trump’s executive orders in the courts, and won judgments that Trump did not follow proper administrative procedures to change migration policies or that his orders violated constitutional protections against discrimination. However, instead of dealing with illegal immigration, the Republican-controlled Congress tried and failed to repeal the Affordable Care Act (Obama care) and succeeded in reducing taxes in 2017-18.

Trump’s rhetoric on illegal migration never matched the facts. The number of unauthorized foreigners in the US peaked in 2007 fell 12 percent by 2016, with most of the decline attributed to more Mexican-born persons returning to Mexico than newcomers arriving from Mexico (Figure 1). The number of employed unauthorized workers, an estimated eight million in 2007, fell only five percent since the 2008-09 recession, suggesting that unauthorized foreigners without jobs were most likely to leave the US (Figure 2).

Figure 1. Number of unauthorized foreigners, 1990-2016

Source: Passel, Jeffrey and D’Vera Cohn. 2018. U.S. Unauthorized Immigrant Total Dips to Lowest Level in a Decade. Pew. <http://www.pewhispanic.org/2018/11/27/u-s-unauthorized-immigrant-total-dips-to-lowest-level-in-a-decade/>

Figure 2. Number of unauthorized workers, 1995-2016

Source: Passel, Jeffrey and D’Vera Cohn. 2018. U.S. Unauthorized Immigrant Total Dips to Lowest Level in a Decade. Pew. <http://www.pewhispanic.org/2018/11/27/u-s-unauthorized-immigrant-total-dips-to-lowest-level-in-a-decade/>

5. Trump and Migration

President Trump changed the US debate on migration. Before Trump, US presidents celebrated “the nation of immigrants,” reminding Americans that they or their forebearers migrated to the US for freedom and opportunity, improving themselves and enriching America. There was bipartisan agreement that immigration strengthened the US, as most immigrants integrated successfully.

Trump’s focus on unauthorized migration, foreigners convicted of US crimes, and potential terrorists among foreigners in the US have made discussions of migration more partisan, have brought the courts more fully into controversial migration issues than ever before, and threaten trade and other non-migration policy areas, as illustrated by the Central Americans transiting Mexico to seek asylum in the US. Before Trump, most successful migration legislation in Congress was “bipartisan, including IRCA in 1986, the Immigration Act of 1990, and several immigration reform bills enacted in 1996. The comprehensive immigration reform bills approved by the Senate in 2006 and 2013 were also bipartisan, including the CIRA 2006 spearheaded by Senators Edward Kennedy (D-MA) and John McCain (R-AZ) (Martin, 2019, s. 21).

Trump did not try to obtain bipartisan support for his migration actions. Instead, he appealed to the nationalists and populists within the Republican party that want to reduce legal and unauthorized immigration. There has long been a populist minority in the US that highlights the crimes committed by some unauthorized migrants, but Trump was the first candidate and president to feature so-called angel moms at his political rallies, the mothers of victims of crimes committed by unauthorized migrants.

Trump wants to reduce legal immigration, which has been averaging about 1.1 million a year. His particular ire is “anchor babies,” the term for children born in the US to unauthorized mothers. Because they are born in the US, these children are US citizens and, when they turn 21, they can sponsor their parents for immigrant visas. Trump has threatened to end birthright citizenship. Trump in May 2019 proposed changes developed by his son-in-law Jared Kushner to the legal immigration system that would introduce a Canadian-style point system to select some immigrants based on their education, English-language ability and high-paying job offers. To keep the number of immigrants from rising beyond the current 1.1 million a year, Trump would eliminate the diversity visa lottery and immigrant visas for adult brothers and sisters.

As the Republican party becomes more restrictionist, the Democratic party has become more admissionist. Asians and Hispanics account for 85 percent of US immigrants, and they vote two to one for Democrats. Leading Democrats favor the legalization of unauthorized foreigners and more legal immigration, and many want to abolish DHS’s Customs Enforcement agency (ICE) that “aims to detect and eliminates unauthorized foreigners from the United States.” Democratic voices that once worried about “too many” foreign workers depressing the wages of similar US workers now say that the US should be open to immigrants and guest workers, and that migrant and US workers can be protected by raising minimum wages to \$15 an hour or more and enforcing labor laws strictly (Beinart, 2017 cited in Martin, 2019, s. 21).⁸

President Trump has attacked his critics and the federal courts for trying to stop or delay his migration actions. Trump supporters suspect there is a “deep state” within the US government that

---

8 Beinart (2017) argued that pro-immigration activists and pro-H-1B tech firms promoted the idea that “growing Latino population gave the party an electoral edge” to convince Democrats. At the same time, any negative impacts of more immigration was downplayed by some leading Democrats, who argued that immigrants push similar US workers up the job ladder as they increase the competition at the bottom. On the other hand, Collier (2013:26) argued that “social scientists have strained every muscle to show that migration is good for everyone.”

is blocking Trump's efforts to reduce trade, curb the power of the Federal Reserve to raise interest rates, and reverse Obama policies that range from slowing climate change to reducing immigration. For example, President Trump ended DACA in September 2017 and asked the Congress to find a durable solution for unauthorized foreigners brought to the US as children, a nod to his supporters who argued that only Congress can legalize unauthorized foreigners. Congress failed to reach agreement on what to do about unauthorized foreigners brought to the US as children and migrant advocates turned to the federal courts, preserving DACA with judicial injunctions.

The US grants Temporary Protected Status (TPS) to foreigners who are in the US when a catastrophe strikes their country of citizenship; TPS allows these foreigners to live and work legally in the US. Critics say that TPS is rarely temporary, so that Central Americans in the US two decades ago when hurricanes and earthquakes struck their countries still had TPS when Trump took office. Trump ended TPS for 320,000 citizens of 10 countries, but his effort to force what are now long-term foreign residents to leave the US were blocked by a federal judge in October 2018, bringing tweets of protest from Trump that "activist judges" are blocking his migration actions (Pierce, et al., 2018).

During his first two years in office, Trump's top priority has been building a wall on the 2,000 mile Mexico-US border. There are currently fences and vehicle barriers on 654 miles of the 2,000 mile border. Candidate Trump repeatedly promised to build a \$25 billion wall on the Mexico-US border in 2015-16, and told his supporters that Mexico would pay for its construction. Mexico refused to pay for the border wall, and Congress refused to appropriate funds for its construction, prompting Trump on December 22, 2018 to allow nine of the 15 federal agencies to close in a 35-day government shutdown, the longest in modern times. Congress approved \$1.375 billion for border security and 55 miles of additional fencing in February 2019, allowing the government to reopen, but then Trump declared a national emergency in order to move money from the military and other sources to build more border fencing.

6. Central American Asylum Seekers

The US system to deter unauthorized migration was created when most unauthorized foreigners were solo men from rural Mexico seeking farm, construction, and service jobs in the US. Their typical mode of entry was to elude Border Patrol agents between ports of entry, so the Border Patrol used fences to direct illegal entry attempts to places on the border where migrants could more easily be apprehended.

The nature of illegal migration over the Mexico-US border has changed. Instead of solo Mexican men seeking US jobs, most entries in 2019 are Central American families with children seeking asylum. Instead of trying to elude the Border Patrol, most of those apprehended today are Guatemalans, Hondurans, and Salvadorans who seek out Border Patrol agents. Some 248,000 parents and children were apprehended just inside the Mexico-US border between October 2018 and April 2019, making families over half of the total 460,000 foreigners apprehended in the first seven months of FY19 (Migration News, 2019b).

Neither President Obama nor Trump found effective ways to deal with Central American families seeking asylum in the US. Smugglers in Guatemala and Honduras urge people to leave for the US before Trump builds a wall or closes the border. Smugglers who charge \$5,000 tell clients that, if they cross the US border illegally with children, they will be released to relatives and friends and allowed to live and work in the US legally at least for several years, and that their children may attend US schools. If recognized as refugees, they can remain in the US.

Once smugglers help them across the Mexico-US border, Central American families are apprehended or turn themselves in to Border Patrol agents, who finger print and register them. Those who ask for asylum must pass a credible fear test, which means they must convince a US-CIS officer that they face a “significant possibility” of persecution in their home country. About three fourths of applicants pass the credible fear test (Migration News, 2019b).

The next step is to apply for asylum and explain to an immigration judge why the applicant faces a well-founded fear of persecution for reasons of race, religion, nationality, political opinion or membership in a particular social group at home in order to be recognized as refugees and allowed to settle in the US. Most asylum applications are rejected; only an eighth of those who passed credible fear tests have been recognized as refugees by immigration judges. However, with a backlog of over 850,000 cases, there is often a several-year wait between applying for asylum and being ordered by a judge to leave the US. Many applicants use this time to work in the US, and not all leave the US as ordered.

Candidate and President Trump repeatedly criticized so-called “catch-and-release policies that involve apprehending Central Americans, allowing them to apply for asylum, and then releasing them into the US” for several years to await hearings and appeals in immigration courts (Martin, 2019, s. 22). To discourage asylum-seeking families, the Department of Homeland Security prosecuted all adults who entered the US illegally in May-June 2018, jailing them until their cases went before immigration judges. Since children cannot be jailed more than 20 days, “over 2,500 children were separated from their parents, some of whom were deported while their children were in shelters operated by or for the US government” (Martin, 2019, s. 22).

This child-separation policy caused a backlash and was soon stopped. However, the number of Central American families entering the US has since risen to record of over 3,000 a day, prompting President Trump to declare that the US is “full” and would not accept more asylum seekers (Migration News, 2019b). Trump in May 2019 threatened five percent tariffs on the \$1 billion a day goods imported from Mexico unless the Mexican government does more to stop Central Americans transiting to the US to apply for asylum.

Mexico-US negotiations in June 2019 led to an agreement that postponed the tariffs while Mexico takes steps to assist the US with Central Americans. First, Mexico agreed to deploy 6,000 members of its newly created National Guard to deter the entry and transit of Central Americans. Second, Mexico agreed to allow the US to implement its Migrant Protection Protocols or the Remain in Mexico Program along the entire border, so that migrants entering US ports of entry and applying for asylum are returned to Mexico to wait for hearings before US immigration judges.

Second, the US in March 2019 suspended aid to El Salvador, Guatemala and Honduras because these governments did not deter the outmigration of migrants. The US provided \$500 million to the three Northern Triangle countries in 2017, a year in which they received almost \$17 billion in remittances from migrants.

Third, the US wants Mexico to declare itself a safe-third country for foreigners seeking asylum, so that Central Americans would have to apply in Mexico rather than transit Mexico for the US. Canada and the US adopted a safe third country agreement in 2002, and Mexico will consider such safe third country status over the next 90 days. Mexican President Andrés Manuel López Obrador (AMLO) asked Trump for dialogue about migration rather than tariffs, and has stepped up enforcement on its 570-mile border with Guatemala. Mexico returned 436,125 Guatemalans, Salvadorans and Hondurans across its southern border between January 2015 to September 2018, and deported 9,000 Central Americans a month in 2019.

The long-run effects of President Trump on US migration policies remain unclear. Trump has kept migration in the headlines, reportedly to motivate his political base. Trump may move migration issues “from normal to regime politics. Normal politics involve issues on which there is broad agreement on the ends, such as agreement that immigration is mutually beneficial for immigrants and Americans, but disagreement on the means, exactly how many immigrants should be admitted. Regime politics involve disputes over ends, such as whether the US should accept immigrants” (Martin, 2019, s. 23).

7. Migration and Agriculture

Agriculture is the only major US industry in which half of hired workers are believed to be unauthorized. Most farmers are Republicans, and most voted for Trump despite his threats to reduce illegal migration, since farmers believed that reducing taxes and regulations would be more beneficial than the higher labor costs that could result from fewer unauthorized workers.

Most farmers expected Trump to make it easy for them to hire legal guest workers to replace unauthorized workers. Speaking in Michigan April 28, 2018, Trump said “For the farmers, OK, it’s going to get good. We’re going to let your guest workers come in.” Trump continued: “They’re going to come in, they’re going to work on your farms ... but then they have to go out.” (Rural Migration News, 2018a).

Farmers are concerned as their currently unauthorized workers age. The National Agricultural Worker Survey portrays an aging and settled workforce that is mostly married and has minor children living with them, many of whom are US citizens because they were born in the US (DOL, 2019). The “fresh blood” in the US hired farm workforce are mostly H-2A guest workers from Mexico. Unlike the aging unauthorized workers, who are an average 40 years old, the H-2A workers are a decade younger (Rural Migration News Blog, 2018).

Labor costs are rising as more farmers employ H-2A guest workers, which requires free housing and transportation for legal Mexican workers employed in the US up to 10 months a year. Rising labor costs have renewed interest in labor-saving machines. For example, precision planting machines reduce the need to thin crops, and machines that identify and remove weeds are a substitute for hand weeding. Similarly, “see and spray” machines apply fertilizers and protective sprays only to useful plants, reducing fertilizer and chemical costs.

Weeding affects many acres of crops, enlarging the market for machines, while harvesting machines are often crop specific, increasing technical difficulties and reducing the size of the market (Calvin & Martin, 2010). Machine harvesting often begins with farm management changes, as when farmers plant new orchards and vineyards to facilitate the pruning and harvesting of trees and vines mechanically. Machine-mounted cameras have difficulty “seeing” fruit hidden by branches and leaves, raising the cost of developing machines that can harvest fruits such as apples as efficiently as people. Pruning trees so they have fruiting walls that expose apples helps, but technical issues continue to bedevil cameras trying to detect ripe fruit through a canopy of leaves.

Soft fruits such as strawberries pose tougher challenges for machines. Instead of the current system that involves planting two rows in raised beds that are picked by workers wheeling carts between rows, machines need firm row edges to guide them to pick berries that have been trained to grow over the side to facilitate identification and picking. Tabletop berry production is best for machine picking, but requires costs of \$80,000 per acre up-front compared to planting strawberries conventionally, which costs \$30,000 an acre. Strawberry harvesters are expected to be com-

mercially viable in five to 15 years, determined by the cost and availability of menial workers and the engineers' speed of solving technical problems (Mohan, 2017; Strong & Hernandez, 2018).

Farmers anticipating too few seasonal workers have been able to supplement their workforces with legal guest workers under Mexico-US Bracero programs from 1917 to 1921 and again between 1942 and 1964, and under the H-2 and H-2A programs since 1952 (Martin, 2009). Receiving DOL certification to employ H-2A guest workers requires employers to satisfy three major obligations: (1) trying and failing to recruit US workers, (2) providing free and approved housing to guest workers, and (3) paying the state or regional Adverse Effect Wage Rate, \$13.92 in California in 2019.

The H-2(A) program evolved from a World War II program that imported mostly Jamaicans to cut sugar cane in Florida and to pick apples along the eastern seaboard, and shrank rather than expanded after enactment of the Immigration Reform and Control Act of 1986, the law that imposed sanctions on US employers who knowingly hire unauthorized workers (Martin, 2014). IRCA also legalized over 1.1 million unauthorized farm workers, and taught rural Mexicans how to use false documents to satisfy the I-9 worker documentation requirements when hired, increasing rather than decreasing illegal migration.

The H-2A program remained small and concentrated on the eastern seaboard until the 2008-09 recession, when the slowdown in unauthorized Mexico-US migration prompted California and Washington farmers to request more H-2A workers. Over 200,000 farm jobs were certified to be filled with H-2A workers in FY17, including almost 22,000 in berries, 12,700 in apples, and 12,500 in tobacco.

Most H-2A workers are in the US less than the usual 10-month maximum stay permitted. If H-2A workers average six month stays, 200,000 H-2A jobs means that 100,000 or 10 percent of the million full-time equivalent jobs in US crop agriculture are filled by H-2A workers. In the mid-1950s, when the employment of hired farm workers averaged two million, a peak 450,000 Braceros filled 20 percent of crop jobs.

H-2A workers are brought into the US in several ways. Most common is direct employment, when a farmer works with a US lawyer or agent to recruit guest workers abroad and transport them to the US, making the farmer responsible for ensuring that program regulations are followed. The second system involves employer associations such as the NC Growers Association or the Washington Farm Labor Association that recruit and transport H-2A workers and sometimes move them from one farm to another, helping to ensure that H-2A workers are fully employed and making the association jointly liable with farmers for violations of program rules. The third mechanism involves farm labor contractors such as Fresh Harvest that move H-2A workers from one farm to another. All three mechanisms are expanding.

An alternative to producing labor-intensive commodities in the US is to import them from lower-wage countries. About half of the fresh fruit consumed in the US, and a third of the fresh vegetables, are imported. Mexico accounts for half of US fruit imports and two-thirds of US fresh vegetable imports, and since 2014 the US has had an agricultural trade deficit with Mexico despite exporting \$4 billion worth of corn and soybeans in 2016 and \$2.5 billion worth of pork and dairy products.⁹ The leading US imports from Mexico were fresh and frozen fruits and vegetables worth \$11 billion, representing almost half of the \$23 billion of US agricultural imports from Mexico in 2016.

---

9 These commodities were a third of the \$18 billion of US agricultural exports to Mexico in 2016.

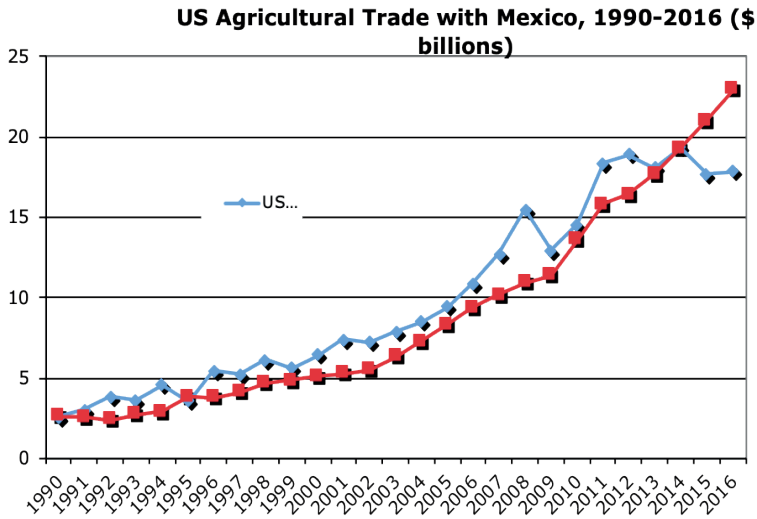

Figure 3. Mexico-US Agricultural Trade, 1990-2016

Source: US Census: <https://usatrade.census.gov/>

Mexico’s export-oriented vegetable agriculture has been transformed over the past two decades, in part with US capital and expertise. Many Mexican growers grow berries, tomatoes and other vegetables under metal hoops covered with plastic to reduce pest and disease problems. These protected culture structures often have controlled entry and exit points to reinforce worker adherence to food safety protocols. Yields are predictable and up to three times higher for crops grown under protected culture than those grown in open fields, reducing the uncertainty inherent in agricultural production and thus the demand for labor (Taylor & Charlton, 2018, Chapter 2).

8. Trump’s Migration Legacy

Donald Trump promised to build a wall on the Mexico-US border and to deport the 11 million unauthorized foreigners in the US. After two years in office, Trump has changed the way migration is discussed, but has made uneven progress on achieving the signature items on his migration agenda. Trump has made anti-migrant rhetoric far more common due to frequent references to foreigners who commit US crimes and an “invasion” of Central Americans.

Migration has become more partisan. Most Republicans want to reduce illegal and legal migration. The Democratic party has also become more divided on migration, with the dominant wing in favor of legalizing unauthorized foreigners and reducing enforcement of immigration laws. The divisions on migration that were sown by Trump and so-called new Democrats may make it more difficult to achieve the bipartisan compromises in the future that have long defined US migration policies.

The current challenge involves Central American asylum seekers. As with Europe in 2015, foreigners seeking opportunity can apply for asylum and remain in the US years while their applications and appeals are considered. Even if their applications are ultimately rejected, the asylum seeker may be able to work several years to work in the US that may provide upward opportunity at home. Many rejected asylum seekers remain unauthorized in the US.

Trump's efforts to change migration policy by executive order have met with sustained resistance from migrant advocates, who have successfully persuaded judges to issue injunctions blocking particular actions. Trump has won some of these battles on appeal, but the courts have clearly slowed Trump's efforts to change migration policies quickly.

What happens next? It is hard to predict the future, especially the future of US migration policy. History shows that predictions made at the time of major immigration policy changes are often the opposite of what proponents expected, as with IRCA that accelerated rather than reduced unauthorized migration after 1986. Trump's call for a wall on the Mexico-US border, and threats to shut down the border to trade or impose tariffs on Mexican imports, appear to have increased the number of Central American asylum seekers in the short term as smugglers advertise the importance of going now before the US border is closed. What is not yet clear is whether Mexico will change from a source of unauthorized migrants to a new buffer keeping unwanted migrants out of the US.

Grant Support: The author received no financial support for this work.

References

- Beinart, P. (2017). How the democrats lost their way on immigration. *The Atlantic*. Retrieved from www.theatlantic.com/magazine/archive/2017/07/the-democrats-immigration-mistake/528678/
- Calvin, L., & Martin, P. (2010). The US produce industry and labor: facing the future in a global economy. *USDA Economic Research Report No. (ERR-106)*. November. <http://www.ers.usda.gov/Publications/ERR106/>
- Capps, R., et al. (2018). Gauging the impact of DHS' proposed public-charge rule on U.S. immigration. *Migration Policy Institute*. Retrieved from www.migrationpolicy.org/research/impact-dhs-public-charge-rule-immigration
- Chishti, M., Meissner, D., & Bergeron, C. (2011). At its 25th anniversary, IRCA's legacy lives on. *Migration Policy Institute*. Retrieved from <https://www.migrationpolicy.org/article/its-25th-anniversary-ircas-legacy-lives>
- Collier, P. (2013). *Exodus: how migration is changing our world*. Oxford, UK: Oxford University Press
- DOL (2019). Findings from the NAWS 2015-16. Retrieved from www.doleta.gov/naws/pages/research/docs/NAWS_Research_Report_13.pdf
- Escobar, A., & Martin, S. (2006). Mexico-US migration management: a binational approach. Retrieved from https://isim.georgetown.edu/sites/isim/files/files/upload/Martin%20US_Mexico_Report.pdf
- Martin, P. L. and Olmstead, A. L. (1985). The agricultural mechanization controversy. *Science*, 227, (4687). February. 601–606. Retrieved from <http://science.sciencemag.org/content/227/4687/601>
- Martin, P. (1987). Immigration reform: it leaves the door open to agriculture. *Choices*, 4th quarter: 29–30. Retrieved from <https://ideas.repec.org/a/ags/aeeach/130399.html>
- Martin, P. (1994). Good intentions gone awry: IRCA and US agriculture. *The Annals of the Academy of Political and Social Science*, 534, July, 44–57. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1048497>
- Martin, P. (2005). AGJOBS. New solution or new problem. *UC Davis Law Review*. 38(3), 973–991. Retrieved from https://lawreview.law.ucdavis.edu/issues/38/3/symposium-immigration-civil-rights-after-sept11/DavisVol38No3_Martin.pdf
- Martin, P. (2010). NAFTA and Mexico-US migration: what lessons, what next? In: *CEifo Forum*. 11(4), pp. 38–44. München: ifo Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München.
- Martin, P. (2014). The H-2A program: evolution, impacts, and outlook. Chapter 2 in David Griffith, Ed. (*Mis managing Migration. Guestworkers' Experiences with North American Labor Market*, (pp 33-62). SAR Press. Retrieved from <https://sarweb.org/mismanaging-migration/>
- Martin, P. L. (2016). Whither US immigration? *Migration Letters*, 13 (2), 295–306.
- Martin, P. L. (2016a). Migration, trade and remittances: Low-and high-skilled workers. *Remittances Review*, 1(1), 37–52.
- Martin, P. (2017a). Election of Donald Trump and migration. *Migration Letters*, 14 (1), 161–171. doi:<https://doi.org/10.33182/ml.v14i1.323>
- Martin, P. (2017b). President Trump and US Migration after 100 days. *Migration Letters*, 14, (2), 319–328. doi:<https://doi.org/10.33182/ml.v14i2.335>
- Martin, P. (2019). Trump, migration, and agriculture. *Border Crossing*, 9(1), 19–27. doi:<https://doi.org/10.33182/bc.v9i1.674>
- Martin, P. (2018). Agriculture and international labor flows. *Kansas City Federal Reserve Economic Review*. Retrieved from www.kansascityfed.org/~media/files/publicat/econrev/econrevarchive/2018/si18martin.pdf
- Martin, P. L. (2019). Trump, migration, and agriculture. *Border Crossing*, 9(1), 19–27.
- Migration News (2006a). Bush and Congress: action? *13*(1). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=3155>
- Migration News (2006b). Senate approves CIRA. *13*(3). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=3199>
- Migration News (2006c). Demonstrations, polls, states. *13*(3). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=3201>
- Migration News (2012). DREAM, states, elections. *19* (4). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=3199>

-
- Migration News (2013a). Senate approves S 744. 20(3). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=3838>
- Migration News (2013b). Immigration reform: house. 20(4). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=3856>
- Mohan, G. (2017). As California's labor shortage grows, farmers race to replace workers with robots. *Los Angeles Times*. July 21. Retrieved from <https://www.latimes.com/projects/la-fi-farm-mechanization/>
- Passel, J., & Cohn, D. (2018). U.S. unauthorized immigrant total dips to lowest level in a decade. *Pew*. Retrieved from <http://www.pewhispanic.org/2018/11/27/u-s-unauthorized-immigrant-total-dips-to-lowest-level-in-a-decade/>
- Passel, J., Cohn, D., & Gonzalez-Barrera, A. (2012). U Net migration from Mexico Falls to zero—and perhaps less. *Pew*. Retrieved from <http://www.pewhispanic.org/2012/04/23/net-migration-from-mexico-falls-to-zero-and-perhaps-less/>
- Pierce, S., Bolter, J., & Selee, A. (2018). U.S. immigration policy under Trump: deep changes and lasting impacts. *Migration Policy Institute*. Retrieved from www.migrationpolicy.org/research/us-immigration-policy-trump-deep-changes-impacts
- Rural Migration News (2015). Obama acts: DAPA and DACA. 21(1). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/rmn/more.php?id=1874>
- Rural Migration News (2018a). H-2A, H-2B. 24, (3). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/rmn/more.php?id=2186>
- Rural Migration News (2018b). H-2A, H-2B, H-2C. 24, (4). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/rmn/more.php?id=2214>
- Rural Migration News (2018c). DHS: border, removals, asylum. 24(4). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/rmn/more.php?id=2213>
- Rural Migration News Blog (2018d). H-2A job certifications top 240,000 in 2018. Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/rmn/blog/post/?id=2225>
- Rural Migration News Blog (2019). Border wall: caravans. Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/rmn/more.php?id=2281>
- Rural Migration News (2019b). Central americans, politics. 25(3). Retrieved from <https://migration.ucdavis.edu/>
- Strong, J., & Hernandez, D. (2018). Robots head for the fields. *Wall Street Journal*. October 2. Retrieved from https://www.wsj.com/articles/robots-head-for-the-fields-1538426976?mod=hp_jr_pos1
- Taylor, E., & Charlton, D. (2018). The farm labor problem. *Elsevier*. Retrieved from www.elsevier.com/books/the-farm-labor-problem/taylor/978-0-12-816409-9
- UN DESA (2017). International migration stock: the 2017 revision. Retrieved from <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates17.shtml>

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article

Migration and Security in Northeast Asia: Political Aspects

Evgenii GAMERMAN¹

¹Financial University under the Government of the Russian Federation, Blagoveshchensk branch, Blagoveshchensk, Russia

ORCID: E.G. 0000-0003-0225-0030

Corresponding author:

Evgenii GAMERMAN,
Financial University under the Government of the Russian Federation, Blagoveshchensk branch, Laxo street, h. 60, fl.77, Blagoveshchensk city, Amur region, 675000 Russia,
E-mail: egamerman@mail.ru

Submitted: 01.03.2019

Revision Requested: 24.07.2019

Last Revision Received: 31.07.2019

Accepted: 22.08.2019

Published Online: 30.12.2019

Citation: Gamerman, E. (2019). Migration and security in Northeast Asia: political aspects. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 17–26.
<https://doi.org/10.26650/JECS2019-0016>

ABSTRACT

The subject of this study is processes of migration and how these relate to national, regional and international security: 1. A consideration of threats to the security of the Russian Far East in connection with external and internal migration. 2. Similar processes in the countries of the Northeast Asia region and their influence on the state of regional security as a whole. The purpose of the work is to analyze the above-mentioned phenomenon in Northeast Asia, as well as the impact of migration processes on regional security. Comparative and historical approaches are used in the research. These approaches made it possible to analyze the particularities of shaping the “agenda” of regional security in NEA and, in particular, in matters of migration. In addition, they facilitate an analysis of how national approaches to ensuring security in the region and threats in the field of migration (in parallel with them) have changed. While there is a sufficiently large number of studies on migration in general, there is currently no work in Russian political science that deals with the problems of migration in Northeast Asia in the context of regional and international security. Migration is a real, not a potential, security threat.

Keywords: Migration, Northeast Asia, China, Republic of Korea, Taiwan, Russian Far East, security

1. Introduction

The correlation of migration with security is not a new phenomenon. However, it is ambiguous. Today, the inclusion of migration threats in the list of security issues is considered in the European scientific community as politically incorrect and even undemocratic. However, both in Europe and in North America serious analytical works have been conducted by specialists in the field of “security studies”, which are fully or partially devoted to migration issues in the context of international security. There is no specific term for the concept that brings together the spectrum of these threats. Thus, the most commonly used construction is “migration and security”.

The ratio of these two concepts has arisen quite often in the history of mankind in politics and in the public consciousness, particularly during periods of large-scale wars, major and momentous upheavals that lead to massive migrations and movements of peoples. Most developed countries now, without any wars, face serious challenges associated with unprecedented global migration processes. This became especially evident after the intensification of the civil conflict in the Syrian Arab Republic and the antiterrorist campaigns of Russia and the countries of the Western Coalition in 2015-2016, as well as the influx of migrants from the countries of the Maghreb and the Middle East that rushed into Europe. These events have demonstrated that measures to control the borders, and to find and expel illegal immigrants are not able to eradicate or even seriously minimize the problem of illegal migration. But at the same time, one should avoid the confusion of going to the other extreme since it is absolutely unacceptable to consider the whole complex of migration processes, all migration flows, as a security threat. This is fundamentally not true.

One of the concepts of security that emerged at the turn of the century was that of societal security, which emerged as a reaction of developed countries to migration flows “from the south”. The main focus and priority of this theoretical direction has become the protection of the values and benefits system of the Western world from any external influence, thus going against tolerant multiculturalism, which has been so popular recently. This concept unites a whole group of countries, that is, it has a supranational character, but at the same time it is not universal.

Migration is a process that is caused by a variety of factors both in the countries of exit and in the countries of reception. In addition, it influences numerous aspects of public life. This helps the sending and receiving countries to solve their immediate problems (economy, demography, politics, geopolitics), and thereby minimizes the security threats in these areas. On the other hand, the same process creates new challenges and security threats. Migration affects a variety of areas, aspects and types of national, regional and international security.

Many experts consider migration as a phenomenon that has a direct impact on the quantitative and qualitative indicators of crime due to the fact that migrants, encountering unfamiliar situations, experience psychological and domestic difficulties, and this has a negative effect on their behavior in the new social environment. For the same reason, migrants themselves often become victims of criminal encroachments (Sakharov, 1974). Other scholars hold the view that the dominance of migrants leads to an increase in xenophobia, radicalism and extremism, as well as to individual outbreaks of ethnic conflicts (Starchenkov, 1997)

Migration has an unconditional effect on various indicators of crime in host societies. An analysis of the sources on the study of the relationship between migration and crime has illustrated that there is some difference between developed and developing countries, both in the role of crime dynamics and in the composition of crimes. An important role is played by the migrants’ countries of exit. In some developing countries, such as Central and Latin America, high crime is one of the reasons for the migration of people from these countries to more developed countries,

including the United States and Canada. In economically developed countries, immigrants are most often one of the factors for increasing crime. For example, as noted by G.A. Antonopoulos, migrants account for 45.9% of the total prison population in Greece. At the same time, the co-income of migrants is approximately 6.4%. Most of the migrants are Albanians, about 63.7%. Migrants account for up to 27.6% of thefts, 24.9% of car thefts, 33.8% of robberies, 34% of rapes, 31.8% of murders (Mishchuk, 2016). The problems of illegal migration in EU countries also remain relevant, especially in recent years, due to the mass migration of the population from the Arab states of the Middle East and North Africa to Europe.

We begin with threats to the security of the Russian Federation, and the Russian Far East in particular. Many of the threats associated with migration in the FEFD regions are highly exaggerated and hyperbolic. This is connected with xenophobia which is common in Russia, with the political situation, and with a number of other factors.

First of all, it is necessary to separate real threats from imaginary ones, which are based on myths.

Threats to economic security occupy second place in the perception of society, after threats of a sociocultural plan.

Economic threats include:

1. The expansion of the shadow economy, hence the huge tax losses;
2. Growth of uncontrolled markets of counterfeit goods and services;
3. Increase in the level of smuggling, primarily of resources and various kinds of values.
4. Rooting negative shadow practices and stereotypes in the economy.

Viewed from various perspectives migration is, in one way or another, a security threat.

The relationship between migration and security is two-way. There are two levels of this interaction: Level 1 - the security of states and societies that are directly affected by migration; Level 2 - the safety of the people themselves, who form these migration flows.

2. Migration Processes in the Russian Far East, as a Threat to the Security of Pacific Russia

The Far East is traditionally a region of intensive migration. At the same time, international migration has a surplus. In the post-Soviet period and up to 2005 the share of the countries of the former Soviet Union in the migration dynamics of the Far East was unstable and ranged from 94% in 1998 to 6.6% in 2004.

An important element of the post-Soviet migration is immigration of the population from the CIS countries. As part of the study of the dynamics of permanent migration, an increase in the number of migrants from the former USSR countries is noted.

Within the framework of permanent migration, the largest number of migrants on arrival and departure are registered from Uzbekistan, Ukraine, Kyrgyzstan, Tajikistan and Armenia. To a large extent, this growth can be explained by the legalization of the stay of representatives of the CIS, who had previously been in the Russian Federation illegally.

The structure of migrant workers by countries of arrival varies by region of the Far East.

Based on the ratio of the number of migrants who had valid work permits or a patent, the Far Eastern regions can be considered in two groups:

In the first group (Primorsky Krai, Amur and Jewish Autonomous Regions), the number of foreign citizens in 2015 who had a valid work permit exceeded the number of citizens who had a patent. According to the regional FMS of Russia, within the territorial structure of labor migrants

who worked under permits in 2015, Chinese migrants accounted for - 97% in the JAR, 74% in the Amur region, 55% in Primorsky Krai, 23% in Khabarovsk Krai (Mishchuk, 2016). As a result of the devaluation of the ruble, the decline in economic activity and the rising costs of employers to attract foreign workers in the southern regions of the Far Eastern Federal District, with the exception of the Jewish Autonomous Region, the share of migrants from the PRC is gradually decreasing (Federal Migration Service of Russia in the Primorsky Krai, 2015).

The second group includes six regions: the Republic of Sakha (Yakutia), the Kamchatka Territory, the Khabarovsk Territory, the Magadan Region, the Sakhalin Region and the Chukotka Autonomous Region. A characteristic of these regions is the excess of the number of foreign citizens who had a valid patent. In these regions, the largest number of migrants within the total number of citizens engaged in labor activity on the basis of a valid patent came from Uzbekistan, the Republic of Kyrgyzstan, and Ukraine.

The negative correlation in the FEFD suggests that the decline in the number of migrants does not have a significant effect on the decrease in crime rates in their environment compared to the average Russian indicators. A significant growth of crimes against foreigners can be noted. The maximum number of crimes committed by foreigners in Russia was recorded in 2009, with a subsequent, albeit very slow, decrease.

The national composition of foreign citizens in the territory of the Far East on January 1, 2013, was as follows: citizens of Uzbekistan - 33%; Chinese citizens - 16%; Kyrgyz citizens - more than 11%; citizens of Tajikistan - 9%; Ukrainian citizens - more than 8%; Armenian citizens - 5.9%; Azerbaijani citizens - 2.5%.

The majority of CIS citizens (54.5%) enter the DFO for the purpose of work. Those who enter for private purposes amount to 43.1%. In 41.4% of cases citizens of China declare tourism as their reason for entry and 28.6% declare work. The reason for such a high growth in the number of citizens of the countries of the former Soviet republics arriving in the Far East was the introduction of a patent system in our country in July 2010 that allows citizens of countries of the former Soviet republics to work without visas, without permission to work, and without going through the medical commission. At the same time, as a result of the introduction of this system, the migration of citizens from countries of the former Soviet republics is not regulated.

The main violations by migrants from China are attempts to cross the state border on newly issued passports obtained after changing personal data, as well as non-compliance with the rules of stay in the Russian Federation, such as employment on commercial visas in the catering, construction, and car repair industries, etc.

Among the negative factors accompanying migration, the biggest threats are those that determine illegal migration and, in particular, its criminal component.

Most of the crimes committed by foreigners in the Far East, occur to CIS citizens. The exception is the Jewish Autonomous Region, where citizens of the CIS account for less than 12% of the total number of crimes committed. In general, the largest number of crimes committed by migrants in 2016, accounted for Primorsky Krai - 32%, but in Magadan and Sakhalin regions, a very high proportion of crimes committed citizens of countries - former Soviet republics - more than 89%.

The nature of the crime changes depending on the countries of exit of the migrants committing crimes. Thus, citizens of the PRC, the DPRK, and Vietnam mainly commit crimes related to the violation of environmental legislation and in the sphere of economic activity. Isolated cases constitute crimes against the person, property, public safety and public order. Unlike migrants

from East Asia, citizens of the CIS more often commit crimes against life and health, sexual integrity, property, public safety and public order (Nikitenko, 2013).

When considering the influence of the law enforcement factor and the criminal situation on the social security of the territory of the Far East, the following two indicators were analyzed: the overall crime rate and the structure of crime. The dynamics of registered crimes per 100 thousand population (the so-called crime rate) for 1990-2012 had a rather unstable condition. If before 2002 the coefficient tended to increase, then in subsequent years it is in a rather unstable state. For the analyzed period, this ratio increased more than two times both in Russia as a whole and in the Far East. Among the Far Eastern regions, the largest growth - by 2.3-2.5 times - is characteristic of the Khabarovsk Territory, the Amur Region and the Jewish Autonomous Region. The peak of growth of indicators was in 2006, which is typical both for Russia and for the regions of the Far East. Compared with 2005, the increase in crime in 2006 was on average 1.08 times in the country and 1.25 times in the Far East. Primorsky Krai has the highest growth rate among the considered regions at 1.34 times.

In Russia and the Far Eastern Federal District, there was a decrease in the crime rate until 2014. In 2015 a surge in the crime rate was typical for all federal districts of the country. Meanwhile, the crime rate in the FEFD exceeds the national one by 32%.

Thus, the analysis showed that in most regions of the Far East the main share of crimes falls on citizens of the CIS, with the exception of the Jewish Autonomous Region, where Chinese citizens play a significant role in the structure of criminal manifestations. Depending on the countries of exit of migrants committing crimes, the structure of the crime itself changes. The correlation between the indicator of personal security and the crime rate of foreigners is high among the Far Eastern territories only in the Republic of Sakha (Yakutia).

3. Migration as a Threat to Regional Security in NEA Countries

China. The People's Republic of China is a unique state of its kind. In addition to the historical continuity and more than two thousand years of history (claiming to be the oldest of the existing civilizations), the Celestial Empire has the largest population in the world (about 1.5 billion people). In 2018, China's population increased by 5.3 million people, whereas in the previous year, 2017, the increase was 7.37 million. Population growth has slowed by almost 2 million people, which is associated with the exhaustion of the positive effect of the abolition of the program "one family - one child".

An additional factor of great significance is that most of the population is concentrated in the eastern provinces of China, in river valleys and on the coast (much more economically developed than other areas of the country). Thus, the population density in the east of the country is more than 400 people per square kilometer. At the same time, in Central China the population density is just over 200 people per square kilometre, and in the western provinces less than 10 people. During the last thirty years which has seen a process of rapid urbanization, a decrease in the rural population has taken place. The demographic burden in China is very high. Overcrowding and a very high population density leads to serious problems and threats to security - in the field of ecology, energy, food security, etc. In such conditions, the country's leadership is trying by all means possible to encourage the resettlement, migration (temporary or labor) of its citizens to other countries. In connection with this, the specific foreign economic strategy "Going to the outside", adopted in 2000, continues to operate. Moreover, a number of small territories, in particular, in the Russian Far East, are actually uninhabited and undeveloped.

Returning to the issue of internal migration in China, it should be noted that the number of rural residents who moved to the cities increased from 21 million in 1990, to 122 million in 2000 and continued to grow further. According to the report of the State Council on the situation in the villages, by the end of 2006 the number of labor resources in the villages was 530 million people, with a maximum need for a 200 million workforce, that is, the remaining 330 million is excess workforce, which moved to the cities due to lack of work. The processes of urbanization have become one of the causes of rising unemployment. This is one of the key problems of Chinese society, and with the modernization of the state it is one of the priorities for resolution.

In addition, in China, the problem of population aging is very acute. In accordance with the analysis of UN experts, by 2025 the population of people over 60 years old will be about 300 million in China. The demographic policy in force in the country until 2016 led to a situation that experts describe using the “4-2-1” formula. The essence of the formula is in the number of people in average families in different generations, namely 4 people in the older generation, 2 in the middle generation, and one person in the current generation. In the near future this will lead to very serious pressure on the entire social and economic system of China. The serious economic tasks that confront the state are superimposed on this. To maintain the current pace of economic development, an annual growth of at least 6.5% is needed. With these demographic problems that look very difficult. One of the possible ways out of this situation could be raising the retirement age. However, modern China is unlikely to take such measures which are unpopular among the population. Another solution to the problem may be to attract labor migrants to the country. And, apparently, this is the official path that Beijing will take.

The Republic of Korea. Over the last quarter of a century, the Korean state showed a very high level of economic development, having achieved what is considered to be one of the leading economies in the APR. Rapid economic development has predetermined quite an urgent need to attract labor resources. Moreover, the range of such is very high - from low-skilled workers to specialists in the field of new technologies.

Like most developed countries, the Republic of Korea is faced with the fact that with an increase in the standard of living, its own population simply does not want to work in the service sector, in non-prestigious or low-paid work. As well as Western countries, Seoul today faces the problem of population aging (life expectancy has increased and fertility has decreased).

There is no potential in today's Korea for internal migration. In villages, there is no excess population, and the further process of urbanization has slowed down significantly.

The construction boom of the last two decades has also contributed to the massive transition of low-skilled workers to the construction industry. At the same time, such areas as housing, communal services, and catering began to experience a high level of demand for labor without high qualification, with people being ready to work for little money.

The policy of attracting migrants from other states has become vital for the South Korean state. Every year a growing number of foreigners live and work in the territory of the Korean state. Within the short period of 1997 to 2007 the number of such has increased 2.75 times. Currently, more than 1.7 million foreigners live in the country. The following main groups of migrants in the Republic of Korea can be distinguished: 1) immigrants from North Korea; 2) foreign wives and husbands of Korean citizens; 3) unskilled workers of Korean origin who are citizens of other states; 4) low-skilled and unskilled workers from other countries.

The group of people from the DPRK is very numerous. These are those who fled because of the desire for a better life or disagreement with the policies of Pyongyang. In fact, the citizens of

the DPRK cannot be considered as migrants, since they will automatically be granted the status of citizens upon entering the country. That is, they get the same starting opportunities as other citizens of the republic. However, immigrants from the North require substantial adaptation to life in completely different economic, cultural, and psychological conditions. It should be noted that this process is under the control of the Government of the Republic of Korea. Special programs aimed at the adaptation of visiting North Koreans are operating and rehabilitation centers and other institutions are functioning. Foreign wives and husbands are a separate category, which should also be considered as a special group of migrants. Foreign nationals who marry Korean nationals are not allowed to work in the country. That is, their wives are signing commitments to take husbands on their maintenance. High-level specialists travel to Korea under individual contracts from around the world. Much more difficult is the case of low-skilled labor. The Republic of Korea prefers to invite Koreans from other countries who can work in the country. At the same time, the number of non-Korean migrants is increasing. First of all, these are the inhabitants of the China. Basically, not so many Chinese from the PRC come to the Republic of Korea, but rather people from Hong Kong, Macao and ASEAN countries.

Many in Korea and people from Vietnam. Vietnamese labor migrants are known for their discipline. Society is relatively loyal to their presence. Vietnamese women often marry Koreans, taking advantage of the demand because of their greater patriarchy and adherence to tradition compared to local women.

Another group of immigrants of traditionally high numbers in Korea comes from Mongolia. In recent years, the rate of Mongolian migration to South Korea has been very high. Work in Korea is one of the main sources of income for Mongolian families. The Mongols go to Korea to earn money, and many of them stay there for as long as Korean migration legislation allows. Most of the Mongols work in the field of heavy industry, although they also work in the catering and tourism industry. Korean marriages with women from Mongolia are also common. Such marriages are based on benefit, and in them a man may be 20-25 years older than the woman.

Taiwan is one of the centers attracting migrants. The majority of citizens of the Taiwan are descendants of immigrants from mainland China, in particular, from Fujian province. They constitute the bulk of the population of the island. The natives of Taiwan - representatives of Austro-nesian people - today make up only about 2% of the population of the Republic of China.

People from other countries of Southeast Asia go to Taiwan to work, predominantly, from neighboring Vietnam. For a long time, Taiwan was one of the main allies of South Vietnam, and after the liquidation of the latter and the creation of the Socialist Republic of Vietnam, it completely ceased to maintain ties with communist Vietnam. Only by the end of the 1980s did economic contacts began to resume. Currently, Taiwan is one of the main investors in the Vietnamese economy. In turn, the Vietnamese are sent to Taiwan for the purpose of employment, primarily in those areas where there is a demand for low-skilled labor, non-prestigious and hard work.

At the beginning of 2018, the population of the island of Taiwan was about 23 million people. However, due to the high standard of living, the island is faced with most of the demographic and social problems of developed countries an aging population, a low birth rate, and the reluctance of the majority of the population to perform non-prestigious and poorly paid jobs. According to the Ministry of Labor of Taiwan, approximately 676,000 migrants worked on the island in 2018 (or 2.9% of the island's population), with a total of 725,000 migrants at the beginning of 2018 and 750,000 at the beginning of 2019 (according to the National Immigration Agency of the Ministry of Internal Affairs Taiwan). Approximately 250 thousand migrants work as domestic servants,

another 26 thousand, according to official data, work on fishing vessels (however, according to the US, there are actually 160 thousand, that is, 130 thousand of them are illegal). The rest work in various sectors of production (including the production of smartphones), and as a nurses of medical institutions.

The bulk of migrants come from neighboring countries of Southeast Asia. The first place is taken by immigrants from Indonesia. At the beginning of 2018 there were about 250 thousand in Taiwan (186 thousand of them being women). In second place the immigrants came from Vietnam, 206 thousand (121 thousand men and 85 thousand women). In third place is the Philippines, with 152 thousand immigrants (including 93 thousand women) and in fourth place is Thailand, with 63 thousand immigrants (50 thousand men). That is, people from 4 countries of Southeast Asia make up over 92.5% of all migrants in Taiwan. The overwhelming majority of women among immigrants from Indonesia and the Philippines can be explained by the preference for these nationalities (and gender) to work as domestic servants and nurses with sick and elderly people (National Immigration Agency Republic of China (Taiwan), 2018).

One of the main problems that Taiwan faces (besides labor shortages) is infringement of migrants' rights, non-fulfillment of concluded contracts, non-payment (or only partial payment) of wages, and over-exploitation. This is especially pronounced among illegal migrants.

The leadership of Taiwan, and in particular, the President of Taiwan, Tsai Yinwen, strongly encourage migration processes, since the importance of migrant labor is difficult to overestimate (in particular, migrants relieve the burden on social and medical institutions of the island, which, in fact, cannot cope with caring for the elderly). However, very little attention is paid by the authorities to the issue of respect for the rights of migrants.

4. Conclusion

In summary, the link between migration processes and regional, national and international security is direct. And, of course, these phenomena carry with them both a threat to security as well as opportunities for further economic and socio-cultural development. None of the countries in the region has escaped at least some aspects of migration processes. However, each of them is characterized by its own characteristics, distinctive features, which together affect the overall state of regional security. So, in the territory of the Russian Far East prevailing trends in population outflow within the framework of internal Russian migration. At the same time, in the entire post-Soviet period, these territories have demonstrated a positive balance in the framework of international migration. Most of the migrants by exit countries are citizens of the former Soviet republics. For the Russian Far East, one of the most pressing issues is the level of crime, which exceeds such figures in the western regions of Russia by 30 percent or more. At the same time, migrant crime also contributes to these indicators.

China is traditionally considered to be a country with an excess population, and when people talk about Chinese migration, they mean the resettlement of Chinese to other countries. However, the aging population, the need for economic growth and short-sighted demographic policies have led to the fact that in the past few years, China has begun the struggle for highly skilled migrants.

The Republic of Korea, as well as Taiwan, and Japan face the problems of most developed countries – an aging of the population, as well as the reluctance of the local population to engage in non-prestigious work due to the relatively high standard of living. At the same time they solve this problem in different ways. The influx of migrants leads to an increase in crime (which is not what they want in Japan), the rights of migrants themselves are often violated in the area of labor

and social legislation. (Taiwan). It should be noted that, despite the existing stereotypes, or the reluctance in the previous period to attract migrants (Japan), or the seeming lack of need (China), absolutely all countries of the region are involved in regional and international migration processes. At the same time, they are trying to solve their economic and social problems, and, if possible to minimize the risks and threats to security coming from migration.

Grant Support: The author received no financial support for this work.

References

- Babaev, M. (1999). *Methods for analyzing the influence of various factors of the socio-economic situation on the operational situation*. Moscow: Moscow Publishing House.
- The state council the people's republic of China. (2014). *Exit and Entry Administration Law of the Peoples Republic of China*. Retrieved from http://english.gov.cn/archive/laws_regulations/2014/09/22/content_281474988553532.htm
- National Immigration Agency Republic of China (Taiwan). (2018). *Foreign Residents by Nationality Ministry of the Interior*. Retrieved from <https://www.immigration.gov.tw/5475/5478/141478/141380/152113/>
- Hiskey, J., Malone, M., & Orces, D. (2014). *Violence and migration in central America*. Latin American Public Opinion Project Insights series. Retrieved from www.AmericasBarometer.org
- International Migration Outlook. (2017). Retrieved from https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2017_migr_outlook-2017-en
- International Migration Statistics. Retrieved from <http://kostat.go.kr/portal/eng/surveyOutline/8/3/index.static>
- The state council the people's republic of China. (2013). *Law of the Peoples Republic of the China on Control of the Entry and Exit of Aliens*. Retrieved from www.lawinfochina.com/display.aspx?id=61&lib=law
- Mishchuk, S. (2016). The role of Chinese labor migrants in the socio-economic development of the southern regions of the Russian Far East. *Russia and China: history and prospects for cooperation*. Blagoveshchensk: BSPU Publishing House, 271-274.
- Nikitenko, I. (2013). Crime of foreigners: the state and problems with it (on the example of the Asian part of Russia). *Oikumena*, 48(3), 118–124.
- Federal Migration Service of Russia in PrimorskyKrai. (2015). *Report "On the migration situation in the PrimorskyKrai and the main results of the activities of the Federal Migration Service of Russia in the PrimorskyKrai in 2015"*. Vladivostok: Vladivostok Publishing House.
- Sakharov, A. & Voloshin, L. (1974). General theoretical questions of criminology. *Questions of the fight against crime*, 20(2), 14–32.
- Starchenkov, G. (1997). *Labor migrations between east and west: the second half of the twentieth century*. Moscow: Institute of Oriental Studies Publishing House.
- National Bureau of statistics of China. (2018). *Statistical Communiqué of the People's Republic of China on the 2018 National Economic and Social Development*. Retrieved from http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/201902/t20190228_1651335.html

The Entrepreneurial Activity of Chinese Migrants on the Border Areas of Russia and China at the Turn of the Centuries: the Features of “Shuttle” Migration in the Context of State and Regional Policy

Olga ZALESSKAIA¹

¹Blagoveshchensk State Pedagogical University, Dean of International Faculty, Blagoveshchensk, Russian Federation

ORCID: O.Z. 0000-0002-1369-1993

Corresponding author:

Olga ZALESSKAIA,
Blagoveshchensk State Pedagogical University, Dean of International Faculty, Lenina str., 104, BSPU, Amur Region, 675000, Blagoveshchensk, Russian Federation
E-mail: olgazalesskaya@gmail.com

Submitted: 01.03.2019

Revision Requested: 07.05.2019

Last Revision Received: 24.09.2019

Accepted: 14.10.2019

Published Online: 30.12.2019

Citation: Zaleskaia, O. (2019). The entrepreneurial activity of Chinese migrants on the border areas of Russia and China at the turn of the centuries: the features of “shuttle” migration in the context of state and regional policy. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 27–44.
<https://doi.org/10.26650/JECS2019-0019>

ABSTRACT

Russia and China have extensive border areas in the Far East. For more than 150 years, Slavic and Confucian civilizations — Russians and Chinese — have been closely involved here. The constant presence and economic activity of Chinese migrants in this region has become a specific feature of the development of the border areas. In the article, the author analyzes the entrepreneurial activity of Chinese migrants at the turn of the 20th and 21st centuries, describes in detail the socio-economic conditions and features of state and regional policies in this historical period, and highlights migration movements across the border. This paper addresses important questions: First, how were the entrepreneurial activities of Chinese migrants and their migration movements caused by the socio-economic situation in the Russian Far East and by the ethnic characteristics of migrants? Second, how did Chinese migrants apprehend changes in state and regional policies on border areas and the opening of borders? Third, how did the border areas serve as platforms for their start-ups and do Chinese migrants consider them to be such platforms in the future? Through my analysis, I create a better understanding of the features of the Russian population and Chinese migrants’ interaction on the border areas of the Far East, and of the perspectives for Chinese business in the peripheral regions of the conglomerate societies of Russia and China.

Keywords: Russian-Chinese relations, Chinese migrants, Russian-Chinese border areas, entrepreneurial activity, interaction with the Russian population

1. Introduction

Russian-Chinese relations have been in existence for four centuries. As for Chinese migration to the Russian Far East, this historical process got its development in the second half of the 19th century. After the signing of the Aigun and Beijing Treaties, an active settlement of the southern territories of the Russian Far East by settlers from western regions of Russia began. By the beginning of the 20th century, more than 500 thousand people from Russia had moved here. The Trans-Baikal, Amur and Ussuri Cossack troops were formed. The following cities were founded: Blagoveshchensk, Khabarovsk, Vladivostok, Nikolaevsk-on-Amur, among others.

Due to the peculiarities of its geopolitical position, the Russian Far East became attractive for Chinese migrants, and became the third most attractive region for them in the world (after South-east Asia and America). In the process of the agricultural, industrial and transport development of the border territories of both countries the convergence of two civilizations began. In the geopolitical space of the Far East, the largest system of inter-regional Russian-Chinese interaction was formed. Chinese migrants in the Russian Far East formed one of its subsystems (and, at the same time, an independent system).

In the classification proposed by Chinese scientists, the period of China's new history from the middle of the 19th to the middle of the 20th centuries, is characterized as the second period of large-scale external migration (Zhang Guoxiong, 1996; Li Zhuanyong & Li Tian, 1997). In the typology suggested by William Petersen, this migration of coolies is defined as "impelled migration" (Petersen, 1958). In 1851-1925, 1 million 930 thousand Chinese coolies moved out of China under labour contracts. It is necessary to note here that, although the Chinese migrants arriving in the Russian Far East did not cover such distances as the Chinese who decided to try their luck in the United States or European countries, nevertheless they entered another country with a different mentality and a different government system. Chinese ethnos found itself in completely different conditions. In total, up to October 1917, there were about 500 thousand Chinese people in Russia, including more than 200 thousand in the Russian Far East (Yin Jianpin, 1997; Luo Xiaohui, 2001; Li Jiagu, 1996).

After the end of the civil war and the abolition of the Far Eastern Republic the regulation of foreign migration in the Soviet Far East was carried out in accordance with Soviet laws. Foreigners in the Far East (including Chinese people) were granted the right to Soviet citizenship. By the beginning of 1924, over 50 thousand Chinese migrants had been registered in the Trans-Baikal, Amur region and Primorye (Tkacheva, 2000). The quantitative composition of the Chinese diaspora was constantly changing – after earning some money, the Chinese returned to their homeland.

In the middle of 1930s, the further worsening of the international situation compelled the Soviet leadership to consider the security of the region as a priority. Chinese migrants were repressed; in 1938 they were expelled from border areas and no longer played any noticeable role in the socio-economic processes in the Soviet Far East. According to the 1939 All-Union Population Census, there were only about 5.5 thousand Chinese people left in the Russian Far East (Zalesskaia, 2009).

So, in the middle of the 19th century, when the Amur Territory finally became part of Russia, two streams met in the Far East – migration and colonization streams - and the interaction of two civilizations, Slavic and Confucian, began. In its active form, it lasted for 80 years - until 1938, when Chinese migrants were forcibly deported from the Far Eastern borders for external non-political reasons. Further, for 50 years, contact with the border population and migratory movements was stopped. This contact resumed again with the opening of borders in the late 1980s. The mi-

gration flow on the Russian-Chinese border areas began to re-emerge and Chinese migrants started developing entrepreneurial activity again.

Currently Chinese migrants are assessing the potential and prospects of the Russian Far Eastern market, and are establishing channels for the transportation of goods for trade in Russia, in order to develop and implement various forms of business organization there. At the same time, they are in constant, active communication with the Russian population. An entire structure is being formed in the system of Russian-Chinese relations in the border areas. This structure is a set of interrelated elements, and at the same time is part of a more complex system. In order to study the evolution and qualitative characteristics of the structure of Chinese entrepreneurs, we used the system method and the concept of the “system worldview” by Alexey Bogaturov (Bogaturov, 2004) in our study. This method made it possible to analyze Chinese migrants as a definite structure in the system of Russian-Chinese relations in the border areas. At the same time, Russia and China are considered as conglomerate societies and multi-layer structures in which strata of the “traditional” and “modern” coexist. Within the society, these strata form separate enclaves, the effectiveness of which organization allows the enclaves to survive within the framework of a framing conglomerate society, maintaining constant or slightly changing proportions among themselves. The layers of the “traditional” and the “modern” in Russia and China coexist, maintaining autonomy; they coexist, but do not interpenetrate and do not mutually destroy each other. They interact on the co-development basis and, thus, are able to survive indefinitely. The only difference is that in China, the axis of juxtaposition runs along the “coast-hinterland” line, and in Russia, it is mated with the “capital-province” section (Bogaturov&Vinogradov, 2002).

Thus, the purpose of this work is to consider the business activity of Chinese migrants at the turn of the 20th and 21st centuries in the border “provincial” and “internal” territories, where the aspects of government policy are implemented locally, and at the same time where there is a regional vision of the socio-economic and foreign policy situations (in particular, problems of external relations and peculiarities of contacts with representatives of the neighbouring state). In this work, I seek to demonstrate that the peculiarities of the economic activity of Chinese entrepreneurs are due to two major factors - the socio-economic situation in Russia (and, in particular, in the Russian Far East), and the Chinese migrants’ ethnic characteristics as they appear in the host society. To substantiate these claims, I will elaborate the economic conditions in the Far Eastern Russian territories at the turn of the 20th and 21st centuries as in the “provincial territories” (and at the same time being in exclusive geopolitical proximity with rapidly developing China) and characterize the Chinese business in this context. Then, I will consider the areas of activity and those economic “niches” that Chinese entrepreneurs have occupied, and the forms in which they organize their business, giving examples of their personal “success stories.” Following this, I will introduce Chinese entrepreneurs as representatives of ethnic migration, with all the accompanying characteristics that have a direct impact on their business in the host society. Finally, I will look to underpin the idea that the entrepreneurial activity of Chinese migrants in the Far Eastern border areas would be impossible without close contacts with the Russian population. To achieve this, I will trace the beginning and development of Chinese entrepreneurship, describing the legislative framework for Russian-Chinese border cooperation and the changes in the economic activities of Chinese migrants due to changes in the socio-economic conditions in Russian society (the crises of 2008 and 2014). Based on this, I will claim that the activity of Chinese entrepreneurs, as a process of close interaction with the Russian population, generally contributed to the formation of a tolerant environment in the contact zone of intercultural interaction of two civilizations - Slavic and Confucian.

2. Cross-Border Tourism aka the Initial Nature of Migrant Entrepreneurship on the Border Areas

In the 1980-1990s, relations between Russia and China were normalizing. It was a reformation period in both countries; domestic political goals associated with reforms had primarily determined the positions of the two states in foreign affairs. At the beginning of the 1980s, Chinese leaders began to show great interest in improving relations with the USSR, expressing hope for a gradual normalization and the establishment of good-neighbourly relations. Trade and economic ties between the USSR and the PRC began to improve. Trade turnover between the USSR and the PRC increased from 176.8 million rubles in 1981 to 1.8 billion rubles in 1986. In 1985, the USSR held sixth place in China's foreign trade, being an important trading partner of the PRC, along with Japan, Hong Kong, the USA, Germany and Singapore (Song Kui & Chen Xiujie, 2001).

Deng Xiaoping and Gorbachev's meeting in 1989 gave impetus to the development of relations between the two countries at a fundamentally new level. During the visit, important agreements were reached, including on the expansion of bilateral trade, scientific and technical cooperation, as well as regarding the reduction of armed forces at the extended Soviet-Chinese border.

The transformation of economic relations took place against the background of sharp changes in the socio-political situation in the Soviet Union. The difficult internal political situation and the worsening state of the national economy decreased the economic growth. The country underwent a food crisis: meat, sausages, fruit and other products were not available for sale. The enterprises that had spontaneously started to be self-financing, nevertheless continued using the old assortment product line. They did not fulfill the plan and began to accumulate losses. According to statistics from the Amur Region of the Far East of the USSR, "127 enterprises, including enterprises of the machine-building and forestry complexes, did not ensure the planned production rates. The accounting for non-tradable and stale goods in the region's trade conducted on October 1, 1987, showed that despite the lack of commodity resources in trade, there are many goods that people do not like because of their quality and range, and these goods continue to accumulate. Accounting revealed such goods for 7.2 million rubles, 74 percent of them were goods of the light and textile industry." (State Archive of the Amur Region, fond R-480, inv.16, file 56, p. 85).

As a result of the economic crisis, government investments which provided the economy and infrastructure of the region with the opportunity to function were reduced. In such a time of stagnation, there were few ways to overcome the crisis. For the Far East, directly bordering with rapidly developing China, the intensive development of foreign economic and tourist ties was one of these methods.

The beginning of the tourist exchange between the two countries was September 24, 1988, when the USSR and the PRC exchanged the first tourist groups. From Blagoveshchensk to Heihe, two opposite groups (40 people in each group) made a day-long trip on visa-free exchange.

From this point on, tourism between the border areas of the Russian Far East and China began to develop rapidly. In 1989, Blagoveshchensk and Heihe mutually exchanged 389 tourist groups. This included 191 tourist groups which visited Russia from the Chinese side with a total of 7,858 people, and 198 tourist groups from the Russian side (8,138 people (Song Kui & Chen Xiujie, 2001). Soon, such trips became so popular that tourists had to book a place on the tourist group at least a month in advance. In 1990, both parties reached an agreement about increasing the number of such tourist groups from 2 to 12 a week. Groups of 40 tourists travelled from the Amur Region to the PRC with internal passports and lists agreed with the administration of the Amur Region, the Region Department of Internal Affairs, the Far Eastern Frontier District Regional Command-

er and the relevant departments and services of the PRC. According to reports, from 1987 to 1993 a total of 1.86 million people crossed the border in both directions through the Heihe and Blagoveshchensk customs, including 965 thousand Russian citizens and 910 thousand foreign citizens (mainly Chinese citizens). In 1988-1993, the number of border crossings through 21 checkpoints of Heilongjiang Province reached more than 4 million (Zhang Zonghai, 2000). The term “tourism” in this case needs comment and clarification. Under this historical condition, at the border contact zone, this phenomenon acquired a specific connotation. The most popular and well-established term is the concept of “shuttle trade” – in China it was called “people’s trade” or “bulk goods trade”. Obviously, the traditional definition of tourism cannot be applied here; it was, in fact, trade and business under the guise of tourism. In the context of economic reforms in Russia and in the light of the growing shortage of everyday goods and goods of light industry, such trips had one goal – shopping.

Gradually, Chinese tourists have become an integral part of the economic life of the Russian Far East. The appropriate infrastructure began to grow: the number of travel agencies specializing in shopping tours was increasing; the trading platforms for the mass “shuttle” trade – clothing markets were created spontaneously, and then they were legally established. By the early 2000s, the “shuttle” business had already become a particular type of activity with well-established rules, with separation between suppliers, people transporting goods, and traders in the Russian markets. The magnitude of shadow trade in Chinese-Russian people’s trade is estimated at about 8-10 billion yuan. In the 1990s, the shuttle trade accounted for 15% of all trade, and in food imports it reached 50% (Antonova, 2009). Such a primitive form of trade led to a leakage of taxes in the budgets of all levels, the failure to control the technological process of manufacturing goods, and the inability to determine the authenticity of certificates of quality and safety of imported goods.

The development of Russian-Chinese relations was characterized by a further expansion of trade, economic and public relations, which played a significant role in the economic life of the Russian Far East. In 1992, the decision of the State Council of the People’s Republic of China announced the creation of open economic regions in Heihe, Suifenhe, Hunchun and Manchrouli, which confirmed the intentions of the Chinese leadership to revive the business life of the North-eastern provinces and its international cooperation. These intentions began to be realized in the early 1980s, when “openness to the outside world” reforms began to be actively implemented in China. In 1984, the State Council of the People’s Republic of China approved the document “temporary ways of regulating cross-border trade in small sizes”. In the rules “Temporary ways of regulating cross-border trade in small sizes”, five principles of small border trade were proclaimed for the first time - the so-called “five actions that an entrepreneur or a trading company must perform independently”: “look for resources yourself”, “look for sales ways yourself”, “negotiate yourself”, “keep yourself in balance”; “be responsible for profits and losses” (Nyrova, 2004). During the 1990s, the total amount of exports and imports of goods through Heihe amounted to 2 billion 80 million dollars. There were 1 million 120 thousand border crossings “with the purpose of tourism”, and in fact for the purpose of trade, the volumes of which Chinese researchers estimated at 590 million renminbi (Yu Xiaodong, 2001). It should be noted that the trade operations of the local population are hardly amenable for counting, but there is no doubt that, because of this cross-border “people’s” trade, the population of the Russian Far East suffered fewer losses from the initial period of post-Soviet reforms.

When building the tourism industry, Heihe People’s Government was guided by the expres-

sion “tourism and trade contribute to economic development that serves to enrich the people”. In fact, tourism and trade between the border cities of Heihe and Blagoveshchensk represented two inseparable phenomena, they “merged together”. As Chinese researchers note, the “people’s trade” between Russia and China was completely not identical to the well-established traditional forms of trade, 80% of all tourist trips should be considered trips for the purpose of buying or selling goods (Guo Wengui, 1998).

So, for China, “people’s trade” was a continuation of a carefully planned long-term economic policy. As for the Russian population, it was, in many ways, a spontaneous reaction to rapidly changing economic conditions. Simplification of exit to the adjacent territory, increase in deficits, a sharp decline in real wages in the public sector – these were the key reasons that gave rise to “shuttle tourism”. In the first half of the 1990s this “shuttle tourism” was mostly spontaneous and not sufficiently regulated by law. Later it was stabilized by administrative policies.

As for Russia, the development of cross-border tourism and entrepreneurship occurred in a period marked by the critical state of the Russian domestic consumer market, in particular, and by the formation of a new statehood in general. For the Russian Far East and its inhabitants, this actually became a shock therapy: an almost instantaneous, very rapid restructuring of the entire way of life of society took place. Closed peripheral areas lost their former status, became open territories with access to international markets and were forced to adapt to entirely new socio-economic conditions. In the severe economic conditions of the 1990s, Chinese entrepreneurs showed themselves to be much more active than Russians. The interaction of the Russian and Chinese people in the 1990s, which developed on an economic basis, quickly turned into something far more complicated than just economic interaction: it was about changing a variety of aspects of life. One of the most vivid examples is the phenomenon of “people’s trade”, or “shuttle traders”. For the Russian population, such previously unknown trading practices turned out to be not only an “economic opportunity”, but a way of survival — first spontaneous, later legally regulated, and ultimately having a significant impact on the socio-economic structure of the region in the 1990s.

3. Further Development of Chinese Entrepreneurship, Its Forms And Fields of Business

So, after the opening of the borders between Russia and China, Chinese migrants flooded into the Far East. If in 1979, 1742 Chinese people lived in the Russian Far East, in 1992-1993, their number reached 50–100 thousand people, according to various estimates (Larin, 2003). Their commercial activities led to the fact that they quickly strengthened their positions in the trade and public catering areas. In the 1990s, the Chinese migrant’s constant massive flow and Chinese entrepreneurs’ activity led to the formation of stereotypical ideas about the so-called “yellow threat”. As is well known, no attack by the Chinese in the Russian Far East occurred. Most Chinese who were in Russia for the purpose of entrepreneurial activity considered it to be a place of temporary stay, a place of accumulation of capital. Moreover, Chinese entrepreneurs actively occupied economic niches that were left by the local population of the Russian Far East: a considerable number of Chinese farms in the region appeared; Chinese traders, both wholesale and retail, come to the Russian territory.

The Chinese did not seek to stay on Russian territory for a long time, so they had no diaspora institutionalization. Chinese migrants maintained a stable ethnic and civic Chinese identity. In many ways, it was precisely the isolation of the Chinese in everyday life that gave rise to the Russian population treating them suspiciously. Getting used to Russia in the early 1990s, the Chinese were ready to adapt to the bureaucratic reality of another country (fictitious marriages were one of the

mechanisms they employed), but they did not accept cultural and linguistic reality because their economic interests in Russia were rarely long-term. Nonetheless they remained extremely strong in the sense of personal motivation: the Chinese, who started their business with Russia in the early 1990s, showed themselves to be energetic, enterprising, successful businessmen who could profit from the establishment of Russian-Chinese trade and improve their social and property status.

Chinese migrants arrived in Russia for a relatively short period of time (from several days to several months, more rarely to several years) and did not stay here for a long time. They did not form (and nowadays do not form) Chinatowns, similar to those in the United States and many other countries. The Chinese settled in hotels, hostels, rooms and apartments, rented or purchased from the Russians. They did not form compact settlements, and “from this point of view, Chinese communities did not differ in any way from other ethnic and confessional communities that were founded in other cities” (Gelbras, 2001).

In order to circumvent Russian laws regarding restrictions on the importation of Chinese goods, the Chinese actively involved the local population - citizens of the Russian Federation - in the trade process (they hired Russian citizens as sellers to their outlets, registered business for Russian “partners”, etc.). Border trade was carried out in two forms. The first of these was in the form of small wholesale trade, which was carried out by Chinese citizens in the 20-kilometer border zone opened to external cooperation (as a rule, essential goods such as fruit, vegetables, food products, clothing, shoes, electrical appliances were sold). The other form of border trade was in specially designated markets, and in the form of wholesale trade, which was registered in foreign territories companies of cross-border trade distribution (Nyrova, 2004). In the following section I consider these companies in detail.

On November 28, 1991, the resolution of the Russian Federation Government “On Registration of Enterprises with Foreign Investments” was adopted. It granted the region administrations the right to carry out direct state registration of joint ventures with foreign capital. The creation of enterprises with foreign capital was economically beneficial for the Russian regions since Russian companies lacked both the experience of organizing enterprises under market laws and funds for significant investments in their own business. For the border areas of the Russian Far East, it was also a way of surviving in difficult socio-economic conditions. The isolation from the center of Russia, a significant reduction in subsidies, increasing unemployment, many months of wage arrears, and a shortage of goods led to a search for the border population and regional authorities to find ways out of the crisis.

In fact, Chinese-Russian joint ventures in the Russian Far East began to be established in 1989. The first joint venture (JV) was “Druzhba”, whose activities were export-import operations and state-owned restaurant services. According to the Amur Regional Statistics Office, in 1991 there were 7 joint ventures registered in the Amur Region, of which 4 were Soviet-Chinese (“AM-KhE”, “Druzhba”, “Fanza”, “Amurtofu”) (State Archive of the Amur Region, fond R-480, inv.17, file 727, p. 75). The data for 1993 shows the existence of 65 Russian-Chinese JVs, the aggregate authorized capital of which amounted to about 24 million rubles. The share of Chinese capital was 60% in only two companies — “Asha-Chance” and “Heiping”. The number of JVs with 50% of Chinese capital reached 15, and in the others the share of Chinese investments was less than 50% (State Archive of the Amur Region, fond R-480, inv.17, file 1748, p. 65).

By July 1, 1993, 9,125 joint ventures were registered in Russia, of which the largest number was with US capital — 1,433 enterprises, with German — 1141, English — 557, Italian — 511, Austrian — 475, Polish — 438, Finnish — 429. The number of joint ventures with China was 347 (8th place in the

list), 167 of them were owned by investors from Heilongjiang Province. Chinese investors mainly created service enterprises, and the size of their investments was small (Xu Jingxue, 1994).

The main field of activity of the majority of the JVs were export-import operations. Their activity was aimed not to develop their own production but to resell goods. Machines, marine engines, parts for cars, metal products, cast glass, rails, sleepers, rolled products, containers for compressed gas were exported from Russia to China. Such goods as consumer goods (textiles, clothing and footwear), furniture, equipment and materials for repair and construction works, household and electronic equipment: televisions, tape recorders, foodstuffs etc. were imported from China to Russia.

Since 1995, the precedents of “frozen” joint ventures began to be observed. The increase in tax offences was noted. The most common types of violations were: concealment of revenue when executing contracts with foreign partners, maintaining double documentation, unilateral fulfillment of obligations undertaken, currency violations. The increase in the number of companies with one hundred percent of Chinese investments, which were created for making one-time large-scale transactions for the export of soybean, scrap of ferrous and non-ferrous metals from the territory of the Russian Federation, had a negative impact on tax revenues to the budget. The share of such enterprises in the Russian Far East was constantly growing. Entrepreneurs exported resources using forged documents, including false registration of an individual entrepreneur for carrying out foreign trade operations under a one-time contract (Yakimenko, 1996). Chinese businessmen were not interested in the development of the economy in the Russian Far East, and did not seek to place their products in its territory. They were more interested in financial schemes that allowed them to obtain economic benefits as soon as possible. The reasons affecting the creation of production in Russia were constantly noted at seminars and meetings devoted to the activities of joint ventures. These reasons were: too high taxes, the absence of any guarantees and incentives for business. Thus, the import of any goods from China was more profitable than their production in Russia.

Chinese businessmen came to the Russian Far East to do business. It cannot be said that they did not understand Russia and the Russians; they just did not know the laws of the country in which they came to do business. At that time, the directors of Chinese firms knew practically nothing about Russia. Upon arrival in Russia, they looked around for 15-20 days, had negotiations, and then immediately signed contracts and left for China. Then they sent their subordinates to Russia to register a company. The search for people willing to go to Russia was conducted chaotically and irregularly; there were few people willing to go to the country and experience the reforms and considerable socio-economic difficulties. Frequently, people who went there did not speak Russian let alone English. Moreover, they had no experience in working abroad and had insufficient qualifications and capacity to do it. Chinese entrepreneurs in Russia could work only on a work visa obtained on the basis of an invitation from the Russian side. Without knowledge of the language, it was rather difficult for them to obtain all the necessary documents. Therefore, they worked on a tourist visa or on a short-term commercial visa. Obviously, they could not stay in Russia for a long time or engage in big business. For the same reason, they preferred to rent apartments or settle in groups in dormitories rather than live in hotels. But they were too noticeable, too “kept together”, so it was very easy for the Russian police constantly to conduct raids and catch illegal immigrants.

In general, the activity of joint ventures with Chinese capital had become an integral part of the economic life of many enterprises, organizations and structures of the Russian Far

East. By establishing direct links between enterprises and partner organizations, the region was able to alleviate the problem of supplying the population with consumer goods. Joint ventures operating in the Far East played an important part in the formation of market relations; in fact, they were the “pioneers” of a free economy, and they proceeded cooperatives and small private enterprises in this region. Joint ventures contributed to the destruction of the state monopoly in the sphere of economy and foreign trade. They made some contribution to attracting managerial experience from abroad.

However, correlating this state of affairs with the situation in China, it becomes obvious that the positions of the countries were unequal. In the PRC economy, the attraction of foreign investments played a much more significant role. Due to the attraction of investments and the assistance of other countries, China managed to create completely new industries, such as the production of computers and colour television sets, and to reconstruct the aviation industry, the iron and steel industry, transport, and energy.

For the Russian economy, the expansion of financial ties was forced but did not mean the formation of a new type of open economy (especially the creation of a long-term economic program). Some positive initiatives for the development of bilateral relations were not implemented. First of all, the Russian authorities did not have a clearly built cross-border strategy, which had a negative impact on the development of joint ventures in the border regions, including the Far Eastern region. The process of creating joint ventures was not regulated, the mechanisms for their functioning in the contact zone of Russian and Chinese business were not developed. Becoming a profitable capitalization object for China, the Russian Far East found itself in the weak position of an uncertain player, missing the opportunities for economic growth in a strategic perspective. In the early 2000s, this region had not yet made up for this omission. Some researchers claim that in the late 20th and early 21st centuries, in the Russian Far Eastern territories, the transboundary space was being formed. In particular, since the late 1980s until the beginning of the 21st century, 7 stages of its formation were identified in the Blagoveshchensk-Heihe contact zone (Simutina&Ryzhova, 2007). However, after analyzing the existing indicators, I argue that there was no beginning of the formation of the transboundary space in the 1990s. It has just started to form now, at the end of the second decade of the 21st century. In fact, rather qualitative changes in cross-border interaction occurred only at the beginning of the 21st century, when the market was redistributed. Chinese entrepreneurs established trade specialization in the wholesale trade in fruit, vegetables, clothes, shoes and everyday goods. In economic activity, Chinese entrepreneurs began to use cross-border banking transactions, instead of barter and cash trading methods. Such a long process of transition from primitive to modern methods of trade and entrepreneurship was primarily determined by the provincial, peripheral position of both the Russian Far East and the provinces of China bordering Russia. Since the late 1980's China began to overcome the periphery of these territories systematically and consistently, while Russia did not take any significant steps in this direction, which limited restricting and tightening the rules of foreign trade and migration policy.

4. The Features of Doing Business by Chinese Migrants on the Eve and After Two Crises (2008 and 2014)

In 2002, a census was conducted in Russia which recorded a total of 35 thousand ethnic Chinese (Russian citizens) and 31 thousand Chinese citizens living in Russia. However, this number has been significantly corrected by sociologists. According to experts, the numbers can be con-

sidered obviously underestimated for several reasons: the census was conducted only among the resident population, while migrants from the PRC were in Russia for a short time; in addition, Chinese migrants were not always available to gather information. Many experts have recognized that the underestimation in the 2002 census was from 5% to 10% of the population. It was considered that for such a highly localized ethnic group as the Chinese, the underestimation could be much more significant – up to 90%. Thus, the real number of Chinese in Russia could be at least 350-400 thousand people. V. Larin believes that at the beginning of the 21st century there were about 200-400 thousand Chinese in Russia, including “shuttle migrants” (Larin, 2001). Chinese businessmen and workers are important for the economic life of the Far East and, at the same time, they are invisible to the research gaze: they can only be counted by rough estimation.

Also, Chinese entrepreneurial activity is a very ambiguous phenomenon. It correlates very little with the classical definition of entrepreneurship and can be characterized as follows. Chinese entrepreneurial activity is an activity aimed at the non-systematic receiving of profit mainly from the sale of goods or the provision of services, which is typically carried out independently at the risk of persons who are not always registered in the manner prescribed by law as an individual entrepreneur. The reason for this situation is the socio-economic reality in the border areas of the Far East.

At the beginning of the 21st century, the Chinese “shuttles” continued to conduct individual chalk trading, transportation and sale of goods in Russia. The shuttle trade was streamlined: there was a separation between suppliers, people transporting goods, and traders in the Russian markets. However, there are still obvious problems that seriously interrupt the process of adapting the Chinese to Russian conditions – problems with law enforcement agencies, problems in communicating with local residents; problems with employment, problems with authorities and administration, and lack of social guarantees. In 2007, a zero quota was introduced for foreign traders, prohibiting migrants from trading in open markets, but Chinese entrepreneurs did not stop their activity.

In analyzing the federal legislation on the regulation of foreign trade, two stages in its development are noted:

1) 1997-2002 - the period of the creation of protective mechanisms of the Russian economy. During this stage, 12 significant documents were adopted, including laws on the coordination of international and foreign economic relations of constituent entities of the Russian Federation, measures to protect the economic interests of the Russian Federation, and norms of foreign investment and export controls.

2) 2003-2009 - reorganization and consolidation of existing standards. During these years, 8 significant documents were adopted. Ten federal laws concerning the regulation of foreign economic activity and other foreign policy issues (for example, changes in the law “On Refugees”) was changed. Foreign exchange rules, new types and rules for importing goods were introduced (Zhuravskaya, 2014).

The period of 2009-2013 is characterized by researchers as the stage of “balancing” and “equalization”, because of the introduction of the new Customs Code of the Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia and changing restrictions on the frequency of crossing the border with goods and its weight (50 kg vs 35 kg before). The period from 2014 to the present time is the period of “multidirectional dynamics of Chinese and Russian flows,” characterized by increasing mobility among the Chinese migrants and its decline among Russian citizens. It was due primarily to the devaluation of the Russian currency (Ponkratova, 2015).

In characterizing the federal legislation on the regulation of foreign trade of the late 20th and early 21st centuries, it should be noted that since the late 1990s the legislation has typically leaned towards complicating the rules of foreign trade, with more and more new barriers being introduced. The crisis of 1998 significantly displaced Russian entrepreneurs from the business sphere, but Chinese entrepreneurs did not cease their activities. We can say the same about their activities after the crises of 2008 and 2014: they continue their business, widely using irregular practices. As for them, non-compliance with the law is cheaper than meeting all formal requirements.

Chinese entrepreneurs create their business using ethnic resources, on ethnic networks, so it allows to characterize them as “ethnic entrepreneurs”. There are specific features of the traditional perception of the ethnic economy in the economic activities of Chinese migrants (creation of ethnic business communities, building networks based on ethnic resources, etc.), although many parameters do not correspond to these (occupying empty niches, self-employment as the only way to earn in an aggressive host society). Chinese entrepreneurs actively form communities that provide economic, informational and other support to their members leading to their rapid financial prosperity. The basis of these communities are Chinese mestizos, or Chinese who settled in Russia a long time ago. The ethnic informal economy of Chinese migrants is based on the principles of rapid economic rise. The installation of Chinese entrepreneurs on rapid enrichment, as well as institutional uncertainty and imperfection of market institutions of the receiving environment, the prevalence of irregular business practices among the host community - all this explains the fact that Chinese people in Russia are involved in the informal sector of the economy. However, the desire for rapid enrichment is the traditional motivation of any entrepreneur. So, it means that the quality of the market institutions of the receiving society is “guilty” of the prevalence of informal business schemes.” (Ryzhova, 2009). Among Chinese entrepreneurs, there is a well-known method of obtaining the same rights as Russians for trading in the markets: namely, marriage with Russian women. When they marry Russian woman, they arrange places in the markets in the name of their wife, and they pay much less rent and other taxes (about 100,000 renminbi less) and get legal protection of their business on Russian territory. Nevertheless, the number of registered Russian-Chinese mixed couples remains very small, for example, only about 5 such couples are registered annually in Blagoveshchensk.

Most Chinese entrepreneurs start their business in Russia without this “support.” First, they sell their goods in the open-air street markets, then they rent places in Chinese markets and in Chinese shopping centers, where their business does not depend on the vagaries of the weather, and there is heating in the winter.

Chinese entrepreneurs trading in the markets are constantly monitored by the Russian police. During the raids, in which from 5-6 to 20-30 police officers participate, the traders often have their passports seized under the pretext of problems with registration and the passports are returned only after paying a fine of 300 rubles. In addition, Chinese merchants pay various fines and fees to employees of the product quality control and migration services. As the Chinese say, the amount of these fees per year comes to 3 thousand dollars from each entrepreneur, and in the Russian Far East there are practically no Chinese merchants who have not paid such fines. As Chinese businessmen believe, in Russia the payment of traders for security “protection money”) is a generally accepted norm.

The Chinese business organization has the support of its fellow countrymen (not necessarily living in Russia). In addition, a comparison of the existing credit systems for legal entities in Russia and the PRC reflects the absolute advantage of the Chinese in developing their business.

As a result, the practice of creating joint Russian-Chinese enterprises on the basis of loans taken by Chinese partners in the PRC, occurred in the Far East. Chinese citizens successfully organize an independent business in Russia, using affordable loans. Thus, Chinese entrepreneurship has a kind of official financial support from China for development in the Russian regions.

A good example of Chinese business is the activity of the Chinese company “Huafu” in Blagoveshchensk (Amur Region). Its director, He Wenan, a native of the southern Fujian province, came to Russia in 1989 with his labor force of 141 people. At that time, the Amur Government and the Heihe City Construction Committee signed three construction contracts. He Wenan’s labor detachment had to fulfill the first of three construction contracts which included the construction of the Amur regional hospital, the community center and the “Druzhba” hotel. Work on all three buildings was performed in accordance with all necessary requirements. Weather (short summer, long winter), social (collapse of the USSR) and economic (ruble devaluation) conditions did not prevent He Wenan’s work. In November 1995, he founded the “Huafu Commercial Construction Company”. This organization was registered as an independent enterprise with 100% foreign capital.

In over 30 years of activity, “Huafu” has built 500 thousand square meters of residential areas, office buildings and hotels; 3200 people were involved in the work as an export labor force. Only in 2002, about 1,000 Russians and about 500 Chinese worked for the company. In the same year, “Huafu” paid a tax of about 40 million rubles, equivalent to 10 million renminbi: so the company became one of the five leading local taxpayers in Blagoveshchensk. Now the company is investing in new projects; “The Little Venice” project in Blagoveshchensk will be one of the most attractive touristic places.

Chinese women entrepreneurs are also active in Russia. In 1993 in Harbin city (Heilongjiang province), a female entrepreneur Yang Xiaoli founded the “Wan Yang Corporation”, which for more than 20 years has gradually turned into the largest multidisciplinary transnational corporation. Yang Xiaoli, the founder and current president of the corporation, was a schoolteacher in the past, but in the early 1990s she decided to go to Russia. In those years, Russian-Chinese trade experienced considerable difficulties, but despite this Yang Xiaoli found business opportunities in Ussuriysk (Primorye Region), where in 1993 she founded the first Chinese auto parts store. Sales increased by 25% annually. Yang Xiaoli received her first significant profit in Russia, and she made substantial capital accumulations here. In Ussuriysk, she opened the Russian-Chinese wholesale market for building materials, which became the only Chinese market in Russia specializing in the wholesale of building materials and it was listed as a key project in the economic interaction of Heilongjiang with Russia. Then, Wan Yang Corporation opened three chain supermarkets for building materials – in Vladivostok, Moscow and Perm (Jiang Xiaohua, 2005; ShaoMiaomiao, 2011).

Regional leaders admit that without Chinese entrepreneurs, the economy of the Russian Far East would have lost a significant part of their influence and income, and the Russian population would have lost the possibility of acquiring cheap goods and a whole range of products. At the slightest attempt to close the borders, the population immediately expressed protests. For example, in the summer of 2003, when death from SARS was registered in China for the first time, 11 customs points were closed on the Amur River by order of the federal government, and the import of Chinese goods was restricted. Less than a week later, a picket was organized on the street in front of the Amur government building, the participants of which demanded the opening of the customs, because within a few days almost all consumer goods had sold out and prices had significantly increased in the city’s markets (Yu Chen, 2004).

Thus, cross-border contacts began with active barter trade, and over several years, large-scale business activities were deployed in the border areas of the Far Eastern territories: the number of Chinese shopping centers increased in Russian cities, and there was a lively trade in a wide variety of goods. In the Chinese cities on the border, small and medium-sized businesses prospered, focusing on the provision of various services to Russia - restaurants, saunas, massage centers, hairdressing salons, shops opened and operated successfully. Russian residents of border areas came to China for the weekend, for two or three days, visited saunas and massage centers, made purchases, had lunch and dinner in Chinese restaurants. Thus, after a hundred years, the situation in inter-civilizational communication between the Chinese and Russians has changed in diametrically opposite way. This means that for Russians, a trip to China has now become a type of rest, a tourist budget route, an alternative to leaving the country in a more inaccessible way due to lower costs and shorter geographical distance, as well as the opportunity to purchase goods and everyday items at reasonable prices and to taste authentic Chinese cuisine.

However, there have been completely new trends in relations between the populations. China is no longer the backward semi-colonial country of a hundred years ago. Moreover, China increasingly amazes the world every year with its unprecedented rates of economic growth, and, of course, its citizens feel the support and growing authority of their homeland. Thus, this is an essential feature of Russian-Chinese relations at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries. China, in the eyes of the Russians, is no longer perceived as a semi-colonial backward state, but, on the contrary, as a geopolitical Far Eastern neighbor who constantly moves ahead, encircling Russia and organically integrating into the rapidly transforming world community embraced by global processes.

In general, both Russians and Chinese citizens are used to the current situation. Sustainable cross-border cooperation schemes have been formed, a whole network of intermediaries in inter-civilization and inter-regional cooperation has developed, the population of both countries has successfully found their benefits in cross-border contacts.

The situation radically changed after a large-scale devaluation of the ruble at the end of 2014. Changes were felt immediately on both banks of Amur River. Prices in the cities of the Russian Far East for meat, fish, other products and consumer goods rose, and this immediately affected the position of Chinese traders. It became unprofitable for them to trade because the prices of goods purchased in China almost doubled for the Russians. Visits of Russians to cafes and restaurants of Chinese cuisine were noticeably reduced, not only in Russian, but also in Chinese territories, - going to China for a weekend now became too costly for the Russian Far Eastern population.

However, the devaluation of the ruble led to the development of a completely new vector in the border Russian-Chinese cooperation: for Chinese citizens, almost simultaneously, Russian goods became extremely cheap. Already in January 2015, on the eve of the Chinese New Year on the lunar calendar, tourists from the PRC began to come to Russia in droves for New Year's gifts. At the border posts Chinese citizens were lining up for departure to Russia. For the three months (January-March 2015), 23.5 thousand Chinese tourists visited Russia. Compared to the same period of 2014, the number of tourists almost tripled ("World without Borders" released statistics, <http://www.visit-russia.ru/tags/statistika>). As for the contingent of visitors, these are mostly employees, pensioners, families. Nowadays, in Russia, food products (confectionery, honey, flour, dairy products), as well as jewelry, fur products and cosmetics are popular with Chinese tourists.

Thus, today the number of Chinese tourists is growing. For them a trip to the Russian Far East is attractive primarily due to the possibility of acquiring inexpensive and high-quality goods and

products. But we cannot state that the number of Chinese entrepreneurs in the Russian Far Eastern territories has increased. Since January 1, 2015, changes in the migration legislation of Russia have taken place: the requirements for the legality of the employment of foreign citizens on Russian territory have been increased, and a certain level of proficiency in Russian of labor migrants has been established. The sanctions imposed against Russia, together with a decreasing of world prices for energy resources, contributed to the emergence of crisis phenomena in the country's economy. At the same time, the Russian Federation has strengthened control over the registration of foreign residents. From 2018, fictitious registration of a foreign citizen is recognized not only as registration in a residential area (if the foreigner does not live there), but also registration in a non-residential area; the registration of a foreigner at the address of the organization is also considered fictitious if the foreigner does not really work there. Thus, lawmakers continue to struggle with the facts of registering dozens, and sometimes hundreds of foreigners at the addresses of offices.

On January 1, 2019, another innovation in the migration legislation came into force - a new provision of article 16 of the Law "About the Legal Status of Foreign Citizens in the Russian Federation" dated July 25, 2002, No. 115-FZ. It expands the list of obligations of the inviting party towards a foreign citizen or stateless person invited to the Russian Federation. Now the inviting party is obliged to take measures to ensure that the invited foreign / stateless person complies with the order of residence in the Russian Federation in terms of compliance with the stated objectives of entry into Russia and the activity actually performed by this citizen. The inviting party is also entrusted with the obligation to control the observance of the time-frame for departure from the Russian Federation by the invited individual. If the receiving party does not take the necessary measures to ensure compliance by the invited foreign person / stateless person with the purpose of entry or departure dates from the Russian Federation, fines of various sizes are imposed. Due to changes in immigration legislation, according to which the owner, renting housing for a foreigner, is now obliged to register a foreigner in the Federal Migration Service (FMS), the incidents of refusal to provide housing for Chinese migrants have become more frequent, and this, in turn, complicates their adaptation to life and work in the host society.

At present, the demand for labor in Russia is high, 1.6 million vacancies are announced in the employment services. Meanwhile, in 2019, the government established a quota for attracting foreign labor to the tune of 144,583 migrants from "visa" countries (Order of the Ministry of Labor of Russia...). As for migrants from "visa-free" countries, they are not quoted in Russia. It is assumed that a third of labor migrants (36%) will work in construction, mining, repair and construction works. From 2019, for the first time, the share of migrants in construction will be limited: at each enterprise in this industry there should be no more than 80% of the total number of employees; there were no restrictions on hiring migrant workers in this area before. For construction companies of three regions (Moscow, the Amur Region and the Khabarovsk Territory), exceptions were made in 2019, 100% of the number of foreign workers in construction being allowed.

Today, Chinese migrants represent a relatively small proportion of migrants arriving in the Russian Federation, especially compared with the influx of people from the CIS countries. At present, the total registered number of Chinese citizens on the territory of the Russian Federation is less than 0.2% of the total population of the country. It is obvious that the Russian direction for Chinese migrants is losing its attraction. In the long term perspective, the mass migration of the Chinese population to Russia will be constrained by the following factors: wage growth in China compared to Russia, the presence of well-established migration flows inside China to developed

coastal enclaves, the specific structure of the Russian economy, competition from Russian-speaking migrants from the countries of the former Soviet Union, reduced interest in receiving education in Russian educational institutions (Motrich&Izotov,2015).

At the same time, the governments of both countries have been making efforts to reduce the periphery of border areas for more than few decades. In 1992, 14 Chinese border cities (including Hunchun, Manzhouli, Suifenhe, and Heihe) were granted open status. In the 21st century, events at the micro level were added at the meso-level — in 2013, the China State Committee for Reform and Development published the “Development Plan for the Border Regions of Heilongjiang Province and the Northeast Part of Inner Mongolia”. To make cooperation deeper, the Chinese side currently proposes to consider the creation of consular structures in Harbin and Manzhouli, as well as to open official representative offices in the municipalities of the two countries. Such representations are already operating in a number of cities: in Heihe, since 2013, there is an official representation of the city of Blagoveshchensk, in Birobidzhan a representation of the city of Hegang has been operating since 2013, etc. (Kostyunina&Baronov, 2011). As for the Russian side, in order to overcome the periphery of the territories, the following documents were adopted: “Federal Target Program for Economic and Social Development of the Far East and Transbaikalia for 1996-2005 (adjusted for the period up to 2010),”The Concept for the development of border areas subjects of the Russian Federation belonging to the Far Eastern Federal District “(2015-2025).

However, the implementation of projects according to these programs is difficult due to socio-economic poor development and difficult demographic. For example, the project to create 3 border free trade and economic complexes (Pogranichny - Suifenhe, Blagoveshchensk - Heihe, Zabaikalsk - Manzhouli), approved in 1999, has not been fully integrated with the international economic system. There is a visa-free entry only for Russians and only in Heihe (that is, only one of the six directions has been implemented according to this project) (Chubarov&Mikhailova, 2017). Therefore, the formation of transboundary relations and the reducing from peripherality is difficult, and today, at the end of the second decade of the 21st century, entrepreneurship in the border areas retains in itself the features of the end of the 20th century, the features of 30 years ago. The proclaimed development policy of the Far East and the creation of advanced development territories here have not yet caused a massive flow of Chinese investment in this region: Chinese entrepreneurs are reluctant to invest in local production - they are not sure about the consistency of Russian economic policy and do not trust Russian legislation. One of the last vivid examples of this is the unsuccessful construction of the mining of drinking water at Lake Baikal by a Chinese firm, where, after investing significant funds in construction, the investor was forced to postpone the project, despite the necessary permits executed in accordance with all legal norms. Therefore, speaking of Chinese entrepreneurship today, we still mean mostly small and medium businesses and old schemes for its implementation. Thus, today, cross-border Russian-Chinese interaction has regained some features of a hundred years ago: a trip to Russia for Chinese citizens has again become a form of tourism and acquaintance with the traditions and way of life of the neighboring country, the territory of purchases and recreation. Unfortunately, this was due to the unfavorable factor of the sharp fall in the Russian currency, which did not keep the vector of orientation of the Russian population to a similar perception of trips to China, despite more than 20 years of experience in such trips and visits.

At the same time, in the border areas, the activity of Chinese entrepreneurs continues, and it does not cause a protest among the local population. More than 90% of Chinese migrants believe that it is easier to earn money in Russia than in China and other countries. By way of a reason for

choosing the Russian Far East as a territory for business, they indicate rich resources – land, forest, products of mineral origin. On the other hand, the Russian Far East does not have a sufficient labor force. For Chinese migrants, there are many opportunities to build a profitable business here.

Furthermore, the main difference between cross-border interaction of a century ago and today's interaction should, in our opinion, be that China is no longer a backward semi-colonial country, and, being Russia's powerful neighbor in the Far Eastern territories, China actively forms the directions of cooperation and cross-border contacts. Against the background of increasing globalization and exacerbation of regional problems, the success and mutual benefit of further bilateral border relations will depend on Russian state and regional policy.

5. Conclusion

In general, the entrepreneurial activity of Chinese migrants in the Russian Far East carries several advantages and disadvantages. But it is evident that the presence of Chinese migrants has helped and is continuing to help the Russians to survive in the difficult socio-economic conditions of the late 20th - early 21st centuries. Now one of the most important forms of business activity of the Chinese on the border is tourism. We consider Chinese migrants to be a specific structure in the system of Russian-Chinese relations on the border areas. On these border areas (i.e. "provincial" and "internal" territories), the municipal authorities have their own regional vision of the socio-economic and foreign policy situation (for example, about the ways of making contacts with representatives of the neighbouring state, etc.), but, nevertheless, they realize aspects of state policy according to the government guidelines. So, we describe the specifics of Chinese migrant activity on these "provincial" territories.

The features of the business activities of Chinese migrants on the border areas of the Far East of the late 20th and early 21st centuries depends on the specific interstate relations of Russia with China and the general socio-economic situation in the Russian Far East. The prevailing historical experience of contacts between Russians and representatives of Confucian civilization also has an impact on the development of Chinese migrants' activity. This historical experience contributed to the formation of a generally tolerant environment of inter-civilization interaction on the border area. If in a cultural sense, Chinese residents remained alien to the Russian population, and in the political sense, their presence has given rise to fears about territorial expansion, then in the economic sense, Russian and Chinese seemed to have parity: the Chinese were not crowded out of the Russian market, on the contrary, their influence grew decisive – neither Russian entrepreneurs nor Russian consumers stood in their way, but, on the contrary, were interested in this form of cooperation and interaction.

At the same time, successful and progressive development of mutually beneficial Russian-Chinese trade on the border areas is impossible without developing a clear mechanism for regulating bilateral trade relations and all aspects of the life and economic activities of Chinese entrepreneurs. Now, in this social and legal field, there are many unsolved issues and problems that leave the future of Chinese business in the Russian Far East unclear. Russian laws regulating this sector are still imperfect and immature, bribery and corruption prosper in the ranks of government officials, and there are still shadow sides of the economy. Today, the investment climate for Chinese citizens in the Russian Far East should be considered to be unfavourable, and it is unlikely that changes for the better are expected in the near future. This entails increased unhealthy, indiscriminate competition between Chinese entrepreneurs and losses from doing business.

We believe that those Chinese entrepreneurs who really want to do business in Russia should register their enterprises in Russia. Only an officially registered company will be able to conduct its business legally, freely, and successfully. Chinese entrepreneurs should know the Russian language, the basic laws of the Russian Federation, and local traditions and customs. In turn, Russia is interested in attracting Chinese citizens who have a relatively high level of education and are seeking to conduct a legitimate and transparent business, with the availability of all the necessary documents and permits. It is regrettable to note that these are almost impossible requirements for Chinese merchants, most of whom are not even familiar with Chinese laws, and can only bargain in Russian. Their main goal is to make money in Russia and then return to China because in Russia they will never receive any pension or medical insurance. The only thing they strive for is to earn money and to leave Russia, and this is only a matter of time.

One of the ways to develop the activities of Chinese entrepreneurs in the Russian Far East territories lies in creating the capacity for joint development of territories, closer border cooperation not only at the level of countries and regions but also at the level of municipalities. For this, a reduction in the peripherality of the Russian and Chinese border territories is necessary. Strengthening the processes of integration, deepening economic, social and cultural ties - all this allows us to claim that the formation of the region with special characteristics (a cross-border region) begins here. However, the level of interaction and interdependence of territories needs further study and evaluation, and the success or failure of Chinese entrepreneurship, its trends and perspectives will depend on the further development of the transboundary space here and overcoming peripherality.

References

- Antonova, N. (2009). Economic cooperation of Russia in the Far East. *Spatial Economics*, 3, 134–158.
- Bogaturov, A. (2004). *System history of international relations. 1–4*. Moscow, Russia: NOFMO Publishing House.
- Bogaturov, A., & Vinogradov, A. (2002). Anclave-conglomerate type of development. The record of transsystemic theory. In E. Rashkovskiy, V. Khoros (Eds.), *Vostok-Zapad-Rossiya* (pp. 109–128). Moscow, Russia: Progress-Traditsiya Publishing House.
- Chubarov, I., & Mikhailova, E. (2017). Problems of overcoming the periphery of the Russian-Chinese border region. *Russia and the Asian-Pacific Region*, 4, 88–105.
- Gelbras, V. (2001). *Chinese reality of Russia*. Moscow, Russia: Muravey Publishing House.
- Guo, Wengui. (1998). Tourism from Heihe to Russia: existing problems and solutions, *Heihexuekan*, 6, 35–36.
- Jiang, Xiaohua. (2005). The first Chinese man “enters” into the Russian market of building materials - about the female president of the Heilongjiang Trade and Economic Corporation “Wan Yang” Yang Xiaoli. *Shijiqiao*, 7, 27–28.
- Kostyunina, G., & Baronov, V. (2011). Cross-Border Free Economic Zones in Foreign Countries (from China). *Bulletin of MGIMO-University*, 2, 169–178.
- Larin, A. (2003). *Chinese people in Russia yesterday and today*. Moscow, Russia: Muravey Publishing House.
- Larin, V. (2001). Envoys of the Middle Kingdom in the Russian Far East. *Diasporas*, 2-3, 76–112.
- Li, Jiagu. (1996). *Sino-Soviet Relations (1917-1926)*. Beijing, China: Scientific Literature Publishing House.
- Li, Zhuanyun, & Li, Tian. (1997). Migrations of the population in China history. *Sichuan Shifan Xueyuan Xuebao*, 5, 13–18.
- Luo, Xiaohui. (2001). *About the history of Sino-Soviet relations in the new time*. Yanji, China: Yanbian Publishing House.
- Motrich, E., & Izotov, D. (2015). Chinese population migration to Russia: reality and prospects. In S. V. Ryazantsev, N. M. Pestereva, M. N. Khramova (Eds.), *Migration processes in the Asia-Pacific Region: past, present, interaction and regulation practices* (pp. 165–168). Vladivostok, Russia: FEFU Publishing House.

- Nyrova, N. (2004). Chinese companies in cross-border trade and their place in international criminal activity. *Problems of the Far East*, 1, 87–114.
- Order of the Ministry of Labor of Russia No. 832n dated December 24, 2018. Retrieved from <https://rosmintrud.ru/docs/mintrud/orders/1336>
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256–266.
- Ponkratova, L. (2015). Transboundary migration of the population in Russian-Chinese interaction: influence of factors and flow transformation. In S. V. Ryazantsev, N. M. Pestereva, M. N. Khramova (Eds.), *Migration processes in the Asia-Pacific Region: past, present, interaction and regulation practices* (pp. 172–178). Vladivostok, Russia: FEFU Publishing House.
- Russian State Historical Archive of the Far East, fond 1306, inv.2, file 4, p. 34.
- Ryzhova, N. (Ed.). (2009). *Integration of economic migrants in the regions of Russia. Formal and informal practices*. Irkutsk, Russia: “Ottisk” Publishing House.
- Shao, Miaomiao. (2011). “To play chess without regretting the favorable opportunities” - a visit to the President of the Heilongjiang Trade and Economic Corporation “Wan Yang” Yang Xiaoli. *Shenzhou*, 30, 78–81.
- Song, Kui, & Chen, Xiujie. (2001). The past and the future of cooperation between Russia and China in the field of tourism. *Sibolia Yanju*, 5, 11–16.
- State Archive of the Amur Region, fond R-480, inv.16, file 56, p. 85.
- State Archive of the Amur Region, fond R-480, inv.17, file 727, p. 75.
- State Archive of the Amur Region, fond R-480, inv.17, file 1748, p. 65.
- Simutina, N., & Ryzhova, N. (2007). Economic and social interactions in the Blagoveshchensk - Heihe transboundary space. *Bulletin of the Far Eastern Branch of the Russian Academy of Science*, 5, 130–144.
- Tkacheva, G. (2000). *The demographic situation in the Russian Far East in 1920s and 1930s*. Vladivostok, Russia: Dalrybvntuz Publishing House.
- “World without Borders” released statistics on the reception of tourists from China. Travel Association “World without Borders”. Retrieved from <http://www.visit-russia.ru/tags/statistika>
- Xu, Jingxue. (1994). Russian-Chinese trade and cooperation in Northeast Asia. *Dongou Zhongyangyanjiu*, 1, 18–25.
- Yakimenko, T. (1996). Some issues of the impact of attracting foreign investment for the Amur Region. *Heihexuekan*, 1, 64–65.
- Yin, Jianping. (1997). Labor of foreign workers in the development of the Far East in the initial period. *Siboliya Yanjiu*, 6, 30–36.
- Yu, Chen. (2004). The conditions of existence of Chinese merchants in the Far East. *Jiangnan Shibao*, December 13.
- Yu, Xiaodong. (2001). Response proposals for the development of trade cooperation between Heihe region and the Amur region. *Dongou Zhongyashichangyanjiu*, 8, 3–6.
- Zaleskaia, O. (2009). *The Chinese migrants in the Russian Far East (1917-1938)*. Vladivostok, Russia: Science Publishing House.
- Zhang, Guoxiong. (1996). The main directions and periods of migration in China history. *Beijing dasuexuebao*, 2, 98–107.
- Zhang, Zonghai. (2000). *Russian-Chinese relations in the Far East region at the turn of the century*. Harbin, China: Heilongjiang People Publishing House.
- Zhuravskaya, T. (2014). Configuration and functioning of social networks in the border region. *Spatial Economics*, 3, 67–94.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article / Araştırma Makalesi

Adding the “New” Inhabitant to the Design of Urban Area and Social Work for Refugees

Kentin “Yeni” Sakinini Kentsel Alan ve Mülteciler için Sosyal Hizmet Tasarımına Ekleme

Pınar KARABABA¹

¹Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Sociology, Istanbul, Turkey

ORCID: P.K. 0000-0003-1565-9409

Corresponding author:

Pınar KARABABA,
Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Sociology, Istanbul, Turkey
E-mail: pkarababa@gelisim.edu.tr

Submitted: 15.05.2019

Revision Requested: 22.08.2019

Last Revision Received: 04.09.2019

Accepted: 30.10.2019

Published Online: 21.11.2019

Citation: Karababa, P. (2019). Adding the “new” inhabitant to the design of urban areas and social work for refugees. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 45–60. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0045>

ABSTRACT

With the mass migration from Syria to Turkey in 2011, Gaziantep, the most developed city in the Syrian border, became a focal place. The high numbers of Syrian refugees led to an urban transformation, during which many international and national NGO's started to work in the city. Both of the migrations ended up with an important raise in the rents, and created new strata.

This paper, which covers the relations in 2016 and 2017 in Gaziantep, is an outcome of my own observations in the field I developed as a former NGO worker, and the findings of an independent field research I conducted in 2017. This work makes a reflexive reading of socio-spatial dynamics between locals, refugees and NGO workers to scrutinize the ways to engage socio-spatial dynamics to the social services mechanism. The reading aim is to pose the contribution of their combined value, in both implementation and evaluation processes.

The presentation of the data aims to bring into discussion this power balance between the local, the refugee and the service provider over its impact on the city surface. It is believed that deciphering these paths and nodes would support a better understanding of the refugee situation and the newly developed urban dynamics.

Keywords: Mass migration, urban transformation, temporary protection of turkey, socio-spatial dialectics, Gaziantep

ÖZ

Suriye'den Türkiye'ye 2011'de başlayan kitlesel göçle birlikte Gaziantep Suriye sınırındaki en gelişmiş kent olarak merkezi bir önem kazandı. Türkiye'nin Geçici Koruması altındaki çok sayıda Suriyeli mültecinin kente yerleşmesi aynı zamanda ulusal ve uluslararası STK çalışanlarının da kente gelmesine ve bu iki grubun yerleşmesiyle beraber kentte bir dönüşümün görülmesine yol açtı. Her iki göçün etkilerine bakıldığında kentte kiralardan ve arsa bedellerinin arttığını ve yeni tabakalaşmaların oluşmaya başladığını görüyoruz.

Bu çalışma 2016-2017 yılları arasında bir STK çalışanı olarak Gaziantep'teki

gözlemlerime ve çalışmam bittikten sonra 2017’de kentte yaptığım bağımsız bir araştırmanın bulgularına dayanıyor. Makalede yerel halk, mülteciler ve STK çalışanları arasındaki karşılaşmaların sosyo-mekansal dinamiklerinin düşünümsel (reflexive) bir bakış açısından bir okuması yapılıyor. Böylece düşünümsellik ve sosyo-mekansal dinamiklere dair teorilerin hem uygulama hem de inceleme aşamasında bir arada elde alınmasının katkısını da ortaya koymayı hedefliyor. Bu bakış açısı üzerinden hedeflenen sosyal hizmet mekanizmasına sosyo-mekansal dinamiklerin nasıl eklenebileceğini tartışmaya açmak.

Makalede verilerin sunumuyla birlikte hedeflenen yerli halk, mülteci ve hizmet sağlayıcı arasında kurulan hiyerarşinin kent yüzeyine etkisini tartışmaya açmak. Bu ilişkiler sonucunda kentte oluşan nokta ve izleklerin ortaya çıkarılmasının Türkiye’de mültecilerin durumunun ve yeni gelişen kent dinamiklerin daha iyi anlaşılmasına hizmet edeceği düşünülüyor.

Anahtar Kelimeler: Kitlemel göç, kentsel dönüşüm, geçici koruma, sosyo-mekansal diyalektikler, Gaziantep

1. Introduction

After the mass migration from Syria to Turkey in 2011, Gaziantep, as the wealthiest city in the Syrian Border, became an important place of confrontation of the local people and Syrian nationals under the Temporary Protection of Turkey. Its geographical and economic importance, made Gaziantep a focal place for the coordination of policies and programs developed by state and international actors. Under these developments, the high numbers of Syrian refugees, and non-Syrian refugees who came earlier, gave rise to an urban transformation during which many international and national NGOs started to work in the city. Both of the migrations –that of refugees and NGO workers- resulted with a significant increase in the rents, and created a new stratum. However, even though the latter, the NGO migration, was to improve the living conditions of the refugees; the dynamics of the city have been improved for the sake of the service providers, while the refugees were left having more or less the same basic needs for better sheltering, nutrition and employment.

In terms of relation with the locals, there is a common ground between the host culture and the culture of refugees, depending on the shared experience of early marriages, child labor, illegal labor and difficulties in accessing the rights and services. However, instead of being an experience to bring two communities together; the burden of social problems is seen mostly on refugees; migration is taken as a source of problems, and the two communities reside on the edge of a clash. This framework of overlapping problems and severe confrontations is surrounded and intensified by the urban transformation in the city. Both the developments in the rapid urbanization due to migration of two new groups, and ongoing gentrification processes in the city, resulted in new paths and nodes in Gaziantep. These encounters on the city map created a new power balance.

In this paper, I suggest a reflexive reading of the socio-spatial dialectics in the city to uncover the confrontation and the conflict nodes. Such a stance also offers a critical evaluation of the roles of different actors in the city, carrying the roles of planners of the urban dynamics, NGO's planners and workers, refugees and locals, to two interrelated domains: planning and production.

This paper is based on my observations in the field I developed as a former NGO worker between 2016 and 2017, and the findings of an independent field research I conducted in 2017. The presentation of the data aims to bring into discussion this power balance between the local, the refugee and the service provider over its impact on the city surface. It is believed that deciphering these paths and nodes would support a better understanding of both, the refugee situation in Turkey and the newly developed urban dynamics.

2. Methodology

This work takes a specific node in this temporal-spatial development of new city dynamics based on the case of Gaziantep, Turkey, at a very specific time in the country's and city's history. Depending on the ongoing transformation in Gaziantep, the paper focuses on the discussion of the "new" presence of refugees in the urban dynamics, and dwells on the modes of novelty some aspects of whose the author is skeptical about. To discuss novelty, less visible layers in spatial dynamics would be displayed, such as the roles of NGOs in the changing urban practices.

The province of Gaziantep, in South East Turkey, poses a good example to discuss intersections of agency and planning in an urban environment. Gaziantep is the entrance point to Turkey from Syria, and it is also a former district of Aleppo, Syria. Due to these qualities of former acquaintance and present accessibility, Gaziantep hosts one of the highest refugee populations in Turkey. Additionally, Gaziantep is one of the biggest industrial cities where locals and refugees

encounter each other in formal and informal sectors. The conflictual confrontation of workers, who are mostly working in the informal sector, leads to common notions on novelties brought by refugees, without considering the crosscutting problems with the host culture and the infrastructure of the country of arrival.

Even though it is prioritized to give place to different experiences in this work; three actors are mainly referred to, locals, refugees and NGO workers. The term refugee is used as an umbrella term. The Republic of Turkey has a detailed list of definitions for different conditions of migration in which Syrian nationals came through mass migration, and are legally referred to as Syrian People under the Temporary Protection of Turkey. During the time of the fieldwork, the number of Syrian nationals under Temporary Protection, as the large majority of refugees in Turkey, was announced as 2,823,987 individuals (registered). (IOM, 2017) The given number is based on the number of registered Syrian nationals, however, there were also unregistered people. The number of residents in Gaziantep for that period is 318.078 (DGMM, 2016, p.79). However, with the addition of unregistered refugees, 400.000 people were estimated to reside in Gaziantep.

As regulated by the temporary protection regime, Syrian nationals under the Temporary Protection of Turkey do not have the rights of refugees, and Turkey does not serve as a country where they can reside without a temporal limitation. The Republic of Turkey is a signatory party to the "1951 Refugee Convention Relating to the Status of Refugees" as a member state of the United Nations. In the scope of this convention, Turkey maintains a geographical limitation which grants refugee status only to people fleeing from a European country (CRSR, 1954). At this point, I should clarify that my choice of using refugee to refer to these groups comes from my personal will for their equal access to rights and services.

As a former part of the service providing mechanism, the main challenge in the research was to access refugees for interviews without risking any possible misunderstanding on the exploitation of the same Syrian people I was providing assistance to. For that, I communicated with different groups who were not familiar with my former position, even though they knew that I once worked in the field, so that they would not be intimidated by the fact that a known person would leak their criticisms, which may lead to the end of the support received; nor would they give answers with expectations for further support.

Referring to my previous work, I should note that I deem it a responsibility to my fellow colleagues to acknowledge that these observations were developed without forgetting the difficulties suffered in working in such a difficult field. I also would like to add that the criticism in this work also addresses myself as a former part of the to-be discussed processes.

3. Adding Spatial Dynamics and Reflexivity to the Planning of Social Services

The history of articulation of spatial dynamics to social theory includes both, the visibility of actors on a geographical ground and the appearance of the frame itself as an actor. Firstly, space as the mentioned framework, plays the role of a mold for social organization since human action takes its form in accordance with the surrounding geography. Secondly, this mold is shaped on an interactive ground where the residents inside it can affect the processes within the space and therefore, change it substantially.

This late addition of the relation between structure and agency resembles the late appearance of refugees as central figures in the social theory on migration.

The governing idea about the necessity of adding spatial dynamics to the social theory comes from it being an indispensable component of social relations, as the transitive relation between the

actor(s) and space. This work, in line with contemporary literature on urban spatial dynamics, does not take the urban area as a built and stable reservoir of social relations. To the contrary, it is seen as an active ground under the influences of agency and transformation of space. Even though urban planning displays an urban area under the control of planners and authorities; it is actively shared, appropriated and claimed by different publics from different living conditions in society. Far from being the final construction of one group on top of the decision making processes; the active life of cities is under the effect of different and simultaneous waves of transformation. Transformation, in our context, is caused by ecological factors, migration flows, urban transformation projects and conflicts including war and revolts. Lefebvre (2003) poses the role of the urban area in social life *as a form the urban transforms what it brings together. It consolidates everything, including determinisms, heterogeneous materials and contents, prior order and disorder, conflict, preexisting communications and forms of communication* (p. 174). The mentioned perspective of urban space is a highly known, and much referred standpoint in situating the urban spatial dynamics to the social theory. Therefore, the urban area is positioned as the key spatial unit in governance in terms of the accumulation of economy and predominant social relations.

In my reading, this frame offers us two points for the analysis of the social structure. The first one is a theoretical frame to construct a three-dimensional reading of social phenomena, which includes the abstract planning, conscious action of social actors and the spatial impacts on their actions and decisions. The second one is a practical tool to examine what lacks in social politics on space and social-spatial relations. "Socio-spatial dialectic", as defined by Soja (1980), is the relation between the role of space in the organization of action and the agency which appropriates and re-produces space over the imposed structure. A dialectical approach re-considers the former arguments on the relations of production in modern era in their mutual relation with the surrounding environment, in a sense its frame. Therefore, the frame is re-evaluated as an active ground, where the frame and relations inside it are mutually producing one another (Soja, 1980, p.225). Using this perspective adds the valuable ability to decipher the footsteps of grassroots over the imposed space of planners. However, in my opinion, the other value to be mentioned below, which is added by this theoretical formation of interrelated actions and agencies, remains less visible. Space as a social product, as first uttered by Lefebvre, is considered with the division between the *perceived, conceived and lived* aspects of it (Lefebvre, 1991, p. 33). Lefebvre (1991) sees a conflict between planning and spatial experience, and takes the planners as active agents in the implementation of a map, but does not refer them as agents also experiencing the implemented environment. Therefore, the agency becomes limited with the ones living in the space, which leads them to be the actors in the public production of the space. The urban area is not the outcome of a collective production, but it is a contradictory space where public and planners do also have the conflict essential in urban area caused by the contradictions of capitalism. Such construction of space lies in temporality; thus, the short term conflicts between state agents, planners and public groups (p.33). The success of any spatial resistance owes a lot to this temporality as well, which enables a constant change in the plan. The planners, however, are referred to more in the work of Castells (2017), who takes them both, as reluctant agents and as agents whose flexibility enables power to influence disadvantaged groups (p. 141). The planner is the intermediary between power groups and lower ranks whose essential role is to prevent resistance (p. 141).

Therefore, the division creates the frame of social production of space over the combined actions of planners-decision makers and urban dwellers in planning, organizing and experiencing the space which is not only planned, but also appropriated through the actions of urban dwellers.

Appropriation is the inscription of a public experience on space by the public experiencing the space. (Lefebvre, 1991, p.167) One of the concerns of this work is the possibility of losing the footprints of planners living in the space in daily life. The planners may produce an abstract-initial form of space, but there is a larger public experience of space in which they also take an active part. By addressing grassroots as people acting within the planned frame may lead to neglect the dual agency of planners, as planners of the abstract scheme and actors residing in the actualization process of their plans. Abstract planning may not match the temporal presence of an urban scheme; it is, by nature, prior to application. However, following the planning process, their presence in space as actors does not remain at an abstract level; they also reside in the version of their plans imposed by state, and publicly appropriated by residents, which brings us to the essential use of the term *dialectics*, as seen in Soja (Soja, 1980, p.225).

Similar to this construction of planner as a part of the social experience, and not just a part of the abstract shape foreseen for a future environment; the social theories on migration can be evaluated on how central and varied the experience of refugees in them is. In this way, not only the theoretical construction of migrants and refugee's agency would be prominent, but also the researcher can be approached from the agency aspect, rather than being a sole observer. This perspective opens a correlation between reflexivity in methodology and analysis of socio-spatial dialectics. The notion of reflexivity, as agreed broadly by feminist approaches on methodology based on the control of potential hegemonic relations in the research field by adding the researcher to the frame and adding the agency of the suppressed to the analysis (Stanley and Wise, 1993, p.167). This standpoint also re-constructs the concept of knowledge outside of the domain of universal knowledge, and opens a valid and enlarged space for agency and variety (Harraway, 1991). The conditions shaping the socio-juridical structuring of migration and the migration experience itself, which is under various influences, coincide with the relation between frame and agency in socio-spatial dialectics. We also see them in the research context. The discussion of the relation between the research plan, researcher and the area of research in reflexive methodology has a similar structure. To put it in a simpler way, what is referred here is to apply the reflexivity principle of feminist methodology in relation with socio-spatial aspects to the reading of migration literature. In this way, I believe we can extend our understanding on the issue, since this perspective ends our role as passive readers who wait for a certain ethic to be applied on the field, and it improves our capacity for critical evaluation.

The mentioned suggestion is not only to evaluate a written work on migration. The lacks and unnamed territories in theoretical work on migration affect the shaping of the migration field as an area of expertise. We see the impact of the academic migration literature in the development of field analysis of international/national institutions and NGOs. Many topics, including the integration of refugees to decision making processes, social integration, social inclusion/exclusion; peace-building processes; evaluation of the position of the migrant/refugee in local borders; evaluation of the role of the local people in their relation to migrants/refugees follow the suggestions and evaluations of the academic literature, or they consult academicians in some cases. Therefore, the appearance of the varied experiences of refugees in this literature coincides with the transformation of NGOs and national/international refugee programs. The tendency towards taking refugees as passive and one-dimensional receivers of integration programs, was transformed to consider them active participants of inclusion programs.

When we approach it from the specificity of the migrant and non-migrant actors in the context, the macro-micro division in social sciences loses its importance at some level to display

different layers of social reality. Most of the initial work on the issue, independent from its scale, favors the structure and the conditions in the country of arrival more than the individual history of the refugees and locals. This situation of addressing migration as a problem to be solved in favor of the country of arrival, is criticized by Bakewell (2007) as *sedentary bias* (p.1343). Additionally, the many aspects of migration, as Castles (2010) points out, make it difficult to reach a unified theory on migration:

It is even harder for an interdisciplinary field like migration studies to develop an agreed body of knowledge, and this problem has been compounded by the rapid growth of the field, over the last 20-30 years. As new researchers have been drawn into the study of migration, they have, not surprisingly, applied the conceptual and methodological tools of their disciplines. The incentive structures of the discipline based academic hierarchy make this hard to avoid. The result is that migration research is compartmentalised, with little analytical and methodological collaboration across boundaries. The disciplinary bias has often meant reductionist approaches that focus on limited aspects of migratory experiences, blocking understanding of the whole migratory process. (Castles, 2010, p.3)

In spite of focusing on unity; a reflexive and dialectical approach would place the individual experience of migrants/refugees to a context whose production process is also considered at different levels as abstract, negotiated and experienced. The application of reflexivity to the reading and participating process of the analysis of migration would lead us, as Gray (2008) emphasizes, to uncover *the dominant narratives* which hide and reveal at the same time, different processes of migration (p.943). The unveiling of dominant narratives and, as I believe, dominant tendencies of action in planning, would reveal the different needs and power relations, which should also be noted in the planning and implementation processes.

Based on the above outline of spatial dynamics, it is claimed in this work that this very point does not only bind the theoretical standpoint of a social researcher. The consideration of the specific dynamics is also essential for the design of social work. However, in many cases we see that, both the theoretical mapping of issues related with migration and the planning of social work for persons-in-need, lack this important element.

4. Confrontations in the Transforming City and the Zones of Conflict

I suggest that the novelty of refugees in the urban discourses in Turkey is more related with the high numbers in the mass migration from Syria, rather than being a totally new aspect. The other -the economic migrant, the seasonal worker, the refugee, and the asylum seeker- is an indispensable part of the urban structure, such as cheap laborer and child worker. Yet, most of the time, the low numbers lead to their invisibility, which supports the profit-makers. Another case occurs when they become a part of a visible matter temporally, such as in the case of seasonal work, during which the social policies seem to be active and, when it ends, the discussions on human rights start to wait for the new seasonal work time to come. Even though the experiences of these groups are highly important for depicting inequalities and vulnerabilities; the ordinary construction of everyday reality does not accept this specific type of otherness. In this way, they remain to be new, temporary and excluded. After the mass migration from Syria to Turkey in 2011, the high numbers and rapid need for basic needs, made this concealed presence prominent in the urban environment, bringing together economic and social concerns. As a result, the social rights mechanism required to be re-evaluated, which is strengthened by policies and co-ordinations between

the rapidly growing organizations and empowered state institutions. The process in which the legal structure and social services adjusting their system to the needs and vulnerabilities of people who arrived through mass migration, brought another flow to cities via refugee work. This flow also brought change to the cities, however, it remained unquestioned and mostly unnamed. “Exp-pat”, a term that refers to international workers of NGOs and international organizations, could be heard quite often in the field, and obviously has better connotations than migrant, even though it signifies a difference in the living conditions of a person who has settled in a foreign country for work. For local NGO workers, no name is given, because it was simply changing their location in the country for social work. Both flows are covered under the domain of refugee work. For mass migration, the policies regarding the adjustment to the city did not consider the economic and social responses that would come from the city. For the mobilization of NGO staff, the urban aspect was not even calculated. The Republic of Turkey does not bind itself legally to provide accommodation to refugees, meaning that almost 90% of refugees reside in urban areas, and not in camps. As a result of the settlement of both groups to the city, an unexpected change happened in rent rates and land values.

As mentioned by Geniş (2011), lack of access to social security and low wages in the informal sector was describing the employment sector in Gaziantep before mass migration, which did not change after the entrance of a new labor power (p.367). Even though, in terms of employment in the informal sector, locals and refugees share a common problem of exploitation; this led to conflicts related with access to work, rather than bringing communities together. The wages changed drastically while the rents were going higher in many cities. The addition of a new working group, NGO workers, created another dynamic, and the rents for middle class apartments also went higher. As a result, most of the cities re-defined their division into two poles for white collars and disadvantaged communities, in terms of rents and wages. This situation led to a not much discussed controversy in terms of social work, one of whose fundamental goals is to prioritize the benefits of persons-in-need and to provide healthy co-habitation through peace-building processes. While the cities were developed according to the needs of the new white collar migration, both locals and refugees suffered from these economic changes. The social map of the city gained new nodes by the addition of these two new groups. At the same time, there was also the ongoing gentrification process which received a new and large group of inhabitants. While upper classes migrated to the newly constructed areas, the rest of the accommodation processes created a conflict between locals and refugees. The changing city map was also divided between new offices of NGOs and national/international organizations, where administrative units created a new safe area. Community centers became central nodes, where the confrontation between locals and refugees was not a volunteer coming together. These places, in some cases, served as conflict nodes. Distributions and economic support to refugees also contributed to the perception of refugees as invaders, when support programs directly addressed refugees. Disadvantaged locals started to consider themselves as secondary to the social rights mechanism.

4.1. Urban Transformation

The specific migration is not the only migration flow received by Gaziantep, even though it is certainly the most critical one in terms of number and need for urgent humanitarian response. As a wealthy industrial city, Gaziantep was an economic attraction point for economic migrants from more disadvantaged areas of Turkey since the 1950s. As Geniş (2011) notes, the impact of the mentioned flow escalated between 1990 and 2000, and reached a 31.25% population growth ratio,

which was later followed by another significant number in the next decade, with the addition of almost 250.000 people (p.338). As a result, the city has an active settlement process where new groupings are formed in accordance with the flow; but mostly, as shown by Geniş, affordable prices and closeness to their relatives are important for economic migrants(p.350). The line of settlements following the footsteps of first comers created strict community zones, separating the inhabitants of the city according to their place in the social stratification. When arrivals started from Syria, two processes became effective in the settlement of refugees. The first one was to find an affordable place, which in some cases led to the unification of different families, to cope with the raising prices. The second one occurred with the simultaneously active gentrification process, where empty buildings became the new homes of refugee families.

Gentrification brings up another dynamic. As mentioned by Karadağ (2011), starting from the 1990s, the economic development of the city led to a change in the settlements of middle class and upper class families, who started to move from the city center to new residential areas built in formerly far-away districts of Gaziantep (p. 401). These areas were developed according to the cultural and economic needs and demands of upper classes, which according to my observation, led to three important flows.

Firstly, the city center entered a renovation process. The renovation process was followed by the parallel development of the city as a safe touristic place in the Southeast of Turkey –formerly known as an unsafe region- The old city center was opened for touristic consumption rather than settlements. However, these areas were still covered by non-renovated old neighborhoods, which were preferred by economically disadvantaged groups.

Secondly, as an important university city in the region and a city where many public offices function, Gaziantep started to adjust the emptied parts in the city center for the needs of students and new state officers. Some of the new buildings in the central area changed their architectural features, from large houses to smaller units, and new rental prices appeared for these groups. These groups were followed by the NGO workers, and rental prices increased once again with the inclusion of demands for bi-annual rent payments coming from landlords to guarantee the flow of payments in a very active work environment.

Lately, the arrival of refugees from Syria transformed the not filled, or not yet gentrified parts of the central area. Even though the housing conditions were mostly poor, the rents were high.

The gentrification process does not only have an impact on the living conditions of these communities. Since it started to address the already settled residential areas of economic migrants coming from nearby cities in Turkey, it opened a new and sometimes fierce dimension of confrontation between locals and refugees. As narrated by one of the local interviewees, there is a movement of middle and upper middle classes from central areas, such as Kavaklık, Kırkayakand Kolejtepe to areas formerly known as villages in the city, such as İbrahimli. As told by her, the urban transformation project also affects the shape of the houses, which are now built as smaller units. Kolejtepe, as an example given by her, became an area of conflict because the population is composed of local middle class, Syrians and Turkish citizens, who came from more disadvantaged areas such as Şehreküstü. Karataş and Hoşgör, are also described by her as Syrian locations (A.K., 2017). There are more economically humble areas in the city which already had a natural border from the rest of the city by being the places for people who are citizens, but not considered as natural members of the Gaziantep community. When gentrification processes started, some of the neighborhoods reacted against their necessity to leave this place, which they considered as their safe point in the city. Their migration to new neighborhoods coincided with the settlement of

refugees in these emptied places, and created a conflict between former economic migrants and refugees, all considered as outsiders. In Map 1 (p. 14), the spatial proximity between two communities can also be seen. Refugees, to the eyes of economic migrants, became invaders who take the last place of shelter from the hands of economic migrants who are also in need:

Gentrification started more or less with their arrival. Karşıyaka is the center of Gaziantep. Someone from Karşıyaka cannot go anywhere because the ones residing there have been living there for 3 generations. They wouldn't feel well in their new place; its ethnicity. We want a top floor, we should dry our tomato paste (salça), we like to feed pigeons on these tops. (...) The locals pay 300 Turkish liras, but Syrians pay 800 Turkish liras because they live all together, three families in one place. It is economic damage to the locals. They came escaping from one war; we escaped from 1000 wars. (S.M, 2017)

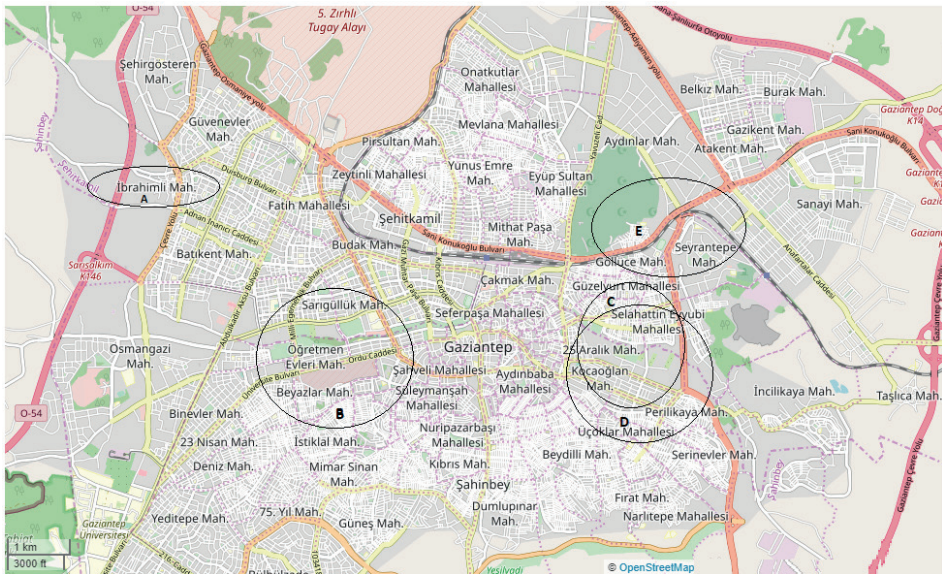
This situation can be interpreted by its inverse image as well, if we take notice of the condition of central places where NGO workers reside. Temporary protection requires Syrian refugees to remain in the city borders. They are allowed to change cities, if they find work in the formal sector in a different city, or if they have security problems. The accumulation of people in certain areas of the city directs NGO workers to work in those areas, while most of them do not reside in those areas. Their living places are mostly central, and in those places the social environment is flexible to be adjusted to their needs. Dance nights and yoga meetings for expats, and the change in cuisine, can be given as examples of this flexibility. Gaziantep, a city of gastronomic heritage protected by UNESCO, started to fill the restaurant menus with different types of alcoholic beverages and food such as broccoli-soup, designed for the taste of ex-pats. On the other side of this adoption, there remains the case of the Syrian cuisine. The addition of Syrian food to the cuisine of Gaziantep was not much of a novelty since it has a great Syrian influence, related with the past co-habitation. Still, problems occurred with the entrance of Syrian restaurants, which were seen as an invasion of a new work force, limiting the potential work opportunities for locals.

While for NGO staff, a new safe zone is created surrounding their living area, the above mentioned areas of cohabitation between locals and refugees, lack a balancing and soothing condition between communities. Therefore, while a safety net surrounds the NGO workers, the main addressee of their work remains outside of this safe border, or their safety is threatened when they are acting inside of it.

One clear, yet surprising case for this inclusion-exclusion relation is seen on the new paths on the city surface. The areas of residence, work and leisure created by the migration of NGO workers brought new walking paths to the city. During the field work, the impact of the new white collars on the working routes of child laborers was revealed. In three interviews with NGO workers and locals working at different organizations, it was mentioned that there is a certain line for street seller children, of which I am also a witness. This line starts in the city center, in front of a large community center for refugees. This well-known place is liked by refugee street seller children since it protects them from the anger of the locals due to its focal location. This area covers also dining places where NGO workers go. The line includes a confrontation between NGO staff and refugees, outside the context of social work. The end point is the borders of the central park in the city, which is at the same time the final point of the NGO work in the city center. Different interviewees started to talk about the same children, whom I also knew due to my work, at different places on that route. The route was stable in all the interviews. It appeared that the presence of NGOs and their workers added a new safe line, where children nourish the idea that they are pro-

tected. However, their sympathy towards people using those places can easily create an open threat to children, since they assume everyone in there is somehow alike. All interviewees mentioned their concern on this aspect, since children also try to hug them (E.K., 2017, T.K., 2017, Y.V., 2017). The idea of protection increases their vulnerability, since they also consider everyone dining in those places as safe people. All of the interviewees complained about their physical closeness to adults resulted in a possible sense of protection, which is rather dangerous for children. Beyond the economic peak, the city relied on the prices for socialization and residential units; the impact is also a social one. On the one hand, the unquestioned presence of NGO workers in the city transforms the route and, on the other hand, it creates a route that opposes the major aim of social work, which is not transforming the lives of locals and refugees without doing risk analysis.

Map | Areas of Transformation in Gaziantep: A: New Middle-Upper Middle Class Settlements, B: Former Middle Class Settlements, C: Disadvantaged Areas, D: Roma Neighborhoods, E: Gentrification Areas.

4.2. Role of Community Centers and Aid Programs

Evaluation participants from all sides - UNHCR, partners, donors and Turkish authorities - recognise the importance of the Community Centre model, as a means of providing services and outreach to Syrians. These centres have emerged as the key reference points and one-stop service centres for refugees outside camps: providing information and advice, interpretation, language courses, legal counselling, MHPSS counselling and support groups, day-care and child-friendly spaces, among other services. The only major problem encountered by Community Centres was when they were temporarily mobilised as the medium for delivering cash and CRIs – an understandable convenience from one point of view, but one which ended up greatly disrupting the work of the centres - and the problems of crowd control tested immediate neighbourhood relations. (...) The Community Centres are to some extent now victims of their own success – they have grown so fast in number and variety that UNHCR has difficulty keeping up and there are concerns about dilution of quality (UNHCR, 2016, p.81–82).

UNHCR, as one of the main actors in the decision making, planning and implementation processes in Turkey, adds value to their work by their criticism. As mentioned by their party as well, community centers are both the key nodes for service providing, and possible zones of conflict. One of the reasons for potential conflict is the unplanned encounter of locals and refugees around community centers, which serve as temporal aid distribution points as well. In most cases when locals see a mass around community centers, discontent rises. Other reasons mentioned by an NGO worker (E.K) interviewed in the field, is not adding the perspectives to the development of NGO work which remains, rather work designed by refugees, without much consulting with them (E.K., NGO worker, interview with the author, 26.09.2017, Gaziantep). This comment can also involve the local aspect.

Another NGO worker, (T.K) approaches the point from the possible pacifying effect of aid projects. In most cases, neither spatial dynamics nor solving the crisis through collective production between locals, refugees and decision makers are considered as a must. Therefore, most of the aid projects are one way temporary solutions given to persons-in-need, but they do not offer collectively organized long term solutions:

In every crisis there is the period of urgent response. That period should be as short as possible to pass to a system in which refugees can work and produce; a system which does not feed itself with aid but offers local development cases. At the end of the 6th year we are still at the stage of aid and deprivation gets more deepened.(...) Neighborhoods such as Şirinevler, Ünalı, Cinderesi, Çıksorut are gypsy¹ neighborhoods. In those neighborhoods there are Syrians who got seriously impoverished. They would have lived somewhere else (than living with gypsies) if they could manage. New neighborhoods where poverty gets much deepened are being developed everywhere. (T.K.2017)

As the emphasis on spatial dynamics teaches us, the surrounding and the actions of groups inside that surrounding are interrelated and interdependent. However, when we check the development of social work for refugees, the already existing urban structure is considered only as one-dimensional and only in relation with a mapping of basic and social needs. It is one-dimensional because the city structure is most often taken as an unchanging element in which the only novelty is either the new comers, or the already existing economic structure of the city. Many projects aiming to end informal labor types, with child labor coming first, start from a basic assumption that the poor economy, as a result of the conditions in a certain district or social segment, can be healed by adding an economic support to a group. Livelihood programs depending on capacity building and creation of occupation opportunities in the area-in-need are essential programs to provide solution on a welfare basis. Both national organizations and international actors are key actors in this process. Additionally, the Republic of Turkey, both by changing the legislation on labor including quotas and regulation of labor rights, and including adjustment programs to include refugee groups from certain professions (such as physicians, nurses and delivery nurses) in the formal labor market, became very active on the livelihoods area. The coordination of livelihood programs includes direct work opportunities. One form of livelihood programs includes teaching, such as in the case of the collaboration between UNHCR and the Turkish Employment Agency. The socio-spatial dynamics are visible in the evaluation of UNHCR on designing their support:

---

1 The term is used by the interviewee deliberately.

The needs assessments were a sound beginning for the development of a well-planned skills training strategy, and the fact that the RET needs assessment was carried out in cooperation with İŞKUR (Turkish Employment Agency), Public Education Centres and local development agencies increased the relevance of the assessment. However, after reviewing the assessment, the evaluation team felt that it was not sufficiently comprehensive to take into account the rapid changes in the labour market. A further area of UNHCR focus **was informal technical and life skills training, both in camps and through community centres in urban areas, as well as Turkish language courses** to enhance Syrian refugees' self-reliance. Data was not available on the impact of these courses on fostering livelihoods and improving refugees' standards of living, and the courses' market linkages were not clear, although anecdotally it seems that the linkage of a sewing training programme and a textile factory in one camp is promising. (UNHCR, 2016, pp.84,85)

In addition to the difficulty of designing projects for rapidly changing spatial conditions; the lack of understanding the spatial dynamics in close community relations resulted in the strengthening of other problems, such as community pressure and increasing needs of the household. The Cash for Work Programs, supported by international actors in collaboration with the Turkish Employment Agency, pose an effective example for solution when these factors are taken into account. The program involves up to 6 months job opportunity and the workers are selected from groups with vulnerability, such as people who have disabled members in their household; people with certain disabilities, or single parents. However, not all partners in livelihood programs considered the relation between the actor and need, and the frame of his/her needs and support programs. In my observation, one of the cases was not providing childcare to mothers who would work, which led to unstable work by selected workers and unfilled quotas. Another case occurred when women workers were expected to work in their neighborhoods. For some women, being seen by the community during work with men would increase community pressure. These concerns of workers led, once again, to problems in maintaining the same worker group for the entire process. The entire employment area includes an important number of national and international projects. Therefore, seeing the mentioned aspect as the only problem in employment is not possible. However, for smaller scale livelihood projects, the participation of women in the workforce was highly affected by this aspect. When we check the number of women who obtained work permits in 2016, we see the number is 1.145, whereas the number for men is 12.145² (Ministry of Labor, 2016, p. 127). For livelihood projects implemented by the exemption provided by the state for temporary employment projects for refugees, finding the gender breakdown is not always possible in the reports of service providers and funding partners. The only report including the mentioned this breakdown was published by Yuva Association in their 2016 Activity Report, as the implementation partner of GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit), with 14 Syrian women workers and 115 Syrian male workers in Gaziantep (Nizip district) (Yuva, 2017, p.28).

When referring to the labor market conditions in Gaziantep, one should also mention the historical development of specific work relations in the city. The condition of the labor market in Gaziantep has been historically constructed on a tradition of business, whose success depends to

2 The main factor in this low number of work permits results from the fact that the employer is liable to pay the fee to obtain the work permits, which is not preferred since finding cheap labor is very easy.

an important extent on invisible and informal labor. The interviews with locals display Gaziantep's relation to the city's new laborers and residents:

Their first arrival suited us. We rented empty houses at high prices; we made them work for us for low prices. (...) The new comers suffered from the cruelty of us, Turks. They went to live in urban transformation areas in Seyrantepe, Merveşehir, Beykent. The Turks rent them their shops as houses. They opened low door sills, so short, almost at the height of a man. Neighbors helped them. To me its robbery, in the first days the shopkeepers profited a lot from them. (S.M. 2017)

The relations of exploitation in neighborhoods are among the major concerns of NGO work, however, since an entire reading of spacio-temporal conditions is not considered, solutions remain limited with the aforementioned livelihood projects and unending aid procedures.

This critical confrontation between locals and refugees is not only related with the labor market. Peace-building is an important part of NGO work and social services, and it is important to bring people together for co-habitation against the above mentioned conflicts. However, since the information distribution processes are weak both in public services and NGOs, another conflict is created by the legitimization of social support mechanisms. Most of the distribution areas are places shared by both communities where, if only one community receives support, the other feels secondary. In a similar fashion, most of the distribution points are also shared public institutions, such as the post-office, where people who get supports, wait in the same cue with people who are there for their daily engagements. Bringing two communities together without considering a possible conflict, creates rapidly developing temporarily aggressive nodes of conflict, and increases the sense of inequality between the parts: "The state created a knife with two sharp edges" (H.M., 2017).

Hospitals also become one of the most mentioned places of perceived inequality. Similar to the support services provided by public institutions; the services in hospitals as well, are publicly believed to work better for refugees. In their work on the situation in Gaziantep Deniz et. al. (2016), refer to hospitals as one of the confrontation points between locals and refugees, where the social exclusion gets intensified (p.83). Their research also displays the belief about refugees being privileged in the health system, as a commonly believed and non-existent software that favors refugees (p.83). My observations and the interviews I made also prove that belief: *Everything is fine between us, they are protected, they even take our places in the hospitals* (M.C., 2017). During my work, I witnessed that this particular stance of the locals is related also to their ill-information about the health system procedures, such as arranging appointments. For refugees, due to the language barrier, appointments are arranged by NGO translators, and I believe the above-mentioned non-existent software by Deniz et. al., is the actual appointment system in health services, which does not distinguish between locals and refugees. Many disadvantaged locals do not know how to use that system, and they go to hospitals early, and wait until the end of appointed meetings, so that they wait also for refugees who took appointments before. On the other hand, while NGO translators can make appointments, the capacity is not enough to deal with the health problems of all refugees and, therefore, many refugees have to find their way in hospitals, as well as in many other bureaucratic institutions in the place they live:

In hospitals, if they think no one would help, they are mean to you. Some girl broke her leg. Until she received the protection card, they did not take her to the hospital.³ She waited hours, 'go back to Syria', the hospital staff said. But some hospitals are better. (S.A., 2017).

---

3 Temporary protection allows only urgent health care services for unregistered people.

That is why, when asked about the definition of refugee for him, he gave the answer:

P.K: What does the term refugee mean to you?

S.A: Help yourself and that's it, as long as you are not breaking the law, no one would do harm to you, but you are on your own. (S.A., 2017).

While the economic support mechanism is different for locals and refugees, and both parts are not well-informed about how to access them, the services in hospitals function the same for both. However, as a known conflict node, they are not under the scope of peace-building projects, as possible units of crisis similar to public offices of distribution. Another case is seen in community centers which offer both aid (legal and psycho-social) and distribution. These centers are considered as places organizing the peace building projects, but they are not understood as units within the peace building system, whose existence at a certain node in the city may also cause some intervention in the peace building process.

5. Conclusion

As seen in the cases above, the newly developed urban dynamics in Gaziantep follow the path of both former lacks in the organization of the city, such as neighborhoods developed via economic-migration, gentrification and informal sector, and a new mobility of refugees and locals. All of the above mentioned processes, as displayed in this work, crosscut each other and translate the city map into a map of new safe zones, new residential and co-habitation areas, and new conflict zones. A common tendency in the organization of the city and the planning of social services is focusing on refugees, seeing them as new-comers. This approach neglects their existence in the city as agents who share a responsibility with the rest of the dwellers. Insistence on this approach may realize the negative potential of these nodes as zones of crisis. The novelty affirmed to refugees erases the past relations between locals and their neighbors. The shared problems between host culture and that of refugees disappear, and other mobilities in the city become invisible, such as the migration of ex-pats and the movement of gentrified neighborhoods. The untouched areas during the planning process unwillingly support the occurrence of conflicts and unsafe places. Additionally, it changes the economic balances in the city. The gaps in planning, so far, show that the rapid need of development for refugee crisis does not seem to be able to reach any goals without adding the role of NGO workers in the city and the response of the locals.

A reading of socio-spatial dialectics in the city, from a reflexive standpoint, brings the planners of social work and city dynamics to the level of actors, and it supports to reveal the relations which also transform the city. At the same time, it displays how actors also plan and affect the city dynamics, which is seen in the re-consideration of rental places for refugees.

It is believed that deciphering these paths and nodes provides a broader scrutiny on the refugee situation in Turkey and the newly developed urban dynamics. The city is an active place, where movement rather than settlement is prominent. If NGO work addresses itself as an agent of urban transformation, and if the urban environment is taken as a dynamic ground in which locals are also active; both the risk analysis would be more efficient and plans about problem solving would be realized on a more realistic ground. While refugee rights and the rights of the locals are taken as separate units; cases of co-habitation, encounter and conflict reveal the need for looking at the interrelations between them.

Grant Support: The author received no financial support for this work.

References

- Bakewell, O. (2008). ‘Keeping them in their place’: The ambivalent relationship between development and migration in Africa. *Third World Quarterly*, 29(7), 1341–1358.
- Castells, M. (2017). *Kent, sınıf, iktidar*, Ankara:Phoenix
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: A social transformation perspective, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1565–1586.
- Convention relating to the status of refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137 (Geneva Convention), <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relating-status-refugees.html>, accessed 2 April 2019.
- Deniz et. al., (2016). *Bizim müstakbel hep harap oldu [Our future is all ruined]*. İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Directorate General of Migration Management (DGMM) (2016) *Göç Raporu [Migration Report]*. Ankara: İç İşleri Bakanlığı Göç İşleri Genel Müdürlüğü.
- Geniş, Ş. (2011). Gaziantep’te göçmen hane profilleri ve kentle bütünleşme dinamikleri [Migrant household profiles and their dynamics in unification with the urban area]. In Gültekin, M. (Ed.), *Ta ezelden taşkındır Antep[Antep has always been disorderly]* (pp. 335–370). Ankara: İletişim.
- Gray, B. (2008). Putting emotion and reflexivity to work in researching migration. *Sociology*, 42(5), 935–952.
- Haraway, D. (1991). *Simians, cyborgs and women: the reinvention of nature*. London: Free Association Books.
- IOM, Migrant presence monitoring. situation report, December 2016, 1, http://migration.iom.int/docs/Sitrep_Turkey_December_2016.pdf, accessed 10 April 2019.
- Karadağ, M. (2011). Gaziantep’te kentsel mekanın ve kültürel coğrafya’nın değişimi [The transformation of urban space and cultural geography in Gaziantep]. In Gültekin, M. (Ed.), *Ta ezelden taşkındır Antep [Antep has always been disorderly]* (pp. 393–413). Ankara: İletişim.
- Lefebvre, H., (1991). *The production of space*. Oxford, OX, UK; Cambridge, Mass., USA: Blackwell
- . (2003). *The urban revolution*. Minneapolis (Estados Unidos: University of Minnesota Press.
- Ministry of Labor and Social Security (2016). *Work permits of foreigners’ report*, Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Soja, E. (1980). The socio-spatial dialectic. *Annals of the Association of American Geographers*, 70(2), 207–225.
- Stanley, L. and Wise, S. (1993). *Breaking out again*. London: Routledge.
- UNHCR (2016), Evaluation of UNHCR’s emergency response to the influx of Syrian Refugees into Turkey: full report, UNHCR, <https://www.unhcr.org/research/evalreports/58a6bbca7/evaluation-unhcrs-emergency-response-influx-syrian-refugees-turkey-full.html>, accessed 02.04.2019
- Yuva Association (2017). *2016 Activity report*, İstanbul: Yuva Association

Cited Interviews:

- A.K., academic personnel, interview with the author, 10.07.2017, Gaziantep
- E.K., NGO responsible, interview with the author, 26.09.2017, Gaziantep
- T.K., NGO responsible, interview with the author, 06.10.2017, Gaziantep
- Y.V., Coffehouse owner, interview with the author, 16.10.2017, Gaziantep
- S.M., Shopkeeper, interview with the author, 17.10.2017, Gaziantep
- H.M., Syrian NGO worker, interview with the author, 28.09.2017, Gaziantep
- M.C., house laborer⁴, interview with the author, 29.09.2017, Gaziantep
- S.A., Syrian NGO worker, interview with the author, 05.10.2017, Gaziantep

Maps:

- Map1 Areas of Transformation in Gaziantep, p14, <https://www.openstreetmap.org/export#map=13/37.0701/37.3822>, Access: 01.09.2019.

---

4 Special choice of the author instead of using the more common term “housewife”

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Zorunlu Göçün Görün(e)meyen Aktörleri: Temsil ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sığınmacı Erkekler*

The Invisible Actors of Forced Migration: Male Refugees in The Context of Representation and Gender

Filiz GÖKTUNA YAYLACI¹ , Mehmet Can ÇARPAR¹

*Türkiye’de zorunlu göç bağlamında mülteci, şartlı mülteci ya da sığınmacı gibi çeşitli hukuksal statülerin varlığı nedeniyle dil birliğinin sağlanması açısından tüm gruplar için sığınmacı ifadesi kullanılmıştır.

¹Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, Türkiye

ORCID: F.G.Y. 0000-0002-7937-8676
M.C.Ç. 0000-0001-5418-0885

Corresponding author:

Filiz GÖKTUNA YAYLACI,
Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü, Eskişehir, Türkiye
E-mail: fgoktuna2@yahoo.com

Submitted: 06.02.2019

Revision Requested: 12.06.2019

Last Revision Received: 08.10.2019

Accepted: 14.10.2019

Published Online: 22.11.2019

Citation: Goktuna-Yaylaci, F., Carpar, M. C. (2019). Zorunlu göçün görün(e)meyen aktörleri: Temsil ve toplumsal cinsiyet bağlamında sığınmacı erkekler. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 61–85. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0007>

ÖZ

Son yıllarda Türkiye’nin gündemini oldukça meşgul eden zorunlu göç, başta siyaset bilimleri olmak üzere çeşitli disiplinler tarafından uyum, eğitim, güvenlik, sağlık ve toplumsal cinsiyet gibi farklı çerçevelerde tartışılmaktadır. Ancak zorunlu göç olgusunun toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirildiği araştırmalara bakıldığında, çalışmaların, daha fazla soruna maruz kalmaları nedeniyle çoğunlukla kadınlara odaklandığı görülmektedir. Sığınmacı erkeklerin büyük ölçüde medyanın etkisiyle göç alan toplumlarda olumsuz olarak temsil edilmesine eklenen bu durum, erkek sığınmacı deneyiminin görülememesine ve sosyal yardım uygulamalarının erkeklerin sorunlarına daha az eğilmelerine neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle bu araştırmanın temel amacı sığınmacı erkeklerin olumsuz temsilleri nedeniyle görünemeyen sorunlarını analiz ederek sosyal yardım politikaları temelinde tartışmaktır. Çalışma nitel bir araştırma biçiminde fenomenolojik olarak desenlenmiştir. Araştırmanın verileri Eskişehir’de ikamet eden farklı uyruklara mensup 17 erkek sığınmacı ve zorunlu göç alanında çalışan beş saha görevlisinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular bazı sığınmacı erkeklerin kadınlara benzer bir biçimde şiddet, ayrımcılık, yoksulluk, işsizlik, emek sömürsü gibi çeşitli sosyal sorunlara maruz kaldıklarını göstermektedir. Araştırmada dikkat çeken bir diğer bulgu ise yaşadıkları dezavantajlı durumlara ve sorunlara rağmen özellikle bekâr ve refakatsiz sığınmacı erkeklerin sosyal yardım ve göç düzenlemeleri alanlarından dışlanmaları olmuştur.

Anhtar Kelimeler: Erkeklik, sığınmacı, sosyal politika, toplumsal cinsiyet, zorunlu göç

ABSTRACT

In recent years, forced migration, which is pretty important in Turkey’s agenda, is discussed by different disciplines, especially in politics, in different frameworks, such as integration, education, security, health

and gender. When considering the studies that examining forced migration from a gender perspective, however, it is seen that the studies mostly focus on women because they are more exposed to social problems. This situation, which is added to the representation of refugee masculinity as perpetrators in the host societies, mostly by media, causes the experience of male refugees to be invisible, and the social aid practices directed towards refugees are less susceptible to the problems of men. In this context, the main purpose of this research is to analyze the problems of male refugees that cannot be seen because of their negative representations, and to discuss them based on social aid policies. The study was designed as a phenomenological qualitative research. Data were collected from 17 male refugees and five specialists who are working in the field of humanitarian aid, by semi-structured interview technique. The findings of the research show that, like refugee women, some refugee men are exposed to various social problems, such as violence, discrimination, poverty, unemployment and labor exploitation. Another remarkable finding in the study is that, despite their disadvantages, single and unaccompanied refugee men were excluded from the field of social aid and migration regulations.

Keywords: Masculinity, refugee, social policy, gender, forced migration

EXTENDED ABSTRACT

For various migrant groups, Turkey has been a transit country for many years. However, due to the ongoing civil war in Syria, Turkey has become the number one destination for Syrian refugees, and now hosts the largest refugee group in the world. This transformation has attracted the attention of different academic disciplines such as law, social policy, social work, psychology and sociology, and especially in politics and media, it has emerged as one of the most debated subjects in recent years. As a result, scholarly researches in increasing numbers have attempted to examine the phenomenon of forced migration from different dimensions, such as security, policy, education, health and gender. However, when considering studies examining forced migration from a gender perspective, it is seen that the studies mostly focus on women because they are more exposed to problems. This situation, which is added to the negative representation of refugee men in the host societies, causes the experience of male refugees to be invisible, and the social aid practices directed towards refugees are less susceptible to the problems of men. Based on this point, this study aims to analyze the problems of male refugees that cannot be seen because of their negative representations, and to discuss them based on social work and aid policies. In line with this purpose, the study was designed as a qualitative research. The working sample of the study consists of 17 male refugees from various nationalities residing in Eskişehir and five specialists who are working in the field of humanitarian aid. Data were collected by semi-structured interviews. The findings of the study indicate that some refugee men are exposed to many social problems, like women, such as discrimination and violence with reference to their gender. Male refugees are experiencing tensions because of their responsibility to support the family. At the same time, they are excluded from migration regulations and social aids aimed at solving these tensions. According to the findings, most of the participants have difficulties in accessing basic needs, such as employment and housing, because of the misrepresentation of masculinity of the male refugees. Although providing for the family is accepted as a male responsibility especially in economic terms, tensions arise because male refugees cannot fulfill this responsibility alone. This situation increases the problems of male refugees in the asylum process, while imposing a passive role at home for refugee women. In addition to difficult situations male refugees experience only because of their gender, their exclusion from migration regulations and social benefits makes their asylum process even more difficult. As a result, it can be concluded that social aid policies and the above-mentioned researches consider the masculinity of male refugees as a typical category in the form of constant hegemonic power against femininity. For this reason, it should primarily be accepted that there is no universal masculin-

ity that is always advantageous over femininity. The masculinity is also shaped and harmed by patriarchy. For masculinity is not a universal category, it is a dynamic gender identity shaped by historical and cultural conditions, just like femininity. In this respect, it is necessary to think of masculinity as a heterogeneous structure. Indeed, males with different conditions, just like women, may also be in exploited positions. Forced migration is one of these conditions. The forced migration process can make men and women suffer. Of course, it is wrong to say that in the process of forced migration, all male refugees could be in disadvantaged positions. However, social aid policies and researches seeing the masculinity as a universal category rather than a culturally constructed phenomenon, miss an important point: not all males can be equally advantageous in the patriarchal order. In other words, the idea that gender perceptions may have negative effects on men as much as they have on women should be a starting point for gaining further insights into the matter. Scholarly inquiries in this context should be aimed at a better understanding of the multiple structures of masculinity during the course of forced migration, and the inclusion of male refugees in social aid practices as visible actors.

1. Giriş

Son yıllarda yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle Suriye, Irak, Afganistan, İran ve Somali gibi ülkelerden dünyanın çeşitli coğrafyalarına zorunlu göç hareketleri gerçekleşmekte ve birçok insan zorla yerlerinden edilerek farklı ülkelere sığınma talep etmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) verilerine göre dünyada 25,9 milyon mülteci ve 3,5 milyon sığınmacı bulunmakta ve gelecek yıllar içerisinde bu sayıların giderek artacağı öngörülmektedir (UNHCR, 2018). Dünyada yaşanan bu gelişmelerle birlikte Türkiye, söz konusu grupların büyük bir bölümüne ev sahipliği yaparak zorunlu göçten en fazla etkilenen ülkelere biri haline dönüşmüştür. Bu dönüşüme bağlı olarak zorunlu göç Türkiye'de çeşitli bilimsel disiplinler tarafından incelenen başlıca olgulardan biri haline gelmiştir. Ancak zorunlu göç bağlamında önemli bir değişken olan toplumsal cinsiyet olgusunun dâhil edildiği çalışmaların oldukça az olduğu göze çarpmaktadır. Oysa toplumsal cinsiyet, türü ne olursa olsun göç deneyiminin analiz edilmesinde (Pessar ve Mahler, 2003; Parrado ve Flippen, 2005; Lutz, 2010) ve göçe konu olan ilgili gruplara yönelik sosyal yardımların şekillenmesinde (Gren, 2018) oldukça etkili bir faktördür. Aynı zamanda cinsiyet rollerinden kaynaklanan çatışmalar ve gerilimler doğrudan göçe kaynaklık da edebilmektedir (Sirkeci, 2012). Bu açıdan toplumsal cinsiyet hem göç deneyimini hem de göç yönetimini etkileyen bir olguya işaret etmektedir. Dolayısıyla dünyada en fazla sığınmacının bulunduğu ülkelere biri olan Türkiye'de zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisini irdeleyen çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet bağlamında yürütülen zorunlu göç araştırmalarına bakıldığında, çalışmaların çoğunlukla ve özünde haklı olarak kadın deneyimi odaklı olduğu gözlemlenmektedir (Arabacı, Hasgül ve Serpen, 2016; Buz, 2007; Coşkun, 2016; Coşkun, 2017; Daniş, 2007; Dedeoğlu, 2011; Devrim Başterzi, 2017; Eder, 2015; Erder ve Kaşka, 2003; Şeker ve Uçan, 2016; Yalçın, 2015). Son yıllarda ise özellikle Suriyeli kadınların sorunlarına odaklanan çalışmalar görülmektedir (AFAD, 2014; Akpınar, 2017; Barın, 2015; Cankurtaran ve Albayrak, 2019; Erdoğan ve Gönülaçan, 2018; Kaya ve Orhan Demirağ, 2016; Kızılcım, 2016; Kızılcım ve Özgür Baklacioğlu, 2015; Küçükşen, 2017; Mirici, 2018; Özdemir ve Özdemir, 2018; Özudoğru, 2018; Yaman, 2018). Söz konusu çalışmaların kadın deneyimini merkeze almalarının temel nedeni zorunlu göç süreci içerisinde kadınların yaşadıkları mağduriyetlerin daha fazla olması ile ilişkilidir. Çünkü mevcut toplumsal cinsiyet düzeni kadın ve erkek arasında asimetric ilişkiler yaratmakta ve büyük ölçüde erkekler avantajlı konumlarda olmaktadır. Kadınlar, doğuştan sahip oldukları kadınlık ve sonradan sahip oldukları göçmen, sığınmacı ya da mülteci kimliklerinin keşimi nedeniyle ataerkil toplum düzeninde erkeklere kıyasla çok daha fazla örselenmekte (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011) ve çok sayıda sosyal soruna maruz kalmaktadır (Dayıoğlu Oyman, 2016; Coşkun, 2016; Özbey, 2017). Bir başka deyişle kadınların erkekler karşısındaki konumları zorunlu göçle birlikte pekişmekte; toplumsal cinsiyet düzenine bağlı olarak gelişen eşitsiz ilişkiler daha da güçlenmektedir. Araştırmaların kadın sığınmacı deneyimi merkezli yürütülmesinin diğer bir nedeni ise sığınmacıların göç ettiği toplumlarda, çoğunlukla medya etkisiyle, sığınmacı erkeklerin suç ve şiddet failleri ya da savaş sorumluları olarak olumsuz bir biçimde temsil edilmeleriyle ilişkilendirilmektedir (Gren, 2018, s. 7; Ploem, 2016; Rettberg ve Gajjala, 2016). Dolayısıyla her ne kadar zorunlu göç sürecinde kadınların yaşadıkları mağduriyetler erkekler ile kıyaslanamayacak ölçüde olsa da, sığınmacı erkekliğinin olumsuz temsili zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet ilişkileri açısından yeni soruların sorulmasını gerektirmektedir. Çünkü bu durum sığınmacı erkeklerin zorunlu göç süreci içerisinde hiçbir şekilde sorun yaşamadıklarını veya evrensel olarak kadınları sömüren, sonsuz avantajlara sahip özneler olduklarını varsaymaktan öteye geçmemek-

tedir. Bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak erkeklik tıpkı kadınlık gibi evrensel ve nesnel bir yapıdan ziyade çoklu bir yapıya işaret etmektedir (Connell, 2005a) ve bazı durumlarda ataerkil toplum düzeninden erkekler de zarar görebilmektedir. Toplumsal cinsiyet çalışmalarının işaret ettiği bu tartışmaya karşın, özellikle bekâr ve refakatsiz sığınmacı erkeklerin çoğunlukla “sorunlu” ve tekil bir erkeklik kimliği bağlamında temsil edilmeleri (Fisher, 2016; Henderson, 2015; Perkel, 2015), erkeklerin zorunlu göç deneyimlerini ve buna bağlı olarak yaşadıkları sorunları görünmez kılmaktadır (Charsley ve Wray, 2015). Oysa konu hakkında yürütülen az sayıdaki çalışma zorunlu göç sürecinde farklı biçimlerde de olsa kadınlar gibi erkeklerin de çeşitli şiddet ve ayrımcılık türlerine maruz kaldıklarını göstermektedir (Chynoweth, 2017; Davis, Taylor ve Murphy, 2014; Donaldson ve Howson, 2009; Gren, 2018; Jaji, 2009; Khattab ve Myrntinen, 2017; OXFAM, 2017; UNHCR, 2012). Dahası, erkeklige ilişkin bu olumsuz temsil bekâr ve refakatsiz sığınmacı erkeklerin sosyal hizmetler, sosyal yardımlar veya yeniden yerleştirme uygulamalarında bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmalarına neden olmakta; var olan dezavantajlarını pekiştirmektedir (Olivius, 2016; Turner, 2016; Turner, 2017).

Zorunlu göç sürecinin aktörleri olan sığınmacılar göçe yol açabilen çatışma durumlarından birkaçını deneyimleyebilmekte ve “yüksek oranda insani güvensizlik algısı yaratan tehdit ve uygulamalara da maruz kalmaktadırlar” (Sirkeci, 2012, s.355). Zorunlu göçün kadın, erkek, çocuk fark etmeksizin tüm bireyleri derinden etkilemesi (El – Bushra, 2000; Grabska, 2001, s. 81) nedeniyle kadınlar gibi erkeklerin de zorunlu göç sürecinde bir takım sosyal sorunlara maruz kalabilecekleri göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda olumsuz temsilleri nedeniyle zorunlu göçün “görünemeyen” aktörleri olan erkek sığınmacıların (Charsley ve Wray, 2015; Khosravi, 2009, s. 605) sığınma deneyimlerinin incelenmesi önem taşımaktadır. Ataerkil toplum düzeninde erkeklerin de bir takım eşitsizliklerle karşılaşabileceklerine ve sömürülen konumlarda olabileceklerine ilişkin saptamalardan hareketle sığınmacı erkeklerin yaşadıkları sorunları toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde analiz etmek ve bu sorunlara yönelik sosyal yardım politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunmak büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda bu araştırmanın amacı Türkiye’de ikamet eden sığınmacı erkeklerin yaşadıkları sorunları olumsuz erkeklik temsili ve toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında analiz ederek; sosyal yardım politikaları temelinde tartışmaktır. Bu kapsamda çalışmanın alan yazın bölümünde öncelikle toplumsal cinsiyet ve zorunlu göç ilişkisine değinilerek olumsuz temsil edilmeleri nedeniyle sığınmacı erkeklerin maruz kaldıkları sosyal sorunlar incelenmiştir. Çalışmanın saha aşamasında ise katılımcıların yaşadıkları sorunlar ve sosyal yardım uygulamalarına ilişkin deneyimleri analiz edilmiş; bulgular zorunlu göç alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarında görevli saha çalışanlarından elde edilen veriler ile desteklenmiştir.

1.1. Toplumsal Cinsiyetli Bir Deneyim Olarak Zorunlu Göç, Sığınmacı Erkek Temsili ve Sosyal Politikalar

Toplumda her iki cinsiyete atıf yapılan özellikler çeşitli kültürel dinamiklerle ilişkili olduğundan toplumsal bir olgu olarak zorunlu göçten kadınlar ve erkekler farklı biçimlerde etkilenmekte (El – Bushra, 2000) ve çoğunlukla kadınlar zorunlu göç sürecinde erkeklere göre çok daha fazla dezavantajlı konumlarda olmaktadır. Bu noktada ise biyolojik bir olguya karşılık gelen cinsiyete karşılık kültürel pratiklerle inşa edilen toplumsal cinsiyet kavramı büyük önem taşımaktadır (Oakley, 1985, s. 115). Toplum ve kültür tarafından bireylere dayatılan kişisel ve toplumsal davranış kalıplarının bir bütünü olarak toplumsal cinsiyet (Köse, 2012, s. 40) bir baskı süreci olarak okunabilmektedir. Bireylere kadınlık ve erkeklik rollerini dayatan bu baskılama ilişkisi

ataerkil toplumsal cinsiyet düzeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Connell, 1998). Ataerkil toplumsal cinsiyet düzeninde erkek ve kadın rolleri toplumsallaşma aracılığı ile öğrenilmekte; kadınlara duygusallık, uzlaş, pasiflik, özel alanı temsil etme; erkeklere güçlü, saldırgan, başarılı, hırslı, akıllı, çalışkan, rasyonel olmak, rekabetçilik, risk almaktan kaçınmama, kamusal alanda aktif olma gibi roller dayatılmaktadır (Nagel, 2000, s. 65). Ataerkil toplumsal cinsiyet düzeninde gerçekleşen bu süreçte erkekler gündelik yaşamın pek çok alanında çoğunlukla iktidar sahibi olmakta ve bu eşitsiz ilişkiler ağı toplumsal kurumlar, pratikler ve söylemler aracılığıyla pekişerek bir hegemonya biçiminde yeniden üretilmektedir.

Zorunlu göçten kadın ve erkeklerin farklı biçimlerde etkilenmeleri ve türü ne olursa olsun göçün analiz edilmesinde toplumsal cinsiyetin en önemli değişkenler arasında sayılması zorunlu göçün toplumsal cinsiyetli bir deneyim olduğunu göstermektedir (Pessar ve Mahler, 2003; Parra-do ve Flippen, 2005; Lutz, 2010). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak sığınmacı kadınlar sağlık, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta, kamusal hizmetlere erişim sorunları yaşamakta ve her türlü şiddet biçimine maruz kalarak sarsıcı bir göç süreci deneyimlemektedir (AFAD, 2014; Akpınar, 2017; Barın, 2015; Buz, 2007; Cankurtaran ve Albayrak, 2019; Coşkun, 2017; Coşkun, 2019; Erdoğan ve Gönülaçan, 2018; Freedman, 2016; Kırılcım ve Özgür Baklacıoğlu, 2015; Mirici, 2018; Odman, 2016; Özudoğru, 2018; Şeker ve Uçan, 2016). Dahası piyasanın erkek tekelinde olan bir alan olması nedeniyle (Sancar, 2013) kadın sığınmacıların, istihdam konusunda yaşadıkları sorunlardan kaynaklanan ve zorunlu göçe bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk sorununa çözüm üretmeleri zorlaşmaktadır. Kadınlar çoğunlukla kayıt dışı işgücü piyasalarının hedefi haline gelmekte, çalışma yaşamlarında emek sömürsü, ücrette adaletsizlik, şiddet, ayrımcılık ve cinsel taciz gibi zorlu koşullarla karşılaşmakta ya da insan ticaretinin mağdurları olmaktadır (Coşkun, 2016; Danış, 2007; Dedeoğlu, 2011; Eder, 2015; Kaya ve Orhan Demirağ, 2016; Özbey, 2017; Şahin, 2018; Yaman, 2018). Aynı zamanda bu sorunlar refakatsiz kadın sığınmacılar için çok daha fazla yıpratıcı olmaktadır (Cesur Kılıçarslan, 2016). Bu yönüyle kadınlar göç sürecinde hem kadın olmanın hem de sığınmacılığın neden olduğu eşitsiz ilişkilerin kesişimi temelinde çifte dezavantajlı gruplar arasındadır (Sam, 2006, s. 408). Bu nedenle dünyada sığınmacılar için uygulanan sosyal yardım politikaları büyük ölçüde ve haklı gerekçelerle kadınların yaşadıkları sosyal sorunları merkeze almaktadır. Örneğin bu konuda öncü kurumlardan biri olan BMMYK geliştirdiği stratejiler aracılığı ile kadınları ve kız çocuklarını güçlendirmeye büyük önem vermektedir (UNHCR, 2006). Benzer biçimde ülkemizde çeşitli aktörlerin kaynakları ve destekleri ile kamp dışında yaşayan sığınmacılar için uygulanan sosyal yardım programlarında kadınların ve kız çocuklarının erkeklere oranla daha fazla desteklendiği görülmektedir (Türk Kızılayı, 2018).¹

Zorunlu göç sürecinde kadınların çok daha fazla istismara açık olmalarıyla birlikte (Grabska, 2011, s. 84) sığınmacı erkeklerin göç edilen ülkelerde olumsuz bir biçimde temsil edilmeleri, erkeklerin maruz kaldıkları sorunların analiz edilmesini zorlaştırmaktadır (Gren, 2018). Bu “sorunlu” durum bir yandan kadınlık gibi erkekliğin de toplumsal ve heterojen bir yapı olduğunun (Connell, 2005a) görülememesine neden olurken, bir yandan sığınmacı erkeklere karşı geliştiril-

1 Söz konusu yardımlardan kast edilen sosyal uyum yardımı ve şartlı eğitim yardımıdır. Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Genel Müdürlüğü (ECHO) tarafından finanse edilen ve Dünya Gıda Forumu (WFP), Türk Kızılayı, AFAD ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iş birliğiyle yürütülen sosyal uyum yardımı (SUY) ülkemizde ikamet eden sığınmacıların çeşitli ihtiyaçlarının giderilebilmesi için verilen nakit transferleridir. Türkiye’de ikamet eden sığınmacılara yönelik uluslararası finansman destekli bir diğer sosyal yardım programı olan şartlı eğitim yardımı (ŞEY) ise, ilgili dezavantajlı grupların çocuklarının eğitimde devamlılığının sağlanabilmesi için verilen şartlı nakit transferleridir (Türk Kızılayı 2018).

len olumsuz tutumların kaynakları hakkında mesajlar da vermektedir. Zira göç alan toplumların medyasında olumsuz bir biçimde kurgulanan sığınmacı erkeklik temsili büyük ölçüde Batı bakış açısı ile inşa edilen Ortadoğulu erkeklik stereotipini yansıtmaktadır. Günümüzde Batının gözüyle kurgulanan Ortadoğu erkekliği çocuklar üzerinde katı denetim sahibi bir baba, kadınları sürekli olarak ikincilleştiren ve çoklu evlilikler yapan şiddet eğilimli bir koca olarak temsil edilmektedir (Inhorn, 2012). Bu temsil biçimi özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında farklı biçimlere dönüşmüş ve özellikle ABD medyasında Ortadoğulu erkekler dünyada yaşanan terör olaylarının sorumluları şeklinde yer almaya başlamıştır (Gerami, 2005, s. 449). Son dönemlerde söz konusu coğrafyalarda yaşanan çatışmaların artması neticesinde ortaya çıkan sığınmacı krizi söz konusu olumsuz temsili yeniden gündeme getirmiş; sığınmacı erkekler ev sahibi toplumların güvenliğini sarsan bir tehdit unsuru olarak algılanmaya başlanmıştır (Ploem, 2016, s. 22). Buna en uygun örnek olarak yakın zamana kadar sığınmacı krizinin bir sembolü haline gelen Aylan Kurdi bebek hakkında Fransız medyasında çıkan olumsuz içerikler gösterilebilir. Fransız mizah dergisi Charlie Hebdo'nun Aylan Kurdi'yi "yetişkin bir erkek olduğunda kadınları taciz edecekti" ifadesi ile karikatürize etmesi sığınmacı erkeklerin batı toplumlarındaki temsiline ilişkin çarpıcı bir gösterge olarak yorumlanabilmektedir (Fisher, 2016). Suç, savaş ve şiddet failleri olmalarının yanı sıra, sığınmacı erkekler bazı durumlarda "savaştan kaçan korkaklar" şeklinde temsil edilmekte; her iki durumdan kaynaklanan çeşitli sorunlar ile mücadele etmektedirler (Rettberg ve Gajjala, 2016). Türkiye özeline bakıldığında ise özellikle Suriyeli sığınmacı erkeklerin benzer bir biçimde "savaştan kaçan korkaklar" biçiminde ya da cinsel istismar, tecavüz, gasp gibi suçlarla ilişkilendirilerek resmedildiklerini söylemek mümkündür (Dut, 2016; Albayrak, 2018; Yuva, 2019). Oysa bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak erkeklik tıpkı kadınlık gibi deneyime, bağlama, kültüre, zamana ve mekâna işaret eden heterojen bir olgudur (Kimmel, 2013, s. 92). Erkekliğin bu yapısı göz önüne alındığında tüm erkekleri tek tip bir erkeklik figürü altında değerlendirmek olanaksızdır. Dolayısıyla zorunlu göç deneyimlerini görmeksizin tüm sığınmacı erkekleri "teröristler" veya "savaştan kaçan korkaklar" (Rettberg ve Gajjala, 2016) potasına koymak ya da kadınlar karşısında süregelen bir biçimde "avantajlı" olduklarını varsaymak mümkün olmamakla birlikte, bu varsayım yeniden bir ayrımcılık biçimi tahayyül etmeyi de beraberinde getirmektedir. Connell (2005a) erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeninde ataerkilliğin kendilerine yükledikleri rolleri gerçekleştiremeyen ya da bilinçli olarak bu rolleri icra etmeyi reddeden erkeklerin tıpkı kadınlar gibi baskılanan pozisyonlarda yer alabildiklerini belirtmektedir. Bu görüşten hareketle her ne kadar kadınların erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeninde çok daha dezavantajlı olduğu kabul edilse de, tüm erkeklerin de evrensel ve nesnel bir biçimde iktidar konumunda olduklarını söylemek yanlıştır. Yukarıda vurgulandığı gibi aynı ataerkilli yapıda farklı erkeklik tipleri mevcuttur (Connell, 2005a) ve söz konusu yapıdan erkekler de zarar görebilmektedir (Atay, 2004). Konu hakkında yapılan çalışmalar sığınmacı erkeklerin dereceleri farklı olsa da kadınlar gibi ayrımcılığa ve şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. (Chynoweth, 2017; Davis, Taylor ve Murphy, 2014; Donaldson ve Howson, 2009; Gren, 2018; Jaji, 2009; Khattab ve Myrntinen, 2017; OXFAM, 2017; UNHCR, 2012).

Sığınan ülkede karşılaştıkları ayrımcılık ve şiddetle birlikte sığınmacı erkeklerin olumsuz temsilleriyle ilişkili maruz kaldıkları bir diğer sorun ise göç politikalarının uygulama aşamalarında görülmektedir. Sığınmacı erkeklerin suç failleri, teröristler, şiddet yanlıları ya da cinsel istismarcılar olarak homojen bir temsil bağlamında değerlendirilmeleri (Henderson, 2015; Perkel, 2015; Fisher, 2016) ülkelerin göç politikası kararlarını etkilemekte; bu nedenle özellikle refakatsiz ve bekâr sığınmacı erkekler, yeniden yerleştirme süreçlerinde çoğunlukla zorunlu göç süreci-

ni örseleyici sorunlar yaşamaktadırlar (Turner, 2017). Örneğin çok kültürcü bir yapısı olan Kanada hükümeti “güvenlik riski” gerekçesi ile refakatsiz ve bekâr sığınmacı erkekleri ülke topraklarına kabul etme konusunda daha sıkı önlemler alacağını açıklamaktadır (Henderson, 2015; Perkel, 2015).² Aynı şekilde Türkiye’de bulunan sığınmacı erkeklerin üçüncü ülke başvuruları çok daha geç değerlendirilmekte ya da ertelenmektedir.³ Sığınmacı erkekliğin olumsuz temsilinden kaynaklanan bu durum benzer bir biçimde sosyal yardım uygulamalarında da görülmektedir. SUY programına refakatsiz sığınmacı kadınlar başvurabilirken, aynı kriterlere sahip bekâr erkekler ilgili program kapsamına alınmamaktadır.⁴ Bu açıdan bakıldığında, sosyal yardım politikaları ve göç düzenlemelerinde sığınmacı erkeklerin –özellikle bekâr ve refakatsiz olanlarının – çoğu zaman arka plan kategorisinde değerlendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Connell, 2005b, 1806). Bu düzenlemeler her ne kadar zorunlu göçe konu olan aktörlerin dezavantaj durumuna göre belirleniyor olsa da, özellikle bekâr ve refakatsiz olan erkekleri topyekûn bir biçimde sosyal yardım ve göç politikaları alanlarından dışlamak söz konusu aktörlerin ve elbette ki ilişkili olarak diğer aile üyelerinin sorunlarını pekiştirebilir. Burada amaçlanan erkekçilik⁵ perspektifini desteklemek ya da erkeklerin kadınlar karşısında “dezavantajlı” olduklarını vurgulamak değildir. Daha ziyade toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin minimize edilmesi, sığınma süreçlerinde erkeklerin de yaşadıkları sorunların analiz edilebilmesi ve tüm sığınmacı erkeklerin tipik bir kategori olarak ele alınmaması için sığınmacı erkek deneyiminin de incelenmesi gerektiğini vurgulamaktır. Bununla birlikte bütün erkeklerin sığınma sürecini aynı şekilde deneyimledikleri ve aynı sorunlara maruz kaldıklarını söylemek de yanlıştır. Zorunlu göç toplumsal cinsiyetin yanı sıra kaynak ülkeye, sığınılan ülkeye, ekonomik ve kültürel koşullara göre değişebilen heterojen bir deneyime işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, her ne kadar dünyada kadın sığınmacı sayısının daha fazla olduğu belirtilse de (Grabska, 2011) Türkiye’de ikamet eden erkek sığınmacı sayısının kadın sığınmacı sayısına oldukça yakın⁶ olması sığınmacı erkek deneyiminin incelenmesini ve erkeklerin yaşadıkları sosyal sorunların analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışma, erkek sığınmacıların maruz kaldıkları sosyal sorunları analiz ederek sosyal yardım politikaları temelinde tartışmak amacıyla nitel bir araştırma olarak yürütülmüştür. Yıldırım ve Şimşek’in (2016) vurguladığı üzere nitel araştırma belli bir olayı, olguyu ya da durumu kendi bağlamı içerisinde incelemeyi hedeflemektedir. Çalışma nitel araştırma yöntemi desenlerinden fenomenolojik desende yürütülmüştür. Deneyimi merkeze alan fenomenolojik araştırma deseni

2 İlgili hükümet kararının 2015 yılında Paris’te yaşanan terör olaylarından hemen sonra verilmesi sığınmacı erkeklerin terörist ve suçlu failler çatısı altında homojen bir kimlik biçiminde temsil edildiklerini gösteren bir örnek olarak değerlendirilebilmektedir (Henderson, 2015).

3 Söz konusu bilgi araştırma kapsamında görüşülen saha çalışanlarının gözlem ve deneyimlerine dayanmaktadır.

4 S.U.Y programının başvuru şartlarına bakıldığında söz konusu yardımdan bekâr ve refakatsiz kadınların yararlanabilecekleri, aynı durumda olan erkeklerin yararlanamayacakları belirtilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://kizilaykart-s.u.y.org/TR/faq3.html>). Bununla birlikte çalışma kapsamında görüşülen saha katılımcıları S.U.Y şartları gereğince söz konusu programa başvuran bekâr ve refakatsiz erkeklerin başvurularının çoğunlukla değerlendirilmediğini belirtmektedir.

5 Erkeklik hareketlerinden biri olan erkekçilik erkek egemenliğini meşrulaştırmaya çalışan anti - feminist bir ideolojidir (Bozok, 2009, s. 435).

6 BMMYK istatistiklerine göre Türkiye’de bulunan uluslararası koruma sahibi olan yaklaşık 368 bin şartlı mültecinin %32’sini çocuklar, %22’sini kadınlar, %46’sını erkekler oluşturmaktadır (UNHCR, 2019a). Ayrıca T.C. İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne göre geçici koruma altında bulunan 3,6 milyon Suriyeli sığınmacının 1,9 milyonu (çocuklar dâhil) erkektir (GİGM, 2019). Dolayısıyla Türkiye’de ikamet eden kayıtlı kadın ve erkek sığınmacı sayısı oranları birbirlerine yakındır.

bireylerin bir olguyu nasıl anlamlandırdığını incelemek için kullanılmaktadır (Creswell, 2018, s.77). Bu doğrultuda sığınmacı erkeklerin kendi bağlamlarında zorunlu göçü nasıl deneyimledikleri, hangi sosyal sorunlara maruz kaldıkları ve bu sorunları bertaraf etmek için başvurdukları sosyal yardımlara ilişkin deneyimleri analiz edilmiştir. Araştırma 2018’de yürütülen kesitsel bir saha araştırmasının verilerine dayanmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu Eskişehir’de ikamet eden farklı uyruklardan 17 erkek sığınmacı ve söz konusu grupların yardım veya danışmanlık hizmeti aldığı çeşitli kurumlarda çalışan beş saha görevlisi oluşturmuştur. Saha görevlilerinin verdikleri hizmetlere istinaden ilgili gruplara yönelik gözlemleri ve onlarla yaşadıkları deneyimler çalışma açısından son derece önemli olmuştur. Böylelikle hem yardım talep eden hem de bu talepleri değerlendirme yetkileri olan çeşitli kişilerin karşılıklı görüşlerine başvurularak bulgular çok boyutlu olarak tartışılmıştır. Çalışma grubunda yer alan katılımcılarla ilgili bilgiler Tablo ve 1 ve 2’de verilmiştir.

Tablo 1: Çalışma Grubundaki Sığınmacı Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcı	Uyruk	Yaş	Medeni Hal	Çocuk Sayısı	Eğitim	Meslek	Gelir Aylık TL	Türkiye’de Bulunma Süresi
K1	Irak	22	Bekâr	-	Lise	İşsiz	-	3
K2	Irak	28	Bekâr	-	Üniversite	Garson	1000	5
K3	Irak	28	Bekâr	-	Lise	Aşçı	1500	4
K4	Irak	23	Bekâr	-	Lise	Tercüman	1600	4
K5	Irak	23	Bekâr	-	Lise	Garson	1200	3
K6	Irak	20	Bekâr	-	Ortaokul	Garson	1500	2
K7	Suriye	21	Bekâr	-	Ortaokul	İşsiz	-	3
K8	Irak	22	Bekâr	-	Lise	İşsiz	-	3
K9	Suriye	22	Evli	3	Lise	İşsiz	-	5
K10	Suriye	24	Bekâr	-	Lise	Servis Elemanı	2000	5
K11	İran	24	Bekâr	-	Lise	İnşaat İşçisi	2000	3
K12	Suriye	26	Evli	1	Üniversite	Proje Asistanı	2500	3
K13	Irak	23	Bekâr	-	Lise	Tercüman	1600	6
K14	İran	50	Evli	2	Üniversite	Tercüman	1000	5
K15	İran	28	Evli	1	Y. Lisans	İşsiz	-	3
K16	Afganistan	23	Bekâr	-	Lise	Garson	2000	1,5
K17	Irak	30	Evli	1	Ortaokul	Hamal	1200	3

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların dokuzu Irak, dördü Suriye, üçü İran ve biri Afgan uyrukludur. Yaşları 20 ile 50 arasında değişmektedir. Katılımcıların 15’i 20’li yaşlardadır. Katılımcıların 12’si bekâr iken beşi evlidir. Katılımcılardan beşi çocuk sahibidir ve çocuk sayıları bir ile üç arasında değişmektedir. Eğitim durumlarına bakıldığında üç katılımcının ortaokul mezunu olduğu diğerlerinin ise orta ve yüksek düzeyde eğitim sahibi olduğu görülmektedir. 10 katılımcı lise, üç katılımcı üniversite, bir katılımcı ise yüksek lisans düzeyinde eğitime sahiptir. Mesleklerine bakıldığında beş katılımcının işsiz olduğu diğer katılımcıların servis elemanı, garson, tercüman, işçi, aşçı, proje asistanı gibi mesleklere sahip olduğu görülmektedir. Aylık gelirleri 1000 TL ile 2500 TL arasında değişmektedir. Katılımcıların Türkiye’de bulunma sürelerinin 1,5 ile 6 yıl arasında değiştiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan saha görevlilerine ilişkin bilgilere (Tablo 2) bakıldığında üç katılımcının resmi, iki katılımcının ise sivil toplum kuruluşlarında görev yaptığı görülürken, saha görevlileri, tercümanlık desteği, hukuk danışmanlığı, yönlendirme hizmetleri, psiko-sosyal danışmanlık, sosyal yardım alanlarında faaliyet göstermektedirler.

Tablo 2: Çalışma Grubundaki Saha Görevlilerine İlişkin Bilgiler

Saha Görevlisi	Görevli Olduğu Kurum Türü	Faaliyet Alanı
S1	Resmi	Tercümanlık Desteği, Hukuk Danışmanlığı, Yönlendirme Hizmetleri
S2	Resmi	Sosyal Yardım ve Danışmanlık
S3	STK	Psiko-Sosyal Danışmanlık, Sosyal Yardım, Hukuk Danışmanlığı
S4	Resmi	Sosyal Yardım ve Danışmanlık
S5	STK	Psiko-Sosyal Danışmanlık, Sosyal Yardım, Hukuk Danışmanlığı

Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bunun nedeni araştırmacının erkek sığınmacıları konu edinmesi ile ilişkilendirilebilmektedir. Erkekler, toplumsallaşma sürecinde öğrendikleri güçlü görüme, rasyonel olma, tek başına sorunların üstesinden gelebilme gibi roller nedeniyle kendi erkeklik deneyimleri hakkında konuşmaktan çoğunlukla uzak durmaktadırlar (Macnamara, 2006, s. 45). Çalışmadaki bu engeli bertaraf etmek için kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ise katılımcıların kendilerini daha rahat bir şekilde ifade edebilmesini sağladığından saha aşaması için özellikle seçilmiştir (Altunışık, vd., 2010, s. 92). Türkiye genelinde en fazla şartlı mülteciye ev sahipliği yapan uydu kentlerden birinin Eskişehir olduğu bilinmektedir. Güncel verilere göre Eskişehir’de kayıtlı olmayanlarla birlikte yaklaşık olarak 30 bine yakın şartlı mülteci olduğu tahmin edilmekte ve söz konusu grupların yoğunluğunun sırasıyla Irak, İran, Afganistan ve Suriye olarak belirtilmektedir.⁷ Bununla birlikte geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacıların sayısı 2019 yılı itibarıyla 4672 olarak belirtilmiştir (GİGM, 2019). Bu çerçevede kentteki sığınmacıların uyruklarına göre oransal dağılımı çalışma grubuna da yansımıştır. Bu doğrultuda 17 farklı erkek sığınmacı ile görüşülen bu çalışma kapsamında Iraklı katılımcılar sayıca fazla olmuştur. Sahada sığınmacı erkeklerle görüşmelere başlamadan önce sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları mahallelerdeki kanaat önderlerinin bilgisine başvurulmuş; tanıştırılan katılımcılar ile ilk temas sağlanmış, ardından kartopu tekniği ile tüm katılımcılara ulaşılmıştır. Görüşmeler yapılmadan önce katılımcılardan ses kayıtlarının alınabilmesi için izin istenmiştir. 15 katılımcı ses kaydı alınmasına onay verirken, 2 katılımcı ses kaydına onay vermemiş; bu katılımcılar ile gerçekleşen görüşmeler araştırmacılar tarafından görüşme ve gözlem notları tutularak yapılmıştır. Araştırma kapsamında her bir katılımcı ile ortalama 36 dakika yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiş toplam 620 dakikalık bir görüşme verisi elde edilmiştir. Saha görevlilerinden elde edilen verilere göre Afgan sığınmacıların çoğunlukla kayıtsız oldukları; genellikle ilçe ve köylerde tarım işçisi olarak çalıştıkları için çalışma kapsamında yalnızca bir Afgan katılımcıya erişilebilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ilk aşamalarında kendileriyle görüşme yapılmasına rıza gösteren iki Afgan sığınmacı, çalışmanın daha sonraki aşamalarında kayıtsız oldukları ve bu durumun öğrenilmesinden duydukları kaygı ile görüşmeyi reddetmişlerdir.

3. Bulgular ve Tartışma

Bulgular, “Olumsuz Temsil ve Algının Yarattığı Sorunlar”, “Erkekliğe Yüklenen Toplumsal Cinsiyet Rollerini Nedeniyle Karşılaşılan Sorunlar” ve “Sosyal Yardım ve Göç Düzenlemeleri Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar” temaları altında ele alınmıştır.

7 İlgili veriler araştırma kapsamında görüşülen STK temsilcilerinden ve yerel kaynaklardan şifahi olarak elde edilmiştir.

3.1. Olumsuz Temsil ve Algının Yarattığı Sosyal Sorunlar

Çalışma kapsamında görüşülen katılımcıların deneyimlerine göre Türkiye’de sığınmacı erkeklerin maruz kaldığı başlıca sorunlardan birinin sığınılan ülkedeki olumsuz temsil ve buna bağlı olarak gelişen olumsuz toplumsal algılar olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa ve Türkiye medyasında sığınmacı erkekler şiddet failleri, toplumun güvenliğini tehdit eden teröristler ya da cinsel istismar sorumluları şeklinde temsil edilmektedir (Turner, 2016; Ploem, 2016; Henderson, 2015; Rettberg ve Gajjala, 2016; Yuva, 2019). Medyanın büyük ölçüde kamuoyu algısını şekillendirdiği göz önünde bulundurulduğunda (Happer ve Philo, 2013), erkek sığınmacıların toplumu tehdit eden aktörler olarak olumsuz bir biçimde temsil edilmeleri nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalmaları muhtemel görünmektedir.⁸Konu hakkında yapılan çalışmalarda da belirtildiği gibi söz konusu temsil nedeniyle erkek sığınmacılar yerel halk tarafından dışlanmakta ve çeşitli şiddet türleriyle karşılaşmaktadırlar (Gren, 2018; Olivius, 2016; Khosvari, 2009). Benzer bir biçimde araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların deneyimleri bu temsil biçiminin yarattığı dezavantaj durumlarını gösterir niteliktedir. Araştırma kapsamında görüşülen erkek sığınmacılara genel olarak toplumun kendileri hakkında ne düşündüklerini sorulmuştur. K4, K13 ve K15’in erkek sığınmacılar hakkında oluşan olumsuz temsile gönderme yapmaları ve katılımcıların bu yaygın temsil biçimini eleştirirken kendilerinin tecavüz, taciz, gasp gibi herhangi bir suça karışmadıklarını vurgulamaları kayda değerdir. Sığınmacı erkeklerin çeşitli suçların failleri olarak temsil edilmeleriyle birlikte, sığınmacı erkekliğine yönelik bir diğer olumsuz temsil biçimi ise “askerden kaçan korkaklar” olarak resmedilmeleridir (Dut, 2016; Rettberg ve Gajjala, 2016; Al-bayrak, 2018). Bu yaygın temsil nedeniyle gelişen olumsuz tutumlara maruz kalan K1, sık aralıklarla kamusal alanda ataerkil şiddet ile karşılaştığını belirtmiştir. Bu durum sığınmacıların topluma uyumlarını engelleyen bir sorun olarak yorumlanabilmektedir; çünkü temsillerin olumsuzluğu sosyal ilişkilerden dışlanmayı da beraberinde getirebilmektedir. Her iki temsilin yarattığı dezavantajlı duruma istinaden K1’in deneyimleri ve K4, K13 ve K15’in kendileri hakkında oluşan algıları reddetmek için kullandıkları ifadeler dikkat çekicidir:

“Bir de diyorlar ki bana “siz niye geldiniz neden orada kalmadınız buraya geliyorsunuz bizim işleri evleri alıyorsunuz?” dediler. Çok kişi [erkek] söyledi “siz niye savaş için gitmiyorsunuz? Niye buraya geldiniz? Ülkenize geri gidin” diyorlar bağıyorlar hep (K1).”

“Problemlisi ama yani bu! Keşke herkes bilse daha iyi, gözümle gördüm demek lazım, duymak yetmez. Ben hiç öyle çalma, çırpma yapmadım (K4).”

“Kimseye zarar vermemeye çalışıyoruz yani sadece bize zarar verenlere karşı kendimizi koruyoruz. Mesela bizden hiç kimse bayanlara karışmıyor yani. Bu zarar konusu da daha çok erkekler için söyleniyor... Sanki bizi terörist gibi görüyorlar (K13).”

“Mesela başka haber çıkıyor işte mülteciler mesela denize gitmiş orada kızları rahatsız etmiş başka kızları hani sizinkilerden ama herkes bir değil yani. Ama ne zaman bak habere hep öyle çıkıyor. Biz [İranlı erkekler] öyle bir şey yapmıyoruz hep kötü veriyorlar (K15).”

Yukarıda görüldüğü gibi zorunlu göç sürecinde erkeklerin olumsuz temsillerinden dolayı sosyal dışlanma riskleri ile karşılaşabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte olumsuz temsilleri nedeniyle sığınmacı kadınlar da sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu hususta “yuva yıkan kadın” biçiminde temsil edilmeleri nedeniyle özellikle refa-

8 Göç bağlamında sosyal dışlanma, göçmen ve sığınmacı grupların çeşitli nedenlerle yerli toplumla uyumlarını engelleyen etmenler olarak tanımlanmaktadır (Bakioğlu, Artar ve İzmir, 2018; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011).

katsiz ve bekâr Suriyeli kadın sığınmacılar sosyal dışlanmaya maruz kalmakta; gündelik yaşamda yerel toplum tarafından her türlü şiddeti görebilmekte ve güvenlik sorunları yaşayabilmektedirler (Erdoğan, 2014; Kaya, 2015; Küçükşen, 2017; Orhan ve Sencyücel Gündoğar, 2015; Özüdoğru, 2018). Benzer biçimde olumsuz temsillerinden kaynaklı kadınlar gibi erkeklerin de çeşitli sorunlar ile karşılaştıkları gözlemlenmekte; sığınmacı erkeklerin de acil güvenlik ihtiyaçları olabilmektedir. Çalışma kapsamında görüşülen sığınmacı erkekler büyük ölçüde olumsuz temsil temelinde gündelik yaşamda çoğunlukla sözlü şiddete uğramakta; bu durum bazen fiziksel şiddete kadar varabilmektedir:

“Mesela sokaktan geçerken sarhoşlarla karşılaşıyorum onlar bize mültecilere kızgın olduğu için baya bir sıkıntı çıkarıyorlar, ben Suriyeli olduğum için de suçlu ben olurum yani (K7).”

“Erkeğe karşı çok ırkçılık oluyor, hakaret oluyor. Kadından daha fazla görüyor ırkçılık. Bazen kavga oluyor bana vuranlar oldu. Mesela bir kere maç yapıyorduk Türk takımıyla, yendik onları sonra Arapça konuşuyorduk rahatsız oldular bize vurdular sonra polis aradık falan... (K13).”

Barınma sorunu kadın erkek fark etmeksizin tüm sığınmacı gruplar için ortak ve temel bir sorundur (Çetinkaya, Erbaş ve Özceylan, 2016; Taş ve Özcan, 2018; Mazlumder, 2015) ve erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeni nedeniyle kadınların barınma ihtiyaçları çok daha acil olabilmektedir (Barın, 2015). Çeşitli sebeplerle refakatsiz olan ve dolayısıyla yoksulluğa daha fazla maruz kalan Suriyeli kadın sığınmacılar ise yerli erkekler tarafından bir “savaş ganimeti” olarak görüldüğünden (Bozan, 2017) barınacak yer bulmakta daha fazla güçlük çekmekte; barınacak yer bulduklarında ise mahalle sakinleri tarafından rahatsız edilmekte ve kendilerini güvende hissedememektedirler (Özüdoğru, 2018, s. 1143). Bununla birlikte farklı biçimlerde sığınmacı erkekler de olumsuz temsilleri ile ilişkili olarak barınma ihtiyaçlarını karşılamada zorluklar yaşayabilmektedir. Bu durum suç failleri olarak algılanmalarının (Ploem, 2016; Turner, 2016) bir sonucu olarak özellikle bekâr ve refakatsiz sığınmacı erkeklerin ev bulma süreçlerinde görülebilmektedir. Bu hususta katılımcılardan özellikle K8 ve K10’un barınma süreçlerine ilişkin yaşadıkları deneyimler önemli ve çarpıcı bir bulgu olarak ortaya konulabilmektedir:

“Mesela ben ilk ev arıyorum, telefon açıyorum diyor “aile var mı? Sen yabancısın ama aile varsa olur ama tek olmaz” diyorlar. Çünkü onlar da haklı, yani erkek tek diyor sonra bir sürü erkek geliyor yani zarar verebilirler, çok kalabalık oluyorlar... Mesela ev için annem aradı bana 800 dedi ama anneme 650 diyor (K8).”

“Genç erkeklere zor oluyor ev vermek kadınlara ailelere mesela acıyorlar ama erkek oldu mu korkuyorlar yani zarar verebilir kötü bir şey yapabilirler diye (K10).”

3.2. Erkekliğe Yüklenen Toplumsal Cinsiyet Rollerini Nedeniyle Karşılaşılan Sorunlar

Toplumsal cinsiyet düzeni çoğunlukla erkeklere bir takım ayrıcalıklar sunduğundan göç süreci kadınlar için çok daha yıpratıcı olmakta; kadınlar her türlü istismara uğramakta, insan haklarından yoksun olmaktadır (Thomas, 2008). Bu durum büyük ölçüde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz ilişkiler temelinde gerçekleşmekte; kadınların hali hazırda mevcut olan ikincil konumları sığınma süreci ile birlikte pekişmektedir (Akpınar, 2017; Dayıoğlu Oyman, 2016; Erdoğan ve Gönülçalan, 2018; Şeker ve Uçan, 2016). Kadın sığınmacılar toplumsal cinsiyet düzenine bağlı olarak temel ihtiyaçlarını karşılamada erkeklere oranla çok daha fazla zorluklar yaşamakta (Barın, 2015; Cankurtaran ve Albayrak, 2019); istihdamda ekonomik ve cinsel sömürüye maruz kalmakta (Coşkun, 2016; Danış, 2007; Dedeoğlu, 2011; Eder, 2015; Kaya ve Orhan Demirağ, 2016; Özbey, 2017; Şahin, 2018; Yaman, 2018) ya da Suriyeli sığınmacı kadınlar örneğinde olduğu

gibi her türlü şiddet biçimi ile karşılaşmaktadırlar (Kaya, 2015). Bu sorunlar kadınların bekâr ya da refakatsiz olmaları ile birleşince büyümekte (Cesur Kılıçarslan, 2016; Küçükşen, 2017; Özudoğru, 2018) ve sosyal hizmetlere erişimlerinin sınırlı olması nedeniyle çoğunlukla çözülememektedir (Coşkun, 2016; Coşkun ve Yılmaz, 2018; Coşkun, 2019). Ayrıca özellikle Suriyeli sığınmacı kadınlar çoklu ve zorla evliliklerin konusu olabilmekte (Kaya, 2015); kız çocukları ise evlilikler, erken gebelikler ya da eğitim hayatına devam edememe gibi toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri pekiştiren çeşitli sorunlara maruz kalmaktadır (Dayıoğlu Oyman, 2016). Her ne kadar erkek egemen toplumsal cinsiyet rejimi nedeniyle erkeklerle oranla kadınların çok daha zorlu bir sığınma süreçleri olsa da, sığınmacı erkeklerin de ataerkil yapının erkeklige yüklediği rol, sembol, anlam ve pratikler nedeniyle sığınma süreçleri sancılı olabilmektedir. Bu yönüyle erkeklerin maruz kaldıkları sosyal sorunların bir diğer kaynağı tıpkı kadınlarda olduğu gibi ataerkil toplumsal cinsiyet düzeninin kendisidir. Buradaki asıl konu sığınmacı erkekleri sığınmacı kadınlar ile karşılaştırarak farklı bir biçimde eşitsizlikleri yeniden üretmenin aksine, bazı durumlarda erkeklerin de ataerkillikten zarar gördüklerini ve bir takım eşitsizliklere maruz kaldıklarını gösterebilmektir. Erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeni yalnızca kadınları baskılamamakta; erkekleri de bir takım rolleri gerçekleştirmeleri için zorlamakta ve bu rolleri gerçekleştiremeyen, gerçekleştirmek istemeyen erkekleri sömürülen konumlara itmektedir (Connell, 2005a).

Konuya ilişkin olarak erkek sığınmacıların karşılaştıkları ilk sorun sığınma arama sürecinde yaşanmaktadır. Sığınma arama sürecindeki genel kanı kadınların her türlü istismara daha açık oldukları şeklindedir (Buz, 2007). Kadınlar toplumsal cinsiyet ve sığınmacı kimliklerinin kesişimi temelinde daha zorlu bir sığınma deneyimi yaşamaktadır. Savaş ortamı kadınlar için çok daha tehlikeli olabilmekte, sığınma sürecinin çoğunlukla bir savaş durumuna istinaden gerçekleştirildiği düşünöldüğünde kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı birçok sorunla mücadele etmek durumunda kalabilmektedir. Kadınlar sığınma arama süreçlerinde sınır muhafızları, bir takım örgütler, insan kaçakçıları ya da diğer sığınmacılar tarafından cinsel saldırıya uğrayabilmekte (UNHCR, 1995); bu durum çoğunlukla göç edilen ülkeye gelindikten sonra bile kadınlar tarafından dillendirilmemektedir (Freedman, 2016). Kadın sığınmacılar sığınma arama süreçlerinde erkek şiddetine maruz kalmakla birlikte, bazı durumlarda erkek şiddetinden kaçmak için de sığınma talep etmektedirler (Akkaya, 2002, s. 77; Odman, 1996, s. 2; Buz, 2007). Bu yönüyle zorunlu göç kadınlar için bazı durumlarda baskı ve şiddetten kaçmak için başvuru olan bir yöntem olmaktadır (Kofman vd., 2000, s. 143). Bu kanıyı katılımcı erkekler de desteklemekte; sığınma sürecinin kadınlar için daha zor ve şiddet içerikli olduğunu vurgulamaktadırlar. Aynı durumun özellikle sığınma öncesi ve sığınma arama sürecinde biçimleri ve dereceleri farklı olsa da erkekler için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcılar sığınma öncesi ve sığınma arama süreçlerinde yaşadıkları en zorlu deneyimin zorla askere alınma olduğunu belirtmektedir. Hatta bu durum bazı sığınmacı erkekler için zorunlu göçü başlatma nedeni dahi olabilmektedir. Katılımcılardan K7 ve K10 savaş ve çatışmaların artmasıyla birlikte yaşadıkları ölkelerde erkeklerin küçük yaşlarda zorla askere alındığını, söz konusu erkeklerin askerliği reddettikleri takdirde duygusal, psikolojik veya fiziksel şiddet gördüklerini ve bu nedenle bazı erkeklerin zorunlu olarak Türkiye'ye göç ettiklerini belirtmektedir. Bununla birlikte söz konusu durum bazı sığınmacı erkeklerin sığınma arama süreçlerinde de karşı karşıya kalınan bir problem olabilmektedir (Davis, Taylor ve Murphy, 2014). K13 Türkiye'ye göçleri sırasında bir takım silahlı örgütlerin yollarını kestiğini, K13'ün yanında bulunan bazı erkekleri kendi çıkarları doğrultusunda savaştırmak için kullanmak istediklerini ve bunu reddettikleri takdirde söz konusu erkeklerin çeşitli şiddet biçimleri ile karşılaştıklarını gözlemlemiştir. Sığınmacı erkeklerin hem göç öncesinde hem de göç sı-

rasında maruz kaldıkları bu sorun toplumsal cinsiyet rejiminin erkeklere dayattığı askerlik rolü ile ilişkilendirilebilir. Dünya genelinde neredeyse tüm erkekleri çatısı altına alan “militarist erkeklik” rolü üzerine inşa edilen bir askerlik kurumundan bahsedilebilmektedir (Sancar, 2013, s. 153). Bu yönüyle askerlik birçok kültürde erkeklere çoğu zaman zorunlu olarak dayatılan birincil “erkek” rollerinden biridir (Connell, 2005a, s. 77). Erkekler ataerkil toplumsal yapının kendilerinden beklediği sertlik, saldırganlık, şiddet ya da öfke gibi özelliklere (Edley ve Wetherell, 1996, s. 101) uygun davranışlar sergilemedikleri takdirde ataerkil şiddet ile karşılaşabilmektedirler (Nagel, 2000, s. 65). Bu görüşün ışığı altında katılımcıların deneyimlerinde görüldüğü gibi sığınmacı erkekler şiddet failleri olmayı reddettikleri için şiddet mağdurları olmaktadır:

“Benim gelmemdeki en büyük sebep askerlik. Ufak yaşında askere aldılar beni 15 yaşındaydım askere aldılar, savaş olduğu için askerlik yapmak zorundaydım. Elimize silah verdiler, çatışmalar yaşadık savaş hali yani. Biliyorsun yani savaş olduğu için ufak yaştan alıyorlardı askerler erkekleri. Yani erkek olmak çok zor çünkü erkek olduğun zaman ya askerlik yapacaksın ya da kaçacaksın başka çaren yok (K7).”

“Genç erkeklerin durumu çok zor orada mesela yolda görüyor Esad askerleri genç erkekleri görüyor orada zorla askere alıyor, zorla masum insanları öldürmek için. İnsan öldürmezsen bizi öldürüyorlar yani ben öyle bir durum yaşadım yani o yüzden geldim (K10).”

“Yolda gelirken terör örgütleri durduruyor ondan erkekler daha zor yani çünkü özellikle erkekleri alıyorlar, kadınları da alıyorlar ama erkekleri daha çok alıyorlar terör örgütleri. Daha çok erkekler zorlanıyor yani terör örgütü yüzünden, erkekleri alıyorlar asker gibi çalıştırıyorlar (K13).”

Yukarıda tartışıldığı gibi sığınmacı erkekler ataerkil toplumsal cinsiyet düzeninin erkek kimliğine yüklediği militarist erkeklik rolünü (Sancar, 2013) icra etme yanlısı olmamaları nedeniyle göç kararı alabilmekte; göç süreci içerisinde söz konusu rol nedeniyle eril şiddete maruz kalabilmektedir. Her ne kadar kadınların sığınma süreci erkeklerinkine kıyasla çok daha zor olsa da, zorunlu göçün tüm bireyleri çarpıcı bir biçimde etkilediği (Grabska, 2011) ve tıpkı kadınlar gibi erkeklerin de toplumsal cinsiyet bağlamında çeşitli sorunlara - zorla askere alınma gibi - maruz kalabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır (Miller, 2018). Ataerkil yapının erkeklik kimliğini baskılamasına bağlı olarak erkek sığınmacıların karşılaştıkları bir diğer sorun ise sığınma sürecinde çalışma yaşamında görülmektedir. Elbette ki bu argüman zorunlu göç sürecinde kadınların istihdama dahil olmadıkları ya da çalışma yaşamına ilişkin sorunlar yaşamadıkları anlamına gelmemelidir. Cinsiyetçiliğin katı bir biçimde görüldüğü ve uygulandığı alanlardan biri olan çalışma yaşamı egemen erkek pratikleri ile bütünleşmektedir (Sancar, 2013, s. 80). Bu nedenle çalışma yaşamında kadın sığınmacıların emekleri daha fazla sömürülmekte; söz konusu kadınlar cinsel taciz, fiziksel şiddet ya da psikolojik baskılar gibi sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Coşkun, 2016; Coşkun, 2019; Daniş, 2007; Dedeoğlu, 2011; Eder, 2015; Kaya ve Orhan Demirağ, 2016; Özbey, 2017; Şahin, 2018; Yaman, 2018). Bu durum erkekliğe atfedilen evi geçindirme rolünü (Donaldson ve Howson, 2009) üstlenmek zorunda kalan kadınlar için çok daha zorlu bir sürece işaret etmektedir (Buz, 2007, s. 44). Örneğin bazı durumlarda kadınlar ücretli bir iş ya da yardım bulma süreçlerinde erkekler tarafından cinsel ilişkiye dahi zorlanmaktadır (Coşkun ve Yılmaz, 2018, s. 296). Sığınmacı kadınların toplumsal cinsiyete dayalı olarak istihdam temelinde yaşadıkları dezavantajlı durumlarla beraber birçok kadın yine toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle istihdama katılamamaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre Suriyeli sığınmacı kadınlar, küçük çocukların ve yaşlı aile üyelerinin bakım sorumluluğunun kendilerine dayatılmaları ya da

eşlerinin kendilerine izin vermemeleri gibi nedenlerle çalışma hayatına girememektedirler (Erdoğan ve Gönülaçan, 2018, s. 559). Bu kanı birçok katılımcı erkek tarafından da desteklenmekte, erkekler sığınmacı kadınların zorlu çalışma koşullarına ve yaşadıkları zorlu deneyimlere dikkat çekmektedirler.

Kadınların çalışma yaşamlarında karşılaştıkları zorlu deneyimler ataerkilliğin erkeklige yüklediği değerler neticesinde farklı bir biçimde sığınmacı erkeklerin çalışma ilişkilerinde de görülmektedir. Erkeklik ataerkil toplumsal cinsiyet düzeninde başlıca piyasada aktif olmak ile temsil edilmektedir. Hatta ataerkillik için erkek olmanın toplumsal anlamı aslında “çalışan bir erkek” olmak demektir (Sancar, 2013, s. 58). Ayrıca ataerkilliğin erkeklere kendi himayesi altında bulunan kadın, çocuk, aile ve akrabalarını dışsal tehlikelere karşı koruma ve evi geçindirme konusunda birincil sorumluluk sahibi olma rollerini dayatması (Gilmore, 1990, s. 221) zorunlu göç sürecinde sığınmacı erkeklerin çalışma yaşamlarında karşılaştıkları sorunları pekiştiren etmenlerdendir. Birçok katılımcı ailelerini tek başına geçindirdiklerini belirtmekte; altı katılımcı ise hali hazırda kaynak ülkede bulunan diğer aile üyelerine de ekonomik olarak destek olmaktadır. Dolayısıyla sığınmacı erkeklerin zorunlu göçe bağlı olarak tecrübe ettikleri yoksulluk daha da büyümektedir. Katılımcıların deneyimleri erkeklerin aileyi geçindirme sorumluluğu nedeniyle kültürel bir baskı altında olduklarını, çalışma yaşamında çeşitli istismar biçimleriyle karşılaştıklarını, ataerkillik tarafından erkeklige yüklenen işyeri dışındaki sorunlarını yansıtmayan “ideal çalışan erkek” rolü (Humberd, Ladge ve Harrington, 2015, s. 250) nedeniyle yaşanan haksız durumlara karşı “sessiz” kalmaya mecbur hissettiklerini göstermektedir.⁹ Sığınmacı erkekler çalışma yaşamlarında ekonomik ve psikolojik olarak istismar edilmekte; ataerkillik tarafından erkeklige dayatılan bu “mecburi çalışma” zorunluluğu işgücü piyasaları tarafından çeşitli şekillerde bir “avantaja” dönüştürülmektedir. Katılımcılar ücretli bir işte çalışmaya “mecbur” olma durumlarının işverenler tarafından sıklıkla kötüye kullanıldığını; düşük ücretlere ve ağır çalışma koşullarına tepki verdiklerinde işten çıkarılmayla tehdit edildiklerini, aile üyelerinin geçimlerini çoğunlukla yalnız başlarına sağladıkları için sessiz kalmak zorunda olduklarını beyan etmektedirler. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında sığınmacı erkekler için bir diğer problemin - tıpkı kadınlarda olduğu gibi - iş yaşamında karşılaşılan istismar olduğu söylenebilir. Bu kapsamda katılımcılardan K2 ve K13’ün yorumları erkeklige dayatılan aileyi geçindirme sorumluluğuna ilişkin çalışma yaşamında karşılaşılan gerilimleri yansıtırken, K4 ve K11’in çalışma yaşamına ilişkin deneyimleri ise erkeklerin karşılaştıkları istismara karşı herhangi bir tepki veremediklerini göstermektedir:

“Burada erkeğin sorumluluğu var ailesi var, tek başına geçim yapıyor çok zor yani. Burada şimdi kız kardeşim okula gidemiyor, çalışıyor çünkü benim tek başıma maaşım yetmiyor ki... En korktuğum şey bu yani hep yapıyorlar 12 - 14 saat çalışıyoruz ama düşük maaş veriyorlar bir de üstüne vermiyorlar, şikâyet edemiyoruz (K2).”

“Az ücret verdiler, sigorta yok. Bir şey olsa kendi kendine yapacaksın. Erkeğin ailesine bakması zorunda yani erkek, mesuliyeti çok... Buradaki sorumluluk çok büyük oldu, annem çalışmıyor babam hasta. Biz geçindiriyoruz [evi] ağabeyim ve ben yani (K13).”

“Ramazan ayından önce bir ay önce iş kazası geçirdim, işi bırakmak zorunda kaldım, hastaneye gittim patrona zarar gelmesin diye yalan söyledim çelik kapıya sıkıştı dedim, iş kazası olarak geçmesin diye. Sonra işe gittim dedim patrona “maaşım doldu benim bir ay oldu verebilecek

9 Bu durum elbette ki yalnızca ataerkilliğin erkeklige yüklediği roller çerçevesinde açıklanamaz. Zira sığınmacı erkeklerin çoğunun çalışma izni olmaması da bu sorunu pekiştiren etmenler arasında değerlendirilebilmektedir.

misin?” dedim, o da “hayır senin elin kırık ki nasıl vereceğim dedi”... Ben onu kurtardım aslında niye bana öyle yaptı keşke söyleseydim de 30 bin TL ceza yeseydi ama ben yapar mıyım? (K4).”

“Mesela birkaç kez işte elimi kestim ne bileyim parmağım kırıldı, ben hastaneye gittim orada demedim işte kazayla öyle oldu mecbursun çünkü. Elim kesik de işe gitmek zorunda kaldım, parmağım kırıldı işe gittim, bunlar çok zordu (K11).”

3.3. Sosyal Yardım ve Göç Düzenlemeleri Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar

Yukarıda yer alan bulgular sığınmacı erkeklerin dereceleri ve biçimleri farklı da olsa kadın sığınmacılar gibi çeşitli sosyal sorunlara maruz kaldıklarını ve bu anlamıyla sosyal yardımlara ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Zorunlu göç sürecinde erkeklerin de sosyal sorunlara maruz kalması gerçeğine rağmen pek çok sosyal yardım örgütünün erkekleri mağdur kategorisine koymadığı, bunun yerine medyanın söylemiyle paralel olarak ilkelik ve zorbalıkla temsil edilen homojen bir erkeklik çatısı altında değerlendirdiği görülmektedir (Olivius, 2016, s. 56; Ploem, 2016; Turner, 2016). Her ne kadar sosyal yardımlar sığınmacı bireylerin dezavantaj durumuna istinaden verilse de, özellikle bekâr ve refakatsiz erkek sığınmacıların kurumsal olarak S.U.Y programından dışlandıkları görülmektedir (Türk Kızılayı, 2018). Görüşülen saha çalışanları sosyal yardımların dezavantajlı durumlarının yoğunluğuna bağlı olarak daha çok kadın ve çocuklara verildiğini, sığınmacı erkeklerin ise sosyal yardımlardan daha az faydalandıklarını belirtmektedirler. Bununla birlikte sosyal yardımlarda önceliğin çoğunlukla kadın, çocuk ve engelli olduğu; erkeklerin ise genellikle sahip oldukları çocuk sayısı ile doğru orantılı olarak yardım aldıkları, refakatsiz ya da bekâr erkeklerin çoğunlukla sosyal yardımlara dâhil edilmedikleri saha çalışanları tarafından belirtilmektedir.

Bekâr ve refakatsiz sığınmacı erkeklerin sosyal yardımlardan dışlanması bir yandan kendilerine dair oluşan olumsuz tutumlarla bir yandan da ataerkilliğin erkeklere yüklediği sembolik anlamlarla ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet düzeni erkek ve kadınların kültürel olarak sergilemesi gereken rolleri belirlemekle birlikte, her iki cinsiyete ilişkin temsil biçimleri de oluşturmaktadır (Newman, 2002, s. 353). Erkeklerin sosyal yardımlara daha zor dâhil olabilmelerinin nedeni zorunlu göç sürecinde suçlu failler biçiminde resmedilmeleriyle birlikte ataerkil toplum yapısından bir toplumsal cinsiyet kimliği olarak erkekliğin büyük ölçüde çalışma kapasitesiyle temsil edilmesidir (Sancar, 2013). Erkekliğin bu şekilde kurgulanması sosyal yardım örgütlerinin sığınmacı erkeklerin sorunlarına yeterince eğilmemelerine ve sığınmacı erkekleri çoğunlukla dezavantajlı olarak görmemelerine neden olmaktadır (Promundo, 2017, s. 15). Her ne kadar sosyal yardımlar çoğunlukla kadın sığınmacıları desteklese de, bazı sosyal yardım örgütlerinin Suriyeli kadınları aşağıladıkları, yardım sürecinde isteksiz tutumlar sergiledikleri (Cankurtaran ve Albayrak, 2019, s. 56) ve kadınların çeşitli nedenlerle sosyal hizmetlere erişimde güçlükler çektikleri (Anitha, 2011, s. 1261; Coşkun, 2019, s. 131) belirtilmektedir. Ancak çalışma kapsamında dikkat çeken husus ise erkek sığınmacıların ailelerinin bakımlarını tek başlarına üstlenmeleri ve acil ihtiyaçları olmasına karşın büyük ölçüde sosyal yardım pratiklerinden dışlanmalarıdır. Bazı katılımcılar aile üyelerinin hasta, yaşlı ya da çocuk olmaları nedeniyle herhangi bir işte çalışamadıklarını; söz konusu aile üyelerinin hayatlarını idame ettirebilmeleri için kendilerinin tek başına çalışmak zorunda olduklarını, ekonomik sorunlar çektiklerini ve bu sorunları minimize edebilmek adına çeşitli sosyal yardım kuruluşlarına başvurduklarını belirtmektedirler. İlgili erkekler sosyal yardım kuruluşlarının kendilerini işsiz olsalar dahi “çalışabilir olma” durumuna sahip olmaları gerekçeleriyle reddettiklerini, yaşam öykülerine ve yaşadıkları zorlu durumlarına önem

vermediklerini; sosyal yardım arama sürecinde bazen kaba bir tutumla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Bu kapsamda K13 ve K17'nin sosyal yardım alanında yaşadığı tecrübeler bu kanıyı destekler niteliktedir:

“Ben kendim başvurduğum kaç yere dedim hastayım yardım istiyorum, şöyle bir şey var. Türkiye’de yardımlarda çalışanlar genelde erkek olunca “git sen çalış” diyorlar öyle hemen diyorlar. Valla rahatsız oluyorum kaç kere gittim ama tek erkek olarak gidince “git çalış” hemen diye yolluyorlardı. Normalde herkesin aynı olması lazım ama erkeğe daha zor yardım yani istersen (K13).”

“Şimdi gittim yardım için dedim anne baba yok, kimsem yok dedim. Söyledim yani valla burada kimsem yok yani 3 hafta çalışmadım, kira ev var nasıl vereyim şimdi bilemiyorum gel bak ev var, çocuk var. Rahatsız oldum çok ama ne yapayım çare yok, para ihtiyacım var kimse yok burada akraba yok mecburen gittim para yok, iş yok... Ama çalışsam asla gitmem, ama şimdi valla yemin ederim sabah kalktım 10 TL para var hiç para yok niye? Kış geldi, iş yok... Gittiğinde de mesela zevcem [eşi] bacağına sorun var gösterdim yani gittiğimde dediler “yok sana olmaz sen çalışırsın” dediler ama dedim iş yok valla çok zor ağabey ya patron çıkardı dedi kış geldi iş yok dedim (K17).”

Sığınmacı erkeklerin yaşadıkları sorunların görülmemesinin ve dolayısıyla sosyal yardım örgütleri tarafından dezavantajlı olarak değerlendirilmemesinin bir diğer nedeni ise ataerkilliğin erkeklik kimliğine yaptığı bir diğer baskı biçimiyle açıklanabilmektedir. Ataerkil toplumsal cinsiyet düzeninde erkekler sosyalizasyon süreçlerinde yaşamları boyunca kendi dezavantajları hakkında konuşmama, güçlü görünme, duygularını belli etmeme gibi davranış kalıplarını öğrenmek zorunda kalmaktadır (Bozok, 2011, s. 79; Macnamara, 2006, s. 45). Bu nedenle sığınmacı erkeklerin sosyal yardım başvuruları sırasında yaşadıkları sorunları anlatmaları oldukça güç olmakta, söz konusu sosyal yardım çalışanları erkeklerin sıkıntılarını anlamakta güçlük çekebilmekte ve erkeklerin gerçekten de sosyal yardımlara ihtiyaç duyup duymadıklarına dair şüpheleri olabilmektedir. Tam da bu nedenle ve elbette yaşadıkları dezavantajlı durumun daha az olması nedeniyle sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında erkeklerin görünürlükleri çok daha az olmaktadır. Çünkü erkekler dezavantajlı olsalar bile sosyal yardım istemeye en az meyilli gruplar arasında değerlendirilmektedir (Uçan, 2016, s. 169). Konu hakkında yapılan çalışmalar erkeklerin ihtiyaçları dahi olsa profesyonel yardımlara karşı çekinceli bir tavır içerisinde olduklarını göstermektedir (Addis ve Mahalik, 2003; Husaini, Moore ve Cain, 1994; Lane ve Addis, 2005). Bu bağlamda sığınmacı erkekler sosyal yardımlara ihtiyaç duyuyor olsalar bile dayatılan erkeklik rolleri gereği sessiz kalmayı tercih edebilmektedirler. Bu hususta saha görevlilerinin sosyal yardım başvurularını sürecinde erkek sığınmacılar ile yaşadıkları görüşme deneyimleri önemlidir:

“Mültecilerden daha çok kadın ağırlıklı geliyordu yardım başvurusuna. Yani %70 oranında falandı belki. Dedim ya yardım için gelenlerin ağırlıklı olan kadınları ve incelemeye eve gittiğimizde orada da soruyorlardı işte “şu var mı bu var mı giyim var mı” falan diye. Evlerine gelen bizlerden daha çok talep ediyorlar yani kadınlar yardım isteme konusunda daha cüretkârlar. Erkekler daha çok yardımın içeriği hakkında soruyorlar, kesilip kesilmeyeceğini soruyorlar ama böyle “şu da var mı? Bu da var mı?” diye de sormuyorlar çekinceleri var çok (S2).”

“Erkekler yardım talep ederken gözleri doluyor mesela, çok gurur yapıyorlar, aldıkları zaman da binlerce kez özür diliyorlar “ben bir erkek olarak çaresizim, karıma ve çocuklarıma bakamıyorum. Ben ölsem hiç olmazsa devlet onlara yardım eder, bazen intihar etmeyi düşünüyorum. Yardım isteyemiyorum kimselerden iş istiyorum sadece” demişti falan o şekilde. Yani erkekler daha az yardım talep ediyorlar genelde kadınlara göre (S3).”

Sosyal yardımlarda yaşanan erişim sorunlarıyla birlikte erkek sığınmacıların maruz kaldıkları bir diğer sorun ülkelerin göç düzenlemelerinde görülmektedir. Turner (2017), özellikle bekâr ve refakatsiz olan sığınmacı erkeklerin medyadaki olumsuz temsili nedeniyle üçüncü ülkeye yerleştirme uygulamalarında oldukça dezavantajlı bir konumda olduklarını belirtmektedir. Örneğin sığınmacı erkeklerin teröristler, şiddet failleri ya da cinsel istismarcılar şeklinde temsil edilmele-ri nedeniyle (Turner, 2016; Ploem, 2016) sığınmacı dostu bir ülke olarak görülen Kanada hükümeti yeniden yerleştirme politikalarında bekâr erkeklere yönelik bir takım “güvenlik önlemleri” almaktadır (Henderson, 2015). Bu duruma gerekçe olarak ise söz konusu erkeklerin dezavantajlı olmadıkları gösterilmektedir (Perkel, 2015). Yeniden yerleştirme politikaları teorik olarak dezavantajlar ve riskler temelinde uygulansa da, pratikte bekâr erkeklerin yaşadıkları dezavantajlar genellikle görmezden gelinmektedir (Turner, 2017; Turner, 2016). Kadınlar ve çocukların zorunlu göçten en çok etkilenen riskli gruplar arasında değerlendirilmesinin gerekli olmasıyla birlikte (UNHCR, 2019b) bazı hallerde sığınmacı erkeklerin de içinde bulunduğu durumlar riskli olabilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi erkeklerin küçük yaşlarda zorla askere alınmaları ve insan öldürmeye zorlanmaları bu risklerden biridir. Bu durum elbette ki yalnızca erkek sığınmacılar için geçerli değildir. Hatta ülkelerin zorunlu göçün en dezavantajlı aktörleri olan kadın ve çocuklara da istekli bir şekilde “kucak açtıkları” söylenemez. Zira Buz’un (2007) yaptığı çalışmada her ne kadar erkeklerin bekleme sürelerinin kadınlar ile kıyaslandığında daha uzun olduğu belirtile de, aynı çalışma kadınların da yeniden yerleştirme uygulamalarında göç süreçlerini örseleyici çeşitli zorlu durumlarla baş ettiklerini göstermektedir. Bu kapsamda yeniden yerleştirme politikalarında kadın, erkek; evli, bekâr ayırmaksızın risk gruplarının kişisel deneyim ve maruz kalınan sorunlar temelinde belirlenmesi daha doğru bir uygulama olabilir. Araştırma kapsamında üçüncü bir ülkeye gitmek istediğini beyan eden sekiz katılımcı uzun zamandır Türkiye’de bekletildiklerini, kadınların kendilerinden önce yerleşebildiklerini; eğitim hayatlarına ara vermek zorunda kaldıklarını, BMMYK temsilcilerinin sorunları örseleyici sorular sorduklarını ve ilgili temsilcilerin kendilerine karşı oldukça önyargılı bir tutum içerisinde olduklarını belirtmektedirler. Bununla birlikte görüşülen saha çalışanlarından S5 üçüncü ülkeye yerleştirme konusunda kadınların ve çocukların daha avantajlı olduklarını, bekâr erkeklerin ise çok nadir olarak yerleşebildiklerini belirtmektedir. Bu doğrultuda K1’in yaşadığı süreçler ve K15’in göç düzenlemelerine ilişkin yaptığı hiyerarşik sıralama oldukça dikkat çekicidir:

“Önceden çok daha rahattı herkes için ama artık mesela en fazla 50 kişi falan açılıyor bizden kontenjan yani çok daha zorlaştı üçüncü ülkeye gitmek. Ama burada önemli olan hassasiyet durumu yani BM genelde önce kadın tek başına yaşayan çocuğu olan kadınlar... Hani bazı işte nasıl desem hassasiyetler ve mağduriyetler göz önünde bulundurularak yerleştirme yapılıyor ondan genelde bekâr erkek yok bir iki yerleşen duydum (S5).”

“Bazen şey mesela benim gibi önce ben geldim. İlk önce ona çıktı mesela bayana yani. Bazen sadece kadınları alıyorlar. Ben 2015’te geldim bir kadını tanıyorum hem Kızılay’dan para alıyor hem de başka yerlerden alıyor parayı, bir de üstüne senesi geldi randevu için. Yani üçüncü ülke ve uçak için, her şeyi hazır yani (K1).”

“Kadınlar daha kolay gidiyor ama zaten birleşmiş milletler önce transseksüeller, kadınlar, hayvanlar sonra erkekleri istiyor [gülüyor]. Yani niye öyle bilmiyorum mesela vardı burada lezbiyen bir arkadaşımız var İranlı o gitmişti hemen. Hele önceden yani belki 7- 8 yıl önce duyuyorduk İran’dan mesela eşcinsel erkekler hemen Türkiye’ye geliyor sonra Kanada, Amerika falan gidiyorlardı, şimdi herkes için zor oldu ama yine en zoru erkek için yani sana sormuyorlar bile niye geldin ne istiyorsun diye (K15).”

4. Sonuç ve Öneriler

Sığınmacı erkeklerin görünemeyen sorunlarını analiz ederek sosyal yardım politikaları temelinde tartışmayı amaçlayan bu çalışmada elde edilen bulgulara göre dereceleri ve biçimleri farklı olsa da kadınlar gibi erkeklerin de zorunlu göç sürecinde toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilebilecek çok sayıda sosyal soruna maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu sorunlardan ilki sığınmacı erkeklerin ev sahibi toplum üyeleri tarafından kalıpyargısal biçimde suçlu failer olarak temsil edilmelerinden kaynaklanmaktadır. Erkekler, sığınılan ülkelerde bu olumsuz temsil nedeniyle gündelik yaşamda çeşitli şiddet türlerine maruz kalmakta; temel ihtiyaçlarını gidermede zorluklar çekmekte ve ayrımcılığa uğramaktadırlar. Sığınmacı erkeklerin karşılaştıkları sosyal sorunların bir diğer kaynağı ise ataerkilliğin erkeklik kimliğine yaptığı rol baskısı ile ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet kimliklerine “uygun” rolleri ve davranış kalıplarını dayatan ataerkil toplumsal cinsiyet düzeni erkekler başkalarına şiddet gösterme, askerlik yapma; aile geçimini üstlenme, himayesi altında bulunan diğer bireyleri koruma; dezavantajları hakkında konuşmama gibi özellikler dayatmaktadır. Buna bağlı olarak sığınmacı erkekler aile geçimini üstlenme sorumluluğunun verdiği psikolojik gerilimlerle mücadele etmekte, ekonomik sıkıntılar çekmekte; çalışma yaşamlarında ekonomik ve psikolojik olarak istismara uğramaktadırlar. Ayrıca ataerkil baskı nedeniyle erkekler sığınma arama süreçlerinde çeşitli silahlı örgütler tarafından savaş amacıyla rehlin alınmakta; hatta bu durum bazı erkekler için göç etme nedeni olmaktadır. Bununla birlikte hem olumsuz temsilin hem de ataerkil yapının erkeklerde yarattığı baskı nedeniyle sığınmacı erkekler sosyal yardım ve göç düzenlemeleri alanlarında da bir takım sorunlar ile baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle bekâr ve refakatsiz erkekler ihtiyaç sahibi olmalarına rağmen sosyal yardım ve üçüncü ülkeye yerleştirme uygulamalarından çoğunlukla dışlanmaktadır.

Görüldüğü üzere Türkiye’de ikamet eden sığınmacı erkeklerin sorunları farklı biçim ve derecelerde de olsa kadın sığınmacıların maruz kaldıkları sorunlarla benzerlikler göstermektedir. Elbette ki kadın sığınmacılar mevcut erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeni ve zorunlu göçün verdiği yıkımlar nedeniyle çok daha fazla dezavantajlı konumlardadır. Ancak sığınmacı erkeklerin de hiçbir şekilde sorunları olmadığını söylemek ya da her daim avantajlı konumlarda olduklarını varsaymak cinsiyetler arası farklı bir eşitsizlik biçimini yeniden tahayyül etmekten öteye gitmemektedir. Zira erkeklik tıpkı kadınlık gibi kültürel bir baskı biçimidir ve tüm erkeklerin ataerkilliğin sorumlusu olarak görülmesi oldukça sorunlu bir yaklaşımdır. Bu varsayımın daha ciddi bir boyutu sığınmacı erkeklerin maruz kaldıkları sorunların çözümlerine yönelik sosyal hizmet ve yardım müdahalelerinin daha “isteksiz” bir biçimde uygulanıyor oluşudur. Erkekler zorunlu göçe dair çeşitli sorunlar yaşamalarına karşın bekâr olmaları nedeniyle sosyal yardım alamamakta; sosyal yardım çalışanları tarafından erkeklerin sorunları önemsenmemektedir. Sonuç olarak, zorunlu göç bağlamında uygulanan sosyal yardım politikalarının ve yapılan araştırmaların sığınmacı erkekliğini kadınlar karşısında sürekli iktidar konumunda olan tipik bir kategori şeklinde ele aldığı yorumu yapılabilir. Bu nedenle öncelikle aşılması gereken sorun kadınlar karşısında sürekli avantajlı bir konumda olan evrensel bir erkeklik biçiminin olmadığı ve erkeklerin de ataerkil yapı tarafından zarar görebildikleri olmalıdır. Zira erkeklik evrensel bir kategori olmaktan çok, tarihsel ve kültürel koşullara göre şekillenen dinamik bir toplumsal cinsiyet kimliğidir ve bu açıdan bakıldığında erkekliği heterojen bir yapı olarak düşünmek gerekir. Tıpkı kadınlar gibi farklı koşullara sahip erkekler de sömürülen konumlarda olabilmektedir. Bu koşullardan biri olan zorunlu göç araştırmanın bulgularından anlaşılacağı gibi kadınlar gibi erkekleri de mağdur edebilmektedir. Buna karşılık zorunlu göç sürecinde erkeklerin tümünün dezavantajlı konumlarda olabileceği yorumunu yapmak yanlıştır. Çünkü zorunlu göç deneyimi toplumsal cin-

siyet, sınıf, mekân ve zaman dâhil olmak üzere pek çok değişkenle kesişen heterojen bir dinamiktir. Ancak zorunlu göçle ilişkili olarak yapılan sosyal yardım politikalarının, erkekliğin de kültürel bir inşa olduğunu ve tüm erkeklerin eşit bir biçimde ataerkil düzen içerisinde avantajlı konumlarda olamayacağını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Başka bir deyişle toplumsal cinsiyet düzeninin kadınlarda olduğu kadar, erkekler üzerinde de olumsuz etkilerinin olabileceği fikri gözetilmelidir. Dolayısıyla vurgulanması gereken asıl nokta, zorunlu göç sürecinde erkeklerin de şiddet ve istismara uğrayabilecekleri, topluma bir tehdit olarak algılandıklarından dolayı ayrımcılığa maruz kalabilecekleri ve sosyal yardımlara ihtiyaç duyabilecekleridir. Kısacası tartışmaların, erkekliğin çoklu yapısının görülmesi, toplumsal cinsiyetin “öteki” konumundan kurtarılması ve sığınmacı erkeklerin de görünür bir biçimde sosyal yardım uygulamalarına dâhil edilebilmesi yönünde olması gerektiği söylenebilir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- AFAD (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar Raporu*. Ankara.
- Addis, M. E., & Mahalik, J. R. (2003). Men, masculinity, and the contexts of help seeking. *American Psychologist*, 58(1), 5–14.
- Akkaya, A. (2002). Mülteci kadınlar ve sığınmacı kadınlar. *Toplum ve Hukuk Dergisi*, 2(4), 75–83.
- Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3(3), 16–29.
- Albayrak, H. (2018). “Bu Suriyeli gençler niye savaşıyor?” *Karar*. Erişim adresi: <https://www.karar.com/yazarlar/hakan-albayrak/bu-suriyeli-gencler-niye-savasmiyor-6307#> (Erişim tarihi: 10.06.2019).
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Anitha, S. (2011). Legislating gender inequalities: The nature and patterns of domestic violence experienced by South Asian women with insecure immigration status in the United Kingdom. *Violence Against Women*, 17(10), 1260–1285.
- Arabacı, Z., Hasgül, E. ve Serpen, A. S. (2016). Türkiye'de kadın göçmenlik ve göçün kadın sağlığı üzerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 129–144.
- Atay, T. (2004). “Erkeklik” en çok erkeği ezer!. *Toplum ve Bilim*, 101, 11–30.
- Bakioğlu, A., Artar, F. ve İzmir, H. (2018). *Ankara'daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri: Göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma*. Ankara: Sosyoloji Derneği.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10–56.
- Bozan, İ. (2017). Suriyelilerle 2. evlilik sosyal sorun. *Aljazeera Turk*. Erişim adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/suriyelilerle-2-evlilik-sosyal-sorun> (Erişim tarihi: 23.08.2019).
- Bozok, M. (2009). Erkeklik incelemeleri alanındaki başlıca kuram ve yaklaşımların sosyalist feminist bir eleştirisine doğru. *6. ulusal sosyoloji kongresi bildiriler kitabı: “Toplumsal dönüşümler ve sosyolojik yaklaşımlar”* içinde (s. 431 – 445). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.
- Bozok, M. (2011). *Soru ve cevaplarla erkeklikler*. İstanbul: Altan Basım.
- Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 37–50.
- Cankurtaran, Ö. ve Albayrak, H. (2019). Suriye'den Türkiye'ye kadın olmak. Ş. Bahar Özvarış ve T. Erdost (Ed.), Ankara: Merdiven Yayın.
- Cesur Kılıçarslan, S. (2016). Mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler açısından Türkiye'de sosyal hizmete dair saptamalar, çözüm ve öneriler. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Ed.), *Sosyal hizmet ve öteki: Disiplinlerarası yaklaşım* içinde (s. 272–290). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Charsley, K. ve Wray, H. (2015). Introduction: the invisible (migrant) man. *Men and Masculinities*, 18(4), 403–423.
- Chynoweth, S. (2017). Sexual violence against men and boys in the Syria crisis. Retrieved from: https://data2.unhcr.org/es/documents/download/60864#_ga=2.146465076.1003350512.1570681618-422894720.1564872289
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. (2005a). *Masculinities*. California: University of California Press.
- Connell, R. W. (2005b). Change among the gatekeepers: men, masculinities, and gender equality in the global arena. *Signs*, 30(3), 1801–1825.
- Coşkun, E. (2016). Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği. *Fe Dergi*, 8(1), 91–104.
- Coşkun, E. (2017). Türkiye'de kâğıtsız göçmen kadınlar ve sosyal hizmetler. *Çalışma ve Toplum*, 3, 1299–1315.
- Coşkun, E. (2019). Sığınmacı ve göçmen kadınlarla sosyal hizmet: Cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet. F. Göktuna Yaylacı (Ed.), *Kuramsal ve uygulamalı boyutları ile Türkiye'de sığınmacı, mülteci ve göçmenlerle sosyal hizmetler* içinde (s. 127-140). Londra: Transnational Press.
- Coşkun, E. ve Yılmaz, Ç. (2018). Sığınmacıların toplumsal uyum sorunları ve sosyal hizmetlere erişimleri: Düzce uydu kent örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 75, 269–305.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Çetinkaya, C., Erbaş, M. ve Özceylan, E. (2016). Türkiye'deki Suriyeli geçici barınma merkezleri ve senaryo analizleri. *Birey ve Toplum*, 6(12), 5–21.
- Daniş, D. (2007). A faith that binds: Iraqi Christian women on the domestic service ladder of Istanbul. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(4), 601–615.
- Davis, R., Taylor, A., & Murphy, E. (2014). Gender, conscription and protection, and the war in Syria. *Forced Migration Review*, 47, 35–38.
- Dayıoğlu Oyman, R. (2016). Mültecilik döngüsü içinde 'kadın' olma: toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler. D. Şaşman Kayılı ve F. Şahin (Ed.), *Sosyal politikaların cinsiyet halleri* içinde (s. 106 – 138). Ankara: Nika Yayınevi.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye'de göçmenlerin sosyal dışlanması: İstanbul hazır - giyim sanayinde çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlar örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 28–48.
- Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve sosyal dışlanma: Türkiye'de yabancı göçmen kadınlar*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Devrim Başterzi, A. (2017). Mülteci, sığınmacı ve göçmen kadınların ruh sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 379–387.
- Donaldson, M., & Howson, R. (2009). Men, migration and hegemonic masculinity. M. Donaldson, R. Hibbins, R. Howson ve B. Pease (Eds.), *Migrant men: critical studies of masculinities and the migration experience* (pp. 210–217). New York: Routledge.
- Dut, B. (2016). “Neden ülkelerinde kalıp savaşmıyorlar” sorusuna Suriyelilerden yanıt. *Bianet*. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/biamag/insan-haklari/180084-neden-ulkelerinde-kalip-savasmiyorlar-sorusuna-suriyelilerden-yanit> (Erişim tarihi: 10. 06. 2019).
- Eder, M. (2015). Turkey's neoliberal transformation and changing migration regime: the case of female migrant workers. S. Castles, D. Ozkul ve M. Cubas (Eds.), *Social transformation and migration: national and local experiences in South Korea, Turkey, Mexico and Australia* (pp. 133 – 150). Londra: Palgrave MacMillan.
- Edley, N. ve Wetherell, M. (1996). Masculinity, power and identity. M. Mac an Ghail (Ed.), *Understanding masculinities* (pp. 97–114). Buckingham: Open University Press.
- El – Bushra, J. (2000). Gender and forced migration. *Forced Migration Review*, 9, 4–7.
- Erder, S., & Kaşka, S. (2003). *Irregular migration and trafficking in women*. İstanbul: IOM.
- Erdoğan, M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Erdoğan, M. ve Gönülaçan, A. (2018). Kadın ve göç ekseninde Trabzon'daki Suriyeli – Afgan kadınların sosyo – demografik analizi. *Turkish Studies*, 13 / 18, 547–567.
- Fisher, M. (2016, 13 Haziran). On Charlie Hebdo's Aylan Kurdi cartoon. *Vox*. Erişim adresi: <https://www.vox.com/2016/1/13/10763204/charlie-hebdo-aylan-kurdi-cartoon> (Erişim tarihi:11.01.2018).
- Freedman, J. (2016). Sexual and gender-based violence against refugee women: a hidden aspect of the refugee “crisis”, *Reproductive Health Matters*, 24(47), 18–26.
- Gerami, S. (2005). Islamist masculinity and muslim masculinities. M. S. Kimmel, J. Hearn ve R. W. Connell (Eds), *Handbook of studies on men & masculinities* (pp. 448–457). California: Sage Publications.
- GİGM. (2019). Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler. Erişim adresi: http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Erişim tarihi: 10.05.2019).
- Gilmore, D. D. (1990). *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. New Haven: Yale University Press.
- Grabska, K. (2011). Constructing 'modern gendered civilised' women and men: gender – mainstreaming in refugee camps. *Gender & Development*, 19(1), 81–93.
- Gren, O. (2018). *Gender in displacement – a phenomenological study of a Syrian refugee experience in Sweden from a gender perspective*. Retrieved from: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1249105/FULLTEXT01.pdf>.
- Happer, C., & Philo, G. (2013). The role of the media in the construction of public belief and social change. *Journal of Social and Political Psychology*, 1, 321–336.
- Henderson, E. (2015). Canada 'to turn away single male refugees amid fears over Paris attacks. *Independent*. Erişim adresi: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/canada-to-turn-away-single-male-refugees-over-fears-sparked-by-paris-attacks-a6746201.html> (Erişim tarihi: 10.06.2019).

- Humberd, B., Ladge, J. J., & Harrington, B. (2015). The “new” dad: Navigating fathering identity within organizational context. *Journal of Business Psychology*, 30, 249–266.
- Husaini, B. A., Moore, S. T., & Cain, V. A. (1994). Psychiatric symptoms and help-seeking behavior among the elderly: An analysis of racial and gender differences. *Journal of Gerontological Social Work*, 21(3-4), 177–195.
- Inhorn, M. C. (2012). *The new Arab men: Emergent masculinities, technologies, and Islam in the Middle East*. Princeton University Press.
- Jaji, R. (2009). Masculinity on unstable ground: young refugee men in Nairobi, Kenya. *Journal of Refugee Studies*, 22, 177–194.
- Kaya, M. (2015). Komşuda misafirlik: Suriyeli sığınmacılarca kurulmuş mülteci derneklerinin perspektifinden Türkiye’de yaşamak. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 39, 263–279.
- Kaya, M. ve Orhan Demirağ, E. H. (2016). Türkiye’deki Suriyeli kadın sığınmacıların iş piyasasındaki çalışma koşullarına sosyolojik bir bakış: Şanlıurfa örneği. *II. uluslararası Ortadoğu konferansları: Ortadoğu’da çatışmalar bağlamında göç sorunu* içinde (s. 155–171). Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi.
- Khattab, L., & Myrtilinen, H. (2017). Most of the men want to leave: Armed groups, displacement and the gendered webs of vulnerability in Syria. International Alert. Retrieved from: https://www.internationalalert.org/sites/default/files/Gender_VulnerabilitySyria_EN_2017.pdf
- Khosravi, S. (2009). Displaced masculinity: Gender and ethnicity among Iranian men in Sweden. *Iranian Studies*, 42(4), 591–609.
- Kıvılcım, Z. (2016). Legal violence against Syrian female refugees in Turkey. *Feminist Legal Studies*, 24(2), 193–214.
- Kıvılcım, Z. ve Özgür Baklacioğlu, N. (2015). *Sürgünde toplumsal cinsiyet: İstanbul’da Suriyeli kadın ve LGBTİ mülteciler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Kimmel, M. S. (2013). Homofobi olarak erkeklik: toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasında korku, utanç ve sessizlik. çev: Mehmet Bozok, *Fe Dergi*, 5 (2), 92–107.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., & Sales, R. (2000). *Gender and international migration in Europe employment welfare and politics*. New York: Routledge Press.
- Köse, E. (2012). Cinsiyet / toplumsal cinsiyet ikiciliği üzerine eleştirel yaklaşımlar ya da doğa “doğal mıdır?”. *Doğu Batı Dergisi*, 63, 37–52.
- Küçükşen, K. (2017). Suriyeli sığınmacı kadınlarda sosyal dışlanma algısı üzerine nitel bir çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2399–2413.
- Lane, J. M., & Addis, M. E. (2005). Male gender role conflict and patterns of help seeking in Costa Rica and the United States. *Psychology of Men & Masculinity*, 6(3), 155–168.
- Lutz, H. (2010). Gender in the migratory process. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1647–1633.
- Macnamara, J. R. (2006). *Media and male identity: the making and remarking of men*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mazlumder (2015). Suriyeli sığınmacıların en önemli sorunu “Barınma”. Erişim adresi: <http://konya.mazlumder.org/tr/main/faaliyetler/basin-aciklamalari/1/suriyeli-siginmacilarin-en-onemli-sorunu-bari/11727> (Erişim tarihi: 15.06.2019).
- Miller, A. L. (2018). In refugee camps on Lesbos, single men can feel stuck. *GlobalPost*. Erişim adresi: <https://www.pri.org/stories/2018-08-16/refugee-camps-lesbos-single-men-can-feel-stuck> (Erişim tarihi: 10.06.2019).
- Mirici, İ. H. (2018). Syrian refugee women’s profile and their expectations in their host country: a case study in Turkey. *Quality & Quantity*, 52(2), 1437–1443.
- Nagel, J. (2000). Erkeklik ve milliyetçilik: Ulusun inşasında toplumsal cinsiyet ve cinsellik. A. G. Altınay (Ed.), *Vatan, millet, kadınlar* içinde (s. 65 – 102). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Newman, L. K. (2002). Sex, gender and culture: Issues in the definition, assessment and treatment of gender identity disorder. *Clinical child psychology and psychiatry*, 7(3), 352–359.
- Oakley, A. (1985). *Sex, gender and society*. Michigan University: Arena Press.
- Odman, M. T. (1996). *Kadın mülteciler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

- Olivius, E. (2016). Refugee men as perpetrators, allies or troublemakers? Emerging discourses on men and masculinities in humanitarian aid. *Women's Studies International Forum*, 56, 56–65.
- Orhan, O. ve Senyücel Gündoğar, S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- OXFAM. (2017). You aren't human anymore. Retrieved from: https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/mb-migrants-libya-europe-090817-en.pdf
- Özbey, K. (2017). Göç, çalışma hayatı ve toplumsal cinsiyet: Karşılaştırmalı perspektiften Hopa'da yerli ve kayıtdışı kadın işgücü. *Karadeniz Araştırmaları*, 14(56), 105–121.
- Özdemir, Ö. ve Özdemir, E. (2018). Suriyeli mülteci kadınlar ve insani güvenlik. *Güvenlik Stratejileri*, 14(27), 113–145.
- Özüdoğru, B. (2018). Yalnız yaşayan Suriyeli kadınlar: Adana örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1132–1162.
- Parrado, E. A., & Flippen, C. A. (2005). Migration and gender among Mexican women. *American Sociological Review*, 70, 606–632.
- Perkel, C. (2015). Canada's Syrian refugee plan not abandoning single men: Deborah Tunis. Huffpost. Erişim adresi: https://www.huffingtonpost.ca/2015/11/26/syrian-refugees-groups-canada_n_8657142.html (Erişim tarihi: 10.06.2019).
- Pessar, P. R., & Mahler, S. J. (2003). Transnational migration: Bringing gender in. *International Migration Review*, 37(3), 812–846.
- Ploem, R. (2016). Gender bias in humanitarian aid – what about the men?. *MT Bulletin of NVTG*, 3, 22–23.
- Promundo. (2017). Men and the boys in displacement. Retrieved from: https://insights.careinternational.org.uk/media/k2/attachments/CARE-Promundo_Men-and-boys-in-displacement_2017.pdf
- Rettberg, J. W., & Gajjala, R. (2016). Terrorists or cowards: negative portrayals of male Syrian refugees in social media. *Feminist Media Studies*, 16(1), 178–181.
- Sam, D. L. (2006). Acculturation of immigrant children and women. D. L. Sam ve J. W. Berry (Editörler), *Acculturation Psychology* (pp. 403–418). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız iktidar*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Sirkeci, İ. (2012). Transnasyonal mobilite ve çatışma. *Migration Letters*, 9(4), 353–363
- Şahin, Ç. (2018). Türkiye'de kadın göçmen işçilerin durumunun 'emek – sermaye çatışmasında' yeniden değerlendirilmesi. *Çalışma ve Toplum*, 59, 2155–2192.
- Şeker, D. ve Uçan, G. (2016). Göç sürecinde kadın. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 199–214.
- Taş, H. Y. ve Özcan, S. (2018). Suriyeli göçmen sorunlarının, sosyal politikalar bağlamında analizi. *HAK – İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17), 36–54.
- Thomas, V. (2008). Refugees. V. N. Parrillo (Ed.), *Encyclopedia of social problems* (pp. 761–763). London: Sage Publications.
- Turner, L. (2016). Are Syrian men vulnerable too? gendering the Syria refugee response Erişim adresi: <http://www.mei.edu/publications/are-syrian-men-vulnerable-too-gendering-syria-refugee-response> (Erişim tarihi: 27.10.2018).
- Turner, L. (2017). Who will resettle single Syrian men?. *Forced Migration Review*, 54, 29–31.
- Türk Kızılayı (2018). *Suriye İnsani Yardım Operasyonu*. Ankara. Erişim adresi: <https://kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/ekim-2018-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-21-11-2018-48562518.pdf>
- Uçan, G. (2016). Toplumsal cinsiyetin öteki yüzü: Erkek. D. Şaşman Kaylı ve F. Şahin (Ed.), *Sosyal politikanın cinsiyet halleri* içinde (s. 159 – 184). Ankara: Nika Yayınevi.
- UNHCR. (1995). Sexual violence against refugees. Retrieved from: <https://www.unhcr.org/publications/operations/3b9cc26c4/sexual-violence-against-refugees-guidelines-prevention-response-unhcr.html>
- UNHCR. (2012). Working with men and boys survivors of sexual and gender based violence in forced displacement. Retrieved from: <https://www.refworld.org/pdfid/5006aa262.pdf>
- UNHCR. (2006). Handbook for the protection of women and girls. Retrieved from: <https://cms.emergency.unhcr.org/documents/11982/57181/UNHCR+Handbook+for+the+Protection+of+Women+and+Girls.pdf/ed5b4707-337f-4275-86e7-3af5f81186ea>

- UNHCR. (2018). Figures at a glance. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> (Erişim tarihi: 27.08.2019).
- UNHCR (2019a). UNHCR Türkiye: Kilit veriler ve sayılar. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> (Erişim tarihi: 10.05.2019).
- UNHCR. (2019b). Resettlement at a glance. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/protection/resettlement/5cf8fee7/resettlement-fact-sheet-april-2019.html> (Erişim tarihi: 10. 06. 2019).
- Yalçın, Ç. (2015). Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar ve ekonomik şiddet. *Fe Dergi*, 7(1), 50–60.
- Yaman, M. (2018). Suriyeli kadın mültecilerin emek ve istihdam koşulları. *Toplum ve Hekim*, 33(4), 306–313.
- Yıldırım A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yuva, M. (2019). Tecavüzü Suriyeliler mi keşfetti. *Aydınlık Gazetesi*. Erişim adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/tecavuzu-suriyeliler-mi-kesfetti-mehmet-yuva-kose-yazilari-nisan-2019> (Erişim tarihi: 10. 06. 2019).

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

2.000 Aile Araştırması: Bazı Sonuçlar ve Gelecek Araştırmalar için Potansiyeli*

2000 Families Research: Some Findings and Potential for Future Research

Ayşe GÜVELİ¹

*Bu makalenin bazı bölümleri, Güveli ve ark., 2017 makalesinden tercüme edilmiştir.

¹University of Essex, Department of Sociology, Colchester, UK

ORCID: A.G. 0000-0003-3679-0238

Corresponding author:

Ayşe GÜVELİ,
University of Essex, Department of Sociology,
Wivenhoe Park, Colchester, CO4 3SQ, UK
E-mail: aguveli@essex.ac.uk

Submitted: 19.04.2019

Revision Requested: 24.07.2019

Last Revision Received: 08.08.2019

Accepted: 24.08.2019

Published Online: 22.10.2019

Citation: Güveli, A. (2019). 2.000 aile araştırması: Bazı sonuçlar ve gelecek araştırmalar için potansiyeli. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 87-104. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0041>

Öz

Son yıllarda, göç alanında kaydedilen gelişmelere rağmen, Avrupa'ya olan göçün analizine ilişkin yeterince aydınlatılmamış çalışma alanları mevcuttur. Göçün menşe ülkede kalanlara kıyasla, göçmenler, çocukları ve torunları üzerindeki etkileri hakkındaki bilgimiz oldukça sınırlıdır. Benzer şekilde, kuşaklar arası aktarımın nasıl geliştiğini ve şekillendiğini anlamaya yönelik akademik çalışmalar, varış ülkesinde yaşayan iki kuşağın karşılaştırılması ile sınırlıdır. Bu sınırlamalar, menşe ülkelerindeki göçmen olmayanlarla ve geri dönen göçmenlerle karşılaştırmayı içeren ve çoklu kuşaklar arası aktarım süreçlerini izleyen çalışmaların azlığından kaynaklanmaktadır. Bu çalışma, ilgili alandaki teorik ve metodolojik tartışmalarla birlikte 2.000 Aile Araştırması'nın, tasarımı ve veri setini tanıtan bir özet niteliğindedir. Bu çalışma, Türkiye'de ve en az sekiz farklı Avrupa ülkesinde yaşayan üç kuşağı kapsayan, yaklaşık 50.000 göçmen ve göçmen olmayan Türk aile üyesinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Köklerden farklılaşma teorik bakış açısını benimseyen bu çalışma ile, araştırmaya dair belirleyici bulgular sunulmaktadır. Bu anket çalışması, katılımcıların bireysel özelliklerinin, değerlerinin, kaynaklarının ve tutumlarının yanı sıra üç kuşak boyunca aile geçmişleri ve göç deneyimleri hakkında zengin bilgiler sağlamıştır. Ayrıca, 2.000 Aile Çalışması'nın gelecekteki göç araştırmaları için potansiyeli yansıtılmaktadır. Araştırmacılar, 2.000 Aile verilerini, GESIS veri bankasından (GESIS data archive) indirip analiz edebilirler.

Anahtar Kelimeler: 2.000 Aile, uluslararası göç, Türkiye'den göç, köklerden farklılaşma, kuşaklar arası aktarım

ABSTRACT

We have only a limited understanding of the consequences of migration for migrants and their descendants, relative to staying behind; and our insights of intergenerational transmission is limited to two generations of those living in the destination countries. These limitations stem from a scarcity of studies and data that include comparisons with those left behind and return migrants – in origin countries and which trace

processes of intergenerational transmission over multiple generations in the migration context. This paper outlines the theoretical and methodological discussions in the field and data of the 2000 Families study. It introduces the unique design of the 2000 Families study, and its datasets, and discusses the research potential for future research. This study provides some core findings from the study, framed within a theoretical perspective of “dissimilation from origins”, and reflects on its potential for future migration research in all fields of the social sciences. The rich datasets are stored in the GESIS data archive and are open for researchers to explore and answer hitherto unanswerable research questions on multigenerational transmission, international migration, Turkish migration, (transnational) family relations, friendship, socioeconomic, cultural, political, religious behaviour, attitudes, values and relations.

Keywords: 2000 Families, migration, Turkish migration, dissimilation from origins, intergenerational transmission

EXTENDED ABSTRACT

Despite recent advances, critical areas in the analysis of European migration remain underdeveloped. We have only a limited understanding of the consequences of migration for migrants and their descendants, relative to staying behind; and our insights of intergenerational transmission is limited to two generations of those living in the destination countries. These limitations stem from a scarcity of studies and data that include comparisons with those left behind and return migrants – in origin countries and which trace processes of intergenerational transmission over multiple generations in the migration context. Typical research on migrants and their descendants compares their whereabouts to natives or other migrant groups in the destination countries. However, to understand and reveal the impact of migration and change and stability after migration, research should take into account how migrants and their offspring compare to those non-migrants in the origin societies.

This paper outlines the theoretical and methodological discussions in the field, design and data of the 2,000 Families: Migration Histories of Turks in Europe study. It is estimated that more than five million people of Turkish descent live in Western Europe, making it one of the largest migrant groups in Europe. The fact that it is so large makes it of real interest, because research shows that the larger the migrant group, the slower the integration processes. Furthermore, Turks in Europe are predominantly Muslims or have Islamic background, which forms another important feature to investigate their migration, dissimilation and integration trajectories.

The 2000 Families research is an unprecedented study that has interviewed some 50,000 Turkish people – both migrants and non-migrants about their education, jobs, marriage, religion, friendships and family, and attitudes to gender and tradition. It begins with 2,000 Turkish men born between 1920 and 1945 from five distinct regions in Turkey. It then tracks the journeys of 1,600 of them to nine European countries as guest workers, and continues to follow their lives and those of their children, grandchildren and great-grandchildren. It furthermore traces the family genealogies of approximately 400 non-migrant ancestors from the same sending regions (Sarıksılla, Akçaabat, Kulu, Emirdağ and Acıpayam) of the pioneer guest workers.

This paper introduces the unique design of the 2000 Families study, and its datasets, and discusses the research potential for future research. It provides some core findings from the study, framed within a theoretical perspective of “dissimilation from origins”, and reflects on its potential for future migration research in all fields of the social sciences. By tracing the family lineages of both migrants and non-migrants, the survey broadens the scope of research to include multi-generational transmission and the influence of grandparents on grandchildren. By covering early labour migrants and their descendants spread across eight host societies, it allows an exploration of the likely cross-country differ-

ences in the economic, social, cultural and/or political integration of a sizeable migrant Muslim group in Europe. The survey captures return migrants, providing a rare opportunity to shed light on an understudied area.

The rich datasets are stored in the GESIS data archive and are open for researchers to explore and answer hitherto unanswerable research questions on multigenerational transmission, international migration, Turkish migration, (transnational) family relations, friendship, socioeconomic, cultural, political, religious behaviour, attitudes, values and relations.

Initial findings from the 2000 Families study show that migrants and their descendants do benefit from moving to Europe. Migrants and their three generations of descendants have higher education and occupational status, especially women gain more educational and employment benefits than men. They are also less likely to be in an arranged marriage, tend to have fewer children and demonstrate more gender equalitarian attitudes. The research also shows the migrants' attachment to their home country's culture and traditions decreased slightly over family and migration generations. The 2000 Families study illustrates how important and enlightening it is to compare migrants with non-migrants across multiple family and migration generations, rather than predominantly with natives in the destination country.

1. Giriş

Son yıllarda gerek teorik gerekse ampirik çalışmalar açısından Avrupa'ya olan göç üzerine ışık tutacak gelişmeler olmuştur. Birinci kuşak göçmenlerin ve çocuklarının sosyal, ekonomik ve kültürel entegrasyonu, göç alanındaki akademik çalışmaların odak noktalarından birisini oluşturmuştur. Bu alanda, çok sayıda ulusal ve uluslararası veri toplama girişimleri olmuştur. Bu tarz veri toplama çabaları entegrasyon süreci, dışlanma, kuşaklar arası aktarım ve değişim konularına ışık tutmaktadır ve bu alandaki teorik çalışmaların gelişimine katkı sağlamaktadır. Tüm bu gelişmelere rağmen, Avrupa'ya olan göçe ilişkin bazı alanlarda hala yeterince araştırma yapılmamıştır. Özellikle menşe ülkesinde kalanlar veya geri dönenler bağlamında, göçün, göçmenlerin, onların çocuklarının ve torunlarının üzerindeki etkileri ve sonuçları hakkında sınırlı bilgiye sahibiz. Göçün göçmenlerin kendileri üzerindeki etkisi hakkındaki temel soru, bu nedenle, büyük ölçüde cevapsız kalmıştır. Mevcut çalışmalar genellikle varış ülkelerindeki göçmenlerin, göçmen olmayan çoğunlukla karşılaştırması üzerinedir.

Benzer şekilde, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimin kritik süreçlerine ve kuşaklar arası aktarımın rolüne dair çalışmalar, genellikle karşılaştırmalı kohort araştırmaları veya aynı varış ülkesinde yaşayan iki kuşağın araştırılması ile sınırlıdır. Bu durum, ulus ötesi aile etkilerine dair bakış açımızı kısıtlamaktadır. Ekonomi ve sosyoloji alanındaki çalışmalar, genellikle göçmenlerin menşe ülkelerinin seçili bir örneğini ne ölçüde temsil ettiğini belirlemeye yöneliktir (bkz: Dustmann ve erk., 2011; Ichou 2014). Yine de göçmen olmayanları da içeren, yani karşı gerçeklik (counterfactual) araştırma tasarımıyla karşılaştırmalı ampirik çalışmalar eksik kalmıştır. Bu sınırlamalar, göçmenlerin, menşe ülkelerinde kalanlar ve geri dönen göçmenlerle karşılaştırıldığı araştırmaların ve göçmenler arasındaki kuşaklar arası aktarım süreçlerini izleyen çalışmaların azlığından kaynaklanmaktadır.

Göç veren ülkeleri ve uluslararası göç dinamiklerini ele alan ulus ötesi çalışmaların temeli ABD'de atılmıştır (Massey ve ark., [1987] 1990). Bu tarz çalışmalar Avrupa'da daha az yaygındır (böyle bir istisna için bkz: Beauchemin 2018). Birçok Avrupa ülkesinin nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Müslüman göçmen gruplarına odaklanan çalışmaların sayısı yeterli düzeyde değildir. Araştırmaların nadir olduğu başka bir alan ise, çok kuşaklı aile bireyleri arasında, kuşaklar arası sosyal, kültürel ve ekonomik kaynakların, değerlerin ve davranışların aktarımı ve bu aktarımın bireysel değişime olan etkileridir. Çağdaş sosyolojide "büyük ebeveyn etkisi" (grandparents effect) üzerine olan ilgi her geçen gün artmaktadır. Fakat, bu alandaki mevcut çalışmalar hala yeterli değildir. Bu nedenlerle, (a) göçmenlerin menşe ülkelerindeki göçmen olmayan benzerleriyle karşılaştırılması ve (b) gerek çok kuşaklı gerekse ulusal sınırların ötesinde kuşaklar arası aktarım süreçlerinin ortaya konulması açısından literatürdeki boşlukların doldurulması önemli analitik ve teorik kazanç sağlayacaktır.

Türkiye'den Avrupa'ya ve Avrupa'dan Türkiye'ye olan göçü kapsayan, göçün kökenleri üzerine odaklanan büyük ölçekli 2.000 Aile Çalışması'nın fonlanmasında ve uygulanmasında bunun gibi bilimsel kazançlar rol oynamıştır. Göçün kökenleri çalışması-2.000 Aile Projesi-, menşe ülkesini, aile menşesini, göçün nedenlerini ve sonuçlarını inceleyen bir çalışmadır. Birçok Avrupa ülkesine azımsanmayacak sayıda Müslüman işçi göçü olmuştur ve bu durum günümüzde de geçerliliğini devam ettirmektedir. Özellikle Türkiye'den Avrupa ülkelerine olan işçi göçü hem teorik hem sayısal olarak Avrupa'nın savaş sonrası karşılaştığı en önemli göç dalgasıdır.

Bu makalede, 2.000 Aile Çalışması'nın kavramsal çerçevesi, araştırma tasarımı ve uygulaması açıklanmaktadır. Bu çalışma, 1960'lı ve 1970'li yıllarda Türkiye'den Avrupa'ya en yoğun işçi göçünün yaşandığı dönemde Türkiye'de göç veren beş kilit bölgede yaşayan yaklaşık 2 bin erkeği (1.583

göçmen ve 409 göçmen olmayan) ve onların soyundan gelenleri kapsamaktadır. Çalışma bahsedilen hedef kitlenin kendisine, onların sosyo-ekonomik kökenlerine, aile ve göç geçmişlerine, torunlarına ve büyük torunlarına ilişkin bilgiler sunmaktadır. Araştırma toplamda yaklaşık 50.000 aile üyesi hakkında bilgi içermektedir. Bu makalede çalışmanın tasarımı ve verilerin temel özellikleri vurgulanmaktadır. Ayrıca, araştırma esnasında ortaya çıkmış olan bazı benzersiz bulguların bir kısmı da ele alınmaktadır. Sonuç kısmında ise, 2.000 Aile Çalışması'nın göç araştırmalarında göze çarpan ve cevaplanması gereken güncel sorulara cevap verme potansiyeli tartışılmaktadır.

2. Göç Araştırmalarında Yeni Gelişmeler

2.1. Göçün Kökeni Araştırmalarına Dair Bakış Açılıarı

Göç çalışmalarının çoğunun odağının ulusal düzeyde olması son zamanlarda eleştirilere neden olmuştur. Uluslararası göç araştırmalarında, mevcut araştırmaların çerçevesini genişletmek ve böylece göç olgusunun karmaşık yapısını daha iyi anlamak amacıyla yeni teorik ve metodolojik bakış açıları aranmaktadır. İç ve dış göçün karmaşık yapısını göz önüne sermek adına, ilgili literatür, hem menşe hem varış bölgelerini ve ülkelerini (FitzGerald 2012; Beauchemin 2014), düzensiz uluslararası göçmenleri (FitzGerald 2012) ve daha uzun zaman aralıklarını (Telles ve Ortiz 2009) içeren çoklu saha ve sınır ötesi yaklaşımları savunmaktadır. Amelina ve Faist (2012, 1708), öncelikle varış ülkelerinin terminolojilerini ve kategorilerini kullanarak göç süreçlerini açıklayan ve bu ulusların politika kaygıları tarafından yönlendirilen “metodolojik milliyetçilik” (Wimmer ve Schiller 2003) tahakkümü hususuna dikkat çekmektedirler. Böylece, göç süreçlerinin nedensel mekanizmalarını anlama konusuna daha fazla odaklanılması gerektiği gerçeğinin altını çizmektedirler. Bunun için, menşe ülkede yaşayanlar ve menşe ile varış ülkesi arasında hareket halinde olanlar arasındaki ilişkinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Her türlü göçün yanı sıra, göç etmeme ve geri dönme kararları ABD’de kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir (Massey 1987; Massey ve ark., 1987). Ayrıca, Avrupa’dan geri dönen göçmenlere dair akademik ilgi her geçen gün artmaktadır (bkz: Dustmann 2008). Anketlerin tabiatı gereği, geri dönen göçmenler varış ülkelerinin anket çalışmalarında ele alınamamaktadır. Bazı önemli çalışmalar dışında, menşe ülkelerinde nadiren çalışılmaktadır (Abadan-Unat ve ark., 1975). Bu nedenle, birey, hane halkı ve aile ağlarının göç ve dönüş göçü süreçlerini etkileyen sosyolojik mekanizmaları netleştirmek adına ortaya konmuş çok fazla çalışma olmamıştır (Schoorl ve ark., 2000). Göçmen işçilerin çoğunun geri dönüş yaptığı gerçeği göz önünde bulundurulursa, köken odaklı bir perspektif geri dönen göçmenlerin özelliklerini keşfedebilir (Castles ve ark., 2014). Ayrıca bu, göç ağlarının rolü konusunda da bizi aydınlatır, çünkü göç ağları, göç ve dönüş göçü ile ilgili olarak aileler arasında ve aile içi kuşaklar arasında etkili bir rol oynamaktadır.

Menşe ve varış ülkelerini birbirine bağlayan bir bakış açısı, yeni asimilasyon teorisinin mevcut olan dominant paradigmasını tamamlamak için genişletilmiş bir teorik çerçeveye ihtiyaç duymaktadır (Alba ve Nee 1997; Portes ve Rumbaut 2001). Ayrıca Schneider ve Crul’un (2010) belirttiği gibi, asimilasyon ve tabakalaşmış asimilasyon teorileri ABD’de geliştirilmiştir ve esas olarak göçmenlerin Kuzey Amerika’ya asimilasyonunda ekonomik ve kültürel dinamikleri açıklamada yararlı olmuştur. Avrupa, kendi içinde farklı kurumsal özelliklerin ve bağlamsal çeşitliliğin mevcut olduğu birçok varış ülkesinden oluşmaktadır ve bu faktörler göçmen entegrasyonu üzerinde etkilidir (Koopmans ve ark., 2012; Koenig ve ark., 2016).

Etnografik bir bakış açısıyla, FitzGerald (2012) menşe ülkedekilere kıyasla, göçmenlerin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki konumlarını anlamayı sağlamak için “disimilasyon” (fark-

hlaşma) kavramını ortaya atmıştır. Asimilasyonda hedef kitle varış ülkesindekilerdir. Farklılaşma konsepti ise asimilasyonun aksine göçmenlerin menşe ülkede kalanlardan nasıl farklı olduklarını vurgulamaktadır. Bu teorik çerçeve, göç ve göçmen nüfusun temel özelliklerinin arkasındaki mekanizmaların sorgulanmasını kolaylaştırmaktadır; buna ek olarak, göçmenlerin ve onların torunlarının “kazançlarının” ve “kayıplarının” alternatif bir değerlendirmesine imkân tanımaktadır. Odağın menşe ülkesi olması, göçün tarihsel boyutuna ve tarihi koşulların rolüne de dikkat çekmektedir (Vermeulen 2010). Araştırma odağının menşe ülkesinde kalanlar olmasının getirilerinden bir diğeri de göçmenlerin veya onların ebeveynlerinin ve büyük ebeveynlerinin göç öncesi deneyimlerinin ve buna bağılı olarak onların göç sonrası serüvenleri ve yönetimlerinin incelemesine olanak sağlamasıdır.

2.000 Aile Çalışması'nın ilk önemli özelliği, işçi göçmenlerinin Türkiye'deki menşe bölgelerini belirleyerek, aynı bölgelerden ve aynı yaş grubundan göçmen olmayanları da araştırma kapsamına alarak menşe ülke perspektifini kullanmasıdır. Araştırmada, hem göçmenler hem de göçmen olmayanlar, onların çocukları ve torunları izlenmiştir. Araştırma tasarımı karşıt gerçekliği analize dahil ederek, göçün göçmenler üzerindeki etkisini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Buradaki, karşıt gerçeklik (counterfactual) şuna işaret etmektedir: Göç eden ilk kuşak erkekler ile aynı yaş gurubundan (65-90 yaş) ve aynı bölgelerden göç edebilme ihtimali olup göç etmemiş olan erkeklerin kapsanması. Ayrıca bu tasarım, göçün seçiciliğinin araştırılmasına da imkân vermektedir. Bu tasarımla göç modelleri hakkında toplanan veriler, dönüş göçünün analizine ve göç kararının alınmasında diğeri aile üyelerinin göç deneyimlerinin rolünün incelemesine fırsat vermektedir.

3. Çoklu Kuşak Aile Bakış Açısı

Hem sosyo-ekonomik konumlarının sürdürülmesi hem de kendi değerlerinin diğeri kuşaklara aktarılması açısından, aileler genellikle sosyalleşmenin birincil etmeni olarak kabul edilir (Hitlin, 2006). Ekonomik statünün, değerlerin ve tutumların aileler üzerinden aktarılmasına ilişkin yapılan araştırmaların çoğu ebeveyn-çocuk ilişkilerine, çoklu kuşak aktarımına ve özellikle büyük ebeveynlerin rolü üzerine odaklanmıştır. Çocukların ebeveynler üzerindeki karşılıklı etkileri konusu, gerontoloji araştırmaları ve yaşam boyu odaklı araştırmaların yanı sıra sosyal-psikoloji ve sosyoloji araştırmalarında da ivme kazanmaya başlamıştır (Glass ve ark., 1986; Chan ve Boliver 2013). Büyük ebeveynlerin aktarım süreçlerindeki spesifik etkilerinin doğrudan ve dolaylı olarak iki türlü gerçekleştiği tartışılmaktadır. Büyük ebeveynlerin çocuk bakımı sürecinde yer almaları doğrudan etkiye örnek gösterilirken, ebeveynlere bu süreçte destek verilmesi dolaylı etki olarak yorumlanmıştır (Hagestad 2006). Büyük ebeveynlerin etki açısından kültürel-normatif güce sahip oldukları ve ailenin tarihinin “kültürel penceresi” oldukları iddia edilmektedir (Bengtson ve ark., 2009, s. 328).

Aile araştırmalarında, kardeşlerin ve kuzenlerin de rolü hem teorik hem de metodolojik nedenlerden dolayı ilgi çekmektedir. Kardeşlerin etkisi, bir kardeşin diğeriinin davranışlarını nasıl etkilediği ve göç etme ya da etmeme davranışında ne tarz yayılma mekanizmaları oluştuğunu kavramak açısından önem teşkil etmektedir. Kardeşler üzerine geliştirilen modellemeler, gözlemlenmemiş aile etkilerinin tanımlanmasında rol oynayabilirler. Bu sebeple, kardeşler üzerinden yapılacak bir modelleme, aktarıma ilişkin daha tarafsız tahminlerde bulunulmasına imkân sağlayabilir (Kalmijn ve ark., 2006; Huijnk ve Liefbroer 2012).

Yaşam boyu araştırmalarında, bir kuşağın yaşamındaki önemli anların yalnızca gelecek kuşaklar için değil, aynı zamanda öncekiler için de uzun vadeli sonuçları olabileceği kabul edilmek-

tedir (Hagan ve ark., 1996). Göç, bireylerin ve ailelerin yaşamını ciddi anlamda etkileyen önemli olaylardan birisidir. Göç ile beraber, büyük ebeveynlerin kültürel, ekonomik ve sosyal sermaye-lerinin değeri azalabilir veya tamamen kaybedilebilir. Ayrıca, büyük ebeveynlerin maddi ve manevi kaynaklarının nesillere aktarım süreçleri engellenebilir veya sekteye uğrayabilir (Nauck 2001). Kardeşlerden birinin göç deneyimi bir diğersinin göç etme veya etmeme yönündeki bakış açısını etkileyebilir. Bu bağlamda, kardeşlerin göçün yayılma etkileri ile özel bir ilgisi olabilir.

Mevcut göç araştırmalarında, kardeş, kuzen veya büyük ebeveyn etkileri konusunda az sayıda çalışma vardır. Bunun yerine, aile göçü analizi tipik olarak, göçmenler ve “ikinci kuşak” arasındaki ayrışmayı araştırmak üzere iki göçmen neslini karşılaştıran çalışmalara odaklanmıştır (bkz: Borjas 1992; Güveli ve Platt 2011). Mesela, bölünmüş asimilasyon teorisi birinci kuşaktan ziyade temel olarak ikinci kuşağa göre geliştirilmiş ve büyük ölçüde bu grup üzerinde test edilmiştir (Portes ve Rumbaut 2001). Bu tür analizlerde, göç eden kuşak ve aile eşdeğerdir. İki göçmen kuşağı arasında doğrudan bir aile bağı olmasa bile, ilk göç eden kuşak aynı zamanda ilk aile kuşağını temsil etmektedir. Bununla birlikte, Telles ve Ortiz’in (2009) belirttiği gibi, akraba bağı olmayan göçmen kuşaklar ve aile aktarımını deneyimleyen kuşaklar arasındaki karşılaştırmalardan elde edilen sonuçlar farklılık gösterebilir.

Diğer çalışmalar doğrudan ebeveynler ve çocuklar arasındaki aktarımı araştırmıştır (bkz: Phalet ve Schonpflug 2001; Platt 2007; Maliopaard ve Lubbers 2013; Carol 2014). Ancak bu çalışmalar yalnızca aynı varış ülkesinde yaşayan iki kuşağa odaklanmıştır. Yani bu araştırmalarda, ulus ötesi etkiler ve geniş ailenin etkisi hesaba katılmamıştır. Bu alandaki bazı çalışmalar “üç kuşak teorisini” ele almaktadır (Lazerwitz ve Rowitz 1964), ancak üçüncü kuşak üyeler nadiren çağdaş analizlere dahil edilmektedir (bkz: Montero 1981; Alba vd. 2002). Bu durum, bu alandaki verilerin kısıtlı olması ile ilgilidir çünkü asimilasyon teorisinde çoklu kuşak yaklaşımı belirgin bir şekilde ifade edilmemiştir. Telles ve Ortiz’in (2009) çalışması bu hususta önemli bir istisna olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırma 40 yıldan fazla bir sürecin çoklu kuşaklar açısından değerlendirilmesinde asimilasyon teorisinin sınırlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, entegre ve asimile olma ya da olmama durumunu tarihsel ve kurumsal faktörlerle ilişkilendirmektedirler.

2.000 Aile Çalışması’nın ikinci önemli katkısı, karşılıklı etkilerin analizini mümkün kılan çoklu kuşak odaklı bir yaklaşım sunmasıdır. Bunun için, ulusal sınırların ötesindeki üçüncü veya daha fazla kuşaktan gelen aile bireyleri ile kardeşler ve kuzenler arasındaki etkileşimin rolü de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu tarz bir yaklaşım, göçün kuşaklar arası aktarımını sürdürülmesinde veya sekteye uğramasında ne derece etkili olduğunu anlamaya olanak sağlar. Ayrıca, göçün yayılma etkilerini anlamayı kolaylaştırdığı gibi aynı zamanda bu etkilerin sosyo-ekonomik, kültürel ve tutumsal alanlar için nasıl bir benzerliği olduğu konusuna da ışık tutar.

4. Göçün Kökenleri Üzerine Araştırmaların Geliştirilmesi: 2.000 Aile Çalışması

Uzun bir süre boyunca, akademisyenler göç araştırmaları için temel sorulara cevap verebilecek araştırma tasarımları geliştirmedeki zorlukları tartışmışlardır (Thomas ve Znaniecki 1918; Massey 1987). Bunu takiben, menşe ülke üzerine odaklanan birçok proje yapılmıştır. Bunlar arasında en etkili ve klasik olarak görülen Meksika Göç Projesidir (Massey 1987). Afrika ve Avrupa Arasında Göç (MAFE) Projesi (Obucina 2013; Bauchimen 2018) ise bu alanda son dönemde yapılan çalışmaların örneği olarak gösterilebilir. Göç çalışmalarında çoklu kuşak konusuna değinen çalışmalar oldukça nadirdir. Göçmenlere ilişkin üçüncü ve dördüncü kuşak üzerine yapılmış birkaç tane yenilikçi anket çalışması vardır. Fakat, bu çalışmaların hepsi varış ülkesi odaklıdır (Markides 1986; Telles and Ortiz 2009).

Yalnızca birden fazla kuşağı içermeyen, aynı zamanda birden fazla varış bölgesinin yanı sıra menşe ülkesindeki göçmenleri, geri dönen göçmenleri ve göçmen olmayanları da kapsayan bir araştırma tasarımı göç çalışmalarında önemli bir eksikliklerdir. En önemli eksikliklerden bir diğeri ise, köken ülkeyi de kapsayan göç çalışmalarının hiçbirinin çoğunluğu Müslüman olan bir köken ülkeyi kapsamamasıdır. Halbuki ağırlıklı olarak Müslüman göçmenleri içeren bir örneklem, göç araştırmalarında Müslüman göçmenlerin entegrasyonuna da ışık tutacaktır. Mevcut göç ve çoklu kuşak çalışmaları böyle bir olanak sunmamaktadır.

Böyle bir araştırmanın gerekliliğine cevap olarak, 2008’de göç uzmanlarının oluşturduğu uluslararası bir araştırma ekibi, menşe ülke etkileri, varış ülkelerindeki değişkenliği ve çoklu kuşak perspektiflerini birleştirebilecek bir araştırma tasarımı geliştirmiştir. Birden fazla bileşenden oluşan bu tarz bir araştırma tasarımı büyük ölçekli ampirik çalışmaları zenginleştirecektir. Böyle bir araştırma tasarımının özellikleri üç çeşittir:

- **Köken Karşılaştırması:** Örneklem, işçi göçünün en yoğun olduğu dönemde ailesinde göçmen işçi olan ve olmayan ailelerin yaşadığı Türkiye’de göç veren beş bölgeyi kapsamıştır. Kimin göç ettiğini, kimin kaldığını, kimin geri döndüğünü ve göç kararının hem göçmenler hem de geride kalanlar üzerindeki sonuçlarını ortaya çıkarmak için, araştırmaya menşe ülkesindeki nüfus üzerinden başlamak gerekmektedir. Göçmenlerin çoğu gerek kendi gerekse ailelerinin yaşam kalitelerini iyileştirme amacı ile göç etmektedir. Bunun gerçekleşip gerçekleşmediğini değerlendirebilmek ve göçün nedensel analizini açıklayabilmek için konunun, karşı gerçeklik araştırma tasarımı çerçevesinden ele alınması şarttır.
- **Aile ve Kuşaklar:** Örneklem, akrabalık ilişkisi açısından ailelerdeki hem daha yakın (ebeveyn-çocuk) hem de daha uzak (büyük ebeveyn-torun) kuşakları ve kuşaklar içindeki kardeşler ve kuzenler arasındaki karşılaştırmayı mümkün kılan üç veya daha fazla kuşağı kapsamıştır. Bu, aynı zamanda hem göçmen olanlar hem de göçmen olmayanlar arasında kalma ve geri dönme gibi karmaşık göç eğilimlerinin kuşaklar boyunca izlenebilmesini mümkün kılmaktadır. Araştırma tasarımı, mevcut üç veya daha fazla aile kuşağının 18 yaş ve üzeri olan bireylerini araştırmaya dahil etmiş olup, 1961’den itibaren 50 seneyi kapsamıştır. Bu, menşe ve varış ülkelerindeki bireysel ve toplumsal değişimin araştırılmasına imkân vermektedir.
- **Birden Fazla Varış Ülkesi:** Araştırma tasarımı, göçmenleri birçok menşe bölgesinden hareketle, birçok varış ülkesinde farklı yerel ve kurumsal bağlamları göz önünde bulundurarak takip etmiştir.

Araştırmanın tasarımı, sadece ailelerin detaylı demografik bilgilerine ve göç tarihlerine ışık tutmakla kalmayıp, aynı zamanda göç araştırmalarında merkezi birçok önemli alanda geniş bilgi sağlamaktadır: eğitim, istihdam, kültürel yönelimler ve değer yönelimleri, din, aile ağları, arkadaşlar ve sosyal ağlar, sağlık, refah ve kimlik inşası.

Çalışma, göçmenliğin getirdiği süreçleri, menşe ülkedeki göçmen olmayanlarınkine göre konumlandırarak farklılaşma (disimilasyon) perspektifi çerçevesinde yapılmıştır. Ayrıca, bu perspektif kuşaklar arasındaki farklılaşmayı da öngörmektedir (“aile kökeninden farklılaşma”).

5. Niçin Türkiye’den Avrupa’ya Göç?

Türkiye’den göçün, göç araştırmalarındaki teorik önemi dört temel özellikten kaynaklanmaktadır.

- Teorik ve ampirik araştırmalar, göçmen grubun büyüklüğünün ve etnik grubun sayısının göçmen entegrasyonu sürecinde önemli olduğunu göstermektedir (Portes ve Rumbaut 2001). Türk göçmenler, Avrupa’nın en büyük göçmen nüfusunu oluşturmaktadır. 1961 (ilk

iş sözleşmesi Almanya ile Türkiye arasında imzalandığında) ile 1974 (resmi işe alım sona erdiğinde) arasında yaklaşık bir milyon Türk'ün Batı Avrupa'ya göç ettiği tahmin edilmektedir ve bazı araştırmacılar buna çok yakın bir rakam hesaplamışlardır (Akgunduz, 2008). Bu göçmenlerin geçici olması beklenmekteydi (Castles ve ark., 2014). Azımsanmayacak sayıda geri dönen olmasına rağmen, göçmenlerin çoğu Avrupa'da kalmıştır. 1974'ten sonra göç, genellikle aile birleşimi ile gerçekleşti. Ancak istihdam, eğitim ve siyasi koruma da göç için önemli motivasyonlar arasındaydı. Çifte vatandaşlar ve vatandaşlığa geçiş sürecini tamamlayanlar dahil olmak üzere, Batı Avrupa'da beş milyonun üzerinde Türk kökenli kişi yaşamaktadır: Almanya'da yaklaşık üç buçuk milyon; Hollanda, Fransa ve Avusturya'da yarım milyona yakın; İsveç, Danimarka ve Belçika'da azımsanmayacak sayıda, Norveç ve İngiltere'de görece daha az sayıda Türk göçmen ya da Türkiye kökenli insan yaşamaktadır.¹

- Yarım asrın, aile kuşakları üzerinden incelenmesi, göç süreçlerinin entegrasyon, asimilasyon, adaptasyon ve köklerden farklılaşma süreçlerinin incelenmesine bulunmaz bir olanak verir. “Öncü” Türk göçü, Avrupa'ya toplu göçün nispeten yeni bir fenomen olduğu bir zamanda gerçekleşmiştir. Bu öncü göçmen akışlarının izlenmesi, göçmen entegrasyon politikalarının yeni yeni ortaya çıkmaya başladığı dönemden itibaren günümüze kadar olan sürecin ve göçmen politikalarının, göçmen özellikleriyle birlikte karşılaştırılmasına imkân sağlar. Göçmenler üzerindeki kısıtlamaların birinci kuşak göçmenlerle karşılaştırıldığında çok daha düşük seviyede olduğu ilk misafir göçünün başladığı dönemden itibaren bu süreci takip etmek, göçmen süreçlerine ışık tutar.
- Türk göçmenler ve onların soyundan gelenler, farklı Batı Avrupa ülkelerine yayılmıştır; bu da araştırmada farklı bağlamların, politikaların ve toplumsal yapıların dikkate alınmasına, kısa ve uzun vadede kuşaklar arası etkileşimin aydınlatılmasına olanak sağlar (Cruel ve Schneider 2010).
- 1960'larda Avrupa'ya göç eden diğer gruplarla birlikte, Türk göçmenler İslam'ı göç ettikleri Hristiyan Avrupa ülkelerine tanıtmışlardır. Din, göçmen toplulukları için önemli bir yapı taşı olarak kabul edilmiştir (Guveli, 2011; Guveli 2015); ancak şimdiye kadarki bilimsel bilgimiz yalnızca Avrupa'dan Amerika'ya olan (Herberg 1955), Katolik, Protestan ve Yahudi göçmenlerden oluşan önceki göç hareketleriyle ilgilidir. Türkiye'den Avrupa'ya göçü araştırmak, Avrupa'nın en büyük Müslüman grubu olan Türk göçmenlerin ve onların soyundan gelenlerin İslam ile ilişkilerinin iskân, topluluk oluşturma ve değer aktarımı üzerindeki etkisine ışık tutabilir.

Bu nedenle, Türkiye vakası, özel ilgi alanından kaynaklanan bir akademik araştırmanın ötesinde, Avrupa göç çalışmalarında son zamanlardaki göç süreçleri üzerine olan gelişmelere ve Kuzey Amerika göç teorilerinin uzun zamandır devam eden etkisine yönelik öneri geliştirme potansiyeli sunmaktadır.

6. 2.000 Aile Çalışması'nın Uygulanması

“2.000 Aile: Avrupa'daki Türklerin Göç Tarihleri” araştırması, Avrupa'da üç kuşak göçmen aile verilerini toplayan ilk anket çalışmasıdır. NORFACE (Avrupa'daki araştırma kurumları ara-

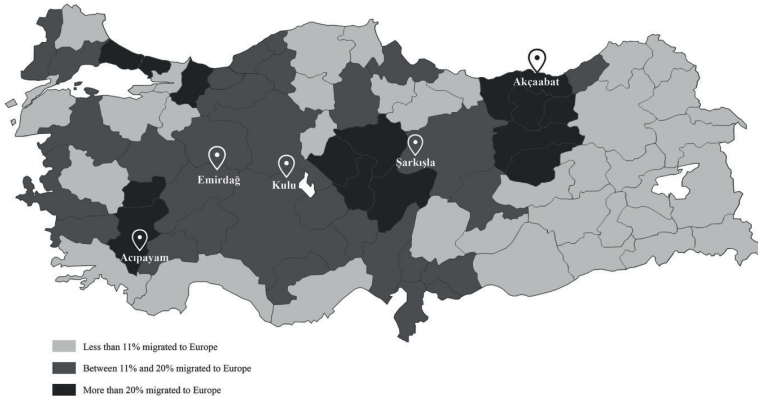
1 Bahsedilen sayılar, Türkiye ve Eurostat kaynaklarından alınmış ve derlenmiştir. Türkiye'ye dair rakamlar Kalkınma Bakanlığı tarafından sağlanmıştır. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx>.

sındaki bir iş birliği) göç programı tarafından finanse edilen 2.000 Aile Çalışması'nın sahası 2010-2012 yılları arasında yapılmıştır. Bu köken, çoklu kuşak odaklı ve çoklu saha araştırma tasarımı için öncelikle Türkiye'deki örneklem alanları belirlendi. Bu örneklem göçmen olanların ve olmayanların karşılaştırılmasını sağlamıştır. Bu anket çalışması, katılımcıların bireysel özelliklerinin, değerlerinin, kaynaklarının ve tutumlarının yanı sıra üç kuşak boyunca aile geçmişleri ve göç deneyimleri hakkında zengin bilgiler sağlamıştır.

7. Coğrafi Kökenler

Göçmen ve göçmen olmayan ailelerin tespiti için Türkiye'nin beş ilindeki beş ilçe belirlenmiştir. Bu ilçeler, Akçaabat, Şarkışla, Kulu, Emirdağ ve Acıpayam'dır (bkz. şekil 1). Bölge seçimi dört kritere dayanmaktadır.

- Seçilen bölgeler, 1961 ve 1974 arasında Batı Avrupa ülkelerine çok sayıda “konuk işçi” gönderen bölgelerdir. Şekil 1'de gösterildiği gibi, Orta Anadolu Türkiye'de en fazla göçü veren bölge iken, Güneydoğu en az göç vermiş bölgedir. Örneklem bu dönemde Türkiye'den göç eden tüm göçmenleri temsil etmemesine rağmen, “tipik” işçi göçünün tanımlanmasına olanak sağlamıştır. Bu örneklemde özellikle şehirleşen bölgeler seçilmemiştir. Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirler Avrupa'ya çok sayıda göçmen gönderirken, bunlar çoğunlukla kırsal bölgelerden daha büyük şehirlere taşınan ve daha sonra Avrupa'ya taşınan iç göçmenlerdir (Akgunduz, 2008). Türk nüfusunun yalnızca %34'ü 1965'te kentsel alanlarda yaşamaktaydı, fakat bu rakam çalışmanın başladığı yılda yani 2010'da %71 yükselmiştir. Bu hızlı kentleşme, şehir sakinlerinin bu araştırmanın ilgilendiği zaman diliminde Türk nüfusunu daha az temsil ettiği anlamına gelmektedir.

Şekil 1: 1961 ve 1974 arasında düşük, orta ve yüksek seviyede göç gönderen illeri gösteren Türkiye Haritası. 2.000 Aile Çalışması için seçilen beş bölge (Akçaabat, Şarkışla, Kulu, Emirdağ ve Acıpayam) dahil olmak üzere. Kaynaklar: (1) Akgunduz (2008) Appendix 2; (2) Nüfus Sayımı Türkiye 1970 (TÜİK- Türkiye İstatistik Kurumu).

Not: Haritayı oluşturmak için, İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK) tarafından her il bölgesinden işçi olarak 1961-1973 seneleri arasında gönderilen toplam göçmen sayısı kullanılmıştır (Akgunduz 2008: Appendix 2). Yüzdeler, aynı il bölgesindeki 1970 Nüfus Sayımındaki 20–45 yaş arası erkek sayısı kullanılarak hesaplanmıştır.

- Seçilen belirli bölgeler varış ülkelerindeki çeşitliliği de yansıtmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı'na göre, Almanya, Fransa ve Hollanda, Batı Avrupa'daki Türk kökenli kişilerin %85'ine ev sahipliği yapmaktadır. Örneklem bölgelerimizden gelen göçmenler ağırlıklı olarak Almanya'ya göç ederken, bölgeler tüm hedef ülkeleri kapsayacak şekilde seçilmiştir: Emirdağ'dan Belçika'ya, Şarkışla ve Akçaabat'tan Avusturya'ya, Kulu'dan Danimarka ve İsveç'e, Acıpayam'dan Fransa ve İsviçre'ye.
- Örneklemdeki dini ve etnik çeşitliliğe yüksek Alevi oranına sahip olan Şarkışla'nın seçilmesiyle ulaşılmıştır. Kasıtlı olarak Alevi popülasyonu daha yüksek oranda örneklemde temsil edilmiştir. Kulu'da yaygın olarak yaşayan Kürtlerin dahil edilmesiyle etnik çeşitlilik sağlanmıştır.
- Seçilen bölgelerin tümü kırsal ve yarı kırsaldır; düşük ve orta düzeyde bir gelişim düzeyine sahiptir (Akgunduz 2008). Ayrıca, bölgesel farklılık da örneklemde temsil edilmiştir. Karadeniz bölgesindeki Akçaabat, dağlıktır ve verimli toprak kıtlığından muzdariptir. Bu sebeple, sıklıkla iç ve dış göç alan bir bölgedir. Kulu ve Şarkışla Orta Anadolu'da bulunan ve bol miktarda ekilebilir alanı bulunan bölgelerdir. Acıpayam ve Emirdağ Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan Batı Anadolu'da (Ege Bölgesi) bulunmaktadır.

8. Göçmen ve Göçmen Olmayan Ailelerin Tanımlanması

Ailelerin belirlenmesinde, göçmen ve göçmen olmayan “soy” (ilk kuşak erkek) için rastgele adres örneklemeden hareketle iki aşamalı bir tarama süreci gerçekleştirilmiştir. İlk 100 birincil örneklem noktasını belirlemek amacıyla her bölge için kümelenmeye dayanan olasılık örnekleme çekilmiştir. Bunun için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) adres kayıt defterinden yararlanılmıştır. Birincil örnekleme noktasından itibaren, örneklem iki görüşmeci grubunun zıt yönlerde rastgele yürüyüşüyle seçilmiştir. TÜİK adres kayıt defterinde, adresleri bulmakta problemler doğuran ve örneği çarpıtacak yanlışlıklar bulunduğundan, belirli adreslerin olasılıklı örneği çekilerek rastgele yürüyüş seçilmiştir. Rastgele yürüyüşün titizlikle gerçekleştirilmesi için özen gösterilmiştir. Böylece, rastgele başlangıç ve eşit aralıklarla benzer prensiplere dayanarak olasılık örnekleme için rastgele yürüyüş gerçekleştirilmiştir.

Seçilen her adreste, hedef kitle için kilit göçmen ve göçmen olmayan aileleri tanımlamak amacıyla bir tarama sorusu sorulmuştur. Bu soru ile Avrupa'ya 1961-1974 döneminde göç etmiş *ilk kuşak erkek* ve aynı dönemde Avrupa'ya göç etmemiş *ilk kuşak erkek* (yani 2.000 ailenin ilk kuşak erkekleri) belirlenmiştir. Soru şu şekildedir: Sizin veya eşinizin yakın ya da uzak akrabaları arasında, hayatta olan ya da ölen, 65 ile 90 yaş arasında olan, [BÖLGE]sinde büyüyen (yani en az on altı yaşına kadar burada yaşamış), 1960-1974 yılları arasında Avrupa'ya göç eden ve en az beş yıl Avrupa'da kalan bir erkek var mı? Tarama sorusu, sorunun son bölümündeki 1960-1974 yılları arasında Avrupa'ya göç etmemiş bir aile bireyinin sorulması dışında göçmen olmayan ilk kuşak erkeği belirlemek için aynı soru sorulmuştur. Göç geçmişi olan ailelerin yüzde seksen, göç geçmişi olmayan ailelerin yüzde yirmi oranında belirlendiği karşılaştırmalı bir örnek oluşturmak için, ailede göçmen olmayan tarama sorusu dört göçmen olan ilk kuşak erkeği tanımladıktan sonra sorulmuştur. Hangisi önce gerçekleşirse kuralı esas alınarak, örnekleme için rastgele yürüyüş, altmış ev tarandığında veya araştırma için sekiz aile temin edildiğinde durdurulmuştur.

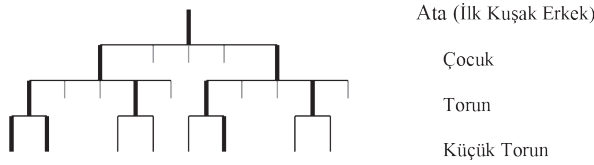
Saha çalışması 2010 yaz aylarında (Şarkışla- pilot saha çalışması) ve 2011'de (Emirdağ, Akçaabat, Kulu, Acıpayam) yapılmıştır. Genel olarak, her bir bölgedeki 400 aileden oluşan hedef örneğimize (Şarkışla'da 300) ulaşmak için yaklaşık 21.000 adres taranmıştır. Oransal olarak, her 12 haneden bir aile araştırmanın hedef kitlesine uygun bulunmuştur. Son örnek, 1.992 katılımcı aileden (1.580 göçmen aile ve 412 göçmen olmayan aile) oluşmaktadır. Taramanın ardından veri

toplama 2010/11 yaz ve sonbahar aylarında ve 2011/12'de ise ilkbahar aylarında üç ana araştırma unsuru kullanılarak yapılmıştır: aile soy ağacı, vekil ve kişisel anketler. Veri toplama, tarama sırasında bölgede tespit edilebilen uygun katılımcılarla yüz yüze görüşülerek, aksi halde ilk görüşmede elde edilen aile bireylerinin iletişim bilgileri kullanılarak telefonla yapılmıştır. Ek olarak, örneklemin kapsamını ve temsilini en üst düzeye çıkarmak için ulaşılmaması zor aile üyeleriyle temas kurmak ve görüşmeler yapmak için üç aylık bir izleme prosedürü uygulanmıştır.

9. Anket Araçları

Şekil 2'de gösterildiği gibi, tüm erkek atalar, onların çocukları, torunları ve büyük torunları hakkında tam bir şecere elde edilebilmesi için *Soy Ağacı* anketi tasarlanmıştır. Katılımcıların adları, cinsiyetleri, yaşları/doğum yılı ve erkek atanın göç ettiği varış ülkesi ve kalış süresi, kardeşlerinin cinsiyeti ve göç durumları hakkında soruların cevapları kaydedilmiştir. Ayrıca, aile ağacı anketi en az iki aile üyesinin iletişim bilgilerinin toplanmasını gerekli kılmıştır. Aile ağacı anketleri, ailenin taranmasından sonra, aile hakkında derinlemesine bilgi sahibi olan bir veya iki aile üyesi veya ailenin bir akrabası ile gerçekleştirilmiştir. Bazı kısmi bilgiler telefon görüşmeleri ile desteklenmiştir. Toplamda 1.992 aile ile soy ağacı anketi gerçekleştirilmiştir ve dört kuşağa yayılmış 48.978 bireysel aile üyesi hakkında (Tablo 1) bilgi alınmıştır.

Şekil 2: Aile Soy Ağacı Yapısı

Not: Kalın çizgiler, kişisel görüşme örneğine dahil edilen aile üyelerini temsil eder.

Vekil anketi, her bir yetişkinin göç tarihi, medeni hali, dini, eğitimi ve mesleki geçmişi dahil olmak üzere tüm yetişkin (18+) soy üyeleri hakkında temel demografik ve sosyo-ekonomik bilgileri toplamak için geliştirilmiştir. Vekil görüşmeleri, genellikle ataların çocuklarından biri olan ailenin görüşme için aday gösterdiği bir "bilgilendirici" kişi ile gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin %54'ü yüz yüze yapılmışken, geri kalanlar ise telefonda gerçekleştirilmiştir. 1.992 aileden toplam 19.666 yetişkin aile bireyi hakkında bilgi edinilmiştir. Bu vekil verileri, daha önce görülmemiş derecede büyük ölçekli ve kapsamlı, göç ve birçok aile kuşağını içeren bir veri tabanı sunmaktadır. Bu veriler sosyal bilimlerin tüm alanlarında şimdiye kadar veri eksikliği nedeniyle araştırılamayan araştırma sorularına cevap verebilecek imkânı sağlamaktadır.

Kişisel anket daha ayrıntılı bir anket formuna sahiptir. Aile soy ağacının kullanımı, aile üyelerinin rastgele seçilmesi için örnek bir çerçeve sağlamıştır. Kişisel görüşme için uygunluk, tüm yaşayan göçmen ve göçmen olmayan ailelerin ilk kuşak erkelerini (ata) ve bu erkeklerin soylarından rastgele seçilen yetişkin üyeleri içermektedir (bkz. Şekil 2). Spesifik olarak, ikinci ve üçüncü aile kuşaklarından görüşme için seçilenler, atalarının iki çocuğunu ve her birinin iki çocuğunu içermektedir. Rastgele seçimler A-Z kuralına göre rastgele sıralama kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yani kardeşler arasından isimlerinin ilk harfleri sırasıyla A ve Z'ye en yakın olanına göre seçim yapılmıştır. Anketler ilgili Avrupa dillerine (İngilizce, Almanca, Hollandaca, Fransızca, Danca ve İsveççe) çevrilmiş olsa da büyük çoğunluğu yine de Türkçe ve birkaç tanesi de Kürtçe olarak yapılmıştır. Görüşmeler yaklaşık bir saat sürmüştür ve sorular katılımcıların demografik, sos-

yo-ekonomik ve ailevi özellikleri, sosyal ağları, değerleri, dindarlıkları, milli ve siyasi kimlikleri üzerine olmuştur. Toplam 9.787 rastgele seçilen aile üyesi arasından, %61'i ile görüşme sağlanmıştır ve üç kuşaktan (dede, çocuklar, torunlar) boyunca toplam 5.980 kişisel görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların Türkiye'nin ve Avrupa'nın farklı şehirlerine dağılmış olmasından dolayı, kişisel görüşmelerin %81'i telefon aracılığıyla yapılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1: Soy ağacı, vekil ve kişisel anketler için cevap oranları

	Temel saha*	Pilot	Toplam	Anket için uygun	Genel Cevap verme (%)
Soyağacına sahip aileler	1.683	309	1.992	1.992	100
Göçmen aile	1.344	236	1.580	-	-
Göçmen olmayan aile	339	73	412	-	-
Soyağacındaki kişiler	42.168	6.810	48.978	-	-
Vekil anket	1.306	238	1.544	1.992	78
Vekil anketteki kişiler	16.782	2.884	19.666	-	-
Kişisel anketler	5.195	785	5.980	9.787	61
'Tamamlanmış aile'***	640	119	759	1992	38

*tarama sonuçlarını içerir. ** Bu aileler soy ağacı, vekil ve kişisel bütün anketleri toplanmış aileleri belirtir.

Amaç soy verilerini mümkün olduğunca eksiksiz toplamak olduğundan, Tablo 1'deki "tamamlanmış ailelerin" sayısı, tamamen inşa edilmiş bir aile ağacından elde edilen aileleri, aile hakkında yapılan *vekil* görüşmelerini ve uygun aile üyeleriyle olan *kişisel* görüşmeleri tanımlamaktadır. Yüzde otuz sekizlik bir oranla, toplam 1.992 aileden 759'unun tüm amaçlanan anketleri ve soy verileri eksiksiz toplanmıştır (Tablo 1). Genel olarak, Tablo 1'de gösterildiği gibi, *aile soyağacı*, *vekil* ve *kişisel anketler* için cevap oranları yüksek olmuştur. Bu başarının anahtarı, araştırma ekibinin aldığı eğitimin yanı sıra yakından takibin ve gözlemin yapıldığı kararlı bir saha çalışmasıdır.

10. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çoğu akademik çalışmada olduğu gibi, 2.000 Aile Çalışması'nın da sınırlılıkları vardır. Bunlardan en belirgin olanı, menşee bölgesini tamamen terk etmiş ve aile mülklerini saha çalışması sırasında terk etmiş olan ailelerin yetersiz temsil edilmesidir. Araştırmalar, kartopu örnekleme-sinin, menşee ülkelerinden göç etmiş kişileri temsil etmekte, göçmenlerin menşee toplumlarına daha güçlü bağlarla bağlı olan göçmenleri yüksek oranda temsil ettiklerini ve bu anlamda yanlışlıkla sonuçlandığını göstermektedir (Beauchemin ve González-Ferrer 2011). 2.000 Aile Araştırması bu sorunu önlemeye çalışmıştır. Bu sorundan kaçınmak amacıyla, adresleri tarama esnasında, bilgi alınan kişilerin göçmen aile üyelerine yakın olanlarından ziyade, uzak akrabaları hakkında sorular sorulmuştur. Bu nedenle bu çalışmanın örnekleme kartopu örnekleminde çok farklıdır. Aynı zamanda Türkiye'ye aşırı bağlı olmayan ilk kuşak ve onların çocuklarını ve torunlarını da içermektedir. Bununla birlikte, araştırma tasarımı, aileleri ve menşee bölgeleri ile nispeten güçlü bağları olan (geniş ailelere eğilimlidir). Bu bağlar ayrıca, menşee bölgelerindeki göçmenler ve göçmen olmayanlar arasında olası karşılıklı etkileri de kapsamaktadır. Bununla birlikte, söz konusu menşee ve varış ülkesi bağlantıları ulus ötesi yaşamların gerçeklerini ve küresel iletişimi yüksek oranda yansıtmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken üç sınırlılık daha vardır. Birincisi, araştırmanın erkek göçmen işçiler üzerindeki vurgusu örneklemin 1992 aile erkek atasının soyundan gelen bütün kadın ve erkek aile üyelerini kapsamasıdır. Yani, ilk kuşak atalar arasında kadın ata yoktur. Ayrıca, ilk kuşak erkeklerin eşleri hakkındaki bilgi oldukça kısıtlıdır. İkinci sınırlılık, 2.000 Aile Araştırması'nın

örnekleme boylamasına bir çalışma değildir. Yani aynı kişilerden, hayatlarının birçok anında veri toplanmadığından, göçün seçici ihtimalini ayırt etmek her zaman mümkün değildir. Yine de göç tarihi hakkındaki bilgiler kullanılarak, eğitim ve meslek açısından göçmen seçiciliği değerlendirilebilir (Guveli ve ark., 2016). Ayrıca, göçmen olmayanlarla olduğu gibi, geri dönen göçmenlerle de karşılaştırılma yapılması konuya dair bilgimizi derinleştirebilir. Son olarak, araştırma, Türk göçmenlerin varış ülkeleri açısından kapsamlı bir analiz olanağı sunmaktadır. Örneğin, 2000 Aile verileri ile, göçün eğitimsel kazanım üzerindeki bağlamsal etkileri araştırılabilir (Guveli ve ark., 2016). Fakat, sekiz varış ülkesinden bazılarında, örneklem büyüklükleri özel kurumsal etkileri açığa çıkarmak için küçüktür.

11. Araştırmanın Katkıları

Son zamanlarda yayınlanan bir dizi yayın (Guveli ve ark., 2017), 2.000 Aile Araştırması'nın göç araştırmalarının ilgi alanı kapsamına giren aydınlatıcı sorulara ışık tutması sebebiyle önemli bir araştırma potansiyeli taşıdığını göstermektedir. Örneğin, Guveli ve ark., (2016) 2.000 Aile verilerini kullanarak göçün seçiciliği sorularına ışık tutmuştur. Türk işçi göçmenlerin, eğitim açısından pozitif seçim göstermesine rağmen 1975'ten önce Türkiye'de kalanlardan daha düşük statüde işlerde çalıştıkları gözlemlenmiştir. Yani, bu şu demektir: 1975'ten önce Avrupa'ya işçi olarak giden işçiler ortalama olarak kalanlardan daha yüksek eğitimliydi ancak kalanlara oranla statüsü daha düşük mesleklere sahiptiler. 1975'ten sonra aile birleşimi gibi nedenlerle göç eden Türklerin eğitim seviyesi, Türkiye'deki akranlarına kıyasla daha düşüktü. Avrupa'da yaşayan göçmenlerin çocuklarının, Türkiye'dekilere göre öğrenim düzeyinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ancak, Türkiye'deki eğitim alanındaki ilerlemeler sebebiyle, üçüncü aile kuşağında bu fark büyük oranda azalmıştır. Bayrakdar ve Guveli'nin (2019) 2000 Aile verilerine dayanarak yaptıkları veri analizlerinde ise, Avrupa'ya göç, göçmenlere ve onların soyundan gelenlere eğitim açısından belirgin oranda daha yüksek eğitim sağlamıştır; bu artı katkı kadınlarda daha belirgin ortaya çekmiştir. Göçmenler arasında girişimcilik ve serbest mesleğin rolü akademik çalışmaların hem ilgi hem de tartışma konusu olmuştur. Guveli ve ark., (2016) ve Eroglu-Hawksworth (2018), Avrupa'daki eğitim seviyesi daha yüksek olan Türklerin, serbest meslek sahibi olma eğiliminin Türkiye'deki akranlarına göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu durum, göçmenlerin Avrupa'daki işgücü piyasasındaki ayrımcılıktan kaçınmak amacıyla serbest mesleğe yönelme argümanını desteklemektedir.

Baykara-Krumme'nın çalışması (2015, 2016), Türkler arasındaki hem akraba evliliğinin hem de görücü usulü ile evliliğin kuşaklar arasında Türkiye'de ve Avrupa'da azaldığını göstermiştir. Toplumsal değişim ve adaptasyon açısından bakıldığında ise, 2.000 Aile verileri, görücü usulü evliliklerin Türkiye'ye kıyasla Avrupa'da daha az yaygın, ancak akraba evliliğinin daha yaygın olduğunu göstermiştir.

Bu çalışma, kadın ve erkeklerin göçü nasıl deneyimlediğine dair cinsiyet meselelerine de ışık tutabilir. Guveli ve ark., (2016), Avrupa'daki Türk kadınlarının arkadaşlık ilişkilerinin Türkiye'dekilere kıyasla daha fazla çeşitlilik gösterdiğine işaret etmektedir. Son yıllarda gittikçe artma eğilimi gösteren cinsiyet eşitliğine paralel olarak, cinsiyet rolüne ilişkin tutumlar açısından Spierings (2015), hem göçmenler hem de göçmen olmayan kuşaklar arasında cinsiyet eşitliği tutumlarının yüksek olduğunu belirlemiştir. Cinsiyet eşitliği tutumunun en az geri dönmüş göçmenlerin torunları arasında olması, bu araştırmanın çarpıcı bulgularından birisidir. Bu bulgular, yalnızca Avrupa'daki Türkiye kökenli kişilerin göç edilen toplumlara asimilasyonunu değil, aynı zamanda artan küresel eğilimlerin etkisini de göstermektedir.

12. Araştırmanın Potansiyeli ve Veriye Erişim

Göçmen ve göçmen olmayan ailelerin Türkiye'deki menşe bölgelerdeki paralel örneklemelerine dayanarak, 2.000 Aile veri seti, göçmenlerin ne dereceye kadar sosyal, ekonomik ve politik olarak kökenlerinden farklılık gösterdiğini belirleyebilmek adına, bu alanda yapılan analizleri "farklılaşma" bakış açısıyla ele almayı teşvik etmektedir. Aynı zamanda, karşıt gerçeklik (counterfactual) araştırmasına imkân verecek en yakın tasarım uygulanmıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse, eğer göç etmemeye karar verilmiş olsaydı, göçmenlerin sosyo-ekonomik, kültürel, dini, siyasi davranışları ve tutumları nasıl şekillenirdi temel ve ana sorusuna ışık tutmaktadır.

Hem göçmenlerin hem de göçmen olmayanların aile soylarını takip ederek, anketin çoklu kuşak aktarımı ve büyük ebeveynlerin torunlar üzerindeki etkisini içermesi, araştırmanın kapsamını genişletmektedir. 2.000 Aile verileri, sekiz farklı varış ülkesine yayılmış işçi göçünün erken dönemlerindeki göçmen işçileri ve onların soylarını kapsayan, Avrupa'da oldukça büyük bir göçmen Müslüman grubun ekonomik, sosyal, kültürel ve politik entegrasyonunda ülkeler arası farklılıkların araştırılmasına da katkı sunmaktadır. Son olarak önemli noktalardan bir tanesi de bu anket çalışmasının geri dönen göçmenleri de içermesidir. Bu sebeplerden dolayı, göç araştırmalarında az çalışılmış alanlara ışık tutmaktadır.

Önceki bölümde, 2.000 Aile Araştırması'nın sağladığı akademik katkılara dair bazı önemli bulgular paylaşılmıştır. Ancak bu, araştırmanın potansiyelinin sadece küçük bir örneğidir. Bu çalışma, gelecekte yapılabilecek araştırmalar için fırsatlar sunmaktadır. Örneğin, aile süreçleri açısından (Glick, 2010) göçmenlerin ve onların soyundan gelenlerin evlenme, boşanma, doğurganlık, bakım ve aile içi desteğin menşe ülkesinden farklı veya benzer şekilde nasıl geliştiğine bakarak, göçmenlerin hem köken hem de göç ettikleri toplumla bağlantılarına ilişkin hususlar aydınlatılabilir. Ek olarak, köken ve çoklu kuşak bakış açıları dini, politik ve kültürel davranış ve tutumlarla ilgili soruları cevaplamak için birleştirilebilir. Mesela, göç ve dönüş göçü kuşaklar arası aktarım için nasıl bir işlev görür? Daha açık bir dille ifade etmek gerekirse, göç, kuşaklar boyunca büyük ebeveynler, ebeveynler ve çocukları arasındaki davranış ve tutum aktarımını nasıl etkilemektedir? 2.000 Aile Çalışması'nın verileri, geri dönen göçmenlerin özellikleri ve göç kararının çocuklarının ve torunlarının yaşam fırsatları ve tarzları üzerindeki etkisini incelemek için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Bu veriler göç ve cinsiyet konusunda araştırmalar hakkında da eşsiz bir imkân sunmaktadır. Örneğin, göç, kadınları ataerkil toplumsal yapı ve ilişkilerden daha bağımsız kılar yönündeki klasik hipotezin test edilmesine olanak sağlayabilir (Hondagneu-Sotelo 1992).

Buradaki liste her şeyi içermemektedir. Araştırmacılar, GESIS veri arşivinden erişebilecekleri 2.000 Aile verilerini (2000 Families) kullanarak, göç araştırmalarında hala cevaplanmayı bekleyen araştırma sorularına ışık tutabilirler (Güveli ve ark., 2016). Veri dokümantasyonu (Ganzeboom ve ark., 2015), araştırma tasarımı, örneklem, bölgeler ve varış ülkeleri hakkında ayrıntılı bilgi içermektedir. Araştırma ve yayınlar hakkında daha fazla bilgi www.2000families.org sitesinde mevcuttur. Yeni bir çıkış açan 2.000 Aile Projesi'nin Twitter hesabı da ilgilenenler tarafından takip edilebilir: @2000families. Bu çalışma, gelecekte yapılacak analizlere ve göçün kökenlerine yönelik araştırmalara emsalsiz katkı sağlamıştır ve yeni eşsiz katkılar sağlama kapasitesindedir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Abadan-Unat, Nermin, Rusen Keles, Rinus Penninx, Herman Van Renselaar, Leo van Velzen, & Leyla Yenisey. (1975). *Migration and development: A study of the effects of international labour migration on Bogazlayan district*. Ankara: Ajans – Turk Press.
- Akgunduz, Ahmet. (2008). *Labour migration from Turkey to Western Europe, 1960–1974: A multidisciplinary analysis*. Aldershot: Ashgate.
- Alba, R., Logan, J. Lutz, A., & Stults, B. (2002). Only English by the third generation? Loss and preservation of the mother tongue among the grandchildren of contemporary immigrants. *Demography*, 39(3), 467–484.
- Alba, R., & Nee, V. (1997). Rethinking assimilation theory for a new era of immigration. *International Migration Review*, 31(4), 826–874.
- Amelina, A., & Faist, T. (2012). De-naturalizing the national in research methodologies: Key concepts of transnational studies in migration. *Ethnic and Racial Studies*, 35(10), 1707–1724.
- Baykara-Krumme, H. (2015). Three-generation marriage patterns: New insights from the ‘dissimilation’ perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(8), 1324–1346.
- Baykara-Krumme, H. (2016). Consanguineous marriage in Turkish families in Turkey and in Western Europe. *International Migration Review*, 50(3), 568–598. doi:10.1111/imre. 12176.
- Bayrakdar, S. & Guveli, A. (2019). The educational consequences of migration for women and men. Migrant and Europe-born Turkish origin people compared to non-migrants in Turkey. *ISER Working Paper Series*, No.2019-08.
- Beauchemin, C. (Ed.). (2018). *Migration between Africa and Europe*. Springer International Publishing.
- Beauchemin, C. (2014). A manifesto for quantitative multi-sited approaches to international migration. *International Migration Review*, 48(4), 1747–7379.
- Beauchemin, C., & Amparo G. F. (2011). Sampling international migrants with origin-based snowballing method: New evidence on biases and limitations. *Demographic Research*, 25, 103–134.
- Bengtson, V.L., Casey E., Norella, C., Putney, N., & Silverstein, M., (2009). A longitudinal study of the intergenerational transmission of religion. *International Sociology*, 24(3), 325–345.
- Borjas, G. J. (1992). Ethnic capital and intergenerational mobility. *The Quarterly Journal of Economics*, 107 (1), 123–150.
- Carol, S. (2014). The intergenerational transmission of intermarriage attitudes and intergroup friendships. The role of Turkish migrant parents. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(10), 1550–1571.
- Castles, S., De Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world*. 5th ed. New York: Palgrave Macmillan.
- Chan, T. W., & Boliver, V. (2013). The grandparents effect in social mobility: Evidence from British birth cohort studies. *American Sociological Review*, 78(4), 662–678. doi:10.1177/0003122413489130.
- Crul, M., & Schneider, J. (2010). Comparative integration context theory: Participation and belonging in new diverse European cities. *Ethnic and Racial Studies*, 33(7), 1249–1268.
- Dustmann, C. (2008). Return migration, investment in children, and intergenerational mobility – comparing sons of foreign- and native-born fathers. *Journal of Human Resources*, 43(2): 299–324.
- Dustmann, C., Itzhak F., & Weiss, T. (2011). Return migration, human capital accumulation and the brain drain. *Journal of Development Economics*, 95(1), 58–67.
- Eroglu-Hawksworth, S. (2018). Trapped in small business? An investigation of three generations of migrants from Turkey to Western Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44, 1214-1232.
- FitzGerald, D. (2012). A comparativist manifesto for international migration studies. *Ethnic and Racial Studies*, 35(10), 1725–1740.
- Ganzeboom, B. G. H., Sozeri, E.K. Guveli, A. & Bayrakdar, S. (2015). *2000 Families: Migration histories of Turks in Europe*, Data Documentation. Amsterdam: VU University of Amsterdam.
- Glass, J., Bengtson, V.L. & Dunham, C.C. (1986). Attitude similarity in three-generation families: Socialization, status inheritance, or reciprocal influence? *American Sociological Review*, 51(5), 685–698.
- Glick, J. E. (2010). Connecting complex processes: A decade of research on immigrant families. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 498–515.

- Guveli, A. (2015). Are movers more religious than stayers? Religiosity of European majority, Turks in Europe and Turkey. *Review of Religious Research*, 57, 43–62.
- Guveli, A., Ganzeboom, B.G.H., Baykara-Krumme, H., Platt, L., Eroglu, S., Spierings, N., Bayrakdar, S., Nauck, B. & Sözeri, E.K. (2017). 2,000 Families: Identifying the research potential of an origins-of-migration study. *Ethnic and Racial Studies*, 40(14), 2558-2576.
- Guveli, A. Ganzeboom, B. G. H., Baykara-Krumme, H., Bayrakdar, S., Eroglu, S., Hamutci, B., Nauck, B., Platt, L. & Sözeri, E.K. (2016). *2000 Families: Migration histories of Turks in Europe*. GESIS Datenarchiv, Köln. ZA5957 Datenfile Version 1.0.0. doi:10.4232/1.12541.
- Guveli, A., Ganzeboom, B.G.H. Platt, L. Nauck, B., Baykara- Krumme, H., Eroglu, S. Bayrakdar, S., Sozeri, E.K. & Spierings, N. (2016). *Intergenerational consequences of migration: Socio-economic, family and cultural patterns of stability and change in Turkey and Europe*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Guveli, A. & Platt, L. (2011). Understanding the religious behaviour of Muslims in the Netherlands and the UK. *Sociology*, 45 (6), 1008–1027.
- Guveli, A. (2011). Social and economic impact of the headscarf ban on women in Turkey. *European Societies*, 13(2), 171-189.
- Hagan, J., MacMillan, R. & Wheaton, B. (1996). New kid in town: Social capital and the life course effects of family migration on children. *American Sociological Review*, 61(3), 368–385.
- Hagestad, G.O. (2006). Transfers between grandparents and grandchildren: The importance of taking a three-generation perspective. *Zeitschrift für Familienforschung-Journal of Family Research*, 18(3), 315–332.
- Herberg, W. (1955). *Protestant, Catholic, Jew: An essay in American religious sociology*. Garden City, NY: Doubleday & Co.
- Hitlin, S. (2006). Parental influences on children's values and aspirations: Bridging two theories of social class and socialization. *Sociological Perspectives*, 49(1), 25–46.
- Hondagneu-Sotelo, P., (1992). Overcoming patriarchal constraints: The reconstruction of gender relations among Mexican immigrant women and men. *Gender & Society*, 6, 393–415.
- Huijnk, W., & Liefbroer, A.C. (2012). Family influences on intermarriage attitudes: A sibling analysis in the Netherlands. *Journal of Marriage and Family*, 74(1), 70–85.
- Ichou, M. (2014). Who they were there: Immigrants' educational selectivity and their children's educational attainment. *European Sociological Review*, 30(6), 750–765.
- Kalmijn, M., Liefbroer, A.C., Van Poppel, F., & Van Solinge, H. (2006). The family factor in Jewish-Gentile intermarriage: A sibling analysis of the Netherlands. *Social Forces*, 84(3), 1347–1358.
- Koenig, M., Maliepaard, M, & Güveli, A. (2016). Religion and new immigrants' labor market entry in Western Europe. *Ethnicities*, 16(2), 213–235.
- Koopmans, R., Michalowski, I., & Waibel, S. (2012). Citizenship rights for immigrants: National political processes and cross-national convergence in Western Europe, 1980–2008. *American Journal of Sociology*, 117(4), 1202–1245.
- Lazerwitz, B., & Rowitz, L. (1964). The three-generations hypothesis. *American Journal of Sociology*, 69(5), 529–538.
- Maliepaard, M., & Lubbers, M. (2013). Parental religious transmission after migration: The case of Dutch Muslims. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(3), 425–442.
- Markides, K.S. (1986). Sources of helping and intergenerational solidarity: A three-generations study of Mexican Americans. *Journal of Gerontology*, 41(4), 506–511.
- Massey, D.S. (1987). The ethnosurvey in theory and practice. *International Migration Review*, 21(4), 1498–1522.
- Massey, D.S., Alarcon, R., Durand, J., & Gonzalez, H. (1987). *Return to Aztlan: The social process of international migration from Western Mexico*. Berkeley: University of California Press.
- Montero, D. (1981). The Japanese Americans: Changing patterns of assimilation over three generations. *American Sociological Review*, 46(6), 829–839.
- Nauck, B. (2001). Social capital, intergenerational transmission and intercultural contact in immigrant families. *Journal of Comparative Family Studies*, 32(4), 465–489.
- Obucina, O. (2013). Occupational trajectories and occupational cost among Senegalese immigrants in Europe. *Demographic Research*, 28(19), 547–580.

- Phalet, K., & Schonpflug, U. (2001). Intergenerational transmission in Turkish immigrant families: Parental collectivism, achievement values and gender differences. *Journal of Comparative Family Studies*, 32(4), 489–504.
- Platt, L. (2007). Making education count: The effects of ethnicity and qualifications on intergenerational social class mobility. *The Sociological Review*, 55(3), 485–508.
- Portes, A., & Rumbaut, R.G. (2001). *Legacies. The story of the immigrant second generation*. Berkeley: University of California Press.
- Schneider, J., & Crul, M. (2010). New insights into assimilation and integration theory: Introduction to the Special Issue. *Ethnic and Racial Studies*, 33 (7), 1143–1148.
- Schönpflug, U. (2001). Intergenerational transmission of values: The role of transmission belts. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32 (2), 174–185.
- Schoorl, J., Heering, L., Esveldt, I., Groenewold, G., Van der Erf, R., Bosch, A., De Valk, H., & De Bruijn, B. (2000). *Push and pull factors of international migration: A comparative report*. Luxembourg: Office for Official Publication of the European Communities.
- Spierings, N. (2015). Gender equality attitudes among Turks in Western Europe and Turkey: The interrelated impact of migration and parents' attitudes. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(5), 749–771.
- Telles, E.E., & Ortiz, V. (2009). *Generations of exclusion: Mexican Americans, assimilation, and race*. New York: Russell Sage Foundation.
- Thomas, W.I., & Znaniecki, F.E. (1918). *The polish peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group*. Boston, MA: Richard G. Badger.
- Vermeulen, H. (2010). Segmented assimilation and cross-national comparative research on the integration of immigrants and their children. *Ethnic and Racial Studies*, 33(7), 1214–1230.
- Wimmer, A., & Schiller, N.G. (2003). Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An essay in historical epistemology. *International Migration Review*, 37(3), 576–610.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Research Article / Araştırma Makalesi

A Critical Discussion on Turkish Students' Thoughts about Syrians over Nation-State Teachings

Ulus-Devlet Öğretileri üzerinden Türk Öğrencilerin Suriyeli Göçmenler Hakkındaki Düşünceleri Üzerine Eleştirel bir Tartışma

Hatice Yaprak CİVELEK¹

¹Istanbul Arel University, Faculty of Science and Arts, Department of Sociology Istanbul, Turkey

ORCID: H.Y.C. 0000-0002-5551-4696

Corresponding author:

Hatice Yaprak CİVELEK,
Istanbul Arel University, Faculty of Science and Arts, Department of Sociology Kemal Gozukara Kampus, Tepekent, Buyuk Cekmece, Istanbul, Turkey
E-mail: hyaprak.civelek@gmail.com

Submitted: 30.11.2018

Revision Requested: 01.08.2019

Last Revision Received: 27.08.2019

Accepted: 18.09.2019

Published Online: 30.12.2019

Citation: Civelek, H. Y. (2019). A critical discussion on Turkish students' thoughts about Syrians over Nation-State teachings. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 105-124.
<https://doi.org/10.26650/JECS2018-0017>

ABSTRACT

This study is mainly based on *chats* with secondary and high school students. The implicit points in their daily complaints about their Syrian peers in neighborhoods were turned into a problematic for a qualitative survey. The students living in the regions in which generally Syrian immigrants are located account for the research group. The results were based on the analysis of the students' letters they wrote to their Syrian peers in the spring of 2018: 150 letters saluting the young Syrians with "Dear my Syrian Friend" are exposed to a discourse analysis. The theoretical structure drawing classical and contemporary Marxist approaches together argues that the relationship between nation-state ideology and education creates a kind of political socialization in response to the ideal value of "fully-democratic education". The salutations and nationalist statements that the students wrote reveal that not any mechanism of acceptance works. The students accuse the Syrians, particularly young men, of being unfaithful to their own country foremost, and of weakening the economy of the country where they took refuge by being a cheap labor force, behaving inappropriately towards the traditional and moral values, becoming a threat to Turkish language, having high fertility, taking over common spaces and behaving loosely.

Keywords: International migration, Syrian Immigrants, education, nation-state

ÖZ

Bu çalışma, ilk olarak, ortaokul ve lise öğrencileri ile yapılan *muhabetlerden* ibaretti. Mahallelerdeki Suriyeliler hakkındaki günlük şikâyetlerinin altındaki örtük noktalar bir kalitatif araştırma sorusuna dönüştü. Genellikle Suriyeli göçmenlerin yerleşmiş olduğu bölgelerde

yaşayan öğrenciler, araştırma grubunu oluşturmaktadırlar. Sonuçlar, 2018 Bahar aylarında, öğrencilerin Suriyeli akranlarına yazdıkları mektupların analizine dayanmaktadır. Genç Suriyelileri "Sevgili Suriyeli arkadaşım" şeklinde selamlayan 150 mektup, söylem analizine tabi tutulmuştur. Klasik ve çağdaş Marksist yaklaşımları birlikte dikkate alan teorik yapı, ulus-devlet ideolojisi ve eğitim arasındaki ilişkinin, "tam-demokratik eğitim" idealine karşılık, nasıl bir çeşit politik sosyalleşme yarattığını tartışmaktadır. Öğrencilerin yazdıkları selamlamalar ve milliyetçi ifadeler herhangi bir kabul mekanizmasının işlemediğini gösteriyorlar. Öğrenciler, Suriyelileri, özellikle genç erkekleri, en başta kendi ülkelerine sadakatsizlikle, sonra sığındıkları ülkenin ekonomisini ucuz iş gücü ile zayıflatmak, Türk geleneksel ve ahlaki değerlerine uygunsuz davranışlarda bulunmak, Türk diline tehdit oluşturmak, yüksek doğurganlığa sahip olmak, ortak yaşam alanlarını ele geçirmek ve rahat davranmakla suçlamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, Suriyeli göçmenler, eğitim, ulus-devlet

1. Introduction

The civil war in Syria began in 2011 and the open-door policy triggering the “protective” and “defensive” nationalist feelings among Turkish people was put into practice right after the Turkish government recognized the Syrian National Council as a political power in Syria. Then, “temporary protection regulation” ensuring non-refoulement became the second official policy (Kirişçi, 2014). Since the year the war began, all Syrian asylum-seekers have continued to benefit from special opportunities like free healthcare and education. The authorities of Turkey’s Disaster and Emergency Management Authority inform that they *house 233,400 Syrian nationals in 21 temporary housing facilities equipped with schools, hospitals and athletic facilities*¹. The UNHCR reports the number of registered Syrian Refugees in Turkey is about 3.639.284² at present, about 659 thousand of this population are teenagers that are between 10-18 years old³. Of these, 381 thousand young Syrians are registered in state schools. Besides, Syrian refugees in Istanbul make up 16 percent of the total Syrian population in the country⁴ and approximately 86 percent of this population has been delivered to five districts: Sultangazi, Küçükçekmece, Bağcılar, Fatih and Esenyurt.

Considering the statistical indicators mentioned above, this study develops a political and pedagogical review on the components of constructing *nationalized minds* by means of a qualitative field study focusing on 13-17 year-old Turkish students. Also, based on a *dyadic* pre-acceptation, developing a concordant theoretical framework is taken as a goal: Firstly, observability of the hegemonic motivations derived from a scheduled collaboration between politics and pedagogy in nation-states; secondly, visibility of the point where the implicit reflections of psychological basis of ideology meet some spatial and social modes of relationship, which both arrange the students’ attitudes towards the Syrians. So, theoretical explanations and practical reflections regarding why and how heartened teenage-students develop attitudes that can be engaged to local, global inequalities and intolerance is the main question of this study.

In the spring of 2018, High Schools in Sultangazi, Küçükçekmece -the districts with the largest number of Syrians - and, in Avcılar –the district with the least number were visited: Imam Hatip schools offering secondary and high school degrees and İnon-İman schools just offering high school degrees. A total of 250 Turkish students were asked to write letters to their Syrian peers that they had seen around almost every day and the Turkish students were not given any leading subject.

All the letters were asked to begin with “Dear My Syrian Friend” preferably, to see how many students would follow the instruction and embrace a constructive approach instead of not filling the page wholly with complaints, critics, accusations, etc. However, in the selected well-written 150 letters, the findings did not give what was expected. The practical phase puts forward a narrative discourse analysis whose results are conglutinated with critical political, pedagogical and sociological perspectives, the effort that is principally demonstrating that the intellectual heritage

1 <https://www.afad.gov.tr/en/2601/Turkey-Response-to-Syria-Crisis>, Last update: August 2017. Visited: 27 October, 2018.

2 UNHCR <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113> Last update: 25 Jul, 2019. Visited: 14. Aug, 2019.

3 Mülteciler Derneği (Refugees Association), The Official Web Site <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> Last update Aug, 2019. Visited: 15 Aug. 2019.

4 *Nearly 538,000 Syrians live in Istanbul, a metropolis with a population of almost 15 million, according to an analysis of data from the Interior Ministry’s Migration Management Directorate.* <https://www.aa.com.tr/en/life/istanbul-home-to-largest-number-of-syrians-in-turkey/1033675>. Visited: 27 October, 2018.

of the Frankfurt School is in charge: The first part develops a theoretical argument which problematizes the strength of nation-state politics –the power in charge- on the pedagogical functioning and its reverberation through the letters. The second part clarifies the key codes⁵ proving the role of *common* pedagogic action in the creation of the “*common sense*” which pushes the intellectuals to think about how ‘good’ would be the quality of the relationship between the thought of “*the State exercises hegemony through schooling*” (Gibson, 1986, p.53) and the unpredictably rising visits of the “strangers”, the immigrants in Turkey.

2. Methodology

The first interest started with observing Turkish teenagers’ behaviors towards their Syrian peers and making short conversations in front of the schools and in schoolyards in Avcılar. In time, this situation led to the longer, more well-considered and structured talks which were concentrated on the overemphasized remarks about risk of witnessing broken national values, with reference to historical victories of the Ottoman Empire, Mustafa Kemal Atatürk and Turkish soldiers.

The longer talks were generally done in the schoolyards, giving opportunity of talking to their class advisor-teachers sometimes. Thus, a qualitative study was designed to reach a larger number of students in which Syrians are most populated and based on collecting letters written to the Syrian peers. 120 letters collected from two Imam Hatip Anatolian high schools and 130 from two Anatolian high schools in the five districts, which all were saluting the person who was written to “Dear my Syrian Friend”. However, just eight letters completely did justice to such a sincere greeting and very shortly, all were students from Imam Hatip Anatolian high schools and, six of them female students. 100 letters were eliminated because they were scribbled, full of swear-words, too short to analyze, etc.

The analyzed ones consist of 77 letters from Imam Hatip Anatolian high schools and 73 from Anatolian high schools. By sex, 83 were male students and 67 female students. They are minimum full-page and providing various ideas and determinations expressed corresponding to language-rules and apprehension. 42 percent of the young participants come from low-income families (subsistence wage and below), the rest can be called middle-income households, but the most are a bit higher than the subsistence wage. Educational levels of their parents are mostly secondary education.

One teacher for each school served as a guide to conduct the research healthily. No one refused to participate in the research. The teachers put their thoughts about the possible reasons for the students’ manners into words sometimes, and some are mentioned in this article.

3. Theoretical Perspective

Before touching on critical pedagogical perceptions, comprehending that nationalism can have possible multiple origins and the discourse of national identity rests on *articulation* is crucial. The social field includes various voices coming from differences; meanings, ideas, identities and practices and, the interactions are not independent from the discourse—*all identity is relational and active*; the steps of *performance*, *connections* and *transformation* attributes to a process of creating new political approaches, claims and demands, which also aims at melting antagonism and reaching the more objective outcome. This is how *hegemony is constituted*, but it should be

---

5 the narratives.

remembered that it is not stable, but *dynamic*⁶ (Laclau, 1985, 2006, 2014; Snir, 2017). Laclau and Mouffe (Thomassen, 2016) has also taken psychoanalysis into consideration as a significant category of the hegemony approach besides linguistics and rhetoric⁷ thus, their ultimate goal is to describe a well-thought-of radical democracy aiming at associating the principle of democratic equality with a pluralist one. Such an impression idealizes to stay in a fully-democratic manner for different identities under the roof of a State. Therefore some of the popular-ideological principles-like nationalism, fascism, leftism- competently articulated in different discursive formations as part of the action of taking away antagonism by the political power in charge in different time-periods as Laclau and Mouffe suggest. Individual or collective subjects take part in such a political articulation, but this is not a coalition or class including any original identity or unification which forces to leave the former identities; the process just creates a hegemonic framework in which the identity of each subject is redesigned and in fact, this approach is associated with the concept of the *constitutional citizenship* idea, referring to protecting citizenship rights, projecting an articulating principle for recognition of group rights (İnce, 2012:193-194). By force of such an object, catching a fully-democratic educational approach at schools will be a political necessity because ideology is generally formed in conscious, where also the harbor of peculiar cultural and historical images and then, one way or the other, they are connected with the common-sense (Hall, 2002, 2008). In other words, the common pedagogic orientation at schools will assist to achieve official ideological goals as accepted in the Althusarian methodology. In view of that, Turkish political systems are historically too far from the mentioned democratic achievement because each has been a representer of a nation-state ideology embracing a monolithic citizenship identity. For instance, the Kemalist political approach has been in favor of an education system training students by religion-free curricula, thus, free-thinking Turkish citizens will be legally or procedurally eligible to advocate civilizational modernity, social homogeneity, solidarity and cultural commonality and a secular Turkish nation-state. Then, the JDP first coming to power in 2002, rushed to question the laicism defined by the constitution, focusing particularly on headscarves and worshipping banned in the schools. The main purpose was announced as growing “religious youth”, and they gave religion a place back in the curriculum of Imam Hatip High Schools, increased the schools’ numbers, then, revised other schools’ curriculums in order to break their secularistic structure (Çakmak, 2009, pp. 826-38). However, when nationalism is the topic, the Constitution provisions unalterably designate the understanding of encouraging minority members to associate with the strength and values of the *universalistic core ethnîe* (Smith, 1986, p.136, Smith, 1991), the best descriptor of *civic* behaviors and relations as well. However, the difference of what the Justice and Development party-JDP has done is to give a more determinative power to Islam, driving forward *both* historical and cultural elements like Ottomanism, Turkish heroism, moral values and traditions in the political, social, communicational and educational fields. In other words, the ‘conservative democracy’⁸ utilizes the thought of revealing antagonism for achieving the “common will” that is perfectly speaking “*the language of common sense or*

6 Thus, one can see that hegemony is a multifaceted practice in which all parties keep renewing themselves under the fluctuating effects of socio-political agenda and, whatever the ideological outcomes especially anticipated by the power in charge, it is unquestionably the voice of *common good* and *common willpower* (Snir, 2017, p. 353).

7 Laclau tried to connect politics/hegemony, psychoanalysis and rhetoric by formalising the categories of each of these fields and exploring the homologies between them. The aim was to show that all aspects of society — language, the psyche and politics— could be understood through a general theory of society. In addition to several pieces engaging with rhetoric (Thomassen, 2016, p.163).

8 The leadership of the Party has titled discourse ‘conservative democracy’.

national will, inhaling the history and culture'. In accordance with this system, each single person in the society will be an unquestioning, conformist citizen who raises the value of the limits of civil life as they are their normal responsibilities, as in Gramsci's literature (Hall, 2002, p.6). In such a case, Laclau (1992) puts forward that the individual is confused and in chaos: Various discourses force individuals to find out the most appropriate places for themselves within those discursive formations, which also are conditional and including chaotic type of relations among the subject positions. So, it is hard to find a logical base for the identity formation. However, for Smith (1991), the logic is built upon the point where the objective elements of social identity like language, religion, ethnicity, borders, common history, symbols, social values, traditions and subjective elements implying the level of internalization, thus, the emergence of a national identity is linked to a strong subjective consciousness and awareness. Here, the crucial point is that, which one, the individual who is a member of a *die-hard* national identity or the one living in a country embracing and experiencing the pluralist, more democratic approach is less in chaos? One letter says that "*I don't know how to think about you or, behave you (an immigrant), you came from a war zone, took refuge in my country, so sad! But, what I feel is just risk, not liking... I will pray for you to go back in the earliest time*" (Age: 15, Sultangazi) may offer a clue for the possible answer.

As in all nation-state contexts in the world, from birth onwards, Turkish citizens have no chance to avoid the politically approved- regular means of nation-state ideology bodily and mentally. Family is always the strongest one; however, the Turkish students whose families are forced-migrants seem more vulnerable to be influenced about protecting the unity of the motherland and language: "*I migrated from Bulgaria; my parents are Turks who value their own identity above everything. We are Turkish citizens. My family members have never stolen, hit on women they look around, and never been granted any privilege. You are pacing around with tons of hair gel on your head, smoking expensive cigarettes, hubble-bubbles left and right! Hello? Your country is in a war! On the other hand, if you are rich, why don't you help your Syrian sisters and brothers begging for money!*" (Zeynep, 16, Avcılar).

Even if the process is interrupted in any ethnic family, like speaking Arabic or Kurdish in the family, the pedagogic techniques at schools getting the students to comprehend social constituents of "being Turk"⁹ will be uninterruptedly available to create the *nationalized minds*. Surely, each student will build up his/her own ideological perspective in time by articulating national fundamentals of the identity with other available popular-ideological principles (like Islamism, leftism, Kemalism, politico-religious etc.). The point is, clearly, the process cannot be associated with a class; it is just about achieving a collective subject for an ideal transformation. That is how the logic of hegemony is constituted in which also politics and economy are shaped, the issue that Gramsci warned humanity about: there is both *domination and consent* (1978). As for the logic of the neoliberal age hegemony, there is not an alternative ideology or counter-culture capable of exerting sufficient attraction on people's minds and spirits to overthrow the neoliberal hegemony (Dardot, 2015)¹⁰, just like what countries like Turkey have experienced. For 16 years, the *not –pluralist-enough* common willpower has been active in Turkey with a dreadfully operating neoliberalism. The ideological interventions are also in every sphere of social, institutional and domestic life. Officially and pro-

---

9 till 7 years old, the age of beginning primary school.

10 Hegemony and Neoliberalism by Pierre Dardot , 15 Nov 12 , Posted under: Contemporary Capitalism.
<https://www.transform-network.net/en/publications/yearbook/overview/article/journal-112012/hegemony-and-neoliberalism/>

foundly the most transformed social institution is education “*as an area of political intervention... as an area of compulsion and inspection... as an ethical position*”. It arranges “*three aspects of experience -truth, power, ethics- and they are very evident in relation to schooling and to the learner,... as a subject of pedagogy in relation to the norm*. Their organization within pedagogical area determines forms of relations to oneself and to others. Accordingly, a teacher can come out as a class model for instance, and Foucault thinks that school appears as an ordinary area of being *divided up, distributed and fixed... comparison and identification* (Ball, 2013, pp. 52-62). Similarly, Gramsci puts forward that education is the central point for the intellectual development leading to the creation of hegemony in comparison with Laclau and Mouffe.

Gramsci's words, “*every relationship of hegemony is necessarily a pedagogical relationship*”, implies an education system grounded on mediocre teaching, the representers of outdated hegemonic set of arrangements, residuals of a *neutral* region, maintainer of the status quo; in short; a droning, in and out-system of the “*organic intellectuals*”¹¹ (Gramsci, 1977, 1978). As a reaction formation, this view can be linked up with Henry L. Giroux's ‘public pedagogy’ concept targeting to pass beyond the limitations of schooling (Giroux, 1999, 2011). As opposed to Laclau, Gramsci considers that ideological discourses reflect some class character; particular ideological elements are embraced, announced and articulated in their “class” discourses, however, closing the doors entirely to the concept of articulation is surely not possible. An organic ideology is the product of “organic intellectuals” through an “articulating principle” which, upon combining the various ideological elements from the discourses of subordinated groups/classes and bringing into being a unified ideological system. Formal education, on the one hand, is the authority of teaching joint ideological ethics and codes (nationalism, fascism, socialism, religion and the like), assuredly in a way that the political power prescribed. On the other hand, schools, manufacturing yards of such an organic ideology, tacitly or overtly, cannot save themselves from facing the students coming from the groups belonging to different class ideologies affiliated to some idiocratical articulations, also what Laclau calls hegemonic fronts (Laclau, Mouffe, 1985, Laclau, Worsham, Olson, 1999, Laclau, 2006, 2014). One historical truth regarding the Turkish-nation state-type of hegemony is that this type has never been set as a good example for democratic empathies demolishing the inequalities and subordination. Correspondingly, the schools became the minor but vital agents of “*the system producing the producers, which is itself constituted by the relationship between the educational system and the family*” (Bourdieu, 1990). Moreover, in line with Foucault, “*schooling as a process is rendered into an input-output calculation*” (2013, p.62). Therefore, this study, besides the family which is one of the perfect ideological instruments, strongly accepts that education as the agent of official pedagogy is the realm of grasping challenges in civil society and everyday life (customs, traditions, religious approaches, the way of acting towards one another etc., may be with cultural or artistic actions) as well as political struggles. Such rationality, for instance, has made the Turkish schoolyards the primary places keeping the hegemonic principles alive and where the identities become more visible: the meanings and differences are noticed; the stigma is born; the discursively desirable consciousness is fashioned as Gramsci puts forward. To put it more explicitly, the schoolyard becomes a setting where ethnic individuals or “non-Muslims” must come to terms with their ethnic identity (Civelek, 2015, p. 155). In

11 In addition to the concept of organic intellectuals, Gramsci defines a category of “traditional intellectuals” who contribute to organic intellectuals’ efforts to maintain capitalist relations, not only with ideological expectations but also with the purpose of using cultural, social and economic tools of the system successfully. In time one from *ulema* (category of traditional intellectuals) can switch to category of organic intellectuals (Gramsci 1977, 1978).

writings of both Edwards (1997) and Verkuyten (2005), the psychological evaluations on loneliness, anxiety, and depression of ethnic children are suggested not to be argued independent from the child's social experiences and discourse. However, this study takes notice of the local teenagers' psychological states, which also cannot be considered independent from the correlation between *know-hows* and the discourse. So, there is a war, but not in the battleground or parliament, but rather in civil society and everyday life, waging over historical heroism, cultural values, traditions, religious values and beliefs, artistic creations, even just words, thus, the educational dimension takes charge with a comprehensive struggle over consciousness (Gramsci, 2000; Giroux, 1999 cited in Snir, 2017, p. 335). How is it possible one cannot see the extensive pedagogical operation that the human bodies are exposed to as the *objects of desire* of politics and representation, just like a *good artwork*?

The analysis of 150 teenagers'/students' letters shows that in Turkey, the large background knowledge that is full of some historical, moral and respectable codes *to save and to defend* generates the national stereotypes or the prospective organic intellectuals that are potentially dedicated and, ready to render service to the ontological issues regarding the *motherland*. Such obsessive patriotists who have *biased* perceptions have no chance to be the *graduates* of a democratic education removing the tension between the nation-state and migrant cultures, between identities and differences (Snir, 2017). Mottola- Poole (2007), in her study on learning about Native Americans in the US, advocates that educators must consider developing his or her knowledge store. At the start, they must go beyond the limits and make their students comprehend the apparatuses of the social relationships creating stereotypes, misrepresentations, and misunderstandings. Erneling (2010) also recommends, 'children can learn by participating in social world, by engaging in discursive activities, because background knowledge, norms and standards of rationality and other norms of intellectual achievement exist in the social world...There are two problems of learning -productivity and the framework- which can be approached and solved without resorting to the troubling assumptions of individualism, mentalism, biologism, and universalism. This is what the socio—cultural or discursive approach does' (p.166). The first problem will end when the learning exceeds the amount of knowledge thought and taught, by noticing and analyzing the different situations, environments, identities; the second one is the historical derivative, which she called *meno* problem: "if the background knowledge includes too much, what we learn repeats what we already know; however, if the background knowledge includes too little, we cannot comprehend anything beyond what we already know" (pp.73-94). The letters honestly conceal the feeling that just like what Wheelis mentioned in 1950s 'full of the unity and wholeness which is based on the harmonization of the behavior, actions and the value judgements of the people' (1958, p.27) and thus, having a strength used for transforming other identities. In other words, the background knowledge so much embraces the conceptualization of nation-state that 'knowledge of power' can simply re-embody itself over ego¹², then, infiltrate into households and social relations. Family and education as the first social institutions where the official ideology is nourished, where the country identity or social identity –mostly ethnic and religious characteristics predominated—are shaped, can come out as the source of judgements against the other. The approaches of the Turkish students to the Syrians, for instance, show that the reciprocal interaction among identity groups is generally based on discovering negative and positive characteristics, however, when it comes to

---

12 Look: Ericson, E.H. 1967. The Problem of Ego Identity. In Identity and Anxiety. ed. M. R. Stein, New York: The Free Press.

national values and a life style in convenient with those, having a common-religion is not enough to live in peace. If one examines the books and/or the curriculums the answer to the question “how do you behave towards a foreigner, a person not being part of your society?” s/he cannot find a lot of room. İstanbul is hosting about 550 thousand ¹³Syrians today and, most of the students *remember* and *reference* how Syria historically betrayed the Ottoman Empire, and just based on this knowledge, they believe that they are so unreliable and dishonorable that if Turkey were to experience exactly the same war, Syria would never open its national borders to the Turkish people, and they add that “Turkish people never escape from a war and leave their lands though.”

Laclau and Mouffe reject every practice feeding inequality and subordination and, therefore they advise articulation of plurality of differences which is expected to make them clearer: *For democratic education to take place, students must perform their discursive identities and... actively engage the question “what does it mean to be me?”*, and improve the most possible linguistic form which is applicable to their social positions and their multifaceted relations with other social positions (Snir, 2017, pp. 358-359). Such a self-discovery action, if the articulation is performed successfully enough, is going to provide to see the discursive identities and show the students a mirror connecting all other faces in one reflection. Therefore, Gramsci attached importance to the relationship between education and articulation, because *self-recognition* means recognizing social identities, capabilities, familiarities, realities, lots of oppression and oppressed (Enstwistle, 1979; Allman, 1988). In other words, it points out the student’s political position and psychological length of belonging and, becoming an agent or small-individual part of an ideological instrument, but the significant fact here is to catch the *public dimension* of articulation, incorporating various discourses to eradicate antagonism, *not* a conventional dimension which is discursively desirable and doing the opposite.

If some words are necessary for teachers, they need to be aware of the difference between oppressors and oppressed, all democratic expectations that can be articulated in order to reach the ideal connections and transformation, which s/he must have politically transformed in advance before supporting the students to be interested in articulation.

4. Narrative Discourse Analysis: The Letters

Ernest Gellner (1964) and Benedict Anderson (1991) point out that there are forms of nationalism changing by countries¹⁴. Turkish nationalism can be related to *Type II*: more aggressive and antagonistic towards the external forces perceiving *a real or imagined threat*, a crisis approaching day by day. Nevertheless, a sneaky but observable rage signifying an imagined threat has taken precedence over the strong nationalist physical attacks. In fact, even if some intellectuals think that it is globalization’s effect on the Muslim world creating hostility against the West and, the prophets of a multicultural life positively claim that the West faces miscegenation produced by the identities stemmed from different civilizations; lots of people are afraid of racial and/or religious conflicts between locals and ‘migrants’ sourced by any nationalist approach. It is possible to observe that members from the dominant cultures try to teach a culturally and ethnically approved citizenship to migrants to get them nationalized (Hutchinson, 2008, pp. 92-93). Turkish locals’

¹³ <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (<https://multeciler.org.tr/eng/>)

¹⁴ There is also Type I, referring to a nationalism focused on building up a strong nation state devoted to a specific idea of nation. However, it has not been not expounded clearly. Moreover, such a classification raises complications in their works. In her large literature, for instance, Anderson puts forward another forms of nationalism, like ethnic nationalism, religious nationalism, Asian form of nationalism and the like.

performances should not be perceived differently, the rage and the effort that is 'normally' included by the process is the same. The letters manifest that this rage would be minimized either by organizing and Turkifying these immigrants as soon as possible or, by putting them into a clearly defined, controllable area, then, in due time send them back to their country. In view of the fact that such demands are reflected by a teenage community, one can feel obliged to seek out a psychological cause in relation to the socialization process, more particularly to *politically-approved* pedagogical instruments.

For Gellner, a national education system refers to a pyramid whose base consists of primary schools and, where the worthwhile political unit is located on the top. To be more exact, education imposes students to the values of the society and nation along with the idea that this is the only world/country you can live in with your identity. (Gellner, 1983, pp.34-36). In addition, Freire (1998, p.4) puts forward that education has been utilized by everyone; parents, business world and society, as an instrument of imposing beliefs and values, so, no one can say it is totally objective and not political. For instance, the official curriculum offered by the Anatolian high schools in Turkey includes *common courses* like Turkish language and literature, religious culture and moral knowledge, history, revolution history and Kemalism, which reflects 152 credit hours towards graduating. The *elective* courses are diction and elocution, Ottoman Turkish, Turkish culture and civilization, history of Islamic culture and civilization, modern history of Turks and the world, elective history, elective Turkish language and literature, and each can have 2 credits minimum, or 4 maximum. However, Democracy and Human Rights is an elective course and the credits provided for it is just four, for the entire high school education. These courses' credits are less in the fine arts high school and social sciences high school (Head Council of Education and Morality, MoE, 2018)¹⁵.

Frisby, in his book "Meeting the Psychoeducational Needs of Minority Students" (2013) touches important points: School psychologists and/or advisory teachers should evaluate their own cultural biases in order to comprehend the interaction between culturally different students (families) and local students, so, change the misperceptions and misbehaviors. No doubt, this point is also related with all the policy makers, who need to see that they create committed believers who believe that they are fighting for national values and symbols.

An acting manager working in an Anatolian high school in Avclar mentions that:

Code Teacher 1. "Yes, we offer elective courses like democracy and human rights, international relations... I also believe these courses can teach our students how to understand and live with "others", you cannot achieve this goal just with the religion lessons... However, most of the elective courses are thought as drudgery and, actually in many high schools, finding a teacher whose profession refers to these subjects is hard... sometimes gym teacher, sometimes science teacher, whoever is available, is charged with teaching them. Mostly, they do their job involuntarily. I admit that we are wrong ...but conditions are not suitable to make an inversion (Philosophy group teacher, acting manager, 46, Avclar).

Meanwhile, the "Education of Democratic citizenship and Human Rights Project", financially supported by the European Union (EU) between 2011-2014, setting side on developing sustainable democratic school environments in both primary and secondary educations and procuring all the academic materials to teach the related courses effectively (Gökçe, 2013, p.260, Council of

---

15 This course captures 80 credits of the total per education period, 32,32, 8 hours per graduate respectively. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_02/21173451_ort_ogrtm_hdc_2018.pdf

Europe, 2014¹⁶) was held. This project involved parents, too. However, the new education perspective embracing global objectives instead of national ones has never achieved the expected goals. A history teacher indicates that

Code Teacher 2. The biggest problem in the history curriculums in secondary and high school education, they have just been dedicated to teach Turkish history.... from Turkic tribes and acceptance of Islam to the last sultan of the Ottoman Empire.... Turks challenging their enemies, which means the rest of the world... So, what the students always remember the Turks and the achieved victories over betrayals of the other states” (History teacher, 37, Imam Hatip Anatolian High School, Sultangazi)

İnal (2008) puts forward that, curriculums, with all knowledge and values –*ideological expectations* should also be added- they include, are political instruments and cannot be opened to changeable, rational and dialectic challenges. On the contrary, they are predetermined and dominant. So, the so-called globally arranged curriculums are overall reflecting a kind of manipulation that is beneficial to keep “others” out of a real dialogue. Because foreigners, like ethnics or immigrants, happen to become the cause of instability. In fact, there is a fear of loss. That fear includes losing culture and identity. Under such conditions, the intended curriculum divides the school environment into two groups: oppressors who says “we are not the same!” and oppressed.

Freire adds one of the basic elements in the relationship between oppressors and oppressed is prescription. Every prescription points out the truth that one individual’s choice is imposed by another individual, thus, one’s conscious that is prescribed, starts to get adapted to the prescriber. Thus, the performances of individuals who are oppressed and subordinated are actually prescribed, and determined by the oppressor’s principles (Freire, 1970, p.27). The letters implicitly notify a *fear of freedom* of the major (oppressing) groups, in such an immigration case, fear of culture, fear of identity, fear of language and the like and, surely submit a prescription telling the Syrian immigrants how to live with Turks in Turkey, which are specified below:

The belief that each Turk is endowed with a military essence and bravery is generally based on ‘becoming a society having lots of ancestors making history’. The most mentioned charismatic leader on the letters is Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938) with his two well-known statements: ‘Motherland is chastity and honor!’ and “If the matter is motherland, the rest is just details”.

Code. 1. “90 years ago Mustafa Kemal established a new state. We have never given up protecting it. In the past, while we were just 9-10 persons, we stood up to and protected our motherland... You escaped from your county during a war... how unacceptable! If the matter is motherland, the rest is just details!” (Ayça, 16, Küçükçekmece)

Code. 2. “Dear my Syrian friend, I never call “nation” the one consisting of the people not knowing to fight for their motherland. A nation without a motherland? ...not possible. Motherland is chastity and honor! We cannot understand those who left their integrity behind and escaped. So, you are not one of us!” (Servet, 16, Sultangazi)

Code.3. “Dear Syrian friend, we are sorry for the terrible events in your country. Your land belonged to our ancestors and it had been commended to you. But you couldn’t protect it really well. Moreover, you abandoned it.” (Ahmet,15, Sultangazi)

16 Council of Europe, Democracy page. Turkey. Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi http://www.edchreturkey-eu.coe.int/Description_TU.asp

Landwehr is crucial; territorial integrity of the state depends on the number of citizens showing loyalty to it. The immigrants officially accepted into the Turkish Republic are expected to assimilate and be absorbed into the Turkish culture at the earliest, however, in today's context, the "disorganized mobilization of the immigrants" is sooner or later a threat to the existing balance of social structure -remarkably, the students prefer to say 'social structure' instead of 'social life'. Moreover, the continuity of an uncontrollable dispersion of the immigrants is the focus to blame governmental authorities.

Code. 4. "If you look at the history, these people had betrayed the Ottoman Empire. Now, your people are everywhere; in parks, cafes, bus stations... They do not look like they ran-away from a war, they feel really comfortable around, as if this country belonged to them forever. I don't want them to be exonerated of taxes or any payment. Remember you are just guests in this country..." (Erdoğan, 17, Avcılar)

Code.5. "As a result of incorrect political implementations, Syrians came and settled in our lands, now we are experiencing the results: I feel upset and annoyed that they walk around freely as a Turkish young man. Our ancestors made history! They changed a nation's life; they changed the world, moved heaven and earth! Our ancestors and every legendary step they took have been discussed in schools, universities during the classes. What are these people doing here and, they are too disorganized! If this is a way of governing a society, so risky for the social structure and balance! Some Turkish people will marry Syrian women and we will turn into Arabian people! (Ahmet, 17, Küçükçekmece)

The letters remark three main factors jeopardizing the social structure: a) higher fertility rates of Syrian women b) their neglectful behaviors 'as if their country was not a war zone' and expansionist manners c) increasing number of people speaking and/or using Arabic language for 'running business':

Code.6. "Syrians left their country and took refuge in ours. That must not be happening like that. All the Syrians are here in Turkey, not in Syria. They are everywhere. We cannot walk safely on the streets, because there are a lot of Syrian thieves around and, also there are adult beggars who force the little children to beg on the streets and at the metrobus stations. How dare you give them Turkish citizenship?! The government must do something showing that it thinks of its own citizens' benefit and safety more than everything!" (Fatma, 15, Avcılar)

Code.7. "Look around, no security! Actually this indignation is not against you, it is against the government that has not succeeded in organizing the migration flows from Syria. We cannot find any answers for our questions, so, we keep questioning you. You cannot perpetuate your own traditions in Turkey. Your clothes, behaviors, manners... all must be in accordance with Turkish traditions. I am sorry; I don't like you (Batu, 16, Sultangazi)

Code. 8. How stupid to consider giving them Turkish identity cards! Why? They need to return to their country after the civil war, but all the government considers is its own future... because they need votes! Our ancestors fought for years and became martyr or veterans; they risked death for these lands! (Mustafa, 17, Sultangazi)

The president brought you to the country and is not interested in whatever you have done to the country. They have been given you various rights that we don't have ... We should be equal; they must pay taxes and have the same educational opportunities as us. Look at that, they made us refugees in our own country. Stop the proliferation of Arabic! If they commit an offense, they are forgiven, whereas they should be deported or imprisoned. Every government has the rise time and the fall time... So, this situation is an emotional investment for the future (Süleyman, 15, Sultangazi).

The key solution for ‘improper activities’ of the Syrians is to teach them moral living arrangements, however, they have to keep in mind that they are a ‘long-term but temporal... so, not real’ part of Turkish social structure.

Code.9. “This is not the way of living in our country. You must embrace our traditions or you must revise yours to make them more similar to ours. Otherwise, if you and your people keep not obeying our rules, the security problem will arise more and more” (Ali, 17, Küçükçekmece).

Code. 10. “We understand you, it is not easy to leave a whole life behind and going to another country. But see the uneasiness, unemployment, robbery, the begging! ... Instead of escaping, you should have protected your country. But you fouled it. Now you are fouling Turkey. Either the Syrians learn about our traditions or they will go back to their own country. (Sedat, 15, Küçükçekmece)

Code. 11 “In fact the situation is related to the government giving Syrians the right to Turkish citizenship. Syrians live together in the suburbs and this makes it hard for them to adapt earlier. Your people keep causing security problems. Moreover, most of them are poor, uneducated or less educated. Some go and do illegal jobs and cause other security problems” (Kübra, 14, Sultangazi).

Code. 12. Even I call you “guests”, our government is not acting you like you are guests, that’s why you think that we need to keep in step with you. You absolutely damage our culture. You escaped from a war and I really understand that, but I cannot toss out how you damage our economy; rents are now higher, unemployment is getting higher... We are fighting for you there, so, not laughing at you my brother! You must be assimilated, you should learn how to live in conformity with the Turkish culture (Hasan, 17, Küçükçekmece).

Language is considered to be a benchmark of national identity: Turkish schools predominantly teach Turkish to maintain the Turkish identity and culture, so, everyone who wants to live in Turkey has to make an effort to learn the language and find a place in the culture.

Code.13. You have to protect your people, the Syrian women in this foreign country, instead of doing bad things. We need to see that we are all human before race, ethnicity and denomination. What Atatürk said: How happy is s/he who can say I am a Turk. If you see yourself as a Turk, if you love this country as much as you love yours, if you accept our Islamic values and traditions and can speak our language, you are Turkish hereafter. This is the only way to be loved in my country (Dilek, 15, Sultangazi).

Code.14. You should not be unconcerned with the subsidies and tolerance to me. It seems like peace is a lost concept... We will prove together that it is not lost my friend. I know you are learning my language slowly, that means we can talk about all this stuff in the future (Ayşe, 16, Avcılar).

Besides fertility behavior of Syrian women, the risk of ‘turning into Arabic people’ has another dimension: The Arabic nameplates on the shops. They also make the students ask questions about the Kurdish people living in Turkey who, for centuries, have limited rights about using their mother tongue. Then, the African-black people living in Istanbul for years, their adaptive behaviors are *praiseworthy!*

Code. 15. Those who lose their language will lose their country in the foreseeable future... There are Arabic name plates on the shops and stores –which, by the way, they open them without paying taxes-and everywhere. This is unfair to our Kurdish people who have lived in this coun-

try for all eternity, and they have no right to use Kurdish nameplates. I don't understand if they are refugees or us!" (Sultan, 16, Sultangazi)

Code. 16. It is totally wrong to let them hang on Arabic nameplates; letting the Arabic nameplates become widespread. Our culture and traditions will be under risk. If they want to live in this country, they can live like the black people, some of them are students, some are buying watches and all are really well-behaved, honest and respectful, which is so praiseworthy" (Osman, 16, Küçükçekmece).

Code. 17. Even our Kurdish citizens speak Turkish and do not use Kurdish nameplates on their shops. It is unacceptable for me to see Arabic nameplates on the shops belonging to the Syrian migrants. If they want to live in my country -I will never accept to cohabit with them by the way- they have to show respect to the language I speak and the culture I was born in. I don't want to live within an Arabic culture which is gradually becoming widespread (Harun, 16, Sultangazi)

Jacob and Luedtke (2018, p.ix) suggest that while a 'foreign other' is perceived as a threat towards the integrity, sovereignty, and economy of the nation state', the locals first feel the risks of losing their jobs, breaking down of living quarters, daily routines and the peace they are accustomed to.

Code.16. There are Turkish people unemployed because of cheap Syrian labor force. The financial and emotional damage they cause is unmeasurable. (Hüseyin, 17, Sultangazi)

The Syrian peers are reprimanded about the Turkish soldiers fighting in the Afrin military operation, and the democratic stand of the Turkish people during 15 July Coup Attempt on all occasions:

Code.17. I admit that you are our guests and my people have never turned away from people who are in need. But no one says that my country is a strong or developed country neither economically nor politically. Yes, you are our guests but you make my country face unemployment and expensiveness. There are Turkish soldiers who are martyred in your lands, Afrin, you owe them a prayer at least. Besides, we, Turks, give our lives to our homeland; this is what we did during the Independence War. Maybe you should think of going and fighting for your homeland" (Ayşe, 16, Avcılar).

Code.18. I think that the Turkish government bestows a privilege on Syrian people, more than its own citizens. My country always have had unemployment problems, it is a crisis actually...now you Syrians are getting employed instead of the Turkish individuals who graduated from high schools or universities. I never say that you have to starve, but after the war, you must go back to your country and the government should clean up this country of the Syrians!" (Orhan, 16, Küçükçekmece).

On the other hand, the students believe that their Syrian peers have too many privileges when it comes to education, too. Although also for the Syrian young immigrants, getting in the University Entrance Exam for Foreign Students arranged by the Council of Higher Education is obligatory, what the students claim is they have been effortlessly accepted to the Turkish universities.

Code.19. We have been studying 12 years in order to get in a university, but somebody like you, one who is completely a stranger to my culture and educational system, comes and gets into the universities in my country easily! This is plagiarism! (Zübeyde, 17, Küçükçekmece)

Code. 20. I don't like Syrians, honestly. Since you arrived in my country, our soldiers have been

fighting in Afrin, in your country! In addition, while you are not studying so hard, our young people are not allowed to enter the exam, just because s/he is late just a minute. How unreasonable and redundant! (Hale, 15, Sultangazi)

Code. 21. *The rights given to you are too many and unnecessary. I am in 11th grade now and will enter the university exam next year, maybe I will be accepted by an undistinguished university while a Syrian-Arab will be getting trained as a full scholarship student in a better university; this is clearly not fair! (Veli, 16, Küçükçekmece)*

Code. 22. *We are trying hard to have a profession but you are having it without exams or you know, effortlessly... I hope, you would go back to your country in peace. (Kübra, 17, Avclar)*

The letters, including the ones coming from Imam Hatip Anatolian High Schools, commonly account almost all the historical periods; Cengiz Khan, Seljuks, Ottoman sultans, Atatürk and the Independence War besides the holiness of Anatolian lands and being Turk. The pedagogic construction of a nation-state ideology is apparent but, as Arslan states, it is possible in reading Islamic components over the moral anticipations and activities. Although Islam has been measured as a national characteristic and offering a form of life making no sharp differences between people from different ethnic origins or religions, the student letters pay no attention to a *religious fellowship* because these *Muslim foreigners* are so disrespectful to the Turkish national and cultural values (2017, pp. 334-36). The students indicate that they find them ‘different’ because ‘they did not risk death for Syria and behave so unconcernedly that the Syrian boys put so much hair-jells, entertain on the beaches and parks, smoke hubble-bubbles around, irritating Turkish girls by their looks etc. Some are asking “how can someone whose country is under fire do all this?” ; some are comparing their behaviors to *other localized foreign people’s* attitudes for overrating the condemnation; some try to stay moderate but keep mentioning similar problems they see. So, the query policy of all the critics is full of the traces of nation-state teachings, not totally of being Muslim.

Code. 24. *First of all I have not behaved so bad with the Syrians my friend but I don’t like them. We share the same religion but I cannot see if there is a remarkable religious fellowship between us. You are not like us, we would die for our motherland, but your people escaped! Remember 15th July! We fought for our freedom, for a democratic regime! I reject the idea that I am a racist, I am not a racist. There are lots of foreign people living in Istanbul for years and they are from different countries. There are Africans, Europeans, the people who belong to different religions, there are atheists, I never have bad thoughts about them. You, Arabs, even if you are Muslims, are different... different and behave unacceptably comfortable! (Ali, 16, Küçükçekmece).*

Code. 23. *You take refuge in our motherland but you have to remember that you are also Muslim, and this means you cannot betray us. You have to love and save our country, too. (Ayşe, 14, Sultangazi)*

Code. 25. *I am questioning our religious fellowship. Read the Turkish history and learn about the fighting soldiers and Turkish people for their freedom bravely. What are you and your young relatives doing here? There are young Syrian men everywhere. I don’t understand why they left their own country behind... why are they in my country? (Fidan, 16, Avclar)*

Code. 26. *There is nothing like Turks, Syrians or whatever. We are like sisters and brothers who have gathered under the sacred flag of Islam... We have to protect each other. The rents are higher, everywhere is crowded, unemployment is too high, whatever... and everyone can see why we don’t want your people in this country... some world affairs. If we keep doing this, it is clear what will happen to us after death! (Ayşe, 16, Avclar).*

The necessity of showing 'empathy' towards the Syrian immigrants is mentioned in all the letters; *it is essential, but hard!* So, the question is what makes it hard? The letters actually draw attention to three determinants: the news disseminated by Turkish media, the parents' attitudes and social circles. Here the point is Turkish media has not been successful in shaping neither the teenagers' nor their parents' understandings of the problems such as being a refugee, international or forced migration. Whereas, political decision-making processes, migrants' locations, social needs must be told by the media tools, the construction of the language must be sensitive and explanatory and, even the images must be chosen cautiously.

Code. 27. I don't understand why my people are making life so hard for you...They are angry with you because of the bad political regime and because you left your country during the war. They say "this is absolutely not what Turks do when a war is a topic!" They always mention how Turkish people are great, while they need to develop empathy...Yes, it is really hard to get used to your existence in this country; Different culture, different denomination, different language, etc.. But there are different ethnic groups living in Turkey; Jews, Armenians, Hindus... they can, always...But everybody must be equal, never one group is given more rights than the other groups.. right? (Nergis, 15, Küçükçekmece).

Code 28. First, Selamünaleykum¹⁷ to you all. You have escaped from a terrible war, lost your fathers, mothers, sisters, sons, some other relatives. They bomb your houses while you are at home, the fireballs passed over your heads... So, we received you with open arms and hospitably...We meet almost everywhere and we never have a conversation. I witnessed some conflicts between my Turkish friends and the Syrians on the street, but ok., it's over... Honestly, I don't like Syrians but I have to be respectful. Some of you are cold in these bad weather conditions, feel desperate and poor. May be someday we would experience such things and call you for help. Showing empathy towards you is important. (Hatice, 16, Avclar)

Code.29. Feeling empathy towards Syrians is too hard for me but I have to appreciate my country's effort which is aiming to help them. On the other hand, what we need to see is thankfulness; but these people are dragging us towards a chaos. Although we give them a chance for a new life, they make our lives more difficult. You are our guests but, why do you make uncomfortable my people, who embrace you perfectly? You get our blood up! If I were you, I would put my heart and soul into fighting the enemies. I see you are settled in this country, you opened some shops, bought cars, houses... Look at the situation: as if we were guests, and you were not! (İhsan, 17, Sultangazi).

Code.30. There is lot of words to say actually, this page is not enough... The fact remains that if we left you, the Syrian people, out, how are the next generations going to act towards strangers; what if they would naturalize such a behavior not contending pity or empathy? (Ali, 17, Sultan-gazi)

Laqueur's study perfectly summarizes these findings: *'The existence of a relatively homogeneous, self-reproducing group routed in shared values, with the sense of its own uniqueness and importance that are worth preserving, with a history, sense of shared fate, elements of shared culture, and a territorial referent that figures in its identity and history-these broadly describe what citizenry of a state "should" be'*. (Keely, 1996, p.1050). The analysis of a certain ideological context is associated with a nation, common identity, language, consciousness and a political

---

17 "peace be upon you" in Arabic

program or project; also by taking inspiration from Smith's understanding of *nationalism* (1991). The teenagers' responses to the flow of refugees confirm that they lean towards a nation-state ideology or, an *organic ideology* as Gramsci foresees. When the results of any international migration facts are argued, even if it is a matter of displacement, the immigrants are expected to assimilate, that is to say, to 'normalize' or 'naturalize'.

5. In Lieu of Conclusion

Bourdieu (1984) puts forward "*The relative weight of home background and of formal education (the effectiveness and duration of which are closely dependent on social origin) varies according to the extent to which the different cultural practices are recognized and taught by the educational system, and the influence of social origin is strongest — other things being equal — in 'extra-curricular' and avant-garde culture.*" (Bourdieu as cited in Olivier, 2017, p.3). While Rancière thinks over Bourdieu's and Passeron's concepts, and suggests that one should accept the formative power of culture, feel the weight of types of socialization and habitus, see the schools as the forms of reproducing inequality, not democracy surely (Raci re; 2007, pp.62-64). Gibson claims that no state –irrespective of economic organization, capitalist or socialist- intends to establish schools which subvert its purposes, values, ideals. Schools are consciously set up and funded in the belief that they will support and maintain the state's aims and beliefs, thus, the rules of the pedagogic system and curriculums are written for only the *insiders* (1986, p.49). Schwarz, by mentioning the code defining the best insiders in the National Education Policy Review of the Turkish Ministry of Education "*Atatürk's nationalism defined in the Constitution...who adopt, protect and develop the national, ethical, spiritual, historical and cultural values of the Turkish nation, who love and elevate their families, homeland and nation, who are aware of their duties and responsibilities to the Republic of Turkey... and who behave accordingly*" (June 2005, p. 4-5) suggests that even "*the establishment of independent schools offering a different curriculum and pedagogical program has not been possible in Turkey ...integration of concepts of alternative education into the national predefined schooling system is difficult*" (2011, p.8) . According to Freire, *the word is the essence of dialog and has two dimensions: reflection and action*. These two generate praxis. If one neglects action and gives priority to reflection, this produces only "grumble", if one neglects reflection but just embraces action, this makes *dialogue* impossible and serves to create virtual ways of thinking. So, nobody can speak about "transforming the world". *Dialogue* in this setting means "confronting people" and during this confrontation, if some people do not violate other people's rights, the dialogue is real. In short, the curriculums and programs included by national pedagogy should avoid to radicalize the masses. Here, in this article, the main assertion, *highly centralized Turkish education system can produce unpermissiveness towards 'outsiders'*, has been supported by the most prominent details in the student's statements: a) All Turkish students do a comparative analysis of national histories and, a final result is that Syrians do not have a history of glorious victories, not as brave as Turks because they run away instead of defending their motherland, they flee their country during a war. b) The Syrian immigrants are immediately obliged to learn and speak Turkish and to give up speaking Arabic and/or using Arabic nameplates on the stores or shops they have opened, otherwise the risk of proliferation of Arabic is possible c) They have to remember that there is a due-date, they will return someday. Behaving "too comfortable" and disrespectful creates an insecure environment for Turkish people d) Turkish traditions and social structure are exposed to risk of breaking down as well as the Turkish language e) The government is responsible for granting privileges to facilitate

adult-Syrians' economic and social lives and Syrian students' educational lives. The policy-makers cannot organize the immigrants well and do not watch the socio-economic consequences of their existence. Arslan (2017, pp. 334-36) asserts that recently and widely Islam has been dis-coursed in association with state, land and history and, most of the evaluations on Islam include ideas on re-producing Ottoman traditional life. Even the Ottomans' approach does not target an authoritarian manner, a society constructed on a racial base and monolithic approach, the indigen-ousness has begun to argue over Islam for over ten years and, the central state confers the responsibility of bringing in a *desired* moralism and an *understanding of indigen-ousness* to the education system, in which the moralism already represents Islam. The student letters clearly show that cultural, economic and social orders are the consequences of such a knowledge con-structing autonomy in association with the historical context that fashioned itself, Gramsci's lit-erature says the same thing. Then it seems it is '*capable of providing a summarized understanding and explanation for the contradictory and complex historical movement of its time*' (1999, p. 141 as cited in Ferreira Jr. & Bittar, 2008, p.3). That means any interference, in the Turkish case, the locals who have *biophilia* that the knowledge intrinsically bestows face with the Syrian immi-grants, is carefully filtered by a set of ideological-natural surroundings.

Nationalism can generate a particular pattern of behavior which basically provokes an an-ti-immigrant feeling (Kellas, 1991, p.29). The analysis of the letters lays bare that in composition of the returns of historical, cultural, ideological and neoliberal processes, the widespread peda-gogic practice takes place as a result of socialization –or psychologically, learning experience– which does not let young Turkish minds develop positive perceptions towards the Syrian immi-grants. The system does not seem so close to the articulation method needed for a fully democrat-ic education, but good enough for generating antagonism.

Smith explains nationalism as 'a social and political movement to achieve the goals of the nation and realize its national will' (Smith, 1991, p.72). Clearly, the Turkish training system is in charge of being part of such a movement for reproducing the national identity with the patriotism to death and loyalty to the history and socio-cultural symbols especially like traditions, customs, language and ethnicity, which brings about a fear of loss inwardly and ethnocentrism to a certain extent.

References

- Allman, P. (1988) "Gramsci, Freire and Illich: Their contributions to education for socialism". In Tom Lovett, (ed) *Radical approaches to adult education: a reader*. London: Routledge.
- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (A. Tümertekin, Trans.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Anderson B. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. New York: Verso Books.
- Arslan, A. (2017). *Modern dünyada Müslümanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ball, S. J., (2013). *Foucault, power and education*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. (R. Nice, Trans.). Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (2012). *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Civelek, H. Y. (2015). Ethnicity, language, education: Confrontation of mother tongue and government's language within ethnic households. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları*. 51, 2015–1.
- Çakmak, D., (2009). Pro-Islamic public education in Turkey: The Imam Hatip schools. *Middle Eastern Studies*. 45(5), 825–846.
- Erneling, C. E. (2010). *Towards discursive education, philosophy, technology and modern education*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edwards, D. (1997). *Discourse and cognition*, London: Sage.
- Entwistle, H. (1979). *Antonio Gramsci: Conservative schooling for radical politics*. London: Routledge.
- Ferreira, Jr. A., & Bittar M. (2008). Education from the Marxist perspective: an approach based on Marx and Gramsci. *Interface* 4 (no.se, Botucatu). http://www.scielo.br/pdf/icse/v12n26/en_a14.pdf.
- Freire, P (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.
- Freire (1998). *Teachers as cultural workers-Letters to those who dare teach*, Boulder, CO, USA: West View Press.
- Frisby, C. L. (2013). *Meeting the psychoeducational needs of minority students. Evidence –based guidelines for school psychologists and other school personnel*. New Jersey: Wiley Publications.
- Gibson, R. (1986). *Critical theory and education*. London: Hodder & Stoughton.
- Gellner, E. (1964). *Thought and change*. Chicago: Chicago University Press.
- Gellner, E. (1983). *Nations and nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Giroux, H.A (1999). *The mouse that roared. Disney and the end of innocence*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Giroux, H.A. (2011) *On critical pedagogy*, N. Y. & London: Continuum/Bloomsbury.
- Gramsci, A. (1977). *Antonio Gramsci, Selections from political writings (1910-1920)*. Hoare & Matthews, J. (Eds.). New York: International Publishers.
- Gramsci, A. (1978). *Selections from political writings (1921-1926)*. Hoare, Q. (Ed.). New York: International Publishers.
- Gramsci, A. (1999). *Prison notebooks of Antonio Gramsci*. Q. Hoare & G. N. Smith (Eds. & Trans.). London: ElecBook.
- Hall, S. (2002), Gramsci and us. In J. Martin (Ed.) *Antonio Gramsci: Critical assessments of leading political philosophers*. London and New York: Roudledge. 227–238.
- Hall, S. (2008). Kültürel çalışmalar ve teorik mirası. In S. Çelenk & A. E. Arslan, (Trans.) S. Çelenk (Comp.), *İletişim çalışmalarında kırılmalar ve uzlaşmalar*. Ankara: De Ki yayınları.
- Hutchinson, J. (2008). Milliyetçilik, globalizm ve medeniyetler çatışması. In U. Özkırımlı (ed.) *21. Yüzyılda milliyetçilik*. (pp.77–101). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ince, B. (2012). *Citizenship and identity in Turkey: From Atatürk's republic to the present day*. London. New York: I.B. Tauris.
- İnal, K. (2008). *Eğitim ve ideoloji*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Jacob F., & Luedtke A. (2018). Introduction. In F. Jacob and A. Luedtke (Eds.). *Migration and the crisis of the modern nation state?* (pp. v-xiv). Delaware: Vernon Press.

- Keely, B. C. (1996). How nation states create and respond to refugee flows. *The International Migration Review*. 30(4), 1046–1066.
- Kellas, J. G., (1991). *The politics of nationalism and ethnicity*. London: Macmillan.
- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin ötesine geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli mülteciler" sınavı*, Ankara: Booking Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Haziran.
- Laclau E. (2006). Why constructing a people is a main task of radical politics? *Critical inquiry*. 32(4), 644–680.
- Laclau E. (2014). Antagonism, subjectivity and politics. In *The rhetorical foundations of society*, (pp. 101-125). London: Verso.
- Laclau E., & Mouffe C. (1985). *Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. New York: Verso.
- Laclau, E., & Worsham, L. & Olson, G. A. (1999). Hegemony and the future of democracy: Ernesto Laclau's political philosophy. In G. A. Olson & L. Worsham (Eds.), *Race, rhetoric, and the postcolonial* (pp. 129–64). Albany: State University of New York Press.
- Mottola-Poole, C. (2016). The United States: Learning about Native American. In R. Guyver. (Ed.) *Teaching history and the changing nation-state.transnational and intranational perspectives* (pp. 141–158). NY:Bloomsbery
- Olivier, B. (2017). Bourdieu, Rancière, Inequality and Education, *Koers-Bulletin for Christian Scholarship* 82(1). <https://doi.org/10.19108/KOERS.82.1.2315>
- Rancière, J. (2007). *Siyasalın Kıyısında*. (A. U. Kılıç, Trans.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Schwarz, I. (2011) *Educational governance in Turkey? A centralized national education system under the influence of civil society and international organizations*. London School of Economics and Political Science. Selected Dissertational Papers. <http://www2.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/ContemporaryTurkishStudies/Working%20Papers.aspx>
- Smith, A. D. (1986). *The ethnic origins of nations*. Oxford: Blackwell.
- Smith, Anthony D. (1991). *National identity*. London: Penguin.
- Snir, I. (2017) Education and articulation: Laclau and Mouffe's radical democracy in school. *Ethics and education*. 12(3), 351–363.
- Thomassen, L. (2016). Hegemony, populism and democracy: Laclau and Mouffe today. *Revista Española de Ciencia Política*. Núm. 40. Marzo, pp. 161–176. <http://doi.org/10.1080/17449642.2017.1356680>.
- Ramos Jr. V., (1982). The concepts of ideology, hegemony, and organic intellectuals in Gramsci's Marxism. *Theoretical Review*, 27. March-April. Retrieved from : <https://www.marxists.org/history/erol/periodicals/theoretical-review/1982301.htm>.
- Wheelis, A.B. (1958). *The quest for identity*. New York: Norton.
- Verkuyten, M. (2006). *The social psychology of ethnic identity: European monographs in social psychology*. Hove & N.Y: Psychology Press, Taylor & Francis Group.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Dış Ticaret ve Göç İlişkisi Üzerine Bir Çekim Modeli Analizi: Almanya Örneği

Analysis of Gravity Model on the Relationship Between Foreign Trade and Immigration: The Case of Germany

Halil ÖZEKİCİOĞLU¹ , Semanur SOYYIĞIT²

¹Akdeniz Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Antalya, Türkiye

²Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Erzincan, Türkiye

ORCID: H.Ö. 0000-0003-4499-0168
S.S. 0000-0002-5679-6875

Corresponding author:

Semanur SOYYIĞIT,
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Yalınbağ Kampüsü, Erzincan, Türkiye
E-mail: semanur.soyyigit@erzincan.edu.tr

Submitted: 28.02.2019

Revision Requested: 09.04.2019

Last Revision Received: 02.09.2019

Accepted: 04.09.2019

Published Online: 22.10.2019

Citation: Ozekicioglu, H., Soyyigit, S. (2019). Dış ticaret ve göç ilişkisi üzerine bir çekim modeli analizi: Almanya örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 125-143. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0015>

Öz

Küreselleşme sürecinde ülkelerin daha entegre bir yapılanmaya gitmesiyle birlikte ülkeler arasındaki iktisadi faaliyetlerin hacminde olduğu kadar insan hareketliliğinde de önemli artışlar meydana gelmiştir. Konuya Avrupa Birliği kapsamında bakıldığında, birlik içerisinde Almanya'nın bir cazibe merkezi özelliği taşıdığı görülmektedir. Zira 2017 yılı itibarıyla birlik içinde en fazla göç alan ülkenin Almanya olduğu, göçün büyük kısmının ise Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gerçekleştiği görülmüştür. Teorik açıdan ise bir ülkeye gerçekleşen göçün, o ülkenin dış ticareti üzerinde etkili olduğu bilinen bir olgudur. Çeşitli kanallar aracılığıyla göç, ülkenin gerek ithalatını gerek ihracatını arttırabilmektedir. Bu kapsamda, bu çalışmada Almanya'nın Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden 2000-2016 döneminde aldığı göçün, ülkenin dış ticareti üzerinde etki yaratıp yaratmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Panel çekim modeli ile gerçekleştirilen analiz sonucunda söz konusu dönemde Almanya'nın adı geçen ülkelere aldığı göçün ülkenin ithalatı ve ihracatı üzerinde anlamlı bir etki oluşturmadığı bulgusu elde edilmiştir. Buna karşılık, Almanya'nın ihracatı üzerinde ülkelerin Gümrük Birliği'ne üyeliklerinin ve GSYH'lerinin pozitif, kişi başına düşen gelir düzeylerinin ve Almanya ile aralarındaki uzaklığın ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, dış ticaret, Avrupa Birliği, panel çekim modeli

ABSTRACT

With the transformation of countries into a more integrated structure through globalization, there has been a significant increase in the mobility of humans as well as volume of economic activities among countries. When the issue is considered within the scope of EU, it is seen that Germany is a center of attraction. As of 2017, it was observed that Germany was the country with the highest number of immigrants in the union and most of the migration was from CEE countries. In this context, the aim of this study is to examine whether the migration Germany got

from CEE countries in the period of 2000-2016 has had an impact on the foreign trade of the country. As a result of analysis carried out with the panel gravity model, it has been found that the migration Germany got from the mentioned countries does not have a significant effect on the import and export of the country. On the other hand, it has been concluded that membership of origin countries to the Customs Union and GDP levels has a positive significant impact on Germany's export, whereas per capita, income levels of origin countries and distance between origin countries and Germany has a negative significant effect.

Keywords: International migration, Foreign trade, European Union, panel gravity model

EXTENDED ABSTRACT

Although there has been an environment in which global neo-mercantilist protectionist policies have increased in recent times and the countries have further tightened immigration policies, the increase in bilateral trade and migration among the countries remains the two most important results of globalization. Some authors who address the relationship between these two outcomes of globalization have developed a theory that a country's migration affects trade activities between the host country and the emigrant source country. Gould (1991) stated that this relationship could be realized through two mechanisms. The first is the increase in the import of the host country from the source country as a result of migrants carrying their consumption habits to the host country. The other mechanism is that transaction costs incurred in the process of acquiring information and establishing a trade relationship will be reduced due to immigrants. This is the reason why immigrants' native language is frequently used and known in the host country and that migrants carry information about their consumption preferences in their own countries to the host country. It is stated that bilateral trade between countries will increase by means of these interaction mechanisms.

In the literature, a large number of empirical studies were encountered, which examined the relationship between international trade and international migration for different countries. In these studies, the bilateral trade relations between the immigrant-receiving country, which is a center of attraction, and the emigrant countries were analyzed. From this point of view, this study aims to examine the relationship between international trade and migration for Germany, which is the center of attraction of Europe. Germany is the country with the highest number of immigrants among the European Union countries and the share of Central and Eastern European (CEE) countries is very high among the emigrant countries in Europe. In view of this situation, in the study, it was aimed to examine whether the migration of Germany from the mentioned countries was effective in the foreign trade activities with these countries.

CEE countries, based on the definition of the OECD have been determined as Albania, Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Hungary, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia, Estonia, Latvia and Lithuania. In the study covering the data set from 2000 to 2016, a panel gravity model was used.

In the study the dependent variables are export and import while the independent variables are the number of immigrants, GDP and per capita GDP of the emigrant countries, the distance between the host country and emigrant countries, and the dummy variable which represents the Customs Union memberships of the countries.

In the study, which was modeled for both export and import, findings showed that there was not any significant relationship between the migration and foreign trade of Germany. In the study, which was modeled for both export and import, findings showed that there was not any significant relationship between the migration to Germany and the foreign trade of Germany with CEE countries. On the other hand, GDP, per capita GDP, distance and dummy variables were found to be significant in the model in which export is the dependent variable. According to this, a positive relationship was found

between the GDP level of CEE countries and Germany's exports in accordance with theoretical expectation. On the other hand, there is a negative relationship between GDP per capita in CEE countries and Germany's exports, contrary to theoretical expectation. Accordingly, per capita income, which represents the level of welfare in CEE countries, reduces imports from Germany. This situation, which is contrary to theoretical expectation, is thought to be related to the fact that these countries are former Soviet Union countries. The distance variable has a negative effect on the export, in line with the expectation. The dummy variable added to determine the impact of the Customs Union membership of the CEE countries revealed a statistically significant and positive relationship. In other words, countries' membership to the Customs Union positively affects the export of Germany. In the import model, only the Customs Union dummy variable was significant. Accordingly, the membership of the CEE countries to the Customs Union has an increasing impact on Germany's imports.

In summary, it can be stated that Germany did not see an increase in exports from migration. On the other hand, it can be stated that both sides of the relationship are benefiting from regional integration through Customs Union membership.

1. Giriş

Uluslararası göç hareketlerine dünya ticareti açısından bakıldığında, gerek nitelikli işgücü gerek kompleks ticari ağların oluşumuna verdiği katkı nedeniyle bu katkının ölçülmesinin oldukça önemli ve zor bir olay olduğu görülmektedir. Göç alan ülke bakımından, ticarete konu olan mal ve hizmetler büyümeye olumlu katkı sağlamak ve kalkınma seviyesinin sürdürülmesinde önemli yapıcı etkiler ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalarda göç olayının ekonomik olarak göç alan ve veren ülkeler bağlamında olumlu/olumsuz etkilerinin (milli gelir, yabancı sermaye, istihdam, vergileme, sosyal güvenlik, ithalat-ihracat, işletme sayısı, büyüme, ticaret ağı..vb) genel olarak incelendiği görülmektedir.

Göç ile ilgili geliştirilen temel teorilere bakıldığında, Ravenstein'in (1885), göçmenlerin gidecekleri yer konusunda rasyonel olarak yaptıkları bir fayda-maliyet hesabı bulunduğunu ileri sürdüğü çalışması karşımıza çıkmaktadır. Kişisel fayda-maliyet hesabı noktasında Ravenstein'in teorisi, neo-klasik ekonomik temelli göç çalışmalarına zemin hazırlamıştır. Ancak Ravenstein'in çalışmaları dönemin sosyolojik ve ekonomik özelliklerini taşıdığından, bu çalışmaların günümüz göç hareketlerini açıklamakta yetersiz kaldığı değerlendirilmektedir. Uluslararası göç ile ilgili temel kaynaklardan bir diğeri olan ve Lee (1966) tarafından geliştirilen teoride, göçün itici ve çekici sebepleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yaklaşımda insanları kırsal alanlardan iten "itici faktörler" ile kentsel alanların cazibesini arttıran "çekici faktörler" üzerinde durulmaktadır. Teoriye göre göç, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte topraktan kopuş sürecini yansıtmaktadır. Buna göre, göç etme kararına ve göç sürecine etki eden faktörler dört başlık altında özetlenebilir (Lee, 1966): yaşanılan yer ile ilgili faktörler, gidilmesi düşünülen bölgeyle ilişkili faktörler, aradaki engeller ve kişisel faktörler. Göçle ilgili Ravenstein ve Lee'nin kuramları temelinde oluşmaya başlayan literatür, ilerleyen yıllarda daha da genişlemiştir. Petersen (1958), Stouffer (1940), Wallerstein (1974), Frank & Gills (1996) gibi yazarlar küreselleşme bağlamında gelişen kapitalist dünya ekonomisi ve ticaretinin merkez-çevre ülkeler arasındaki ilişkiler şeklinde geliştiğini ve göç olgusunun merkez ülkeler lehine olduğunu ileri sürmüştür. Zolberg (1983), Castles & Miller (1998), Crisp (1999), Wilpert (1992) ise göç sistemlerini mikro ve makro boyutta incelemiş, özellikle göç alan ve veren ülkeler bağlamında ağ teorisini tartışmıştır.

Bu kapsamda, bu çalışmada Avrupa'nın orta gelir düzeyindeki Orta ve Doğu Avrupa (Central and Eastern European – CEE) ülkeleri için bir çekim merkezi olan Almanya'ya söz konusu ülkelerden gerçekleştirilen göçlerin, bu ülkeler ile Almanya arasındaki ticaret üzerinde etki oluşturup oluşturmadığı çekim modeli kullanılarak incelenmek istenmiştir. Aynı zamanda söz konusu ticareti etkilemesi muhtemel olan ülkeler arası ticaret anlaşmaları, coğrafi uzaklık gibi faktörlerin etkileri de kullanılan model kapsamında incelenmektedir. Bu amaç doğrultusunda, çalışmada öncelikle bu alanda yapılmış çalışmaları özetleyen literatür araştırmasına yer verilmekte, Almanya ile CEE ülkeleri arasındaki göçün niteliğine ilişkin mevcut görünüm sunulmaktadır. Kullanılan analiz yöntemine, çalışmanın hipotezine ve veri setine ilişkin açıklamalara yer verildikten sonra, elde edilen bulgular sunulmakta ve tartışılmaktadır.

2. Literatür Araştırması

Göç ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi birbirinden farklı açılardan ele alıp çekim modeli ile inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı ticarete konu olan malın niteliğine vurgu yapmaktayken, bir kısmı göçün geldiği ülkeler açısından bir değerlendirmeye yönelmişlerdir. Bazı çalışmalar ev sahibi ülkenin aldığı göçün niteliği bakımından konuya yaklaşımlardır. Bunların dışında, AB üyesi ülkelerin aldıkları göçün ticaret ile ilişkisini inceleyen

çalışmalara da sıklıkla rastlanmaktadır. Çalışmanın bu kısmında söz konusu ampirik çalışmaların bulgularına değinilmektedir.

Göç ve ticaret ilişkisini ticarete konu olan malın niteliği bakımından inceleyen çalışmalardan biri, aynı zamanda bu ilişkiyi inceleyen öncü isimlerden sayılabilecek olan Gould'un (1991) çalışmasıdır. Gould, Amerika ve Kanada arasındaki göçün iki taraflı ticaretin geliştirilmesinde önemli rol oynadığını, buna karşılık bu etkinin mamul tüketim malları ticaretinde üretici malları ticaretine kıyasla daha güçlü olduğunu ortaya koymuştur. Göçün vasfı derecesini de dikkate alan çalışmada, vasfı derecesinin Kanada'nın ticaretinde pozitif bir rol oynarken, ABD ticaretinde negatif etki yarattığı sonucu elde edilmiştir. Bunun yanında çalışma bulguları, göçmenlerin ev sahibi ülkede kalma sürelerinin ihracat üzerinde pozitif, ithalat üzerinde ise negatif bir rol oynadığını da ortaya koymuştur. Ticareti yapılan malın niteliği bakımından gerçekleştirilen çalışmalardan bir diğeri, Mundra'nın çalışmasıdır. Mundra (2005) yaptığı çalışmada, ABD'deki göçün ticaret üzerindeki etkisi 1973-1980 dönemi kapsamında dinamik sabit etki modeli ile incelenmiştir. Bulgular, göçün nihai mal ve ara malı ithalatı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu, fakat ihracat açısından yalnızca nihai mallar üzerinde pozitif etki ortaya koyduğunu göstermiştir. Bu da göçmenlerin, ana ülkeleriyle bilgi ve iletişim kanalı sağlayarak, nihai mallarda ABD ticaretine katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

Literatürde ev sahibi ülkenin aldığı göçün niteliği bakımından etkileri inceleyen ampirik çalışmalar da mevcuttur. Martin-Montaner, Requena, & Serrano'nun (2014) çalışmaları, göçün ticaret üzerindeki etkisine göçün eğitimsel ve mesleki niteliği açısından yaklaşan çalışmalardan biridir. Buna göre; eğitim seviyelerine göre yapılan inceleme, göçün ticaret üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğunu açıklamazken; meslek kategorilerine göre yapılan inceleme sonucunda ise yönetim kategorisindeki göçün ticaret üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur. Bu alandaki bir diğer çalışmada, Kim & Lim (2016), göçmenleri vasıflı ve vasıfsız olmak üzere ikiye ayırmış ve 1999-2010 dönemi kapsamında Kore'nin 42 ticaret ortağını içeren bir analiz gerçekleştirmişlerdir. Çalışma bulguları, vasıflı göçün Kore'nin ana ülkeden yaptığı ithalatı arttırdığı sonucunu ortaya koymuştur.

Bazı çalışmalarda ise coğrafi olarak belli bir ülkeden ya da bölgeden gerçekleşen göçün ev sahibi ülkenin dış ticareti üzerindeki etkileri ampirik olarak incelenmiştir. Girma & Yu (2000) İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinden ve bu topluluk dışından Birleşik Krallık'a gerçekleştirilen göçün, Birleşik Krallık'ın ticareti üzerindeki etkisini ayrı ayrı incelemişlerdir. Analizde topluluk dışındaki ülkelere gerçekleşen göçün ihracatı geliştirici anlamlı bir etkisi varken, topluluk ülkelerinden gerçekleşen göçün ihracat üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, Birleşik Krallık'ın eski kolonilerinden gerçekleşen göçün, ev sahibi ülke ile ana ülke arasındaki işlem maliyetlerini azaltıcı yeni bir bilgi sağlamadığı şeklinde açıklanmıştır. İthalat için elde edilen sonuçlar ise topluluk üyesi olmayan ülkelere gerçekleşen göçün ithalatı destekleyici olduğunu, buna karşılık topluluk üyesi ülkelere gerçekleşen göçün ithalatı azaltıcı etki oluşturduğunu ortaya koymuştur. Faustino & Leitao (2008), Portekiz'in iki taraflı ticareti ile göç stoku arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemişlerdir. Analiz sonucunda Portekiz'in göç stokunun ülkenin ihracatı, ithalatı ve endüstri içi ticareti üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Analiz bulguları göçün Latin ülkelerden gelmesinin, Latin olmayan ülkelere gelmesi durumuna göre ticaret üzerinde daha fazla etki yarattığı sonucunu ortaya koymaktadır. Ülkeler arasındaki uzaklığın ticaret üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu sonucu elde edilmiştir. Analiz sonucunda genel olarak hem ev sahibi ülkenin hem de kaynak ülkenin göçten kazançlı olabileceği, bu nedenle serbest bir göç politikasından çekinilmesi gereği ol-

madığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu anlamda özellikle göçün niteliğinin önem kazandığı ifade edilmektedir. Garmaza (2011), 155 ülkeden İsveç'e gerçekleşen göçün İsveç'in ticareti üzerindeki etkisini 1980-2010 dönemi kapsamında çekim modeli ile incelediği çalışmasında, göçmenlerin ülkenin ana ülke ile olan ihracatında ve ithalatında pozitif yönde etki oluşturduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, Afrika'dan göç edenlerin İsveç'in ihracatı üzerinde en büyük etkiyi yaratan grup olduğu, buna karşılık Avrupalı göçmenlerin ise ithalat üzerinde en büyük etki yaratan grup olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Karagöz (2016) ise 15 OECD ülkesindeki Türk göç stoku ile iki taraflı ticaret arasındaki ilişkileri 2000-2012 dönemi kapsamında çekim modeli ile analiz etmiştir. Analiz bulguları göçün gerek ihracat gerek ithalat üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca ev sahibi ülkelerin ekonomik büyüklüğünün pozitif yönde, uzaklığının ise negatif yönde anlamlı etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

AB ülkelerinin aldığı göç ile dış ticaretleri arasındaki ilişki de ayrı bir inceleme konusudur. Bu konuda yapılan ampirik çalışmalardan birinde Cernosa (2011), AB-15 ülkeleri ile bu ülkelere göç veren ve bu ülkelere doğrudan yabancı yatırım alan 71 ticari ortak arasındaki ticari açıklık, göç ve doğrudan yabancı yatırım ilişkilerini çekim modeli ile analiz etmiştir. AB-15 ülkelerinin bütün ülkelerle, gelişen ülkelerle, yeni üye olan 12 ülke ile ve aday ülkeler ile olan ilişkileri ayrı ayrı ele alınmıştır. Analiz bulguları yeni aday 12 ülkenin AB-15 ile ilişkilerde en yüksek göç potansiyeline sahip ülke grubu olduğu, bu ülkelerin aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımlara ve ticarete açıklık anlamında da en yüksek değere sahip olduklarını ortaya koymuştur. Aday ülkeler ise AB-15 ile olan ticarete en yüksek ticaret sergileyen ülke grubu olmuştur. Casi (t.y.), 17 AB ülkesi ile AB-27 ülkelerine en çok göç veren AB üyesi olmayan 10 ülke arasındaki ticaret ve göç ilişkisini 1997-2006 dönemi kapsamında incelemiştir. Sonuçlar göçün Avrupa ülkelerinin ihracatı üzerinde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Bu çalışmalar dışında, iç göçün ticaret üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Bratti, Benedictis, & Santoni'nin (2014), İtalya'da il düzeyinde göçün ticaret akışı üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmaları sonucunda, göçmenlerin hem ihracat hem ithalat üzerinde pozitif etkiye sebep oldukları, ancak göçmenlerin ticareti arttırıcı etkisinin mekânsal olarak azalma eğiliminde olduğu, hatta büyük etnik topluluklar belli bir ilden uzaklaştıkça ticaret saptırıcı etki yoluyla negatife dönüştüğü bulgusuna ulaşmışlardır. Ayrıca göçmenlerin ticaret üzerindeki etkilerinde de heterojen bir yapı olduğu bulgusuna ulaşan yazarlar, düşük gelirli bölgelerden gelen göçmenlerin ticaret üzerindeki etkisinin daha büyük olduğunu ortaya koymuşlardır.

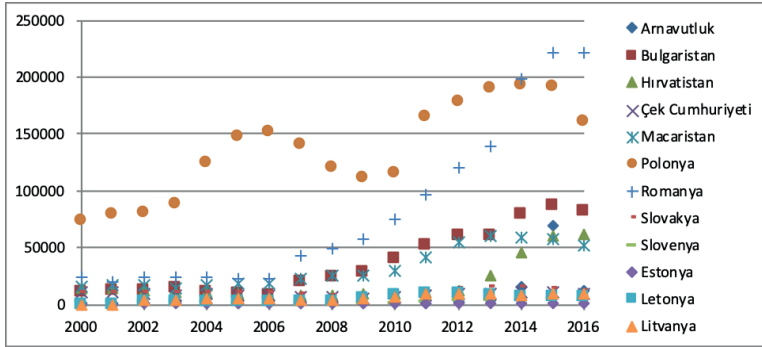
Bunlara ilaveten, ülkelerin genel olarak aldığı göç ile ticareti arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar da mevcuttur. Bu tür bir çalışmada Blanes – Cristobal (2008), İspanya için göç ve ticaret arasındaki ilişkiyi 1995-2003 dönemi kapsamında çekim modeli ile analiz etmiş; analiz sonucunda göçün hem ihracat hem ithalat ile pozitif olarak ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu ilişkinin arkasında yer alan mekanizmanın bilgi etkisi (yani göçmenlerin ürünler ve sosyal-politik kurumlar hakkında ilave bilgiye sahip olmaları) ve sosyal ve etnik ağ etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Hatzi Georgiou (2010), İsveç ve 180 ülke arasındaki göç ve ticaret ilişkisini 2002-2007 dönemi kapsamında incelemiştir. Sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki ortaya koymuştur. Bir diğer ifadeyle, yabancı ülkelere İsveç'e yerleşen kişiler, ana ülke ile ev sahibi ülke olan İsveç arasında bilgi akışı sağlayarak, ticareti etkilemektedirler. Bu çalışmada, kullandığı model takip edilen Piperakis, Milner, & Wright (2003) ise çalışmalarında, Yunanistan'a gerçekleştirilen göçün Yunanistan'ın iki taraflı ticareti üzerindeki etkisini, 1981-1991 dönemi kapsamında panel veri çekim modeli ile analiz etmişlerdir. Göçün, Yunanistan'ın ihracatı üzerinde pozitif etkiye sebep olurken, ithalatı üzerinde herhangi bir etki oluşturmadığı sonucuna ulaşmış-

lardır. Dolayısıyla, göç Yunanistan'ın ihracatı üzerinde işlem maliyetlerini azaltıcı bir etkiye sahiptir. Bölgesel ticaret politikalarının ticaret-göç ilişkisi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulgusu elde edilmemiştir.

Literatür araştırması ile farklı ülke örnekleri kapsamında, göç ile dış ticaret arasında anlamlı bir etkileşim olduğu ifade edilebilir. Bu etki üzerinde ev sahibi ülkenin aldığı göçün eğitim düzeyi, mesleki niteliği ve milliyeti gibi özelliklerinin yanı sıra; ticarete konu olan malın niteliğinin de belirleyici olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmada ise Almanya'ya Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden gerçekleştirilen göçün, Almanya'nın dış ticaretine etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Ampirik çalışma bulgularından önce, Almanya'nın gerek Avrupa genelinden gerek söz konusu ülkelere aldığı göçün niteliğine ilişkin birtakım istatistiklerin incelenmesi, bulguların değerlendirilmesi sürecinde faydalı olacaktır.

3. Almanya'ya Avrupa Ülkelerinden Gerçekleştirilen Göç

Grafik 1'de CEE ülkelerinden Almanya'ya gerçekleşen göç sayısı 2000-2016 itibarıyla verilmektedir. Buna göre, en fazla göç belirgin biçimde Polonya'dan gerçekleşirken, Romanya'dan gerçekleşen göç ise özellikle ülkenin Avrupa Birliği'ne kabul edildiği 2007 yılından itibaren hızlı bir yükselişe geçmiştir. 2014 yılından sonra ise CEE ülkeleri içerisinde Almanya'ya en fazla göç veren ülke olmuştur. Bu iki ülkeyi Bulgaristan takip etmektedir. Bulgaristan'dan Almanya'ya gerçekleşen göçte de ülkenin birliğe üye olduğu tarih olan 2007'den itibaren bir yükseliş gözlenmektedir.

Grafik 1: CEE Ülkelerinden Almanya'ya Göç

Kaynak: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG> (14.02.2019)

Tablo 1'de ise Almanya'ya Avrupa içerisinden gerçekleştirilen göçün eğitim düzeylerine göre dağılımı ve işgücüne katılımı ile ilgili bilgi sunulmaktadır.

Tablo 1: Almanya'da yaşayan Avrupa kökenli göçmenlerin eğitim durumlarına göre işgücüne katılma oranları (%)

	ISCED 0/1/2	ISCED 3/4	ISCED 5/6
Çalışan	41,7	65	74,7
İşsiz	10,4	8,8	5,4
Aktif olmayan	47,9	26,1	19,9
Toplam göçmen içindeki pay	48,5	39,4	12,1

Kaynak: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG> (14.02.2019)

ISCED 0/1/2 erken çocukluk eğitimi, ilköğretim ve alt ortaöğretimi; ISCED 3/4 üst ortaöğretimi; ISCED 5/6 ise yükseköğretimi temsil etmektedir¹.

Tablo 1'e bakıldığında, Almanya'ya Avrupa içinden göç edenlerin eğitim durumlarının yaklaşık yarısının (% 48,5) ilköğretim ya da alt ortaöğretim düzeyinde olduğu; yaklaşık % 40'ının ise üst ortaöğretim düzeyinde olduğu söylenebilir. Buna karşılık, yükseköğretim düzeyinde olanların payı ise % 12 civarındadır. Göçmenler içerisinde işsiz olanların payı eğitim düzeyi arttıkça azalmaktadır. Göçmenler içerisinde aktif olmayanların payı da eğitim düzeyi arttıkça azalmaktadır.

Tablo 2: Avrupa'dan Almanya'ya gerçekleştirilen göçün meslekler göre dağılımı

Meslekler	Pay
Zanaat ve ilgili esnaf	24,1
Basit meslekler	22,7
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	16,4
Hizmet çalışanları ve mağaza satış çalışanları	14,4
Teknisyenler ve yardımcı profesyoneller	11,3
Profesyonel	6,7
Memurlar	4,50
Yasama görevlileri, üst düzey yetkililer ve yöneticiler	-
Vasıflı tarım ve balıkçılık kesimi çalışanları	-
Silahlı kuvvetler	-

Kaynak: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG> (14.02.2019)

Avrupa içerisinden Almanya'ya gerçekleştirilen göçmenlerin hangi meslek kollarında faaliyet gösterdiklerine ilişkin Tablo 2'ye bakıldığında ise bu nüfusun ağırlıklı olarak çok nitelikli sayılmayacak alanlarda çalıştığı söylenebilir.

Bu tablodan hareketle, küreselleşmenin kaçınılmaz iki sonucu olan uluslararası ticaret ve göç arasındaki ilişkilerin Almanya için incelenmesi bu çalışmanın hipotezini teşkil etmektedir. İncelenen tablo ve grafikler, Avrupa ülkelerinden Almanya'ya ağırlıklı olarak düşük eğitim düzeyine sahip ve çok fazla vasıf gerektirmeyen işkollarında çalışan nüfusun göç ettiğini göstermektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra merkezi ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşayan bu ülkelerden de Almanya'ya göç oranı oldukça yüksektir. Buradan hareketle, söz konusu göçün Almanya'nın dış ticareti üzerinde bir etki oluşturup oluşturmadığı incelenmektedir.

4. Metodoloji

Göçle ilgili literatürde ikili ticaret etkisinin belirgin şekilde tartışıldığı görülmektedir. Özellikle, göçmenler gittikleri ülkeye kendi ülkelerindeki ilişkilerin zenginliğini ve bilgiyi götürmektedirler. Bazı yazarlar bu kişisel bağlantıların, büyük ölçüde birleştirildiğinde ticareti artırabileceğini ve dolayısıyla ev sahibi ülkeye faydalı olabileceğini düşünmektedir (Shellito, 2015). Diğer bir olumlu etki ise verimlilik ve nitelikli göçmenlerin harcama kabiliyetleri ve ekonominin çeşitli sektörlerindeki profesyonel uzmanlıklarıdır. Avrupa ekonomisi için bilgi tabanlı olması ve göçmenlerin hangi sektörler için işe alındıkları Avrupa'nın ekonomik refahı için hayati öneme sahiptir (Georgiev, 2011).

Çekim modeli ise ticaretin analizinde Tinbergen'den itibaren kullanılagelen bir modeldir. Tinbergen, Newton'un çekim modelinin ülkeler arasındaki ticaret akışlarını ölçmek için kullanı-

1 <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf> (14.02.2019)

labileceğini belirtmiş; Newton'un, cisimlerin birbirlerini kütleleri ile doğru, aralarındaki uzaklık ile ters orantılı olarak çekmesi olarak ifade edilen genel çekim yasasından esinlenilerek oluşan bu fikir, daha sonra birçok iktisatçı tarafından ampirik çalışmalarda kullanılan bir model haline gelmiştir.

$$F_{i,g} = G \frac{M_i M_j}{D_{ij}^2} \quad (1)$$

$$F_{ij} = G \frac{Y_i Y_j}{D_{ij}^2} \quad (2)$$

Eşitlik (1)'de gösterilen Newton'un yasasını açıklayan denklemde F çekimsel gücü, M kütle-yi, D uzaklığı ve G ise çekim sabitini ifade etmektedir. Bu ilişkinin ticaret ilişkilerine uyarlanmış türü ise Eşitlik (2)'de gösterilmektedir. Bu eşitlikte, F_{ij} i ülkesinden j ülkesine yapılan ticareti (ihracat ya da ithalat), Y ekonomik büyüklüğü (GSYH gibi), D i ve j ülkeleri arasındaki uzaklığı ve G çekim sabitini temsil etmektedir. Bu eşitlikten de anlaşıldığı üzere, ülkeler arasındaki ticaret ülkelerin ekonomik büyüklüğü ile doğru, coğrafi uzaklık ile ise ters orantılıdır (Esteve, Albentosa, & Dios, 2017). Bununla birlikte, daha sonrasında çekim modeli geliştirilmiş; ülkelerin buldukları coğrafya, sahip oldukları kültür, ülkeler arasındaki iki taraflı ticaret anlaşmaları gibi başka açıklayıcı değişkenler de modele dahil edilmiştir. Bu açıklayıcı değişkenler 'ülkeye özgü' ve 'ilişkiye özgü' olmak üzere iki biçimde ifade edilebilir. Ülkeye özgü açıklayıcı değişkenler arasında GSYH'ye ilave olarak nüfus, coğrafi bölge, ülkenin bulunduğu kıta, denize kıyısının olup olmaması, ülkelerin ortak sınırı olup olmaması gibi değişkenler yer almakta iken; ilişkiye özgü değişkenler arasında ülkelerin coğrafi yakınlığı, koloni bağlantıları, bölgesel ticaret anlaşmaları, ortak dil, din, para birimi ya da ortak bir geçmiş olup olmadığı gibi değişkenler bulunmaktadır (Duenas & Fagiolo, 2011).

Daha sonrasında, çekim modeli göçün de ticaret üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik olarak genişletilmiştir. Göç ile uluslararası ticaret arasındaki etkileşimi incelerken, Gould'un (1991) görüşlerine bakmak faydalı olacaktır. Gould, göç ile iki taraflı ticaret akışı arasındaki etkileşim mekanizmasının iki genel kategoride ele alınabileceğini belirtmektedir. Bu mekanizmalardan ilkinde göre, göçmenlerin kendi ülkelerindeki tüketim alışkanlıklarını beraberlerinde taşımaları göç alan ev sahibi ülkenin bu ürünlere ilişkin ithalatını arttıracaktır. Diğer mekanizma ise yabancı piyasaya ilişkin bilgi edinilmesi ve ticari ilişkilerin kurulması yolu ile işlem maliyetlerinin azalacağını ve göç alan ve veren ülkeler arasındaki ithalat ve ihracatı arttıracığı düşüncesi üzerine kuruludur. Göçmen bağlantılarının bu işlem maliyetlerini azaltmaları ise birkaç yolla gerçekleşebilmektedir. Bunlardan ilki, göçmenlerin ana dilinin ev sahibi ülkede daha fazla kullanılması ve bilinir hale gelmesiyle birlikte iletişimden kaynaklanan ticaret maliyetlerinin azalması şeklinde gerçekleşebilir. İkinci olarak, malların ana ülkede ve ev sahibi ülkede farklılaştırılmış olması ve göçmenlerin kendi ülkelerindeki ürünler ve tercihler hakkında ev sahibi olan ülkeye bilgi taşımaları durumunda, ev sahibi ülkede bu pazar için bilgi toplamanın maliyetleri de azalmış olacaktır. Bu kapsamda, bu çalışmada 2017 yılında AB ülkeleri içerisinde en fazla göç kabul eden ülke olan Almanya² ele alınmakta; CEE ülkelerinden Almanya'ya gerçekleştirilen göçün, Almanya'nın ithalatı ve ihracatı üzerindeki etkisi incelenmektedir. OECD'nin tanımından hare-

2 <https://www.thelocal.de/20180412/growth-in-germanys-foreign-population-driven-by-immigration-from-eastern-europe> (8.2.2019)

ketle³, CEE ülkeleri Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya ve Litvanya olarak belirlenmiştir.

Çalışmada Almanya'nın CEE ülkelerine ihracatı ($Ln\dot{I}hr$) ve bu ülkelerden ithalatı ($Ln\dot{I}th$) doğal logaritmik formda bağımlı değişken olarak modele dahil edilmiştir. Bağımsız değişken olarak ise Almanya'nın CEE ülkelerinden aldığı göç ($LnGöç$), CEE ülkelerinin GSYH ($LnGSYH$) ve kişi başına düşen GSYH ($LnKBDG$) düzeyleri, Almanya ve CEE ülkeleri arasındaki coğrafi uzaklık ($LnUzaklık$) doğal logaritmik formda kullanılırken; CEE ülkelerinin Gümrük Birliği'ne üyelikleri de gölge değişken olarak modele eklenmiştir. Çekim modeli uygulanan çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin daha detaylı açıklamalar ve veri kaynağı Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3: Değişkenlerin tanımı ve kaynağı

Değişken adı	Değişken tanımı	Veri kaynağı
$Ln\dot{I}hr$	Almanya'nın CEE ülkelerine ihracatının doğal logaritması	Birleşmiş Milletler veri tabanı
$Ln\dot{I}th$	Almanya'nın CEE ülkelerinden ithalatının doğal logaritması	Birleşmiş Milletler veri tabanı
$LnGöç$	CEE ülkelerinde doğup Almanya'ya yerleşen kişi sayısının doğal logaritması	OECD veri tabanı
$LnGSYH$	CEE ülkelerinin GSYH düzeylerinin doğal logaritması	Dünya Bankası
$LnKBDG$	CEE ülkelerinin kişi başına GSYH düzeylerinin doğal logaritması	Dünya Bankası
$LnUzaklık$	CEE ülkelerinin başkentinden Almanya'nın başkentine olan uzaklığın doğal logaritması	CEPII veri tabanı
GB	CEE ülkelerinin Gümrük Birliği'ne üyelikleri	

Çekim modelinin uygulandığı farklı çalışmalarda farklı bağımsız değişkenlerin de modele eklendiği görülmekle birlikte, bu çalışmada değişkenlerin seçiminde Piperakis et al.'in (2003) kullandığı, Eşitlik (3) ve Eşitlik (4)'te yer alan modeller dikkate alınmıştır. Veri ulaşılabilirliği nedeniyle analiz dönemi 2000-2016 olarak belirlenmiştir.

$$Model 1: Ln\dot{I}hr_{it} = \gamma_0 LnGöç_{it} + \beta_0 LnGSYH_{it} + \beta_1 LnKBDG_{it} + \beta_2 LnUzaklık_{it} + GB + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$Model 2: Ln\dot{I}th_{it} = \gamma_0 LnGöç_{it} + \beta_0 LnGSYH_{it} + \beta_1 LnKBDG_{it} + \beta_2 LnUzaklık_{it} + GB + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

Eşitlik (3) ve Eşitlik (4)'te GSYH, ticaret ortağı ülke ekonomisinin hacmini; kişi başına düşen gelir, ticaret ortağı ülkedeki refah düzeyini; uzaklık değişkeni, ticaret ortağı ile aradaki coğrafi uzaklığı temsil etmektedir. Göç değişkeni, ticaret ortağı ülkede doğmuş olup Almanya'da yaşayan kişi sayısını temsil etmektedir. CEE ülkelerinin Gümrük Birliği sürecine dahil olmalarının, Almanya'nın dış ticareti üzerindeki etkisini de ölçmek amacıyla, ülkelerin üyelik süreçleri gölge değişken olan GB değişkeni ile modele dahil edilmiştir. Burada ticaret ortağı ülkenin GSYH'sinin Almanya dış ticareti üzerinde pozitif etkiye sahip olması beklenmektedir. Kişi başına düşen gelirin bir refah göstergesi olduğu ve refah düzeyi yüksek ülkenin de uluslararası ticarete daha açık olacağı düşüncesinden hareketle, bu değişkenin pozitif etki oluşturması beklenmektedir. Uzaklığın ülkeler arasındaki ticareti azaltıcı bir faktör olmasından hareketle, bu değişkenin dış

3 <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=303> (8.2.2019)

ticaret ile negatif bir ilişkiye sahip olması beklenmektedir. Gümrük Birliği'ne dahil olma sürecinin ise dış ticareti kolaylaştıracağı düşüncesinden hareketle, pozitif katsayıya sahip olması beklenmektedir.

Bu çalışmada ticaret ve göç ilişkisi, çekim modeli kullanılarak statik panel veri analizi ile incelenmektedir. Panel veri analiz yöntemi, hem zaman serisi hem yatay-kesit veriyi içermesi nedeniyle daha fazla veri ile araştırma yapma imkânı sağlamaktadır. Böylelikle bağımsız değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantı derecesi azalmakta ve yapılan tahminlerin güvenilirliği artmaktadır. Aynı zamanda sadece yatay kesit veri ya da sadece zaman serisi kullanılarak çözülemeyecek olan iktisadi sorunların analiz edilmesine olanak sağlamaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016). Sunduğu avantajlar sebebiyle de iktisadi olguların analizinde sıklıkla kullanılan bir analiz yöntemi haline gelmiştir. Panel regreyon analizinde üç farklı model kullanımı karşımıza çıkmaktadır: klasik model, sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli. Klasik model, bütün gözlemlerin homojen olduğu, yani birim ve zaman etkilerinin olmadığı düşünüldüğü zaman kullanılmaktadır. Birim ve/veya zaman etkilerinin olduğu düşünüldüğünde ise sabit ya da rassal etkileri modellerinin kullanılması daha uygun olmaktadır. Bu modellerden hangilerinin kullanılacağına önsel olarak karar verilebilmektedir. Buna göre; eğer yatay kesit boyut, büyük bir ana küleden tesadüfi olarak seçilmişse rassal etkiler, ana küleden daha spesifik bir seçim yapılmışsa sabit etkiler dikkate alınabilir. Ancak uygun model türünün tespitini birtakım testler ile yapmak daha güvenilirdir (Yerdelen Tatoğlu, 2016). Klasik model ile sabit etki modeli (bir yönlü – iki yönlü) arasında karar vermek için F testi, klasik model ile rassal etki modeli (bir yönlü – iki yönlü) arasında karar vermek için ise LM testi uygulanmaktadır. Sabit etki modeli ve rassal etki modeli arasında uygun modelin seçilmesinde ise Hausman testi kullanılmaktadır.

F testinde verilerin birimlere göre farklılık gösterip göstermediği test edilmektedir. Bu amaçla kısıtsız ve kısıtlı olmak üzere iki model kullanılmaktadır:

$$Y_i = X_i \beta_i + u_i \quad (5)$$

$$Y = X\beta + u \quad (6)$$

$i = 1, \dots, N$ birim sayısı olmak üzere, Eşitlik (5) kısıtsız modeli, Eşitlik (6) ise kısıtlı modeli ifade etmektedir. F testinde temel hipotez, $H_0: \beta_i = \beta$ şeklindedir. Temel hipotezin reddedilmemesi halinde, verinin havuzlanmış olduğu, yani klasik modelin uygun olduğu kabul edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2016). LM testi bireysel heterojenliğin varlığını, havuzlanmış en küçük kareler modelinin kalıntılara dayanarak incelemektedir. Bu testte temel hipotez $H_0: \sigma_u^2 = 0$ şeklindedir ve rassal birim etkilerin varyansının sıfır olduğunu ifade etmektedir. LM test istatistiği 1 serbestlik dereceli χ^2 dağılımına uymaktadır. Test istatistiğinin χ^2 tablosu ile karşılaştırılması sonucunda temel hipotez reddedilmezse, klasik modelin uygun olduğu sonucuna varılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016). F ve LM testleri sonucunda birim ve/veya zaman etkilerinin olduğunun anlaşılması halinde, bu etkilerin sabit mi yoksa tesadüfi mi olduğunun belirlenmesi amacıyla Hausman testi uygulanmaktadır. Birim etkiler ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon yoksa, rassal etkiler modeli etkindir. Hausman testinde temel hipotez, rassal etkiler tahmincisinin geçerli olduğu şeklindedir (Yerdelen Tatoğlu, 2016). Temel hipotezin reddedilmesi, sabit etkiler tahmincisinin kullanılmasının uygun olduğunu ifade etmektedir.

Bununla birlikte, panel veri regresyon analizinde uygun modelin belirlenmesinden önce, yatay kesit bağımlılığının ve de serilerin durağanlığının araştırılması gerekmektedir. Yatay kesit

bağımlılığı ölçmek amacıyla geliştirilen çok sayıda test bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Breusch ve Pagan'ın geliştirdiği ve panel verinin zaman boyutu yatay-kesit boyutundan büyük olduğunda kullanılan LM testidir. LM testi birim boyutunun görece küçük ve zaman boyutunun yeterince büyük olduğu durumlarda geçerlidir. Ancak $N \rightarrow \infty$ olduğu zaman bu testin uygulanabilirliği ortadan kalkmaktadır. Pesaran, büyük N ve T değerleri söz konusu olduğunda, LM test istatistiği olan CD_{lm} ($CDLM_{(1)}$)'in ölçeklenmiş versiyonu olan $CDLM_2$ test istatistiğinin kullanılabileceğini göstermiştir (Pesaran, 2004):

$$CDLM_2 = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T\hat{\rho}_{ij}^2 - 1) \quad (7)$$

Sonrasında Pesaran vd. LM testinin değiştirilmiş bir versiyonu olan sapması düzeltilmiş LM istatistiğini (LM_{adj}) geliştirmişlerdir (Pan, Chang, & Wolde-Rufael, 2015);

$$LM_{adj} = \sqrt{\left(\frac{2T}{N(N-1)}\right)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \frac{(T-k)\hat{\rho}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{\sqrt{v_{Tij}^2}} \quad (8)$$

Yatay kesit bağımlılığı testinde temel hipotez, seriler arasında yatay-kesit bağımlılığının (birimler arası korelasyon) olmadığını, alternatif hipotez ise yatay-kesit bağımlılığının bulunduğunu ifade etmektedir. Yatay-kesit bağımlılığının varlığı durumunda paneli oluşturan birimler arasında bağımlılık olduğu, yani birimlerden birinde meydana gelen bir şokun diğer birimleri de etkilediği söylenmektedir. Yatay-kesit bağımlılığının tespiti panel veri analizinde önemlidir. Çünkü durağanlığın araştırılmasında kullanılacak olan birim kök testlerinin seçiminde belirleyicidir. Durağanlığın araştırılmasında, eğer birimler arası korelasyon yani yatay-kesit bağımlılığı yoksa birinci kuşak birim kök testleri, varsa ikinci kuşak birim kök testleri kullanılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2013).

Bu çalışmada, yatay-kesit bağımlılık tespit edildiği için, ikinci kuşak bir birim kök testi olan MADF testi kullanılmıştır. Taylor ve Sarno, otoregresif parametrelerin birimden birime farklı olmasına izin veren bir test geliştirmişler (Breuer, McNown, & Wallace, 2002); $i = 1, 2, \dots, N$ paneldeki birim sayısını ve $t = 1, 2, \dots, T$ gözlem sayısını göstermek üzere, aşağıdaki $N \times 1$ boyutlu stokastik vektörden hareket etmişlerdir (Taylor & Sarno, 1998)

$$q_{it} = \mu_i + \sum_{j=1}^k p_{ij} q_{it-j} + u_{it} \quad (9)$$

Taylor & Sarno (1998), yukarıdaki denklemi, hata terimleri arasındaki eş-anlı korelasyonu dikkate alarak tahmin etmişlerdir. Tahminde, SUR (seemingly unrelated regression) yöntemi kullanılmaktadır. Temel hipotez N denklem için Eşitlik (10)'daki gibi gösterilmektedir:

$$H_0: \sum_{j=1}^k \rho_{ij} - 1 = 0, \quad \forall i = 1, \dots, N \quad (10)$$

MADF testinde hesaplanan test istatistiği, Wald istatistiği olarak isimlendirilmektedir.

Yatay-kesit bağımlılığı, birim kök sınaması ve uygun modelin seçiminden sonra panel veri analizinde, varsayımlardan sapma olup olmadığının sınanması gerekmektedir. Bu varsayımlar; hata terimlerinin birim içerisinde ve birimlere göre eşit varyanslı (homokedastik), otokorelasyon-suz ve birimler arası korelasyonsuz olduğudur. Eğer modelde bu varsayımlardan sapmalar varsa, bu sapmaları göz ardı ederek tahmin yapmak standart hataların sapmalı olmasına, t istatistikleri ve güven aralıklarının geçerliliğini kaybetmesine neden olacaktır. Bu sebeple önce varsayımlardan sapmalar test edilmeli, sapmaların varlığı halinde ise uygun yöntemler kullanılarak tahmin yapılmalıdır (Yerdelen Tatoğlu, 2016). Varsayımlardan sapmaların test edilmesinde kullanılan modele göre farklı testler uygulanmaktadır. Bu çalışmada uygun modelin tespiti için uygulanan testler sonucunda sabit birim etki modelinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda heteroskedastisenin tespiti amacıyla birimlere göre değiştirilmiş Wald testi kullanılmıştır. Bu testte temel hipotez $H_0: \sigma_i^2 = \sigma^2$ şeklindedir ve varyansların birimlere göre homoskedastik olduğunu ifade etmektedir. Değiştirilmiş Wald istatistiği, N serbestlik dereceli χ^2 dağılımına uymaktadır. Temel hipotezin reddedilmesi, homojenlik varsayımından sapma olduğunu, yani heteroskedastite probleminin olduğunu ifade etmektedir.

Sabit etkiler modelinde otokorelasyonun varlığını tespit etmek amacıyla Baltagi-Wu Yerel En İyi Değişmez (LBI) testi ile Bhargava, Franzini, & Narendranathan'ın Durbin-Watson testi kullanılmaktadır. Literatürde kritik değerler verilmemekte, bu değerlerin 2'den küçük olması halinde sabit etkiler modeli için otokorelasyonun önemli olduğu yorumu yapılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016).

Sabit etkiler modelinde, birimler arası korelasyonun tespit edilmesi için ise Breusch-Pagan LM testi kullanılmaktadır. Bu testte, birimler arası korelasyonsuzluğu ifade eden temel hipotez sınanmaktadır. $\hat{\rho}_{ij}^2$ i. ve j. Birimlerin kalıntıları arasındaki korelasyon katsayısı olmak üzere, LM test istatistiği (Yerdelen Tatoğlu, 2016):

$$\lambda_{LM} = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (11)$$

olarak hesaplanmaktadır. Bu test istatistiği, $d=N(N-1)/2$ serbestlik derecesi ile χ^2 dağılmaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu varsayımlardan sapma olması halinde varyansların ve dolayısıyla standart hataların, t ve F istatistiklerinin, R^2 'nin ve güven aralıklarının geçerliliği etkilenmektedir. Bu nedenle bu varsayımların en az birinden sapma olması halinde ya parametre tahminlerine dokunmadan dirençli standart hatalar elde edilmeli ya da varlıkları halinde uygun yöntemler ile tahmin yapılmalıdır (Yerdelen Tatoğlu, 2016). Bu çalışmada sabit etkiler modelinde her üç varsayımdan da sapma olduğu tespit edilmiş ve Driscoll-Kraay tahmincisi kullanılmıştır. Driscoll-Kraay yöntemi, yatay kesit ortalamaları serisi için Newey-West türü düzeltme yapmaktadır. Bu tahminci, zaman ve birim boyutunun büyük olduğu durumlarda heteroskedastite varlığında tutarlı, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon genel formlarında dirençli standart hatalar üretmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2016).

5. Bulgular

Çalışmada öncelikle yapılacak regresyon analizinin sağlıklı sonuç vermesi açısından durağanlığın incelenmesi gerekmektedir. Uygulanacak durağanlık testinin belirlenmesi için değişkenlerde yatay-kesit bağımlılığının varlığı $CDLM_1$, $CDLM_2$ ve LM_{adj} testleri ile incelenmiş ve Tablo 4'te sunulmuştur. Bütün değişkenler için olasılık değeri 0,05'ten küçüktür. Dolayısıyla her üç test sonucu da yatay-kesit bağımlılığının olmadığını söyleyen H_0 hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Bir diğer ifadeyle, bütün değişkenler için birimler arası korelasyon söz konusudur.

Tablo 4: Yatay-kesit bağımlılığı testi sonuçları

	Lnİhr		LnGSYH		LnKBDG		LnGöç		Lnİth	
	Test istatistiği	p-değeri	Test istatistiği	p-değeri	Test istatistiği	p-değeri	Test istatistiği	p-değeri	Test istatistiği	p-değeri
CDLM ₁	1020,657	0,000	974,1477	0,000	1008,1110	0,000	408,1101	0,000	999,2631	0,000
CDLM ₂	82,0478	0,000	77,9997	0,000	80,9557	0,000	28,7324	0,000	80,1857	0,000
LM _{adj}	81,6728	0,000	77,6247	0,000	80,5807	0,000	28,3574	0,000	79,8107	0,000

Panel veri analizinde, yatay-kesit bağımlılığının varlığı halinde, yatay-kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci kuşak birim kök testlerinden yararlanılması gerektiği ekonometrik yöntem kısmında ifade edilmişti. Bu sebeple, çalışmada ikinci kuşak bir birim kök testi olan MADF testi kullanılmıştır. MADF testi sonuçları Tablo 5'te sunulmaktadır:

Tablo 5: Birim kök testi sonuçları

Değişken	Wald istatistiği
Lnİhr	359,282
LnGöç	241,047
LnGSYH	213,571
LnKBDG	141,784
Lnİth	227,59

Maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış; her bir değişken için uygun gecikme uzunluğu AIC ve BIC kriterlerine göre 4 olarak belirlenmiştir. Kritik değer 0,05 anlamlılık düzeyinde 83,328'dir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi, değişkenlere ait test istatistiği kritik değerden büyüktür. Bütün değişkenler için panelin durağan olduğu sonucu elde edilmektedir. Değişkenlerin düzeyde durağan olmaları, bu şekilde regresyon analizinde kullanılabilirliklerini göstermektedir. Regresyon analizine geçmeden önce, uygun modelin seçiminin yapılması amacıyla F, LM ve Hausman testleri uygulanmıştır.

Tablo 6. F, LM ve Hausman test sonuçları

	F testi	LM testi	Hausman testi
Bağımlı değişken:	$F_{\text{birim}} = 39,68^*$	$LM_{\text{birim}} = 160,552^*$	19,89*
Lnİhr	$F_{\text{zaman}} = 1,28$	$LM_{\text{zaman}} = 0,334$	
Bağımlı değişken:	$F_{\text{birim/zaman}} = 78,53^*$	$LM_{\text{birim/zaman}} = 216,649^*$	14,230*
Lnİth	$F_{\text{zaman}} = 1,66$	$LM_{\text{zaman}} = 0,000$	
	$F_{\text{birim/zaman}} = 159,64^*$	$LM_{\text{birim/zaman}} = 362,805^*$	

* 0.01 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 6'da uygun modelin seçimi için yapılan test sonuçları incelendiğinde, her iki modelde de F testi sonucunda sabit birim etkiler modelinin klasik modele tercih edildiği; LM testi sonucunda ise rassal birim etki modelinin klasik modele tercih edildiği görülmektedir. Hausman testi sonucunda ise yine her iki model için de rassal birim etkiler modelini ifade eden temel hipotez reddedilmekte; sabit birim etkiler modelinin geçerliliği kabul edilmektedir. Bu sonuç, önsel beklentiler ile de uyumludur. Zira birimler büyük bir ana kütlede spesifik olarak seçilmiştir.

Uygun model seçimi yapıldıktan sonra, sabit etkiler modelinin tahminine geçmeden önce, modelde varsayımlardan sapmaların olup olmadığı incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7: Varsayımlardan sapmalara ilişkin test sonuçları

	Heteroskedasite	Chi ² test istatistiği	117,610	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Karar: H ₀ red
Model 1		p-değeri	0,000	H ₁ : Değişen varyans vardır.	Değişen varyans vardır.
Bağımlı değişken: Lnİhr	Otokorelasyon	Bhargavaet.al.DW	0,742	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Karar:
		Baltagi-WU LBI	0,882	H ₁ : Otokorelasyon vardır.	Otokorelasyon vardır.
	Yatay kesit bağımlılığı	Breusch-Pagan LM test istatistiği	209,377	H ₀ : Yatay-kesit bağımlılık yoktur.	Karar: H₀red
		p-değeri	0,000	H ₁ : Yatay-kesit bağımlılık vardır.	Yatay kesit bağımlılığı var.
Model 2	Heteroskedasite	Chi ² test istatistiği	237,200	H ₀ : Değişen varyans yoktur.	Karar: H₀red
		p-değeri	0,000	H ₁ : Değişen varyans vardır.	Değişen varyans vardır.
	Otokorelasyon	Bhargavaet.al.DW	0,581	H ₀ : Otokorelasyon yoktur.	Karar:
Bağımlı değişken: Lnİth		Baltagi-WU LBI	0,697	H ₁ : Otokorelasyon vardır.	Otokorelasyon vardır.
	Yatay kesit bağımlılığı	Breusch-Pagan LM test istatistiği	249,242	H ₀ : Yatay-kesit bağımlılık yoktur.	Karar: H₀red
		p-değeri	0,000	H ₁ : Yatay-kesit bağımlılık vardır.	Yatay kesit bağımlılığı var.

Tablo 7 incelendiğinde, sabit birim etkiler modelinde heteroskedasitenin tespiti amacıyla uygulanan birimlere göre değiştirilmiş Wald testi p-değeri her iki modelde de 0,05’ten küçüktür. Dolayısıyla değişen varyansın olmadığını söyleyen H₀ hipotezi reddedilmektedir. Yani, iki modelde de birimlere göre değişen varyans vardır. Otokorelasyonun tespiti için yapılan testler sonucu elde edilen DW ve Baltagi-Wu LBI değerleri 2’den küçük olduğu için otokorelasyon problemi olduğu söylenebilir. T>N iken yatay-kesit bağımlılığını test eden Breusch-Pagan LM testi sonucu p değeri 0,05’ten küçüktür. Dolayısıyla, iki modelde de yatay-kesit bağımlılığı olmadığını söyleyen H₀ hipotezi reddedilmektedir. Özetle; varsayımlardan sapmaların incelenmesi için yapılan testler sonucu, her iki modele de değişen varyans, otokorelasyon ve yatay-kesit bağımlılık şeklinde varsayımlardan sapmaların olduğu sonucu elde edilmiştir.

Modelin tahmini aşamasında, varsayımlardan sapmaları dikkate alan dirençli tahmincilerin kullanılması gerektiğinden yöntem kısmında bu duruma değinilmişti. Bu çalışmada sabit birim etki modelinde, her üç varsayımdan sapmanın olması durumunda dirençli tahmin veren Driscoll-Kraay tahmincisi kullanılmıştır. Tahmin sonuçları Tablo 8’de verilmektedir.

Tablo 8. Sabit etkiler modelinin tahmin sonuçları

Model 1: Bağımlı Değişken: Lnİhr		Katsayı	p-değeri
LnGöç		-0,010	0,340
LnGSYH		3,401*	0,000
LnKBDG		-0,783***	0,098
LnUzaklık		-7,818*	0,000
GB		0,068**	0,016
R ²		0,915	
Model 2: Bağımlı Değişken: Lnİth		Katsayı	p-değeri
LnGöç		-0,028	0,370
LnGSYH		0,656	0,576
LnKBDG		1,537	0,159
LnUzaklık		-1,371	0,612
GB		0,082**	0,050
R ²		0,833	

*, ** ve *** sırayla 0.01, 0.05 ve 0.10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 8'deki tahmin sonuçları incelendiğinde, bağımlı değişkenin ihracat (Lnİhr) olduğu Model 1'de CEE ülkelerinden Almanya'ya gerçekleşen göç (LnGöç) ve Almanya'nın bu ülkelere ihracatı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Buna karşılık, CEE ülkelerindeki GSYH düzeyi (LnGSYH) ile Almanya'nın bu ülkelere ihracatı arasında, beklendiği gibi istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. CEE ülkelerindeki kişi başına düşen gelir (LnKBDG) ile Almanya'nın bu ülkelere ihracatı arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu da CEE ülkelerinde refah düzeyi arttıkça Almanya'dan ithalatın azaldığını ya da refah düzeyi azaldıkça Almanya'dan ithalatın arttığını ifade etmektedir. Bu sonuç, refah düzeyindeki artış ile dışa açıklığın artacağı yönündeki beklentinin CEE ülkeleri için desteklenmediğini ifade etmektedir. Bu sonucun, CEE ülkelerinin eskiden Sovyetler Birliği üyesi olmaları ve ortak politik-ekonomik yapıları ile ilişkili olduğu değerlendirilebilir. Model 1'e ilişkin olarak elde edilen bir diğer sonuç ise Almanya ile CEE ülkeleri arasındaki uzaklığın (LnUzaklık) Almanya'nın bu ülkelere olan ihracatını olumsuz etkilediğini göstermektedir. İki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. CEE ülkelerinin Gümrük Birliği'ne üyelikleri ise Almanya'nın bu ülkelere ihracatını pozitif etkilemektedir. Model 1'de bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklayıcılığı 0,91 düzeyindedir.

Model 2'ye ait sonuçlar incelendiğinde ise CEE ülkelerinin Gümrük Birliği'ne üyelikleri dışında diğer değişkenler ile Almanya'nın bu ülkelere gerçekleştirdiği ithalat arasında anlamlı bir ilişki elde edilememiştir.

7. Sonuç

Küreselleşmenin günümüz dünyasındaki en önemli sonuçlarından biri, ülkeler arasındaki fiziki sınırları ortadan kaldırması olmuştur. Fiziki sınırların ortadan kalkmasıyla ise malların ticaretinin yanı sıra insan hareketliliği de önemli biçimde artış göstermiştir. Literatürde küreselleşmenin bu iki sonucu arasındaki teorik etkileşim kanallarını ortaya koyan çalışmalara göre, bir ülkeye gerçekleştirilen göç, o ülkenin gerek ithalatını gerek ihracatını arttırıcı etkiye sahip olmaktadır. İthalatı arttırıcı etki, göçmenlerin tüketim alışkanlıkları nedeniyle kendi ülkelerinde üretilen mallara ilişkin taleplerinin artmasıyla; ihracatı arttırıcı etki ise ev sahibi ülkede göçmenlerin geldiği ana ülkeye ilişkin pazar bilgisinin artmasıyla açıklanmaktadır. Bu ilişkiden hareket-

le bu çalışmada, Avrupa'nın cazibe merkezi olan Almanya'ya CEE ülkelerinden gerçekleşen göçün Almanya'nın dış ticareti üzerinde bir etki yaratıp yaratmadığı incelenmiştir. Zira Avrupa Birliği içerisinde en fazla göç alan ülke Almanya'dır ve bu ülkeye birlik içinden gerçekleşen göçün önemli bir kısmı CEE ülkelerinden gerçekleşmektedir. Veri ulaşılabilirliği nedeniyle 2000-2016 dönemi kapsamında gerçekleştirilen çalışmada, panel çekim modeli uygulanmıştır.

Çalışma bulgularına göre, CEE ülkelerinden Almanya'ya gerçekleştirilen göçün, Almanya'nın ihracatı ve ithalatı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi yoktur. Yani, Gould tarafından ortaya konulan iki taraflı ticaret etkileşim mekanizması, Almanya ve CEE ülkeleri özelinde gerçekleşmemiştir. Bu bulguların açıklayıcılığını arttırmak adına, birlik içerisinde en fazla göç alan Avrupa ülkesi olan Almanya'nın aldığı göçün niteliğine bakmak önemlidir. Zira ülkenin aldığı göçün niceliği kadar, niteliği de bahsi geçen mekanizmaların işlemesi sürecinde etkilidir. Öncelikle Almanya'nın aldığı göçün eğitim kalitesine bakıldığında, toplam göç içerisinde sadece % 12,13'lük bir payın yükseköğretim düzeyinde olduğu görülmektedir (Tablo 1). Kalan pay ise temel eğitim ve ortaöğretim düzeyinde olan göçmenlerin payını ifade etmektedir. Göçmenlerin mesleklere göre dağılımı değerlendirildiğinde ise (Tablo 2) göçmenlerin büyük ölçüde özel bir nitelik gerektirmeyen basit mesleklerde faaliyette buldukları görülmektedir. Almanya'nın aldığı göçün büyük oranda CEE ülkelerinden gerçekleştiği olgusuyla birlikte değerlendirildiğinde, bu göçmen nüfusun ana ülkedeki tüketim alışkanlıklarını sürdürme eğilimi yoluyla ithalatı ya da yeni pazar bilgisi sağlayarak ihracatı artırma kanallarının zayıf olduğu yorumu yapılabilir.

Buna karşılık, ihracat için kurulan modelde, göç veren ülkelerin GSYH değerinin Almanya'nın ihracatını istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç teori ile uyumludur. Zira göç veren ülkelerdeki hasıla artışı, Almanya'nın ihracatını arttırıcı bir etki ortaya koymaktadır. Göç veren ülkelerde kişi başına düşen gelir ise Almanya'nın ihracatı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkiye sahiptir. Bu sonuç teoride beklenenin tersi bir sonuçtur. Zira kişi başına düşen gelir, ülkede refah artışı sağlamakta; bu refah artışının da ülkenin dış ticaret eğilimini arttıracacağı düşünülmektedir. CEE ülkelerindeki kişi başına düşen gelir artışının, Almanya'nın ihracatını azaltıcı bir sonuç ortaya koyması, bu ülkelerin geçmişte parçası oldukları ekonomik sistemin yansıması olarak değerlendirilebilir; ancak bu, başka bir çalışmada incelenecek kadar derin bir mevzudur. Öte taraftan modelde, ülkeler arasındaki coğrafi uzaklığın, teoride beklendiği biçimde ihracat üzerinde negatif etkiye sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir. Modele, ülkelerin Gümrük Birliği'ne üyelik durumlarının Almanya'nın ticareti üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla eklenen gölge değişken de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yani ülkeler arasındaki ticaret anlaşması da ev sahibi ülkenin ihracatı üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Nihai olarak, bu çalışma sonucunda, göç ve ticaret arasındaki etkileşim kanallarının, ülkenin aldığı göçün sayısı kadar niteliğinden de etkilendiği; eğitim ve bilgi düzeyi düşük göçün, ev sahibi ülkenin ticareti üzerinde belirleyiciliğinin olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca, bir refah göstergesi kabul edilen kişi başına düşen gelirin göç veren ülkede yükseliş sergilemesi, göç alan ülkenin ihracatını azaltıcı etki göstermiştir. Bu da CEE ülkelerinin ortak geçmiş ve politik yapıları ile alakalı olarak başka bir çalışma konusu olarak değerlendirilebilir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Blanes-Cristobal, J.V. (2008). Characteristics of immigrants and bilateral trade. *Reviste de Economic Aplicada*, XVI (48), 133–159.
- Bratti, M., Luca, D. B., & Gianluca, S. (2014). On the pro-trade effects of immigrants. *Review of World Economics*, 150(3), 557–594.
- Breuer, J.B., Mcnown, R., & Wallace, M. (2002). Series-specific Unit Root Tests with Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 64(5), 527–546.
- Casi, L. (2019, 13 Şubat). Enhancing trade through migration—a gravity model of the network effect. Retrieved from <http://www.etsg.org/ETSG2009/papers/casi.pdf>
- Castles, S., & Miller, M. J. (1998). The migratory process and the formation of ethnic minorities. In *The Age of Migration*, Palgrave, London, 19–47.
- Cernosa, S. (2011). Openness to trade, migration and foreign trade investments of the EU. *WIFO Working Paper*, No: 401/2011.
- Crisp, J. (1999). Policy challenges of the new diasporas: migrant networks and their impact on asylum flows and regimes. *UNHCR Policy Research Unit Working Paper*, No: WPTC-99-05.
- Duenas, M., & Giorgio, F. (2011). Modeling the international trade network: a gravity approach. Retrieved from <https://arxiv.org/pdf/1112.2867.pdf> (14.02.2019)
- Esteve, V., Maria, A. P. A., & Maria, S. D. (2017). International trade and migrations: a review. *Cuadernos Economicos de ICE*, (94), 137–154.
- Frank, A. G., Gills, B., & Gills, B. K. (Eds.). (1996). *The world system: five hundred years or five thousand?*. Routledge, London, UK.
- Faustino, H., & Nuno, L. (2008). Using the gravity equation to explain the Portuguese immigration–trade link. *ISEG Working Paper*, No. WP 12/2008/DE/SOCIUS.
- Garmaza, V. (2011). The impact of immigration on trade: the case of Sweden. Södertörn University (unpublished master thesis), Sweden.
- Georgiev, N. (2011). *Positive and negative effects of mass non-European immigration into selected EU member-states* (Doctoral dissertation, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií), Czech Republic.
- Girma, S., & Yu, Z. (2000). The link between immigration and trade: evidence from the UK. *GLM Research Paper*, No: 2000/23.
- Gould, D. M. (1991). Immigrant links to the home country: empirical implications for U.S. and Canadian bilateral trade flows. *Federal Reserve Bank of Dallas Research Paper*, No. 9102.
- Hatzigeorgiou, A. (2010). Does immigration stimulate foreign trade? evidence from Sweden. *Journal of Economic Integration*, 25 (2), 376–402.
- Karagöz, K. (2016). Migration–trade nexus revisited: empirical evidence from Turkish emigrants in OECD countries. *Theoretical and Applied Economics*, XXIII(609), 127–142.
- Kim, C., & Gieyoung, L. (2016). Immigration and international trade: evidence from recent South Korean experiences. *International Area Studies Review*, 19(2), 165–176.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
- Martin-Montaner, J., Francisco, R., & Guadalupe, S. (2014). International trade and migrant networks: is it really about qualifications?. *Estudios de Economica*, 41(2), 251–260.
- Mundra, K. (2005). Immigration and international trade: a semi parametric empirical investigation. *Journal of International Trade&Economic Development*, 14(1), 65–91.
- Pan, C. I., Chang, T., & Wolde-Rufael, Y. (2015). Military spending and economic growth in the Middle East countries: bootstrap panel causality test. *Defence and Peace Economics*, 26(4), 443–456.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *CWPE*, No: 0435.
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256–266.
- Piperakis, A. S., Chris, M., & Peter, W. W. (2003). Immigration, trade costs and trade: gravity evidence for Greece. *Journal of Economic Integration*, 18(4).
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the statistical society of London*, 48(2), 167–235.

- Shellito, K. (2016). The economic effect of refugee crises on host countries and implications for the Lebanese case. *Joseph Wharton Scholars*. Retrieved from https://repository.upenn.edu/joseph_wharton_scholars/3 (15.02.2019).
- Stouffer, S. (1940). Intervening opportunities: a theory relating mobility and distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2084520>.
- Taylor, M. P., & Sarno, L., (1998). The behavior of real exchange rates during the post-Bretton Woods period. *Journal of International Economics*, 46, 281–312
- Wallerstein, I. (1974). The rise and future demise of the world capitalist system: concepts for comparative analysis. *Comparative studies in society and history*, 16(4), 387–415.
- Wilpert, C. (1992). The use of social networks in Turkish migration to Germany. S. 177–189 in: Mary M. Kritz, Lin L. Lim und Hania Zlotnik (Hg.). *International Migration Systems, London: Clarendon Press*.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2016). *Panel veri ekonometrisi Stata uygulamalı*. 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2013). *İleri panel veri analizi Stata uygulamalı*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Zolberg, A. R. (1983). Patterns of international migration policy: A diachronic comparison. In *Minorities: Community and Identity*, Springer, Berlin, Heidelberg, 229–246.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’de İç Göçün Bölgesel Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Tarım Sektörünün Belirleyici Rolü

The Effect of Internal Migration on Regional Poverty in Turkey: The Determining Role of the Agricultural Sector

Mehmet ZANBAK¹ , Reyhan ÖZEŞ ÖZGÜR²

¹Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Antalya, Türkiye

²Antalya, Türkiye

ORCID: M.Z. 0000-0002-9838-9063;
R.Ö.Ö. 0000-0002-0842-0590

Corresponding author:

Mehmet ZANBAK,
Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Antalya, Türkiye
E-mail: mehmetzanbak@akdeniz.edu.tr

Submitted: 29.05.2019

Accepted: 15.08.2019

Published Online: 22.10.2019

Citation: Zambak, M., Ozes-Ozgun, R. (2019). Türkiye’de iç göçün bölgesel yoksulluk üzerindeki etkisi: Tarım sektörünün belirleyici rolü. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 145–169.
<https://doi.org/10.26650/JECS2019-0049>

ÖZ

Türkiye’de göç ve yoksulluk özellikle 1990’lı yıllar sonrasında birbiriyle genişleyen kavramlar haline gelmiştir. Kentlerde yaşayan ve yaşamını sosyal yardımlara bağlı olarak sürdüren kesimlerin büyük çoğunluğu bu dönem sonrasında göç eden kişilerden oluşmaktadır. Bu süreçte iç göç beraberinde istihdam baskılarını arttırırken, yoksul sayısındaki artış da buna eşlik etmiştir. Bu çalışmada da Türkiye’de özellikle tarım sektörünü terk eden bireylerin, sanayi ve hizmetler sektörlerinin yoğun olduğu bölgelere göç etmeleriyle birlikte yoksulluğun nasıl değiştiği incelenmektedir. Yoksulluğu etkileyen diğer faktörler yanında, özellikle iç göçün 2008-2014 dönemindeki olası etkilerini ortaya koymak adına oluşturulan model, panel veri analizi ile tahmin edilmiştir. Yapılan tahminin ardından, tarımın istihdam ve üretim bakımından görece olarak öne çıktığı bölgelerden kaynaklı göçün ülkedeki toplam yoksul sayısını azalttığı söylenebilir. Bu da iş bulma amacıyla tarım sektörünü terk edip sanayi ve hizmetlere yönelimin gelir artışıyla sonuçlandığını ve yoksulluğun azaltılması bakımından olumlu etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca istihdam kapasitesi bakımından başta gelen bölgelerden olan TR1-İstanbul’a yönelik yaşanan göçün ülkedeki toplam yoksul sayısını etkileme derecesi, diğer bölgelerden ayrılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, göç, bölgesel göç, panel veri analizi

ABSTRACT

In Turkey, migration and poverty became two intersecting concepts -particularly after the 1990s. A great majority of those groups who live in cities on welfare benefits consist of people who migrated after this period. In this process, while internal migration increased employment pressures, it was also accompanied by a growth in the number of the poor people. This study explores how poverty changed in Turkey especially when people who left the agricultural sector migrated to areas where industry and service sectors were concentrated. The model

created to reveal the potential effects of internal migration particularly in the period between 2008 and 2014 in addition to other factors affecting poverty was estimated using the panel data analysis. After the estimation, it was determined that migration originating from areas where agriculture relatively came to the forefront in terms of employment and production reduced the total number of the poor in the country. This finding indicates that leaving the agricultural sector to find a job and turning to industry and service sectors resulted in an income increase and had positive effects in terms of reducing the poverty. It was also found that migration to TR-1 Istanbul (which is among those areas taking the lead in terms of employment capacity), significantly differs from that of other areas in terms of influencing the total number of the poor in the country.

Keywords: Poverty, migration, regional migration, panel data analysis

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The aim of this study was to reveal the effects of internal migration on poverty in Turkey. In other words, in addition to the many factors that affect poverty, determining how and on what level inter-regional migration affects poverty is one of the main purposes of the study. The focus of the study were 12 regions in Level 1 and qualitative and quantitative methods were applied together using secondary data. The main purpose of the study is to reveal how migration that took place in the recent past and the differentiation between the regions had an effect on poverty and thus, to guide the policymakers and relevant actors. The aim of the study was to suggest opinions about which regions the individuals, who were forced to migrate due to socio-economic reasons, should incline towards and thus, to reveal alternative migration routes. Another aim of this study is to reveal the final outcomes of migration for the individuals who were living in relatively behind regions and whose poverty had become chronic in creating added value. Thus, it might be possible to determine the impact on individual wealth for those who migrate or those who choose an alternative to migration and to suggest policies.

Literature Summary

The following studies, which analyze the relationship between poverty and migration, were used as a reference in this study: Bustillo and Anton (2009), Chapman and Bernstein (2003), Güneş (2009), Martin and Taylor (2003), Raphael and Smolensky (2008), Tümtaş (2009), Suro et al. (2011), Tümtaş and Ergun (2014), and to Yıldız and Alaeddinoğlu (2011). In all of this research, it was emphasized that poverty changes with migration and most of the studies drew attention to the effect of migration from rural areas.

Econometric Analysis

The aim of this study was to reveal the effects of migration in 12 regions in Level 1 segregation of TSI on national and regional poverty. Accordingly, the necessary data set was obtained by determining indicators in accordance with the studies conducted on the relationship between poverty and migration. The used data is from 2008-2014 and was obtained from TSI on Level 1. Subsequently, the created model was estimated with panel data analysis. The econometric problems that were encountered during the analysis were corrected with necessary operations and thus, efficient estimators were obtained.

$$\ln \text{NumberOfPoorPeople}_{it} = \alpha + \beta_1 \ln \text{Dependency}_{it} + \beta_2 \ln \text{Migration}_{it} + \beta_3 \ln \text{Agricultural\_Emp}_{it} + \beta_4 \ln \text{GNPPC}_{it} + \beta_5 \ln \text{Agricultural\_Migration}_{it} + e_{it}$$

$\ln \text{NumberOfPoorPeople}_{it}$	Number of poor individuals
$\ln \text{Dependency}_{it}$	Total age dependency ratio
$\ln \text{Migration}_{it}$	The migration that the region receives
$\ln \text{Agricultural\_Emp}_{it}$	Agricultural employment
$\ln \text{GNPPC}_{it}$	Gross national product per capita (dollar)
$\ln \text{Agricultural\_Migration}_{it}$	Migration from the regions in which the agricultural sector has 6% or more share in the regional GDP (regions in which agricultural employment and production have become relatively prominent) to other regions.
i	Region
t	Date (Year)

Findings and Evaluation

The obtained results reveal that the relationship between the dependency ratio, migration and GNPPC are not statistically significant. However, it was observed that agriculture-based migration decreases the total number of poor people. In other words, an increase in agricultural migration by 100%, decreases the number of poor people in the country by approximately 49%. This result proves that a good number of individuals who migrate from rural to urban areas do not bring their poverty with them by finding new job opportunities. That is, by leaving the agriculture sector, the migration into regions where industry and services are prominent significantly decreases the number of poor people in the country.

As a result of the analysis, it can be stated that the autonomous poverty in the discussed regions which can't be explained with independent variables are different from each other. In other words, the effect of independent variables, such as rural migration, differs in regions in the reduction of poverty with the TR1-Istanbul region ranking first in terms of the magnitude of this effect. According to this ranking which is followed by the TR-3 Aegean and TR6-Mediterranean Regions, it can be stated that other factors which were not included in the model affected the poverty of these regions.

This study in which the relationship between poverty and migration was discussed indicates that rural-based migration has a significant effect on poverty. At this point, it should not be overlooked that the knowledge-skill levels of migrated individuals would change the magnitude and direction of this effect. In other words, since agriculture-based migration is effective in the reduction of the number of poor people, this effect can be positively increased by educating the migrating population.

1. Giriş

Bu çalışmada Türkiye’de yaşanan iç göçün bölgesel yoksulluk üzerine etkilerinin ortaya konulması planlanmaktadır. Bir başka ifadeyle yoksulluğu etkileyen çok sayıda faktörün yanında, bölgelerarası göçün yoksulluk üzerinde nasıl ve hangi seviyede etkisinin olduğunu tespit etmek çalışmanın başlıca amaçları arasında yer almaktadır. Çalışmanın odağı Düzey 1’de yer alan 12 bölge¹ olup, ikincil veriler kullanılarak nitel ve nicel yöntemler birlikte uygulanacaktır. Çalışmadaki başlıca hedef ise, yakın geçmişte yaşanan göçün bölgeler arasında farklılaşmasıyla bunun yoksulluğa nasıl yansıtıldığını ortaya koymak ve bu suretle politika yapıcılar ile ilgili aktörlere yön göstermektir. Araştırmada, sosyoekonomik nedenlerle göç etmek durumunda kalan bireylerin öncelikle hangi bölgelere yönelmeleri konusunda fikir verilmekte ve bu şekilde alternatif göç yollarının ortaya konulması hedeflenmektedir. Özellikle katma değer yaratılması bakımından nispeten geride kalmış bölgelerde yaşayan ve yoksullukları kronikleşen bireylerin, bu yoksulluklarını yok etmek umuduyla göç etmelerinin nihai sonuçlarının da gün yüzüne çıkarılması çalışmanın bir başka hedefidir. Böylelikle yerinde kalarak alternatif bulmanın ya da doğrudan göç etmenin bireyin refahına yansımalarına ulaşılabilecek ve politika önerilerinde bulunulabilecektir.

Bu amaç ve hedefler doğrultusunda çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal çerçeve oluşturulacak, sonraki başlık altında ise literatüre değinilecektir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise göçün yoksulluk üzerine etkisinin ortaya konulabilmesi için ampirik analiz yapılacaktır. Son başlık altında genel bir değerlendirme ve politika önermeleri sunulacaktır.

2. Yoksulluk ve Göç

Bu başlık altında yoksulluk ile göç kavramları ele alınmakta ve Türkiye’deki yoksulluk-göç ilişkisine dair çıkarımlar yansıtılmaktadır.

2.1. Farklı Yaklaşımlara Göre Yoksulluk Kavramı

İnsanın hayatta kalabilmesi için gerekli olan asgari ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak genelleştirilen yoksulluğun, ekonomik yetersizliklerin yanında sosyokültürel erişilemezlikleri de bünyesinde barındırması, tek bir yoksulluk tanımının yapılmasına engel teşkil etmekte, bu durum ise farklı refah kriterlerine ve ölçüm yöntemlerine göre yoksulluk yaklaşımlarının ele alınmasına neden olmaktadır. Gelir, tüketim harcaması, birey için gerekli olan asgari kalori miktarı, eğitim ve sağlık imkânlarından yararlanma gibi hesaplanabilir kriterleri esas alan objektif yaklaşımın yanında, bireye özel olan ve bireyin kendini yoksul hissedip hissetmediği üzerinde durulan subjektif yaklaşım, yoksulluğu tanımlanmasında ve tespit edilmesinde temel alınan iki ana yaklaşım olarak sıralanabilir. Bu yaklaşımlar, refah göstergesinin seçimi, yoksulluğun kaç gösterge ya da boyutla ölçüldüğü, bireyin refah düzeyini değerlendirme bakış açılarına göre farklılaşmakta ve yoksulluğu başka açılardan ele almaktadır.

Objektif yaklaşım içerisine dahil edilebilecek ve gelir yoksulluğu olarak da adlandırılan mutlak yoksulluk, genel anlamıyla asgari yaşam standardına erişilememe olarak tanımlanmakta ve yaşam için gerekli mal ve hizmetlerin (gıda, temiz su, giyim, barınma, sağlık, eğitim vb.) elde edilememesi durumunu ifade etmektedir (World Bank, 1990). Parasal yoksulluk şeklinde de isimlendirilen bu yaklaşıma göre, belirli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan bireyler/haneler yoksul kapsamına alınmakta ve harcama bazında sadece gıda harcamasıyla dar yoksul-

1 TR1-İstanbul, TR2-Batı Marmara, TR3-Ege, TR4-Doğu Marmara, TR5-Batı Anadolu, TR6-Akdeniz, TR7-Orta Anadolu, TR8-Batı Karadeniz, TR9-Doğu Karadeniz, TRA-Kuzeydoğu Anadolu, TRB-Ortadoğu Anadolu, TRC-Güneydoğu Anadolu.

luk, bunun yanında gıda dışı harcamalar ile geniş mutlak yoksulluk tanımları yapılabilmektedir (Srinivasan, 1977). Ayrıca toplumda bireyin diğer bireylere göre daha düşük seviyede gelir elde etmesi ya da tüketim harcaması yapması durumu olarak tanımlanan görel yoksullukta; toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan hanehalkı yoksul kabul edilmektedir (World Bank, 2000). Refah ölçüsü olarak amaca göre gelir ya da harcama düzeyi seçilebilirken, gelir seçildiği durumda kabul edilebilir gelir seviyesi medyan gelirin %40'ı, %50'si, %60'ı ve %70'i (çoğunlukla %50'si) olabilmektedir (TÜİK, 2012²). Bir başka ifadeyle, yoksulluğun görel olarak tanımlanmasında ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta, ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak (örneğin medyan gelirin %50'si) bu sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır (Ahluwalia, Carter ve Chenery, 1979). Objektif yaklaşımın bir diğer ögesi olarak birden fazla göstergenin/boyutun kullanıldığı çok boyutlu yaklaşımlar belirtilebilir, ki bu yaklaşımların parasal yaklaşımlardan en temel farkı, ölçümlere sosyal unsurların dahil edilmesidir (Alkire ve Foster, 2011).

Subjektif (öznel) yaklaşım yoksulluğu, insanların kabul edebilecekleri tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olup olmadıklarına ilişkin beyanına bağlı olarak tanımlamaktadır (Drewnowski, 1977). Bir başka ifadeyle subjektif yoksullar kendilerini yoksul olarak tanımlayanlar iken, bu noktadaki temel kriter, bireyin yapamadıkları ya da erişemedikleri nedeniyle utanma sınırında olmasıyla ilintilidir (Danışman Işık, 2012). Bu yaklaşımda önemli olan bireyin algısıdır ki bu nedenle subjektif yoksulluk tamamen bireye özeldir denilebilir.

2.2. Göç Kavramı

İnsanlığın varlığı kadar eski bir diğer olgu olan göç en genel anlamıyla, insan topluluklarının, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve güvenlik gibi nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmesidir (Dücan, 2016). Bunun yanında Yalçın (2004) göçü, siyasi, iktisadi, çevreyle ilgili veya bireysel nedenlerle, bulunulan yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi olarak tanımlamakta, Özdemir (2008) ise “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde ifade etmektedir. Kearney (1986) göç kavramını bir yer değiştirme olarak kabul ederken, nüfusun belirli bir coğrafya üzerinde yer değiştirmesi olarak ele almaktadır. Lee (1996) ise göç olgusunu nüfusun, kalıcı veya yarı kalıcı olarak yer değiştirmesi şeklinde tanımlamış, Gönüllü (1996) de yine yer değiştirme eylemi üzerinde durarak, bireylerin ya da grupların bir yerden başka bir yere gitmeleri şeklinde ifade etmiş ve söz konusu yer değiştirme eyleminin ülke içinde ya da dışında olabileceğini belirtmiştir. Görüldüğü üzere birçok sosyal bilimin içerisinde var olan göç olgusu her araştırmacı tarafından farklı tanımlanmış, her araştırmacı ilgilendiği bilim ve kavramlar çerçevesinde yeni bir tanım türetmiştir.

Bunun yanında göç olgusu, gelişme şekline, yapısına ve oluşumuna bağlı olarak kendi içerisinde birçok sınıflandırmaya tabi tutulmakta ve çeşit bakımından genellikle 2 ana başlık altında değerlendirilmektedir (Özdemir, 2008; Sürmeli, 2017):

Oluşumuna Göre Göç Çeşitleri: Göç kuramcısı Petersen'e (1958) göre göçün 4 değişik şekli bulunmaktadır: İlkel göç, zorlama ile yapılan göç, serbest göç ve kitlesel ve bireysel göç. İlkel göçün ekolojik itici faktörler nedeniyle oluştuğu ileri sürülmektedir. Çevrenin yarattığı fiziksel zorluklardan kaynaklanan ve bu sebeplerle yaşanan toplu göçlerdir. Zorlama ile yapılan göçlerde

2 TÜİK (2012), görel yoksulluk tanımlamasının yanında, ele alınan son yılda ve önceki üç yılda en az ikisinde yoksulluk riski altında olanları sürekli yoksul olarak tanımlamaktadır.

ise itici faktör sosyal yapıdır. Bu göç tipi iki gruba ayrılırken, birincisinde göçe tabii topluluk göç etme konusunda kısmen kontrolü elinde tutmakta, ikinci grupta bu kontrol tamamen topluluğun elinden alınmaktadır. Birinci gruptaki göç edenlerin yaşam tarzları gittikleri yerde fazla değişmezken, ikinci gruptaki göç edenlerin yaşam tarzları farklılaşabilmektedir. Serbest göçler daha çok bireysel arayışlardan kaynaklanmakta ve bu göç türünde kişiler göç etme kararını kendileri vermektedir. Söz konusu göç tipinde kişiler, topluluklar ve toplumlar üzerine uygulanan herhangi bir zorlayıcı durum veya itici güç bulunmamaktadır. Kitlese ve bireysel göçler, serbest iradenin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta, dünyadaki ulaşım yollarının ve imkânlarının gelişmesiyle kitlese bir duruma gelmektedir. Bireysel göçte ise sadece tek bir bireyin göç hareketi değil, bir çekirdek ailenin yaptığı göç hareketi değerlendirilmektedir.

Ülke Sınırına Göre Göç Çeşitleri: Ülke sınırına göre göçler iç göç ve dış göç olmak üzere 2’ye ayrılmaktadır. Dış göç, belirli süre ya da devamlı kalmak üzere bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göçlerdir (Sağlam, 2006). Dış göç olgusunun gerçekleşmesinde göç eyleminin gerçekleştirileceği ülkenin çekici faktörlerinden ziyade göç için terk edilen ülkenin itici faktörleri (sosyoekonomik denge, istihdam ve eğitim) daha önemli bir yer tutmaktadır. Kişiler istedikleri sosyoekonomik refah seviyesinde olmadıklarından ya da ülkelerinde işsiz pozisyonda yaşamlarını sürdürdüklerinden dolayı dış ülkelere göç etmektedir. Dış göçler; işgücü göçü ve beyin göçü olarak iki farklı şekilde sınıflandırmakla, dış ülkelere işgücü hareketini, ülkelerinden ekonomik, istihdam vb. nedenler ile ayrılıp, başka ülkelere çalışmak üzere giden kişiler oluşturmaktadır. Beyin göçü ise üniversite derecesine veya bir alanda geniş bilgiye sahip olan yüksek nitelikli kişilerin yurt dışına göç etmesiyle oluşmaktadır. Bunun yanında iç göç, bir ülke içerisinde, bölge, kent ve köy gibi bir yerleşim yerinden, yerleşmek amacıyla, bir başka yerleşim birimine yapılan nüfus hareketleridir. Bu nüfus hareketleri sadece ülkenin kent ve kırsal kesim nüfus oranlarını değiştirmekte, ülkenin genel nüfus sayısı sabit kalmaktadır. İç göç; kırdan kıra, kırdan kente, kentten kıra, kentten kente olmak üzere 4 farklı şekilde meydana gelmektedir. Kırsal yerleşme, iş bölümünün gelişmediği, ekonomisi tarıma dayanan, geniş aile türünün, birincil ilişkilerin var olduğu toplulukları ifade ederken; kentsel yerleşme ile sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal faaliyetlerde bulunduğu, köylere kıyasla nüfus yönünden daha yoğun olan yerleşme birimleri kastedilmektedir (Özdemir, 2008; Sürmeli, 2017).

Tarih boyunca pek çok neden insanoğlunu göçe zorlamıştır. Yoksulluk ve işsizlik gibi ekonomik nedenler insanların en önemli göç etme sebeplerinin başında gelmektedir. Bunun yanında askeri çatışmalar, çevresel koşullardaki bozulmalar, önemli depremler, su baskınları ve volkanik patlamalar da kitlese göçlere yol açmış, özellikle kentin çekici ve kırsalın itici faktörleri kişilerin köyden veya kırdan kentlere göç etmelerine neden olmuştur. Kentin çekici faktörlerini, kent hayatının ekonomi, eğitim, sağlık ve refah gibi kişiye sağlayacağı imkân ve fırsatlar oluştururken; kırsalın itici faktörlerini ise tarımda makineleşme sonucu açığa çıkan işgücü, toprağın aşırı parçalanarak küçülmesi, kan davaları vb. olumsuzluklar oluşturmaktadır. Ayrıca itici faktörler arasında yine çevresel, demografik, ekonomik ve siyasal baskılar yer alırken; göçmenleri varış yerine çeken çekici faktörlerde hayat şartlarını iyileştirmek için ekonomik fırsatlar, kişisel güvenlik, özgürlük ve eğitim fırsatları gibi toplumsal imkânlar yer almaktadır (Taş ve Özcan, 2013).

2.3. Türkiye’de Göç ve Göç-Yoksulluk İlişkisi

Türkiye’de göç hareketlerinin tarihi incelendiğinde en yoğun iç göç döneminin kentleşme hızının yüksek olduğu 1950 yılı sonrası yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde tarımsal yapılar-

daki değişimler ve sanayileşme girişimleri sonucu özellikle Türkiye'nin kuzey ve doğusundan; batı, güney ve kuzeybatı yönünde iç göç hareketleri yaşanmıştır (Dücan, 2016). Bireyler kente göç ettikten sonra konut sorununun çözülmesi ve iş bulma gibi konularda dayanışma ile destek ağlarını kullanmışlar, bu geleneksel ilişki ağları Türkiye'nin göç sürecinde, göç edilecek kentin ve mahallenin belirlenmesinde, konut ve iş sorununun çözülmesinde, yabancılaşmaya ve yoksullaşmaya karşı destek yönleriyle önemli bir güce sahip olmuştur. Bu yıllarda yoksulluk makro düzeyde ekonomik bir büyüme sorunu olarak algılandığından yoksulluğa karşı sosyal politika uygulamaları görülmemektedir. Ayrıca belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta da 1980 sonrası gerçekleşen nüfus hareketliliğinin özelliklerinden birisinin zorunlu göç olduğudur. Bu dönem itibariyle kırdan kente göçün yanı sıra kentler arası göç başlamış ve 1950'li yıllarda kırdan kente doğru olan oluşan kitlesel göç, özellikle 1990'lı yıllardan sonra nitelik değiştirmiştir. Söz konusu yıllar itibariyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşanan terör olaylarındaki artış, daha önceki ekonomik ve sosyal etkenlerden kaynaklı gönüllü iç göçlerden farklı olarak, zorunlu iç göçlerde bir artışa yol açmış ve bir anlamda kaçınılmaz göç dalgası başlamıştır. Bu dönemde bireyler tüm aile üyeleriyle birlikte aynı zamanda göç ettiklerinden zincirleme göçün sağladığı esnek ve aşamalı uyum olanaklarından yoksun kalmışlardır ki 1990 sonrası göç ve yoksulluk birbiriyle kesişen kavramlar haline gelmiştir. Zira kentlerde yaşayan ve yaşamını yardıma bağlı sürdüren kesimlerin yaklaşık %70'i 1990 sonrası kente göç eden bireylerden oluşmaktadır. Küreselleşme ve yeni gelişen kapitalizmin etkisiyle yeni göç eden insanların güvenceli ve düzenli iş bulma olanakları her geçen gün zayıflarken, işsizliğin ve düzensiz, geçici ve düşük ücretle çalışmanın artış göstermesi sonucu yoksullaşma da artmıştır (Güneş, 2016). Bununla birlikte 2000'li yıllardan itibaren göç hızında azalmalar görülse de, İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Tekirdağ, Antalya ve Bursa gibi iller sektörel yapıları itibariyle birer çekim merkezi olmaya devam etmiştir. Ayrıca 2001 Irak savaşı ve 2010 Arap Baharı sonrasında Türkiye'ye Ortadoğu'dan yaşanan yoğun mülteci akını sonrası dış göçlerde de önemli artış görülmüştür ki bu gelişmelerde özellikle kentsel yoksulluğu olumsuz etkilemiştir (Dücan, 2016).

Tüm bu gelişmelerin yanında ülkenin göç tarihine etki eden çok sayıda ulusal ve uluslararası gelişme yaşanmıştır. Örneğin Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ulus-devlet kurma çabalarının önemli bir boyutu olan millî kimlik ve aidiyetin oluşturulmasına yönelik çabalar göç politikalarına etki ederken, bu sürecin devamında Türkiye'nin NATO'ya üye olması ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ni³ çekince koyarak imzalaması göç politikalarını şekillendiren diğer iki önemli gelişme olmuştur. NATO üyesi Türkiye, Soğuk Savaş'la birlikte bir cephe ülkesi haline gelmiş ve göç politikalarını temelde güvenlik eksenine oturtmuştur (Canpolat ve Arıner, 2012). Türkiye göç politikalarını NATO üyeliği ve Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu çekince üzerinden şekillendirmiştir ki 1980'lerin sonu 1990'ların başından itibaren çevre ülkelerdeki siyasal karışıklıklar, ekonomik değişimler ve küreselleşme eğilimleri, Türkiye'yi Türk ve Müslüman olmayan yeni göçmen grupların hedef ülkesi haline getirmiştir (KÜ-GAM, 2014).

Türkiye'nin göç politikalarını önemli bir şekilde etkileyen bir diğer unsur ise Avrupa Birliği (AB) üyelik sürecidir. Göç politikaları üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte AB göç politikalarının etki alanına girmiş ve bu bağlamda 2003 Ulusal Programı çerçevesinde hazırla-

3 Türkiye bu sözleşmeyi coğrafi sınırlama getirerek onaylamıştır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2014). Bu coğrafi sınırlama nedeniyle, yalnızca Avrupa Konseyine üye ülkeler ile eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) içinde yer alan ülkelerin oluşturduğu Avrupa Bölgesi kaynaklı mültecilerin iltica başvurusu kabul edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

nan “İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı” 25 Mart 2005 tarihinde kabul edilmiştir. Söz konusu planda Türkiye’nin iltica ve göç politikaları bağlamında AB müktesebatıyla uyumlaştırılması gereken mevzuat saptanmış ve göç yönetiminden sorumlu bir ihtisas biriminin oluşturulmasına yönelik bir hedef konulmuştur (Canpolat ve Arıner, 2012; İçişleri Bakanlığı, 2005). Daha sonra AB’nin mültecilerin yasal statüsü ve yasa dışı göç ile mücadele konusunda kanuni düzenleme yapılmasına yönelik beklentileri doğrultusunda göç alanını bütün yönleri ile düzenleyen uluslararası hukuk ve AB mevzuatı ile uyumlu modern bir göç yönetiminin zeminini oluşturan “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” kabul edilmiştir (Avrupa Birliği Komisyonu, 2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (2014-2018) da, ekonomik gelişmeler ve yürütülen dışa açılma politikaları ile Türkiye’nin göç alan ve göç veren ülke konumunun güçlendiği, buna bağlı olarak göç alanında güvenilir bir veri sisteminin oluşturulması, göç ve uluslararası koruma alanında hukuki ve kurumsal düzenleme eksikliklerinin giderilmesi gerekliliği ve uluslararası korumadan yararlananların sağlık, barınma ve eğitim sorunlarının giderilmesinin büyük önem taşıdığı belirtilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Türkiye, 2011 yılı itibarıyla Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle sayıları yaklaşık iki milyonu bulan kitlesel bir göç hareketi ile karşı karşıyadır. “Geçici Koruma” statüsü ile Türkiye’de uluslararası koruma altına alınan söz konusu göçmenlerin her türlü sorunları (istihdam, barınma maliyetleri vs.) Türkiye’nin göç politikasını etkilemekte ve önümüzdeki yıllarda da etkilemeye devam edeceği öngörülmektedir (Tekelioğlu, Doğan ve Çelebi, 2015).

Görüldüğü üzere Türkiye’de cumhuriyetin kurulduğu tarihten günümüze kadar bireylerin göç etmelerine yol açan çok sayıda gelişme yaşanmıştır. Bu hareketliliği yakın tarihli ve bölgesel açıdan bakıldığında, örneğin 2008-2014 yılları arasında toplam alınan ve verilen göçte TR1’in (İstanbul) uzak ara ilk sırada yer aldığı göze çarpmaktadır. Özellikle bu çalışmanın ampirik analizinde odaklanılan bölgelerin aldığı göç sıralamasında TR1’i; TR5, TR4, TR6 ve TR3 takip etmektedir (Tablo 1). Göç bakımından söz konusu bölgelerin ülkenin batısında yer alıyor olması ve üretim yapılarının özellikle tarım dışı sektörlerde yoğunlaşması alınan göçün nedenleri hakkında ipucu sunmaktadır. Bir başka ifadeyle bireyler öncelikle istihdam imkanlarını göz önüne alarak tarımın yoğun olduğu bölgelerden, sanayi ile hizmetlerin yoğun olduğu ve dolayısıyla iş imkanlarının daha geniş olduğu bölgelere doğru hareket etmektedir.

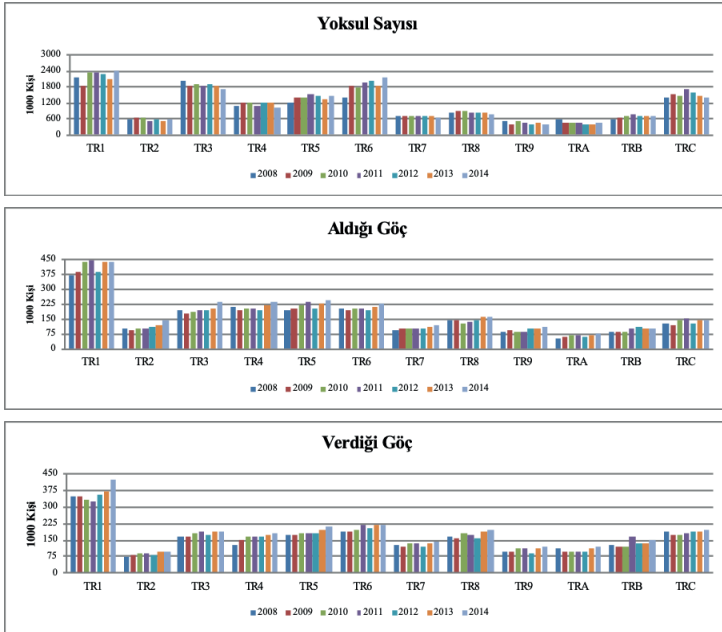
Tablo 1: Bölgelerin 2008-2014 Yılları Arasında Aldığı ve Verdiği Toplam Göç

Bölge Kodu	Bölge Adı	Aldığı Göç		Verdiği Göç	
		Kişi	Sıra	Kişi	Sıra
TR1	İstanbul	2.914.750	1	2.513.111	1
TR2	Batı Marmara	787.930	8	624.063	12
TR3	Ege	1.394.015	5	1.253.369	5
TR4	Doğu Marmara	1.471.548	3	1.126.091	7
TR5	Batı Anadolu	1.539.361	2	1.304.658	3
TR6	Akdeniz	1.447.160	4	1.443.340	2
TR7	Orta Anadolu	736.966	9	919.280	9
TR8	Batı Karadeniz	1.025.291	6	1.220.828	6
TR9	Doğu Karadeniz	687.548	11	734.521	11
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	472.789	12	742.009	10
TRB	Ortadoğu Anadolu	690.544	10	959.158	8
TRC	Güneydoğu Anadolu	963.577	7	1.291.051	4

Kaynak: TÜİK (2018) verilerinden hareketle yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye’de 2008-2014 yılları arasındaki zaman diliminde var olan bölgesel yoksul sayısına bakıldığında yine TR1-İstanbul bölgesinin başı çektiği görülmektedir⁴. Günümüzde Türkiye nüfusunun yaklaşık %20’si TR1-İstanbul’da yaşamakta ve 15 milyon kişiye karşılık gelen bu nüfusun ise %16’sı (2,4 milyon kişi) yoksul olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Ayrıca bu noktada bölgedeki yoksul sayısının 2008-2014 yılları arasında geçen süre zarfında 450 bin kişi arttığı da belirtilebilir. Yoksul birey sayısının yoğun olarak görüldüğü bir diğer bölge TR6-Akdeniz Bölgesidir ve buradaki yoksulluk da artan bir ivmeyle TR1 İstanbul’u takip etmektedir. Yine yoksulluğun yüksek olduğu bir diğer bölge de TR3-Ege Bölgesidir ki bu bölgenin 2014 yoksul sayısında başlangıca göre bir gerileme yaşanmış olsa da, halen oldukça yüksek seviyede yoksul barındırdığı görülmektedir.

Şekil 1’de de yansıtıldığı üzere TR1-İstanbul, aldığı ve verdiği göç bakımından en üst sırada yer almaktadır. Bu bölgenin 2014 yılında özellikle analizin başlangıç yılı olan 2008’e göre hayli göç aldığı göze çarpmaktadır. Her ne kadar zaman zaman dalgalı bir seyir görülsün de alınan göç bakımından TR5-Batı Anadolu, TR3-Ege, TR4-Doğu Marmara ve TR6-Akdeniz Bölgeleri yukarı yönlü bir grafiğe sahiptir. Tıpkı toplamda olduğu gibi yıl bazında da bu bölgelerin gelen göç açısından ilk sıralarda yer alıyor olması, tarım dışı sektörlerde işgücü hareketliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bir başka ifadeyle 2008-2014 döneminde toplam verilen göçe bakıldığında tarım yoğun (hem üretim hem de istihdam oranı açısından) bölgelerin öne çıktığı görülürken, alınan göçe bakıldığında ise sanayi ve hizmet yoğun bölgelerin başı çektiği söylenebilir. Bu sonuç da bireylerin istihdam potansiyelleri yüksek olan bölgelere yönelik bir göç taleplerinin olduğunu doğrulamaktadır.

Şekil 1: 2008-2014 Döneminde Bölgelerde Yer Alan Yoksul Kişi Sayısı ile Bölgelerin Aldığı-Verdiği Göç

(Kaynak: TÜİK (2018) verilerinden hareketle yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

4 Bu çalışmada yoksul kişi sayısı olarak; eşdeğer hanehalkı fert gelirinden hareketle ve medyan gelirin %60'ını yoksulluk sınırı kabul edilerek hesaplanan değerler kullanılmıştır.

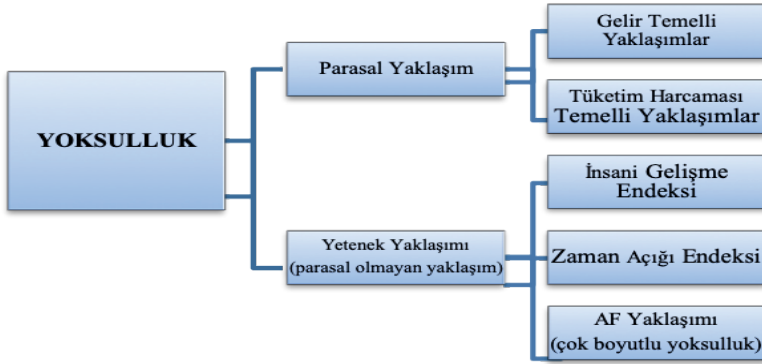

3. Literatür

Çalışmanın bu başlığı altında ulusal ölçekli yoksulluk ve göç ile ilgili çalışmalara yer verilmiş, yapılan çalışmalarda göçün yoksulluğu nasıl etkilediğine dair bulgular yansıtılmıştır.

3.1. Ulusal Ölçekli Yoksulluk Literatürü

Ulusal düzeyde yoksulluğu inceleyen çalışmalar temelde parasal yaklaşım ve parasal olmayan yaklaşım olmak üzere 2 başlık altında değerlendirilebilir. Parasal yaklaşımı gelir temelli yaklaşımlar ve tüketim harcaması temelli yaklaşımlar oluştururken; parasal olmayan yaklaşımlar ise insani gelişme endeksi, zaman açığı endeksi ve AF (Alkire-Foster) yaklaşımından oluşmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: Türkiye’de Yoksulluğun Ölçümü Amacıyla Yapılan Çalışmaların; Kullanılan Yaklaşım, Yöntem ve Refah Göstergesine Göre Gruplandırılması

Parasal yaklaşımı (gelir temelli yaklaşım) kullanılan başlıca çalışmalar arasında Dağdemir (1992 ve 1999); Dumanlı (1996); Dansuk (1997); Pamuk (2000); Erdoğan (2002); TÜSİAD (2000); Dumanlı ve Bulutay (2000) ile Özcan (2003) bulunmaktadır. Dağdemir ülke geneli ve 1968-1987 dönemi ve 1994 yılı için yaptığı çalışmalarda 1968-1987 döneminde parasal yoksulluğun azaldığını ve 1994 yılında ise kırsal bölgelerde gelirin yeniden dağılımının yoksulluk üzerinde iyileştirici bir etki yarattığını saptamıştır. Dumanlı (1996) Türkiye geneli, kırsal ve bölgeler ölçeğinde, 1987-1994 dönemi için kentsel ve kırsal alanda en yoksul bölgenin Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi olduğunu saptarken; Dansuk (1997) bölgesel ve 1973-1987 dönemi için analiz yaptığı çalışmasında mutlak yoksulluğun -kentlerdeki artışa rağmen- azalma eğiliminde olduğunu vurgulamıştır. Pamuk (2000) ile Erdoğan (2002) kırsal bölgelerde ve ülke genelinde 1994 yılı için bir değerlendirme yapmışlar ve araştırma sonuçlarında sırasıyla hanehalkı reisinin kadın olduğu hanelerin daha yüksek yoksulluk riski altında olduğunu ve kırsal alanda yaşayan, eğitim seviyesi düşük kadınların yoksulluk oranını arttırdığını tespit etmişlerdir. TÜSİAD (2000) ülke geneli ve 1987-1994 dönemi için; Dumanlı ve Bulutay (2000) ülke geneli ve 1994 yılı için; Özcan (2003) ise bölgesel ve 2001 yılı için analiz yapmıştır. TÜSİAD (2000) yoksulların çoğunlukla tarımsal gelir elde eden ve düşük eğitim seviyesine sahip bireyler olduğunu, Dumanlı ve Bulutay (2000) yoksul bireylerin çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığını, Özcan (2003) ise yoksulların en fazla yoğunlaştığı bölgenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yoksul sayısının görece en az olduğu bölgenin Marmara Bölgesi olduğunu tespit etmiştir.

Yine parasal yaklaşım altında değerlendirilen tüketim harcaması temelli yaklaşımı kullanan çalışmalar altında Erdoğan (1996), Alıcı (1998), Dünya Bankası (2000/2003); TÜİK (2006/2009) ve Cafrı (2009) bulunmaktadır. Erdoğan (1996) ve Alıcı (1998) ülke genelini ve 1994 yılını değerlendirmişler, araştırmalar sonucunda Erdoğan (1996) Türkiye'deki hanelerin %33'ünün yoksul olduğunu saptarken; Alıcı (1998) Türkiye'de görelî yoksulların nüfusun %15,69'unu oluşturduğunu tespit etmiştir. Dünya Bankası (2000/2003) tarafından yayımlanan iki ayrı araştırma raporunda ise Türkiye geneli 1994 yılı ve 1994-2001 dönemi için değerlendirilmiş ve Türkiye'de 1994 ile 2001 arasında yoksulluk oranlarında ciddi bir değişim olmadığı sonucuna varılmıştır. TÜİK (2006/2009) ülke genelinde, 2002-2004 ve 2002-2009 dönemleri için yaptığı iki ayrı araştırma sonucunda, her iki dönemde de yoksulluğun, kırsal yerlerde, kentsel yerlere göre daha fazla olduğunu saptamıştır. Cafrı (2009) ise Adana ili ve 2008 yılı için yaptığı araştırma sonucunda hane-deki bireylerin kadın olmasının ve eğitim seviyesinin düşük olmasının yoksul olma olasılığını arttırdığını tespit etmiştir.

Yetenek yaklaşımı kullanılan çalışmalar altında ise Akder (2000); Gürsel vd. (2013); Zachari-as vd. (2014); Zanbak ve Çağatay (2013) ile Zanbak ve Gül (2014) sıralanabilir. Akder (2000) ülke geneli ve 1990-1996 dönemi için, kırsallığın derecesinin artması ve insani gelişme düzeyinin düşmesinin nüfus büyüklüğünü arttırdığını; okuryazarlık derecesini ve gelir miktarlarını azalttı-ğını saptamıştır. Gürsel vd. (2013) ülke geneli ve 2005-2010 dönemi için yaptıkları analizde söz konusu dönemde "temel maddi yoksunluk" ölçütüne göre Türkiye'de yaşanan yoksullukta bir azalma saptamışlardır. Zacharias vd. (2014), ülke geneli ve 2006 yılı için yaptıkları analizde ka-dınların istihdam imkan ve koşullarının iyileştirilmesinin ve sosyal güvenlik sisteminin iyileşti-rilmesinin toplumun refah seviyesini ve mutlu bireylerin sayısını arttıracaklarını öne sürmüşlerdir. Zanbak ve Çağatay (2013) ile Zanbak ve Gül (2014) ise 2011 yılı için Mersin ve Erzurum'daki yoksulluğu, sınıfsal bir değerlendirme ile sosyal göstergeleri ele alarak ölçmüş ve bu göstergelere göre Mersin'in daha yoksul bir kent olduğu saptamışlardır.

3.2. Göç Literatürü

Türkiye'de göç olgusu ile ilgili akademik çalışmaların büyük çoğunluğunda göçe neden olan itici ve çekici faktörler üzerinde durulmakta, az bir kısmında göçün etkisi tartışılmaktadır. Bu bağlamda Aşkın, Yayar ve Oktay (2013), Bahar ve Bingöl (2010), Çatalbaş ve Yayar (2015), Dücan (2016), Gürbüz ve Karabulut (2008), Güreşçi ve Yurttaş (2008), Kan, Kurt, Özmen ve Sezik (2016), Karakaya ve Turan (2006), Pazarlıoğlu (2007), Sevinç, Davran ve Sevinç (2018), Sönmez ve Er (2007), Vergil, Yıldırım ve Sezer (2014), Yakar (2013, 2012a ve 2012b), Yürüdü (2006) göç olgusunun nedenlerini ve sonuçlarını değerlendirmişlerdir.

Aşkın ve ark. (2013)'e ait ilçe bazında (Tokat/Yeşilyurt) ve 2011 yılı için yapılan analizde kırsal göçün, istihdam olanakları, eğitim, ulaşım, sağlık imkânları gibi kentin çekici faktörleri ile gelir yetersizliği, tarım dışı iş olanaklarının olmayışı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz-liği gibi kırım itici faktörlerinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bahar ve Bingöl (2010) ülke geneli ve 2000 yılı için, iç göçün işgücü piyasalarını olumlu etkilediğini saptarken; Çatalbaş ve Yayar (2015) bölgesel bazlı ve 2008-2012 dönemi için bir analiz yapmış, bölgenin zenginlik dü-zeyinin göçü olumlu etkilerken enflasyon oranı, istihdam oranı ve terör sorununun ise olumsuz etkilediğini saptamıştır. Dücan (2016) ülke genelinde 2007-2014 döneminde, Türkiye'nin göç alan bölgeleriyle göç veren bölgeleri arasındaki ekonomik farklılıkların ve eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte gelişmiş bölgelere doğru göçün gerçekleştiğini saptamıştır. Gürbüz ve Kara-bulut (2008) Türkiye genelinde 1975-2000 döneminde, modern tarım tekniklerinin uygulanama-

ması ve tarım girdilerinin pahalı olması gibi nedenlerin kırsal göçleri arttırdığını saptamıştır. Güreşçi ve Yurttaş (2008) Erzurum ili bazında 2005 yılı için, Kan ve ark. (2016) ise Konya ili bazında 2015 yılı için yaptıkları analizde, hane reislerinin sosyal güvenceye sahip olmaması, kentlerde daha fazla gelir elde etme ve çiftçilik dışında başka bir iş yapma arzusu ve daha iyi eğitim imkânları gibi nedenlerin kırdan kente göçü arttırdığını tespit etmişlerdir. Karakaya ve Turan (2006) Türkiye’de yabancı göçünü, Aydın ilinin Didim ilçesi için değerlendirmiş ve bu bölgeye yerleşen insanların sıcak iklim, deniz, ucuz yaşam koşulları gibi nedenlerle göç ettiğini saptamıştır. Pazarlıoğlu (2007) İzmir özelinde ve 2002 yılı için yaptığı analizde özellikle tarım kesiminde çalışan bireylerin öncelikli olarak iş arama amacı ile İzmir’e geldiklerini saptamıştır. Sevinç ve ark. (2018) ülke genelinde göçlerin temel nedeninin, iller ve bölgeler arası gelişme farklılığı olduğunu saptarken; Sönmez ve Er (2007) il bazında ve 2004 yılı için yaptığı araştırmada büyük şehirlerden dışarıya olan göçlerin çoğunun üç büyük il (İstanbul, Ankara ve İzmir) dışında kalan illere yapıldığını tespit etmiştir. Vergil ve ark. (2014) Zonguldak ilinde yaşanan göçün nedenlerini gelir yetersizliği, geçinememe ve eğitim imkânlarının yetersizliği olarak vurgularken, Yakar (2012a, 2012b ve 2013) il, ilçe ve ülke bazında olmak üzere 3 ayrı çalışmada göçün nedenlerini değerlendirmiştir. İller arası göçlerin 1995-2000 dönemi ve 2007-2012 dönemi için değerlendirildiği iki ayrı çalışmada Türkiye’de iç göçlerin genel olarak az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru gerçekleştiğini tespit etmiştir (Yakar: 2012b; 2013). Ayrıca Emirdağ ilçesi kırsal bazında 1980-2007 dönemi için ilçe kırsal alanlarından yurtiçine ve yurtdışına olan göçlerin, yaşlı nüfus oranının Türkiye ve Afyon ili ortalamalarının üzerine çıkmasına yol açtığını saptamıştır (Yakar, 2012a). Yürüdü (2006) ise ilçe bazında (Sivas/Koyulhisar) ve 2005 yılı için yaptığı analizde ilçeden verilen göçlerin çok büyük bir miktarının İstanbul’a yönelindiğini saptamıştır.

3.3. Yoksulluk ve Göç İlişkisi Literatürü

Yoksulluk ile göç arasındaki ilişkinin analizini yapan çalışmalardan birisi İspanya özelinde Bustillo ve Anton (2009) tarafından kaleme alınmış ve ilk etapta 2004-2006 dönemi göç edenlerin ülkede daimi yaşayan yerel halktan daha yoksul bir yaşama sahip oldukları tespit edilmiştir. Devamında ise sosyal transferlerin yabancı nüfus açısından göç etme durumunu değiştirmede, fakat yoksul bölge halkı açısından önemli bir etki yarattığı saptanmıştır. Benzer şekilde Chapman ve Bernstein (2003), Amerika’da göç ve yoksulluk ilişkisini 1989-2000 dönemi için değerlendirmiş ve 1994-2000 döneminde göçmenlerin yoksulluk oranının yerli halkın yoksulluk oranından çok daha hızlı düştüğünü; 1989-1990 döneminde yoksulluğun Kaliforniya’da sabit kaldığı, New York’ta ise az miktarda arttığı belirtilmiştir. Güneş (2009), Eskişehir ilinde 1980 sonrası kentin yeni göçmenlerinin yoksulluğu daha derinden yaşadığını ve yaşamlarını yardım alarak sürdürdüğünü tespit ederken, Martin ve Taylor (2003), Amerika’da 1980 ve 1990 yılları için, tarım istihdamı ve göç arasında döngüsel bir ilişkinin varlığını saptamış ve 1980 yılında tarım istihdamındaki artışın yoksullukla ters ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Bu etkinin 1990 yılında ise tersine döndüğü, tarım istihdamının yoksulluk üzerindeki etkisinin 1980 yılına göre çok daha büyük olduğu ve tarım istihdamının yoksulluğu arttırdığı çalışmanın bulguları arasında belirtilebilir.

Göç ve yoksulluk ilişkisinin incelendiği bir diğer çalışma Raphael ve Smolensky’a (2008) aittir ve araştırmacılar Amerika’da 1970-2005 döneminde uluslararası göçün Amerika’da yoksulluk oranını çok yüksek olmayan oranlarda arttırdığını fakat ilerleyen yıllarda bu oranının düştüğünü tespit etmiştir. Uluslararası göçün yerli Amerika halkı üzerindeki olumsuz etkilerinin ih-

mal edilebilir olduğu bir diğer bulgudur. Suro, Wilson ve Singer (2011), Amerika'nın kenar mahallelerindeki 2009 yılındaki yoksulluk oranının 2000 yılındaki orandan çok daha yüksek olduğunu saptamıştır. Ayrıca Amerika'nın kenar mahallelerinde yaşayan Amerika dışında doğan sakinlerin yoksulluk oranının, yerleşiklerin yoksulluk oranından çok daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Tümtaş (2009), Mersin ve Marmaris kentlerinde 2006 yılı için yaptığı analizde Marmaris'te istihdam edilen nüfusun büyük bir kısmının memleketlerindeki iş imkânlarının yetersizliği ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle mevsimlik göç ettiğini saptamıştır. Mersin'de ise kentin büyük bir kısmının göçle geldiği ve bunların içerisinde de 1990 sonrası zorunlu göç edenlerin önemli yere sahip olduğu görülmüştür.

Tümtaş ve Ergun (2014), Van özelinde 2013 yılı için bir değerlendirme yapmış ve göç etme nedenlerinin başında işsizlik ve yoksulluk sorununun geldiğini saptamıştır. Ayrıca göç ve yoksulluk kıskacında yer alan kentin yarısından fazlasının 2011 yılında yaşanan depremden etkilenmesi ve deprem sonrasında ise yeterli destek görülmediğinin düşünülmesi, bireyleri sosyo-psikolojik olarak olumsuz etkilemiştir. Yıldız ve Alaeddinoğlu (2011), Hakkâri kenti için 2007 yılında yaptığı bir değerlendirme sonucunda, göçlerin büyük bir kısmının 1990 sonrası ve zorunlu bir şekilde meydana geldiğini ve kırsal alanda sınırlı bir tarımsal tabana sahip olarak görel yoksulluk içinde yaşayan ailelerin kente göç sonrasında mutlak bir yoksulluk içine girdiklerini tespit etmiştir.

4. Ampirik Analiz

Bu başlık altında, öncelikle çalışmada kullanılan veri seti ve uygulanan ekonometrik yöntem tanıtılmaktadır. Devamında ise tahmin edilen model sonuçlarına yer verilmektedir.

4.1. Veri Seti

Değ inildiği üzere bu çalışmada, TÜİK'in Düzey 1 ayırımındaki 12 bölgenin aldığı göçün, ülke geneli ve bölge yoksulluğu üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Makro açıdan değerlendirildiğinde son derece geniş kapsamlı olan yoksulluk bu çalışma özelinde göç ile ilişkilendirilmiş ve bunun alt bölgelerdeki farklılaşmasına odaklanılmıştır. Bu amaçla öncelikle yoksulluk göç bağlamındaki çalışmalardan⁵ hareketle göstergeler belirlenerek gerekli veri seti elde edilmiştir. Ülkemizde bölgesel yoksulluğa ilişkin veri seti her ne kadar 2006'da başlanmış olsa da, özellikle bölgesel KBGSYH (Kişi Başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) göstergesindeki kısıt, ekonometrik analizin 2008-2014 arasında sınırlı kalmasını zorunlu kılmıştır. Bu eksen de kullanılan tüm veriler yıllık olup, Düzey 1 ölçeğinde TÜİK'ten elde edilmiştir. Oransal ya da kişi sayısı olarak yoksulluğu etkileyen elbette ki çok daha fazla unsurun varlığından söz edilebilir. Ancak bu çalışmanın temel odağı özellikle göçün etkilerini ortaya koymak olduğundan, bu unsurlar ileriki çalışmalarda ele alınmak üzere göz ardı edilmiştir. Geline aşamada bölgesel farklılaşmayla birlikte özellikle kırsal göçün yoksulluk üzerindeki yansımalarını sunabilmek adına bir model oluşturulmuştur ki panel veri yöntemi kullanılarak ve STATA paket programı ile tahmin edilen model öncelikle aşağıdaki şekilde tanımlanabilir:

5 Bağımlı değişkeni yoksul kişi sayısının temsil ettiği modelde, bağımsız değişkenlerin seçiminde literatürden [Bustillo ve Anton (2009); Khan (2005); Martin ve Taylor (2003); Chapman ve Bernstein (2003); Güneş (2016; 2009); Türk ve Ünlü (2016); Yıldız ve Alaeddinoğlu (2011); Turgut (2011), Odabaşı (2009); Kavala ve Keyder (2008)] yararlanılmıştır.

$$\ln YoksulSayi_{it} = \alpha + \beta_1 \ln Bagimlilik_{it} + \beta_2 \ln Goc_{it} + \beta_3 \ln Ist\_Tarim_{it} + \beta_4 \ln KBGSYH_{it} + \beta_5 \ln Goc\_Tarim_{it} + e_{it} \quad (1)$$

$\ln YoksulSayi_{it}$	Yoksul kişi sayısı
$\ln Bagimlilik_{it}$	Toplam yaş bağımlılık oranı ⁶
$\ln Goc_{it}$	Bölgenin aldığı göç
$\ln Ist\_Tarim_{it}$	Tarımsal istihdam
$\ln KBGSYH_{it}$	Kişi başına gayrisafi yurt içi hasıla (dolar)
$\ln Goc\_Tarim_{it}$	Bölgesel GSYH içerisinde tarım sektörünün payı %6 ⁷ ve üzeri olan bölgelerden (tarımın istihdam ve üretim bakımından görece olarak daha öne çıktığı bölgeler) diğer bölgelere yapılan göç.
i	Bölge
t	Zaman (yıl)

Modelin tahmin edilmesi ile birlikte bölgenin aldığı göçte meydana gelen artışın göçün kaynaklandığı bölgedeki ana geçim kaynağına bağlı olarak yoksulluğu farklı etkileyeceği düşünülmektedir ki bu noktada tarım yoğun bölgeden yine tarım yoğun bölgeye yaşanan göçün yoksul sayısını görece olarak arttırabileceği söylenebilir. Ayrıca sanayi ve hizmetlerden tarıma yönelik bir göç hareketinin de yoksulluğu olumsuz etkileyebileceği tahmin edilmektedir⁸. Bir başka beklenti ise kalabalık nüfuslu ve metropol kimliğindeki bölgelere giden göçün, her ne kadar gittikleri o bölgelerde ana geçim kaynağı tarım olmasa da, bölgede tarım-dışı iş bulma sürelerinin uzunluğuna ve bulunan işlerin düşük ücretli olmasına bağlı olarak, yoksulluğu arttıracak doğrudur. Buna karşın bölgenin KBGSYH değerinde bir artış olması durumunda ise yoksul sayısının gerileyeceği tahmin edilmektedir. Ele alınan bölgelerin istihdam yapısının tarımsal ağırlıklı olması da bağımlı değişken üzerinde arttırıcı yönde etki yapacaktır. Buna karşın istihdamın tarım dışı sektörlerde yani sanayi ve hizmetlerde yoğunlaşmış olmasının ise tersi yönde etki ortaya koyması beklenmektedir. Yoksul sayısını etkilediği düşünülen bir diğer değişken olan bağımlılık oranındaki artışın ise yoksul sayısını arttırması beklenmektedir. Çalışmanın asıl ayırt ediciliğini ortaya koyan “tarımın istihdam ve üretim bakımından nispi olarak öne çıktığı bölgelerden göç yoksulluğu azaltır” hipotezinin sınındığı göstergede, yani tarım yoğun bölgelerden diğer bölgelere yönelik yaşanan göçteki artışın ise, -bireylerin sanayi ve hizmet sektörlerinde iş bulmaları varsayımıyla birlikte reel gelirlerinin yükselecek olması nedeniyle- yoksul kişi sayısını aşağı yönde etkileyebileceği tahmin edilmektedir. Ancak bu bireylerin tekrar tarımın yoğun olduğu bölgelere göç etmesi durumunda ise toplam yoksul sayısı artabilecektir.

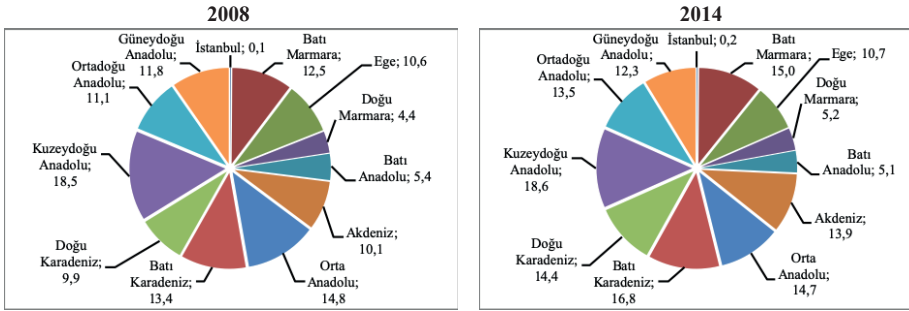
Bu noktada şu husus da vurgulanmalı ki günümüzde Türkiye’nin tarımsal üretim payı her ne kadar %6 civarında olsa da, bazı bölgelerde bu oran %20’lere yaklaşmaktadır. Örneğin bu tarım-

6 Bu gösterge adrese göre nüfus kayıt sistemine göre “15-64” yaş grubunda çalışan her 100 kişi için “0-14” ve “65 ve daha yukarı” yaşta kişilerin oranını ifade etmektedir. Toplam yaş bağımlılık oranı = $\frac{P_{0-14} + P_{65+}}{P_{15-64}} * 100$

7 Bu değer Türkiye’deki tarım sektörünün GSYH içindeki payından (yaklaşık %6) hareketle belirlenmiştir. Bölgenin tarımsal üretim payının söz konusu değerden büyük olması, “tarımsal bölge” varsayımını geçerli kılmaktadır. Bu varsayım altında; TR1-İstanbul, TR4-Doğu Marmara ve TR5-Batı Anadolu tarım dışı, diğer 9 bölge ise tarımsal bölge olarak kabul edilmiştir.

8 Tarım sektöründe yer alan bireylerin nispeten vasıfsız; buna karşın sanayi ve hizmet sektöründekilerin ise eğitim, teknolojiye erişim imkânlarının çeşitliliği nedeniyle daha vasıflı oldukları öngörülmüştür.

sal üretim bakımından Türkiye'nin en yüksek değerine sahip olan TRA-Kuzeydoğu Anadolu bölgesinin payı 2008 yılında %18,5 iken, söz konusu değer 2014'e gelindiğinde %18,6'ya ulaşmıştır. Aynı şekilde TR8-Batı Karadeniz'de tarımın GSYH payı %13,4'ten %16,8'e, TR2-Batı Marmara'da ise %12,5'ten %15'e çıktığı görülmektedir (Şekil 3). Türkiye genelinde tarımsal üretimin payı ele alınan dönemde %8'den %6'ya gerilemiş olsa da, belirtilen bölgelerdeki tarımsal üretim artışının ve beraberinde bu bölgelerden özellikle tarım dışı sektörlerin yoğun olduğu kentlere yönelik yaşanan vasıfsız göç dalgasının, gidilen bölgelerin yoksulluğuna ilk etapta artış şeklinde yansyacağı beklenebilir. Ancak uzun vadede, buldukları bölgede ücretsiz aile işçisi olarak ya da düşük ücretle yaşamını sürdüren bu bireylerin diğer sektörlerde kaymaları sonucunda toplam yoksullukta gerileme olabileceği de söylenebilir. Zira tarım işçisi sınıfında yer alıp da sürekli yoksul olan bireylerin gelirleri nispeten iyileşecek ve bu da ülkenin yoksulluk oranına azaltıcı yönde yansyacaktır.

Şekil 3: Tarımsal Üretimin GSYH İçindeki Payı (%)

(Kaynak: TÜİK (2018) verilerinden hareketle yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

4.2. Yöntem

Bu çalışmada veri setinin imkân tanıdığı ölçüde bölgeler arası farklılığın yoksulluğa yansımaları tespit edilerek; özellikle tarımsal göçün hangi bölgelere yapıldığında etkili olduğuna ilişkin bir söylem geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'de yer alan 12 alt bölgenin aldığı ve verdiği göçün bölgede var olan yoksul sayısı üzerindeki etkinin panel veri tahmin yöntemiyle incelenmesi planlanmıştır ki gelinen noktada model seçimi büyük önem kazanmaktadır. Zira panel veri modelleri, parametreler ve hata terimleri ile ilgili yapılan varsayımlara bağlı olarak farklılaşmaktadır. En temel yaklaşım, havuzlanmış verileri kullanarak ve parametrelerin zaman-kesit boyutunu ihmal ederek en küçük kareler yöntemi ile tahmin yapmaktır ve buna havuzlanmış regresyon adı verilmektedir. Tek yönlü birim etkilerinin ortaya çıkarılabilmesi için uygulanan ve panel veri analizi modellerinden biri olan *sabit etkiler* modelinde, sabit terimin her birime göre farklılaşmasına izin verilir, ancak eğim parametresi zamana ve birime göre değişmez. Bu varsayım ile birlikte birimler arası tüm farklılıklar sabit terim tarafından yansıtılmaktadır. Bu modelde ayrıca hata terimlerinin birbirinden bağımsız, sıfır ortalamaya ve sabit varyansa sahip olduğu varsayımı yapılmaktadır. Ayrıca zaman etkilerinin de birim etkiler ile birlikte modele dahil edildiği iki yönlü panel veri modelleri için tahmin yöntemleri, tek yönlü modeller için önerilen tahmin yöntemleri kullanılarak genişletilebilmektedir. Bu şekilde modelde birim etkilerin yanında zaman etkileri de içermektedir. Panel veri analizinin bir başka modeli olan *tesadüfi etkiler* modelinde ise -sabit etkiler modelinin aksine- birimsel etkilerin sabit değil tesadüfi oldu-

ğu düşünülmektedir (Hill, Griffiths ve Lim, 2008). Bu modelde birimsel etki, sabit parametre yerine hata terimi içerisinde yer almakta iken, hata terimlerinin ortalaması ve hata terimleri arasında korelasyon sıfır, hata terimlerinin varyansı ise sabit olmaktadır. Tesadüfi etkiler modelinin bir avantajı, zamana göre değişmeyen değişkenlerin modele ilave edilebilmesidir (Yerdelen Tatoğlu, 2012).

Bu ekonometrik modelleri göz önüne alarak, göçün bölgesel farklılaşmayla yoksulluğa yansımalarını ortaya koymak adına ilk adımda, oluşturulan model tahmin edilmiştir. Bu amaçla öncelikle birim etkilerin olup olmadığı F testi ile sınanmış, birim etkilerin yokluğu hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla klasik model yerine, bölgelere özgü etkilerin olduğu modelin kullanılması uygun görülmüştür. Geline nokta doğru tahmin yönteminin seçilmesinde birim etkinin tesadüfi ya da sabit olduğunu belirlemek ve bu bağlamda uygun modeli kullanmak önem kazanmaktadır. Vurgulandığı üzere tesadüfi etkiler modelinin ana varsayımı birimsel etkilerin tesadüfi olduğudur ki bu varsayımın geçerli olduğu durumda sabit ve tesadüfi etkiler tahmincilerinin her ikisi de tutarlıdır, ancak tesadüfi etkiler tahmincisi daha etkindir. Söz konusu varsayımın sağlanmadığı durumda ise tesadüfi etkiler tahmincisi olan genelleştirilmiş en küçük kareler tahmincisi yansız ve tutarlı değildir. Bu çerçevede “bağımsız değişkenler ile birim etki arasında korelasyon yoktur” hipotezi reddedilirse sabit etkiler modeli, reddedilemediği durumda ise tesadüfi etkiler modeli daha etkin sonuçlar vermektedir (Hausman, 1978). Hausman testi ile birimsel etkilerin bağımsız değişkenlerle korelasyonlu olup olmadığı sınanmaktadır, ki çalışmada ele alından model sabit ve tesadüfi etkiler için tahmin edilmiş, analizde sabit etkiler modelini kullanmanın daha uygun olduğuna karar verilmiştir⁹ (Hausman, 1978; Greene, 2002; Yerdelen Tatoğlu, 2012).

Modelde değişen varyans ve otokorelasyon tespit edilmesi halinde, hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisi birim matris olma özelliğini kaybetmektedir. Bu durumda, hata terimine ilişkin yapılan varsayımlardan sapmaya uygun bir düzeltme yöntemi seçilmelidir (Yerdelen Tatoğlu, 2012). Sabit etkiler panel veri yöntemi ile tahmin edilen model için; değişen varyans¹⁰ (heteroskedasite), otokorelasyon¹¹ ve birimler arası korelasyon¹² (yatay kesit bağımlılığı) sorunlarının varlığı sınanmış, sonuçta sadece değişen varyansa rastlanmıştır. Takip eden aşamada ise standart hatalar değişen varyansa karşı düzeltilmiştir¹³.

4.3. Analiz Sonuçları

Türkiye’de Düzey 1 ölçeğinde yer alan 12 bölgeye 2008-2014 yılları arasında yapılan göçün yoksul kişi sayısı (*lnYoksulSayı*) üzerindeki nihai etkilerin ortaya çıkarılması için sabit etkiler modeli kullanılarak ve gerekli düzeltmeler yapılarak elde edilen tahmin sonuçları Ek1’de yer almaktadır. Tahmin sonuçlarına bakıldığında (*lnBağımlılık*), (*lnGoc*) ve (*lnKBGSYH*) değişkenlerinin, bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin istatistiki olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Buradan hareketle, sadece (*lnİst_Tarım*) ve (*lnGoc_Tarım*) değişkenlerinin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin anlamlı olduğu söylenebilmektedir.

Başlangıçta anlamlı çıkan değişkenleri baz alarak ülke geneli için bir değerlendirme yapmak gerekirse, tarımsal istihdam (*lnİst_Tarım*) ile yoksul sayısı (*lnYoksulSayı*) arasında aynı yönlü bir

9 Hausman testi sonuçları EK 2’de verilmiştir.

10 Wald ile test edilmiş ve sonuçları EK 3’te verilmiştir.

11 Bhargava, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson testi ve Baltagi-Wu testleri ile sınanmış ve sonuçları EK 4’te verilmiştir.

12 Pesaran testi ile sınanmış ve sonuçları EK 5’te verilmiştir.

13 Modelin düzeltilmiş nihai sonuçları EK 1’de verilmiştir.

ilişkinin varlığından bahsedilebilir. Ancak şu da belirtilmeli ki söz konusu değişkenin yoksul sayısı üzerindeki toplam etkisi yok denecek kadar azdır. Bir başka ifadeyle tarımsal istihdamda meydana gelen %100 bir artışın ülkedeki toplam yoksul kişi sayısını yok denecek kadar az arttırdığı söylenebilir. Buna karşın yine tarımın yoğun yaşandığı bölgeler göz önüne alınarak oluşturulan değişkendeki (*lnGoc_Tarim*) artış ise (birçok çalışmanın bulgusunun aksine) yoksul sayısını önemli ölçüde azaltmaktadır. Diğer bir deyişle tarımsal bölgelerden ülke geneline yönelik göçte yaşanan %100'lük bir artış, toplam yoksul sayısını %49'a yakın azaltmaktadır. Buradan hareketle tarımsal üretim yoğunluğu yüksek olan bölge kaynaklı yer değişikliğinin, istihdam bakımından sanayi ve hizmetlere yönelik yaşandığı ve böylece ülke geneli yoksulluğunu önemli düzeyde azalttığı çıkarımı yapılabilir. Yani ücretsiz aile işçisi ya da görelî düşük ücretle kırsalda çalışan bireylerin diğer sektörlerde çalışmak üzere göç etmesiyle birlikte, reel gelirlerinde bir artış meydana gelmiştir ki bu da ülkedeki toplam yoksul sayısını geriletmiştir. Ayrıca bu aşamada tarımsal istihdam ve tarım sektörü kaynaklı göç değişkenlerinin modeli etkilemesi bakımından birbiri ile tutarlı sonuçlar vermiş olması da bir diğer önemli bulgudur¹⁴.

Türkiye'de 2008-2014 yılları arasında toplam alınan göçün bölgesel dağılımına bakıldığında, TR1-İstanbul'un ilk sırada yer aldığı söylenebilir ki analiz dönemi içerisinde ülke genelinde yaşanan yer değiştirmelerin %20'si bu bölgeye yönelmiştir. Üretim yöntemiyle hesaplanan GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) değerleri bakımından da söz konusu bölgenin üretimdeki ağırlıklı payı da göze çarpmaktadır. Yani TR1-İstanbul, üretim faktör yoğunluğunun yüksek olduğu bir bölgedir ve bu da yaşadıkları yeri terk eden bireylerin istihdam edilebilmek adına başta bu bölgeye göç etmeleriyle sonuçlanmıştır. Benzer şekilde özellikle bazı batı bölgelerinin (TR4-Doğu Marmara ve TR5-Batı Anadolu) üretim yapısı tarım dışı sektörlerde yoğunlaşmakta ve tıpkı TR1-İstanbul bölgesi gibi göç eden bireyler için çekim alanı oluşturmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bölgelerin bağımsız değişkenlerle açıklanamayan otonom yoksulluklarının farklı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle başta göç olmak üzere bağımsız değişkenlerin yoksulluğu azaltmada etkili olduğu bölgeler farklılaşmaktadır. Buradan hareketle bölgelerin birim etkilerinin ortaya çıkarılabilmesi adına otonom yoksulluk, ortalama sapmayla anlatılmaya çalışılmıştır ki EK 6'da da görüleceği üzere 12 bölge için yapılan birim etki tahmin sonuçları tüm bölgeler için anlamlıdır. TR1-İstanbul bağımsız değişkenlerin yoksul sayısı üzerindeki etkiyi açıklama gücü bakımından en zayıf olduğu bölgedir ve TR1-İstanbul için bu etki, ortalama ile karşılaştırıldığında 0,79 puan daha fazladır. Otonom yoksulluğa etki bakımından belirtilen görelî yüksek bu değeri TR3-Ege ve TR6-Akdeniz bölgeleri izlemektedir. Aynı şekilde TRC-Güneydoğu Anadolu, TR5-Batı Anadolu ve TR4-Doğu Marmara da otonom yoksulluğu nispeten yüksek ve ortalamanın üzerinde yer alarak diğerlerinden ayrılan bölgeler arasında belirtilebilir. Buna karşın TR9-Doğu Karadeniz ile TRA-Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri ise otonom etkinin anlamlı ve yaklaşık 0,80 seviyesinde ortalamanın altında olan bölgelerin başında gelmektedir. TR7-Orta Anadolu, TR2-Batı Marmara, TRB-Ortadoğu Anadolu ve TR8-Batı Karadeniz bölgeleri de, aralarından göç ve tarımsal göç göstergelerinin de yer aldığı bağımlı değişkenlerin yoksul sayısını etkileme gücü yüksek olduğu bölgeler arasında sıralanabilir. Bu noktada bölgesel açıdan bir genelleme yapmak gerekirse, tarım dışı bölgelerde (TR3-Ege, TR6-Akdeniz ve TRC-Güneydoğu Anadolu hariç) otonom yoksulluk ortalamanın üzerindedir. Ancak tarımın istihdam ve üretim bakımından yoğun olduğu bölgelerde ise ortalamanın altında bir değer mevcuttur ki bu da bağımsız değişkenlerin bu bölgelerde açıklama gücünün daha anlamlı olduğunu kanıtlamaktadır.

14 Başta göç olmak üzere yoksul birey sayısını etkileyen faktörlerin etkileri EK 1'de verilmiştir.

Özetle özellikle tarımsal nüfusun yoğun olduğu bölgeler ekseninde yaşanan göç ile yoksul sayısının değişim yönü arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada, beklentilerle uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Geçim kaynağı olarak tarımın ön planda olduğu bölgelerde sektörün mevcut yapısı nedeniyle bireylerin gelirlerinde istikrarsızlıklar görülebilmektedir. Tarımın finansmanından, ölçek ekonomilerine kadar birçok alanda çeşitlendirilebilecek bu sorunlar, bireylerin göç etmelerinin başlıca sebepleri arasında yer almaktadır. Küçük ölçekli tarımsal işletmeler, düşük ücretli istihdam ve hatta ücretsiz aile işletmeciliği gelirin istikrarsızlığıyla sonuçlanmaktadır. Buna ek olarak hasatta ödeme şeklinde yaygınlaşan ve alacak-borç döngüsünün yol açtığı vade uyumsuzluğu da, tarımsal nüfusun gelirini olumsuz etkilemektedir. Bu şartları tersine çevirmek adına göç etmeyi tercih eden bireyler ilk aşamada sanayi ve hizmetler sektörlerinin yoğun olduğu bölgelere yönelmektedir ki kırsal kesimde hanehalkının nispeten kalabalık olduğu düşünüldüğünde, gittikleri yerde daha fazla sayıda birey ücretli olarak çalışma imkânına sahip olmakta ve hanenin geliri artmaktadır. Ayrıca tarımda ücretsiz aile işçisi olarak faaliyet gösteren bireyler göç ettikleri bölgelerde ücretli işgücü konumuna geçmekte ve bu da hane gelirine olumlu yansımaktadır. Bir anlamda işgücü verimliliği artışıyla sonuçlanan bu gelişmeler başta bireysel, sonrasında ise genel yoksulluğu azaltmaktadır. Ayrıca kentsel bölgelerin ücret seviyesinin kırdan yüksek olduğu gerçeği, tarımsal göçün toplam yoksul sayısı üzerindeki azaltıcı etkiyi desteklemektedir. Bir başka ifadeyle kırdan düşük ücretle çalışan bireyler kente gelince, görelî daha fazla kazanç elde etmektedirler ki bu da genel yoksulluğun azalmasına katkı sağlamaktadır. Tarımsal göçün yoksul sayısını azaltmasıyla sonuçlanan sürecin bir diğer muhtemel nedeni arasında göç eden bireylerin iş bulamasa da ilk aşamada hısım-akraba yanına yerleşmeleri gösterilebilir. Ortak giderlerin paylaşımıyla önceki durumlarına göre tüketim harcamaları azalan bireylerin, işe yerleştirilmeleriyle birlikte yoksulluklarının azalması bakımından ortaya çıkan olumlu etki devam etmektedir.

Son olarak Türkiye’de tarımsal nüfusun yoğun olduğu bölgelerde eğitim seviyesinin nispeten düşük olduğu bir gerçektir. Sonuçlar göstermektedir ki beşeri sermaye bakımından dezavantajlı konumda yer alan bu bölgelerde yaşayan bireylerin eğitim ve teknoloji ile donatılmadan yer değiştirmeleri, özellikle tarım dışı üretim yapısına sahip TR1-İstanbul gibi bölgelerin yoksulluğunu daha fazla etkilemektedir. Sanayi ve hizmetler sektörlerinin vasıflı işgücü ihtiyacı göz önüne alındığında, hem bölgesel hem de toplam yoksullukla mücadelenin başlangıç noktasının beşeri sermayenin kalitesini arttırmak olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bölgelerin üretim yapılarında meydana getirilecek bir değişim ve böylelikle bireylerin yerinde istihdam edilebilmelerine yönelik politikalar ile yoksulluk düşürülebilecektir.

5. Sonuç

Türkiye’de 2008-2014 yıllarını kapsayan dönem içerisinde yaşanan göç ve yoksulluk incelendiğinde; ilk aşamada göçle birlikte yoksul sayısının arttığı görülmektedir. Her ikisinin de aynı yönlü hareket ediyor olması, aralarındaki ilişkinin varlığı ve varsa ilişkinin yönünü tespit etme şeklinde bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Konu ile ilgili yapılan çalışmalar, yoksulluğu etkileyen çok sayıda faktör yanında göçü de ele almış ve çoğu göçün yoksulluğu arttırdığını tespit etmiştir. Kimi çalışmada ise yoksulluk ile göç arasında anlamlı bir ilişki kurulamamış ya da ilişki anlamlı bile olsa etkinin sınırlı kaldığı vurgulanmıştır.

Bu çalışmada da veri setinin imkân tanıdığı ölçüde bir analiz yapılmış ve söz konusu etkinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda Türkiye’de Düzey 1 ölçeğinde yer alan 12 bölge ele alınmış ve bu bölgelerdeki yoksul sayısı ile bağımlılık oranı, göç, tarımsal istihdam, KBGSY ve tarımın yoğun olduğu bölgelerden kaynaklı göç ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Elde

edilen sonuçlar, bağımlılık oranı, göç ve KBGSY ile yoksul sayısı arasındaki ilişkinin istatistiki olarak anlamlı olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak özellikle tarım kaynaklı göçün ise ülkedeki toplam yoksul sayısını azalttığını göstermektedir. Bir diğer ifadeyle tarımsal göçte meydana gelen %100'lük artış, ülkedeki yoksul sayısını yaklaşık %49 düşürmektedir. Bu sonuç da kırdan kente göç eden bireylerin önemli bir kısmının yeni iş imkânlarına kavuşmalarıyla birlikte yoksulluklarını gittikleri yere götürmediklerini kanıtlamaktadır. Yani tarım sektörünü terk edip, özellikle sanayi ve hizmetlerin yoğun yaşandığı bölgelere yönelik gerçekleşen göç, ülkedeki toplam yoksul sayısını önemli ölçüde düşürmektedir. Aslında bu sonuçla, tarımsal istihdam ve tarımsal bölge kaynaklı göç göstergeleri birlikte değerlendirildiğinde, sanayi ve hizmetler sektörlerinin istihdam yaratma etkisi ortaya çıkmaktadır. Çünkü ücretsiz aile işçisi ya da düşük ücretle tarımda yer alan bireylerin bölgelerini terk edip, nispeten yüksek ücretli işlerde istihdam edilmeleri, toplam yoksulluğu geriletecektir ki analiz sonuçlarına bakıldığında bu etki açıkça görülebilmektedir.

Analiz sonucunda ele alınan dönem içerisinde bölgelerin bağımsız değişkenlerle açıklanmayan otonom yoksulluklarının farklı olduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle başta kırsal göç olmak üzere bağımsız değişkenlerin yoksulluğu azaltmada etkili olduğu bölgeler farklılaşmaktadır ki etkinin gücü bakımından TR1-İstanbul Bölgesi ilk sırada yer almaktadır. TR3-Ege ve TR6-Akdeniz Bölgelerinin takip ettiği bu sıralamaya göre, söz konusu bölgelerin yoksulluklarında modele dahil edilmeyen başka faktörlerin de etkili olduğu söylenebilir.

Tarımsal bölgelerin verdiği göçün ülkenin yoksul sayısı üzerindeki azaltıcı yönlü etkide tarım sektörünün mevcut yapısal sorunlarının da önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Zira tarım sektörünün alacak borç ilişkisindeki vade uyumsuzluğu, mülkiyetin genellikle toprağı işleyene ait olmaması, küçük ölçekli tarımsal işletmeler bireylerin ekonomik durumlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca yaşamsal ihtiyaçların yılın tamamına yayılmasına karşın gelirin sadece hasat döneminde elde ediliyor olması, kişisel gelir istikrarsızlığına yol açmakta, bu da bireylerin yine yoksullukla karşı karşıya kalmalarıyla sonuçlanmaktadır. Bunlara ek olarak özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde toprağın işleyene ait olmaması da bireysel yoksulluğa artış şeklinde yansımaktadır. Çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak küçük ölçekli işletmelere sahip olan bu kesimlerin gelir akımlarındaki düzensizlik, zorunlu olarak dışa açılma isteğini ortaya çıkarmaktadır. Bunun sonucunda sanayi ve hizmetler sektörlerinin yoğun olduğu bölgelere yönelik göçle birlikte, özellikle kalabalık ailelerdeki ücretli fert sayısının artıyor olması hanenin gelirini arttırmakta, hanenin işgücü verimliliğinde görülen bu pozitif gelişme ise toplam yoksul sayısını geriletmektedir. Ayrıca kentsel bölgelerdeki ücretlerin kırsala göre nispeten daha yüksek oluşu da bu gerilemede pay sahibidir.

Günümüzde nüfus hızla yaşlanmakta, bununla birlikte genç nüfus artık düşük gelirle kırsalda yaşamak istememektedir. Çünkü kırsal kesimin toprağına bağlılığı göz önüne alındığında, daha fazla katma değer yaratmak için yenileşmenin topraktan başlaması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır, ki sektörün ileri ve geri bağlantı sayısının yüksek olduğu da düşünüldüğünde kırsal alanlardaki yaşlı nüfus buna ayak uydurmakta güçlük çekmektedir. Bu nedenle kırsal alanda katma değer görelî düşük kalırken, genç nüfus sanayi ve hizmetlerin yoğun olduğu kentlere yönelmektedir. Ayrıca kırsaldaki finansman sorunu ve üretimin mevsimsel etkilere açık olması, gelirin sürekliliğini sınırlandırırken; bu aşamada üreticilerin pazarlarını genişletmek, modernizasyonlarını sağlamak ve finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sunulan destekler önem kazanmaktadır. Ancak söz konusu desteklerin gelişmiş ülkeler seviyelerine getirilememiş olması kırsal alanların güçlenmesinin önünde engel teşkil etmekte ve kır-kent gelişmişlik farkını derinleştirmektedir. Bu farklılık ise kırsal nüfusun çoğunlukla göç etmesiyle sonuçlanmaktadır.

Yoksulluk ile göç ilişkisinin ele alındığı bu çalışma göstermektedir ki kırsal kaynaklı göç yoksulluk üzerinde önemli düzeyde etkilidir. Bu noktada göç eden bireylerin bilgi-beceri seviyesinin etkinin gücünü ve yönünü değiştireceği de gözden kaçırılmamalıdır. Bir başka anlatımla tarımsal bölge kaynaklı göç ülkedeki yoksul sayısını azaltmada etkili olduğuna göre, göç eden bu nüfusun eğitilmesiyle bu olumlu etki artırılabilir. Yani yoksulluğun sürekli hale gelmesiyle ve orta gelir tuzağı ile sonuçlanan bir sürecin tersine çevrilebilmesi için gerekli olan politikaların başında; bireylerin vasıflandırılarak göç etmelerinin sağlanması ya da mümkünse ileri teknolojiyle donatılmış yerinde istihdam modellerinin geliştirilmesi gelmektedir. Bu da ancak tarımsal üretim/istihdam yoğunluğu yüksek olan bölgelerde sanayi ve hizmetler sektörlerinin gelişmesiyle mümkün olabilecektir. Çünkü doğduğu bölgede doyduğunu hisseden birey, göç etmek yerine üretmeyi tercih edecektir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamışlardır.

Kaynaklar

- Ahluwalia, M.S., Carter, N.G., & Chenery, H.B. (1979). Growth and poverty in developing countries. *Journal of Development Economics*, 6, 299–341.
- Akder, H. ve Güvenç, M. (2000). Türkiye’de bölgesel eşitsizlikler ve kırsal yoksulluk. H. Akder (Ed.), *Devlet reformu. Yoksulluk* içinde (s. 15–36). İstanbul: TESEV Yayınları.
- Alıcı, S. (1998). Türkiye’de yoksulluğun sosyo-ekonomik analizi. *DİE Rapor*, Ankara.
- Alkire, S., & Foster J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics*, 95(7–8), 476–487.
- Aşkın, E.Ö., Yayar, R. ve Oktay, Z. (2013). Kırsal göçün ekonometrik analizi: Yeşilyurt ilçesi örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 231–252.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. (2014, 4 Temmuz). *Türkiye-AB vize muafiyeti süreci ve geri kabul anlaşması hakkında temel sorular ve yanıtları*. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf
- Avrupa Birliği Komisyonu. (2014, 4 Temmuz). *Türkiye 2014 ilerleme raporu*. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf
- Bahar, O. ve Bingöl, F.H. (2010). Türkiye’de iç göç hareketlerinin istihdam ve işgücü piyasalarına etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 43–61.
- Bustillo, R. M., & Anton, J. I. (2009). From rags to riches? Immigration and poverty in Spain. *MPRA Paper 13848*, 1–27.
- Cafri, R. (2009). *Adana ilinde yoksulluğun analizi: Sınırlı bağımlı değişkenli modellerle bir inceleme* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Canpolat, H. ve Arıner, H. O. (2012). Küresel göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye’nin göç politikalarının gelişimi. *ORSAM Rapor* 123, 1–30.
- Chapman, J. & Bernstein, J. (2003). Immigration and poverty: How are they linked? *Monthly Labor Review*, April, 10–15. Retrieved from <https://www.bls.gov/opub/mlr/2003/04/art2full.pdf>
- Çatalbaş, G. K. ve Yarar, Ö. (2015). Türkiye’deki bölgeler arası iç göçü etkileyen faktörlerin panel veri analizi ile belirlenmesi. *Alphanumeric Journal*, 3(1), 99–117.
- Dağdemir, Ö. (1992). *Türkiye ekonomisinde yapısal değişim ve gelir dağılımı* (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Dağdemir, Ö. (1999). Türkiye ekonomisinde yoksulluk sorunu ve yoksulluğun analizi: 1987-1994. *Hacettepe İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 23–40.
- Danışman Işık, A. (2012). *Yoksulluğun subjektif refah açısından ölçülmesi: Muğla ili uygulaması*. (Doktora Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Dansuk, E. (1997). *Türkiye’de yoksulluğun ölçülmesi ve sosyo-ekonomik yapılarla ilişkisi* (Uzmanlık tezi). Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Drewnowski, R. (1977). Poverty: Its meaning and measurement. *Development and Change*, 8(2), 183–208.
- Dumanlı, R. (1996). Türkiye’de yoksulluk ve boyutları, *DPT*, Yayın No: 2449, Ankara, 1996.
- Dumanlı, R. ve Bulutay, T. (2000). Türkiye’de yoksulluk ve az örgütlü kesim, *DİE*, Enformel Kesim II, Ankara: DİE Matbaası.
- Dücan, E. (2016). Türkiye’de iç göçün sosyo-ekonomik nedenlerinin bölgesel analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 167–183.
- Erdoğan, G. (1996). *Türkiye’de bölge ayrımında yoksulluk sınırı üzerine bir çalışma* (Uzmanlık tezi). Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, G. (2002). Türkiye’de ve dünyada yoksulluk ölçümleri üzerine değerlendirmeler, C. C. Aktan (Ed.), *Yoksullukla mücadele stratejileri kitabı* içinde (s. 1–74). Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Gönüllü, M. (1996). Dış göç. *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 94–106.
- Greene, W. H. (2002). *Econometric analysis* (5th ed.). New Jersey, NJ: Prentice Hall.
- Güneş, F. (2016). *Göç, yoksulluk ve sosyal politika*. Erişim adresi: <http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/seminer/adanagoc3.pdf>
- Güneş, F. (2009). Kentsel yoksulluk/dışlanma (mı), göç ve istihdam: Eskişehir’de belediyeden yardım alan haneler. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18, 449–470.

- Gürbüz, M. ve Karabulut, M. (2008). Kırsal göçler ile sosyo-ekonomik özellikler arasındaki ilişkilerin analizi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 50, 37–60.
- Güreşçi, E. ve Yurttaş, Z. (2008). Kırsal göçün nedenleri ve tarıma etkileri üzerine bir araştırma: Erzurum ili İspir ilçesi Kırık bucağı örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14 (2), 47–54.
- Gürsel, S., Anıl, B. ve Acar, A. (2013). Türkiye'de yoksulluk tartışması kim haklı? Yoksulluk arttı mı, azaldı mı? *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplum Araştırmalar Merkezi (Betam)*, Araştırma Notu 13/153, İstanbul.
- Hausman, J. A. (1978). Specification test in econometrics. *Econometrica*, 46(6), 1251–1271.
- Hill, R. C., Griffiths, W. E. & Lim, G. C. (2008). *Principles of econometrics*. New Jersey. Third Edition, John Wiley and Sons Inc.
- İçişleri Bakanlığı. (2005). *İltica ve göç alanındaki Avrupa Birliğimüktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye ulusal eylem planı*. Erişim adresi: <http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/MULTECI%20MEV/T%C3%9CRK%C4%BOYE%20ULUSAL%20EYLEM%20PLANI.pdf>
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)*. Erişim adresi: [https://ktp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1\(2014-2018\).pdf](https://ktp.tarim.gov.tr/sp/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1(2014-2018).pdf)
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Göç özel ihtisas komisyonu raporu*. Erişim adresi: <http://www.cka.org.tr/dosyalar/Ozel%20Ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar%C4%B1/g%C3%B6c.pdf>
- Kan, A., Kurt, G., Özmen, K. ve Sezik, Ş. N. (2016). *Kırsal göçün sosyo ekonomik etkileri: Konya ili Hüyük ilçesi örneği*. XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. Erişim adresi: <http://www.tarimarsiv.com/wp-content/uploads/2017/03/36-3.pdf>
- Karakaya, E. ve Turan, A.H. (2006). Türkiye'ye yabancı emekli göçü: Didim'in yeni sakinleri ve bölgeye ekonomik etkileri. *İktisat-İşletme-Finans Dergisi*, 21(246), 122–132.
- Kavala, A. B. ve Keyder, Ç. (2008). Kent nüfusunun en yoksul kesiminin istihdam yapısı ve geçinme yöntemleri, *106K342 TÜBİTAK Raporu*, İstanbul.
- Kearney, M. (1986). From the invisible feet: Anthropological studies of migration and development. *Annual Review of Anthropology*, 15, 331–361.
- Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulusdevlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. Erişim adresi: https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararası%C4%B1-Go%CC%88c%CC%A7-Politikalar%C4%B1-1923-2023_.pdf
- Lee, E. S. (1996). A theory of migration. In R. Cohen & E. Elgar (Eds.), *Theories of migration* (pp. 14–24). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Martin, P., & Taylor, J. E. (2003). Farm employment, immigration, and poverty: A structural analysis. *Journal of Agricultural and Resource Economics*, 28(2), 349–363.
- Odabaşı, F. (2009). *Yoksullukla mücadelede istihdamın rolü* (Uzmanlık tezi). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Özcan, K. M. (2003). Türkiye'de yoksulluğun ölçülmesi: 2001. *Ekonomik Yaklaşım, Ekonomik Yaklaşım Kongreler Dizisi III Özel Sayısı*, 14(49), 83–98.
- Özdemir, M. (2008). *Türkiye'de iç göç olgusu, nedenleri ve Çorlu Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Pamuk, M. (2000). *Kırsal yerlerde yoksulluk, DİE İşgücü Piyasaları Analizleri 1999*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Pazarlıoğlu, M. V. (2007). İzmir örneğinde iç göçün ekonometrik analizi. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(1), 121–135.
- Raphael, S., & Smolensky, E. (2008). Immigration and poverty in the United States. *Institute for Research on Poverty Discussion Paper no. 1347-08*, 1–61.
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *Amerikan Sociological Review*, 23.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 5, 33–44.
- Sevinç, G., Davran, M. K. ve Sevinç, M. R. (2018). Türkiye'de kırdan kente göç ve göçün aile üzerindeki etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 70–82.
- Sönmez, H. ve Er, F. (2007). Türkiye'de illere göre iç göç hareketlerinin modern kümeleme teknikleri ile incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(1), 17–32.

- Srinivasan, T. N. (1977). Development, poverty and basic human needs, some issues. *Food Research Institute Studies*, 16(2), 11-28.
- Suro, R., Wilson, J. H., & Singer, A. (2011). *Immigration and poverty in America's suburbs*. Metropolitan Opportunity Series. Retrieved from https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2016/06/0804_immigration_suro_wilson_singer.pdf
- Sürmeli, İ. (2017). Türkiye'de iç göçün değişim ve dönüşümü: Kentten kıra yöneliş. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Özel sayı*, 275-286.
- Taş, H. Y. ve Özcan, S. (2013). *Türkiye'de iç göçün yoksulluğa ve istihdama etkileri*. Erişim adresi: <https://www.avekon.org/papers/609.pdf>
- Tekelioğlu, M., Doğan, A. ve Çelebi, F. (2015, Mayıs). *Türkiye'de göç politikalarının gelişimi ve mevcut durum*. Disiplinler arası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu, İstanbul.
- Turgut, A.E. (2011). *Yoksulluk ve Türkiye'deki boyutu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). *Bölgesel istatistikler*. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselstatistik/>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması 2012*. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2009). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması 2009*. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2006). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması 2006*. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>
- Tümtaş, M. S. (2009). Yoksulluktan yoksunluğa göç: Marmaris ve Mersin örnekleri. *Toplum ve Demokrasi*, 3(5), 111-134.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2014). Göç ve yoksulluk kıskacında yıkılan bir kent: Van. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 1-23.
- Türk, T. ve Ünlü, H. (2016). Yoksullukla mücadele politikaları: 2000 sonrası Türkiye örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(14), 92-104.
- Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği. (2000). *Türkiye'de bireysel gelir dağılımı ve yoksulluk, Avrupa Birliği ile karşılaştırma*. İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşler A.Ş.
- Vergil, H., Yıldırım H., Sezer Ö., Şükrüoğlu D., Teyyare, E., Bayramoğlu, F. M. ... Güven, T. (2014). *Zonguldak ilinde göçün sosyo-ekonomik nedenleri ve alınabilecek tedbirler*. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- World Bank. (2000). *World development report 2000/2001: Attacking poverty*. New York, NY: Oxford University Press.
- World Bank. (1990). *World development report 1990: Poverty, world development indicators*. Washington, DC: Oxford University Press.
- Yakar, M. (2012a). İç ve dış göçlerin kırsalda nüfusun yaş yapısına etkisi: Emirdağ ilçesi örneği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 10(2), 129-149.
- Yakar, M. (2012b). Türkiye'de iç göçlerin ilçelere göre mekânsal analizi: 1995-2000 dönemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 741-768.
- Yakar, M. (2013). Türkiye'de iller arası net göçlerle sosyo-ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişkinin coğrafi ağırlıklı regresyon ile analizi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 22(1), 27-43.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). *Panel veri ekonometrisi stata uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Yıldız, M. Z. ve Alaeddinoğlu, F. (2011). Göç ve yoksulluk: Hakkâri örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 437-462.
- Yürüdür, E. (2006). Koyulhisar ilçesinde (Sivas) göç hareketleri. *Eastern Geographical Review*, 20, 19-34.
- Zacharias, A., Masterson, T., & Memiş, E. (2014). Time Deficits and Poverty, The levy institute measure of time and consumption poverty for Turkey. *Levy Economics Institute of Bard Collage Final Report*, 46, New York.
- Zanbak, M. ve Çağatay, S. (2013). Yetenek yaklaşımı temelinde yoksulluğun ölçülmesi: Mersin ve Erzurum illerinde yoksulluğun kayıp boyutları. *İktisat İşletme ve Finans*, 28(327), 67-104.
- Zanbak M. ve Gül S. (2014). Çok boyutlu yoksulluğun sınıfsal analizi: Mersin-Erzurum örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 33-65.

EK 4: *Otokorelasyon Test Sonuçları*

F test that all $u_i=0$: $F(11,55) = 9.85$ Prob > F = 0.0000
 modified Bhargava et al. Durbin-Watson = 1.426277
 Baltagi-Wu LBI = 1.9147425

EK 5: *Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları*

. xtcsd, pesaran

Pesaran's test of cross sectional independence = 1.146, Pr = 0.2517

EK 6: *Birim Etki Test Sonuçları*

. regress lnYoksulSay b1 b2 b3 b4 b5 b6 b7 b8 b9 b10 b11 b12, noconstant

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	84
Model	16045.817	12	1337.15142	F(12, 72)	>	99999.00
Residual	.500397868	72	.00694997	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	1.0000
				Adj R-squared	=	1.0000
Total	16046.3174	84	191.027588	Root MSE	=	.08337

lnYoksulSa~□	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
b1	14.60929	.0315096	463.65	0.000	14.54647 14.6721
b2	13.28243	.0315096	421.54	0.000	13.21962 13.34524
b3	14.43814	.0315096	458.21	0.000	14.37533 14.50096
b4	13.95243	.0315096	442.80	0.000	13.88962 14.01524
b5	14.147	.0315096	448.97	0.000	14.08419 14.20981
b6	14.43257	.0315096	458.04	0.000	14.36976 14.49538
b7	13.47357	.0315096	427.60	0.000	13.41076 13.53638
b8	13.64014	.0315096	432.89	0.000	13.57733 13.70296
b9	13.008	.0315096	412.83	0.000	12.94519 13.07081
b10	13.052	.0315096	414.22	0.000	12.98919 13.11481
b11	13.46514	.0315096	427.34	0.000	13.40233 13.52796
b12	14.22586	.0315096	451.48	0.000	14.16304 14.28867

	Coef.	Unit Effect
TR1-b1	14.60929	0.798743
TR2-b2	13.28243	-0.52812
TR3-b3	14.43814	0.627593
TR4-b4	13.95243	0.141883
TR5-b5	14.147	0.336453
TR6-b6	14.43257	0.622023
TR7-b7	13.47357	-0.33698
TR8-b8	13.64014	-0.17041
TR9-b9	13.008	-0.80255
TRA-b10	13.052	-0.75855
TRB-b11	13.46514	-0.34541
TRC-b12	14.22586	0.415313
Avg.	13.81055	

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Kuramsal Makale / Theoretical Article

Göç Sonucu Yaşanan Erkeklik Krizlerinin Bir Yüzü Olarak Erkekliğin Kaybı

Loss of Masculinity as a Face of Masculinity Crises Experienced as a Result of Migration

Mehmet BOZOK¹

¹Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: M.B. 0000-0002-9841-6324

Corresponding author:

Mehmet BOZOK,
Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Marmara Eğitim Köyü, 34857, Maltepe, İstanbul, Türkiye

E-mail: mehmetbozok@maltepe.edu.tr,
mehmetbozok@yahoo.co.uk

Submitted: 07.04.2019

Revision Requested: 12.06.2019

Last Revision Received: 24.06.2019

Accepted: 28.07.2019

Published Online: 22.10.2019

Citation: Bozok, M. (2019). Göç sonucu yaşanan erkeklik krizlerinin bir yüzü olarak erkekliğin kaybı. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 171-185.
<https://doi.org/10.26650/JECS2019-0035>

öz

Sosyal bilimlerde göç ve toplumsal cinsiyet üzerine tartışmalar, giderek gelişen bir tartışma alanıdır. Göç ve erkeklikler arasındaki ilişkiler, erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemeler alanının son yıllarda göçmen erkekleri de tartışmaya başlamasıyla son yıllarda gündeme gelmiştir. Ataerkil ilişkilerin hakimi konumunda olsalar da, erkekler ve erkeklikler bu konularını sarsıntıya uğratabilecek krizler yaşayabilirler. "Erkeklik krizleri" fikri, erkeklerin cinsiyet kimlikleriyle ilgili yaşadıkları yoğun kaygılara işaret etmek için kullanılmaktadır. Bu konu erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemelerin başlangıcıyla birlikte bu alanda da tartışılmaya başlanmıştır. Alanın kurucu araştırmacıları genel bir erkeklik krizinin yaşandığından söz edilemeyeceğini, ancak belirli, gruplardan erkeklerin erkeklik krizi yaşadığını altını çizmişlerdir. İzleyen süreçte erkeklik krizleri, krize yol açan farklı bağlamlara ve kriz yaşayan farklı gruplara odaklanılarak ele alınmıştır. Erkeklik krizlerine yol açan dinamiklerden biri de göçtür. Göç ve erkeklikler üzerine çeşitli çalışmalarda, son yıllarda göçmen erkeklerin gittikleri farklı kültürlerde yaşadıkları gerilimler, güçsüzleşme, bağlamından kopma, pazarlık yapma gibi farklı yaklaşımlarla ele alınmaya başlanmıştır. Bu makale, sözkonusu çalışmalara odaklanarak, ataerkil erkekliklerin göçle birlikte iktidar, statü ve toplumsal meşruiyet kaybı gibi gerilimler ve kaygılar yaşadıkları durumları *erkekliğin kaybı* olarak yaşanan *erkeklik krizleri* olarak değerlendirmeyi önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, erkeklikler, toplumsal cinsiyet ve göç, erkeklik krizleri, eleştirel erkeklik incelemeleri

ABSTRACT

The debates on migration and gender in social sciences are a growing field. In recent years, the relations between migration and masculinities have come to the fore in these debates when the field of critical studies on men and masculinities had begun to discuss migrant men. Although they are in dominant positions in patriarchal relations, men and masculinities can experience crises that may undermine these positions. The notion of "masculinity crises" is used to point out the

intense discontent in the gender identities of men. With the development of critical studies on men and masculinities, masculinity crises have begun to be discussed in this field. The founding researchers of this field emphasized that a general crisis of masculinity could not be mentioned, but rather certain groups of men experiencing certain crises of masculinity. In the following years, masculinity crises began to be investigated by focusing on different contexts that lead to the crisis, and different groups that experience crisis. One of the dynamics that lead to masculinity crises is migration. In various studies on migration and masculinity, the tensions that migrant men experience have begun to be considered in recent years, adopting different approaches such as dislocation, disempowerment and bargaining. Focusing on such researches, this article proposes considering the situations that produce the tensions and anxieties, which patriarchal masculinities experience, such as loss of power, status and social legitimacy as a result of migration, as *masculinity crises* experienced as a *loss of masculinity*.

Keywords: Migration, masculinities, gender and migration, masculinity crises, critical studies on men and masculinity

EXTENDED ABSTRACT

This paper discusses the relations between international migration and masculinity crises, grounding on the data from the findings of a number of cross-cultural studies that focus on men's loss of power under migration. Although the debates on migration and gender are a growing field in social sciences since the late 1970's, issues related to men and masculinities were not discussed until recently in this field. Critical studies on men and masculinities had developed concurrently with the debates on gender and migration on a different side of social sciences, as an ally of feminist scholarship.

With the studies of founding scholars, such as Raewyn Connell, Michael Kimmel, Michael Messner and Jeff Hearn amongst others, this interdisciplinary field critically investigated issues such as men's identities, experiences of being a man in different cultural contexts, men's roles, men's differential access to patriarchal privileges, discourses of masculinity, masculinity crises and men and masculinities' experiences of migration lately. Connell and her colleagues emphasized that men and masculinities are neither essentialistic, nor universal. From the very beginning, this field emphasized that men and masculinities are social constructs that present social and cultural diversities and that are subject to change. Therefore, from the beginning, pluralistic notion "masculinities" became one of the trademarks of this field. Based on the notion of social construction, this field presented that masculinities are subject to "crises", as well as possessing and being in dominant positions of patriarchal power.

Discourses around "masculinity crises" have a quite a long history, even dating back to works of the late 19th century and early 20th century authors such as Fyodor Dostoevsky, Henry David Thoreau and Sigmund Freud. From the beginning, the idea of "masculinity crises" suggests the loss of men's power, shaking and quaking of the grounds under men and masculinities, and the transformation of existing masculinity into something unknown and something undesirable. Indeed, from the beginning, the discourses of masculinity crises imply anxiety, regression and fear of the loss of men's power. Later, with the rise of second wave feminist activism and feminist scholarship in the 1970's, those discussions were transferred to the debate of men's (widespread) loss of privileges and power under the development of women's empowerment and expansion of gender-based rights. Those scholarly and political debates found acceptance amongst mainstream discussions and were reflected in journalism and the media as well.

The emergence and development of critical studies on men and masculinities brought concrete grounds for debates on masculinity crises. Authors such as Joseph Pleck, Lynne Segal, Raewyn Connell, Stephen Whitehead and Robert Levant were amongst those who discussed whether there was a

prevalent contemporary masculinity crisis that shook the grounds under masculinity. Those authors pointed out that, “masculinity crises”, the anxieties that arise from the dislocation of contemporary masculinities is predominantly a discourse rather than a historical situation of widespread crisis of present-day masculinities. However, those discussions were carried to fields and reasons in which men feel anxieties because of loss of power, dislocation of men’s prestige-attributed social statuses, loss of contexts where men’s identities were constructed and re-constructed, such as unemployment, subcultures and representations of masculinities in cinema.

This paper brings emergent literature on masculinity crises to the contemporary debates on masculinities and migration. As a developing area of discussion since the early 2000’s, masculinities and migration literature began to investigate migrant men in different cultures. Focusing on concurrent debates with critical studies on men and masculinities, this literature covered issues such as unemployment, power, transnationalism, identity, health and regional patterns of change of gender identities of men under the conditions of migration. One of the issues of this recent field of research is men’s loss of power and status as a result of migration. Investigated by scholars such as Bartolomei (2010), Haile and Siegmann (2014), Sarti (2010), Scrinzi (2010), Sinatti (2014), Charsley and Wray (2015), Nare (2010), Hibbins and Pease (2010), Pease (2009), Bozok ve Bozok (2019) and Güney and Konak (2016) amongst others, was discussed with approaches such as men’s “feminization”, “loss of power”, “change of roles”, “loss of patriarchal privileges”, “demasculinization” or “invisibility”. Here, focusing on studies on migrant masculinities, this paper considers this pattern as *masculinity crises* experienced as *the loss of masculinity* as a result of migration.

In conclusion, this paper argues that migration may lead to *masculinity crises* through *the loss of masculinity*, especially amongst lower class men who are more unprepared for cultural differences and integration. This form of masculinity crises amongst migrant men manifests itself as a backlash from men’s privileged positions of power and authority, and loss of income and status. Therefore, they feel themselves demasculinized under circumstances of migration, and experience a masculinity crisis. Finally, this paper underlines that since crisis is a temporary position, these perceptions of loss of masculinity may lead to reconstructions of other patriarchal masculinities with different constructive dynamics.

1. Giriş

Göç, yer değiştirmek ve yeni bir yaşam aramak ve kurmaya çalışmak demek. Göç, yaşanan yerdeki -yaşanmışlıklarla, tekrarlarla kurulmuş- mevcut ilişkileri bırakıp, gidilen yerdeki toplumsallıklara dahil olmaya çalışmak, kendini yeniden inşa etmek anlamına geliyor. Göç edenler açısından, göç bir toplumsal bağlam değişikliğidir. Göçle birlikte, gidilen yerdeki toplumsal ve kültürel ilişkilerin etkisiyle, göçmenlerin kimlikleri, rolleri, statüleri değişiyor, değişime uğramak zorunda kalır. Göçle birlikte değişime uğrayan, değişmek zorunda kalanlardan biri de mevcut toplumsal cinsiyet düzeninin (Connell, 1998) hâkimi konumundaki erkekliklerdir.

Göç, çalışma yaşamında, ailede, siyasette, dinde, sokakta, okulda, duygusal ilişkilerde hâkim konumdaki erkekler açısından, çoğunlukla alışılan düzenin sekteye uğradığı bir zemin kaybı olarak yaşanır. Bu ister emek göçü olsun, ister iç göç, isterse de zorunlu göç, ataerkil ilişkiler içinde eve ekmek getirme yükümlülüğü olan, heteroseksüel, aile babası, yetişkin erkek, göçle birlikte yeni ilişkiler içine girmek zorunda kalır. Sözkonusu yeni kültürel ilişkiler, erkeğin sorgulanamaz aile reisi statüsünün göçün sonucunda eşinin çalışmak zorunda kalmasıyla birlikte eşitlikçi bir koca olmaya doğru erozyona uğramasından (Pease, 2009), gidilen yerde iş bulamayan erkeğin eve kapanıp yoğun bir depresyon yaşayarak kendisini “kadınsılaşmış” hissetmesine (Affleck ve diğerleri, 2018) ya da göç edilen yerde, kendi kültüründe erkeklikle ilişkilendirilmeyen ev işlerinde çalışmak zorunda kalan- erkeğin kendisini yerinden edilmiş ve iktidar kaybına uğramış hissetmesine (Bartolomei, 2010)... değin farklı etkilere yol açabilir. Göç eden erkeklerin tamamı derin bunalımlar yaşamayabilirler. Fakat toplumsal cinsiyet ilişkilerinin etnisite, ırk ve sınıfla kesişimleri göçle birlikte erkeklerin yaşamlarında kayda değer değişme ve farklılaşmaların yaşanmasına yol açar. Göçmenler için toplumsal ve kültürel farklılıkların büyük olduğu, göçmen erkeğin gelir elde etme olanaklarının ve/ya bulduğu işlerin tatmin edici olmadığı, göçmenin gittiği yerin koşullarına ayak uydurmakta zorlandığı uluslararası göç, zorunlu göç ya da mültecilik gibi durumlarda bu etkiler daha yoğun bir biçimde yaşanır. Bunun sonucunda da göçmen erkekler, göçün sonucunda erkekliklerinin -simgesel, söylemsel ya da algısal da olsa- kültürel ve toplumsal meydan okumalara yanıt veremediğini hissettiklerinde bu durumu *erkeklik krizleri* olarak deneyimleyebilirler.

Göçle birlikte yaşanan erkeklik krizleri, kültürel karşılaşmalarda göçmen erkeklerin iktidar alanları sarsıldığında, günümüz toplumlarında erkek egemenliğinin başta gelen temellerinden birini oluşturan gelir getirme ve ailelerinin bakımını sağlama olanakları sınırlandığında, kimlik inşaları güçlüklerle karşılaştığında, hakim toplumsal statüleri yıprandığında, diğer bir deyişle göçle beraber altüst edici bağlam kaymalarına maruz kaldıklarında ortaya çıkar. Farklı kültürlerde birçok göçmen erkek ataerkil ilişkilerde egemenlik alanlarının zedelendiği bu kaygı ve gerilim verici hali *erkekliğin kaybı* olarak deneyimler.

Bu yazıda göçle birlikte erkekliğin kaybı olarak yaşanan erkeklik krizleri, farklı kültürlerden çeşitli ampirik verilere dayanan çalışmalarda ortaya konulan verilere odaklanılarak ele alınıyor. Aşağıda da tartışıldığı üzere, sosyal bilimlerde erkeklik krizi tartışması, farklı şekillerde oldukça uzun bir süredir gündemde olan bir konu. Göç çalışmalarının gelişmesiyle birlikte (ataerkil) erkeklerin yaşadığı çeşitli hoşnutsuzluklar da son yıllarda güçsüzleşme, bağlamından kopma, pazarlık yapma gibi farklı bağlamlarda ele alınmaya başlandı. Burada bu “sorun” hallerinin bazılarını *erkekliğin kaybı olarak yaşanan erkeklik krizleri* olarak ele alınması önerilmektedir¹.

1 Dolayısıyla burada sözkonusu ampirik çalışmalara dayanan erkeklik krizlerine ilişkin yorumlar, aksi belirtilmedikçe orijinal çalışmalara değil, bu makalenin yazarına aittir.

Burada ilk olarak son yıllarda toplumsal cinsiyet çalışmalarının en hızlı gelişen alanlarından biri olan erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel çalışmaların erkeklik krizlerini nasıl değerlendirdiği ele alınacaktır. Ardından da erkeklik ve göç üzerine son yıllarda yayımlanan belli başlı bazı çalışmalara odaklanılarak² hangi bağlamlarda göç sonucu erkekliğin kaybı olarak erkeklik krizine girdiği ve bunun nasıl deneyimlendiği üzerine bir tartışma yürütülecektir.

2. Kavramsal ve Kuramsal Arkaplan: Erkekler ve Erkeklikler Üzerine Eleştirel İncelemeler ve Erkeklik Krizleri

Göç çalışmalarında toplumsal cinsiyetin farklı yönleriyle ele alınmaya başlanması, feminizm ve kadın çalışmaları alanının katkılarıyla 1970'lerin sonlarından itibaren gelişmeye başlamış görece yeni bir tartışma alanıdır (Akis, 2012; Hondagneu-Sotelo ve Cranford, 2006; Lutz, 2010). Bu alan uzunca bir süre, ağırlıklı olarak kadınların sorunları bağlamında tartışmıştır. Bu tartışmalar, göç çalışmalarında erkek önyargıları ve cinsiyet körlüğü nedeniyle yıllarca gözardı edilmiş olan göçmen kadın emeği, insan kaçakçılığı, ırk ve etnisite farklılıkları, göçmen kadınlara yönelik ayrımcılık, kadınların beklentileri ve uyum süreçleri ile farklı (yerli ve göçmen) kadın grupları arasındaki ilişkiler -ve sonraları da LGBTQIA+'lar³- gibi konularda birçok çalışmanın yapılmasının önünü açmıştır. Bu çalışmaların yapılmasındaki temel gerekçe, kadınlar ve LGBTQIA+'ları cinsiyetlerinden soyutlayarak göç eden sıradan kimseler değil, erkek egemen iktidar ve tahakküm ilişkileri içinde, hem cinsiyet kimlikleri hem de göçmen olmaları -ve LGBTQIA+'ları durumunda ayrıca cinsel yönelimleri- nedeniyle ayrımcılığa uğrayan ve bunlara yönelik stratejiler geliştiren aktörler olarak değerlendirilmesidir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet ve göç üzerine çalışmalar, göçü incelerken ataerkil ilişkilerin eleştirisini yapmaktadır. Toplumsal cinsiyet çalışmalarında yeni bir alan olarak erkeklikler üzerine çalışmaların yükselişle beraber, göç ve toplumsal cinsiyet tartışmaları alanında, 1990'ların sonlarından itibaren göçmen erkekler ve erkeklikler üzerine de çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Burada saçaklı bir örgü içinde, erkeklikler üzerinde çalışmaların ortaya çıkışından başlayarak, erkeklik krizlerine ve oradan da göç ve erkeklikler üzerine tartışmalarda erkeklik krizlerine giden kuramsal patika ortaya konmaya çalışılacaktır.

1970'lerle beraber batıda kadın hareketinin yükselişi ve kadınların kamusal alandaki etkilerinin belirginleşmesiyle beraber, erkeklikler ve erkeklerin hayatları değişime zorlanmıştır. Sonraları bunu erkeklik krizi diye yorumlayacak tepkisel ve muhafazakâr erkekler ile feminizmin erkekler ve erkeklikler üzerindeki eleştirilerini akademide bir erkeklik eleştirisine dönüştürecek olan (pro)feminist erkeklerin tartışmaları, toplumsal cinsiyet tartışmalarında erkeklikler üzerine yeni bir tartışma alanını doğurmuştur. Böylece 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başlarından itibaren, feminist çalışmaları destekleyen cinsiyetçilik karşıtı ve (pro)feminist erkekler, *erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel çalışmalar*⁴ alanını başlatmışlardır (Bozok, 2009; Hearn, 2004;

2 Metin içinde de tartışıldığı üzere, göç ve erkeklikler üzerine çalışmalar, son yıllarda ortaya çıkan ve zenginleşmeye başlayan bir tartışma alanıdır. Burada göç sonucu yaşanan erkeklik krizlerini tartışmak için -uluslararası literatürden- bazı metinler seçilmiştir. Bu çalışmalar, bu yeni alanda göçü *erkekliğin kaybı* bağlamında tartışan belli başlı örneklerdir. Bu çalışma bir literatür değerlendirmesi olmak iddiasında değildir ve elbette başka çalışmalar da mevcuttur. Bu makale, göç ve erkeklikler üzerine bu yeni tartışma alanındaki belli başlı bazı vaka çalışmalarına odaklanana, uluslararası göçün sonucunda ortaya çıkan kimi erkeklik hallerini *erkeklik krizleri* bağlamında değerlendirmeyi önermektedir. Fakat, göçle birlikte yaşanan erkeklik krizlerine yönelik bir kategorizasyona gitmemektedir.

3 Diğer bir deyişle Lezbiyenler, Geyler, Biseksüeller, Translar, Queerler, İnterseksler, Aseksüeller ve heteronormativitenin dışındaki cinsel yönelimler ve toplumsal cinsiyet kimlikleri.

4 Alanın eleştirel (profeminist ve pro-LGBTQIA+) duruşunun altını çizmek için Hearn'ün (2004; 2008) önerdiği

2008). Bu alan, toplumsal cinsiyet düzeninin hâkimi konumundaki erkekler ve erkekliklere odaklanarak erkek egemen toplumsal cinsiyet ilişkilerinin eleştirisinin gerçekleştirilmesinin önünü açmıştır. *Erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel çalışmalar* alanında erkeklerin kimliklerinden öznelliklerine, şiddetten spora, genç erkeklerden babalığa erkekler üzerine zengin bir yelpazede araştırmalar yürütülmüştür (bkz. Gough, 2018; Kimmel ve Messner (Der.), 2009; Whitehead, 2007).

Bu disiplinler arası çalışma alanı, alanın kurucularından ve önde gelen isimlerinden Raewyn Connell'in 1980'lerin başlarındaki çalışmalarından itibaren, yaygın kabul gören çoğul "erkeklikler" kavramıyla altını çizdiği üzere, erkekliklerin değişmez, özsel, sabit olmadığını altını çizmektedir (1998; 2000; 2005). Erkeklikler, erkek egemenliğinden pay almada yamalı bohça gibi bir araya gelen, tutarlılıklar ve tutarsızlıklar içeren, tarihsel, ekonomik, toplumsal ve kültürel bağlamlar içinde değişimler ve farklılaşmalar gösteren toplumsal ve kültürel inşalardır (Connell, 1998; 2000; 2005; Gilmore, 1990; Gough, 2018; Whitehead, 2007). Erkekler ve erkeklikler, erkek egemenliğinin Connell'in ifadesiyle "ataerkil paydan" (1998; 2005) daha az alan aktörlerine hayatı dar eden, yıkılmazlık izlenimi veren dehşetengiz kalelerinde ikamet ederler. Fakat erkekliklerin bu iktidarla ilişkileri, kumdan kaleler gibi bir o kadar da kırılgandır ve krizler yaşamaya açıktır.

Erkekler ve/ya erkekliklerin toplumsal veya bireysel baskılar nedeniyle bunalımlar ve gerilimler yaşadıkları, aslında öteden beri edebiyattan, sanatlara ve bilimlere farklı alanlarda dile getirilen bir durumdur. Örneğin, 19. yy sonlarında, edebiyatçı Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*'inde (2015), babalarıyla gerilim yaşarken erkeklikleriyle sorunlar ve bunalımlar yaşayan yetişkin oğulları anlatmıştır. 20. yy başında, psikanalizin kurucusu Freud ise -tarihte erkekliklerin inşasını tartışan ilk metinlerden biri olan- *Totem ve Tabu*'da (2012[1913]) Oedipus kompleksi sürecinde babayla girdiği çatışmalar nedeniyle sorunlar yaşayan oğlan çocuklarının durumunu adı konulmamış toplumsal cinsiyet krizleri bağlamında tartışmıştır. Felsefeci Thoreau ise yine 19. yy ortalarında erkekliğin bir "umutsuzluk içinde" olduğunu ileri sürmüştür (Levant, 1997, s. 221). Benzer bir biçimde feminist edebiyat eleştirmeni Showalter ise yaptığı tarihsel incelemede 19. yy'da kadın hareketinin mütevazı kazanımlarının, erkekler arasında dehşete varan büyük kaygılar ve gerileme korkuları yarattığını ve bunun sonucunda, erkeklerin geleneksel toplumsal cinsiyet tanımlamalarına geri dönmeye çalıştıklarını vurgulamıştır (1990).

Ancak ikinci dalga feminizmin talepleri ve kazanımlarının yoğun bir biçimde etkisini gösterdiği 1970'lerin sonları, erkeklik krizleri tartışması için bir dönüm noktası gibidir. Bu dönemden itibaren⁵ erkeklik krizi söylemleri farklı bir boyuta taşınmıştır. Batılı toplumlarda gazeteler, toplumsal hareketler ve sonra da kimi akademisyenler, feminizmin kazandığı alanlar nedeniyle erkeklerin erkekliklerini yitirdikleri, kayıplar yaşadıkları ve hatta "kadınsılaştıklarına" vurgu yapan, gündelik hayattaki genel bir "erkeklik krizi" yaşandığına dair iddialar ortaya atmışlardır (Hearn, 1999; Connell, 2005, ss. 81-86; Segal, 2006; 2007; Whitehead, 2007). Bu tartışmalar, özellikle alanın güçlendiği 1990'larda, *erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel çalışmalar* alanında da irdelenmeye başlanmıştır. Alan dahilinde erkeklik krizlerinin gerçekte ne olduğu ve ekonomiden siyasete ve aileye birçok alanda hâkim konumda olan erkeklerin gerçekten erkeklik krizi

bu adı tercih ediyorum.

5 Sosyal bilimlerde erkeklik krizi tartışmasını ilk irdelleyenlerden biri, aynı zamanda erkeklikler üzerine çalışma yürüten ilk isimlerinden olan "cinsiyet rolü" (sex role) kuramcılarından Pleck'tir. Pleck, 1970'lerin sonlarındaki "the myth of masculinity" (erkeklik mitos) (1981) tartışmasında, feminizmin etkileri sonucunda erkeklerin bir toplumsal cinsiyet rolü gerilimi içinde olduklarını öne sürmüştür (Levant, 1997, s. 222).

yaşayıp yaşamadıkları üzerine çeşitli tartışmalar yürütülmüştür.

Batıdaki tartışmaların özellikle ilk dönemi, erkeklik krizlerinin mevcudiyeti ve bu krizlere yol açan nedenleri irdelemiştir. Bu erken tartışmalarda (pro)feminist yaklaşımla konuyu değerlendirenlerin en sık dile getirdiği temalardan biri, yukarıda da anıldığı üzere, feminizmin erkek egemenliğine yönelik eleştirilerinin sonuçlarına ilişkindir. Connell, ilk kez 1995'te yayımlanan ünlü eseri *Masculinities*'te (2005) erkekliklerin günümüzdeki durumunu irdelerken, yaygın erkeklik krizi söylemlerini de değerlendirmiştir. Connell, gündelik konuşmalarda erkeklik krizinden söz etmek ile toplumda yaygın bir biçimde deneyimlenen reel bir erkeklik krizini birbirinden ayırmak gerektiğini vurgular. Connell'a göre gerçek anlamda bir erkeklik krizi yaşandığından söz edebilmek için, erkek egemenliğinin parçalanıyor, dağılıyor olması gerekir. Fakat genel olarak böylesi bir kriz yaşandığından söz etmek mümkün değildir. Connell'a göre günümüzde kriz olmasa da mevcut toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde bir konfigürasyon olarak erkekliklerin işleyişindeki aksamalardan ve değişim eğilimlerinden söz etmek mümkündür. Connell, dünyada kadınların güçlenmesinin sonucunda erkekler tarafından "kriz eğilimi" olarak görülen durumların, erkeklerin geçmişin iktidar sahibi erkeklik kimliklerini ve rollerini vurgulayarak yeniden üretmeye çalışmalarına yol açabildiğini ileri sürmektedir⁶ (2005, ss. 84-86). Bunun sonucunda kriz yaşadığını hisseden erkekler, geçmişin iktidar sahibi erkekliklerini romantize ederek, bu erkeklikleri bugün yeniden inşa etmeye çalışmaktadırlar.

Erkekler ve erkeklikler üzerine tartışmalar hakkında genel bir değerlendirme yürüten Whitehead'a göre ise batıda son yıllarda yaşanan erkeklik krizi tartışmaları, erkeklerin "hakim erkek olma yollarına meydan okunduğunda", diğer bir deyişle erkekler değişmeye zorlandığında, erkeklerin kadınlar, çocuklar, diğer erkekler, hayvanlar ve dünyanın kendisine yönelik istismarcı davranışlara giriştiği ve şiddet kullanmaya başladığı bir durumdur (2007, s. 4). Erkeklerle yönelen bu meydan okuma, feminizm ve kadın hareketinden gelmektedir. Whitehead, her ne kadar günümüzde feminizm batılı toplumlarda mevcut erkeklikleri değişime zorlasa da genel anlamda erkeklerin kendilerini genel anlamda tehdit altında hissetmelerine yol açabilecek düzeyde bir erkeklik krizinin somut karşılıklarının bulunmadığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla erkeklik krizi söyleminin, erkeklerin toplumsal konumlarının sarsılmasından duydukları kaygılardan kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Erkeklik krizlerinin psikolojik yönlerini⁷ tartışan Levant'a göre ise "erkeklik krizi, erkeklerin geleneksel olarak yerine getirmekte oldukları, erkeklığe atfedilen rollere ve davranışlara ilişkin temel örüntülerin, diğer bir deyişle ailenin geçimini sağlama rolünün çöküşünü imlemektedir" (1997, s. 222). Levant, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili gerilimlerin, cinsel yönelimleri nedeniyle baskı gören geyler ve biseksüeller, bedensel engelliler, çoğunluk konumunda olmayan ırklardan ve/ya alt sosyoekonomik sınıflardan erkekler tarafından daha yoğun bir biçimde hissedildiğini belirtmektedir.

Erkekler ve erkekliklerin "ağır çekim" yaşadığı değişimleri tartışan Segal'e göre ise, bakışlarının onların üzerinde olduğu erkeklerin bir kriz yaşadığı fikri, *erkeklığın hakim toplumsal cinsiyet kimliği olması gerektiği*⁸ yönündeki geleneksel ataerkil kabulden kaynaklanmaktadır (2006, s. 274). Yazar, sözkonusu erkeklik krizi fikrinin, erkeklığe yüklenen kültürel anlamların sarsıntı

6 Connell, hegemonik erkeklik özelliklerini yeniden üretmek ve erkeklığı restore etmeye çalışarak krizle baş etmeye çalışan bu erkeklerle 1980'ler Hollywood sinemasındaki Rambo figürünü örnek vermektedir.

7 Erkeklik krizlerinin psikolojik yönleri üzerine kuşkusuz en kapsamlı çalışmalardan biri de psikoterapist Horrocks'un *Masculinity in Crisis: Myths, Fantasies and Realities*'idir (1994).

8 Vurgu bana ait.

yaşadığı hissine dayandığını vurgulamaktadır. Segal'e göre erkekliği iktidar, kadınlığı ise güçsüzlük ile ilişkilendiren *simgesel*⁹ denklem, kadınların güçlenmesiyle sarsılmaya başlayınca, erkekler bir erkeklik krizi yaşadıklarını düşünmeye başlamışlardır (274). Fakat bu hissiyat, genel bir erkeklik krizini ortaya koymaktan uzaktır.

Dolayısıyla erkeklik krizleri, erkeklerin hâkim erkeklik rolleri ve bu rollerle ilişkilenen egemenlikleri toplumsal baskılar nedeniyle sarsıntıya uğradığında ortaya çıkan bir durumdur. Kadınların güçlenmeye başlamaları nedeniyle, ekonomide, ailede ve siyasette erkeklerin iktidarlarının sarsılmaya başlaması ve erkeklerin erkekliğin tehdit altında olduğuna dair yoğun bir kaygı duymaları, özellikle erkekler arasında, erkeklik krizi yaşandığına dair bir *kaygının* kaynağı olarak görülmektedir (Gardiner, 2002; 2005; Sancar, 2009). Bu baskılar, kadın hareketinin güçlenmesi, kadınların giderek daha fazla istihdamda yer almaları, erkeklere olan ekonomik bağımlılıklarının azalması, kadınların toplumda daha fazla söz sahibi olmaları gibi dışsal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu gibi etmenler, erkeklerin toplumda sahip oldukları hakimiyet alanını -fiilen genel anlamda böyle olmasa bile- daraltarak tehdit etmektedir. Böylece de erkeklik krizleri, erkeklerin kendilerini zayıf ve kırılgan hissetmelerine yol açmaktadır. Erkekler, erkeklik krizleri sonucunda ya içedönük davranışlar sergilemekte, ya da eskiden sahip olduklarını düşündükleri iktidarlarını talep etmeye ve yeniden ele geçirmeye yönelik dışadönük eylemliliklere girişmektedirler.

Başlangıçta feminizm ve kadın hareketinin erkekler ve erkeklikler üzerinde yarattığı sarsıntı ve değişim baskılarının sonucunda yaşanan anomaliyi betimlemek için kullanılan “erkeklik krizleri” kavramı, bu özgül tarihsel kriz nedeni dışında, özellikle son yıllarda, erkekler ve erkekliklerin yaşadığı başka krizler için de kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde tarihsel bir durumun ötesine taşınan “erkeklik krizi” fikri, birbiriyle bağı olmayan geniş bir yelpazedeki erkek gruplarının yaşadığı bunalım ve kaygı içeren durumları betimlemek için kullanılır hale gelmiştir. Örneğin Mishra (2017; 17.3.2018) 18. yüzyıldan günümüzün modern erkekliğine izleri sürülebilecek bir erkeklik krizi hali olduğunu ileri sürmüştür. Türkoğlu (2013) ise erkeklik krizlerini işsizliğin sonuçlarına odaklanarak ele almıştır. Diğer yandan Hidaka (2010) ise Japonya’da ücretli çalışan erkeklerin yaşadığı toplumsal cinsiyet kimliği ile yaşadıkları bunalımları erkeklik krizi bağlamında irdelemiştir. Farklı bir kaygıya odaklanan Gough, Hall ve Seymour-Smith (2014) ise erkeklik krizlerini günümüz Britanya’sında erkeklerin yaşadığı bakımlı erkek olma eğilimlerinin erkeklerde yarattığı modern kimlik bunalımları çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Popüler müzik ve cinsellik temelinde kurulan “emo” erkeklik alt kültürüne odaklanan Ryalls (2013) ise bu kültürdeki erkeklik krizi söylemlerini tartışmıştır. Başka bir çalışmada ise Yüksel ise (2015) erkeklik krizlerinin izini Türk sinemasındaki dışavurumlarına odaklanarak tartışmıştır. Erkekler ve erkeklikler üzerine son dönemdeki çalışmalarda, Farklı erkekliklerin, birbirinden çok farklı nedenlerle erkeklik krizleri yaşadıklarını vurgulayarak sözkonusu gerilim hallerini “erkeklik krizleri” olarak değerlendiren çalışmaların sayısı artmaktadır. Aşağıda erkeklik krizine yol açan bir dinamik olarak göçe odaklanılacaktır.

3. Göç Sonucu Erkekliğin Kaybı Olarak Yaşanan Erkeklik Krizleri

Erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel çalışmalarda erkekliklerin değiştiği ve farklılaştığı bağlamlardan biri de göç olduğu fikrinden hareketle, son yıllarda göçmen erkekler ve erkeklikler üzerine de çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Göçmen erkekler üzerine çalışmalar, dünyada

9 Vurgu yazara ait.

küreselleşme ve uluslararasılaşmanın (transnationalism) etkilerinin yoğunlaştığı, uluslararası göçler ve zorunlu göçlerin belirleyiciliğinin daha da arttığı ve göçlerin cinsiyet niteliğinin öne çıktığı 2000'ler ile birlikte yükselişe geçmiş, ve erkeklikler üzerine tartışmalar ile göç çalışmalarının keştiği yeni bir tartışma alanı olarak gelişmeye başlamıştır (bkz. Donaldson, Hibbins, Howson ve Pease (Der.) 2009; Bozok ve Bozok, 2019; Charsley ve Wray, 2015; Gallo, 2006; Hibbins ve Pease, 2010; Pease, 2009; Wojnicka ve Pustulka, 2017). Bu tartışmalar, akademide ihmal edilmiş bu alanda, bir taraftan göçün farklı kültürlerle karşılaşmalar yaşayan erkeklikler üzerinde yarattığı değişimlerin ortaya konulmasını, diğer taraftan da göçün sonucunda ortaya çıkan -ve ortaya çıkması muhtemel- yeni erkeklik hallerinin irdelenmesini amaçlamaktadır.

Göç, göçmen kimliklerin varılan yerdeki kimliklerle karşılaşmalar sonucunda değişime zorlandığı, dinamik sonuçlar doğuran bir toplumsal bağlamdır. Pease'in işaret ettiği üzere "erkekler başka bir ülkeye göç ettiklerinde kendi kültürlerinde erkeklikle ilişkilendirilen varsayım ve pratikleri de beraberlerinde getirirler" (2009, s. 80). Erkeklik yukarıda da anıldığı üzere toplumsal ve kültürel bir inşa olduğu için, göçmen erkeklerin erkeklik kimliklerinin dayanakları sarsıldığına ve erkek egemenliğinin -yerliler ve göçmenler de dahil olmak üzere farklı erkeklikler arası ilişkileri de içeren- hiyerarşilerinde egemen olmaktan uzaklaştıklarında, meydan okumalara cevaplar üretmeye ve hatta değişmeye zorlanırlar. Bu deneyimler, özellikle kültürel farklılıklar ve gelir düzeyindeki eşitsizliklerin yoğun olduğu uluslararası göçlerde yoğun kaygılar ve gerilimler yaratır. Göçmen erkeklerin, benim burada "*erkekliğin kaybı*" olarak tarif ettiğim bir erkeklik krizi yaşaması, göç ve erkeklikler üzerine çalışmalarda erkekliğin yerinden edilmesi, iktidar kaybına yaşaması, erkekliğin yeniden pazarlık konusu olması ya da göçmen erkeklerin gerilimler yaşaması gibi değerlendirmelerle son yıllarda sıklıkla tartışılmaya başlanan bir temadır.

Göçü travmatik bir deneyim olarak yaşayan erkeklerin erkeklik kimliğinin dayanakları sarsıntıya uğramaktadır. Göçle birlikte yeni bir yerde yaşamaya başlayan erkekler, iktidarlarını yeniden üretmelerine ve yeniden inşa etmelerine olanak tanımayan farklı toplumsal koşullarla karşılaşınca, geleneksel ve hegemonik erkeklik inşaları sarsılır, böylece iktidar, saygınlık ve statü kaybına yaşarlar (cf. Donaldson ve Howson, 2009). Charsley ve Wray (2010) ise göçmen erkekliğin başlıca özelliklerinden birinin göç edilen kültürde "görünmezleşmeye" çalışmak olduğuna vurgu yapmaktadır. Böylece göçle birlikte erkekliklerinin ellerinden alındığını, iktidarlarını yitirdiklerini ve hatta kadınsılaştıklarını hissetmelerinin sonucunda *erkekliğin kaybı* olarak deneyimledikleri erkeklik krizleri yaşamaktadırlar. Göçle birlikte *erkeklik kaybının* yaşandığı bir dizi örüntü bulunmaktadır.

Bu örüntülerden ilki, Bartolomei (2010), Gallo (2006), Haile ve Siegmann (2014), Sarti (2010), Scrinzi (2010) ve Sinatti (2014) gibi araştırmacıların çalışmalarında karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü içinde, ev dışında gelir getiren işlerde çalışan erkeklerin, göçle beraber ev içi işleri yapmak zorunda kalmalarının sonucunda görülmektedir. Erkekler, göçten önce, kamusal alanlarda, hakim erkeklik kimliğini vurgulayan işlerde çalışırken, göçün ardından statü kaybına uğrayarak, kadınlar ve kadınlıkla ilişkilenen ev içi alandaki işlerde çalışmak zorunda kalarak, feminize olmakta, hatta Sarti'nin ifadesiyle "simgesel olarak hadım edilmekte" (2010, s. 16) ve erkeklik krizi yaşamaktadırlar.

Örneğin Näre'nin Napoli'deki etnografik çalışmasında gözlemlediği temizlik ve bakım işlerinde çalışan Sri Lanka'lı göçmen erkekler, erkeklik hiyerarşileri içinde yerli (erkek) işverenlerince "efemine", "uysal", "itaatkar", "aseksüel" ve "tehditkar olmaktan uzak" olarak tanımlanmışlardır (2010, ss. 65-71). Bu durumun kişisimsel ilişkilerden kaynaklandığını ileri süren Näre, kadınlarla ilişkilendirilen işlerde çalışıyor olmalarından ötürü, Sri Lanka'lı erkeklerin erkekliği-

nin kendileri ve işverenleri Napolili erkekler tarafından birbirinden farklı değerlendirildiğinin altını çizmektedir. İtalyalı erkekler de ev işlerinde çalışmalarına karşın, göçmen olma halinin ırk ve etnisiteyle kesişimleri, Sri Lankalı erkekler için kırılmalı yaratmakta ve onların yerli işverenlerce efemine olarak değerlendirilmelerine yol açmaktadır. Bu göçmen erkekler, ev işlerinde çalışarak para kazanıyor olsalar bile, bu durum toplumsal cinsiyet rolleri bakımından sorunsuz olmaktan uzaktır. Zira Sri Lanka'lı erkeklerin kendi ülkelerindeki toplumsal cinsiyet rolleri Napoli'dekinden çok farklıdır ve ev işleri yapmaya dayalı değildir (ss. 73-75). Ancak sözkonusu erkekler emeğin kadınlaştığı ev işlerinde çalışmayı para kazanmak için bir araç olarak vurgulayarak bu işleri kendileri için meşrulaştırmaya çalışırken, diğer yandan da "daha erkeksi işler" aramaktadırlar (s. 81). Göçle beraber bağlamından koparılmış sonucu ortaya çıkan bu durum, sömürgecilik ve kölelikte ortaya çıkan ilişkileri andırmaktadır. Göç edilen yerde "kadınlarla ilişkilendirilen" ev işlerini yapma, Sri Lankalı erkekler için hakim erkeklik değerlerinin yitirildiği bir erkeklik krizi olarak deneyimlenmektedir.

Göçmen erkekler için ev içi işlerde çalışmak zorunda kalmanın erkeklik krizi ortaya çıkarılmasına ilişkin benzer bir örneği Haile ve Siegmann'ın (2014) çalışmasındaki Hollanda'daki Filipinler'den gelen göçmen erkeklerde de görmektediriz. Haile ve Siegmann, bu durumun kişisel ilişkiler içinde biçimlendiğini vurgulamaktadırlar (2014, ss. 116-117). Filipinler'den Hollanda'ya gelen göçmen erkekler, toplumsal cinsiyet kimlikleriyle ilgili statü erozyonu olarak deneyimledikleri bir dizi durumla karşı karşıyadırlar. Sözkonusu erkekler, ilkin kayıtdışı göçmen olarak gittikleri Hollanda'da hakim grup olarak bulunmamayı bir statü kaybı olarak yaşamaktadırlar. Belirsizliklerle dolu koşullarda göçmen olmak, toplumsal statülerinde sarsılma yaratmaktadır. Bu durum, göçmen erkeklerin simgesel olarak kadınlarla ilişkilendiğini düşündükleri ve düşük ücretli ev içi işlerde çalışmak zorunda kaldıklarında pekişmektedir. Sonuçta erkeklerin hegemonik kimlik inşalarında sarsılmaları yol açmakta, toplumsal öz değerlilik duyguları zedelenmekte ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinde iktidarlarını yitirmiş olma olarak hissettikleri bu durumu "kadınlaşma" olarak hissettikleri bir erkeklik krizi olarak deneyimlemektedirler. Bu erkeklik krizi o derece derindir ki katılımcılardan biri "başka türlü hayatta kalma şansım olsa, ev içi işlerde çalışmaktansa işsiz kalmayı bile yeğlerdim" (s. 114) ifadesini kullanmıştır.

Yukarıda anılan örneğin yanı sıra, ev içi işlerde çalışmak zorunda kalan erkeklerin erkeklik krizi yaşamalarının başka bir dinamiği olarak Scrinzi'nin (2010) İtalya ve Fransa'ya ilişkin tarihsel karşılaştırmalı, Bartholomei'nin (2010) ise İtalya, Fildişi Sahili, Hindistan ve Kongo üzerine antropolojik karşılaştırmalı çalışmalarında ortaya koydukları üzere, ev içi işlerde erkeklerce "kadın işi olarak" değerlendirilmesinin yanı sıra "kirli" olarak görülmesi de erkekler için iktidar ve statü kaybı olarak görülmektedir. Ücretli ev içi işlerde çalışmak erkeklerin eve ekmek getirme konumunu sarsmasa da "kadın işi" olarak görülen ev içi işlerde çalışmanın göçmen erkekler tarafından bir statü kaybına yol açtığı, erkekliğe zarar verdiği, düşünülmektedir. Bartolomei'nin çalışmasının katılımcılarının ev içi hizmetlerde çalışan göçmen erkeklerin, daha düşük ücret bile alacak olsalar, kendilerine daha fazla statü sağlayacağını düşündükleri güvencesiz ağır işleri tercih edeceklerini belirtmeleri de ev içi çalışmanın başlı başına erkekliğe dair yoğun bir gerilim ve kaygı kaynağı oluşturmasına vurgu yapması adına kayda değerdir. Bartolomei bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır: "Erkeklerin kimliğinin ve meşruiyetinin kaynağı ev içi alanın dışı olduğu için, ev içi alandaki "kadınsı", vasıf gerektirmeyen ve bağımlı işleri yapmak erkekler için bir erkeklik kaybı olarak algılanmaktadır." (2010, s. 103). Evin içinde yapılan işlerin erkeklerce "kirli" olarak görülmesi, bu durumun erkekler için yarattığı travmatik etkiyi büyütmede ve yaşanan erkeklik krizini derinleştirmektedir (Bartolomei, 2010, ss. 103-104; Scrinzi, 2010, ss. 59).

Göçün ardından erkeklerin ailenin geçimini sağlayan birincil aktörler olmayı yitirmeleri (Pease, 2009; Crossley ve Pease, 2009) ve ekonomik olarak karılarına bağımlı hale gelmeye başlamaları da erkekliğin kaybı olarak erkeklik krizine yol açan dinamikler arasındadır. Pease (2009) ve Crossley ve Pease (2009) Avustralya'daki -işçi sınıfı ve orta sınıf kökenli- Latin Amerikalı, Asyalı, Ortadoğulu ve Afrikalı yetişkin göçmen erkekler¹⁰ üzerine çalışmalarında tüm kültürel farklılıklarına rağmen ataerkil erkekliğin en temel dayanaklarından birinin, para kazanmak ve ailenin geçimini sağlamak olduğuna işaret etmektedirler. Erkekliğin bu yaygın kültürel temeli göçle birlikte sarsıldığında ve erkekler daha düşük ücretler kazanabildikleri, düşük statülü işlerde çalışmak zorunda kaldıklarında erkeklik kaybı olarak erkeklik krizi yaşanmaktadır. Göçle birlikte erkeğin ailedeki ekonomik tekelinin sarsılması ve kadının aileye -erkektekenden daha fazla- gelir getirmeye başlaması erkeğin egemenliğini pazarlığa açık hale getirmektedir (Crossley ve Pease, 2009, ss. 122-124). Erkeğin eve gelir getiren asli aktör olmaktan çıkması ve kimi zaman yaşanan işsizlik koşullarında ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmek zorunda kalması, göçmen erkekler için statü ve iktidar kaybına yol açmaktadır. Bu örneklerde erkeğin aile içindeki iktidarı kaçınılmaz olarak kadınlara bırakmaya başlamaları ve toplumsal cinsiyete dayalı ev içi iş bölümünün göçle birlikte değişmeye başlaması krizi derinleştirmektedir.

Türkiye'de göç ve erkeklikler üzerine az sayıda çalışmadan biri olan Güney ve Konak'ın (2016) Bolu'daki Suriyeli ve Iraklı göçmenler üzerine çalışmasının bir bölümü de kriz yaşayan erkeklikleri tartışmaktadır. Suriyeli ve Iraklı göçmenlere yönelik algıyı karşılaştıran Güney ve Konak'ın işaret ettiği üzere erkekliğin kurucu dinamiklerinden biri olarak görülen milliyetçi bir duruşa sahip olma, vatanını koruma, çatışmadan ve savaştan kaçmamaktır. Bu araştırmanın vurguladığı üzere erkekler için sadece savaştan kaçarak yabancı bir kültürde göçmen olmak bile bir erkeklik kriz yaşanmasına yetmektedir. Suriye ve Iraklı erkekliklerin savaş ve çatışmadan kaçmış olmaları, Türkiye'deki erkeklerin gözünde vatan haini olarak damgalanmalarına, ötekileştirilmelerine ve dışlanmalarına yol açmaktadır. Yerli erkeklerle karşılaşmalarda Suriye ve Iraklı göçmen erkekler içedönük hale gelmekte, iktidamlarının toplumsal meşruiyet alanlarını yitirmektedirler.

Türkiye'deki göçmen erkeklikler üzerine başka bir çalışma olan Bozok ve Bozok'un (2019) İstanbul'daki çalışmalarında ele aldığı refakatsiz Afgan göçmen erkek çocuklar ise erkeklerin hakimiyetindeki emek pazarında acımasız bir rekabet içinde kayıtdışı göçmen çocuk işçiler olarak hayatta kalmaya çalışırken, sosyal gerilimleri olabildiğince azaltmaya çalışmaktadırlar. Söz konusu çocuklar, İstanbul'da erken yaşlardan itibaren yerlilerin çalışmak istemediği düşük ücretli, güvencesiz ve tehlikeli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Emek pazarında işverenler, mahalleliler ve -çoğunluğu yetişkin olan- iş arayan diğer erkeklerle rekabet ederken, sorun yaşamamak için yerliler ile ilişkilerinde mümkün olabildiğince görünmez olmaya çalışmaktadırlar. Bunun sonucunda Afgan göçmen çocuklar, mahalle sakinlerince "sessiz kimseler" olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, göçmen çocukların da hoşnut olmadıkları "kırılmalı", "sessizlik" ve "görünmezlik" gibi ifadelerle betimlenen bir erkeklik krizine dönüşmektedir.

Göçle birlikte erkekliğin kaybı olarak yaşanan erkeklik krizlerine ilişkin yukarıda anılan örneklerin dışında Gallo'nun (2006) İtalya'da çalışan karılarının yanlarına gidince kendi erkeklik kimliklerini yeniden üretmelerini kültürel olarak destekleyecek işler bulamayıp onlara bağımlı

10 Bu erkekler, Küba, Meksika, Bolivya, Peru, El Salvador, Arjantin, Şili gibi Latin Amerika ülkeleri, Vietnam, Kamboçya gibi Asya ülkeleri, Mısır ve Irak gibi Ortadoğu ülkeleri ve Kenya gibi Afrika ülkelerinden oluşan niteliksel yöntemlerle veri toplanmış olan altmış kişilik bir örnektir (bkz. Pease, 2009; Crossley ve Pease 2009).

hale gelen Malay erkekler üzerine çalışması ya da Affleck ve arkadaşlarının (2018) Kanada'daki tükenmişlik hissi, çaresizlik, stres ve depresyon yaşayan Sri Lankalı mülteci erkeklikler üzerine çalışmaları ve Friedman'ın (2017) Çin ve Tayvan'da iki kültürden gelen - Çin'de Tayvanlı, Tayvan'da ise Çinli- göçmen kocaların iş bulamaz hale gelmesi, bağımlılaşması, ailelerine bakamayacak hale gelmeleri ve kendilerini toplumsal olarak kadınlaşmış hissetmeleri üzerine karşılaştırmalı incelemesi gibi başka örnekler de vardır. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Bu örneklerin ortak özelliği, erkekliğin ekonomik, toplumsal ve kültürel dayanaklarının, göç ile birlikte kaybedilmesi ve erkekler tarafından, erkekliğin kaybına varan bir erkeklik krizi olarak deneyimlenmesidir.

4. Sonuç

Erkekliğin *kriz* yaşadığı iddiası yeni bir tartışma değildir ve farklı bağlamlarda dile getirilmiştir. Erkeklik krizi fikri -egemen konumdaki- erkekler ve erkekliklerin toplumsal baskılar sonucunda yerinden edilmelerine, stres, kaygı, gerilim ve sarsıntılar yaşamalarına işaret etmektedir. Göç, daha geleneksel ataerki ilişkilerden daha az ataerki ya da modern ilişkilere geçişler barındırabilir. Göçmenler sınıfı, etnisite, vatandaşlık hakları, maddi gelir ya da mesleki statü bakımından ayrıcalıklı oldukları kültürlerden, bu ayrıcalıkların uzağında kaldıkları kültürlere doğru göç ettiklerinde, toplumsal konumlarında krize varan sarsıntılar yaşanabilir. Ancak bu krizler, hayatın olağan akışında ortaya çıkan, inşa edilen erkeklik hallerinden ziyade, göçle beraber yaşanan değişim ile başa çıkamamanın yansımalarından biridir. Göçle birlikte yaşadıkları sıkıntılardan yenilenerek çıkamayan erkekliklerin toplumsal konumları zedelenmektedir. Bu makale, son yıllarda göç ve erkeklikler üzerine literatürde, farklı çalışmalardan hareketle çeşitli kavramlar kullanılarak tartışılmaya başlanan bir durumun adını koymakta ve bu durumu toplumsal ilişkilerde deneyimleyen aktörlerce *erkekliğin kaybı* olarak görülen durumu *erkeklik krizi* olarak değerlendirmektedir.

Pease'in de vurguladığı üzere, “ataerkillik evrensel olmaktan ziyade farklı kültürel ve tarihsel bağlamlarda işler” (2009, s. 93). Günümüzün kapitalist toplumlarında, erkeklikler için egemenliğin başlıca dayanağı, ücretli çalışma ya da iş sahibi olmaktır (cf. Gilmore, 1990; Bozok, 2018; Pease, 2009). Göçle birlikte erkeklik kaybı olarak görülen erkeklik krizlerini yaratan dinamiklerden ilki erkeklerin -ataerki ilişkilerde- yüksek statülü işlerde, düzenli çalışma imkanlarının sarsıntıya uğramasıdır. Hegemonik erkeklik inşalarından en fazla pay alan erkeklikler, göçle birlikte daha düşük ücretle -kadınlarla ilişkilendirilen- istemedikleri işlerde çalışmak zorunda kaldıklarında ya da ailenin geçimini sağlamada kendilerinden daha fazla katkı sahibi olmaya başlayan karılarına -ya da ailelerindeki diğer kadınlara- bağımlı hale geldiklerinde, kimliklerinin kültürel bağlamlarını yitirerek, statü ve itibar kaybına uğramaktadırlar. Bütün bu sürecin sonunda sahip oldukları ataerki payın maddi dayanaklarını yitirmektedirler.

Erkeklik inşaları, iktidar yeniden üretebildiği gibi birçok toplumsal bağlamda pazarlıklara tabidir. Pease'in katılımcılarından birinin kullandığı “aslanın kuyruğu olmaksızın farenin başı olmayı tercih ederim” Boliviya atasözünün (2009, s. 83) vurguladığı üzere erkeklik, hep en önde ve en önemli konumda iktidar ve prestij sahibi olmak demektir. Ancak göç koşullarında pazarlığa tabi olmak, erkeklikler için meydan okumaya açık, risk altında ve kırılgan olmak demektir. Göç eden geleneksel erkekliklerin gittikleri yerde kendi kültürlerinde kadınlıkla ilişkilendirilen ev içi işlerde çalışmalarında görülen örüntü, bunun belirgin bir örneğidir. İşin toplumsal statüsünden kaynaklanan gerilimlerin yanı sıra, göçmen erkeklerin ırk ve/ya etnik kökenlerinin göçmen konumlarının gidilen yerde daha alt bir statüde olması, yerli ve göçmen erkeklikler arası görünmez

hiyerarşilerde, göçmen erkeklerin toplumsal konumlarını sarsmaktadır. Toplumsal ve kültürel olarak erkeklikle ilişkilenen iktidarlarını ve statülerini yeniden üretme olanaklarını yitirerek çıkan erkekler, erkekliklerini kaybettiklerini hissetmekte ve erkeklik krizi yaşamaktadırlar. Erkeklikler de erkeklik krizleri de toplumsal inşalardır. Kriz yaşayan sadece ataerkil erkekliklerin inşa edildiği kültürel anlamlardır.

Jaji'nin işaret ettiği üzere “erkeğin özelliği esneklik ve akışkanlıktır” (2009, s. 193). Bu akışkanlık ve esneklik, kriz yaşayan ataerkil erkekliklerin göç koşulları altında farklı bağlamlarda yeniden inşasına yol açabilir. Yani erkeklik krizi kendiliğinden ataerkilliği ortadan kaldıracak bir etki değildir; fakat göçmen erkekliklerin inşa edildiği koşulları sarsmakta, ona meydan okumakta, pazarlık konusu haline getirmektedir. Bu bağlam değişiklikleri sonucunda Lam ve Yeoh'un (2018) çalışmasında ortaya konulduğu üzere görece eşitlikçi erkeklikler de ortaya çıkabilir. Kriz halinin erkekler için yarattığı hoşnutsuzlukların geçici, hatta eşiksel bir nitelik taşıdığını vurgulamak gerekir. Göç koşulları altında başka belirleyenleri olan daha ataerkil ve cinsiyetçi erkekliklerin ortaya çıkması da olasıdır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Akis, Y. (2012). Uluslararası zorunlu göç literatüründe toplumsal cinsiyet: Başlıca yaklaşımlar ve eleştiriler. İçinde, İhlamur-Öner, S. G. ve Şirin Öner N. A. (Der.) *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* (ss. 379–398). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bartolomei, M. R. (2010). Migrant male domestic workers in comparative perspective: Four case studies from Italy, India, Ivory Coast, and Congo. *Men and Masculinities*, 13(1), 87–110. <https://doi.org/10.1177/1097184X10382882>
- Bozok, M. (2018). Türkiye’de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *fe dergi*, 10(2), 31–42. http://cins.ankara.edu.tr/20_4.pdf
- Bozok, M. (2009). Feminizmin erkekler cephesindeki yankısı: Erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemeler. *Cogito*, 58, 269–284.
- Bozok, M. ve Bozok, N. (2019). The household, the street and the labor market: Masculinities and homosocial solidarity networks of afghan migrant boys in a squatter neighborhood in Istanbul. *NORMA: Nordic Journal for Masculinity Studies*. 14(2), 96–111. <https://doi.org/10.1080/18902138.2018.1519241>
- Castles, S. ve Miller, J. M. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Charsley, K. ve Wray, H. (2015). Introduction: The invisible (migrant) man. *Men and Masculinities*, 18(4), 403–423.
- Choi, S. Y. (2018). Masculinity and precarity: Male migrant taxi drivers in South China. *Work, Employment and Society*, 32(3), 493–508. <https://doi.org/10.1177/0950017018755652> .
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
- Connell, R. W. (2000). *The men and the boys*. St Leonards: Allen & Unwin.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Toplum, kişi ve cinsel politika* (C. Soydemir, Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Donaldson, M., Hibbins, R.; Howson, R. & Pease, B. (Der.) (2009). *Migrant men: Critical studies of masculinities and the migration experience*. Londra: Routledge.
- Dostoyevski, F. M. (2015). *Karamazov kardeşler* (E. Altay, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Freud, S. (2012[1913]). *Totem ve tabu* (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Gallo, E. (2006). Italy is not a good place for men: narratives of places, marriage and masculinity among Malayali migrants. *Global Networks*, 6(4), 357–372.
- Gallo, E. (2005). Unorthodox sisters: Gender relations and generational change among Malayali migrants in Italy. *Indian Journal of Gender Studies*, 12, 217–251.
- Gardiner, J. K. (2005). Men, masculinities and feminist theory. İçinde, M. Kimmel, J. Hearn, ve R. W. Connell, (Der.) *Handbook of studies on men and masculinities* (ss. 35–50). Thousand Oaks: Sage.
- Gardiner, J. K. (2002). Introduction. İçinde, Gardiner, J. K. (Der.) *Masculinity studies and feminist theory: New directions* (ss. 1–30). New York: Columbia University Press.
- Gilmore, D. D. (1990). *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. New Haven ve Londra: Yale University Press.
- Goldberg, H. (1996 [1976]). *Erkek olmanın tehlikeleri*. (S. Budak, Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Gough, B. (2018). *Contemporary masculinities: Embodiment, emotion and wellbeing*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Gough, B., Hall, M. ve Seymour-Smith, S. (2014). Straight guys do wear make-up: Contemporary masculinities and investment in appearance. İçinde, Roberts, S. (Der.) *Debating modern masculinities: Change, continuity, crisis?* (ss. 106–124). Londra: Palgrave Macmillan.
- Gutmann, M. C. (1997). Trafficking in men: the anthropology of masculinity. *Annual Review of Anthropology*, 26, 385–409.
- Güney, Ü. ve Konak, N. (2016). Bolu’da Suriyeli ve Iraklı sığınmacılar: Milliyetçilik, erilik ve vatandaşlık temelinde öteki algısı. *Alternatif Politika*, 8(3), 505–535.
- Haile, A. G. ve Siegmann K. A. (2014). Masculinity at work: Intersectionality and identity constructions of migrant domestic workers in the Netherlands. İçinde, Truong TD., Gasper, D., Handmaker J. ve Bergh, S. (Der.) *Migration, gender and social justice* (ss. 105–119). Berlin: Springer.
- Hearn, J. (2008). The personal is work is political is theoretical: continuities and discontinuities in women’s studies, (pro)feminism, “men” and my selves. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 16(4), 241–256.

- Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory*, 5(1), 49–72.
- Hearn, J. (1999). A crisis in masculinity or new agendas for men? İçinde, Walby, S. (Der.) *New agendas for women* (ss. 148–168). Londra: Palgrave Macmillan.
- Hibbins, R. ve Pease, B. (2009). Men and masculinities on the move. İçinde, Donaldson, M., Hibbins, R.; Howson, R. & Pease, B. (Der.) *Migrant men: Critical studies of masculinities and the migration experience* (ss. 1–19). Londra: Routledge.
- Hidaka, T. (2010). *Salaryman Masculinity: The continuity of and change in the hegemonic masculinity in Japan*. Leiden: Brill.
- Hondagneu-Sotelo, P. ve Cranford, C. (2006). Gender and migration. İçinde, J. S. Chafetz (Der.) *Handbook of the sociology of gender* (ss. 105–126). New York: Springer.
- Horrocks, R. (1994). *Masculinity in crisis: myths, fantasies, and realities*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Jaji, R. (2009). Masculinity on unstable ground: Young refugee men in Nairobi, Kenya. *Journal of Refugee Studies*, 22(2), 177–94.
- Lam T. ve Yeoh, B. S. A. (2018). Migrant mothers, left-behind fathers: the negotiation of gender subjectivities in Indonesia and the Philippines. *Gender, Place & Culture*, 25(1), 104–117. <http://dx.doi.org/10.1080/0966369X.2016.1249349>
- Locke C. (2017). Do Male Migrants ‘Care’? How Migration is Reshaping the Gender Ethics of Care. *Ethics and Social Welfare*, 11(3), 277–295.
- Lutz, H. (2010). Gender in the migratory process. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1647–1663.
- Mishra, P. (17.3.2018). The crisis in modern masculinity. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2018/mar/17/the-crisis-in-modern-masculinity>
- Mishra, P. (2017). *Age of anger*. New York: Farrar, Stroux and Giroux.
- Näre, L. (2010). Sri Lankan men working as cleaners and carers: Negotiating masculinity in Naples. *Men and Masculinities*, 13(1), 65–86.
- Pease, B. (2009). Immigrant men and domestic life: Renegotiating the patriarchal bargain. İçinde, Donaldson, M., Hibbins, R.; Howson, R. & Pease, B. (Der.) *Migrant men: Critical studies of masculinities and the migration experience* (ss. 79–95). Londra: Routledge.
- Pleck, J. (1981). *The myth of masculinity*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ryalls, E. (2013). Emo angst, masochism, and masculinity in crisis. *Text and Performance Quarterly*, 33(2), 83–97.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar – Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarti, R. (2010). Fighting for masculinity: Male domestic workers, gender, and migration in Italy from the late nineteenth century to the present. *Men and Masculinities*, 13(1), 16–43.
- Scrinzi, F. (2010). Masculinities and the international division of care: migrant male domestic workers in Italy and France. *Men and Masculinities*, 13(1), 44–64. <https://doi.org/10.1177/1097184X10382880>
- Segal, L. (2007). *Slow motion: Changing masculinities, changing men*. Londra: Palgrave Macmillan
- Segal, L. (2006). Men at bay: The contemporary crisis of masculinity. İçinde, Whitehead, S. M. (Der.) *Men and masculinities: Critical concepts in sociology* (ss. 272–281). Londra: Routledge.
- Showalter. E. (1990). *Sexual anarchy: Gender and culture at the fin de siecle*. New York: Viking.
- Sinatı, G. (2014). Masculinities and intersectionality in migration: Transnational Wolof migrants negotiating manhood and gendered family roles. İçinde, Truong TD., Gasper, D., Handmaker J. ve Bergh, S. (Der.) *Migration, gender and social justice* (ss. 215–226). Berlin: Springer.
- Türkoğlu, B. (2013). Fay hatında erkeklikler: Çalışma ve işsizlik ekseninde erkekliğe bakış. *Mülkiye Dergisi*, 37(4), 33–61.
- Whitehead, S. M. (2007). *Men and masculinities: Key themes and directions*. Cambridge: Polity Press.
- Wojnicka K. ve Pustulka P. (2017). Migrant men in the nexus of space and (dis)empowerment. *NORMA: Nordic Journal for Masculinity Studies*. 12(2), 89–95.
- Yüksel, E. (2013). *2000’ler Türkiye sinemasında erkeklik krizi ve erkek kimliğinin inşası*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Bir Kamu Üniversitesi Personelinin Çalışma Mutluluğunu Etkileyen Faktörler: Nitel Araştırma Örneği

Factors Affecting Happiness of a Public University Staff: Case of Qualitative Research

Nuray TURAN¹

¹Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma
Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
Karaman, Türkiye

ORCID: N.T. 0000-0001-6823-3992

Corresponding author:

Nuray TURAN,
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma
Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yunus
Emre Yerleşkesi, Karaman, Türkiye
E-mail: nurayturan@kmu.edu.tr

Submitted: 12.02.2019

Revision Requested: 15.02.2019

Last Revision Received: 31.07.2019

Accepted: 14.10.2019

Published Online: 19.11.2019

Citation: Turan, N. (2019). Bir kamu
üniversitesi personelinin çalışma
mutluluğunu etkileyen faktörler: Nitel
araştırma örneği. *Journal of Economy Culture
and Society*, 60, 187-205.
<https://doi.org/10.26650/JECS2019-0011>

öz

2000'li yılların başından itibaren pozitif örgütsel davranış, pozitif psikolojik sermaye gibi konuların çalışma yaşamı bağlamında araştırılmasının artış göstermesiyle birlikte, çalışma mutluluğu araştırmalarının önemi fark edilmiş ve alana ilgi artmıştır. Ancak, bu araştırmalar daha çok özel sektör çalışanları odağında yapılırken, kamu çalışanları arasında, özellikle de kamu üniversitelerinde çalışanlar arasında pek fazla yapılmamıştır. Bu nedenle, makalenin amacı, bir kamu üniversitesi akademik ve idari personelinin çalışma mutluluğunu etkileyen faktörleri ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla, yapılandırılmış görüşme yönteminin kullanıldığı, 23 akademik ve 14 idari personel olmak üzere toplamda 37 üniversite personeli ile yüz yüze görüşme yapılmıştır.

Sonuçlara göre; çalışma mutluluğunu etkileyen faktörler "kişisel, çevresel, işe yönelik tutumla ilgili, ilişkilerle ilgili ve yönetimsel faktörler" olarak belirginlik kazanmıştır. Bu faktörler içinde, akademik personel için çalışma mutluluğunu etkileyen en önemli faktör işe yönelik tutum, en az önemli faktör ise çalışma ortamı ilişkileri ile ilgili faktör iken; idari personel için en önemli faktör yönetimsel; en az önemli olan ise, çevresel faktördür. Bulguların gelecek araştırmalar için kamu üniversitelerine veri kaynağı; özel üniversitelere bu araştırmaların yapılabilmesi için bir zemin oluşturacağı ve fayda sağlayacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Pozitif psikoloji, pozitif çalışma psikolojisi, pozitif örgütsel davranış, çalışma mutluluğu, çalışma mutluluğunu etkileyen faktörler, çalışma yaşamı

ABSTRACT

Since the beginning of the 2000s, the study of positive organizational behavior and positive psychological capital in the field of positive psychology has increased in the context of working life, and the importance of happiness research has been recognized, and interest has increased in this field. However, while these studies were mostly focused

on private sector employees, there was not much among public employees, especially among those working in public universities. Therefore, the purpose of this article is to reveal the factors that affect happiness at work of the academic and administrative staff of a public university. For this purpose, face to face interviews were conducted with 37 university staff, 23 academic and 14 administrative staff, using structured interview method. According to the results; the factors that affect happiness at work have become apparent as "personal, environmental, work-related attitudes, relationships and managerial factors". Among these factors, the most important factor affecting happiness at work for academic staff is the attitude towards work, and the least important factor is related to working environment relations. The most important factor is the administrative factors for administrative staff, and the least important factor is the environmental factor.

The findings include data sources for future research, and it is foreseen that private universities will provide a basis for this research and will benefit from it.

Keywords: Positive psychology, positive work psychology, positive organizational behaviour, happiness at work, factors affecting happiness at work

EXTENDED ABSTRACT

Aim

The working environment is an area where people spend most of their lives and it has many direct and indirect effects on their lives. In this area, it is inevitable that a number of psychological and physical factors affect the person. The happier the person is in the working environment (assuming it is appropriate under other conditions), the efficiency, performance and success will also increase accordingly; and the more unhappy the person, the lower the productivity, performance and success. Therefore, it is important for employees to be aware of what needs to be done to ensure their happiness at work, whether they are private or public organizations. For this; a policy should be developed according to the factors that affect happiness at work. But, it can be said that the factors affecting happiness at work in the research conducted up to this day are not very scientific, or are used in the same sense as job satisfaction, and the lack of much work for public organizations in particular, is a deficiency in this field. Whence, the aim of this study is to reveal the factors affecting happiness at work of the academic and administrative staff of the university.

Method

In this study, the structured interview method, which is one of qualitative research methods, is used. The reason why the structured interview method is preferred is to get the opinions of the academic and administrative staff about the factors affecting their happiness at work, to get the opinions of the interviewee without asking and directing the same number and the same content, to reveal the similarities and differences in these views and to make comparisons. The universe of the research consists of the academic and administrative staff of a public university. Participants were selected from the academic and administrative staff of this university by the simple random sampling method. Of the participants, 23 were male and 14 were female. The average age is 36.8 years. 22 of the employees are academicians and 15 are administrative staff. In the first phase of the study, a literature review was conducted regarding happiness at work, and factors affecting happiness at work, behind 7 questions were introduced to be used in the research. Afterwards, opinions were taken from two academicians on the subject, in terms of the suitability of the interview questions. The necessary corrections and arrangements were made according to these returns, and after the questions were deemed valid and sufficient, a pilot study was carried out with two academicians and administrative staff before the research was conducted, and the main study was carried out after the pilot study. In the final form of the interview form, 7 questions and demographic variables were included.

Findings

The factors affecting happiness at work became evident as personal, environmental, work-related attitudes, relationship-related and managerial factors. Among these factors, the most important factor affecting happiness at work for the academic staff is the attitude towards work, while the least important factor is the relationship-related factor. The most important factor for administrative staff is managerial; the least important is the environmental factor. In addition, job satisfaction has emerged as a result of happiness at work. In addition, the frequency of the factors affecting happiness at work is differentiated between academicians and administrative staff. Another remarkable result is; job satisfaction has emerged as a result of the happiness of working. The participant expressions of the managerial factors to the affect happiness at work also allowed the classification of leadership characteristics.

Conclusion

As a result; the working environment is a physical space where the person works, where he earns money and where he is employed. A work environment with a robust infrastructure, a healthy environment, appropriate security measures, appropriate working hours, important rules and safety procedures for employees at all levels will provide better efficiency for the organization (Sharma and Jain, 2018). For these reasons, it is thought that the findings of the research will provide a comparison for the factors affecting happiness at work of the academic and administrative staff, while also providing a prediction for the areas to be developed in this regard. In addition, it is expected to provide each university factors for investigations affecting happiness at work within itself, and create a resource for them to make improvements with the development required in this regard is important, and benefits in Turkey for future research. For this reason, it can be suggested that future studies related to happiness at work should be done in other universities and that the studies can be enriched by comparing happiness at work public and private universities. In addition, research can be done according to occupations. Thus, the subject will be improved and deepened, and original scientific studies will emerge.

1. Giriş

Son yıllarda, pozitif psikolojiye ilginin artışı bilim insanlarını ve uygulamacıları genel olarak insanları neyin mutlu ettiği, mutluluğun nasıl ortaya çıktığı ve çalışma ortamında nasıl uygulanabileceğine yönelik araştırmalara yönlendirmiştir (Cadmus, 2018). Özellikle 2000'li yılların sonundan itibaren çalışma ortamında mutluluğu bulma (Camp, 2004), insanların çalışma ortamında niçin mutsuz olduğuna ve bu konuda neler yapılabileceğine (McKee, 2017, s. 47), çalışma ortamında mutluluğun sürdürülebilir olmasına (Marianve Budeanu, 2019), çalışma mutluluğu ve para kazanma ilişkisine (Diener ve Biswas-Diener, 2009), çalışma mutluluğunun ölçümüne (Salas-Vallina ve Vidal, 2018), çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlere (Pincheira ve Carrasco, 2019) ve çalışma mutluluğunun geliştirilmesine yönelik (Townend, 2007; Oerlemans ve Bakker, 2018) araştırmaların yaygınlaştığı dikkat çekmektedir. Kısaca, çalışma mutluluğu güncel ve tartışmalı bir konu olarak (Rao, Lakshmi ve Goswami, 2017, s. 27) araştırmacılar ile uygulamacıların gündeminde yer aldığı görülmektedir.

Aristoteles'e göre mutluluk, insanların kendi iyiliği için arzu ettiği bir duygudur. İnsanlar mutlu olmak için zenginlik, saygınlık ve sağlık arayışı içindedirler. Bu ve benzeri nedenlerle, mutluluğa ilgi her geçen gün artmıştır ve bilim insanları kişilerin mutlu olmayı başarmaları ile yakından ilgilenmeye başlamışlardır (Moccia, 2016, s. 143). Bunun yanı sıra mutluluk ve çalışma arasındaki ilişkinin, ekonomi alanında sürekli büyüyen deneysel bir literatüre sahip olduğu dikkat çekmektedir. Ancak, bu analizler daha çok öznel refahı ölçmek için çoğunlukla büyük ölçekli anket verilerine dayanmaktadır. Geniş bir araştırma ağı, işini kaybetmenin ve işsizliğin etkisini araştırırken, bir başka araştırma ağı da çalışma koşulları, serbest meslek ve kamu sektöründe çalışanların memnuniyeti etrafında gelişen iş tatmini konusundaki belirleyicilere odaklanmaktadır (Krause, 2015). Bu nedenle literatürde depresyon, anksiyete, stres ve duygusal bozukluklar gibi mutsuzluk yönlerine odaklanan araştırmalar ile mutluluk ile eş anlamlı kullanılan öznel iyilik hali hakkında birçok çalışma bulunmaktadır (Furnham ve Christoforou 2007). Literatürün daha küçük bir kısmı ise; mutluluğun çalışma yaşamı üzerindeki potansiyel etki ve sonuçlarını araştırmaktadır (Krause, 2015). Böylece, çalışma mutluluğu araştırmalarının iş doyumunu ile öznel iyilik hali kapsamında ele alınmasının, psikoloji alanında işsizlik, depresyon, anksiyete gibi olumsuz durumlarla ilgili araştırmalara daha çok ağırlık verilmesinin çalışma yaşamında mutluluk araştırmalarının arka planda kalmasına neden olan unsurlar olduğu söylenebilir.

Bazı bilim insanlarının çalışma mutluluğu araştırmalarının gölgede kaldığına yönelik iddialarının yanı sıra; insan kaynakları yönetimi araştırmaları için çalışma mutluluğu giderek önemli hale gelmektedir (Salas-Vallina ve Vidal, 2018). Bu kapsamda mutluluk, çalışanların enerjik ve etkin bir şekilde verimli hizmet üretebilme ve sunabilmelerini sağlamanın bir ön koşulu kabul edilmekte (Yassin, 2014, s. 69), çalışma ortamında mutluluğun kapsamlı bir ölçümünün gerekli olduğu savunulmaktadır (Salas-Vallina ve Vidal, 2018). Bu tartışmalar ışığında, çalışma mutluluğu araştırmalarında bir farkındalık oluşmaya başladığını söylemek mümkündür.

Çalışma yaşamı insan hayatının önemli ve hassas yönlerinden biridir (Dulk, Groeneveld, Ollier-Malaterre ve Valcour, 2013). Eğer, mutluluk araştırmaları çalışma ortamında doğru bir şekilde uygulanırsa, organizasyonların verimlilik ve performans artışına katkıda bulunacak, organizasyonlara stratejik faydalar sağlayacaktır (Jones ve Lindsay, 2014). Çünkü küreselleşmenin kaçınılmaz etkisi ile yüzleşen organizasyonların rekabet koşullarında ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik faktörlerdeki değişime kapılarını kapatmaları mümkün değildir. Bu durumda organizasyonlar, oldukça zorlu bir rekabet ve değişim hızı ile karşı karşıyadırlar (Januwarso-

no, 2005, s. 9). Bunun yanında, küresel ekonomi hızla gelişmekte, insanların maddi yaşamları büyük ölçüde genişlerken; manevi dünyalarının tatmini için artan bir uyarı vardır (Zhou ve Qiu, 2013, s.719). Bu bağlamda, çalışanlar arasında çalışma ve işin maddi getirisi yanında; verdiği manevi tatmin, haz ve mutluluk arayışı artmaktadır. Bu arayışın farkına varabilen organizasyonlar, çalışma mutluluğunu dikkate almaktadır. Başka bir ifadeyle çalışma yaşamını etkileyen ve değiştiren, teknoloji ve küreselleşme, ekonomik gelişmeler ve rekabet koşulları gibi değişkenlerin çalışma mutluluğunu organizasyonlar açısından önemli hale getirdiğini söylemek mümkündür.

Bir başka açıdan, çalışanların bilgili ve vasıflı olmaları, iyi bir tutuma sahip olmaları ve istekli olmaları, değişime uyum göstermeleri, başkalarıyla birlikte çalışabilmeleri ve mutlu çalışmaları esasında bir gerekliliktir (Januwarsono, 2005, s. 9). Bu durum, insan kaynakları yönetimi uygulamalarının yanı sıra organizasyonlar tarafından da fark edilmektedir (Yassin, 2014, s. 69). Çalışma mutluluğu, organizasyon içinde bir çalışanın performansını arttırmasına ve potansiyelini kazanmasına yardımcı olurken, beraberinde diğer çalışanların da mutluluğunu arttırır (Block, 2011). Böylece, mutlu çalışanların olduğu bir ortamda iş ve çalışma; eziyet ya da zorunluluktan ziyade çalışını olumlu yönde kamçılaman bir mücadele unsuru olarak görülür, bu mücadele çalışanları rahatlık bölgelerinin dışına çıkmaya zorlar, böylece çalışanlar işlerini sorumluluk bilinci ile yapar. Çalışma zamanları onlara özerk ve sağduyulu olma olanağı verir (Schwartz, 2015). Bu nedenle, çalışanların organizasyon ve kişisel hedeflerine ulaşmaları için hem organizasyonu hem de kendilerini destekleyecek kadar mutlu ve motive olmuş hissetmeleri gerekir (Sharmave Jain, 2018). Çünkü çalışma mutluluğu organizasyonların sürdürülebilirliği için değerli bir araçtır (Dahiya, 2018). Bu bağlamda, çalışma mutluluğunun sağlanması, olması ya da geliştirilmesinin çalışan ve organizasyonun birlikte sorumluluğunda olduğu söylenebilir.

Çalışma mutluluğunun farkına varılan öneminin yanı sıra; teşvik etmeyi ya da arttırmayı amaçlayan organizasyonların, buna yönelik politikalarını oluşturmadan önce dikkatle göz önünde bulundurmaları gereken bir takım faktörler vardır (Rao, Lakshmi ve Goswami, 2017, s. 27). Çünkü çalışma ortamı insanların yaşamlarının büyük kısmını geçirdiği, yaşamları üzerinde dolaylı ve dolaysız pek çok etkisi olan bir alandır. Bu kapsamda kişiyi etkileyen bir takım psikolojik ve fiziksel faktörlerin var olması kaçınılmazdır.

Çalışma ortamında kişi ne kadar mutlu ise (diğer koşullarında da uygun olduğu varsayılarak) verimliliği, performansı ve başarısı da ona göre artış gösterecektir, ne kadar mutsuz ise; bu durumların aksi durum ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, ister özel ister kamu organizasyonu olsun çalışanlarının mutluluğunu sağlamak için yapılması gerekenlerin farkına varmalıdır. Bunun için, çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin neler olduğu ortaya çıkarılarak buna yönelik bir takım eğitim ve yönetim politikaları geliştirilebilir. Ancak; bu güne kadar yapılmış araştırmalarda çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin bilimsel olarak çok fazla ele alınmadığı ya da iş doyumunu ile aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Özellikle kamu organizasyonlarına yönelik pek çalışma olmayışının bu alan için bir eksiklik olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bu araştırma ile alandaki ilgili boşluğu doldurarak gelecek çalışmalara kaynak oluşturabilmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin çalışanların gözünden ortaya çıkarılması makalenin önemini ve özgünlüğünü arttırmaktadır.

Sonuç olarak, çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlere yönelik bir araştırma yapılabileceği düşünülmüştür. Böylece öncelikle kısa bir literatür taramasına, ardından nitel araştırma bulgularına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde, genel bir değerlendirme yapılmış ve önerilere yer verilmiştir.

2. Literatür Tarama

Bu kısımda öncelikle çalışma mutluluğu kavramına değinilecek, ardından çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlere yer verilecektir.

2.1. Çalışma Mutluluğu

“Mutluluk nedir?, Mutluluğu oluşturan nedir ya da nelerdir?” gibi sorulara aranan yanıtlar insan hayatının hemen hemen her alanında vardır (Cadmus, 2018) ve bu alanlardan biri çalışma yaşamıdır. Çalışma yaşamında bu sorulara aranan yanıtların çalışma mutluluğu araştırmalarının zeminini oluşturduğu öngörülebilir.

Çalışma mutluluğu, bir kişinin çalışma ortamında öznel iyi oluşunu ifade etmektedir (Bhat-tacharjee ve Bhattacharjee, 2010). Daha geniş anlamda, çalışanın geçici ruh hali ile duygularına göre; nispeten istikrarlı tutumlara ve kişi düzeyinde istikrarlı kişisel eğilimlere, ekip ya da organizasyon düzeyinde toplam tutumlara kadar çok sayıda yapıyı kapsayan bir şemsiye olarak nitelenir (Fisher, 2010). Başka bir açıdan çalışma mutluluğu, profesyonel mutluluk olarak ifade edilmekte, çalışma ortamında yapıcı çıktılarının bir yan ürünü olarak görülmektedir ve bir organizasyonda verimliliği artırmak, performansı iyileştirmek için ciddi bir öneme sahiptir. Bu nedenle, hangi faktörlerin çalışan mutluluğunu etkilediğinin bilinmesi gerekir (Sharma ve Jain, 2018). Bu noktada, çalışma mutluluğunun kişi ve içinde bulunduğu çalışma ortamı tarafından belirlendiği, kısaca organizasyon ve çalışanın ortak ürünü olduğu söylenebilir. Böylece, çalışma mutluluğunun ortaya çıkmasını, ortaya çıkan mutluluğun ve belirleyicilerini, başka bir ifadeyle faktörlerini ortaya koyabilmek önemlidir.

2.2. Çalışma Mutluluğunu Etkileyen Faktörler:

Günümüzde, insanların uyku harici vaktinin çoğu çalışma ortamında geçmektedir ve bu durum genel yaşam kalitelerini etkilemektedir. Bu nedenle, çalışma yaşamında insanları mutlu veya mutsuz eden faktörlerin neler olduğunu anlamak önemlidir (Tasnim, 2016, s. 62). Ancak, mutluluğun kendisini başlı başına analiz etmenin ve anlamının zorluğu (Cadmus, 2018) nedeniyle etkileyen faktörlerin sınıflanması, tek ya da birkaç başlık altında ele alınması, genel-geçer olması çok mümkün değildir. Bu nedenle, birbirinden farklı faktörler ortaya çıkmıştır. Bu amaçla farklı ülkelerde, sektörlerde ve mesleklerde çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin neler olduğuna yönelik araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bazılarında sınıflamalar yapılırken; bazılarında herhangi bir sınıflama yapılmaksızın etkileyen faktörlere tek tek yer verilmiştir.

Çalışma mutluluğunu etkileyen faktörleri Oswald (2002) “içsel ve dışsal” faktörler bağlamında iki başlıkta; Tasnim (2016) ve Ongkana (2006) “kişisel, çevresel ve organizasyonel”; Ouyprasert (2009) ise; “çalışanlar arası ilişkiler, organizasyonun ortak değerleri ve çalışma yaşamı kalitesi” olarak üç ana başlıkta ele almıştır. Chairprasi ve Santidhirakul (2011) ile Fapinyo (2009) daha kapsamlı biçimde “işin ilham vermesi, çalışma yaşamı kalitesi, yöneticilerin liderlik özellikleri, çalışma ortamı ilişkileri ve organizasyonun paylaşılan değerleri” olmak üzere beş temel başlıkta sınıflamıştır (Chairprasi ve Santidhirakul, 2011; Fapinyo, 2009).

Oswald (2002), Ouyprasert (2009), Ongkana (2006) ve Tasnim’in (2016) çalışma mutluluğunu kişisel ve çevresel faktörler açısından bir ayrımla; Fapinyo (2009) ile Chairprasi ve Santidhirakul’ın (2011) ise, çevresel faktörleri daha fazla detaylandırarak çalışma yaşamı kalitesi, organizasyon değerleri, çalışma ortamı ilişkileri, yöneticilerin özellikleri olarak ele aldığı görülmektedir. Ayrıca, Fapinyo (2009) ile Chairprasi ve Santidhirakul (2011) işin ilham vermesini, yani iş özelliklerini çalışma mutluluğunu etkileyen bir faktör olarak vermiştir.

2015 yılında hemşireler arasında yapılan bir araştırmada çalışma mutluluğunu etkileyen faktörün yalnızca çalışma ortamı koşulları olduğu ortaya çıkmıştır (Rahighee, 2015, s. 1). 2018 yılında başka bir hemşire grubu ile yapılan araştırmada ise; mental sağlık, aylık maaş, maaştan memnuniyeti, yaşam kalitesi, mevcut çalışılan hastane, mevcut bölümde çalışma süresi, iş vardiyası, yaş, iş doyumu ve hekimlerin davranışından memnuniyetin çalışma mutluluğunu etkileyen faktörler olduğu sonucuna varılmıştır (Khosrojerdi, Tagharrobi, Sooki ve Shari, 2018). İki araştırmada aynı meslek grubunda farklı sonuçların çıkması; çalışılan yer, araştırmanın yapıldığı zaman ve farklı bir örneklem olması ile açıklanabilir. Böylece, çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin genel-geçer bir yapıya sahip olmadığı söylenebilir.

Kişisel gelişim imkânı ve organizasyon içinde veya yapılan işte kendini gerçekleştirme (Zhou ve Qiu, 2013; Straume ve Vitters, 2012), fırsatları da organizasyon tarafından sağlanan imkânlar olarak çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerdir.

İnsan kaynakları yönetimi (Thummakul, Kaeodumkoeng, Prasertsin, Sinjindawong ve Makmee, 2012), yaptığı iş karşılığında takdir ve teşekkür edilme, iyilik halinin teşvik edilmesi (Morgan, 2014; Güner ve Çetinkaya Bozkurt, 2017), iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması (Nahrgang, Morgeson ve Hofmann, 2011) da yönetimden kaynaklı faktörler olarak çalışma mutluluğunu etkilemektedir. Bu araştırma sonuçlarının ortak noktasının çalışma mutluluğunu etkileyen organizasyonun imkânları ile koşullarını ve yönetimin tutumunu içeren faktörleri ortaya koyduğu söylenebilir.

İşin kendisi ve işle ilgili faktörler olarak, çalışanın işini bireysel ihtiyaçlarına uygun olarak aktif ve keyifli bir biçimde şekillendirdiği süreci ifade eden işi yeniden dizayn etme (job crafting) (Kinkerdall, 2013), işin kendisi (Chaiprasit ve Santidhirakul, 2011), çalışanın işine kendini verebilmesi ve bağlı olabilmesi (Kahn, 1992), işte özgür ve özerk hissetmesi (Gavin ve Mason, 2004), işten doyum alması (Bowling ve Wang, 2010), saygın bir sosyal konum ve saygın bir sosyal pozisyon (Gavin ve Mason, 2004) çalışma mutluluğu üzerinde etkilidir. Böylece çalışma süresince çalışanın hissettiği olumlu duyguların, işin ve işin yapılış biçiminin çalışan inisiyatifinde olmasının çalışma mutluluğu üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu noktada daha önce çalışma mutluluğunun organizasyonlar açısından verimlilik, üretkenlik ve performansla olan katkısı göz önünde bulundurulduğunda, işle ilgili bahsi geçen faktörlerin bu katkı için bir aracı olabileceği öngörülebilir.

Organizasyon, yönetim, işin kendisi ve işle ilgili faktörlerin yanı sıra çalışma mutluluğunu, etkileyen faktörler olarak sağlık (Hwang, 2018), pozitif psikolojik sermaye (Gavin ve Mason, 2004), özgüven ve özsaygı (Baumeister, Campbell, Krueger ve Vohs, 2003) ise; kişisel faktörler kapsamında alınabilir. Böylece, literatürden elde edilen bulgulara göre; çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin çalışma ortamı ve koşullarının, yönetimin, işin kendisinin ve işle ilgili diğer unsurların, kişisel özelliklerin toplamından oluştuğunu ve bu faktörlerin birbirinden bağımsız olmadığını söylemek mümkündür. Bunun yanında, bu faktörlerin üstü örtülü biçimde üst başlıklara ayrılabilirdiği; fakat net bir ayrımının olmadığı görülmektedir. Araştırmaların farklı örneklemeler arasında yapılarak zenginleştirilebileceği, böylece üst başlıklara ayrılarak sınıflama yapmanın mümkün olabileceği söylenebilir.

Sonuç olarak, çalışma ortamı kişinin para kazandığı ve istihdam edildiği bir mekândır. Bu nedenle, çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin bilinmesi organizasyonlar için önemli bir veri kaynağı olacak ve çalışma ortamına, koşullarına, çalışanlarına yönelik bir öngörü sağlayacaktır.

3. Amaç ve Yöntem

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, bir kamu üniversitesinde çalışma mutluluğunu etkileyen faktörleri akademik ve idari personelin gözünden incelemektir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, bir kamu üniversitesinin akademik ve idari personelinden oluşmaktadır. Örneklem seçimi, nitel araştırma yöntemi kapsamındaki amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesine göre yapılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesinin amacı; çeşitlilik gösteren durumlar arasında ne tür benzerliklerin ya da farklılıkların olduğunu bulmaktır. Ayrıca, bu yöntem göreceli olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örneklem üzerinde çalışılan probleme taraf olabilecek kişilerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır. Ancak, bu yöntemde çeşitliliği sağlamak yoluyla evrene yönelik bir genelleme yapılamaz (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu nedenle, araştırmada tüm üniversite personeline ulaşmanın mümkün olmadığı için maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir.

Araştırmaya katılanların 23'ü erkek, 14'ü kadındır. Yaş ortalaması ise 36,8'dir. Çalışanların 22'si akademisyen ve 15'i idari personeldir. İdari personelin 1'i yüksek okul, 9'u lisans ve 5'i yüksek lisans mezunudur. Akademik personelin ise, 8'i yüksek lisans ve 14'ü doktora mezunudur.

Araştırmada, örneklem olarak üniversite personelinin seçilme nedeni, öncelikle Türkiye'de yapılan araştırmalarda doğrudan üniversite personelinin çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlere yönelik bir çalışma olmaması, ayrıca yapılan çalışmaların genel olarak iş doyumunu ve iyilik hali kapsamında olduğunun gözlenmesidir. Bunun yanında, genel olarak çalışma yaşamında tutum ve davranış araştırmalarının sıklıkla üniversite personeli arasında sadece akademisyenleri ele aldığı ve idari personeli ele alan çalışmaların özellikle de nitel araştırmaların sınırlı sayıda olması dikkat çekmiştir. Ayrıca, çalışma mutluluğu gibi her düzeyde çalışanı ilgilendiren bir konunun aynı kurum içinde ve aynı yönetime bağlı tüm çalışanları ilgilendirdiği düşünüldüğü için akademik ve idari personeli birlikte ele almanın önemli olduğu düşünülmüştür.

3.3. Yöntem:

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır (Brannigan, 1985).

3.4. Araştırma Problemi ve Alt Problemleri

Araştırma problemi "*Bir kamu üniversitesinde çalışan akademik ve idari personel tarafından algılanan çalışma mutluluğunu etkileyen faktörler nelerdir?*" sorusu kapsamında ele alınmıştır. Bu probleme dayalı alt problemler aşağıdaki gibidir.

Alt Problem 1: Bir kamu üniversitesi personelinin çalışma mutluluğunu etkileyen yönetim ilgili faktörler nelerdir?

Alt Problem 2: Bir kamu üniversitesi personelinin çalışma mutluluğunu etkileyen kişisel faktörler nelerdir?

Alt Problem 3: Bir kamu üniversitesi personelinin çalışma mutluluğunu etkileyen çevresel faktörler nelerdir?

Alt Problem 4: Bir kamu üniversitesi personelinin çalışma mutluluğunu etkileyen kurumsal faktörler nelerdir?

Alt Problem 5: Bir kamu üniversitesi personelinin çalışma mutluluğunu etkileyen işin kendisi ve işle ilgili faktörler nelerdir?

Alt problem 6: Bir kamu üniversitesinde akademik ve idari personel arasında çalışma mutluluğunu etkileyen faktörler arasında farklılık var mıdır? Varsa bu farklılıklar nelerdir?

Alt Problem 7: Bir kamu üniversitesinde akademik ve idari personel arasında çalışma mutluluğunu etkileyen faktörler arasında benzerlikler nelerdir?

3.5. Görüşme Formunun Hazırlanması

Araştırmanın ilk aşamasında, çalışma mutluluğu ve çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlere yönelik bir literatür taraması yapılmış, bu bağlamda araştırmada kullanılacak 7 soru getirilmiştir. Ardından, konuyla ilgili iki akademisyenden soruların uygunluğu açısından görüş alınmıştır. Gelen geri bildirimlere göre gerekli düzeltme ve düzenlemeler yapılmış, soruların geçerli ve yeterli bulunmasının ardından araştırma yapılmadan ikiyeşer akademisyen ve idari personel ile pilot çalışma yapılmış, pilot çalışma sonrası asıl çalışma uygulanmıştır.

3.6. Verilerin Toplanması

Araştırmaya ilişkin veriler, araştırmacı tarafından 2018 Aralık ayında bir kamu üniversitesinde 37 çalışandan yüz yüze görüşme yapılarak toplanmıştır. Görüşmeler, katılımcılardan randevu alınarak ve onların belirttiği zamanda yapılmıştır. Araştırmacı, öncelikle katılımcılara yapılan araştırmanın bilimsel olduğunu ve verilerin yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacağını, katılımcı kimliklerinin açıklanmayacağını belirtmiş, araştırmanın amacı ile içeriği hakkında kısaca bilgi vermiştir. Ardından, her bir katılımcı ile görüşme sırasında hem not alınmış hem de ses kaydı yapılmıştır.

3.7. Verilerin Analizi

Görüşme tekniği kullanılarak toplanan verilerin analizinde içerik analizi kullanılmış ve veriler Yıldırım ve Şimşek (2013) tarafından belirtildiği gibi dört aşamada analiz edilmiştir. İlk olarak veriler kodlanmış, ardından kodlanan verilerin temaları belirlenmiştir. Sonra, kodlar ve temalar düzenlenmiş,son bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Bu süreçte, görüşme ses kayıtları ve yazılı formlar deşifre edilip çözümlenmeler yapılmış,deşifre sonucunda görüşmelerin çözümlenmesinden 66 sayfa veri elde edilmiştir. Yazıya dökülen ses kayıtları notlarla karşılaştırılmıştır. Elde edilen tüm veriler önce Office programına aktarılarak iki hafta boyunca üçer gün aralıklarla araştırmacının kendisi tarafından okunmuş ve her bir okumada kodlamalar oluşturulmuştur. Ardından bu kodlar bir araya getirilerek temalar ortaya çıkarılmıştır.

İçerik analizi için, güvenilirliğin belirlenmesi amacıyla genellikle kodlayıcılar arası tutarlılık hesaplanmaktadır (Miles ve Huberman, 1994). Bu amaçla araştırmacı tarafından oluşturulan görüşme kodlama anahtarları araştırmacı dışında alana hakim iki araştırmacıya verilmiş ve onlar tarafından okunmuş, kodlanmıştır. Sonra bu iki araştırmacının kodlamaları karşılaştırılmıştır. Kodlama güvenilirliğinin %82,3 olduğu bulunmuştur.

4. Bulgular

Araştırma kapsamında görüşmelerden elde edilen veriler ışığında “kişisel, çevresel, işe yönelik tutumla ilgili, çalışma ortamı ilişkileri ile ilgili ve yönetsel faktörler” olmak üzere beş ana tema belirlenmiştir. Bu temaların altında yer alan doğrudan alıntılar da “A” akademik, “i” idari personeli; belirtmektedir. Örneğin, “A. Kadın” kadın akademik personeli, “İ. Kadın” kadın idari personel olarak tanımlanmaktadır.

Tema 1: Kişisel faktörler (kişilik özellikleri ve demografik özellikler)

Hem kişilik özelliklerini (Aziz, Mustafa, Samah ve Yusoff, 2013) hem de bir takım demografik özellikleri (Salas-Vallina, Alegre ve Guerrero, 2018) kapsayan kişisel faktörler çalışma mutluluğunu etkileyen bir faktördür. Bu faktöre yönelik, görüşme yapılan personelin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“İçten ve arkadaş canlısı biriyim, bu benim iş yerindeki arkadaşlık ilişkilerime yansıyor ve beni mutlu ediyor (A.Erkek)”, “sağlıklı olmam, çalışma mutluluğum için yeterli” (A.Erkek), “Azimli ve kararlı biri olmamın işime ve çalışmama yansımalarını olumlu hissediyorum. Sonuçta başarılı oluyorum bu da benim için bir çalışma mutluluğu sağlıyor”(A.Kadın), “Olumlu psikolojik güdüler, moral ve motivasyon yüksekliği, insanlara yardımcı olmanın doğurduğu haz duygusu” (İ.Erkek), “Motive olamam ya da yorgunluğum çalışma mutluluğundan bahsetmeme engel olur mesela” (İ. Kadın), “Halet-i ruhiyetimi olumsuz etkileyen durumlar, moral bozukluğu, hastalık, yorgunluk ya da stresli olmamdan kendi kendime yakındığım olur. Hiç modum yerinde olmaz, kasvetli huzursuz olurum, ee haliyle nerede çalışma mutluluğu? Ha bunların tam tersi olunca da orada çalışma mutluluğu, bir de memlekette olmam (İ.Erkek)”, “Yaşımın işime uygun olmasının beni mutlu ettiğini düşünüyorum (İ.kadın)”, “Ya ben aslında mutlu değilim işimde, bunun tek sebebi çalıştığım bu şehir, bir an önce tayin olmak isterim ve o gün mutlu olduğum gün olacak (İ.Erkek)”.

Görüşmeye katılan personel tarafından çalışma mutluluklarını etkileyen kişisel faktörler kişilik özellikleri (içtenlik, azim ve kararlılık, yardımseverlik) ve demografik özellikler (yaş, sağlık durumu, yaşanan şehir) bağlamında ifade edilmiştir. Daha önceki araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin, dışa dönüklük, yardımseverlik, uyumluluk, dürüstlük (Khosrojerdi, Tagharrobi, Sooki ve Shari, 2018), azimli olma (Furnham, 1987) gibi kişilik özelliklerinin çalışma mutluluğunu olumlu; nevroktikliğin ise, olumsuz (Aziz, Mustafa, Samah ve Yusof, 2014, s. 4109) yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Bu noktada, olumlu kişilik özelliklerinin çalışma mutluluğu ile doğru orantılı olduğunu söylemek mümkündür.

Demografik değişkenler kapsamında yer alan yaş faktörünün çalışma mutluluğu üzerindeki etkisi insanların yaş aldıkça bazı bilişsel, fiziksel ve zihinsel değişikliklerin meydana gelişinin mutlulukları üzerindeki etkisi ile (İnceoğlu, Segers ve Bartram, 2011, s. 300) açıklanabilir. Yapılan bir araştırma sonucunda insanların yaşı ilerledikçe, duygu ifadelerinin arttığı ve yaşla birlikte çalışma mutluluğu ifadesinin de artış gösterdiği ortaya çıkmıştır (Dahling ve Perez, 2010, s. 574). Bir başka araştırmada ise; yaşın ilerlemesi ile motivasyonun azaldığı ve bu durumun insanların çalışma mutluluklarını düşürdüğü bulguları elde edilmiştir (İnceoğlu, Segers ve Bartram, 2011, s. 300). Öyleyse, çalışma mutluluğu üzerinde yaş etkisine yönelik bir genelleme yapılamayacağı söylenebilir. Öte yandan, bir diğer değişken yaşanan şehirdir. Almanya’da yapılan bir araştırmada küçük şehirlerde işsizlik oranının artması ve iş gücü piyasasına yönelik perspektiflerin azalması nedeniyle, çalışma mutluluğunu düşürmekte olduğu sonucuna varılmıştır (Delken, 2008, s. 216). Bu mutsuzluğun nedeninin işsiz kalma kaygısından kaynaklandığı söylenebilir.

Kişilik özellikleri, yaş ve yaşanan şehrin yanı sıra, çalışma mutluluğunu etkileyen bir diğer faktör çalışanın sağlık durumudur. Çalışanların genel olarak fiziksel ve psikolojik iyilik hali performanslarını olumlu yönde etkiler, böylece çalışma mutlulukları artar (Rego ve Cunha, 2008). Ayrıca, çalışanlar arasında mutluluğun optimize edilmesi çalışma ortamında kronik sağlık problemlerinin azalmasını sağlar (Collins ve Gibbs, 2003). Başka bir açıdan, bazı çalışanlar çalışmayı o kadar abartırlar ki, sağlıklarını tehlikeye atarlar ve bu durum onların çalışma ortamı mutluluklarını azaltır (Bakker, Schaufeli, Leiter ve Taris, 2008, s. 191). Bu bağlamda, sağlık ve çalışma mutluluğunun bir döngü halinde birbirini etkilediği ve aralarındaki dengenin önemli olduğu söylenebilir. Sağlık

durumu kapsamında, çalışma mutluluğunu bir değişken aracılığı ile etkileyen diğer faktör ise; kariyerle ilgili öz yeterlidir. Öz yeterliliğin çalışan sağlığını olumlu yönde etkileyerek çalışma mutluluğu artışı teşvik ettiği gözlenmiştir (O'Brien, 2003). Sonuç olarak kişilik özellikleri ve demografik değişkenler bağlamında çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin tek başlarına çalışma mutluluğunu olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen keskin bir gücünün olmadığı söylenebilir.

Tema 2: Çevresel faktörler (çalışma ortamı ve koşulları)

Çevresel koşullar (Salas-Vallina, Alegre ve Guerrero, 2018), elverişli bir çalışma ortamı ve altyapısı çalışanın mutluluğu üzerinde oldukça etkili bir faktördür (Sartori ve Catlaone, 2013). Bu koşullar arasında çalışma saatleri, iş güvenliği, fiziksel çalışma koşulları (Byrne, Chughtai, Flood ve Willis, 2012; Martin, 2011) öne çıkmaktadır. Çalışanların zamanlarının büyük çoğunu geçirdiği çalışma ortamının psikolojik ve fiziksel açıdan insancıl olmasına önem verilmektedir (Oswald, Proto ve Daniel, 2015; Warr, 2007) Görüşmeler neticesinde, katılımcıların bu konudaki görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Çalışma ortamının pozitifliği beni de pozitif etkiler ve mutlu olurum, hayatımda mutlu olduğum bir alan iş yerim benim için diyebiliyorum (A.Kadın)”, “Çalıştığım çevre, akademik çevrede olmak insana hoş bir duygu veriyor, huzur buluyorum ve hevesle çalışıyorum, tabii işi de koşa koşa gelebilme duygum benim için bir şans bence” (A.Kadın)”, “Fiziksel donanımın iyi olması, yeterli olması, ulaşım imkânı, çalışmalarım için gerekli maddi fiziki destek varsa benim işim kolaylaşıyor ve daha çok çalışmak istiyorum, bu durum beni mutlu ediyor. Bazen çok, bazen daha çok mutlu eder. Bazen de ne hissettiğimi bilemem. Her an için çok çok mutluyum diyemem böyle olunca, ama genel olarak mutluyum, çok şükür (A. Kadın)”, “Sosyal medya, öğrencilerin vurdumduymazlığı, çevre koşullarının sıkıntılı olması beni geriyor, odaklanamıyorum o zaman işime. Bu duruma üzüliyorum açıkçası, kaliteyi düşürüyor bence böyle şeyler (A. Erkek), “Huzurlu ve iyi şartlarda çalışmak (A.Kadın)”, “Çalışma koşulları, çalışma ortamı, çalışma saatleri, sıcaklık soğukluk benim üstümde etkili oluyor, yani ruh halimi etkiler. Bunların uyumu yani uygunluğu olmadığı zaman insan kötü hissediyor kendini, sonuçta günlük 8 saat falan buradayız ve fiziki koşulların uygunluğu ister istemez önemli, eee insan huzurlu rahat olacak ki mutlu olsun çalışmada (İ.Kadın)”, “Yanii, çalışma ortamının huzurlu olması diyebilirim. Ortam atmosfer ilimli, sakin ve kahkaha doluyorsa ben de iyi oluyorum, ama tam tersi ise eğer kavga tartışma anlaşamama varsa kendimi iyi hissetmiyorum (İ.Kadın)”, “Her türlü maddi ve fiziki şartların temininin yeterli düzeyde temin edilmesi sağlanabilmesi, diğer çalışan personelin işini tam ve zamanında yerine getirmesi, tarafsız ve adil hareket edilmesi bence işyerinde ya da işte çalışmada mutluluk için ilk faktör (A. Kadın)”.

Katılımcılar çalışma koşullarının, psikolojilerine yansıdığını ifade etmektedir. Çünkü çalışma koşullarının iyi ve güvenli olması hem fiziksel hem de zihinsel refahı teşvik eder, için iş ve yaşam dengesi sağlar (Oswald, Proto ve Daniel, 2015; Warr, 2007). Bunun yanında, yapılan bir araştırmada, çalışma yaşamı kalitesinin çalışma mutluluğu üzerinde bir işe sahip olmaktan daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Dockery, 2003). Bir başka araştırmada, olumlu çalışma koşullarının stres düzeyini düşürerek sağlığı olumlu yönde etkilediği, böylece çalışma mutluluğunu arttırdığı sonucu elde edilmiştir (Baldwin, Dodd ve Rennie, 1999). Bu bulgular ışığında, çevresel faktörlerin kişisel faktörlere olumlu etkisi aracılığı ile çalışma mutluluğunu sağladığı söylenebilir.

Öte yandan çalışma mutluluğu iş yeri uygulamaları veya politikalarının bir sonucudur (Rao, Lakshmi ve Goswami, 2017, s. 27). Bu nedenle, olumlu ve olumsuz çevresel özelliklerin bir fonk-

siyonu olarak, çalışma ortamında mutluluk ters U biçiminde gözlenebilir (Warr, 2011, s. 4). Örneğin, çalışma ortamında çalışana sağlanan güvenlik, özgürlük ve özerklik önemli bir mutluluk kaynağıdır (Benz ve Frey, 2004, s. 98). İş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması çalışma mutluluğunu olumlu yönde, sağlanmaması olumsuz yönde etkiler (Warr, 2011, s. 21). Öyleyse, çevresel faktörlerin çalışma mutluluğunun olması ya da olmaması; artması ya da artmamasına yönelik bir alt yapı olduğu söylenebilir.

Tema 3: İşe Yönelik Tutum

Çalışanların yaptığı işin çıktılarına değer vermesi ve işini sevmesi mutluluklarını 2,5 kat daha artırır (Morgan, 2017). Ayrıca, çalışanların işlerinde daha yüksek özerklik seviyesine sahipliği, çalışma mutluluğu düzeylerini olumlu etkilemektedir (Benz ve Frey, 2004). Yüz yüze görüşmelere göre katılımcıların bu konudaki ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Bir insanın işini sevmesi çok güzel bir duygu ve ben işimi sevdiğim için mutluyum diyebilirim (A. Erkek)”, “İş doyumunu hissetmek bence çalışma mutluluğu demek” (A.Kadın)”, “Sabah evden çıktığında kurumuna koşu koşu gelmek istemek her şeyi özetleyebilir (A. Erkek)”, “İşe olan bağlılık, sevgi ve istek benim için etkileyici faktörler çalışma mutluluğum için (A.Kadın)”, “Mesela, şey, herkesin kendi işiyle uğraşması, yani özgür olması, baskı olmaması, işimin esnek olması diyeyim beni rahatlatıyor. Bu da huzur veriyor, huzurlu olunca neşeli oluyorsun, neşeli olunca neşe saçyorsun. Sonra da mutlu oluyorsun. Demek ki mutluluk bir döngü ve bulaşıcı, çünkü evimde de mutlu oluyorum işimde mutlu olunca (A.Kadın)”, “Çalışmalarımın istediğim seyirde gitmesi, sonuç almak ya da işimin benden istediklerini göğüsleyebilmek beni çok mutlu ediyor (A.Kadın)”, “İlk aklıma gelen aygün etkisi yüksek bilimsel çalışmalara imza atmak, işte bu dedirtiyor bana, aslında işimin benden istedikleri bu olduğu için kendimi işime uygun, işimi bana uygun hissediyorum, işimi seviyorum kısaca (A.Erkek)”, “İşimi severek yapmak, iyi hissettiriyor beni mutlu olmak iyi hissetmek oluyor benim için” (İ.Kadın), “İnsanın elindeki işi sevmesi bence,yani şükür, yani yaptığın işe değer veriyorsan işte mutluluk, iş'te mutluluk yani değil mi? ben böyle düşünüyorum (İ.Erkek)”.

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre; işe yönelik tutumla ilgili faktörlerde katılımcıların işten doyum almayı çalışma mutluluğunun bir sonucu olarak değerlendirmiş olmaları dikkat çekici bir sonuçtur. İş doyumunu ve çalışma mutluluğu birbirini yerine kullanılarak, aralarında farklılık olmadığına yönelik görüşler olsa da; iş doyumunu ve çalışma mutluluğu farklı yapılarıdır. İş doyumunu, çalışma mutluluğunun bir boyutudur (Salas-Vallina ve Alegre, 2018, s. 4), çalışma mutluluğu iş doyumunu kapsar (Field, 2010, s. 2).

Ayrıca, çalışma mutluluğu çalışanların işiyle ilgili doğru bir pozisyonda yer alması durumunda ortaya çıkar. Çünkü eşleşme ya da uyum çalışma ekibinin moralini düşürebilir. Bu durumda çalışma mutluluğu olumsuz etkilenecektir (Morgan, 2017). İş-kişi uyumunun çalışma mutluluğunda bir katalizator rolü üstlendiğini söylemek mümkündür.

Tema 4: İlişkilerle İlgili (ast-üst ve çalışma arkadaşları ve öğrencilerle ilişkiler)

Çalışma arkadaşlarının, iş yerinde hissedilen mutluluk üzerinde önemli bir etkisi vardır (Ojanen, 2009, s.172) ve sıklıkla iş yerinde meslektaş, iş arkadaşı ve yöneticilerle ilişkiler (Suojanen, 2012, s. 40-60; Helliwell, Layard ve Sachs, 2012; Güner ve Çetinkaya Bozkurt, 2017, s. 91-95; Keser, 2018, s. 56) çalışma mutluluğunu etkileyen faktörler arasında görülmektedir.

İş yeri arkadaşlıkları ve ilişkileri iş tatminini, işe katılım, iş performansı, takım uyumu ve

örgütsel bağlılığı artırır, bu durum ise çalışanları çalışma mutluluğuna götürür (Reich ve Hersh-covis, 2011). Çalışma ortamındaki ilişkilerin kişiye sosyal destek (Musikanski, Polley, Cloutier, Berejnoi ve Colbert, 2017) ve güçlü ilişkiler sağlaması (Martin, 2011, s. 50), sosyal ilişkilere im-kân vermesi (Hesli ve Lee, 2013, s. 339) çalışma mutluluğuna katkıda bulunan unsurlardır. Çalışma ortamı ilişkilerine yönelik, görüşmeye katılan personelin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“İnsan ilişkileri nerede olursa olsun benim için çok önemli. Bu yüzden, mesai arkadaşları ile sağlanan uyum, yönetim ile sağlanan olumlu ilişkiler beni mutlu ediyor (A.Erkek)”, *“Karşılıklı akademik katkı sağlayan çalışma arkadaşları ve idareciler benim için huzur demek, mesela bir çalışma yapacağım bunu paylaşıp destek alabileceğim bir mesai arkadaşıyla iyi anlaşmam beni dinlendiriyor ve daha başarılı, verimli olduğumu hissediyorum. Ayrıca diğer iş arkadaşla-rım ve öğrencilerle olan olumlu iletişim benim iyi hissetmeme, neşeli olmama neden oluyor (A.Erkek)”*, *“İnsanların beklentileri farklıdır, ancak paradan ziyade çalışma ortamında aile olabilme, takdir, samimiyet en etkileyici unsurlardır. Huzurlu neşeli mutlu çalışma arkadaşla-rına sahip olmak bence bir şans bu konuda bir çalışan için (A.Erkek)”*, *“Çalışma grubundaki insanlar arasında iletişim problemi olması, işte bu tam olarak da beni etkiler. Yani kimi olsa etkiler de benim için bu öne çıkıyor (A.Erkek)”*, *“İdari personel olan iş arkadaşlarımla olan ilişkilerim (İ.Erkek)”*, *“Mesai arkadaşlarım ve yöneticilerim ve onlarla ilişkilerimin iyi olması, anlaşmam çok önemli. Sosyal hayatta da öyle değil midir? İnsanlarla iyi anlaşmak iletişim ku-rabilmek güzel bir duygu (İ.Kadın)”*, *“Uyumlu çalışan arkadaşlar mutlu eder beni, zaten kimi mutlu etmez ki” (İ.Kadın)*, *“İnsanın çalıştığı işte yerde mutlu olması için kendini oraya ait his-setmesi gerekir, bunun sağlayacak kriterlerin başında iş arkadaşları gelir. günün büyük çoğu-nu geçirdiğimiz iş yerine giderken oradaki kişilerin sorunlarından dolayı ayaklar geri geri gi-diyorsa orda mutlu olmaktan söz edilemez (İ.Erkek)”*.

Katılımcıların ifadelerine göre; ilişkiler çalışma arkadaşları, yöneticiler ve öğrencilerle ilişki-ler olarak belirtilmiştir. Bu söylemlerde, akademisyenler tarafından öğrencilerle ilişkilerin öne-minin daha sık ifade edildiği görülmüştür. Daha önce yapılmış bazı çalışmalarda öğrencilerle ilişkiler ve öğrencilerin durumu akademisyenler açısından bir çalışma mutluluğu faktörü olarak ortaya çıkarken (Aichinger ve Fankhauser ve Goodman, 2017); bazılarında çıkmamıştır (Yassin, 2014). Bu durumun nedeni akademisyenin çalıştığı üniversitenin öğrenci profili, sayısı, öğrenci-nin derse olan ilgisi vb. durumlarla ile açıklanabilir.

Tema 5: Yönetimsel Faktörler (yöneticilerin liderlik özellikleri, yönetimin yaklaşımı ve tutumu vb.)

Yöneticiler, organizasyon kültürü üzerinde önemli etkiye sahiptir ve bu nedenle, astlarını mutlu etmenin nasıl ve hangi yollarla olduğunu kontrol etme sorumlulukları vardır (Sharma ve Jain, 2018). Bu sorumluluğun farkına varan organizasyonlar için, çalışma mutluluğu bağlamında yöneticilerinin farkındalığını sağlayabilmeleri önemlidir.

Görüşmeler neticesinde katılımcıların bu konudaki ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Olumlu, anlayışlı, yapıcı bir yönetimin olması çalışma huzurunu, barışını, mutluluğunu sağlı-yor bence (A.Erkek)”, *“Yetki sahiplerinin sorumluluk bilinci, idare için illa karşı taraf üretilme-mesi, tasarruf haklarının kişisel amaçlar için kullanılmaması gibi yönetici yaklaşımları insana güven ve huzur veriyor, içinden gelerek geliyorsun iş yerine (A. Erkek)”*, *“Yönetimin desteği di-yebilirim kısaca, aklıma başka bir şey gelmiyor (A. Kadın)”*, *“Zaman zaman arkadaşlarla ara-mızda da konuşuyoruz yöneticilerin adil ve anlayışlı olması çok önemli bu konuda (İ. Kadın)”*,

“Adalet, eşitlik ve değer verme çalışma mutluluğumu etkileyen ciddi bir faktör. Çünkü, bunlar ortam huzuru iş barışı sağlıyor, güven veriyor ve bunlar sağlanınca mutlu oluyorsun (İ.Erkek)”, “Destek görmek, mesela yaptığım küçük hatalarda dahi amirlerimin desteğinden yoksun olduğum zaman, içim sıkılıyor, ayaklarım geri gidiyor, o güne benim için hatta sonraki günler de benim için kötü geçiyor, moralem bozuluyor. O zaman çalışma mutluluğu mu olur sizce! (İ.Erkek)”, “Zor durumların anlayışla karşılanması, gerektiğinde izin alabilmek, personele eşit davranılması, mobbing uygulanmaması gibi şeyler beni işi yerime bağlıyor, şevkle çalışıyorum, huzur buluyorum. O zaman bu çalışma mutluluğu oluyor benim için (İ.Kadın)”, “Liyakat, demokratiklik, şeffaflık olduğunu hissetmem yetiyor bana. Çünkü, düşüncesinize çalışma ortamınızda söz hakkınız olabiliyor, hak adalet sağlanıyor, hakkımı aldığımı bilmek beni güçlendiriyor, işime dört elle sarılıyorum mesela, insanın iş yerine istekli gelmesi çok güzel bir duygu (İ.Erkek)”

Yöneticilerin yönetsel faaliyetleri, bu faaliyetlere yaklaşım ve tutumları, liderlik özellikleri (Chaiprasit ve Santidhirakul, 2011, s. 189; Oswald, Proto ve Daniel, 2015) çalışma mutluluğunun önemli belirleyicileridir. Örneğin, yapılan bir araştırmada yöneticilerin çalışanların işe bağlılıklarındaki değişimin en az %70’ini etkilediğini göstermiş, iki kişiden birinin, kariyerlerinin bir noktasında genel yaşamlarını iyileştirmek için yöneticilerinden uzaklaşmak için işlerini bıraktığını ortaya koymuştur. Tüm bunlar çalışanların mutluluğu ya da mutsuzluğunda yöneticilerin kilit rolünü göstermektedir (Harter ve Adkins, 2015).

Görüşmelerin ardından yapılan içerik analizi sonucunda, akademik ve idari personelin belirlenen temalara yönelik ifade sıklıkları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Çalışma Mutluluğunu Etkileyen Faktörler ve İfade Sıklıkları

Akademik Personel	Etkileyen Faktörler	İdari Personel
İfade Sıklığı		İfade Sıklığı
8	Kişisel faktörler	7
7	Çevresel faktörler	2
12	İşe yönelik tutumla ilgili faktörler	4
4	Çalışma ortamı ilişkileri ile ilgili faktörler	5
10	Yönetimsel faktörler	8

Tablo 1’e göre; akademik personel için çalışma mutluluğunu etkileyen en önemli faktör işe yönelik tutum, en az önemli faktör çalışma ortamı ilişkileri ile ilgili iken; idari personel için en önemli faktör yönetimsel; en az önemli faktör ise, çevresel faktörlerdir. Akademisyen ve idari personelin çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin farklılaşma nedeni yaptıkları işin niteliği ile açıklanabilir. Akademisyenlerden üretken, yeni ve özgün fikirler üretmeleri beklenirken; idari personelden işleri belirli kurallar çerçevesinde, standart iş tanımlarına ve prosedüre uygun yapmaları beklenir. Kısaca, akademisyenlerin işi daha dinamiktir, idari personelin işi daha durağandır. Bu nedenle, idari personelin işi üzerinde akademisyenler kadar özerkliği söylenemez.

Bunun yanında, akademisyenler için, en önemli faktörlerin işe yönelik tutumla ilgili olması, akademisyenleri üretken hissettiren çalışma aktiviteleri (makale ve kitap yazmak, ders anlatmak, bir doktora tezi için özgün bir görüş/model ortaya atma çabası vb.) ve bunların verdiği içsel motivasyon ile açıklanabilir. Örneğin, Avusturyalı akademisyenler arasında yapılan bir araştırma sonucu; araştırma faaliyetleri sırasında etkin olarak çalışabilen akademisyenlerin çalışma zamanlarının daha mutlu geçtiği; araştırma faaliyetlerine yeterince zaman ayıramayanların ise çalışmalarında mutsuz olduğu ortaya çıkmıştır (Duncan, Tilbrook ve Krivokapic-Skoko, 2015, s. 5).

Aynı zamanda, akademisyenler için iş zenginleştirme ve iş geliştirme faaliyetleri daha esnek iken; idari personel için bunların sınırlı düzeyde olduğu söylenebilir.

Yönetimsel faktörlerin, idari personel için önem verilen en önemli faktör olarak ortaya çıkması idari personelin bazı yönetim kademeleri (şef, müdür, amir, sekreterlik, dekanlık birimi vb.) tarafından verilen görevleri kurallara uygun yapmakla yükümlü olduğu için, hiyerarşik düzen idari personel tarafından daha çok hissedilebilir. Böylece, yönetimsel faktörlerden daha çok etkilenebileceği söylenebilir. Daha önce bir kamu kurumlarında çalışan personel için işle ilgili özelliklerin ve insan kaynakları yönetimi uygulamalarının çalışma mutlulukları üzerinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Fabian, 2017,s.414).

Çalışma ortamı ilişkilerinin akademisyenler tarafından daha az önemli görülmesi; akademisyenlerin bağımsız ve bireysel çalışma olanaklarının, ayrı çalışma ofislerinin olması ile açıklanabilir. Ancak idari personel, birden fazla çalışanın olduğu paylaşımlı odalarda çalışmakta ve işleri birbirlerinin tamamlayıcısı olmaktadır. Bu nedenle, çalışma ortamında daha fazla kişi ile iletişim halinde kalmaktadır. Ancak, yine de bu farklılıkların nedenlerine yönelik daha derin bir araştırma yapılması, net sonuçlar verecektir.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma sonucunda, bir kamu üniversitesinde çalışan akademisyen ve idari personelin çalışma mutluluğunu etkileyen bir takım faktörler ortaya çıkmış, ayrıca idari ve akademik personel için bu faktörlerin önemi karşılaştırılmıştır.

Araştırma bulgularına göre; çalışma mutluluğunu etkileyen faktörler, kişisel faktörler (kişilik özellikleri, demografik özellikler); çevresel faktörler (çalışma koşulları, çalışma ortamı özellikleri vb.); işe yönelik tutumlarla ilgili faktörler (çalışanın işini sevmesi, işten beklentiler vb.) ve yönetsel faktörler (çalışma ortamında ast-üst, çalışan ve yöneticilerle ilişkiler) olarak ortaya çıkmıştır. Akademisyenlerin çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin ifade sıklığının, akademisyenler ve idari personel arasında farklılaştığı görülmüştür. Bu durumun nedeni akademisyenliğin ve idari personelin iş ve görev tanımları ile iş yapma biçimlerinin doğası ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Ortaya çıkan bir diğer sonuç ise; üniversite personeli tarafından çalışma mutluluğunun, iş doyumunun bir sonucu olarak algılandığı ve ifade edildiğidir. Genel olarak, literatürde de çalışma mutluluğu ve iş doyumunu zaman zaman birbiri yerine kullanılan iki olgudur. Bu alanda yapılan araştırma sayıları arttıkça aradaki farklılık daha net ortaya çıkacaktır.

Araştırma bulguları tüm üniversite için geneleme yapmaya olanak vermese de bir kamu üniversitesinin akademik ve idari personelinin çalışma mutluluğunu etkileyen faktörlerin belirlenmesine, bu faktörlere yönelik bir karşılaştırma olanağı sağlamaktadır. Böylece, sonuçların geliştirilmesi gereken alanlara yönelik bir öngörü sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, gelecekteki diğer araştırmalarla Türkiye'deki her bir üniversitenin kendi bünyesinde çalışma mutluluğunu etkileyen faktörleri incelemeleri, bu konuda gerekli gelişim ile iyileştirmeler yapabilmelerine yönelik bir kaynak oluşturması açısından önemli olduğu öngörülmektedir.

Sonuç olarak, çalışma mutluluğuyla ilgili gelecek araştırmaların diğer üniversitelerde de yaygınlık kazandırılması, özel ve kamu üniversiteleri çalışma mutluluğu karşılaştırmaları ile çalışmaların zenginleştirilmesi önerilebilir. Ayrıca, sektör ve meslek ayrımları bağlamında da yeni araştırmalar yapılabilir. Böylece konunun gelişerek derinleşmesi sağlanacak ve özgün bilimsel çalışmalar ortaya çıkacaktır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Aichinger, T., Fankhauser, P., & Goodman, R. (2017). Worsening work conditions and rising levels of job satisfaction? measuring the happiness of academics in Japan. *Research in Comparative and International Education*, 12(2), 213–230. <https://doi.org/10.1177/1745499917712609>
- Aziz, R., Mustaffa, M. S., Samah, N. A., & Yusof, R. (2014). Personality and happiness among academicians in Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 4209–4212. <https://10.31228/osf.io/7ws6a>
- Bakker, A. B., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P., & Taris, T. W. (2008). Work engagement: an emerging concept in occupational health psychology. *Work & Stress*, 22(3), 187–200. <http://doi.org/10.1080/02678370802393649>
- Baldwin, P. J., Dodd, M., & Renni, J. S. (1999). Young dentists - work, wealth, health and happiness. *British Dental Journal*, 186, 30–36. Retrieved from <https://www.nature.com/articles/4800010.pdf?platform=oscar&draft=journal>
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K.D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles?. *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1–44. <https://10.1111/1529-1006.01431>
- Benz, M. & Frey, B. S. (2004). Being independent raises happiness at work. *Swedish Economic Policy Review*, 11, 95-134. Rewited from https://pdfs.semanticscholar.org/c731/e9f392dfa207eddb653dd2f96f5afc9ac08f.pdf?_ga=2.47398434.463974201.1571125902-1834523700.1566292993
- Bhattacharjee, D., & Bhattacharjee, M. (2010). Measuring happiness at work place. *ASBM Journal of Management*, III (1–2), 112-125. <https://10.5958/2321-5763.2018.00173.7>
- Block, J. H. (2011). How to pay non-family managers in large family firms: a principal-agent. *Family Business Review*, 20(1), 9-27. <https://10.1177/0894486510394359>
- Bowling, N. A., Eschleman, K. J., & Wang, Q. (2010). A meta-analytic examination of the relationship between job satisfaction and subjective well-being. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 83(4), 915-934. <https://10.1348/096317909X478557>
- Brannigan, G. G. (1985). *The Research interview: effective interviewing*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publication.
- Byrne, M., Chughtai, A. A., Flood, B., & Willis, P. (2012). Job satisfaction among accounting and finance academics: empirical evidence from Irish Higher Education Institutions. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 34(2), 153–167. <https://10.1080/1360080X.2012.662740>
- Cadmus, F. (2018). Happiness at work: rules for employee satisfacion and engagement. *Cornell Law Faculty Publications*. Paper 654. <https://10.31228/osf.io/7ws6a>
- Camp, H. (2014). *Finding a happiness at work*. Women in Higher education (www.wihe.com). 16-23. <https://doi.org/10.1002/whe.20131>
- Chaiprasit, K., & Santidhiraku, O. (2011). Happiness at work of employees in small and medium-sized enterprises *Thailand*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 25, 189–200. <https://10.1016/j.sbspro.2011.10.540>
- Collins, P. A., & Gibbs, A. C. C. (2003). Stress in police officers: a study of quality of life and depression for police officers in Kuohsiung. *Quality of Life Research*, 15, 925–932. <https://10.1093/occmed/kqg061>
- Dahiya, R. (2018). Employee happiness a valuable tool to drive organisations. In Yadav, M., Trivedi, S. K., & Kumar, A. (Eds.) *Harnessing human capital analytics for competitive advantage*. (pp. 24–54). Indian Institute of Technology Roorkee, India.
- Dahling, J. J., & Perez, L. A. (2010). Older worker, different actor? linking age and emotional labor strategies. *Personality and Individual Differences*, 48(5), 574–578. <https://10.1016/j.paid.2009.12.009>
- Delken, E. (2008). Happiness in shrinking cities in Germany: a research note. *Journal of Happiness Studies*, 9(2), 213–218. <https://10.1007/s10902-007-9046-5>
- Diener, E., & Biswas-Diener, R. (2008). *Happiness: unlocking the mysteries of psychological wealth*. Hoboken, N. J.: Wiley.
- Dockery, A. M. (2014). Happiness, life satisfaction and the role of work: evidence from two Australian surveys. Retrieved from https://melbourneinstitute.unimelb.edu.au/assets/documents/hilda-bibliography/working-discussion-research-papers/2001-2004/Dockery_happiness_life_satisfaction.pdf
- Dulk, L., Groeneveld, S., Ollier-Malaterre, A., & Valcour, M. (2013). National context in work-life research: a multi-level cross-national analysis of the adoption of workplace work-life arrangements in Europe. *European Management Journal*, 31, 478–494. <https://10.1016/j.emj.2013.04.010>

- Duncan, R., Tilbrook, K., & Krivokapic-Skoko, B. (2015). Does academic work make Australian academics happy?. *Australian Universities' Review*, 27(1), 5–12. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ1053517>
- Fabian, H. (2017). Public sector work and happiness: an exploratory study. *Die Unternehmung -Swiss Journal of Business Research and Practice*, 71(4), 414–428. <https://10.5771/0042-059X-2017-4-414>
- Fapinyo, C. (2009). *Happiness at work of employee at quality ceramic company limited*, Lampang Province. (Master's Thesis of Business Administration). Chiang Mai University.
- Field, L. K. (2010). Happiness, work engagement and organisational commitment of support staff at a tertiary education institution in South Africa. *SA Journal of Industrial Psychology/SA Tydskrif vir Bedryfsielkunde*, 37(1), 1–10. <https://10.4102/sajip.v37i1.946>
- Fisher, C. D. (2010). Happiness at work. *International Journal of Management Reviews*, 12, 384–412. <https://10.1111/j.1468-2370.2009.00270.x>
- Furnham, A. (1987). Predicting Protestant work ethic beliefs. *European Journal of Personality*, 1, 93–106. <https://10.1002/per.2410010204>
- Furnham, A., & Christoforou, I. (2007). Personality traits, emotional intelligence, and multiple happiness. *North American Journal of Psychology*, 9(3), 439–462. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/87f4/ee77895ac971f5c885e5137ad2016a44ef36.pdf>
- Harter, J., & Adkins, A. (2015). Employees want a lot more from their managers. Retrieved from <https://www.gallup.com/workplace/236570/employees-lot-managers.aspx>
- Gavin, J. H., & Mason, R. O. (2004). The virtuous organization: The value of happiness in the workplace. *Organizational Dynamics*, 33(4), 379–392. <https://10.1016/j.orgdyn.2004.09.005>
- Güner, F., & Bozkurt Çetinkaya, Ö. (2017). Banka çalışanlarının işyerinde mutluluk ve mutsuzluk nedenleri üzerine keşif amaçlı bir araştırma. *Örgütsel Davranış Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 85–105.
- Helliwell, J., Layard, R., & Sachs, J. (Ed.) (2013). World happiness report. London: The Earth Institute Columbia University. Retrieved from <https://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf>
- Hesli, V. L., & Lee, J. M. (2013). Job satisfaction in academia: why are some faculty members happier than others?. *Political Science and Politics*, 46(02). <https://10.1017/S1049096513000004>
- Hwang, E. (2018). Effects of the organizational culture type, job satisfaction, and job stress on nurses' happiness: a cross-sectional study of the long-term care hospitals of South Korea. *Japan Journal of Nursing Science*, 16, 263–273. <https://10.1111/jjns.12235>
- İnceoğlu, İ., Segers, J., & Bartram, D. (2012). Age-related differences in work motivation. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 85, 300–329. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/30340854.pdf>
- Januwarsono, S. (2015). Analytical of factors determinants of happiness at work case study on PT. PLN (persero) region Suluttengo, Sulawesi, Indonesia. *European Journal of Business and Management*, 7(8), 9–17. ISSN (Paper)2222-1905 ISSN (Online)2222-2839
- Jones, J., & Lindsay, J. (2014). What happiness at work is and how to use. *Industrial And Commercial Training*, 46(3), 130–134. <https://10.1108/ICT-10-2013-0072>
- Kahn, W. A. (1992). To be fully there: Psychological presence at work. *Human Relations*, 45, 321–349. <https://10.1177/001872679204500402>
- Keser, A. (2018). İşte mutluluk araştırması. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 14(1), 43–57. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/paradoks/issue/36230/355854>
- Khosrojerdi, Z., Tagharobi, Z., Sooki, Z., & Shari, K. (2018). Predictors of happiness among Iranian nurses. *International Journal of Nursing Sciences*, 5, 281–286. <https://10.1016/j.ijnss.2018.06.008>
- Kirkendall, C. D. (2013). Job crafting: the pursuit of happiness at work, Doctor of Philosophy (Doctoral dissertation). Retrieved from https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession=wright1367092575&disposition=inline
- Krause, A. (2015). Happiness and work. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 515–520. <https://10.1016/B978-0-08-097086-8.94047-9>
- Martin, B. (2011). On being a happy academic. *Australian Universities' Review*, 53(1), 50–56. Retrieved from <https://ro.uow.edu.au/artspapers/262/>
- McKee, A. (2017). How to be happy at work. *Executive Forum. Leader to Leader*, 86, 47–52. <https://10.1002/ltl.20321>

- Miles, B. M., & Huberman, M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication, Inc .
- Moccia, S. (2016). Happiness at work. *Psychologist Papers*, 37(2), 143–151. Retrieved from <http://www.papelesdelpsicologo.es>
- Morgan, L. D. (2017). What makes people happy at work? Retrieved from <https://lattice.com/blog/what-makes-people-happy-at-work/>
- Musikanski, L., Polley, C., Cloutier, S., Berejnoi, E., & Colbert, Z. (2017). Happiness in communities: how neighborhoods, cities, and states use subjective well-being metrics. *Journal of Social Change*, 9(1), 32–54. <https://10.5590/JOSC.2017.09.1.03>
- Nahrgang, J. D., Morgeson, F. P., & Hofmann, D. A. (2011). Safety at work: a meta-analytic investigation of the link between job demands, job resources, burnout, engagement, and safety outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 96(1), 71–94. <https://10.1037/a0021484>.
- O'Brien, K. M. (2003). Measuring career self-efficacy: promoting confidence and happiness at work. In S. J. Lopez & C. R. Snyder (Eds.), *Positive psychological assessment: a handbook of models and measures* (pp.109–126). Washington, DC: American Psychological Association. <http://10.1037/10612-007>
- Oerlemans, W. G. M., & Bakker, A. B. (2018). Motivating job characteristics and happiness at work: A multilevel perspective. *Journal of Applied Psychology*, 103(11), 1230–1241. <http://dx.doi.org/10.1037/apl0000318>
- Ongkana, K. (2006). *Relationships between personal factors, self-esteem, work environment, and joy at work of staff nurses, private hospitals*, Bangkok metropolis (Master's Thesis of Nursing) Chulalongkorn University.
- Oswald, A. J. (2002). How much do external factors affect wellbeing? a way to use 'happiness economics' to decide. *For The Psychologist*, 2-9. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/37143148>.
- Oswald, A. J., Proto, E. & Daniel, S. (2015). Happiness and productivity. *Journal of Labor Economics*, 33(4), 789–822. <http://10.1086/681096>
- Ouyprasert, N. (2009). *Happiness at work of employee at First Drug Company Limited*, Chiang Mai Province.
- Pincheira, F. J. D., & Carrasco, M. (2019). Effects of organizational climate and psychosocial risks on happiness at work. *Accounting and Management*, 63(4), 7–8.
- Rahigheh, F. (2015). A descriptive study of nurses' happiness at Shahid Sadoughi Hospital, Iran. *Journal of Mental Disorders and Treatment*, 1(1), 1–3. <http://10.4172/2471-271X.1000102>
- Rao, G. V., Lakshmi, V., & Goswami, R. (2017). A study on factors of workplace happiness. *International Journal of Marketing & Financial Management*, 2348 –3954 (online) ISSN: 2349 –2546 (print), 5(18), 27–42.
- Rego, A., & Cunha, M. P. (2008). Authentizotic climates and employee happiness: Pathways to individual performance. *Journal of Business Research*, 6(7), 739–752. <http://10.1016/j.jbusres.2007.08.003>
- Reich, T. C., & Hershcovis, M. S. (2011). Interpersonal relationships at work. In S. Zedeck (Ed.), *APA Handbooks in Psychology. APA handbook of industrial and organizational psychology, Vol. 3. Maintaining, expanding, and contracting the organization* (pp. 223–248). Washington, DC, US: American Psychological Association.
- Salas-Vallina, A., & Alegre, J. (2018). Happiness at work: developing a shorter measure. *Journal of Management & Organization*, 1–21. <http://10.1017/jmo.2018.24>
- Sartori, D., & Catalano, G. (2013). Infrastructure investment long term contribution: economic development and wellbeing. *Working Papers from Centre for Industrial Studies* (CSIL). Retrieved from https://www.csilmilano.com/docs/WP2013_01.pdf
- Schwartz, B. (2015). *Why we work*. London, United Kingdom: Simon and Schuster, UK.
- Sharma, V., & Jain, S. (2018). Happiness at the workplace: a conceptual recapitulation. *Asian Journal of Management*, 9(3), 1090–1095. <http://10.5958/2321-5763.2018.00173.7>
- Straume, L. V. & Vitters, J. (2014). Well-Being at work: some differences between life satisfaction and personal growth as predictors of subjective health and sick-leave. *Journal of Happiness Studies*, 16(1). <http://10.1007/s10902-014-9502-y>
- Suojanen, I. (2012). Work for your happiness - theoretical and empirical study defining and measuring happiness at work (Doctor Thesis, University Of Turku, Finland). Revited from <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/84847/gradu2012Suojanen-Ilona.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

-
- Tasnim, Z. (2016). Happiness at workplace: building a conceptual framework. *World Journal of Social Sciences*, 6(2), 62–70.
- Thummakul, D., Kaedumkoeng, K. Prasertsin, U., Sinjindawong, S., & Makmee, P. (2012). The development of happy workplace index. *International Journal of Business and Management Studies*, 1(2), 527–536.
- Townend, A. (2007). Promoting happiness at work. in the project: the drivers of happiness in the workplace. *Creating Psychologically Healthy Workplaces*. <http://10.4337/9781788113427.00016>
- Warr, P. (2007). *Work, happiness, and unhappiness*. Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Warr, P. (2011). Jobs and job-holders: Two sources of happiness and unhappiness. In Cameron, K. S., & Caza, A. (eds.), *Happiness and organizations* (pp.1–21). Oxford University Press.
- Work happiness: how good managers influence employee happiness. (2018). Retrieved From <https://workplace-happiness.com/2018/09/24/how-good-managers-influence-employee-happiness/>
- Yassin, M. S. (2014). Identification of domains for Malaysian University staff happiness index development. *International Education Studies*, 7(7), 69–76. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1070391.pdf>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 9. Baskı.
- Zhou, S., & Qiu, L. (2013). The differences of factors influencing employees' happiness. *American Journal of Industrial and Business Management*, 3, 719–724. <http://10.4236/ajibm.2013.38082>

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Arkaik Toplumlardan Günümüze Değiş-Tokuş Ekonomisi ve Örnek Ülke Uygulamaları

Exchange Economy from Archaic Times to the Present and Practices from Example Countries

Mehmet Şükrü NAR¹

¹Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Artvin, Türkiye

ORCID: M.Ş.N. 0000-0003-4726-3126

Corresponding author:

Mehmet Şükrü NAR,
Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Şehir Yerleşkesi,
08000 Artvin, Türkiye
E-mail: mehmet.sukru@gmail.com

Submitted: 02.02.2019

Revision Requested: 24.04.2019

Last Revision Received: 30.05.2019

Accepted: 19.09.2019

Published Online: 11.12.2019

Citation: Nar, M. S. (2019). Arkaik toplumlardan günümüze değiş-tokuş ekonomisi ve örnek ülke uygulamaları. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 207-225.
<https://doi.org/10.26650/JECS2019-0006>

Öz

Ticaret, ekonomik anlamda değer taşıyan her türlü mal ve hizmetin alım satımını ya da değiştirilmesini öngören bir anlayışı ifade eder. Diğer bir deyişle ticaret, insanın kendisinde olmayan, ihtiyaç duyduğu mal ve hizmeti bir başkasından sağlamak için mübadele yapmasıdır. Sessiz şekilde, işaret yoluyla, ticaret diliyle (ticaretle ortak bazı kelimelerin kullanımı ile) ve paranın kullanılmasıyla yapılan birden fazla ticaret türü görülebilir. Ticaretin temelini oluşturan mübadele ekonomisi günümüz ekonomik sistemlerin önemli bir alternatifidir. Özellikle son dönemde ülkeler arasında yaşanan ekonomik krizlerde arkaik toplumlarda uygulanan mübadele biçimleri sıklıkla gündeme gelir. İnsanlar, ekonomik krizlere ve işsizliğe karşı mübadele ekonomisi ile çözüm arar. Ancak mübadele ekonomisi; sadece ekonomik bir anlayış değil, aynı zamanda bir davranışlar ünitesidir. Çünkü bir topluluğun mübadele biçimlerini bilmek, aslında pek çok yönden o topluluğun kültürel yapısını özelle insanî ilişkilerini anlamak demektir. Bu anlamda mübadele sistemi hem ekonomik olarak bir ihtiyacı karşılar hem de sosyal ilişkileri geliştirerek var olan düzenin devamlılığını sağlar. Bu çalışma, mübadele ekonomisinin tarihsel gelişimini açıklamak için teorik bir arka plan sunar. Aynı zamanda çalışmada, ülke ya da topluluk uygulamaları örneklendirilerek mübadele kültürünün hem toplumsal hem de ekonomik anlamda işlevi konu edilir. **Anahtar Kelimeler:** ilkel ekonomi, mübadele ekonomisi, ilkel ticaret, ilkel toplumlar

ABSTRACT

Trade refers to an understanding of the buying and selling or exchanging of all kinds of goods and services of economic value. In other words, trading is all about the exchanging of goods and services which people do not have and which can be supplied by others. There are several ways of doing trade, such as silently, by the use of sign language, by the language of commerce (with the use of some common trade vocabulary), and by the use of money. The exchange economy, which forms the foundation of trade, is an important alternative to

today's economic systems. In recent economic debate, forms of exchange that were used in archaic societies have frequently come to the agenda. People are seeking solutions to economic crises and unemployment through the exchange economy. In fact, the exchange economy is not only an economic understanding but also a behavioral package. This is because knowing the forms of exchange of a community indeed means understanding, in many ways, the cultural structure of that community and in particular its human relations. In this sense, the exchange system both meets economic need and improves social relations, thus ensuring the continuity of the existing order. This study provides a theoretical background to the historical development of the exchange economy. At the same time, this study also describes different country and community practices, and the function of exchange culture in both social and economic terms is discussed.

Keywords: Primitive economy, exchange economy, primitive trade, primitive societies

EXTENDED ABSTRACT

From the Archaic period to the present, people have exchanged surplus goods for the goods they need in certain periods of their lives. The exchange economy, which forms the basis of any economic system and trade, is assumed to both meet a need and protect social fabric by improving social relations. In fact, the exchange mechanism differs according to various principles within the historical development phase of the economy such as mutual exchange, distribution, redistribution, and market exchange in which goods and services are traded nationally and globally. Many of these approaches, which conceptualize as exchange economics, carry cultural modes. This is because, in many ways, the obtaining and sharing of food has both economic and cultural characteristics. Therefore, when a person is taking part in an economic cycle or making a decision, he/she considers not only the existing conditions but also many criteria such as religious beliefs, attitudes and behaviors, ideology, historical background, and value judgments.

In this sense, primitive societies used natural resources to a minimum extent due to the lack of technological facilities and limited needs. The economic cycle varied according to traditions, habits, religious beliefs, and geographical conditions. Since primitive societies did not have surplus production, the economic operation was associated with the collection of products, sharing and distribution, consumption, and redistribution due to the accumulation of resources, and to a certain extent these principles differed from one community structure to another. The most important rule of trade in the era when economic relations were mostly based on natural rules was the sharing of goods and services by means of the economy of exchange.

The gradual increase in population and the fact that mankind passed from garden agriculture or hunter-gatherer stage to settled life caused agricultural activities to be more intense. The principle of equal product sharing, which was valid among the community members in the past, became outdated and the most productive or dominant members of the community started to receive the largest share. As a result, social and economic differences between members increased, and social stratification began. In this period, social stratification was reshaped depending on kinship relations, sacredness, and age and sex classification. In this sense, traditional societies, different from hunter-gatherer groups, are thought to have consumed the products they accumulated from nature in the context of the subsistence economy and save the remaining resources using their underdeveloped technologies. Traditional communities, which have a self-sufficient economic structure, usually obtain the products they need by means of a system of exchange with neighboring tribes. This process lasted until the 18th-century industrial revolution. By that time, as production increased, the local economy was not enough anymore, and trade was moved beyond the nation as new markets were sought. The segments that were further

---

enriched by trade (especially multinational corporations) obtained a significant capital accumulation. New classes or distinct groups such as capitalists, employers, and employees arose. The relations between production and trade were re-determined according to technological developments.

Moving to today, modern social economy has frequently faced financial crises since money began to be used as a tool of exchange. The most well-known of these is the 1929 economic crisis that is called the Great Depression. Aside from this crisis, the recent economic crisis started in the US real estate market caused a global crisis in 2008, and negatively affected many countries. While some countries are less affected by this financial crisis, some European countries such as Greece, Spain, and Italy and Latin American countries such as Argentina, Venezuela, and Mexico are economically deprived. In order to get rid of this impasse and meet economic needs, people and civil society organizations tend to return to the primitive trade practices implemented in the archaic period. For example, in Argentina, people in the economic crisis established exchange markets called “Trojans” in many parts of the country. A similar situation can be seen in another Latin American country, Venezuela. Groups starting among friends and spreading through social media aimed to get rid of the negative effects of the crisis by exchanging products they needed such as rice, corn flour, oil, eggs, sugar, and napkins. In Greece, in order to minimize the negative effects of the economic crisis, exchange markets were established with the method called “Trouke” in ancient Greek, in cities with a high density of population, such as Athens, Volos, and Patras. In order to overcome the economic crisis in Ukraine, companies obtained the goods they needed by exchanging goods.

Therefore, in cases where money is not used or is insufficient, simple/primitive exchange methods such as silent commerce and potlatch can be used to address the basic needs of people, even though they are not considered to be an alternative to modern or retrogressive economic models used. Furthermore, the exchange economy can coordinate societies’ different practices, both in socio-economic and cultural terms and can reorganize social relations, thus helping the societies form their sense of belonging.

1. Giriş

İnsanın varlığını sürdürebilmesi için yiyecek temini, giyinme, barınma gibi bir takım temel ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Bireyin ekonomik olarak bu uğraşı var olma mücadelesi ile doğrudan ilişkilidir. Aslında bu durum, pek çok yönden kişi ya da grupların ekonomik sistemden bağımsız olamayacağını gösterir. Çoğu kez bireyin gündelik yaşamından siyasi karar alma sürecine, hatta ideolojik anlayışına kadar temel belirleyici öge ekonomi temellidir. Öyleyse ekonomi, bir insanın biyolojik ihtiyacının karşılanmasından öte bir anlam taşır. Zira bir topluluğun ekonomik işleyiş mekanizmalarını anlamak, esasen o topluluğun kültürel yapısını, tarihini, özde insani ilişkilerini tanımayı sağlar. Diğer yandan, ürünlerin ne şekilde elde edildiği ya da topluluk üyelerine nasıl dağıtıldığı konusunda ekonomi biliminden yararlanmakla birlikte temel ölçüt çoğu zaman kültüre dayalı tercihlerdir. Bu nedenle ekonomik faaliyetler, bir ölçüde bireylerin birbirleri arasındaki karşılıklı etkileşime daha doğrusu sosyal-kültürel çevresine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Zaten bireyin ya da topluluğun ekonomik anlamda tercih algısı sosyal gerçeklikten ve kültürel faktörlerden ayrı düşünülemez. Dolayısıyla ticari ilişkiler birçok faktörü bünyesinde barındıran (politik, sosyal, kültürel...) kültürden kültüre, hatta aynı topluluk içinde farklı alışveriş biçimlerinin görülebildiği karmaşık bir yapıyı temsil eder. İlkel ticaret türleri ise bu anlamda önemli bir örnektir.

İlkel ekonomiden bu yana insanlar, kaynaklarının bazılarını tükettikleri ihtiyaç fazlası bazı ürünleri ise ihtiyaç duyduğu ürünler ile mübadele ettikleri görülür. Her türlü ekonomik sistemin ve ticaretin başlangıcını oluşturan mübadele (takas) ekonomisi, hem bir ihtiyacı karşılamakta hem de sosyal ilişkileri geliştirerek toplumsal dokuyu koruduğu varsayılır. Dar anlamda mübadele sistemi, paranın değişim aracı olarak kullanılmadığı ya da işlevsel olmadığı toplumlarda ekonomik faaliyetlerle ilgili analizlerin temelini oluşturur. Geniş anlamda ise kâr amacı olmayan basit ticari ilişkilerden piyasa ekonomisine kadar geniş ölçekli ekonomik işlemleri kapsar. Esasen mübadele ekonomisi, ekonominin tarihsel gelişimi içinde karşılıklı paylaşma, dağıtım, yeniden dağıtım, ulusal ve küresel anlamda mal ve hizmet ticaretinin yapılabildiği pazar ekonomisi ilkelere göre farklılık gösterir (Bates, 2009; Chapman, 1980; Polanyi, 2013). Tüm bu ilkeler, üretim-dağıtım-tüketim ilişkisi içerisinde gelişir ve tanımlanır. Üretim, insan ve çevre (doğal kaynak) arasındaki karşılıklı etkileşimin bir ürünüdür. Sağlıklı bir ekonomide çoğu kez bireyin ihtiyaçlarına ve isteklerine-tüketiciden gelen talebe- göre üretim ayarlaması yapılır. Üretilen malların tüketilmek üzere dağıtımının sağlanması ve tüketiciye ulaştırılması ise işleyen bir piyasa için elzemdir. Tüketim ise bireyin ihtiyaçlarını karşılaması için nesne ya da ürünlerin mübadele edilmesidir. Nihayetinde insanlar, tüketmek ya da gereksinimlerini karşılamak amacıyla mübadele yapar. Para, bu tür ekonomik modellerde tüketimi sağlayan en önemli değişim ve değer aracıdır. Hatta paranın gündelik yaşamda kullanım alanının artması tüketime bir tür ideoloji ve özerklik sağladığı düşünülebilir. Oysaki ilkel ve geleneksel kültürlerde, günümüz ekonomik koşullarından farklı olarak piyasanın kendi kuralları dışında gerçekleşen, para kullanılmadan ihtiyaçların giderilebildiği takas/mübadele ya da günümüze uyarlanmış hali ile barter olarak adlandırılan ekonomik yöntemler bulunur.

O halde mübadele mekanizması, gelişen ya da karmaşık bir ekonomik sistemde paraya karşı alternatif bir model, ölçüt veya standart bir değişim aracı olarak görülebilir mi? Takas ekonomisi; sadece paranın kullanılmadığı basit ekonomik sistemlerde mi geçerlidir? Ya da insanlar, yalnızca yaşamını idame ettirmek ya da kolaylaştırmak için mi mübadelede bulunur? Bu ve benzeri soruları çoğaltmak mümkündür. Aslında erken dönem ve günümüz toplumlarının sosyokültürel ve ekonomik yaşamını irdelediğimizde temel anlamda ortak paydanın daha ziyade bir bireyin ya da

grubun nasıl geçinebileceğiyle ilgilidir. Daha doğrusu bir insanın emek-üretim-tüketim ilişkisi içinde varlığını ne şekilde devam ettireceğidir. Buradan hareketle çalışmada, arkaik ve günümüz toplumlarından örnekler verilerek mübadele ekonomisinin hem toplumsal hem de ekonomik anlamda işlevi analiz edilmektedir.

2. İkel Topumlarda Üretim-Tüketim İlişkisi

İnsan, en azından biyolojik olarak varlığının devamlılığı için besine ihtiyaç duyar. Pek çok yönden besinin temin edilmesi ve paylaşılması hem ekonomik hem de kültürel bir özellik gösterir. Çünkü besin zinciri ve bu zincirin ana teması oluşturan insan, ürünün temin edilmesinde ya da ihtiyaçlarını karşılama aşamasında farklı davranış örüntüleri taşır. Bireysel veya toplumsal anlamda bu değişkenlik kültürleme olgusu ya da kültürel birikim ile açıklanabilir. Öyle ki insan-doğa, birey-topluluk ilişkisi içinde her kültür, kendine özgü üretim, dağıtım ve tüketim ilişkilerinden kaynaklanan davranış kalıplarına sahiptir (Güvenç, 1974). Ekonominin davranışsal yönünü ya da kültürel anlamını açıklayan bu anlayışta, her birey ya da topluluk kendi karar mekanizmalarını öğretilen ya da uygulamada gördüğü şekli ile doğru bir inanış olarak varsayar ya da öyle kabul eder. Kimi ürünün depolar birikim yapar, kimi emeğine karşılık mal ve hizmet elde eder, kimi salt avcılık ve besin toplayıcılığı yapar. Kimisi ise elindeki bir ürünü ihtiyaç duyduğu bir diğer ürünle değiştirir. İnsanlar, aynı ekonomik olaya karşılık farklı tutum ve davranış gösterebilir.

Dolayısıyla insan, ekonomik bir döngünün içerisinde yer alırken ya da karar verirken; sadece var olan koşulları değil, dinsel inanışlar, tutum ve davranışlar, ideoloji, mitler ve değer yargıları gibi kültüre ait pek çok tanımlayıcı özelliği dikkate alır. Diğer bir deyişle kültürel pratikler, bireyin üretim ve tüketim tercihine, yatırım, tasarruf, ticaret, mübadele gibi pek çok ekonomik anlayışında etkili olur; yaptığı katkılarla onu şekillendirir (Eröz,1982). Bu yaklaşım içinde kültür, insanın doğada varlığını sürdürebilmesi daha da ötesi yaşam kalitesini arttırabilmesi için gerekli koşulları sağlar. Bu amaçla bireyi bilgi ve araçlarla donatır. Bunun bir gereği olarak da sosyal yaşamda etki derecesi farklı olmakla birlikte insanlara ekonomik anlamda artı bir değer sağlar. Aslında tüm kültürler, insanların ihtiyaçlarını karşılmasına yönelik temel ekonomik kurallara sahiptir. Ancak kültürün geleneksel ve modern toplumlarda ekonomik anlamda yeterlilik ölçütü, ilkel topluluklardaki biyolojik ihtiyaçların giderilmesinden çok daha ötedir. Çünkü kültür, toplumların; sadece ekonomik anlayışını değil, süreç içinde iç dinamiklerine ve teknolojik gelişimini bağlı olarak siyasal ve sosyal yapısını da değiştirir.

Öyle ki kültürün yoğunluk ve karmaşıklık derecesine göre ekonomik ilkeler, toplumdan topluma hatta aynı topluluk içinde tarihsel dönemlere göre farklılık arz eder (Akyüz, 2008). Örneğin ilkel toplumlar, teknolojik imkânların yetersizliği ve sınırlı ihtiyaçları nedeniyle doğal kaynakları asgari ölçüde kullanırlar. Göçebe yaşam tarzından dolayı mülkiyet kavramı sınırlıdır, hatta hiç yoktur. Cinsiyete dayalı basit uzmanlaşma vardır. Ekonomik döngü geleneklere, alışkanlıklara, dinsel inanışlara ve coğrafi şartlara göre değişkenlik gösterir (Hann ve Hart, 2011; Lewellen, 2011). Artı ürün amaç edilmediğinden ekonomik işleyiş; ürünlerin toplanması, paylaşma, tüketim ve kaynakların birikimi ile oluşan yeniden dağıtım süreci ile ilişkilendirilir ve bu ilkeler diğer toplum yapılarından bir yönüyle ayrılır. Ekonomik ilişkilerin daha ziyade insan iradesi dışında, doğa kurallarıyla gerçekleştiği bu dönemde ticaretin en önemli kuralı mübadele ekonomisi ile yapılan mal ve hizmete dayalı paylaşımıdır. Değişim ve ödeme aracı olarak para, banka gibi ekonomik araçlar kullanılmaz. Bu nedenle karşılıklı yükümlülük ve bağlılık ilkel ekonomik sistemin temelini oluşturur. Bu anlayışa göre mübadele sistemi, küçük ölçekli toplumlarda ürünlerin el

değiştirmesi ya da elde edilen ihtiyaç fazlası bir ürünün, eş değer olarak kabul edilen ve ihtiyaç duyulan diğer bir ürünle değiştirilmesi olarak açıklanır. Takas, değiş-tokuş ya da barter gibi kavramlar ile adlandırılır. Tüm ekonomik modellerde bir şekilde birbirine benzeyen mübadele ilişkileri görülür. Ancak avcı-toplayıcı ve geleneksel kültür yapılarında takasa dayalı ticaret ilişkileri, günümüz toplumsal anlayışından oldukça farklıdır. Çünkü yukarıda varsayıldığı üzere mübadele ekonomisi, üretim-dağıtım-tüketim ilişkileri ve buna yönelik davranış kalıpları kültürel kodlar içerir (Gudeman, 2001; Güvenç,1974; Isaac, 2005; Polanyi, 2013).

Diğer yandan insanlar, günümüzden yaklaşık 10 bin yıl öncesine kadar ilkel ya da ilk ekonomi modeli olarak kabul edilen ilkel komünal (avcı-toplayıcılık) yaşam tarzını benimsediler. Bu dönemde insanlar daha ziyade üretici olmayan tüketim ekonomisi içinde yer aldılar. Mezolitik ve paleolitik olarak adlandırılan bu dönem insan kültürünün başlangıç aşaması olarak kabul edilir. Bu evrede insanlar, kültürel gelişime bağlı olarak yiyecek temini, barınma ve güvenlik gibi yamsal öneme sahip ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli taş ve hayvan kalıntılarında elde edilen, balta, çapa, mızrak, ok gibi araç ve gereçler yaptılar. Kültürün maddi ögesini oluşturan bu alet ve gereçler, insanın süreç içinde nasıl ve ne şekilde kültürel bir dönüşüm yaşadığını bizlere göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Yine bu dönemde, göçebe yaşam tarzının benimsendiği, üretim ve ticaret ilişkisinin neredeyse hiç olmadığı, kaynakların bol olduğu ve buna karşın ihtiyaçların sınırlı olduğu, mülkiyetin ortak kullanıldığı, yiyeceğin depolanmadığı ya da çok kısa süreliğine yiyeceklerin saklanabildiği, cinsiyete ve yaşa dayalı basit uzmanlaşmanın olduğu, resmi bir liderin bulunmadığı (merkezi bir otoriteden yoksun olan-yaptırım gücü olmayan) özetle temel amacı; sadece gündelik geçim ekonomisi olan bir anlayış hakimdir. Bu ekonomik modele göre kadınlar, yabani bitkileri ve küçük ölçekli hayvanları toplayarak, buna karşılık erkekler avcılık yaparak grup içi üretime katkı sağlar. Bates (2009, s.125)'e göre bilinenin aksine, cinsiyet ayrımından kaynaklı farklılıkların iş bölümüne olan etkisi her zaman aynı değildir. Örneğin Paraguay'da yaşayan (Açeler) avcı-toplayıcı grubun erkek üyeleri kadınlarla aynı oranda toplayıcılık yapar. Keza Filipinler'de yaşayan Agta isimli avcı-toplayıcı takımın kadın üyelerinin birçoğu erkeklerle birlikte avcılık faaliyetleri yürütür.

Yiyeceğin dağıtımını bakımından eşitlikçi olan ilkel topluluklar besin üretimi konusunda çağdaşlarından ayrılır. Tüketim ekonomisine dayanan, üretimi oldukça sınırlı olan hatta bulunmayan bu ekonomik anlayışta, erkek bireylerin avcılıktan getirdiği besinler ve kadın topluluk üyelerinin topladığı muhtelif gıdalar bir araya getirilir ve topluluk üye sayısına göre, yaşlı ya da çocuk olduğuna bakılmaksızın eşit olarak paylaşılır. Ayrı olarak ilkel topluluklar küçük ölçekli mobil nüfus yapısına sahiptir. Bu nedenle iklim ve diğer çevre koşullarının ağır şartlarından asgari düzeyde etkilenir. Tüm bunlar, artı bir ürüne ya da yerleşik bir yaşam tarzına yol açmayan ilkel ekonomik modelin getirisi olarak düşünülebilir. Bunun yanı sıra ilkel komünal ekonomi, topluluk üyeleri arasında bir işbirliğini zorunlu kılar. Takım üyeleri, toplumsal ve siyasi örgütlenmesini tamamlamış olan diğer çağdaşlarına göre grup halinde yaşamının ve dayanışma halinde kalmanın besin temininde sağlayacağı faydayı bilir ve ona göre davranır.

Bu nedenle üyeler arasında, sosyal tabakalaşma ve onun bir getirisi olarak kabul edilen rol-statü dağılımı ve çıkar çatışması bulunmaz. Bunun sonucu olarak uyumlu ve bütünleşmiş bir grup besin zincirinin devamlılığı için esas hale gelir (Şenel, 1982). Temel gaye, çoğu kez bu tür toplumlarda geçim ekonomisinin sürdürülmesi ve insan varlığının devam ettirilmesidir. Esasen insan, farklı çevresel koşullar altında hayatta kalabilen ender türler arasındadır. İnsan, dünyanın değişik bölgelerinde (yağmur ormanları, kutuplar, bataklıklar, dağlar, kentler...) yaşayan tek canlı türü olarak kabul edilir. Aslında bu uyum, ona doğası gereği bahşedilen bir özelliktir. Bu besin

sağlama çabası, insanın yemiş toplamaktan ya da bir hayvanı avlamaktan daha öte doğaya karşı verdiği var olma mücadelesidir. Bu mücadele insan neslinin sonuna kadar devam edecek olan uzun soluklu bir süreçtir (Wells, 1984). Bu sürecin bir getirisi olarak insan, tabiatın kendisine sunduğu balık, yabancı bitki ve otlar, böcekler, bunun yanında avlanabilen hayvanlar ile beslenir. Bu sebeple avcı-toplayıcı grupların beslenme rejimi çoğu kez doğa tarafından belirlenir (Bates, 2009). Üretim becerisinin neredeyse hiç olmadığı ya da emeğin en düşük düzeyde kaldığı bu gruplar, varlığını sürdürebilmek için bağlı olduğu çevre ile arasında doğal bir bağ kurar. Kısaca ilkel ekonomi, çevre-insan-emek arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak görülebilir.

Bunun yanı sıra süreç içerisinde ekolojik şartlar ve artan nüfus baskısı avcı-toplayıcı grupları değişime zorlar. Genellikle avcı-toplayıcı gruplara göre örgütlenme yapısı daha karmaşık olan, yarı yerleşik yapıya sahip, sınırlı miktarda ürün fazlası veren, bahçe tarımıyla uğraşan ve kısmen hayvanların evcilleştirilmesiyle besin üretiminde ve emek ilişkisinde daha aktif olan bir anlayış hakim olur. Örneğin, Güney Amerika Amazon bölgesinde yaşayan Yanomamo gibi bazı avcı toplayıcı gruplar yarı-yerleşik yapısıyla temel özelliklerinin yanında sınırlı da olsa bahçe tarımıyla uğraşabilir. Bu gelişme ile birlikte emeğin üretime katıldığı, bahçe tarımından kaynaklı gruplar arasında toprağın birbirinden ayrıldığı ve sınırlarının çizildiği, dahası doğanın mülkiyet konusu yapıldığı bir dönem yaşanır. Ancak buradaki mülkiyet anlayışı toprağın kendisi için değildir, topraktan sağlanan ürünün üretilmesi ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle mülkiyet geçicidir, toprağın kullanım hakkı ile sınırlıdır. Bu yüzden özel bir mülkiyetten bahsedilmez. Ta ki bu süreç uygarlık tarihinde insanların toplayıcılıktan besin üretimine geçtiği, hayvanların evcilleştirildiği ve yerleşik yaşam tarzının benimsendiği Neolitik Çağa (M.Ö.8000-5500) kadar sürdürülür. Özetle üretimin arttığı, artı ürünün elde edildiği, ihtiyaç duyulan ürünlerin mübadele ile sağlanabildiği, insanın doğa üzerinde kontrolünün daha çok hissedildiği bir döneme girilir (Chagnon,1992; Diamond, 1997; Earle, 2013; Güran, 2012; Kerov, 2014; Lewellen, 2011; Sencer, 1987).

3. İkel Toplumlarda Ticaret Uygulamaları: Değiş-Tokuş Ekonomisi

Ticaret, arkaik dönemden günümüze kadar birbirine benzer ya da farklı olan kültürler/toplumlar arasında gerçekleşen önemli bir olgudur. Genel anlamda ticaret, en az iki kişi veya grup arasında gerçekleşen, ekonomik anlamda değer taşıyan, her türlü mal ve hizmetin alım satımını ya da değiştirilmesini öngören bir anlayışı ifade eder. Dar anlamda ticaret, insanın kendisinde olmayan ihtiyaç duyduğu mal ve hizmeti bir başkasından sağlamak için mübadele yapmasıdır. Her ekonomik işlemde olduğu gibi mübadelenin de sosyal, psikolojik ve kültürel yönleri bulunur. Bireyin bir nesneyi sahiplenme arzusu, almak için motive olması ve ürünü alarak beklentilerini karşılması mübadele ekonomisinin psikolojik; buna koşut olarak ihtiyaçlarını gidererek yarar sağlaması ve böylece bireysel faydanın yanında sosyal fayda koşulunun da gerçekleşmesi, bir örgüt kültürü içerisinde yer alarak dayanışma göstermesi, hatta sosyalleşme/kültürleme sürecine katkısı bulunması sosyal ve kültürel boyutunu oluşturur (Chapman, 1980; Hann ve Hart, 2011).

Sessiz olarak, işaret yoluyla, ticaret diliyle (ticarete ortak bazı kelimelerin kullanılmasıyla) ya da açık anlaşılır bir dille ve paranın kullanılmasıyla yapılan birden fazla ticaret türü görülebilir. Bilinen en eski takas ticareti ya da parasız alışveriş biçimi M.Ö. 6000 yılına kadar uzanır. Daha ziyade Mezopotamya toplumları tarafından benimsenen takas zamanla Fenikeliler ve Babililer tarafından kullanılır. Bu dönemde kabileler arasında ihtiyaç duyulan ürünler çay, deri, silah ve baharatlarla değiştirilir. Tuz ise diğer önemli bir alışveriş aracıdır. Öyle ki Romalı askerlerin maaşları bile belli dönemlerde tuz ile ödenir. Avrupalılar, Ortaçağ'da ipek ve parfüm karşı-

lığında kürk ve el sanat ürünlerini; sömürge döneminde ise silah karşılığında geyik derisi ve buğday gibi benzeri malları değiştirirdi. Süreç içinde insanların yerleşik yaşama geçmesi, nüfusun artması, insanların bir arada yaşama arzusu, teknolojik gelişmeler, uzmanlaşmanın gelişmesi vb. nedenler artan tüketim talebi ve ürün çeşitliğini ortaya çıkarır. Zamanla var olan ticaret biçimleri ihtiyaçları karşılayamaz. Ticaret yeterli gelmeyerek sorunlu hale gelir. Sédillot (2005, s. 29-37)'a göre, bunun bir sonucu olarak para ve kıymetli madenler ortak bir değişim aracı olarak kabul edilir. Ancak paraya geçiş aşamasından önce insanlar, doğanın kendilerine sunduğu imkânlarla göre ender bulunan ve kullanışlı olan farklı ürünleri (çay, pirinç, köpek dişi, hayvan derisi, darı, kurutulmuş balık, kabuklu deniz salyangozu...) para olarak kullanır. Madenin işlenmesi ile birlikte Sparta'da ve Çin'de demir, Roma'da bakır ve tunç, Sumatra Adası'nda ve Hindistan'da kalay, Tayland'da kurşun para yerine geçer. Soy metal olmayan bu madenler havada ve suda parlaklığını yitirir ve oksitlenir. Aynı zamanda ağır olabilen bu metallerin kullanışsız olması nedeniyle insanlar, para yerine geçebilen, ender bulunan ve soy metal olan altın, gümüş ve platin gibi değerli madenleri para olarak kullanır. Kıymetli madenlerin ve paranın ticaret yaşamında artan hâkimiyeti alışverişin daha çok kitleye ulaşmasını sağlayarak ticareti kolaylaştırır. Ancak günümüzde para en çok kullanılan değişim aracı olarak görülse de diğer ticaret türleri de varlığını devam ettirir (Doğan, 2009; Finley, 2007; Harper, 2004; Humphrey ve Hugh-Jones, 1992; Marchionatti, 2012; Mint, 2018; Parkins, 1998; Polanyi, 1977).

Neticede para kullanılsın ya da kullanılsın ticaretteki temel amaç, ürün(lerin) değişimi üzerinden her iki ticaret ortağının da fayda sağlamasıdır. Katılımcılardan her birinin mal hakkında kendi tercih ve değer algısının getirdiği fiyatlamayı yaparak uzlaşmasıdır. Çoğu zaman bir ürünü aldığımızda fiyatını sorar, pazarlık yapar, ölçer biçer hatta özelliklerini ve nasıl kullanılacağını sorarız. Oysaki ilkel ticarete malın fiyatı, değeri ya da kalitesi hakkında önceden belirlenen bir ölçüt yoktur. Bu nedenle küçük ölçekli, örgütlenme yapısı gelişmemiş topluluklarda ticaret uygulamaları günümüz ticaret anlayışından oldukça farklıdır. Para, tüketim kültürü, bankacılık sistemi, kapitalist ekonomi ya da küresel ekonominin olmadığı bir toplumsal yaşamda, ilkel ticaret anlayışının günümüz ticaret anlayışına göre farklı olması gayet doğaldır.

Küçük ölçekli ilkel topluluklar genel olarak kendi kendine yeten ekonomiye sahiptir. Çünkü nüfus sayısı az ve nispeten kontrol edilebilir olduğundan tüketebileceği ve saklayabileceği yiyecek miktarı önceden bellidir. Ancak bu demek değildir ki bir grup diğer bir grupta dayanışma içine girmesin ya da ticaret yapmasın. Çevre koşulları bazen bir ürünün yetişmemesine ya da az yetişmesine neden olabilir. Dolayısıyla avcı-toplayıcı gruplar, kendisinde olmayan ihtiyaç duyduğu besinleri temin için, diğer topluluk üyeleriyle değiş-tokuş yapabilir ve bir tür ticaret mekanizmasının içerisinde yer alabilir. Bu anlamda ilkel ticaretin günümüze kadar kayıt altına alınmış pek çok örneği mevcuttur. Ancak bunlar içerisinde çok azı günümüze kadar sürdürülür. Pek çoğu küreselleşmenin etkisiyle yerel yaşam tarzlarını koruyamayarak hem kültürel hem de ekonomik anlamda modern toplumsal yaşama uyum gösterir. Ancak ilkel ticaretin en temel örnekleri olan sessiz ticaret, potlaç ve kula örneğine seyrekte olsa rastlanabilir.

3.1. Sessiz Ticaret, Kula ve Potlaç

Avcı toplayıcı gruplarda genel olarak bir mal mübadele edilmeden önce ilk aşamada hediyelerin karşılıklı değişimi gerçekleşir, sonraki aşamada ise ihtiyaç duyulan ürünlerin mübadelesi yapılır. Mübadele öncesi yapılan hediyeleşmede sunulan ürünlerin de eşdeğer nitelikte olması gerekir (Mayor, 2012; Pearson, 2007). Takas öncesi karşılıklı hediyeleşme sistemi, farklı iki grubun birbirlerine duyacakları bir güvenin, dayanışmanın ve bağlılığın göstergesi olarak kabul edi-

lır. Esasen hediyeleşme mekanizması, mübadele gibi davranışsal ve ekonomik bir ilke olarak kabul edilse de birbirleriyle bir şekilde iletişim halinde olan ya da birbirini tanıyan bireyler arasında gerçekleşir. Birincil ilişkilerin hakim olduğu, sosyal konumları önceden belli olan akrabalık, arkadaşlık, komşuluk, etnik ya da dini cemaatler, aile, dernekler ve çete üyeliği bu gruplar arasında sayılabilir (Polanyi, 2013, s.19). Bu nedenle ilkel toplumlarda, takas öncesi insanların birbirleri arasında hediyeleşmesi gönüllülüğten öte bir tür yükümlülüktür. Antropolog Mauss' a göre hediye kültürü, simgesel özelliğinin yanında sosyal ilişki kurmanın bir aracı olarak insanları karşılıklı olarak ahlaki normlarla birbirlerine bağlar ve onları bütünleştirir. Ona göre hediye, onu verenin kişiliğinde metalaşarak hediye alan kişiyi borçlu kılar. Hediyeleşme iki aşamada (alma-verme) gerçekleşir ve karşılıklı olmak zorundadır. Geri ödeme yapıldığında hediyeyi ilk alan, hediyeyi ilk veren kişi üzerinde güç ve prestij sahibi olur. Özetle armağan (hediye) eyleminde karşı bir sunum, bir döngü vardır. Örneğin Mauss, Yeni Zelanda'da Maori yerli halkı üzerine yaptığı araştırmada, *Hau* olarak isimlendirilen bir terime atıfta bulunarak hediyelerin neden geri döndüğünü açıklamaya çalışır. Bu inanışa göre bir eşyanın ya da nesnenin ruhu olduğuna inanılması onların değişimini zorunlu kılar. Hediyeyi saklamak, alıkoymak veya vermemek büyük bir günah olarak kabul edilir. Üstelik hediyeyi alan kişi, hediyeinin geri dönüşünü sağlamadığı takdirde, uğursuzluk ve kötülükle karşılaşacağına ve doğaüstü yaptırım ile cezalandırılacağına inanır. Levi-Strausus göre ise *Hau* mübadele ilkesinin nedeni değildir. Mübadeleye esas olan şey insan zihninin bilinçdışı yapısında hediye kültürünün temsil ettiği zorunlu karşılıktır (Adanır, 2004; Baudrillard, 2009; Eriksen, 2010; Gudeman, 2001; Mauss, 2006; Risdale,1997; Sahlins, 2010; Sédillot, 2005).

Binlerce yıllık birikimi ile hediyeleşme tarihsel ve antropolojik bir olaydır. Tarihsel geçmiş insanlık tarihi kadar eskidir. Hediyeleşme, günümüzde insanların daha ziyade özel günlerini kutlaması için verilen herhangi bir şey olarak açıklanabilir. Oysaki hediyeleşme, ilkel ve geleneksel toplum yapılarında özel günlerin kutlanmasından çok daha fazla anlam ve önem taşır. Bu anlayış içinde hediye alışverişi kültürün önemli taşıyıcılarından biri olarak kabul edilir. Çünkü hediyeleşmeyi anlamak her şeyden önce insanı, dahası o topluluğun geçmiş ve şu andaki kültür birikimi hakkında bilgi sahibi olmak demektir. Hediye kültürü, maddi değerinin yanında çoğu kez sadakat, bütünleşme, sevgi, saygı gibi kültürün bilişsel-psikolojik yönüne vurgu yapar. Öyle ki hediyeleşmede karşılık beklemek dışında hediye verene duyulan gönül borcu ve bağlılık duygusu onu diğer davranış eylemlerinden farklı kılar. Hediyeleşme ile veren ve hediye alan arasında bir tür sevgi bağı kurulur. Ancak bilinenin aksine hediyeleşme karşılıksız yapılan bir eylem değildir. En azından hediye alanın duyduğu mutluluğu görmek bile örtük anlamda bir tür karşılık olarak kabul edilebilir (Birekul, 2014; Öğün, 2017). Zaten yapılan bir eylemin ya da davranışın karşılık bulmaması kültürel anlamının yanında fiziki açıdan da (her etkinin aynı şekilde karşılık bulması) pek itibar değildir.

Örneğin antropolog Malinowski'nin Trobriand ada yerlileri üzerine yaptığı araştırmada hediye alışverişini konu eder. İlginç bulduğu bir gözlemine aktararak ada halkının son derece sınırlı olan teknolojik imkânlarına rağmen karmaşık bir ekonomik ve sosyal anlayışının bulunduğunu söyler. Malinowski' ye göre yerli halkın geçim kaynağı ve sosyal hiyerarşisi çoğu kez yetiştirilen yer elmasına göre belirlenir. Ürünlerin hasat edilmesinden sonra pek çok kulübenin önünde üst üste dizilen yer alması görür. Bu yer alması hane halkının kendi üretimi değil, akrabalarından ve kabile yöneticilerinden gelen hediyelerdir. Yer alması miktarı bu kabileden sosyal ilişkileri düzenleyen önemli bir araç haline geldiğini belirtir. Örneğin bir köyde yer almasının çoğuna sahip olan liderin 40 eşi olduğunu rapor eder. Bu özelliğiyle yer alması, bir hediye kültürü olarak sosyal

ilişkileri ve akrabalık bağlarını geliştirmesi yanında, toplumsal tabakalaşmanın bir göstergesi olarak sahip olana saygınlık ve güç katar (Eriksen, 2009, s. 281).

Dolayısıyla hediyeleşme, her ne kadar günümüzde tüketim kültürünün nesnesi haline gelse de insanlık tarihi boyunca evrensel ve kendine özgü ölçütleriyle- siyasal ve ekonomik sonuçları- la- hem egzotik hem de bir o kadar sıradan olabilen, geleneksel davranış örüntüsü olarak nesilden nesile aktarılan kültürel bir birikim olarak kabul edilir. Hediyeleşmenin ekonomik anlamda bir mübadeleden ya da ticari ilişkiden daha öte kültürel, bilişsel ve duygusal bir öge olması (anlamlar ve değerlerle yüklü olması) ona kutsiyetlik sağlar. Anlam ve önemini artırır. Bu nedenle paranın ya da kıymetli madenlerin değişim aracı olarak kullanılmadığı ilkel topluluklarda sosyal ve ekonomik yaşam- tüm ekonomik faaliyetler, özellikle mübadele esaslı ticaret ilişkileri- neredeyse hediye kültürü üzerine kurgulanır ve yürütülür. Buna yönelik hediye (armağan) kültürü içerisinde yer alan günümüze kadar gelebilen ve kayıt altına alınabilen en önemli ilkel ticaret örnekleri sessiz ticaret, kula ve potlaçtır.

3.1.1. Sessiz Ticaret

Sessiz ticaret; kişisellikten uzak, iki taraf arasında arabulucu olmadan, sözlü ve yüz yüze iletişimin olmadığı, hatta tarafların birbirlerinin görüş alanı içine girmeden yaptıkları bir ticaret şeklidir (De Moraes Farias, 1974). Belirli bir süre Afrika, Kuzey Avrupa ve Asya kıtalarında yaşayan insanlar arasında kullanılan alışveriş biçimidir. Günümüzde de benzer ya da modern formlarına rastlanır. Bölgesel farklılıklar, toplumların kalkınma seviyesi ya da örgütlenme yapılarına bağlı olarak değişiklik gösteren üç tür sessiz ticaret kuralından bahsedilebilir: (i) Uzun mesafeli olan devletli toplumlar, tüccarlar ve şeflikler arasında (ör. Kartacalılar-Batı Afrikalılar, Çinliler-Filipinliler, Araplar-Nijeryalılar) (ii) kısa mesafeli olan kabileler, tüccarlar, şeflikler ve avcı-toplayıcı gruplar arasında (Pigmeler-Bantular, arkaik dönemde yaşayan Malezyalılar-Semanglar) (iii) ekonomik kriz sonrası Yunanistan, Venezuela, İspanya ve Ukrayna gibi ülkelerde kurulan büyük takas pazarları, ayrıca elektronik ticaretle yapılan alışverişler sessiz ticaret örnekleri olarak gösterilebilir (Price, 1967). Bu bağlamda sessiz ticaret, farklı pek çok kültürde ya da gruplar arasında neredeyse insanın yaşadığı her alanda görülür. Aile, okul, hastane, alışveriş merkezleri, fuar alanları vb. mekânlarda ilgili taraflar bazen hiç karşılaşmadan, aralarında hiç bir temas olmadan, kendiliğinden ya da buluştukları yerlerde geleneksel olarak mübadele gerçekleşebilir. Kabileler, arkadaşlar, aileler, devletler hatta çatışan gruplar arasında bile sessiz ticaret yapılabilir (Chapman, 1980).

Bu ticaret uygulamasının en önemli örneklerinden birisi, Afrika'da yaşayan avcı-toplayıcı olan Pigmelerle çiftçilik ve çobanlık yaparak yerleşik bir yaşam süren Bantular arasında görülür. Pigmeler değiştirmek istedikleri malları, Bantuların yaşadığı alana getirerek toplu halde sergiler ve alandan ayrılır. Ardından Bantular, ihtiyaç duydukları ürünleri Pigmelerin sergilediği ürünlerin yanına koyar. Pigmeler, geri döndüklerinde teklifi beğenirlerse alıp gider; yoksa tekrar geri döner. Bu uygulama anlaşma sağlanıncaya kadar devam eder (Güvenç, 1974). Diğer bir sessiz ticaret örneği ise gezgin Ibn Batuta tarafından aktarılır. Geç Ortaçağ döneminde Kuzey Sibirya'ya gelen ziyaretçiler, getirdikleri eşyaları pazar olarak kullanılan alana bırakarak uzaklaşır. Gezginler, ertesi gün mallarının karşısına bırakılan hayvan kürk ve derilerini beğenirlerse alıp gider; yoksa tekrar beklemeye başlar. Bunun üzerine yerli halk ürünlerin yanına giderek daha fazla deri ve kürk ekler. Ama bazen anlaşma sağlanamaz ve yerli topluluk mallarını alarak götürür. Yapılan bu sessiz ticarete kimse birbirini tanımaz ve iletişime geçmez (Price, 1967).

Ayrıca tarihçi Herodot'un kayıtlarında sessiz ticaretle ilgili önemli bir örnek yer alır. Herodot, arkaik dönemde Tunus yarımadasında yaşamış olan Kartacalılar ile yerli topluluk arasında yapılan alışveriş şeklini anlatır. Kartacalılar gemileriyle Batı Afrika kıyılarına gelerek ticaret için getirdikleri malları kıyıya indirir, ardından ateş yakarak ticaret ortaklarına geldiklerinin haberini vererek teknelerine geri döner. Ateşi gören Batı Afrikalılar (yerliler) kıyıya inerek malların yanına altın ya da değerli eşya koyarak uzaklaşır. Kartacalılar ödenen altının mal için adil olduğunu düşünürlerse alır; yoksa tekrar teknelerine dönerek beklemeye başlar. Bu süreç Kartacalılar teklif edilenleri kabul edinceye kadar sürer (Dolfsma ve Spithoven, 2008). Sessiz ticarete diğer bir örnek yabancı tüccarlarla, Endonezya'da Halmahera Adası'nda yaşayan yerli topluluk arasında gerçekleşir. Tüccarlar, getirdikleri ürünleri daha önceden belirlenen yere bırakır ve çan sesiyle geldiklerini bildirerek buldukları alandan ayrılır. Sonra yerli halk kendi mallarını tüccarların getirdikleri ürünlerin karşısına koyar ve çan sesiyle tüccarlara işaret vererek uzaklaşır. Bu işlem her iki tarafın varlığında uzlaşma sağlanıncaya kadar devam eder (Harper, 2004). Keza 18 ve 19. Yy hatta 20.Yy başlarında, Batı Afrika kabileleri, Araplar ya da gezgin tüccarlar arasında, ayrıca Güneydoğu Asya'da Hintli, Çinli, Müslüman Hintliler, Araplar arasında sessiz ticaret uygulamalarına rastlanır. Tüm bu örneklerin yanında geçmişte sessiz ticarete benzer, Kuzey Kutup Bölgesi'nde geniş bir alanda yaşayan Eskimo (İnuitler) olarak bilinen yerliler ile Avrupalı tüccarlar arasında beden diliyle (jest ve mimiklerle) geliştirilen basit, doğal kelimelerle kunduz, rakun veya tilki derisi karşılığı tütün alışverişi yapıldı. Keza muhtelif ihtiyaçlar karşılığında benzer alışveriş biçimi tüccarlarla Amerikan yerlileri (Kızılderililer) arasında da vardı. Ancak bu örnekler yüz yüze ya da sözel bir iletişimi içerdiğinden tam manasıyla sessiz ticaret kuralına uymaz (Price, 1967).

Dolayısıyla sessiz ticaretin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir: (i) Ticaret ortakları arasında sözel ya da yüz yüze iletişim yoktur. Bu nedenle ticarete taraf olanlar niyetlerini belirtmek için doğrudan takasa konu olan ürünü kullanırlar (ii) iletişim için konuşma ya da bedensel hareketler kullanılmaz. Ortak bir dilin kullanımına, sembollere ya da işaret diline hatta ilgili tarafların fiziksel varlığına ihtiyaç duymaz (iii) sessiz ticaret adım adım ve ardışık olarak tekrarlanan dönüş sürecini içerir (iv) mallarını ortaya koyan ilk ortak, aynı zamanda payını alarak anlaşmayı sonlandırma imkânına sahiptir (v) alışverişte aracılık edecek (uzlaştıracak ya da yönetecek) üçüncü bir kişiye ihtiyaç yoktur (vi) ortak paylaşımın ve iletişimin bulunmadığı topluluklarda ticaret yapmaya olanak tanır (vii) kendine özgü basit ritüelleri ile ticarete konu işlemin maliyetini en aza indirir, hatta ortadan kaldırır (Chapman, 1980; Harper, 2004; Price, 1980).

3.1.2. Kula

İlkel ticarete, malların takası yapılmadan önce belirli bir ritüel kalıbı içerisinde hediye değişimi yapılır. Böylelikle ürün değişimi öncesi ticaret ortakları arasında karşılıklı bir güven ortamı oluşur, sosyal ilişkiler güçlenir, dayanışma artar. Aynı zamanda kula ticareti öncesi gerçekleştirilen hediye alış veriş barışçıl ilişkileri geliştirerek şimdiki ve gelecek için planlanan ticari ilişkileri kuvvetlendirir. Antropolog Malinowski, Papua Yeni Gine'nin batısında bulunan Trobriand adasında yaşayan yerli halk üzerine yaptığı alan araştırmasında "kula çemberi" (ya da halkası) olarak adlandırdığı ticaret şekline değinir. Kula, esasen armağanların törensel anlamda değişimidir. Çeşitli ada gruplarını birbirine bağlayan, periyodik denizaşırı seferler olarak yılda iki kez yapılan ilkel ticaret yöntemidir. Kula ticareti öncesi, Muson rüzgârlarına ve hasat dönemlerine bağlı olarak tarihler önceden belirlenir. Açık denizlerden tehlikeli bir yolculuk yaparak kano benzeri küçük gemilerle gelen yerli halk bir çember şeklinde konumlanır. Ticaret ortağı olarak

kabul ettikleri, komşu Trobriand ada halkı ile bir tür ritüel ilişkisi içinde beyaz kabuklu bilezik ve kırmızı kabuklu kolye değişimi gerçekleştirir. Küçük kırmızı kabukla süslenmiş kolyeler saat yönünde ve beyaz kabukla süslenmiş bilezikler saat yönünün tersi yönde hediye olarak verilir. Bu hediyeler, diğer Kula ticaretine kadar saklanır ve ertesi yıl döngü kaldığı yerden tekrar başlar. Sonraki aşamada ise ihtiyaç duyulan ürünlerin değişimi gerçekleşir. Hediye alışverişinde nasıl bir eşdeğerlik aranırsa ihtiyaç duyulan malların değişiminde de aynı eşitlik aranır. Her erkek birey, ticaret ortağı olarak yaşam döngüsü içerisinde Kula ticaretinin bir parçası olarak kalır, ömür boyu değişmez. İlişkinin istikrarını teminat altına almak için “ölümü simgeleyen ritüeller” ile ticaret ortaklığı genellikle yakın akrabalar arasında miras olarak bırakılır (Güvenç, 1974; Ziegler, 2012).

3.1.3. Potlaç

Birçok antropolog tarafından araştırma konusu edilen potlaç, mübadelenin ya da karşılıklılık ilkesinin önemli bir işleyişi olarak görülür. Genel anlamda potlaç kültürü bir dağıtım töreni-yeniden dağıtım sistemi- olarak “beslemek ve tüketmek” anlamında kullanılır. Dağıtılan ürünler ya da armağanlar daha çok yiyecek maddesi olması nedeniyle “beslemek” zenginliğin yok edilişi ise “tüketmek” kavramıyla ilişkilendirilir (Mauss, 2006, s. 211; Sédillot, 2005, s.16). Potlaç eşitliği ortadan kaldıran, cömertlikten ziyade israfa varan bir gösteriş rekabeti veya kaybetme arzusu olarak açıklanabilir (Akay, 2016; Bataille, 2017). Bir diğer anlamda potlaç kültürü, dağıtılan nesne ve ürünlerin ihtiyaca göre değil, bir onur ya da itibar kazanmak maksadıyla belirlendiği ve tüketildiği geleneksel bir davranış örüntüsüdür.

Avcı toplayıcı gruplarda ve geleneksel kültürlerde yerine göre basit yerine göre karmaşık olabilen dengeli bir alışveriş biçimi bulunur. Bates (2009, s. 384-385)’e göre, potlaç törenlerinde aşırı ölçüde israfa varan bir tüketim anlayışı, aynı zamanda paylaşma ilkesinde göremeyeceğimiz bir üstünlük, şan ve övünç mücadelesi vardır. En önemli örnekleri Amerika’nın kuzeybatı kıyısında, Kuzey Kaliforniya’da, Melanezya’da ve Polinezya’da yaşayan yerli topluluklar arasında görülür. Örneğin Melanezya’da şölende düzinelerce domuz kesilir, bunun yanında çeşitli besinler gereğinden çok fazla dağıtılır ve tüketilir. Potlaç bir tüketim gösterisine/yıkımına ve yarışına dönüşür. Bu şekilde potlaç törenlerine kutsiyetlik atfedilerek doğaüstü güçlerden kaynaklı olumsuzların bertaraf edileceğine inanılır. Kısaca potlaçta gücün bir göstergesi olarak zenginliğin yok edilişi vardır. Potlaç, düzenleyen şefler ya da aileler arasındaki prestij/saygınlık çekişmesi haline gelir. Şölen ne kadar büyük olur ve dağıtılan hediye ve yiyecekler ne kadar fazla olursa, potlacı düzenleyen kişinin sosyal statü ve gücü o derece yükselir. İsrاف ve gösteriş merakı o kadar ileri boyuta gider ki bazı şefler evlerini ve değerli eşyalarını yakarak tahrip eder ve hatta kölelerini bile denize atar. Bu şekilde en fazla yoksullaşan ve kayba uğrayan ev sahibi ya da lider siyasal ve sosyal hiyerarşide en üst basamağa çıkabilir. Sunulan armağanlar rakip olarak görülen kimseyi aşağılamak, ona meydan okumak ve üstünlük sağlamak için verilir. Armağan alan kişi ise bir sonraki potlaçta medyan okumaya karşı koymak ve aşağılanmayı silmek maksadıyla daha cömert olmalı ve misliyle karşılık vermek zorundadır. Potlaç’a karşılık vermemek ya da yeterli bir potlaç düzenlememek topluluk üyesinin saygınlığını ve statüsünü, hatta borcuna karşılık özgürlüğünü kaybetmesine neden olur (Bataille, 2010; Benedict, 2000; Birekul, 2014; Drucker, 1965; Eriksen, 2009; Mauss, 2006). Bunun yanı sıra potlaç ile aşırıya varan gıda üretimi sağlanarak hem topluluk içinde hem de topluluklar arasında besin tüketimi eşitlenmeye çalışılır. Ayrıca öngörülemez kırılgan koşullarına karşı bir güvence olarak üyeler arasında işbirliği ve paylaşım vurgulanır. Bu yönüyle potlaç sistemin devamlılığı için önemli bir bileşen haline gelir (Risdales,1997).

Aslında günümüz tüketim anlayışı içinde sünnet, asker uğurlama, akşam yemeği davetleri, çeşitli nedenlerle yapılan kutlamalar, evlilik ve ölüm törenlerinde potlaç kültürüne benzer aşırı savurganlığa varan tüketimi görmek olasıdır. Bu davranış biçimini düşünür Thorstein Veblen “gösterişçi tüketim” anlayışı ile açıklar. Veblen’e göre bireyler, ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade özgür davranış görünümü altında, toplumda güç ve saygınlık kazanmak amacıyla tüketim yapar. Bu şekilde birey, toplum içinde sahip olmaya çalıştığı sözde iktidar ve ayrıcalığı kanıtlamaya çalışır. Ona göre gösterişçi tüketimin iki ögesi bulunur. Bunlardan ilki hangi malların tüketileceğine karar veren üreticiler ve bunu tüketen üst sınıf, diğer tarafta ise ihtiyacı olmadığı halde gösteriş amacıyla ürünleri tüketen ve bir üst sınıfa ait tüketim alışkanlıklarını taklit eden bireylerin varlığıdır. Böylesi bir tüketim anlayışı ise bireyin toplum içinde farklı konumda bulunma-statü kazanma- isteği ilişkilendirilebilir (Baudrillard, 20009; Veblen, 2005).

4. İlkel Ticaretin Modernleşen Yüzü: Günümüz Ülke Uygulamaları

İlkel topluluktan modern topluma dönüşüm sürecinde ekonomik, politik ve sosyal-kültürel farklılıklar oldukça önemli kabul edilir. Zamanla nüfusun artması ve yerleşik yaşama geçiş ile birlikte insanlar biyolojik ihtiyaçları yanında, güvenlik ve psikolojik gibi diğer ihtiyaçları karşılamak amacıyla bir araya gelir. Yine bu dönemde tarımsal faaliyetler artar, daha yoğun bir şekilde yaşanır. Tarımsal üretimde artan çeşitlilik ve nüfusun öngörülebilir ihtiyacından daha fazla yiyecek üretilmesi sonucu ekonomik anlamda artı ürün elde edilir. Yiyecek üretiminde elde edilen ve depolanan artı ürünü korumak için, kolluk gücüne ve onu yönetecek olan egemen güçlere (hiyerarşik yapıya) ihtiyaç duyulur. Artık topluluk üyeleri arasında geçmiş dönemde geçerli olan eşit ürün paylaşım ilkesi ortadan kalkarak topluluğa en faydalı ya da baskın olan üye üretimden en fazla pay alır. Doğal olarak da üyeler arasında sosyal ve ekonomik farklılıklar artar, toplumsal tabakalama süreci başlar. Yine bu dönemde sosyal tabakalaşma akrabalık ilişkilerine, kutsallıklara, yaş ve cinsiyet sınıflamasına bağlı olarak yeniden şekillenir (Balandier, 2010; Diamond, 1997; Earle, 2013; Kerov, 2014; Lewellen, 2011).

Bu manada geleneksel toplumlar, avcı-toplayıcı gruplardan farklı olarak doğanın kendisine sunduğu ürünleri geçim ekonomisi kapsamında tükettikleri geriye kalan ürünleri ise gelişmemiş teknolojileriyle sakladıkları düşünülür. Bu nedenle artan nüfus yapısı ve ihtiyaçlar oranında belli iş kollarının (sulama kanalı ve değirmen yapımı, depolama hizmetleri, toprağın işlenmesine yönelik basit alet ve gereçler, koruma ve güvenlik ihtiyacının bir gereği olarak savaş alet ve gereçlerin yapımı, çeşitli madenlerin işlenmesi...) geliştiği görülür. Bunun yanı sıra geleneksel ekonomilerin temel önceliği tarım olmakla birlikte, hayvan yetiştiriciliği de en az tarımsal faaliyetler kadar önemlidir. Günümüzde Afrika, Ortadoğu gibi pek çok alanda kabile ve şeflikler, hem tarım hem de hayvan yetiştiriciliğini bir arada yaparak göçebe yaşam tarzını sürdürür. Hatta pek çok tarım toplumu, avcı-toplayıcılıktan kalan avcılık-balıkçılık, meyve ve kök gibi toplayıcılık faaliyetlerine devam eder. Genellikle kendine yeterli bir ekonomik yapıya sahip olan geleneksel toplumlar ihtiyaç duyduğu diğer ürünleri komşu kabilelerden mübadele yoluyla sağlar. İstisnai durumlarda paranın yerine geçebilen kıymetli madenleri de değişim aracı olarak kullanır. Taki bu süreç 18.yy ortalarında çıkan endüstri devrimine kadar sürer. Rönesans ve reform hareketleri ve beraberinde gelişen ticaret ilişkileri küçük ölçekli nüfusa ve fiziki görünümüne sahip olan Avrupa şehirlerinin zenginleşmesine neden olur. Kent nüfusu artar, yaşam alanları genişler. Bunun sonucu ise ticaretle gelişen ve sanayi devrimiyle birlikte iyice zenginleşen kent soylu olarak tabir edilen burjuva sınıfı ortaya çıkar. Bu sınıfın ortaya çıkması ile toprağa dayalı bir ekonomik yapıdan sanayi ürünlerine dayalı kent ekonomisine geçiş olur. Üretim artar, yerel ekonomi yeterli

gelmeyerek yeni pazarlar bulma adına ticaret ulus ötesine taşınır. Üretim, tüketim ve ticaret ağlarının genişlemesiyle birlikte yeni iş kolları ortaya çıkar. Ticarete rekabet ve daha fazla kazanma arzusu önemli hale gelir. Öyle ki artan üretimi ve talebi karşılamak amacıyla ucuz işgücü ve hammadde temini için sömürgeleşme çalışmaları hızlanır. Ticaretle daha fazla zenginleşen kesimler (özellikle çokuluslu şirketler) önemli bir sermaye birikimi elde eder. Dahası kapitalist ekonominin bir sonucu olarak ekonomik ve sosyal yaşam karmaşıklaşarak gelir adaletsizliği başlar. Sosyal ilişkiler, bizler için anlam ifade eden birçok şey metalaşır. Sermayedar, işçi, işveren gibi yeni sınıflar/farklılıklar ortaya çıkar. Üretim ve ticaret ilişkileri teknolojik gelişmelere bağlı olarak yeniden belirlenir. Bunun sonucunda insan, doğrudan üretime katılmakta birlikte emek-üretim ilişkisi içinde ürettiğinden daha kısıtlı bir ekonomik imkâna sahip olur.

Dolayısıyla günümüzde artık ticaret, küresel ekonomik yaklaşımın bir sonucu olarak daha fazla kâr ve tüketim odaklıdır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılama arzusu insanın temel biyolojik ihtiyaçlarını karşılamaktan çok daha ötededir. Bu durum insanlığın süreç içerisinde ekonomik, kültürel ve politik gelişimiyle açıklanabilir. Haliyle bu gelişim ve değişim süreci her alanda olduğu gibi ekonomik anlayışta özelden ticaret uygulamalarında farklı algılara neden olur. Çok değil son on yılı düşündüğümüzde bile geçmişe göre insanlık çok farklı düşünüşe sahiptir, farklı teknolojik imkânları kullanır. Bu nedenle günümüzde, değişimin temel araçları olan malların karşılıklı değişimi yerine daha çok ekonomik anlamda değer atfedilen kıymetli madenler ve para kullanılır. Küreselleşmenin artan etkisi ile paranın kullanım alanı artar. Buna koşturarak mübadele işlemleri kolaylaşır. Para önemli bir değer ve meta olarak kabul edilir. Modern toplumsal ekonomi ise paranın değişim aracı olarak kullanılmasından bu yana pek çok kez finansal krizle karşılaşır. Bunlardan en önemlisi *Büyük Buhran* dönemi olarak adlandırılan 1929 ekonomik krizi, bir diğeri ise yakın geçmişte ABD’de emlak piyasalarında başlayan uzun vadeli konut kredisi krizinin (*mortgage*) 2008’de küresel bir ekonomik krize dönüşmesidir. Bu finansal krizden bazı ülkeler az etkilenirken; Yunanistan, İspanya, İtalya gibi Avrupa ülkeleri ile Arjantin, Venezuela ve Meksika gibi Latin Amerika ülkeleri ekonomik anlamda yoksunlaşır. Bunun sonucu olarak ülkelerde önü alınmayan şiddet eylemleri ve protesto gösterileri yaşanır. Enflasyon artar, halkın alım gücü düşer. Bu çıkmazdan kurtulmak adına ve ekonomik olarak temel ihtiyaçları karşılamak amacıyla firmalar ve halk arkaik dönemde uygulanan ilkel ticaret uygulamalarına yönelir. Bu nedenle, kültürler arasında ticari uygulamanın ya da hediyeleşme kültürünün bir aracı olan mübadele kültürü günümüz toplumsal anlayışı içinde yeniden gündeme gelir. Özellikle takas sisteminin farklı biçimlerinin görüldüğü bayramlarda, çeşitli özel günlerde (sevgililer günü, doğum günü, babalar günü, yılbaşı...) ve ekonomik açıdan kriz dönemlerinde mübadele biçimlerine sıklıkla rastlanır.

Örneğin Arjantin’in yerel para birimi olan pesonun dolar ve euro karşısında yüksek oranda değer kaybetmesiyle ekonomik kriz yaşayan halk, Arjantin’in birçok yerinde *Truva* adı verilen takas pazarları kurar (TRT Haber, 2018). Arjantinliler sosyal medyada oluşturdukları takas grupları ile haberleşerek haftanın belirli günlerinde takas pazarlarında bir araya gelir. Öyle ki sosyal medya gruplarında binlerce kişi takas pazarına üye olur ve her geçen gün üye sayısı katlanarak artar. Üye sayısının daha ziyade kadınlardan oluşması ise oldukça dikkat çekicidir. Aslında bu durum kadınların ev içi ya da hane içi üretime daha fazla katkı sunma çabasıyla ilişkilidir. Bu pazarlarda insanlar giyimden gıdaya gerekli olan birçok ihtiyaç maddesini takas yoluyla karşılar (Gazey ve Yüksek, 2018). Benzer bir durum diğer Latin Amerika ülkesi olan Venezuela içinde söylenebilir. Venezuela’da siyasi krizin beraberinde ekonomik krizi tetiklemesi sebebiyle halk günden güne yoksullaşır. Her gün değişen fiyatlar, yerel para biriminin dolar karşısındaki yüksek

oranda değer kaybı gibi nedenler beraberinde gıda kıtlığı gibi sorunları gündeme getirir. Ekonomik kriz nedeniyle vatandaşlar “takas ekonomisini” çare olarak kullanır. Arkadaş gruplarıyla başlayan ve sosyal medya aracılığıyla yaygınlaşan gruplar, birbirleri arasında ihtiyaç duyduğu pirinç, mısır unu, yağ, yumurta, şeker, muz, peçete gibi ürünleri mübadele ederek krizin olumsuz etkilerinden kurtulmayı amaçlar (Hürriyet Haber, 2018).

Yunan haber ajansına göre de Yunanistan’da halk ekonomik krizin olumsuz etkilerini asgari düzeye indirmek için kendi yöntemini geliştirir. Eski Yunan’da, ayrıca Arjantin halkı tarafından da kriz dönemlerinde uygulamaya konulan *Trouke* isimli bu yöntemle Atina, Volos ve Patras gibi nüfus yoğunluğunun fazla olduğu kentlerde değiş-tokuş pazarları kurulur. Erou kullanılmayan bu pazarlarda değiştirilmek istenen ürünlerin değerleri mal sahipleri arasında eski Yunanca’da “bozuk para-küçük yardım” anlamına gelen *Ovolos* birimiyle değer biçilir. Örneğin 50 *Ovolos* olarak değer kaydedilen bir eşya veya ürün aynı *Ovolos* değerindeki başka bir ürünle değiştirilebilir. Ayrıca benzer alışveriş biçimi arkadaş çevreleri arasında evlerde de yapılır (Finans Gündem, 2018).

Dolayısıyla, paranın alışverişte kullanımıyla birlikte geri plana itilen mübadele yöntemleri ekonomik krizle birlikte tekrar konu olur. Bu şekilde insanlar, günümüze uyarlanan şekliyle ilkel ticaretin ya da takasın daha gelişmiş bir biçimi olan, parasız ekonominin bir alternatifi olan *barter* sistemi ile kâr amacı olmadan ortak bir uzlaşma içinde ihtiyaçlarını giderebilir. Genel anlamda barter ile farklı iki tür ekonomik ilişkiden bahsedilebilir: (i) Bir malın diğer bir mal ya da hizmet ile değişimini öngören her türlü parasız alışveriş şekli (üretim yapısına bağlı olmayan hediye verme, potlaç, kula ve moka gibi törensel değişimler) (ii) piyasada para kullanmadan yapılan işlemler (Chapman,1980; Dalton, 1982). Bu anlamda barter, arkaik döneme ait ilkel ekonomiden günümüz mevcut ekonomik sisteme kadar yaygın olarak görülür. Farklı kültürler, toplumlar ya da gruplar barter ile ticaret yapabilir. Barter ticaretinde zenginleşme amaçlanmadığından işlem maliyeti ortadan kalkarak ödemeler gereksizleşir (Humphrey, 1985). Barter ile sadece bireysel ihtiyaçlar değil, ulusal şirketler hatta çokuluslu firmalar arasındaki mal ve hizmet alım bedeli karşılıklı mal ile ödenebilir (Özeroğlu, 2014). Bir anlamda firmalar, barter ticareti ile talep ettiği mal ve hizmet bedelini yine kendisinin ürettiği ya da sahibi olduğu mal ve hizmetle karşılayabilir (Global Barter, 2015). Bu yönüyle barter, ilkel ticaretteki karşılıklı mal değiş-tokuş edilmesinden hem nicelik hem de nitelik olarak çok daha fazla anlam ve önem taşır.

Bu anlamda takas ekonomine bir diğer örnek Ukrayna’dan verilebilir. Ukrayna para birimi grivnanın dolar karşısında aşırı değer kaybetmesiyle başlayan süreç ve döviz rezervlerinin hızla düşmesi ülkede ekonomik krizi iyice derinleştirir. Firmalar, bu durumu aşmak için ilkel ticarete uygulanan mübadele ekonomisinin bir benzerini uygulamaya koyar. Örneğin Dnyepropetrovsk’ta faaliyet gösteren makine üreten bir firma, Vinnitsya’daki gıda fabrikasına makine üretir; gıda fabrikası da firmaya olan borcuna karşılık çeşitli gıda ürünleri verir. Bunun sonucunda makine üreten firma da işçilere olan borçlarını yiyeceklerle öder. Ayrıca Kiev’de Şubat ayında internet üzerinden değiş tokuş sistemine dayalı ve yüzde bir komisyonun uygulandığı bir mal borsası kurulur. Öngörülen ekonomik verilere göre bu yıl içinde Ukrayna’da basit barter usulü ticaretin 85 milyar grivnaya ulaşabileceği böylesi bir miktarın ise Ukrayna bütçesinin üçte birini oluşturması bakımından oldukça önemli olduğu açıklanır (TUID, 2009).

Bugün için takas ticaretinin uygulanabilirliği noktasında çeşitli ülkeler ve ticaret komiteleri tarafından çalışmalar artarak devam etmektedir. Bu konuda, 1999 yılında Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Dünya Bankası tarafından Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu’na üye ülkeler arasında devlet ve firma düzeyinde geniş ölçekli bir araştırma

yapılmıştır. Ankete Polonya, Ukrayna (200'den fazla firma) ve Rusya (500'den fazla firma) olmak üzere her ülkeden ortalama 125 firma katılmıştır. Bu rapora göre parasal olmayan işlemlerde takas ticareti Rusya, Ukrayna, Belarus, Kazakistan ve Moldova'da yaygın bir uygulamadır. Araştırmanın diğer bir sonucu ise beklenenin aksine, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nde önemli oranda takas ticaretinin görülmesidir (Carlin vd., 2000). Keza Uluslararası Karşılıklı Ticaret Birliği (IRTA) raporuna göre Çin, Fransa ve İrlanda gibi ülkelerin ulusal ekonomik programında takas ticareti de gündemdedir. Yine küçük ve orta boy işletmeler için bir birlik olan Bartercard'ın 35.000 üyesi vardır ve bu birliğe üye olan birçok şirket değişim mekanizmasını kullanmaktadır. IRTA, dünya genelindeki ticari işlemlerin % 30'nun takas odaklı olduğunu rapor etmektedir. Örneğin Pepsi cola firması ile Rusya'da faaliyet gösteren votka firması arasında gerçekleşen, kolaya karşılık Stolichnaya votkasının takas edildiği anlaşma hala yürürlüktedir (Naughton, 2013).

Ayrı olarak İngiltere, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi birçok sanayi ülkesinde, Yerel Değişim Ticaret Sistemleri (LETS) olarak adlandırılan takas ekonomisinin yeni örnekleri görülür. LETS ile firma sahipleri, yerel dernek çatısı altında bir araya gelerek mal ve hizmet alışverişinde bulunur. Her LETS üyesi, almak ve vermek istediği mal ve hizmetlerin listesini ve miktarını derneğe bildirir. Dernek, ticarete konu olan ürünü(leri) yerel para biriminden fiyatlandırarak karşılığında yerel çekler düzenler. Mal alış verişini yapan dernek üyelerine de yapılan her işlem karşılığında bu çekler verilir. LETS'in amacı, hem ticareti kolaylaştırmak hem de yerel ekonomileri güçlendirerek dış kaynaklara olan bağımlılığı azaltmaktır. Aynı zamanda, ekonomik dalgalanmalara karşı koruyucu bir işlev yaparak sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı desteklemektir (Williams, 1996).

5. Sonuç

Genel anlamda ilkel ticaret modelleri, ekonomik anlayışın ya da ticaretin temeli olarak kabul edilir ya da öyle varsayılır. Paranın kullanılmadığı ya da yetersiz kaldığı durumlarda sessiz ticaret, potlaç gibi basit/ilkel mübadele yöntemleri, kullanılan veya yozlaşan modern ekonomik modellere bir alternatif olarak görülme de insanların temel ihtiyaçlarını giderme noktasında çözüm getirebilir. Aynı zamanda mübadele ekonomisi, birbirlerinden hem sosyoekonomik hem de kültürel olarak farklı olabilen insan eylemlerini eşgüdümleyerek ve sosyal ilişkileri yeniden düzenleyerek insanlar arasında aidiyet duygusunun gelişimine önemli katkılar sunabilir.

Artık günümüzde küreselleşmenin bir sonucu olarak insanlar arasında karşılıklı etkileşim ve ilişkiler artmaktadır. Toplamlar her alanda kaçınılmaz bir dönüşüm içerisinde. Bireyler arasındaki toplumsal ilişkiler iyice metalaşmaktadır. Bunun bir sonucu olarak bireyler, sosyal ilişkilerini gösteriş ve tüketim kültürü ile açıklama çabası içindedir. Öyle ki ilkel ve geleneksel toplumlarda görülen potlaç kültürü ve benzer uygulamaların varlığı farklı isimler altında günümüzde de devam etmektedir. Para, tüketim kültürünün ve ticari ilişkilerin en önemli bileşeni olmuştur. Günümüzde paranın kullanılmadığı bir alanı görmek neredeyse imkânsızdır. Ancak paranın alternatifini bulmak ve mübadele yöntemleri ile hâkimiyet alanını daraltmak olasıdır. Neticede adını ister mübadele ister para ile değişimin gerçekleştiği pazar ekonomisi koyalım (ya da serbest piyasa ekonomisi), tüm ekonomik modeller bireyin ya da grubun ihtiyacını gidermek için aynı amaca hizmet eder ve aynı işlevi görür. Bu anlamda takas, bir değer mekanizması olarak paranın yerine geçebilir, para ile eş zamanlı olarak bir arada bulunabilir. Dolayısıyla, tüm toplamlar ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri ilkel ekonomik modelden uyarlanan barter adı verilen takas işlemleri ile pekâlâ karşılayabilir. Bu durum Ukrayna, Yunanistan, İspanya ve Arjantin toplamlarının yanı sıra, diğer toplamlar için de örneklendirilebilir.

Dolayısıyla barter ekonomisi; sadece ülkelerin ve firmaların ekonomik kriz dönemlerinde ya da enflasyonun yüksek olduğu durumlarda uygulamaya konan, birey ya da grup düzeyinde işlevli olan bir araç olarak bakılmamalıdır. Ulusal ve yerel, hatta uluslararası bir ekonomik bir model olarak takas ticareti pekâlâ düşünülebilir. Küresel ekonomik sistem içerisinde ulusal ve uluslararası ticarete konu olan ekonomik işlemlerde mübadele uygulanabilir. Doğal olarak politika yapıcılara bu konuda önemli görevler düşmektedir. Hem yerel hem de merkezi iktidarlar, kamu politikalarında mübadele ekonomisine yer vererek takas ekonomisinin ürün ve hizmet yelpazesini genişletebilir. Bu şekilde sürdürülebilir ve istikrarlı bir ekonomiye de katkı sunmuş olurlar.

Öyleyse kendimize şu soruyu sormamız gerekir. Para ekonomik işlemlerde neden bizler için önemli bir referans aracıdır? Toplumun kendisi mi böyle istemekte, kapitalizm mi bunu gerekli kılmakta ya da insanın doğası gereği paraya yüklediği değer ve anlam, parayı zorunlu kullanılması gereken bir meta haline mi getirmektedir? Başta çok uluslu şirketler olmak üzere piyasa yapıcılar, paraya duyduğu itaatten dolayı maddi beklentilerini, kâr maksimizasyonunu en üst seviyede tutacaklarından barter ekonomisini kurulu işleyen piyasa sistemine bir alternatif olarak algılayabilir. Zira mevcut küresel yapı ve ekonomik araçlar, *modern merkantilizm* mantığından hareket ederek toplumları kâr edilebilecek ekonomik bir kaynak ve sömürülecek bir pazar olarak görür. Üstelik günümüz ekonomik anlayışı hiç olmadığı kadar insanların tüketim tercihini kontrol etmeye yöneliktir. Ancak bu cevaplar yeterli ve tatmin edici midir? Bu bağlamda, paranın niteliğinin toplumsal ve ekonomik anlamda karşılığının ne olduğunu tam olarak açıklamak gerekir. Bu konuda toplumbilimcilere çok daha fazla görev düştüğü aşikardır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Adanır, O. (2004). *Kapitalizm öncesi evrensel kültür/zihniyetten günümüze: Osmanlı ve ötekiler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Akay, A. (2016). *Armağan*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Akyüz, H. (2008). *Kurumlar sosyolojisi: Tanımlar, kuramlar ve uygulamalar*. Ankara: Siyasal kitabevi.
- Balandier, G. (2010). *Siyasal antropoloji* (D. Çetinkasap, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları.
- Bataille, G. (2017). *Lanetli pay* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bates, D.G. (2009). *21. Yüzyılda kültürel antropoloji: İnsanın doğadaki yeri* (S. Aydın ve ark., Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baudrillard, J.(2009). *Gösterge ekonomi politiği hakkında bir eleştiri* (O. Adanır, A. Bilgin, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Benedict, R. (2000). *Kültür örüntüleri* (M. Topal, Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Birekul, M. (2014). *Armağan kültürü*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Carlin, W., Fries, S., Schaffer, M.E., & Seabright, P. (2000). *Barter and non-monetary transactions in transition economies: Evidence from a cross-country Survey*. <https://www.researchgate.net/publication/5101588>.
- Chagnon, N.A. (1992). *Yanomamo: The last days of eden*. New York: Harcourt Brace & Company.
- Chapman, A. (1980). Barter as a universal mode of exchange. *L'Homme*, 20(3): 33–83.
- Dalton, G. (1982). Barter. *Journal of Economic Issues*, 16(1), 181–190.
- De Moraes Farias, P.F. (1974). Silent trade: Myth and historical evidence. *History in Africa*, 1, 9–24.
- Diamond, j. (1997). *Tüfek, mikrop ve çelik* (Ü. Çelik, Çev.). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Doğan, İ.B. (2009). *Tarih öncesinde ticaret ve değiş tokuş*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Dolfsma, W., & Spithoven, A. (2008). “Silent Trade” and the supposed continuum between OIE and NIE. *Journal of Economic Issues*, 42(2), 517–526.
- Drucker, P. (1965). *Cultures of the North Pacific Coast*. New York: Chandler Publishing Company.
- Earle, T. (2013). *Şefler nasıl iktidara geldiler: Tarih öncesinde politik ekonomi* (B. Gürel, D. Demiröz, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.
- Eriksen, T.H. (2009). *Küçük yerler büyük meseleler: Sosyal ve kültürel antropoloji* (A. E. Koca, Çev.). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Eriksen, T.H. (2010). *Antropoloji tarihi* (A. Bora, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eröz, M. (1982). *İktisat sosyolojisine başlangıç*. İstanbul: Filiz Kitabevi Yayınları.
- Finans Gündem. (2011). *Yunanistan'da ilkçağ yöntemi*. Erişim adresi: <http://www.finansgundem.com/haber/yunanistanda-ilkcag-yontemi/316812>.
- Finley, M.I. (2007). *Antik çağ ekonomisi* (H. P. Erdemir, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Gazey, H. ve Yüksek, P. (2018). *Arjantin'de krize karşı direniş-dayanışma deneyimleri*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber-detay/arjantin-de-krize-karsi-direnis-dayanisma-deneyimleri-227577.html>.
- Global Barter. (2015). *Barter nedir? Barter nasıl işler?* Erişim adresi: <https://www.globalbarter.com.tr/sikca-sorulan-sorular/>
- Gudeman, S. (2001). *The anthropology of economy: Community, market, and culture*. Malden: Blackwell.
- Güran, T. (2012). *İktisat tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Güvenç, B. (1974). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Hann, C., & Hart, K. (2011). *Economic anthropology*. Cambridge: Polity Press.
- Harper, D. A. (2004). *Trade, language and communication*. Retrieved from: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.93.4633&rep=rep1&type=pdf>.
- Humphrey, C. (1985). Barter and economic disintegration. *Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 20(1), 48–72.
- Humphrey, C., & Hugh-Jones, S. (1992). Introduction: Barter, exchange and value. In C. Humphrey & S. Hugh-Jones (Eds.), *Barter, exchange and value: An anthropological approach* (pp.1–20). Cambridge: Cambridge University Press.

- HürriyetHaber. (2018). *5 muz, 2 yumurtaya saç kesimi*. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/40828041>.
- Isaac, B. L. (2005). Karl Polanyi. In J.G. Carrier (Ed.), *A handbook of economic anthropology* (pp.14–25). Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
- Kerov, V. (2014). *Toplumlar: İlkel, köleci, feodal, kapitalist toplum biçimleri* (T. Erdem, Çev.). İstanbul: Arya Yayıncılık.
- Lewellen, T.C. (2011). *Siyasal antropoloji* (A.E. Koca, Çev.). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Marchionatti, R. (2012). The economists and the primitive societies: A critique of economic imperialism. *The Journal of Socio-Economics*, 41, 529–540.
- Mauss, M. (2006). *Sosyoloji ve antropoloji* (Ö. Doğan, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Mayor, T.(2012). Hunter-Gatherers: The original libertarians. *The Independent Review*,16(4), 485–500.
- Mint. (2018). *Barter system history: The past and present*. Retrieved from: <https://www.mint.com/barter-system-history-the-past-and-present>.
- Naughton,C.(2013).*A barter way of doing business*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/jan/04/barter-exchange-goods-recession>.
- Öğün, S. (2017). *Hediyeleşme*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/suleymanseyfiogun/hediyeleşme-2040846>.
- Özeroğlu, A.İ. (2014). Barter’ın Türk finans sektöründe yeri ve uygulanabilirliği. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 7(13), 115–132.
- Parkins, H. (1998). Time for change? Shaping the future of the ancient economy. In H. Parkins & C. Smith (Eds.), *Trade, traders and the ancient city* (pp.1–15). Abingdon, Oxon: Routledge.
- Pearson, E. (2007). Digital gifts: Participation and gift exchange in Livejournal communities. *First Monday*, 2(5), <http://firstmonday.org/article/view/1835/1719>.
- Polanyi, K. (1977). *The livelihood of man*. H. W. Pearson (Ed.). New York: Academic Press.
- Polanyi, K. (2013). *Büyük dönüşüm: Çağımızın siyasi ve ekonomik kökenleri* (A. Buğra, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Price, J.A. (1967). Conditions in the development of silent trade. *Kroeber Anthropological Society Papers*, 36, 67–79.
- Price, J.A. (1980). On silent trade. In G. Dalton (Ed.), *Research in Economic Anthropology* (pp.75–96). Greenwich, Conn.: JAI Press.
- Risdale, F. (1997). A Discussion of the potlach and social structure. *Totem: The University of Western Ontario Journal of Anthropology*, 3(2), Article 3.
- Sahlins, M. (2010). *Taş devri ekonomisi* (T. Doğan, Çev.). İstanbul: BGST Yayınları.
- Sédillot, R. (2005). *Değiş tokuştan süpermarkete: Tarih boyunca ticaretin öyküsü* (E. N. Erendor, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sencer, M. (1987). Toplumların evrimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 20(1), 33–58.
- Şenel, A. (1982). *İlkel topluluktan uygar topluma: Geçiş aşamasında ekonomik toplumsal düşünsel yapıların etkileşimi*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- TRT Haber. (2018). *Arjantin’de ekonomik kriz yaşayan halk “takas pazarları” kurdu*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/arjantinde-ekonomik-kriz-yasayan-halk-takas-pazarlarikurdu-373642.html>.
- TUID. (2009). *Ukrayna ekonomisi, değiş tokuş sistemine geçiyor*. Erişim adresi: <http://tuid.org.ua/ukrayna-ekonomisi-dei-toku-sistemine-geciyor>.
- Veblen, T. (2005). *Aylak sınıfının teorisi* (Z. Gültekin, C. Atay, Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.
- Wells, C. (1984). *Sosyal antropoloji açısından: İnsan ve dünyası* (B. Güvenç, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Williams, C.C. (1996). The new barter economy: An appraisal of local exchange and trading systems (LETS). *Journal of Public Policy*, 16(1),85–101.
- Ziegler, R. (2012). The kula ring of Bronislaw Malinowski: Co-evolution of an economic and ceremonial exchange system. *Review of European Studies*, 4(1),15–27.

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Post-modern Tanrı Misafiri: Couchsurfing Deneyim Süreci

The Postmodern Unexpected Guest: The Couchsurfing Experience Process

Serhat AYDIN¹ , Emin Cihan DUYAN²

¹Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi,
Turizm İşletmeciliği Bölümü, Eskişehir, Türkiye
²Eskişehir, Türkiye

ORCID: S.A. 0000-0001-6646-7656;
E.C.D. 0000-0002-9988-0444

Corresponding author:

Serhat AYDIN,
Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yunus
Emre Kampüsü, Eskişehir, Türkiye
E-mail: serhat_aydin@anadolu.edu.tr

Submitted: 22.01.2019**Revision Requested:** 18.04.2019**Last Revision Received:** 04.05.2019**Accepted:** 02.06.2019**Published Online:** 20.11.2019

Citation: Aydın, S., Duyan, E. C. (2019). Post-modern tanrı misafiri: Couchsurfing deneyim süreci. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 227-243.
<https://doi.org/10.26650/JECS2019-0003>

Öz

Bu araştırmanın konusu, sosyal mübadele teorisi kapsamında internet üzerinden ücretsiz konaklama üzerine kurulu Couchsurfing (CS) oluşumudur. Araştırmanın amacı ise CS üzerinden insanların neden evlerini tanımadıkları bir insanla paylaştığını keşfetmek ve sosyal mübadele teorisi kapsamında değerlendirmektir. Bu doğrultuda, Eskişehir'de CS üyesi ve misafir ağırlamış yedi katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırma kapsamında CS deneyimi, beklenti, amaç, kurulan ilişki, güven ve karşılıklılık kavramları bağlamında sorgulanmıştır. Bu araştırmada, katılımcıların CS deneyim süreci keşfedilmiştir. CS'nin sosyal mübadele teorisine farklı bir bakış açısı kazandırabileceği tespit edilmiştir. CS deneyimi, sosyal mübadele teorisi kapsamında bir süreç olarak model önerisiyle açıklanmıştır. Bu modele göre CS aracılığıyla insanlar üç aşamada karşılaşmaktadır. İlk karşılaşma tarafların internet üzerinden etkileşimini açıklamaktadır. İkinci karşılaşma ise yüz yüze etkileşimi ve son karşılaşma ise CS deneyimi sonrası iletişimi açıklamaktadır. Ek olarak, katılımcılar için güven, araştırmada öne çıkan bir kavram olmuştur. Bunun nedeni ise ilk karşılaşmanın internet üzerinden gerçekleşmesidir. Sosyal mübadele teorisi kapsamında ise öne çıkan kavram karşılıklılıktır. Bu bağlamda, ileride yapılacak araştırmalar güven ve karşılıklılık değişkenleri üzerinden kurgulanabilir. Ayrıca CS araştırmaları katılımcı gözlem ve alan notları yoluyla geliştirilebilir. İleride yapılacak araştırmalara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Mübadele Teorisi, Couchsurfing, Eskişehir**ABSTRACT**

The subject of this research is the formation of Couchsurfing (CS) based on free accommodation on the internet within the context of social change theory. The aim of the research is to discover why people share their homes with people through CS and to evaluate them in accordance with social change theory. In this context, seven participants were interviewed in Eskişehir with CS members and hosted guests. As part of the research, the concepts of the CS experience, expectations, purpose,

established relationships, trust and reciprocity were questioned. In this study, the CS experience process of the participants was learned and it was determined that CS might provide a different perspective in social change theory. The CS experience is explained with a model proposal as a process within social change theory. According to this model proposal, people move through three phases in CS. The first phase is the internet interaction. The second phase is the face-to-face interaction and the last phase is the communication following the CS experience. Trust for participants is a prominent topic in research in this area. This is due to the fact that the first interaction is carried out over the internet. In the context of social exchange theory, the prominent concept is reciprocity. Future research can be structured on the variables trust and reciprocity. In addition, CS research can be developed through participatory observation and collecting field notes. Lastly, research suggestions are presented.

Keywords: Social Exchange Theory, Couchsurfing, Eskisehir

EXTENDED ABSTRACT

Couchsurfing (CS) is a suitable field for research in both tourism and social psychology. CS reveals social change, relationships and interactions within the cross-cultural context (Chen, 2017). CS is associated with voluntary or intimate tourism concepts in tourism (Bialski, 2006). This is because the development of CS has focused more on social relations than on any material return. The basis of CS is made up of travel and accommodation. CS literature generally relates to online confidence, confidence in the initial phase between the host and the guest, technological infrastructure and demographic characteristics of CS users (Luo and Zhang, 2016).

Rosen et al., (2011) investigated participation activities in an online resource exchange community that explored the elements of belonging, commitment and trust. Adamic et al. (2011) tried to identify the relationship between friendship and trust through CS. Ayers-Greenidge (2012) identified the motivation and demographic characteristics of CS members in this qualitative study on Taiwanese CS members. Hellwig et al. (2014) focused on the question of why CS members make their homes available to foreigners. Geiger and Germelmann (2015) explored concepts of social interaction such as sharing, reception and reciprocity through CS. Based on the theory of interpersonal relations, Luo and Zhang (2016) aimed to explore the process of interpersonal trust building in CS, which includes both online and offline interactions. Liu et al. (2016) focused on discovering critical success factors to ensure CS's sustainable development. Avcikurt et al. (2017) examined CS's member behavior in the context of slow tourism. Schuckert et al., (2017) interview 14 people living in Austria to understand the motivations and behaviors of CSs and hosts, to learn more about travel experience in general, to understand host-guest relationship perception, and travel behavior. Geiger et al., (2018), explores reciprocity and expectations as well as obligations in the free choice of free accommodation sharing or social context shape preferences.

The aim of this research is to evaluate the Couchsurfing within social change theory. This research was designed as a qualitative research. In this context, semi-structured interviews were conducted with seven participants who are members of CS in Eskisehir. The data was analyzed without using any qualitative data analysis program. Research participants were selected based on pre-defined criteria such as reference number, return rate, last online status, and hospitality number. The research question is to determine why people do not know why they host people in their homes. Social change theory explains the social and economic interactions between people. In this study, it is assumed that the social element of the theory is important. The reason for this is that CS is kept on the economic side and is based on free exchanges. Furthermore, there is a negative situation for the tourism sector through the emergence of a different social psychological point of view. The aim of this research, is to learn the

motivations, experiences and relationships of the CS users with the guests. Because of human relations, this research was evaluated within social exchange theory. As a result of the research, CS experience was evaluated within social change theory and a model proposal explaining the process was presented. It was concluded that CS is similar in terms of the interaction of social change theory with the interaction of two people, but usually in terms of the interaction of any two people. It was stated that such applications are based on technology and it should be re-adapted to the theories depending upon past and social relations. In this context, instead of the concept of reciprocity, which is a key element in social change theory, the concept of partial reciprocity was proposed. In addition, the CS experience process is explained in a theoretical model. According to this model proposal, people encounter three stages through CS. The first step is the internet interaction. The second is the face-to-face interaction and the last step is the communication after the CS experience. In addition, trust for participants is a prominent concept for research. This is due to the fact that the first encounter is carried out over the internet. In the context of social exchange theory, the prominent concept is reciprocity. Future research can be structured on the variables of trust and reciprocity. In addition, CS research can be developed through participatory observation and collection of field notes.

1. Giriş

Sosyal mübadele teorisini ve Couchsurfing (CS)'i konu alan bu araştırmada temel soru, insanların neden hiç tanımadıkları birine evlerini açtığı şeklinde belirlenmiştir. Bu araştırmada birincil bakış açısı, insanların seyahat ve konaklamalarını ele alması bakımından turizm, ikinci bakış ise seyahat sırasında konaklamaların yabancı bir insanın evinde gerçekleştiği için sosyal etkileşimdir. Bilindiği üzere, insanlar ziyaret ettikleri destinasyonlarda farklı şekillerde konaklama imkânı bulabilmektedir. Bu konaklama, farklı konaklama işletmelerinde yapılabilsede günümüzde farklı şekillerde de olabilmektedir. Bu duruma örnek olarak öncelikli sınıflandırma ücretli ve ücretsiz olmasıdır. Bilinen konaklama işletmeleri dışındaki ücretli konaklama, günlük kiralık ev ve apartlar ya da Airbnb.com gibi web siteleridir. Ücretsiz konaklama imkânı ise insanların kişisel bağlantılarıyla tanıdıkları veya tanımadıkları başka insanların evlerinde konaklamalarıdır. Bu noktada CS, insanların tanımadığı insanlar tarafından misafir edilmesine imkan sağlayan bir oluşumdur. Turizm sektörünü ekonomik yönden olumsuz etkilediği, insan ilişkileri, karşılıklı güven ve paylaşım bakımından sosyal anlamda olumlu olduğu düşünülen bu oluşum, dünya çapında 200.000 şehirden 10 milyon üye ile (Couchsurfing, 2018) şimdiye kadar tasarlanmış en büyük ücretsiz konaklama platformları arasında yer almaktadır. Üyelik ücretsizdir bununla birlikte üyeler isteğe bağlı olarak doğrulamalar (adres, kimlik, telefon gibi) yoluyla katkıda bulunabilirler (Couchsurfing, 2018). Buna benzer oluşumlar olsa da (airbnb.com, homeaway.com, roomorama.com) en kapsamlı ve eskiye dayanan oluşumlardan biri CS'dir. CS, insanların seyahatleri sırasında birbirlerinin evlerinde ücretsiz bir konaklama imkanı sunan ve dünya çapındaki gezginlerin çevrimiçi misafirperverlik ağı şeklinde tanımlanmaktadır (Molz, 2012). CS üyeleri arasındaki alış veriş bir zorunluluk olarak değil tamamen gönüllülük ve karşılıklılık esasına dayalı bir sistemdir (Molz, 2007). CS'nin kültürler arası bağlamda sosyal mübadeleyi, ilişkiyi ve etkileşimi ortaya çıkardığı ifade edilebilir (Chen, 2017). CS, turizm kapsamında gönüllü veya samimi turizm kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir (Bialski, 2006). Bunun nedeni ise CS oluşumunun herhangi bir maddi getiriden daha çok sosyal ilişkilere odaklanmasıdır. CS'nin temelinde seyahat ve konaklama vardır. CS'yi geliştirenler ve kullanıcıları seyahatin daha iyi bir dünya yaratabileceğini ve CS'nin seyahatleri zenginleştirdiğini kabul etmektedir. Bu kapsamda CS'nin temel "Dünyayı dolaş", "Yerel insanlarla tanış ve onlarda kal", "Şehrini yeniden keşfet", "Misafir ol" sloganları öne çıkmaktadır. CS oluşumu, insanların yerel yaşamasına, tanımadığı insanların evlerinde konaklamasına ve dünyanın sadece para temelinde olmadığını öne çıkarmaktadır. CS'nin değerlerine bakıldığında ise "Hayatını paylaş", "Bağlantı kur", "Nezakete yaklaş", "Meraklı ol" ve "Bulduğundan daha iyi bırak" öne çıkmaktadır. Bu bağlamda CS'nin temel sloganlarına ve değerlerine bakıldığında oluşumun, sosyal, manevi ve kültürel yönünden bahsetmek mümkün olabilmektedir. CS ile insanlar, site veya uygulama üzerinden seyahat etmek istedikleri destinasyonlardaki üyelerle mobil olarak bağlantı kurduktan sonra ev sahibi üyelerin uygun gördüğü takdirde evlerinde konaklama imkanı bulmaktadırlar. Bu imkan sadece konaklama veya bununla birlikte hem konaklama hem de birlikte zaman geçirme olabilir. Bununla birlikte sadece seyahat edenler değil aynı şehirde yaşayan ve CS üyesi olanlar ise düzenlenen farklı etkinliklere katılım sağlayarak bir araya gelebilmektedirler.

2. Sosyal Mübadele Teorisi

Sosyal mübadele teorisinin temelleri Homans (1958), Gouldner (1960), Blau (1964) ve Emerson (1976) tarafından ortaya konulmuştur. En temel anlamda teori, sosyal mübadelelerdeki insan davranışını açıklamak için ortaya atılmıştır. Bir mübadele ilişkisi olarak nitelendirilen teori, hem

sosyal hem de ekonomik bir mübadele olarak ifade edilmektedir. Sosyal mübadele teorisi, bireylerin karşı taraftan davet, iyilik ve olumlu ifadeler anlamında karşılık beklediği için birbirleriyle gönüllü olarak ilişkiye girdiklerini ifade etmektedir (Blau, 1964; Homans, 1958). Blau'ya göre sosyal mübadele, bireylerin elde etmeyi ümit ettikleri geri dönüşler aracılığıyla motive oldukları gönüllü davranışlardır. Sosyal mübadele teorisine göre bir birey, bir diğerine gelecekte birtakım geri dönüşler elde edeceği ümidiyle bir iyilik yapmaktadır. İyiliği yapan taraf, karşı tarafın bunun karşılığını ödeyeceğine dair bir beklenti içerisinde girmektedir. Taraflar birbirlerinin beklentilerini karşıladıkları sürece, sosyal mübadele ilişkisi devam etmektedir.

Teorinin temel varsayımı, tarafların, ödüllendirilme beklentisi (saygı görme, onur, arkadaşlık, dikkate alınma vb.) içinde sosyal ilişkilere girdiği ve bu ilişkileri sürdürdüğüdür. Teorinin gelişimine katkı sağlayan öncü araştırmalar, Blau (1955, 1960, 1964), Emerson (1962) ve Homans (1958) gibi sosyologlar ile Thibaut ve Kelley (1959) gibi sosyal psikologların çalışmalarını içermektedir. Homans (1958) sosyal davranışı bir mübadele ilişkisi olarak gören ilk sistematik teoriyi geliştirmiştir. Bununla beraber, Blau (1964), bir mübadele süreci olarak sosyal ilişki kavramını tanımlayabilmek için “sosyal mübadele teorisi” terimini ilk kez kullanmıştır. Thibaut ve Kelley de bu teoriye önemli ölçüde katkıda bulunan diğer araştırmacılarıdır. Yazarlara göre bireyler, diğerleri ile (bireyler, gruplar ya da örgütler) arzuladıkları sonuçlara ulaşmak için işbirliği yaparlar. Emerson'un (1962) teoriye olan katkısı ise, mübadele ilişkileri üzerinde güç ve bağlılığın etkileri konusunda olmuştur. Yazar, güç dengesizliklerinin sosyal ilişkileri istikrarsız hale getirdiğini ve bir sosyal mübadele ilişkisinin sürdürülebilmesi için karşılıklı bağımlılığın büyük önem taşıdığıni savunmuştur (Lambe vd., 2001).

Sosyal mübadele teorisinde genelde içsel yararlar incelemeye alınmaktadır (Bock ve Kim, 2002:15). Sosyal mübadele teorisine göre insanların birbirleri arasındaki sosyal mübadelelerde de tıpkı ekonomik mübadelelerde olduğu gibi mübadeleye ait birtakım kaynaklar, kazançlar ve maliyetler söz konusu olmaktadır (Cropanzano ve Mitchell, 2005: 880).

Homans (1958, 1961) yaptığı çalışmalarda sosyal mübadele teorisine karşılıklılık kavramını ekleyerek toplumsal davranışı açıklamış, Blau (1964) ise ödül/fayda ve maliyet kapsamında değerlendirerek ayrıca gönüllülük ve güven kavramını eklemiştir. Buna ek olarak bireylerin karşılıklı etkileşim sonucu elde etmeyi öngördükleri kazançları ya da bu süreçte katlanmış olduğu maliyetlerin karşılığını almaya yönelik herhangi bir zorunluluk olmadığı savunulmuştur (Blau, 1964). İleri sürülen bu görüş gönüllülük ve güven kavramlarını destekler niteliktedir. Bu doğrultuda Couchsurfing (CS)'in sosyal mübadele teorisi için uygun bir çalışma alanı olduğu ifade edilebilir. CS kullanıcıları arasında ilişkisel, coğrafi veya sosyal bir bağlantı yoktur. Bu oluşumda, ücretsiz konaklama paylaşımında bulunan katılımcılar arasında herhangi bir para söz konusu olmadığından, yabancılar arasında paylaşım, ekonomik bir mübadele değil ağırlıklı olarak sosyal bir mübadeledir (Geiger vd., 2018).

Sosyal davranışları açıklayan en eski teorilerden biri olan sosyal mübadele teorisi, sosyal mübadelenin varlığından söz edebilmek için bir dizi etkileşimin gerçekleşmesinin zorunlu olduğunu savunmaktadır (Okumuş ve Öztürk, 2014). Mübadele ortakları arasındaki ilişki, birbirleri için sağladıkları faydaların niteliği ve değişimin sosyal bağlamı gibi sosyal şartlardan etkilenir. Devam eden mübadeleler durumunda, sosyal mübadele sosyal bağlar oluşturur. Aksi halde, karşı tarafın karşı koyamayacağı kişiler için üstün bir statü oluşturur (Blau, 1964). Dolayısıyla iki taraf içinde karşılıklı güven ve ahlak ihtiyacından söz edilmektedir. Sosyoloji ve antropolojiden gelen sosyal mübadele teorisinde, iki aktör arasındaki kısıtlı (doğrudan) değişim ve ikiden fazla aktör arasındaki genelleştirilmiş (dolaylı) değişim arasında ayırım yapılmaktadır (Takahashi, 2000).

Sosyal mübadelenin farklı görüşleri ortaya çıkmış olsa da, teorisyenler, sosyal mübadelenin, karşılıklı sorumluluklar ortaya çıkaran bir dizi etkileşimi içerdiği konusunda fikir birliğine içindedir (Emerson, 1976). Sosyal mübadele, ilişkide bulunan insanların bir dizi beklenti ile birbirleriyle etkileşimde olduğu ve istenilen çıktılara ulaşmak amacıyla tekrarlanan şekillerde sosyal ilişkilerde bulunduğu bir ilişki yapısı olarak tanımlanmıştır (Thibaut ve Kelley, 1959'dan aktaran Okumuş ve Öztürk, 2014). Sosyal mübadelenin temeli bireyler arası gerçekleşen çeşitli toplumsal, duygusal veya ekonomik çıkarların değişimine dayanmaktadır. Bu ilişkilerin temelinde ise karşılıklıdır. Homans (1958)'a göre sosyal mübadele, en az iki birey arasında gerçekleşen somut ya da soyut bir alışveriş eylemini ifade etmekte ve taraflardan birinin ödüllendirilmesi ya da diğerinin çeşitli maliyetlere katlanmasıyla tanımlanan bir süreçtir. Sosyal mübadele teorisi, "karşılık normu"na vurgu yaparak sosyal mübadelelerde bir kişiye karşı olumlu bir davranış sergilenmediğinde, bu kişi için karşılığında belirlenmemiş bir olumlu davranış gösterme yükümlülüğü doğduğunu söylemektedir (Swift ve Virick, 2013: 718). Dolayısıyla, insanlar sosyal mübadelelerde bulunurken genelde belirsiz bir gelecek getiri beklentisi içerisindedirler (Çetin ve Şentürk, 2016). Sosyal etkileşim ekonomik etkileşime göre açıkça tanımlanamayan elde edilecek kazancın güvene dayandığı ve belirsizlik içeren bir durumdur. Sosyal mübadele teorisinin dayandığı temel varsayım, kazançtan ziyade daha çok ödül verilerek karşılıklı güven ve sevgiyi sağlamaktır. Kişi karşısındakine bir iyilik yaptığında ne zaman ve nasıl olacağını bilmese de mutlaka bir iyilik ile karşılık bulacağına dair bir beklenti de olmaktadır. Bu bağlamda sosyal mübadelede temel motivasyonlar, güven, sadakat ve bağlılık tutumlarıdır.

Sosyal mübadele teorisine göre taraflar, ödül beklentisiyle bir ilişkiye girmekte ve bu ilişkiyi korumaktadır. Sosyal mübadele ilişkisinin temelinde karşılıklılık ilkesi vardır. Karşılıklılık ilkesi, karşı taraftan olumlu bir davranış gören bireyin, pozitif karşılık vereceğini ifade eden bir kavramdır. Karşılıklılık ilkesi, bireyin kendine yardım edenlere yardım etmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla, bir birey karşı taraftan yardım görmek istiyorsa, karşı tarafa bir yardımda bulunmalıdır.

Sosyal mübadele teorisi, davranışları açıklamada sosyal psikolojik ve sosyolojik bir bakış açısı sağlıyor olsa da ekonomik tarafının da olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda teorisinin önemli varsayımı, bireylerin karar almada rasyonel davrandıkları ve en fazla getiriyi en az maliyetle elde etme eğiliminde olduğudur. Bununla birlikte, karşılıklılık, eşitlik, gönüllü değişim ve adalet bu teorisinin diğer varsayımlarıdır. Bunlara ek olarak, Searle (1991)'ye göre sosyal mübadele teorisinin ilkeleri, bireyler ilişkiye ödül beklentisi dolayısıyla girmeleri, ödül varsa ve büyüme eğilimindeyse, ilişkinin yaşamaya devam ettiği, taraflardan biri karşılık verdiğinde ve sundukları ödüller diğer tarafa adil geldiğinde bireylerin ilişkiye devam ettiği, ilişkinin bedellerinin ödülleri aşmaması gerekliliği ve umut edilen ödülleri alma ihtimali yüksek olması gerekliliği şeklindedir. Buna bağlı olarak sosyal mübadele teorisinde, insan davranışının akılcı olması, fayda-maliyet analizinin dikkate alınması (azalan marjinal yarar) ve sosyal mübadele durumunda insanlar verdikleri ve aldıkları arasında denge beklentisi içinde olduğu kabul edilmektedir. Bu ilkeler rasyonellik, ödüllerin yoksunluğu-doygunluğu, karşılıklılık, adalet, kazançlara karşı maliyetler, güç, alternatifler, ödüllerin olasılığı olarak özetlenebilir.

3. Couchsurfing

Mal, yiyecek ve mekânın bir aile içinde ya da arkadaşlar arasında paylaşılması normal karşılanabilir, fakat bu tür bir paylaşım nadiren yabancı kişiler arasında gerçekleşmektedir (Belk, 2010). Bu durumun aksine CS söz konusu olduğunda, paylaşımın genellikle yabancılar arasında

gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Ek olarak, ev sahipleri sadece kendi evlerini paylaşmakla kalmamakta, aynı zamanda boş zamanlarını ve diğer kaynaklarını da misafirlerle paylaşmaktadır. Böylece kısa zaman dilimlerine rağmen arkadaşlık, samimiyet ve güven gelişmektedir. Her konaklama için bu durum geçerli olmasa da bu tür bir ilişki genellikle CS kullanıcılarının aradığı şeydir (Bialski, 2012). CS üyeleri, gezginlere ücretsiz konaklama imkânı sunarak ya da kendileri gezerek ve dünyanın her yerinden yerel bir bakış açısıyla mekânları deneyimleyerek ev sahibi olarak işlev görmektedir. CS, seyahat planlama sürecinde özellikle konaklama yeri seçiminde kullanıcılarına hizmet vermektedir. CS, farklı destinasyonlardan kullanıcıları bir araya getirme, ilişki kurmalarını sağlama ve destinasyon hakkında bilgi edinme gibi işlemlere sahip bir oluşumdur. Kurumsal olmayan bir seyahat şekli olarak, CS topluluğunun temel görevleri, seyahat ederken ücretsiz konaklama imkânı sağlamak, yöre halkıyla iletişim kurmak, bilgi alışverişinde bulunmak ve kültürler arası iletişimi sağlamaktır (Chung ve Buhalis, 2009). Geiger vd., (2018) CS'nin standartların dışında ve sadece bir konaklama paylaşımından oluşmadığını bununla birlikte ücretsiz konaklama paylaşımı sadece bir çatının paylaşımı değil, aynı zamanda ev sahibi ve misafir arasındaki ortak deneyim olarak tanımlamaktadır.

Nunkoo, Smith ve Ramkisoon (2013), 1984-2010 yılları arası üç turizm dergisinde yayınlanmış (*Annals of Tourism Research*, *Tourism Management* ve *Journal of Travel Research*) 140 makaleyi, araştırma yaklaşımı, kuramı, yöntemi kapsamında incelemiştir. Araştırmanın bir sonucu olarak 76 makale herhangi bir kurama dayanmazken 64 makale farklı kuramlar temelinde değerlendirilmiştir. Bu 64 makalenin 36'sı ise sosyal mübadele teorisi ele alınarak yapılmıştır. Bu durum, sosyal mübadele teorisinin turizm disiplinindeki araştırmalara konu edilmesinin uygunluğunu göstermektedir.

Araştırmanın temel sorusu; neden insanların hiç tanımadıkları insana/insanlara evlerini/kapılarını açtığı şeklinde belirlenmiştir. Sosyal mübadele teorisi insanlar arasındaki etkileşimi açıklamaktadır. Bu etkileşim, ekonomik ve sosyal boyut olmak üzere açıklanabilir. Bu araştırma kapsamında teorinin sosyal kısmı önem teşkil etmektedir. Bunun nedeni, ekonomik tarafın dar kapsamda kalması ve CS oluşumunun sosyal yönünün öne çıkmasıdır. CS, temelde insanların evlerini ya da odalarını teknik olarak tanımadıkları insanlarla paylaştıkları bir platformdur. Bu durum ise sosyal etkileşimi ve sosyal ilişkileri ön plana çıkarmaktadır. Turizm sektörü bağlamında ele alındığında insanların gittikleri destinasyonda ücret ödeyecekleri bir konaklama işletmesi yerine ücretsiz konaklama ile destinasyonda zaman geçirebilmeleri söz konusu olmaktadır. Bu anlamda turizm sektörü için olumsuz bir durum oluşsa da sosyal psikolojik açıdan farklı bir inceleme alanı ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmada, CS kullanıcılarının motivasyonları, deneyimleri ve ağırladıkları misafirler ile kurdukları ilişkinin keşfedilmesi planlanmıştır. Sosyal mübadele teorisi kapsamında değerlendirilme nedeni ise teorinin insan ilişkileri üzerine kurulu bir temeli olmasıdır.

4. Alanyazın

Bu bölümde turizm alan yazınında CS üzerine yapılmış araştırmalar sunulmuştur. Buradan hareketle, CS üzerine yapılmış araştırmalara bakıldığında genellikle çevrimiçi güven, ev sahibi ve misafir arasındaki başlangıç aşamasındaki güven, teknolojik altyapı ve CS kullanıcılarının demografik özellikleri (Luo ve Zhang, 2016) göze çarpmaktadır.

Rosen vd., (2011) çalışmalarında, aidiyet duygusu, bağlılık ve güven gibi unsurları araştıran bir çevrimiçi kaynak değişimi topluluğunda (CS) katılım faaliyetlerini sorgulamıştır. Bulgular, diğer üyelerle yüz yüze görüşme yapmayan üyelerin topluluğa ait olanlardan daha düşük bir aidi-

yet duygusuna sahip olduklarını doğrulamıştır. Toplantılara katılımın artması, topluma aidiyet duygusu ile pozitif ilişkilidir ve ev sahipliği, toplumda güven ile pozitif bir ilişki kurulmuştur. Ek olarak, CS üyeleri, grup e-postalarından ziyade kişisel e-postalar aracılığıyla iletişim kurmayı tercih ettiklerini, ancak toplantılara katılımın arttığını bildirenlerin, grup e-postalarını faydalı bulduklarını bildirmişlerdir. Bu araştırmada 1986'da oluşturulan Sense of Community Scale ölçeğinin 2008 yılında revize edilmiş hali Brief Sense of Community Scale (BSCS) kullanılmıştır. Ölçek, grup üyeliği, yerine getirilmesi gereken gereksinimler, etki ve duygusal bağlanma/bağ olarak dört gruptan oluşmaktadır. Araştırmaya 82 ülkeden 1094 CS üyesi katılmıştır.

Diğer araştırma Adamic vd. (2011) tarafından, insan ilişkilerini ortaya çıkarma ve sorgulama problemini analiz etmek için tamamlayıcı büyük ölçekli veri analizi, anket ve görüşmeler yapmak üzerine CS konu edilmiştir. Arkadaşlık ve güven arasındaki ilişki CS üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Kullanıcıların CS'deki puanları nasıl verdiği ve yorumladıkları hakkında tamamlayıcı bilgiler sağlamayı amaçlayan üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte her bir CS kullanıcısı (şehir, ülke, üye profili, profil görüntüleme vb.) için temel profil bilgilerini ve her arkadaşlık bağlantısı için verileri içermektedir. Bu veriler CS üyelerinin nasıl karşılandıkları, ne kadar bir araya geldikleri, kaç kez ev sahipliği yaptıkları veya barındırdığını birbirlerine güven ve arkadaşlık puanları gibi bilgilerden oluşmaktadır. İkinci aşamada, kullanıcılara anket uygulanmıştır. Üçüncü aşamada ise yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Ayers-Greenidge (2012), Tayvanlı CS üyeleri üzerinde yapılan bu nitel araştırmada, CS üyelerinin motivasyonu, demografik özellikleri tespit edilmiştir. Araştırma katılımcılarının kişilik özellikleri olarak, deneyime açıklık, dışadönüklük ve anlaşmazlık şeklinde tespit edilmiştir. Üyelerin seyahat motivasyonları ise itici; kültürel motivasyon, kendini gerçekleştirme çekici; farklı deneyim arayışı, insanlara ve kültüre duyulan merak, farklı yaşam tarzına ilgi olarak tespit edilmiştir. Ayrıca misafir seçimine etki eden faktör benzerlik olarak ortaya çıkmıştır. CS üyeleri bu araştırmada kendilerini turist olarak değil bir gezgin olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada CS yapısından hareketle yazar(lar) samimi turizm kavramından bahsetmiş ve karşılıklı oluşabilecek bir güven duygusuna işaret etmiştir.

Hellwig vd. (2014), araştırmalarını neden CS üyelerinin yabancılara evlerini sunduğu soru üzerine kurgulamıştır. Söz konusu araştırma üç yıllık dönem için etnografik desenle kurgulanmış, veri yapılandırılmış görüşme, gözlem, alan notları, ilgili makaleler, karşılaştırmalı analiz ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucu, deneyim paylaşımı, deneyimsel sermaye ve karşılıklılık olarak üç düzeyde açıklanmıştır.

Luo ve Zhang (2016) çalışmalarında, kişilerarası ilişkiler teorisine dayanarak, hem çevrimiçi hem de çevrimdışı etkileşimleri içeren CS üzerinde kişilerarası güven oluşturma sürecini keşfetmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, ev sahibi ve misafir arasındaki kişilerarası güvenin, erken, orta ve geç olarak üç aşamayı kapsayan dinamik bir süreç olduğunu göstermektedir. İlk güven, çevrimiçi olarak yüksek bir seviyede oluşturulur ve daha sonra çevrimiçi dünyadan çevrimdışı dünyaya başarıyla aktarılır. Bu arada, kişilerarası güvenin çağrışımları, iki taraf arasındaki etkileşimlerin gelişmesiyle, nezaketten araçsallığa ve daha sonra duygusal aşamaya kadar sürekli olarak gelişmektedir. Her aşamada farklı faktörler tarafından şekillenen güven, muhtemel beklentiden sıradan rutin güvene ve daha sonra ideolojik güvene doğru evrilir. Bu süreci açıklayan, kişilerarası güven inşa etme sürecini ve güven çağrışımlarının evrimini etkileyen faktörler önerilmiştir.

Liu vd. (2016), araştırmalarında CS'nin sürdürülebilir gelişimini sağlamak için kritik başarı faktörlerini keşfetme üzerine odaklanmıştır. Ayrıca bu makalede, CS üyelerinin tercihlerini ve

ilişki özelliklerini analiz ederek, nasıl hissettikleri, davrandıkları ve tepki verdikleri de dahil olmak üzere başarısını keşfetmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle, CS topluluğunun hızlı ve sürdürülebilir gelişimini desteklemek için önemli faktörleri bulabilmek ve benzer sanal turizm topluluklarının sağlıklı gelişimi için bazı teori katkısı ve uygulama deneyimi sağlamak amaçlanmıştır. Anketler ve çevrimiçi istatistikler temelinde, CS'nin demografisi, tercihleri ve ilişkileri istatistiksel, doğrusal regresyon ve metin modeli yöntemleri kullanılarak tartışılmıştır. Sonuçlar, CS üyelerinin güçlü homojen özelliklere sahip bir grup insan olduğunu, etkili değerlendirme sisteminin karşılıklı güven oluşturduğunu ve konukseverliğin noktadan noktaya değil, dairesel bir şekilde aktarıldığını göstermektedir. Sonuç olarak, CS üyelerinin, güven değerlendirme sistemi ve geliştirilmiş karşılıklılık ilkesi, CS'nin gelişimine katkıda bulunduğunu kanıtlamaktadır.

Avcıkurt vd. (2017), CS'nin üye davranışlarını yavaş turizm bağlamında incelemiştir. CS ile yavaş turizm arasında, gezginlerin yerel halk ile gerçek deneyimler, arkadaşlık kurma gibi sosyal etkileşimleri düşünülerek bağlantı kurulmuştur. Bu kapsamda yavaş turizm değişkenleri olarak, etkileşim, sürdürülebilirlik, otantiklik/orijinallik, yavaşlık ve duygusal tarafı araştırmaya dahil edilmiştir.

Schuckert vd., (2017) CS'ler ve ev sahiplerinin motivasyonlarını ve davranışlarını anlamak, genel olarak seyahat deneyimini keşfetmek, ev sahibi-konuk ilişki algısını, seyahat davranışını anlamak amacıyla Avusturya'da yaşayan 14 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, CS'lerin genellikle sırt çantalı gezginler olarak seyahat ettiğini ve bu nedenle, çeşitli derecelerde bilgi sahibi olmalarını sağlayan yerlilerle çeşitli sosyal etkileşimler aradıklarını ortaya koymaktadır. Sonuçlar aynı zamanda, CS topluluğunda ev sahibi ve misafirin karşılaşmasında sadece misafirperverlik ürünlerinin tüketiminin ötesinde bir kültürel değişim ve konaklama deneyimi oluşturduğunun altını çizmektedir. Bu bağlamda, turizmde aranan otantiklik deneyimi CS aracılığıyla karşılanabileceği ifade edilmiştir.

Geiger ve Germelmann (2015) paylaşım, alma ve karşılıklılık gibi sosyal etkileşim bağlamındaki kavramları CS üzerinden araştırmışlardır. Sosyal mübadele teorisi ve ortak değer yaratma üzerine kurgulanan diğer bir çalışmada Geiger vd., (2018), ücretsiz konaklama paylaşımı için ya da bunlara karşı sosyal bağlam şekli tercihlerindeki yükümlülüklerin yanı sıra karşılıklılık ve beklentileri araştırmışlardır. Nitel araştırma deseni ile yapılan araştırmada veri, görüşmeler ile toplanmıştır. Görüşme soruları CS üyeliği hakkında genel sorular, topluluk aktiviteleri ve üyelerin bu aktivitelere karşı tutumu, topluluğun rolü ve fonksiyonu ve demografik sorular olmak üzere hazırlanmıştır. Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan temalar; ekonomik (uygun bir bütçe ile seyahat etme, konaklama ve seyahatte esneklik), sosyal (otantik bilgiler elde etme, sosyal etkileşim), pratik (uygunluk, belirsizlik) şeklindedir. Araştırma sonucunda teorik önermeler ve serbest konaklama paylaşımı ve bağlamsal özelliklerin karşılıklı doğası arasındaki etkileşimin kuamsal çerçevesi önerilmiştir.

5. Yöntem

Bu araştırmada veri, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular ilgili yazından Panayeva (2016), Liu (2012), Luo ve Zhang (2016) çalışmalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Görüşme formu oluşturulurken herhangi bir sıra gözetilmemiştir. Veri, yedi katılımcıdan toplanmıştır. Bu katılımcıların hepsi CS üzerinden belirlenmiş ve bire bir görüşme sağlanmıştır. Katılımcılara öncelikle CS uygulaması üzerinden araştırmanın amacını içeren bir metin gönderilmiştir. Daha sonra bu araştırmaya katılmak istendiği takdirde dönüş yapmaları için iletişim numarası ve elektronik posta adresi bırakılmıştır. Görüşmeler, katılımcı-

ların istedikleri yer ve zamanlarda yapılmış olup görüşme öncesi gerekçesinin açıklanması koşuluyla görüşme süresince ses kaydı yapılması konusunda gerekli izin kendilerinden sözlü olarak alınmıştır. Görüşmelerin hepsi farklı zaman ve mekanlarda gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, CS üzerinden araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Katılımcılar belirlenirken Eskişehir’de ikamet ediyor olması, Eskişehir’de misafir ağırlamış, mesajlara dönüş oranının yüksek olması, site üzerinde son günlerde aktif olması şartı aranmıştır. Bu şartlara uyan katılımcılara site üzerinden mesaj yollanmıştır. Bu mesaj “Sayın ....., Eskişehir’de Couchsurfing üzerine bir araştırma yapmaktayız. Araştırma kapsamında sizinle uygun olduğunuz bir zamanda dilediğiniz bir mekanda görüşmek isteriz. Eğer yanıtınız olumlu ise lütfen ... iletişim numarasından veya ..... e-mail adresinden geri dönüş yapınız.” şeklinde olmuştur. Geri dönüş yapan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen yedi kişi ile görüşme sağlanmıştır. Nitel araştırmalar için katılımcı sayısını tam olarak belirlemeye yönelik bir kural olmamasına rağmen, genellikle katılımcılar, amaca uygun olarak küçük sayılarıyla ve hatta bazı araştırmalarda tek bir katılımcıyla yürütülmektedir (Patton, 2014; Creswell, 2017). Buna ek olarak, araştırma katılımcı sayısının yeterli olarak kabul edilmesinin bir diğer nedeni, nitel araştırmalarda verinin doygunluğa ulaşmış olmasıdır (Charmaz, 2006). Görüşmeler 2018 Mart ve Mayıs ayları arasında farklı tarihlerde yapılmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiş ve aynı gün içinde metne dökümü sağlanmıştır. Bu aşamadan sonra ise verinin kontrol edilmesi amacıyla ses kayıtlar rastgele açılmış ve diğer araştırmacı tarafından görüşme metinlerinin kontrolü sağlanmıştır. Görüşme metinleri herhangi bir bilgisayar programına bağlı kalınmadan elle analiz edilmiştir. Bunun nedeni verinin büyük miktarda olmamasıdır. Araştırma süresince görüşmeler bir araştırmacı tarafından analiz, değerlendirme ve yorumlama süreci ise iki araştırmacı tarafından yapılmıştır. Katılımcılara karşı araştırmacı, kimliğini, görevini ve görev yerini saklamamış ayrıca araştırmacının temel amacı ve çıkış noktasını ifade etmiştir. Bununla birlikte katılımcılara istenildiği takdirde araştırmacının bitirilmesi halinde kendilerine de sunulacağı belirtilmiştir. Görüşme öncesi araştırmacılara gönüllü katılımın esas olduğu ve istenildiği zaman araştırmayı terk edebileceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların kendilerini rahat hissedebileceği ve özgürce ifade edebilecekleri bir ortam oluşturulmaya çalışılmıştır.

6. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde öncelikle araştırma katılımcılarının doğum yeri, cinsiyet, yaş gibi demografik özellikleri, CS bağlamında referans sayısı, üyelik süresi ve misafir edilen kişi sayısı sunulmuştur. Daha sonra araştırma amacına yönelik elde edilen diğer bulgular ve bu bulguların yorumlanması yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı	Görüşme		Doğum yeri	Cinsiyet	Yaş	Meslek	CS Deneyimi (Hosted)	Referans Sayısı	Üyelik Süresi
	Süresi (dk.)								
ÖD	30:40		Aydın	Kadın	23	Öğrenci	6 kişi	6	1 yıl
OG	25:41		Nevşehir	Erkek	23	Öğrenci	30 kişi	43	2 yıl
AU	26:32		Kocaeli	Erkek	20	Öğrenci	12 kişi	12	2 yıl
FO	34:15		Ankara	Erkek	22	Öğrenci	15 kişi	18	1 yıl
MA	21:05		İzmir	Kadın	23	Öğrenci	2 kişi	3	2 yıl
GE	28:41		İzmir	Kadın	21	Öğrenci	7 kişi	42	6 yıl
SAS	30:01		Kayseri	Erkek	26	Öğrenci	6 kişi	10	4 yıl

Katılımcıların CS aracılığıyla başka insanlar ile etkileşim ve değişim halinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda öncelikle kullanım amaçlarının incelenmesi gerekmektedir. Sosyal mübadele teorisi kapsamında insanların karşısındaki insanlara hangi beklenti ile yaklaştığını anlamak ve keşfetmek bu araştırmada CS'yi kullanma amacını anlamak ile ilişkilidir.

Katılımcıların CS'yi kullanma amaçları birincil ve ikincil olarak ya da misafir olma ve misafir ağırlama amacı olarak sınıflandırılabilir. Katılımcıların birincil ve tamamen kendilerini etkileyen amaçları “keşfetmek, merak, yeni insan ve kültür tanımak, yabancı misafir ağırlamak” şeklinde belirlenmiştir. Diğer amaçlara bakıldığında bir etkileşim ve karşılıklılıktan söz edilebilir. Bu kullanım amaçları ise “sosyalleşmek, yabancı dil konuşabilmek, ücretsiz gezmek ve konaklamak, özellikle yurt dışında kalacak birilerini bulabilmek, referans ve güvenilir bir profil için birilerini ağırlamak, üyeler arası toplantılara katılmak” şeklindedir.

Katılımcıların misafir seçerken nelere dikkat ettiği ve misafirden ne bekledikleri, diğer taraftan da misafirlerin katılımcılardan ne beklediği karşılaştırmalı bir bakış açısı sağlaması açısından sorgulanmıştır. Misafir seçerken, “*ortak ilgi alanı, gittiği ülkeler, profil sayfası, attığı mesaj, olumlu referansları, geçmiş deneyimi*” önemli olarak görülmüştür. Misafirden beklenenler ise öncelikle “*konaklamak istediği kişinin profilini okuması, ev sahibi ile zaman geçirme isteğinin olması, saygılı, kurallara uyan ve sözünde duran biri*” olmasıdır. Bununla birlikte misafir ağırlama süreci içinde misafirperver olunması gerektiğini ve yabancı misafirlerin ağırlanmasında özellikle ülke imajına katkı sağlandığı düşüncesi hakim olmuştur. Misafirin beklentisi ise öncelikle “*konaklamak, kültürel ve sosyal etkileşim, gezmek, muhabbet ortamının sağlanması, yerel kültürü, yemeği ve insanı tanımak*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu bulgudan hareketle ev sahibinin ve misafirin amaç ve beklentilerinin ortak bir payda da buluşabildiği gözlemlenmektedir. Ortak amaçların varlığı kişiler ve kültürler değişse de CS deneyiminde çatı bir kavram olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcılara CS'yi kullanım amaçlarının siteye ilk üye olmadan önce ve aktif olarak kullandıktan sonra ne olduğu sorulmuştur. Bununla birlikte amaç ve beklentide bir değişim olup olmadığı keşfedilmek istenmiştir. Bu bağlamda genel olarak katılımcıların öncelikli amaçlarının hiç değişmediğini fakat CS hakkında beklediklerinden her zaman daha iyi ve olumlu sonuçlar aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların CS'yi kullanma süreleri boyunca elde ettiği kazanımlar sorgulanmıştır. Elde edilen kazanımların sorgulanması katılımcıların baştaki amaç ve hedeflerin ne kadar gerçekleştiği ve bu konudaki tutarlılığı ortaya konmuştur. Katılımcıların CS kullanımı sonucu elde ettikleri kazanımlar yapılan analiz sonucu “*iletişim kazanımları ve kişisel gelişim çıktıları*” olmak üzere sınıflandırılabilir.

İletişim kazanımları, genellikle misafir ağırlamaya yönelik olarak “*farklı arkadaş ve çevrenin edinilmesi, farklı yerlerden misafir ağırlama sonucu farklı ülkelerde tanıdık edinme, farklı ve iyi insanlarla tanışma, iletişim ağının genişleme ve gelişmesi*” olarak açıklanabilir.

Kişisel gelişim çıktıları ise “*farklı insan ve kültür tanıma, daha fazla merak etme, karşılaştırmalı bakış açısı, küçük hediyeler ve manevi doyum, sosyal etkileşim, yabancı dil gelişimi, iyilik görmek ve yapmak, ön yargıları kırabilme, insanları doğru yargılama yeteneğinin gelişmesi, gezme ve görme motivasyonu artışı*” şeklinde sıralanabilir.

Katılımcıların misafirler ile yoğun bir sosyal etkileşiminden bahsedilebilir. Bunun sonucunda elde edilen kişisel gelişim çıktıları ise görüldüğü üzere birbiri ile bağlantılıdır. Örneğin, misafir ağırladıkça her geçen gün insanlar hakkında daha doğru yargılama yeteneğinin gelişimi ve genel olarak ön yargılı yaklaşımın misafir ağırladıkça yavaş yavaş ortadan kalkmasından bahsedilebilir. Sosyal etkileşim sonucu, farklı insan ve kültürün tanınması, yabancı dilin gelişimi ve

daha fazla merak duygusunun oluşumu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların ağırladıkları misafirlerden olumlu etkilendiği bu kazanımlarla doğrulanmıştır. Buna örnek olarak ise farklı kültürlerle karşılaştırmalı bakış açısı, onlardan iyilik görmek, gezme ve görme motivasyonunun artışı ifade edilebilir.

Katılımcıların en başta amaç ve beklentileri göz önünde bulundurulduğunda kazanımlar hem maddi hem manevi olarak beklenen seviyenin üstüne çıkmıştır.

CS'de her üyenin kendine ait bir profil sayfası bulunmaktadır. Bu sayfa insanların birbirlerini tanımaya çalıştığı ve ilk etkileşimin gerçekleştiği yerler olarak kabul edilmektedir. Profil sayfası, hem seyahat eden hem de evini açan insanlar için önemlidir. Bunun nedeni, seyahat edenlerin kendi ihtiyacına göre birileri ile iletişime geçmesi ve evini açan insanların ise beklentilerine göre misafirlerini seçmesine imkan tanınmasıdır. Katılımcı ifadelerine göre profil oluştururken “*doğru ve dürüst olmak, kişilik özelliklerini yansıtmak, tutarlı olmak, açık ve net olmak, ayrıntılı olarak kendini anlatmak*” önemli olarak kabul edilmiştir. Profil sayfasında olması gerekenler ise başlıca; “*önceki deneyimlerin aktarılması, kişisel ilgi alanı, hayata bakış açısı, kullanma amacı, seyahat edilen destinasyonlar, fotoğraflar, genel olarak profilin dolu olması*” şeklinde sıralanmaktadır.

Profil oluşturma katılımcıların kendi profil sayfalarını nasıl oluşturduğunu ve bununla birlikte kendilerine gelen konaklama talebi sonucu misafirin profilinin nasıl olması gerektiğini yansıtmaktadır. Bu bulgulardan hareketle, öncelikle katılımcılar profillerini oluştururken doğru, dürüst, açık ve net olunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu durum aslında karşılarındaki insanlarında böyle olması ve hatta olduğunu varsaydıkları şeklinde yorumlanabilir. Hal böyle olunca katılımcılar kendi değerlendirme süreçlerinden geçirdikleri misafirleri kabul ettiklerinde kötü bir deneyim ile karşılaşmamaktadır. Katılımcıların CS hakkında genel düşünceleri de analiz edildiğinde bu bulgular ile tutarlılık göstermektedir.

CS aracılığıyla misafir ağırlama deneyimine sosyal mübadele teorisi kapsamında yaklaşan bu araştırmada, katılımcıların misafir ağırlamadan önce karşı tarafa nasıl güvendikleri sorgulanmıştır. Teknik olarak bakıldığında iki yabancı insanın bir ev ortamında bir araya gönüllü olarak gelmesi ve karşılığında herhangi bir maddi bedel ödenmemesi durumu güven kavramının sorgulanmasını zorunlu hale getirmektedir. Diğer bir ifadeyle insanlar evinde hiç tanımadığı birilerini ağırlarken onlara güvenip güvenmediği ve eğer güveniyorsa bunun nedeni keşfedilmek istenmiştir.

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda CS üzerinde karşılıklı güven; “*referans, üyelik geçmişi, atılan mesaj, fotoğraflar, sosyal medya hesaplarına erişimin sağlanması, ücretli üyelik*” ile sağlanmaktadır. Bunun dışında ise katılımcıların hayata bakış açısı güven oluşmasına temel oluşturan temel faktör olarak tespit edilmiştir. Bu durum, “*iyimser bakış açısı, genelde herkesin dürüst ve doğru olduğunu düşünmek, karşındakini kendi gibi hissetme, herkese en başında tamamen güvenme*” kodlarıyla açıklanmıştır.

Güven kapsamında referans en fazla öneme sahip kavram olmuştur. Referans konusunda katılımcıların dikkat ettiği bu referansların arkadaşlar arasında yazılması veya diğer bir deyişle sahte referans olup olmadığı, bunun dışında genellikle fazla sayıda ve olumlu olması gerekliliğidir. Üyelik geçmişi ise konaklamak isteyen misafirin üyeliğinin ayrıntılı olarak kendini açıklamış olması, mesaj attığı gün ve üye olduğu gün arasında farkın olması şeklinde açıklanmıştır. Bu doğrultuda atılan mesajın da önemi bütün katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Bir üye tarafından atılan mesajın içeriği, kişiye özel olması, kopyala yapıştır olmaması, ayrıntılı olarak kendini, neden o kişiyi seçtiğini ve neden o şehre gelmek istediğini açıklamış olması gerekli olarak kabul

edilmiştir. Bunun yanında bir diğer önemli konu ise fotoğraflar olmuştur. Katılımcılar misafir olarak kabul edecekleri üyelerle ilk karşılaşmaları site üzerinden onların fotoğraflarıyla olmaktadır. Bu durumdan dolayı karşı tarafın fotoğrafları önem kazanmaktadır. Öncelikle profil fotoğrafı ve sonrasında hesabındaki fotoğraflar incelenmektedir. Katılımcıların ifadeleri fotoğrafın misafir hakkında bir algının oluşması (olumlu ya da olumsuz) ve hatta misafir seçiminde önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Son olarak güven kapsamında üyenin profilinde diğer sosyal medya hesaplarına erişim bağlantısının verilmiş olması ve ücretli üyelik satın almış olmaları ifade edilmiştir.

Katılımcıların misafir ağırlama sürecinde misafire sundukları farklı etkinlikler bulunmaktadır. Bu etkinlikler şehrin imkânları göz önünde bulundurulduğunda sınırlı sayıda kalmıştır. Bunlara örnek olarak “*şehri gezmek, bisiklet kiralamak, dışarıda yemek, fotoğraf çekimi, bara gitmek*” sıralanabilir. Bununla birlikte diğer etkinlikler ise katılımcıların tamamen kendi imkanlarıyla sunduğu etkinlikler kapsamında değerlendirilebilir. Bu etkinlikler ise “*yemek hazırlama, arkadaş ortamı sunma, sosyal ve kültürel bilgi alışverişi, karşılıklı sohbet etme*” şeklinde öne çıkmıştır. Katılımcıların misafirlerine sunduğu etkinlikler süresince misafirle ilgilendikleri ve onunla zaman geçirmeye özen gösterdikleri tespit edilmiştir. Etkinliklerin içeriği ve süresi ifade edildiği üzere hem şehrin imkanları hem de misafirin konaklama süresine bağlı olduğu kabul edilebilir. Bununla birlikte katılımcıların öğrenci olması sonucu çıkarılabilir. Farklı demografik gruplar araştırmaya dahil edildiğinde farklı sonuçlar çıkabileceği göz ardı edilmemelidir.

Katılımcıların şimdiye kadar yaşadıkları CS deneyimi (hem misafir olma hem de misafir ağırlama) göz önünde bulundurulduğunda genel olarak bu oluşumun kendileri için ne ifade ettiği ve bu deneyimlerin ileride nasıl devam edeceği sorgulanmıştır. CS, katılımcılar için tarafsız değerlendirmenin olduğu güvenilir, gezginlik ve keşfetme temelinde bir uygulama olarak ifade edilmiştir. Katılımcılara göre, teknoloji ve misafirperverliğin bir arada yaşandığı ortak amaçlar için tarafları bir araya getiren bir uygulama olarak düşünülen CS, gezmek, görmek, başkalarıyla konuşmak ve etkileşime geçilebilen bütüncül bir uygulamadır. Üye olmadan önce CS'ye karşı ön yargı, tedirgin ve korku duyulacak şekilde yaklaşıırken gelinen noktada bu algı ortadan kalkmıştır. Olumsuz algının ortadan kalkmasını doğrulayan bir şekilde katılımcıların CS aracılığıyla herhangi bir kötü deneyim yaşamamış olması fakat yaşansa dahi yine de olumsuz bir düşünceye sahip olunmayacağı ifade edilmiştir. Bunun aksi bir durumda iki katılımcı kötü bir deneyim yaşamış olmasına rağmen gelecekte yine de misafir ağırlamaya devam edeceklerini belirtmişlerdir. Sonuç olarak, CS'ye bakış açısının geçmiş ve gelecekteki deneyimlerin içeriği ne olursa olsun katılımcıların bu uygulamayı kullanmaya devam edeceği tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak diğer bir bulgu ise CS'nin sosyal mübadele teorisi ile uyumlu olmakla birlikte farklı bir bakış kazandırmasıdır. Katılımcıların CS'yi borç ödemek olarak görmesi, fakat bu borcu aynı kişiye karşı değil CS üzerinden ağırladıkları başka bir misafire ödediği bir durum söz konusudur.

7. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada en genel anlamıyla insanların CS deneyimi sorgulanmıştır. Bu kapsamda CS, sosyal mübadele teorisi kapsamında değerlendirilmiştir. Araştırmanın temel anlamdaki sorusu ise neden insanların CS üzerinden hiç tanımadığı insanlara evini açtığı şeklinde olmuştur. Yine bu doğrultuda Eskişehir'de CS üyesi olan katılımcılar ile bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında CS'nin yapısıyla sosyal mübadele teorisinin çıkış noktasının örtüştüğü kabul edilmiştir. Karşılıklı ilişki, güven, sosyal ve kültürel değişim gibi kavramlar hem CS'de hem de ilgili teoride yer alan kavramlardır.

Araştırmanın sonucunda CS'nin, sadece misafir ağırlama veya misafir olma olarak düşünülemez bütüncül bir deneyime imkân veren bir uygulama olduğu söylenebilir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında bu durum, kullanım amacının, CS'ye bakış açısının zamanla değiştiğini göstermiştir. CS, sosyal mübadele teorisi kapsamında değerlendirilse de bu teoriye farklı bir bakış açısı kazandırabilmesi bakımından önemli bir araştırma alanıdır. Bunun nedeni sosyal mübadele teorisinin karşılıklı ilişkiye dayalı olması fakat CS'nin karşılıklı ilişkiye dayalı olmasından daha çok herhangi iki insanın karşılıklı ilişkisi temelinde olmasıdır. Teknoloji ve bilişime dayalı bu tip uygulamaların geçmişte yapılmış olan ve sosyal ilişkilere dayalı teorilere yeniden uyarlanması gerekliliğinden söz etmek yanlış olmayacaktır. Temel anlamda yabancı birinin bir başkasının evinde kalması üzerine kurulu CS uygulamasında karşılıklı güven oluşumu büyük ölçüde daha önce deneyim sahibi insanların yazmış olduğu referanslar üzerine kuruludur. Bununla birlikte ev sahibi ve misafir gerçek anlamda bir karşılaşmadan önce internet üzerinden birbirlerine güvenmekte ya da güvenmemektedir. Karşılıklı güven anlamında bu araştırmada, sosyal mübadele teorisini destekler nitelikte bir sonuca ulaşılmıştır. Sosyal mübadele teorisinin temelinde yatan karşılıklılık unsuruna CS'nin doğası ve katılımcı ifadelerinden yola çıkarak kısmi karşılıklılık kavramı önerilebilir. Bunun nedeni ise evinden misafir ağırlayan birinin daha sonra o kişi ile hiç görüşmemesi veya evinde kaldığı kişi ile bir daha görüşme olasılığıdır. Bu karşılaşma genellikle tek seferlik olarak gerçekleşmektedir. Sosyal mübadele teorisinde birebir karşılıklı bir ilişki söz konusu olmakla birlikte sosyal etkileşim ve birtakım manevi duyguların değişiminden bahsedilmektedir. CS'de ise söz konusu değişim aynı insanlar olmadan da gerçekleşmektedir. Bu durumdan hareketle CS sosyal mübadele teorisi için çatı bir kavram olarak değerlendirilebilir. Bu araştırma sonucunda sosyal mübadele teorisi kapsamında CS deneyimi Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Couchsurfing deneyimi süreci

CS'de ilk karşılaşma site üzerinden kişilerin birbirlerine attığı mesajlarla gerçekleşmektedir. Bu aşamada, misafir olmak isteyen kendini ifade eden bir mesaj ve profiliyle ev sahibine ulaşmaktadır. Bu iletişim kanalında misafirin ve ev sahibinin farklı motivasyonları bulunmaktadır. Bu aşama, sosyal mübadele teorisi kapsamında iki tarafında "kendi gibi birini aramak" motivasyonu ile açıklanabilir. Bu aşama olumlu sonuçlanabileceği gibi olumsuz da sonuçlanabilir. CS üzerinden başlayan ilişki devam ettiği takdirde taraflar arası kısmen güven oluşur ve ikinci karşılaşmaya geçilir. İkinci karşılaşma, misafir ağırlama sürecini kapsamaktadır. Bu karşılaşmada, misafir ev sahibinin yaşadığı şehirde ağırlanmakta ve birlikte zaman geçirilmektedir. Paylaşım, iki taraflı sosyal ve kültürel değişim, birlikte zaman geçirme bu karşılaşma aşamasında gerçekleşmektedir. Üçüncü karşılaşma aşaması ise üç farklı yoldan açıklanabilir. Birincisi, taraflar arası

iletişimin sadece CS üzerinden devam etmesi, ikincisi ev sahibinin ağırladığı kişinin evinde misafir olması ve üçüncüsü ise hiç iletişimin devam etmemesidir.

İlgili yazına bakıldığında bu araştırmanın çarpıcı bir şekilde benzer sonuçlarından bahsetmek mümkündür. Öncelikle Rosen vd., (2011), CS üyelerinin iletişim sürecinde grup veya toplu atılan e-postalar yerine kişisel e-postaların tercih edildiğini ifade etmiştir. Bu araştırmanın katılımcıları misafir ağırlama sürecinde ilk mesajın kişiye özel ve mümkünse ayrıntılı olması gerekliliğinden bahsetmiştir. Bu araştırma ile tutarlı sonuç gösteren diğer araştırmalar ise CS üyelerinin motivasyonlarını açıklamıştır (Ayers-Greenidge, 2012; Schuckert vd., 2017; Avcıkurt vd., 2017). Katılımcıların benzer motivasyonları, sosyal etkileşim, kültürel deneyimler, insan ve kültüre duyulan merak, farklı yaşam tarzlarına olan ilgi şeklinde belirlenmiştir. Liu vd. (2016), CS üyelerinin homojen özellikler sergilediğini ifade etmiş olup, bu araştırma katılımcıları da beklenti, amaç, deneyim ve ifade edildiği üzere motivasyon bağlamında benzer özellikler gösteren bir grup olarak tespit edilmiştir. Bir diğer konu olan ve önceki araştırmalarda öne çıkan güven kavramı, ilk karşılaşmada yoğun olarak yaşanan, çevrimiçi yüksek güven ile bağlantılı bir eğilim sergilemiştir (Luo ve Zhang, 2016).

Bu araştırmada CS aracılığıyla katılımcıların misafir etme deneyimleri üzerine odaklanılmıştır. Bundan sonraki araştırmalarda misafir olma deneyimleri sorgulanabilir. Araştırmanın sonucu ve ilgili yazında üzerinde durulan bir konu olan referanslar derinlemesine analiz edilebilir. Referanslara bağlı olarak güven kavramı araştırmalara temel değişken olarak dahil edilebilir. CS'nin misafir olma ve ağırlamanın dışında gerçekleşen etkinlik, grup ve hangout (sohbet) özelliği sorgulanabilir. Yine böyle bir araştırma, daha büyük miktarda veri ile yapılabilir. Veri toplama tekniği olarak aynı şehirdeki katılımcılar ile odak grup görüşmesi yapılabilir. Bununla birlikte katılımcılarla birden fazla görüşme zaman ve emek maliyeti de göz önünde bulundurularak tekrarlanabilir. CS, profil sayfaları incelenerek netnografik araştırma desenleri kurgulanabilir. Görüşme verileri, gözlem ve alan notlarıyla desteklenebilir. Bu CS, üzerinden insanların evlerinde konaklamak ya da onları ağırlamak ile mümkün olabilir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamışlardır.

Kaynaklar

- Adamic, L. A., Lauterbach, D., Teng, C. Y., & Ackerman, M. (2011, July). Rating friends without making enemies. In Fifth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media, Barcelona, Spain. Erişim adresi: <https://aaai.org/Conferences/ICWSM/icwsm11.php>
- Avcı Kurt, C., Özdemir, S. S., Ergen, F. D., & Güzel, S. Ö. (2017). Assessment of the touristic activities conducted by Couchsurfing participants in terms of their relevance to slow tourism criteria. *assessment*, 7(2).
- Ayers-Greenidge, E. (2012). *Free associations : An exploration of guests ' experiences in the couchsurfing exchange*. Wright Institute.
- Belk, R. (2010). Sharing. *Journal of Consumer Research*, 36, 715–734.
- Bialski, P. (2012). Technologies of hospitality: How planned encounters develop between strangers. *Hospitality & Society*, 1, 245–260.
- Bialski, P. (2006). Emotional tourism. An interpretive study of online hospitality exchange systems as a new form of tourism. *HospitalityGuide. Net*.
- Blau, P. M. (1964). *Exchange and power in social life*. New York, NY: John Wiley & Sons.
- Blau, P. M. (1960). A theory of social integration. *American Journal of Sociology*, 65(6), 545–556.
- Bock, G. W., & Kim, Y. G. (2002). Breaking the myths of rewards: An exploratory study of attitudes about knowledge sharing. *Information Resources Management Journal (IRMJ)*, 15(2), 14–21.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative research*. Sage Publications Ltd, London.
- Chen, D. J. (2017). Gendered Couchsurfing: Women from Western Europe and East-Asia contesting de-sexualised cosmopolitanism. *Gender, Place & Culture*, 24(8), 1090–1106.
- Chung, J., & Buhalis, D. (2009). Virtual travel community: Bridging travellers and locals. Tourism Informatics: Visual travel recommender systems, social communities, and user interface design. *Hershey: Information Science Reference*, 130–144.
- Creswell, J. W. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage Publications Ltd, London.
- Cropanzano, R., & Mitchell, M. S. (2005). Social exchange theory: An interdisciplinary review. *Journal of Management*, 31(6), 874–900.
- Çetin, A. ve Şentürk, M. (2016). Bilgi paylaşma davranışının planlı davranış teorisi ve sosyal mübadele teorisi bağlamında incelenmesi: Dermatologlar üzerine ampirik bir araştırma. *Ege Academic Review*, 16(2).
- Emerson, R. M. (1976). Social exchange theory. *Annual Review of Sociology*, 2(1), 335–362.
- Emerson, R. M. (1962). Power-dependence relations. *American Sociological Review*, 31–41.
- Geiger, A., & Germelmann, C. C. (2015). “Thank me for hosting:” the role of reciprocity in sharing. *ACR North American Advances*.
- Geiger, A., Horbel, C., & Germelmann, C. C. (2018). “Give and take”: How notions of sharing and context determine free peer-to-peer accommodation decisions. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 35(1), 5–15.
- Gouldner, A. W. (1960). The norm of reciprocity: A preliminary statement. *American Sociological Review*, 161–178.
- Hellwing, K., Morhart, F., Kocher, B., & Zisiadis, G. (2014). Share your life and get more of yourself. Experience sharing in Couchsurfing. *ACR North American Advances*.
- Homans, G. C. (1958). Social behavior as exchange. *American Journal of Sociology*, 63, 597–606.
- Lambe, C. J., Wittmann, C. M., & Spekman, R. E. (2001). Social exchange theory and research on business-to-business relational exchange. *Journal of Business-to-Business Marketing*, 8(3), 1–36.
- Liu, Y., Nie, L., & Li, L. (2016). Homogeneity, trust, and reciprocity: Three keys to the sustainable hospitality exchange of couchsurfing. *Tourism Analysis*, 21(2–3), 145–157.
- Luo, Q., & Zhang, H. (2016). Building interpersonal trust in a travel-related virtual community: A case study on a Guangzhou Couchsurfing community. *Tourism Management*, 54, 107–121.
- Molz, J. G. (2012). CouchSurfing and network hospitality: ‘It’s not just about the furniture’. *Hospitality & Society*, 1(3), 215–225.
- Molz, J. (2007). Cosmopolitans on the couch. Mobilizing hospitality: The ethics of social relations in a mobile world, 78–99.

- Nunkoo, R., Smith, S. L., & Ramkissoon, H. (2013). Residents' attitudes to tourism: A longitudinal study of 140 articles from 1984 to 2010. *Journal of Sustainable Tourism*, 21(1), 5–25.
- Panayeva, S. (2016). Understanding tourist motivation of members of the Couchsurfing hospitality exchange club. International Student Conference in Tourism Research, 23rd-24th of May 2016.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün ve S. Beşir Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Rosen, D., Lafontaine, P. R., & Hendrickson, B. (2011). CouchSurfing: Belonging and trust in a globally cooperative online social network. *New Media & Society*, 13(6), 981–998.
- Schuckert, M., Peters, M., & Pilz, G. (2017). The co-creation of host–guest relationships via couchsurfing: A qualitative study. *Tourism Recreation Research*, 1–15.
- Searle, M. S. (1991). Propositions for testing social exchange theory in the context of ceasing leisure participation. *Leisure Sciences*, 13(4), 279–294.
- Swift, M. L., & Virick, M. (2013). Perceived support, knowledge tacitness, and provider knowledge sharing. *Group & Organization Management*, 38(6), 717–742.
- Takahashi, N. (2000). The emergence of generalized exchange. *American Journal of Sociology*, 105, 1105–1134.
- Thibaut, J. W., & Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Okumuş A. ve Öztürk, E. (2014). *Pazarlama teorileri*. (Ed.). İstanbul: MediaCat Yayıncılık.
- Erişim adresi: <http://www.couchsurfing.com/about/about-us/> (Erişim tarihi: 20.09.2018)

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

İzmir-İliyağa-Horozgediği Köyü'nde Kırsal Dönüşümün Eleştirel Ekolojik Sağlık Antropolojisi

Critical Ecological Medical Anthropology of Rural Transformation in İzmir-İliyağa-Horozgediği Village

Gözde DALAN POLAT¹

¹Yeditepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul,
Türkiye

ORCID: G.D.P. 0000-0003-3548-2081

Corresponding author:

Gözde DALAN POLAT,
Yeditepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul,
Türkiye

E-mail: gdalan@yeditepe.edu.tr

Submitted: 05.12.2018

Revision Requested: 10.12.2018

Last Revision Received: 23.04.2019

Accepted: 12.06.2019

Published Online: 19.11.2019

Citation: Dalan-Polat, G. (2019). İzmir-İliyağa-Horozgediği Köyü'nde kırsal dönüşümün eleştirel ekolojik sağlık antropolojisi. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 245-274. <https://doi.org/10.26650/JECS2018-0019>

ÖZ

İliyağa ilçesine bağlı Horozgediği Köyü, 1970 öncesinde bağıcılık, zeytincilik, tütün, pamuk, buğday, bahçecilik ve hayvancılıkla geçimini sürdürürken, İliyağa ağır sanayi bölgesi ilan edildikten sonra 1970'li yılların başında köy, sanayileşmeye başlamıştır. Köy zaman içinde kurulan demir çelik fabrikalarının ortasında kalmış ve kırsal dönüşüme uğramıştır. 1970'lerden sonra tarım alanlarının yavaş yavaş sanayi topraklarına dönüşmesiyle başlayan yoğun hava kirliliği ve buna bağlı olduğu düşünülen hastalıklar ve sağlık problemleri yüzünden, köyde sağlık göçü yaşanmaktadır. Sanayinin yarattığı hava kirliliği, köyün tüm ekolojik dengesini bozmuştur. Topraktaki bitki örtüsünden hayvanlara kadar tüm canlılar hastalanmış ve köyde sıklıkla kanserden söz edilmeye başlanmıştır (Sofuoğlu, Baytak, Bayram, Müezzinoğlu, Odabaşı, Seyfioğlu, Elbir ve Tuncel, 2008). Köyde sıklıkla yaşanan bu sağlık sorunları, köyden yavaş yavaş hanelerin göç etmesine sebep olmuştur. Bu kırsal dönüşümün yarattığı sorunlar, "eleştirel ekolojik sağlık antropolojisi" (Young, 2002) kapsamına girdiği düşünülen Zerzan (2009), Güvenç (2016, 2010, 2008), Latour (2008), Beck (2011) gibi sosyal bilim insanlarının çalışmalarıyla yorumlanmıştır. Bu çalışmada, antropolojinin katılımlı gözlem tekniği kullanılmıştır. Köyde yaşamakta olan ve köyden göç etmiş kişilerle, köyde daha önceden araştırma yapmış olan Halk Sağlığı Anabilim Dalı doktorları, çevre ve kültür platformları, gazeteciler ile yapılandırılmamış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Son olarak araştırma bulgularına "Cehennem Gibi: Hava Kirliliği ve Sağlık Üzerine Etkileri", "Sağlık Göçü: Karanfil Sokak" ve "Bağ-Bahçeden Sanayiye, Çiftçilikten Nakliyeciliğe" başlıkları altında yer verilmiştir. Sonuç olarak kalkınma adı altında ekonomik gelişme sağlanacağı düşünülen bu bölgede, insanlar daha fakirleştirilmiş ve sağlıkları olumsuz yönde etkilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hava kirliliği, kırsal dönüşüm, sağlık göçü, eleştirel ekolojik sağlık antropolojisi

ABSTRACT

Before 1970, inhabitants of Horozgediği Village in Aliğa, used to make their living from vine growing, olive, tobacco, cotton and wheat farming, horticulture and animal husbandry but after Aliğa was declared to be an industrial site, the village started to industrialize in the early 1970's. The village was surrounded by iron and steel factories and was subject to rural transformation. Following the transformation of agricultural areas into industrial sites after the 1970's, a health migration is now taking place in the village due to the resulting heavy air pollution and the diseases and health problems considered to be related to this. The air pollution caused by the industry has disrupted the whole ecological balance of the village. All living creatures from vegetation to animals have become sick and cancer has started to be frequently mentioned in the village (Sofuoğlu, Baytak, Bayram, Müezzinoğlu, Odabaşı, Seyfioğlu, Elbirve Tuncel, 2008). These frequently experienced health problems in the village have caused households to migrate slowly over time. The problems created by this rural transformation have been interpreted through the works of social scientists such as Zerzan (2009), Güvenç (2016, 2010, 2008), Latour (2008), Beck (2011), which are considered to be covered by critical ecological health anthropology (Young, 2002). In this study, the participant observation technique for anthropology was used. Unstructured in-depth interviews were conducted with the inhabitants of the village and people who have migrated from the village, doctors from various departments of Public Health who had previously carried out research in the village, environmental and cultural platforms, and also journalists. The research findings have been published under headings such as "Like Hell: Air Pollution and Its Effects on Health", "Health Migration: *Karanfil/Carnation Street*" and "From *Bağ-Bahçe* to Industry, from Farming to *Nakliyecilik*. As a result, the people of this region, which was expected to develop economically under the name of development, are instead more impoverished and their health has been adversely affected.

Keywords: Air pollution, rural transformation, health migration, critical ecological medical anthropology

EXTENDED ABSTRACT

According to the Planned Development Principle of the 1961 Constitution, Aliğa was declared a heavy industrial zone and Horozgediği Village found itself surrounded by industry. The villagers have started to work in transportation and the village itself has undergone a rural transformation in this context. Health migration is now taking place in the village due to the heavy air pollution and the diseases and health problems considered to be related to this that came about following the transformation of agricultural areas into industrial sites after the 1970's. The air pollution caused by the industry has disrupted the whole ecological balance of the village. All living creatures from vegetation to animals have become sick and cancer has started to be frequently mentioned in the village (Sofuoğlu, Baytak, Bayram, Müezzinoğlu, Odabaşı, Seyfioğlu, Elbirve Tuncel, 2008). These frequently experienced health problems in the village, have caused households to migrate slowly over time. The problems created by this rural transformation have been interpreted through the works of social scientists such as Zerzan (2009), Güvenç (2016, 2010, 2008), Latour (2008), Beck (2011), which are considered to be covered by critical ecological medical anthropology (Young, 2002). Critical ecological medical anthropology critically approaches the effects of unplanned development projects on the environment and human health made by multinational companies for high profits in the name of "development" (Young, 2002).

Zerzan (2009) emphasizes that multinational corporations take shelter behind the discourses of development and sustainable economy, where, in fact, they are only interested in their profit margins. Progress in the name of development is an ecological disaster, and the individual is almost completely dehumanized.

Bozkurt Güvenç (2016, 2010, 2008), in parallel with Zerzan, has critically approached the policies of 1970s that viewed economic growth as the driving force of social development or development

through the concepts of economic growth progress and development.

Bruno Latour (2008) under the title of '1989: *The year of miracles*' in his book *We Have Never Been Modern* states that these first conferences on the global situation held in Paris, London and Amsterdam, are not consensual; he emphasizes that the victory belongs to the multinational companies that dominate nature and states that these companies pretend to be protecting the nature but do nothing and he also draws attention to environmental and human massacres.

Ulrick Beck (2011) stated that the environmental problems created by these multinational corporations have a boomerang effect which put the whole ecology at risk.

Fieldwork was conducted in April and August, in two periods for two years in *Horozgediği* village between 2015 and 2018. The area was first investigated in detail by Bahadır Doğutürk, spokesperson and founder of the Foça Environment and Culture Platform. All the factories surrounding the village and the places where these factories dump their waste were examined on site. The same area was visited on site by other platform members, journalists, peasants, and individually and unstructured in-depth interviews were conducted, either individually or as group interviews. In-depth interviews were carried out - sometimes in the old stone walled coffee house in the village, sometimes in the gardens of the participants, and sometimes in the houses as face-to-face interviews.

The interviews were conducted with people who had migrated from the village but still continue to work in the factories in the village, retired people who had to leave their furnished homes and move elsewhere because of the air pollution and one retired person who had to move back to his house in the village because he could not afford the rent in the city.

In-depth interviews were conducted on health issues related to air pollution with three public health doctors who had previously worked in the region.

The villages of Ilıpınar and Kozbeyli, which are located in the vicinity of Horozgediği Village and near the slag mountain, were visited and interviews were conducted.

Written documents, documents, statistics, previous EIA meeting minutes, reports about the region, documentaries, and photographs were collected and documentary observations were made. These documents were used to the extent permitted by the ethical rules.

The intensive air pollution in the village has left the whole ecology and people facing many diseases such as respiratory tract diseases and cancer. Due to this air pollution, the possibility of developing lower and upper respiratory tract diseases and lung cancer in the local population is increasing and even the products grown in fruit and vegetable gardens carry the risk of disease (Eroğlu & Bozyiğit, 2015: 190).

People living here, nature and the environment are struggling under these unhealthy conditions. People who have the means, migrate from the village in order not to get sick and those who do not have the means desperately seek hope. Therefore, the village has turned into a truckers' village. However, as the factories could not provide them with the business they hoped, the villagers became even more poor.

The findings were evaluated by discourse analysis.

The findings obtained from the study were discussed under the titles of "Like Hell: Air Pollution and Its Effects on Health", "Health Migration: *Karanfil* Street" and "From *Bağ-Bahçe* to Industry from Farming to *Nakliyecilik*".

As a result, people in this region, which was expected to become economically developed, have become more impoverished and their health has been adversely affected.

1. Giriş

İliğa İzmir'in kuzeyinde yer alan ağır sanayi b lgesidir. 1970 yılına kadar bölgede tarım ve hayvancılık yapılırken 1961 anayasasının "Planlı Kalkınma" ilkesi gereği "Ağır Sanayi Bölgesi" olarak ilan edilmiş ve 1970'lerden itibaren bölge hızlı bir şekilde sanayileşmeye başlamıştır (İzmir Büyük şehir Belediyesi, 2017). K c k bir sahil kasabası ve balıkçılığın da yoğunluklu olarak yapıldığı İliğa, 1970'li yıllardan sonra ağır sanayi bölgesine dönüşmüş, sanayinin hızla ilerlemesiyle paralel olarak dışardan yoğun g c olarak kentleşmeye doğru gitmiştir ("İliğa Adı Nereden Geliyor?", 2018).

Horozgediği Köyü İliğa ilçesinin bir köyüdür ve İliğa'da kurulan bu ağır sanayinin tam ortasında kalmış olan bir orman köyüdür. 1970 öncesinde bağıcılık, zeytincilik, tütün, pamuk, buğday, bahçecilik ve hayvancılıkla geçimini sürdürürken, İliğa ağır sanayi bölgesi ilan edildikten sonra 1970'li yılların başında köy, sanayileşmeye başlamıştır. Bu alışmada, Horozgediği Köyü'nün çarpık sanayileşme karşısında yaşadığı sorunlara bakılmıştır. Bu yaşanılan sorunlar birbirlerini zincirleme olarak etkilemiştir. Bu sorunların başında hava kirliliği gelmektedir. Gözle görülen yoğun hava kirliliği evre ve insan sağlığını olumsuz yönde, ciddi anlamda etkilemiştir ("2014-2016 Dönemi İzmir Tabip Odası Genel Kurul alışma Raporu"). Bundan dolayı köy g c vermektedir. Bu durum sağlık gücüne neden olmuştur. Genelde sağlık gücünün nedenleri sağlık imkanlarına kolay ulaşamama olarak açıklansa da (Solgun ve Durat, 2017) Horozgediği Köyü'nde sağlık hizmetlerine erişebilirlikten çok hasta olmamak için g c ettiklerini dile getirmişlerdir. Horozgediği Köyü'nden g c etmek isteyen ve g c etmiş kişilerin en sık tekrarlamış oldukları neden; hava kirliliğinin yarattığı ciddi sağlık sorunlarının görülme sıklığının artması olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla hava kirliliği ve bölgede sağlık sorunları sebebiyle g c edildiğinden; bu bölüm bulgular kısmında, "Sağlık Gücü: Karanfil Sokak" başlığı altında açıklanmıştır.

Ancak maddi sıkıntılardan dolayı g c edemeyen kişiler ise içinde buldukları duruma umutsuz bir şekilde çare bulmaya çalışmaktadır. Köy, sanayi kuruluşları tarafından -Weber'in kavramını bu bağlam içinde metafor olarak kullanacak olursak - "demir kafes"¹ hapsedilmiş gibidir. arpık sanayi ve denetimsizlikten de kaynaklanan hava kirliliği, köy, insan ve evre sağlığını derinden etkilemiş, ekolojisini bozmuştur. Solunum yolları, kanser ve kalp-damar hastalıkları rahatsızlıklarının görülme sıklığı artmış ve bu durum topraktan, bitki örtüsüne, deniz ve karada yaşayan hayvanlardan, doğal su kaynaklarına kadar tüm çevreyi olumsuz yönde etkilemiştir (Bozlaker, Müezzinoğlu, Odabaşı, 2008, "2014-2016 Dönemi İzmir Tabip Odası Genel Kurul alışma Raporu", Katalay ve Parlak, 2004). Köy bundan dolayı g c vermektedir. Ancak Horozgediği Köyü'nde yaşayan kişiler, tüm bu yaşanılan sağlık sorunlarının ve bu gücün yaşanılmasının kök nedenini, zengin olacaklarını düşünerek topraklarını ve evlerini sanayiye satmış olmaları olarak belirtmiştir. Foça evre ve Kültür platformu sözcülerinden Bahadır Doğutürk, insanların içinde bulunduğu bu durum için "insanlar vicdanları ile cüzdanları arasına sıkıştırılmıştır" demektedir. Horozgediği sakinlerinden Remzi Bey ise "İki kaşıkla yemek yenmez" diyerek topraklarını satın sonra da şikayette bulunan kişilere yönelik eleştiri de bulunmuştur.

Toprak ve evlerini satarak sanayiden almış oldukları para ile bu fabrikalara iş ve nakliyecilik yapacakları umuduyla kamyon satın almışlardır. Ancak işlerin umdukları gibi gitmediğini belirt-

1 Weber bu kavramı bürokrasi modelini eleştirmek için metafor olarak kullanmıştır. Demir Kafes kavramını kullanırken bürokrasinin bireyi, çeşitli kurallar ve düzenlemelerle baskı altına alarak bir bakıma demir bir kafese hapsedtiğini belirtir. Bu makalede ise demir kafes metaforu, Horozgediği Köyü insanların yaşam alanını ve çevresini kuşatan çarpık sanayi için kullanılmıştır.

mişler daha da borçlanarak fakirleştiklerini dile getirmişlerdir. Bu durum köyün kırsal yapısını dönüşüme uğratmış ve Horozgediği köyünü kimliksizleştirmiştir.

Araştırmada, tüm bu olgular, antropolojinin alt disiplini olan sağlık antropolojisi temelli ekolojik bakış açısıyla ele alınmaktadır. Araştırma, konusu itibarıyla, tıbbi ekolojik antropolojinin alanına girmektedir. Aynı zamanda eleştirel sağlık antropolojisini de kapsadığından, hem tıbbi ekoloji hem de eleştirel sağlık antropolojisi yaklaşımlarını birleştiren Young'un (2002) eleştirel ekolojik sağlık antropolojisi (Critical ecological medical anthropology) kavramı üzerinden değerlendirilmiştir.

2. Literatür Taraması

2.1. Horozgediği Köyü

Horozgediği Köyü, İzmir'in kuzeyinde yer alan Aliağa ilçesine bağlıdır. Köy, Aliağa merkez yerleşiminin güneyinde yer almaktadır. Köyün İzmir (Konak) iline olan uzaklığı 45 km (İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, 2017), Aliağa ilçesine olan uzaklığı 11 km'dir. Köyde, bir köy odası, bir köy kahvesi, bir ilköğretim okulu, bir birlik-dernek-kooparatif ve bir ibadethane bulunmaktadır ("Horozgediği Köyü", 2018). "Sağlık alanı, kültürel tesis alanı ve eğitim tesisi bulunmamaktadır" (İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, 2017). Aile Sağlık Merkezi bulunmama ile birlikte, var olan ilköğretim okulu da açık değildir.

Köyde şu anda toplam nüfus 310 kişidir. Hanehalkı sayısı ise 98'dir (TÜİK, 2018).

1960'lı yıllara kadar bağcılık, zeytincilik ve bahçecilik yapılırken 1970'lerde tütüncülük yapılmaya başlanmış ancak daha sonraları ise buraları sanayi bölgesine dönüşmüştür (Işık, 2005).

Horozgediği Köyü, Aliağa Ağır Sanayi Bölgesi'nin tam ortasında kalmıştır. Aliağa'da, Petrokimya Kompleksi, rafineri, demir-çelik fabrikaları, haddehaneler, gemi söküm tesisleri (21 adet ve toplam 980.000t/y kapasiteli.), hurda geri kazanım tesisleri, akaryakıt dolmuş ve satış tesisleri, LPG dolmuş tesisleri, enerji üretim tesisleri, gübre fabrikaları, kâğıt fabrikaları, organize sanayi bölgeleri ve dökümcüler, küçük sanayi sitesi ve diğer çeşitli sanayi yatırımlarıyla toplam sanayi kuruluşu ve işyeri sayısı, 2900'dür (TMMOB, 2012). Köyün etrafı demir-çelik ve gübre fabrikalarıyla çevrilidir ve 2013 yılında köyün üzerinden yüksek gerilim hattı geçirilmiştir. Ayrıca "... İzmir-Çanakkale- Yenifoça Karayolunun geçmesi sonucunda, Horozgediği yerleşiminin bölünmüş olup, bu durum, ulaşım ve erişimde ciddi sıkıntılara yol açmıştır" (İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, 2017). Burada yaşayan halk bu yola "ölüm yolu" demektedir. Sanayiden dolayı ağır vasıta (kamyon, kamyonet, tır, uzun araçlar vd.) trafiğinin yoğun olduğu bir yol olmasının yanında çıkan toz – duman ve egzoz gazlarından dolayı hava kirliliğinin gözle görüldüğü bir yoldur.

Horozgediği çevresindeki demir çelik fabrikalarından çıkan tonlarca cüruf ve tufal atıkları Foça ormanlarının içine dökülmektedir. Elli milyon ton olduğu düşünülen bu atıklar doğal dağ görümündedir. Bu yüzden Horozgediği ve çevre köyler buraya "Cüruf Dağı" demektedirler. Köy, rüzgarların etkisiyle buradaki cüruf ve tufal tozlarına da yoğun bir şekilde maruz kalmaktadır.

Demir Çelik fabrikalarından çıkan cüruf ve tufal atıklarının oluşturduğu “dağ”²

Ege Üniversitesi Çevre Merkezi Müdürü Prof. Dr. Ümit Erdem, “Aliağa’ya eskiden demirci dükkanı bile açılmaz diyorduk ama şimdi bir çivi bile çakılamaz diyorum.” uyarısında bulunmuştur (akt. Gül, 2012). Ancak köyde, sanayi kuruluşlarının “alan genişletme ve kapasite artışı” için Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) toplantıları yapılmaya devam etmektedir.

1970 yıllara kadar tarım ve hayvancılıkla geçimini sürdüren Horozgediği, sanayileşmeden sonra değişime uğramıştır. Burada yaşayan genç ve orta yaşlı erkek nüfusun bir kesimi buradaki fabrikalarda çalışmakta bir kesimi ise kamyon şoförlüğü yaparak geçimlerini sağlamaktadır. Bu açıdan Yerelnet.org.tr (2018) sayfasının “Horozgediği Köyü Araç Bilgileri” ile ilgili verdiği veriler oldukça anlamlıdır. Şöyle ki; otobüs sayısı 5, minibüs sayısı 2, otomobil sayısı 10, kamyon sayısı 250, kamyonet sayısı 3, traktör sayısı 7, iş makinası sayısı 10’dur. Köydeki kamyon sayısı, erkek nüfusunun (167) neredeyse iki katıdır. Bu nüfusun 24’ü, 65+ yaş grubu temsil etmektedir. Dolayısıyla köy, artık bir “kamyon/kamyoncu” köyüne dönüşmüştür.

Köyün meydanında duran, 87 model kamyonun çürümüş şoför mahali³

Köyde ikamet eden şoförlerin köy meydanına park ettikleri kamyonları³

2 Fotoğraf Foça ormanları içinde 13.04.2015 tarihinde tarafımdan çekilmiştir.

3 Fotoğraflar, İzmir- Aliağa-Horozgediği Köyü’nde, 14.08.2018 tarihinde izin alınarak tarafımdan çekilmiştir.

Yine aynı sitede “Köyün Sorunları ve Yaşanan Felaketler” başlığı altında ise ilk sırada hava kirliliği, ikinci sırada işsizlik ve son olarak da göç sorunları yer almaktadır. Horozgediği Köyü’nde birinci sorun hatta felaket olarak adlandırılan olgu hava kirliliğidir. Köy, yaz-kış fabrika bacalarından çıkan yoğun dumanın, cüruf ve baca tozlarının, endüstri ve inşaat sektörüne hizmet için kırma ve eleme yapan taş ocaklarının çıkardıkları yoğun toz bulutunun ve Yeni Foça karayolunun üzerinden geçmekte olan ağır vasıta araçlarının çıkardıkları toz ve egzoz gazlarının tam ortasında kalmıştır. Buna bağlı olarak köyde yaşayan kişilerde astım, kanser ve kalp-damar hastalıkları, ilk sırada sıklıkla görülen hastalıklar haline gelmiştir (Sofuoğlu, ve ark., 2008, Durusoy, 2011). Köye yakın fabrikada çalışmalarına rağmen hane olarak köyden çok da uzak olmayan Aliağa’ya, Menemen’e ve “en uzak”ta ise İzmir’e göç etmektedirler.

2.2. Sağlık Antropolojisi: Eleştirel Ekolojik Sağlık Antropolojisi

Antropolojinin alt disiplinlerinden biri olan Sağlık/Tıbbi antropoloji, “kültürel ve biyolojik antropolojinin kuramsal ve uygulamalı yaklaşımlarını insan sağlığı ve hastalıklarının incelenmesinde kullanılan uzmanlık alanıdır” (Haviland, Prins, Walrath ve McBride, 2008, s. 78). Bu alan, sağlık, hastalık ve “tam iyilik hali”ni⁴ (Dünya Sağlık Örgütü) etkileyen kültürel, ekonomik, ekolojik, (McElroy ve Townsend), politik, biyolojik ve sosyal belirleyicilerin neler olduğunu anlamaya çalışmaktadır (American Anthropological Association, 2018). Hijyen, cinsiyet rolleri, dini pratikler, tıbbi kurumlar ya da şifacılık, ekolojik koşullar örneğin iklim, yükseklik, kuraklık, bitki örtüsü ve çevrenin içinde yaşayan hayvanlar ya da biyolojik faktörler örneğin genler, beslenme durumu, bağışıklık sistemi, yaş, cinsiyet ve bunun gibi bir çok konu sağlık antropolojisinin araştırma alanlarına girmektedir (Wiley ve Allen, 2009).

Sağlık antropolojisi kendi alanı içinde konularına göre farklı bakış açılarına ve çeşitli teorik yaklaşımlara sahiptir. Bunlar etnotip, eleştirel sağlık antropolojisi, uygulamalı sağlık antropolojisi, tıbbi ekolojik antropolojidir. Etnotip daha çok şifacılık, dini pratiklerin, gelenek-göreneklerin sağlık sistemleri üzerine olan etkileri, semboller vb. konuları ele alırken; eleştirel sağlık antropolojisi, politik ekonomik belirleyicilerin hastalık ve sağlık sistemleri üzerine olan etkilerini politik ekolojik eleştirel bakış açısıyla ele almaktadır. Kapitalizm, küreselleşme, neoliberal politikaların yarattığı sağlıkta eşitsizlik, yoksulluk vb. konulara politik ve ekonomik perspektiften eleştirel olarak yaklaşır (Baer, Singer ve Susser, 2003). Uygulamalı sağlık antropolojisi, “kamu sağlığı, beslenme, genetik danışmanlık, madde bağımlılığı, salgınlar, yaşlılık ve akıl hastalığı gibi alanlar üzerinde çalışır” (Emiroğlu ve Aydın, 2003). Tıbbi/Medikal ekolojik antropoloji, insan, çevre, sağlık ve hastalık arasındaki karşılıklı ilişkileri ele alır. Sağlığı, etkileyen çevresel bağlamlar üzerinde yoğunlaşır. Tıbbi ekolojik antropolojinin ilgilendiği temel sorular şunlardır; insanlar bu çevrede yaşamını nasıl ve ne ile sürdürüyor? Hastalık ve açlık ile nasıl baş ediyorlar? Sağlıklarını etkileyen problemler neler? Bu problemler için hangi kaynaklara başvuruyorlar? Bu kaynaklar kontrol ediliyor mu? Denetleniyor mu? Bu kaynaklardan eşit derece, herhangi bir ayırım ve sınırlama görmeden yararlanabiliyor mu? Nüfus artışı var mı? Eğer var ise bu büyüme kaynakların yeterliliği bakımında kontrol ediliyor mu? vb. (McElroy ve Townsend, 2009).

Horozgediği Köyü’nde çarpık sanayinin yarattığı hava kirliliği ve bu kirliliğin sebep olduğunu astım, kanser, kalp ve damar hastalıklarına yakalanacak korkusuyla köyden göç edenler ve maddi nedenlerden ötürü göç edemeyenler olduğundan tıbbi ekolojik antropolojinin alanına gir-

4 “Sağlık Sağlık yalnızca hastalık ve sakatlıkların olmayışı değil; fiziksel, zihinsel, ve sosyal yönden tam iyilik halidir” (Dünya Sağlık Örgütü, 2018).

mektedir. Tıbbi ekolojik antropolojide holistik (bütüncül) yaklaşım, fazla sayıda çevresel değişkenleri ele almaktadır ancak bu çok sayıdaki değişkenlerin kavramsal analizini tam olarak yapmak her zaman mümkün olmayabilir çünkü araştırma zaman ve para açısından sınırlıdır (McElroy ve Townsend, 2009). Bu yüzden bu makalede de hava kirliliğinin sebep olduğu hastalıklar ve köyden bu sebeple göç etmiş ve çeşitli sebepler yüzünden göç edemeyenler üzerinde de durulmuştur.

Bununla birlikte çarpık sanayileşme, köylülerin topraklarını zengin olacakları umuduyla sanayiye satmaları, kurulan bu fabrikalarda nakliyecilik yapacaklarını düşünerek satın aldıkları kamyonlar ve bu hava kirliliğinin içinde yaşamak zorunda kalmaları vb. konulara da değinildiğinden eleştirel sağlık antropolojisi alanına da girmektedir.

Bu iki bakış açısını yani hem tıbbi ekoloji hem de eleştirel sağlık antropolojisini, "eleştirel ekolojik sağlık antropolojisi" başlığı altında birleştiren Young (2002), insanın içinde yaşadığı ekosistemle kurduğu karşılıklı ilişkilerin sağlığa olan etkilerinin tarihsel, biyolojik, politik, ekolojik ve ekonomik boyutlarıyla da ele almaktadır. Aynı zamanda Young (2002), tüm bu etkiler sonucu meydana gelen "sosyal dönüşüm"ü de bu başlık altında açıklamıştır.

Young'un (2002) kullanmış olduğu bu kavram, makalenin araştırma konusunu kapsayıcı bir teorik çerçevedir. 1970'li yıllardan beridir hızlı ve çarpık bir şekilde sanayileşen Horozgediği Köyü, ağır sanayinin tam ortasında kalmıştır. Fabrikalardan çıkan yoğun dumanın, sisin, baca tozlarının, egzoz gazlarının vd. yarattığı yoğun hava kirliliği hem ekolojik sistemi etkilemiş hem de insan sağlığını bozmuştur (Sofuoğlu, ve ark., 2008). 1970'li yıllarda tarımcılık, bahçecilikle geçimini sürdüren köy, bu yıllardan sonra nakliyecilik yaparak kamyoncu köyüne dönüşmüştür. Ancak bu sosyoekonomik dönüşüm onların geçimini sağlamaya yetmemiştir. Makalede kalkınmanın meydana getirdiği kırsal dönüşüm ile birlikte ekosistem ve sağlık üzerine olan etkileri anlatılmaktadır. Dolayısıyla Young'un (2002), kullanmış olduğu eleştirel ekolojik sağlık antropolojisi kavramının altında ele alınmaktadır.

2.3. Kırsal Dönüşümün Eleştirel Ekolojik Sağlık Antropolojisi

İliağa-Horozgediği ile ilgili yapılan bu çalışmada kırsal dönüşüm denildiğinde akla ilk gelen isim Mübeccel Belik Kıray'dır. Ereğli'de kurulan demir çelik fabrikalarının kasabaya getirdiği toplumsal değişim ve kırsal dönüşümünü inceleyen Mübeccel Kıray (2013) tarımda yaşanan kapitalistleşmenin kırsal dönüşüme olan etkilerini incelemektedir. Kıray bu araştırmasında, küçük bir sahil kasabası olan Ereğli'ye ikincisi kurulan demir çelik fabrikasının, toplumda yaratacağı büyük değişim ve sorunlara dikkat çekmektedir. Bu yönüyle benzer kırsal dönüşümü, İzmir-İliağa'da yaşamaktadır. İzmir-İliağa da 1960 yılına kadar, Ereğli gibi küçük bir sahil kasabasıyken; 1961 anayasasının "Planlı Kalkınma" ilkesi gereği "Ağır Sanayi Bölgesi" olarak ilan edilmiş ve 1970'lerden itibaren bölge hızlı bir şekilde sanayileşmeye başlamıştır. Çevre Mühendisi Prof. Dr. Ümit Erdem şu an İliağa için kapasitesinin üzerinde bir çarpık sanayileşmeye doğru bir dönüşüme girdiğini vurgulamakta ve "İliağa'ya bir çivi bile çakılamaz" vurgusunu yaparak uyarıda bulunmaktadır (akt. Foça Çevre ve Kültür Platformu).

Horozgediği Köyü ise zaman içinde, bu çarpık sanayileşmenin tam ortasında kalmıştır. 1970'li yıllara kadar tarımcılık ve bahçecilik yaparak geçinen Horozgediği, uygulanan yanlış tarım politikalarının da etkisiyle, zengin olacakları umuduyla tarım topraklarını sanayiye satmıştır (bu kısım bulgular kısmında detaylı olarak anlatılmaktadır). Topraklarını satan köylüler, almış oldukları para ile kamyon satın alarak, buradaki fabrikalara nakliyatçılık yapacaklarını düşünmüşlerdir. Ancak bu durum umdukları gibi olmamıştır. FOÇEP (2010) sanayi kuruluşlarının ra-

porlarda, “kalkınma projesi kapsamında” yöre halkına bir iş imkanı vermeyeceğini belirttiğini ve (7 memur, 15 işçi, 8 güvenlik) nakliye gibi diğer işlerde de ihaleye verilerek taşeron kullanacağını söylediğini vurgulamaktadır. FOÇEP (2010), tüm bu uygulamaların, köyü daha da fakirleştirdiğini dile getirmektedir.

Horozgediği, tüm bu sorunların yaşandığı, umut ile umutsuzluk arasında kalmış, çaresizlik içindeki insanların direnmeye çalıştıkları bir yer haline dönüşmüştür. “Bizi gözden çıkardılar” diyerek geleceğe dair umutları tükenmiştir. Üstüne yoğun hava kirliliğinin yaşanmasıyla meydana gelen sağlık sorunları da eklenmiştir. Köyde sıklıkla kanser hastalıkları konuşulmaktadır. İleride kansere yakalanacakları korkusuyla, köylerindeki şartların iyileştirilmesi için gerekli olan her yere başvurmuş olduklarını ancak hiçbir şekilde olumlu yönde cevap alamadıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum köyde sosyal ilişkilerin dejenere olması sebebiyle kendi aralarında sağlıklı iletişim kuramamaktan da kaynaklanmaktadır.

1970’li yıllara kadar tarımcılık, bahçecilik ve hayvancılık yaparak geçinen Horozgediği, bir paraya satmış oldukları toprakları için bazen “başımıza bunların geleceğini bilseydik” diyerek pişmanlıklarını dile getirmektedir. Bazıları bu durumdan dolayı kendilerini suçlu hissederken bazıları ise “topraklarımızı satmaya mecbur bırakıldık” demektedirler.

Köyün içindeki sanayiye çalışmalarına rağmen, yani iş yeri köyün yakınında olmasına rağmen insanlar dayalı döşeli evlerini bırakıp, Gencerli⁵, Menemen, Aliağa ve İzmir’e (Çamdibi, Şemikler, Egekent vd.) göç etmektedirler. Çoğu insanın köyden göç etme sebebi, astım, kanser vd. yakalanma korkusudur. İş için köye gelse bile gece olunca evine dönmektedir. Yani kentin çekici cazibesinden dolayı değil; uygulanan tarım politikaları nedeniyle toprağını sanayiye satmak zorunda kalıp daha da fakirleşen ve üstüne çarpık sanayileşmenin yarattığı kirliliğin ortaya çıkardığı ciddi sağlık sorunlarından kaçmak içindir. Kimisi ise kaçmamaktadır. Maddi imkansızlıklar onları köye bağlamaktadır.

Tarım topraklarını sanayiye satan köylü almış olduğu para ile kamyon satın alarak sanayiye nakliyecilik işine başlamıştır. Ancak burada da işler umdukları gibi gitmemiştir. İş olduğu zaman nakliyecilik yapan köylü, sanayiden umduğu işi bulamamıştır. Üstüne satın aldığı kamyonun bakım masrafları ve maliyeye ödemesi gereken vergiler binince borçlanmaya başlamıştır. Bu durum köylüyü daha da fakirleştirmiştir.

Gelecekteki İlkel başlıklı kitabında, Zerzan (2009), çok uluslu şirketlerin “kalkınma/kalkındırma”, “sürdürülebilir ekonomi” söylemlerinin arkasına sığındığını sadece kar marjlarını düşürerek, kalkınma adı altında ilerlemenin ekolojik bir felaket olduğunu ve bireyin neredeyse tamamen insanlıktan çıkarıldığını vurgulamaktadır. Bu kalkınmanın bir ilerleme değil gerileme olduğunu savunmaktadır. Çok uluslu şirketlerin arasında ilerleme diye süren rekabetin tüm uygarlığı kanser hastalıkları ve diğer tüm hastalıklarla büyük oranda yok edeceklerini belirtmektedir. Sanayileşmiş toplumlarda giderek yaygınlaşan crohn hastalığı adlı bir sindirim rahatsızlığı yaşayan Jensen ise Zerzan ile yapmış olduğu söyleşide “Endüstriyel uygarlık adeta benim bağırsaklarımı tüketme pahasına ilerliyor” diyerek Zerzan’ı onaylamaktadır (Zerzan, 2009, s. 275). Zerzan, daha fazla ilerleme uğruna, çeşitli hastalıkların ve kitlesel ruhsal sıkıntılarının günümüze damga vurduğunun altını çizmektedir.

Zerzan’ın “Gelecekteki İlkel” kitabını ‘eğer medeniyet buysa bana ilkeliği verin.’ diyerek özetleyen ve yorumlayan Bozkurt Güvenç (2008, s. 55), Zerzan’a paralel olarak büyüme, ilerleme

5 Gencerli olarak yazılan yerleşim yeri eskiden ‘Gencerlik’ denilmesinden kaynaklı; köylüler tarafından “Gencerli” olarak anılmaktadır. An itibarı ile Belediye kayıtlarında Gencelli olarak geçmektedir (Bahadır Doğutürk, kişisel görüşme).

ve kalkınma olguları üzerinden 1970'lerde sosyal gelişmenin veya kalkınmanın lokomotifini ekonomik büyüme olarak gören politikaları eleştirel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Türkiye gibi gelişme yolundaki ülkelerin ekonomik büyümeye öncelik verdiklerini, kentleşerek ve endüstrileşerek büyüyecek, yabancı uzmanların tasarladığı, yerlilerin uyguladığı beş yıllık kalkınma planlarıyla çağdaşlaşacağını sandıklarını ancak işlerin söylendiği gibi gitmediğini, evdeki hesabın çarşıya uymadığını belirterek “gelişmişlerle, “gelişme yolundaki ülkeler arasındaki gelişmişliğin (zengin yoksul farkları) giderek büyüdüğünü ve gelişmişlik göstergesinin kişi başına milli gelir yerine “yaşama kalitesi”nin gündeme geldiğini vurgulamaktadır (2016, s. 205).

Bruno Latour (2008) *Biz Hiç Modern olmadık* başlıklı kitabında *Mucizevi 1989 yılı* başlığı altında, Paris, Londra ve Amsterdam'da, dünyanın küresel durumuyla ilgili yapılan bu ilk konferansların uzlaşım olmadığını, zaferi yine doğaya hakim olan kapitalizmin kazandığı vurgusunu yaparak, çok uluslu şirketlerin doğayı koruyor gibi yaparak hiçbir şey yapmadıklarını dile getirmekte ve çevre - insan kıyımlarına aşağıdaki şu sözleriyle dikkat çekmektedir:

İnsanın insanı sömürüşünü insanın doğayı sömürüşüne çevirmek isterken kapitalizm ikisini de sürekli çoğaltmıştır. Ölümden kurtarılmak istenen yığınlar, yüz milyonlar olarak sefaletin içine düşmüştür. Tamamen hakim olunmak istenen doğa, hepimizi tehdit ederek yine küresel biçimde bize hakim olmaktadır. Hakim olunan köleyi insanın efendisi, ve sahibi yapan ve çevre kıyımlarıyla eş zamanlı olarak büyük ölçekli kıtlıkları da icat ettiğimizi bize ansızın öğreten tuhaf diyalektik (s. 15-16).

Davis (1982) *Victims of The Miracle* başlıklı çalışmasında, 1964'den sonra Brezilya'da Amazon yağmur ormanlarını “kalkındırmak” isteyen hükümetin çok sayıda çok uluslu şirketlerle (ALCOA, Borden, Union Carbide, Swift-Arkmoor ve Volkswagen'in yanı sıra İhracat- İthalat Bankası, Amerikan Kalkınma Bankası ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarının olduğu) Brezilya mucizesi adını verdikleri projeyi gerçekleştirmek için bölgede, yeni yol yapım çalışmalarına başladığını, uygun olmayan teknoloji ve ekolojik açıdan hatalı uygulamalarla geniş ormanlık arazilerin, yarı çöle dönüştürüldüğünden bahsetmektedir. Milyonlarca Brezilyalı köylüsü bu ormanlık arazide çiftçilik yapmaya teşvik edilmiş; ancak köylüler ailelerini geçindirecek üretimi yapamayınca; on binlerce insan altın madenciliğine başlamıştır. Ancak nehirler cıvadan dolayı zehirlenmiş ve ciddi sağlık sorunları meydana gelmiştir. Bu uygulanan yanlış tarım politikaları sonucu yerli halkların hastalık, ölüm ve çok büyük acılar yaşadığını dile getirmiştir. Bu durumu kıyım olarak niteleyen David, belgelenmemiş olsaydı inanılmasının çok güç olacağını belirtmektedir. (akt. Haviland, Prins, Walrath ve Mcbride, 2008, s. 809-811).

“Dünyayı insanlıktan kurtarmalıyız” diyerek Malthus'a yüz seksen derece geri dönüş yapıldığını söyleyen Lambordi (2015), buradaki sorunun yeryüzünde yaşayan insanların değil, sürdürülemez olan kapitalizmin, dünyaya ve doğal kaynaklara yönelik yaklaşımı olduğunu belirtmektedir. “Dünyayı mahveden insanlardan ziyade, kapitalizmin aşırı kar isteğinin hayatı sürdürülemez kılmasıdır. Bu ise görünüşte birbirinden bütünüyle farklı olan küresel ısınma, obezite, ormanların yok edilmesi veya deli dana hastalığı gibi sorunlara neden olmaktadır” (s.72) der.

Bodley'nin (1985) *Anthropology and Contemporary Human Problems* çalışmasında ve Chasin ve Franke'in (1983) “*US farming: A World Model?*” çalışmalarında, büyük tarım şirketlerinin yüksek karlar uğrana, kirliliği ve çevresel yıkımı göz ardı ettiklerini dile getirerek; endüstrilerin çok büyük oranlarda zehirli atık üretmekte ve fabrikadan çıkan gazların havayı yoğun bir şekilde kirlittiğini vurgulamaktadır. Dünyadaki ekilebilir alanların %17'sinde alüminyum oranının bitkileri zehirleyecek kadar yüksek olduğunu belirtmektedir. Alüminyumun bunama, Alzheimer ve

Parkinson gibi hastalıklarla bağıntılı olduğunu vurgulayarak; bu hastalıkların sanayileşmiş ülkelerdeki önemli sağlık sorunları arasında olduğunu dile getirmektedir (akt. Haviland, ve ark., 2008, s. 829).

Ulrick Beck (2011) *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru* başlıklı kitabında bu çok uluslu şirketlerin yarattığı çevre sorunlarının bumerang etkisi göstererek tüm ekolojii risk altına aldığını belirtmektedir. Bu risklerden bahsederken, yoğun sanayinin, toprağın verimini düşürdüğünü, hayati önem taşıyan hayvanların ve bitkilerin yok olmasına değinerek çok uzak şehirlerde bile anne sütünde ve çocuklarda kurşun miktarının çarpıcı ölçüde yüksek çıktığından bahsetmektedir. Beck, sanayinin getirdikleri ile götördüklerini ekolojik hastalıklar ve sağlık sorunları üzerinden ele almaktadır.

Carl Sagan (2006), *Milyarlarca ve Milyarlarca: Milenyum Eşiğinde Yaşam ve Ölüm Üzerine Düşünceler* başlıklı çalışmasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin sanayi kuruluşlarının başındakilerin, atmosfere bıraktıkları çevresel tehlikeli maddelerin, ileride yol açacağı çevresel etkileri yeterince araştırmadıklarını çünkü araştırmamanın pahalıya malolacağını ve üretimi geciktireceği ya da karı düşüreceğini düşündüklerinden karşıt görüş dinlemek istemediklerini dile getirmektedir. Sanayi devrimi'nin başlarında İngiltere'deki buharlı makinelerin havayı kirleterek solunum hastalıkları salgınına yol açtığını örnek olarak vermekte ve hava kirliliğinin sağlığa olan etkilerini şu şekilde vurgulamaktadır: “Holmes ve Watson, Dr. Jekly ve Mr. Hyde karakterleri ile Karindeşen Jack ve kurbanlarının perdeye yansıtılan öykülerinden bildiğimiz, Londra'nın “bezelye çorbası” kıvamındaki sisi aslında genelde evsel ve sanayi kaynaklı kömür dumanının oluşturduğu ölümcül hava kirliliği idi. Bu kirlilik onu üreten insanların sağlığını, mutluluğunu ve verimliliğini etkilemektedir” (s. 111,116). Bu durum Horozgediği Köyü insanları içinde ayındır.

Roussopoulos (2017), ABD Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'nin (NASA) 1991 yılında yaptığı atmosfer ölçümlerine göre gezegenimizin koruyucusu olan ozon tabakasının bilim insanlarının hesaplamalarından iki kat fazla hızla delinmekte olduğunu belirtmekte ve yakın dönemde bilim insanlarının yürüttüğü bir araştırmanın sadece ABD'de cilt kanseri nedeniyle fazladan 200 bin ölüm vakası yaşayabileceği sonucuna varıldığını dile getirmektedir (s. 51). Roussopoulos, bu durumun ciddiyetini Al Gore'den şöyle bir alıntı yaparak açıklamaktadır: “Eğer tarihten öğrendiğimiz bir şey varsa, hayatta kalmak ve daha iyi bir yaşam için medeniyetin tükendiği bölgelerden diğer bölgelere yapılacak geniş çaplı insan göçleri, yaşayacağımız en dramatik olaylardan biri olacaktır. Bu durumun göç alan bölgeler için nasıl sonuçlar doğuracağı da halen kestirilememektedir” (s. 52).

Mustafa Balbay (2014) *Bereket Odaklı Bir Ege Projesi* başlıklı yazısında, gitmiş olduğu Horozgediği Köyü ile ilgili şu yorumda bulunmaktadır; “Aliağa'nın Horozgediği köyünde, kanser hastası olmayan hane yok. Ama göreceli zenginlik yöre insanları arasında “Öleceksek cipimizle ölelim” gibi deyimleri de yerleştirmiş! Vahşi kapitalizm için üretilen bir söz vardır; kapitalizm gölgesini satmadığı ağacı keser!”

Küresel ölçekli sermayelerin, politik ekoloji alanında uyguladıkları politikalar, ekolojik felaketlere ve beraberinde ciddi sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Bu durum Horozgediği Köyü için de geçerlidir. Ağır sanayinin tam ortasında kalmış olan Horozgediği Köyü'nden hava kirliliğinin sebep olduğu ciddi sağlık sorunlarından, imkanı olanlar göç ederken ki çoğu ailenin en uzak olarak gittiği yerler Aliağa, Menemen ve İzmir'dir; köyde kalmak zorunda olanlar ise çaresizlik ile umut arasında “bizi de buradan makul bir yere taşısınlar” diyerek çözüm aramaya çalışmaktadırlar. Olan yine burada topraklarını zengin olacakları umudu ile satan ama daha da fakirleşen köylüye, doğaya, çevreye ve insana olmaktadır.

3. Yöntem

3.1. Katılımlı Gözlem

2015 – 2018 yıllarının Nisan ve Ağustos aylarında, her yıl iki dönem olmak üzere Horozgediği Köyü'nde katılımlı gözlem yaptım. Antropolojide ana veri oluşturma yolu katılımlı gözlemdir (Kümbetoğlu, 2005, s. 26). Katılımlı gözlem bazı bakımlardan niteliksel araştırma metodlarının en doğal ve aynı zamanda en zorlayıcı veri toplama tekniklerindedir (“participant observation”, 2018). En doğaldır çünkü araştırmacı belirli bir zamanda belirli bir topluluğun doğal yaşam akışının içine dahil olur ve o doğal akış içinde o kişilerin arasına karışarak gözlem yapar. İnsanların günlük yaşamına katılır, neler olduğunu gözlemler, neler söylendiğini dinler, sorular sorar. Bir başka deyişle katılımcı “orada olmayı”, “deneyim”i ve ‘gözlem’i imler” (Altuntek, 2009, s. 9).

Araştırmacı için katılımlı gözlemin ilk zamanları oldukça zorlayıcı olabilir çünkü araştırma yapacağı toplumun, gündelik doğal yaşamının akışına katılacağı ilk zamanlar araştırmacı, o kültür için dışarıdan gelen bir yabancısıdır. Doğal olarak insanlar yabancı olarak gördükleri kişileri güven duyana kadar içine almak ve herhangi bir aktarımda bulunmak istemez çünkü güven duygusunun oluşması gerekmektedir. Bunun için zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Göker (2007), katılımlı gözleminde insani ilişkilerin son derece önemli olduğunu ve bu ilişkilerin sağlıklı yürütülebilmesinde aktarının araştırmacıya güvenmesi gerektiğini güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. Dolayısıyla katılımlı gözleminde doğru bilgiye ulaşmak için güven çok önemlidir. Horozgediği Köyü'nde ilk günlerden itibaren fark ettiğim durum, güvensizlikti. Buradaki insanların öncelikle birbirlerine karşı olan güvenlerinin zedelenmiş olduğunu gözlemledim. Bunun sebebi, 2013 yılında köye çekilen yüksek gerilim hattıdır. Yüksek gerilim hattı, köyde konuşulan hava kirliliğinin önüne geçmiştir. Yüksek gerilim hattının altında kalan evlerin satılması ve paranın işin içine girmesiyle Bahadır Doğutürk'ün deyimini kullanacak olursak; vicdanları ile cüzdancıları arasına sıkıştırılınca ve cüzdancı galip gelince, bu durum köydeki sosyal ilişkileri de zedelemiştir. Georg Simmel'in *Para Felsefesi* çalışmasındaki açıklamaları bu durumun bir izahı gibidir. Simmel, bu çalışmasında para ekonomisinin yarattığı problemlere odaklanır. Simmel'e göre paranın yaygın kullanımı hayatın tüm alanlarında hesaplılık ve rasyonelliğe vurgu yapılmasına neden olur. Böylece gerçek insani ilişkiler zayıflar ve toplumsal ilişkiler usaç ve çekingenlik tutumunun hakimiyetine girme eğilimi sergiler (Ritzer, 1992).

Köyde insanların güven duygusunu zedeleyen diğer bir durum ise, köye yardım edecekleri vaatleriyle gelen kişilerin, vermiş oldukları sözleri tutmamış olduklarını söylemeleridir. Köyde görüşme yapmış olduğum kişilerin geneli, gelen kişilerin, kendilerine vermiş oldukları sözü tutmayıp, üstelik kendilerinden almış oldukları bilgileri aleyhlerine kullanmış olduklarını söylemektedir. Köye geldiğim ilk zamanlarda beni gazeteci zanneden iki katılımcım görüşme sırasında “*sen de bizi diğerleri gibi satma*” demiştir. Daha sonraki zamanlarda bunun nedenini sorduğumda, köye gelen bazı gazetecilerin bilgi ve belgeleri kendilerinden alıp sonra da haber yapmadıklarını dile getirmişlerdir. Bir görüşmecim ile ilk zamanlarda yaşamış oldukları güven sıkıntısını dile getirdiğimde, kendisi bana şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “...*Yanlış anlama ama biz şöyle sıkıldık. Her gelene dert anlata anlata derdimiz daha çok kanyo. Kaşdıkkça yaran nasıl kanyosa aynı. Çünkü bir çözüm kimse sağlamadı...*” (Fatih, 40 yaşında). İnsanlar hem kızgın hem de kırgın. Böylesine bir ortamda, güven sağlamak ve soru sormak benim için başta zor oldu.

Katılımlı gözleminde araştırmacının kendini hangi konumda (positioning) olduğunu fark etmesi gerekmektedir. Alan araştırması süresince araştırmayı yapan kişinin içinde bulunduğu konum ve bu konumunu açıklaması oldukça önemlidir. Saha çalışması sırasında etkileşim içinde bulun-

duğu katılımcıların araştırmacıyı hangi konumda gördükleri ve araştırmacının kendisini nasıl konumlandığı araştırmanın gidişatı açısından oldukça önemlidir (Shuttleworth, 2004).

Köyde araştırma yapmaya başladığım ilk zamanlar, bazı kişiler tarafından çevre ve kültür platformlarında aktif olarak görev alan “çevreci kız” olarak algılandım. Bazı kişiler, benim devlet tarafından görevlendirildiğimi düşündü. Kimileri gazeteci olduğumu sandı. Bazıları, sadece araştırmacı olarak algıladı. Bazı kişiler beni, bir türlü zihninde konumlandıramadı. İlerleyen zamanlarda ise, üniversitede ders veren bir akademisyen olarak algılandım ve köyün kırsal dönüşümü ve sonrasında oluşan çarpık sanayinin sağlık sorunları üzerine çalışma yapan bir “hoca” olarak da görüldüm.

Katılımlı gözlemlerde anahtar katılımcılar (key informants) araştırmacının, sahaya kolay katılım sağlayabilmesini ve alandaki diğer kişilerle bağ kurmasını sağlayan anahtar kişilerdir (DeWalt ve DeWalth, 2011). Horozgediği Köyü’nde alan araştırmam sırasında toplam dört ayrı anahtar katılımcım oldu. Benim için oldukça değerli olan bu kişiler sayesinde köy ve çevresini tanıyıp, köyün kahvesinde ve evlerde rahatlıkla görüşmelerimi yapabilmemi sağladılar. Sıkıştığım ve yardıma ihtiyacım olduğu zamanlarda bana her zaman yardımcı oldular. Çoğu zaman köyde ve çevresinde konumla ilgili önemli olabileceğini düşündükleri konu ve bilgileri bana her zaman iletiler.

Niteliksel araştırma yöntemlerinden biri olan katılımlı gözlemlerde, doğal olarak oluşan (natural setting) sohbet niteliğindeki görüşmeler (conversations) oldukça değerlidir (DeWalt ve DeWalth, 2011, Göker, 2007). Hem kişilerin kendi aralarındaki gündelik konuşmalar bakımından hem de araştırmacıyı bir süre sonra kendilerinden biri olarak görüp doğal olarak gelişen sohbet niteliğindeki konuşmalar bakımından önemlidir. Yapılandırılmış soru formatında alamadığımız bazı cevapları, doğal akış içinde gelişen gündelik konuşmada alabilirsiniz. Örneğin bazı katılımcılarım görüşmelerin başında “*çok şükür hiçbir şeyim yok*” derken, doğal oluşan sohbetlerimizin akışı içinde “*şu astımdam çok çektim.*” diyebilmektedir.

Katılımlı gözlem, doğası gereği sohbet niteliğinde derinlikli görüşmelerden oluşur çünkü araştırmacı, kişilerin gündelik yaşamının doğal akışına müdahale etmeden; onların o anda buldukları ortamın içine dahil olur.

Araştırmacının da kişiliği elbet sahayı etkiler; iletişim becerilerinin yüksek olması gereklidir. Araştırmacı ne zaman soru sorması gerektiğini, ne zaman sadece dinlemesi gerektiğini, ne zaman konuşması ya da konuşmaması gerektiğinin farkında olması gerekmektedir. Araştırmacının sahadaki sorumluluğu çok büyüktür çünkü insanlar size güvenerek özel bir takım sorun ya da durumlarını paylaşır (Robinson, 2004). Horozgediği Köyü’nde bu sorumluluğu fazlasıyla üzerimde hissettim.

Alanı ilk olarak Foça Çevre ve Kültür Platformu sözcüsü ve kurucularından Bahadır Doğutürk ile birlikte detaylı olarak inceleme fırsatı buldum. Köyün çevresini saran tüm fabrikaları ve bu fabrikaların Foça ormanlarının içine attıkları çürük ve tufalin -elli milyon ton olduğu söylenmekte- oluşturduğu dağları yerinde görme fırsatım oldu. Bahadır Doğutürk ile ağır sanayi bölgesinin her bir yerini o yerin, çevreye, doğaya, hayvanlara, insana, köylere, insan sağlığına olan etkilerini, tüm yönleriyle ele alarak derinlemesine yapılandırılmamış görüşmelerde bulundum. Bu görüşmeleri kendisiyle birden fazla kez yaptım.

Bahadır Bey ve eşi bu köyün hemen yakınında denize yakın olan yerleşimde yaz kış oturmaktadır. Bu yüzden bölgenin hava kirliliği ile ilgili geçmişe dönük ve süregelen tüm gelişmeleri yerinde gözlemleyerek takip etmektedirler.

Bahadır Bey’in eşi ile de beni misafir olarak ağırlamış oldukları evinde derinlemesine görüşmeler yaptım. Aynı zamanda evin bahçesinde, denk gelmiş olduğum komşuları (5 kişi) ile de yapılandırılmamış grup görüşmesinde bulundum.

Aynı çevreyi, diğer platform üyeleriyle (İliyaĝa  evre ve Kültür Platformu), gazetecilerle (2 kişi), köyün eski muhtarlığı yapan  zcan Bey ve bireysel olarak ayrı ayrı zamanlarda yerinde gezerek, gerek birebir gerekse grup görüşmeleri şeklinde yapılandırılmamış derinlemesine görüşmelerde bulundum.

Köyde Nisan 2015'de yapılan bir ÇED kapasite artışı toplantısına saha çalışmam sırasında denk geldim ve toplantıya katıldım. Bunun yanında köyde daha önceden 2009 yılında iki defa yapılmış olan ÇED kapasite artışı toplantı tutanaklarına ulaştım ve onlardan yararlandım.

Köyün içinde bulunduğum zamanlarda, derinlemesine g r şmelerimi bazen köyün taş duvarlı eski kahvesinde, bazen katılımcılarımın bahçesinde, bazen de misafir olarak ağırlandığım evlerde yaptım. Bu görüşmeler bazen doğal olarak oluşan grup görüşmeleri şeklinde bazen de birebir yüz yüze görüşmeler şeklinde gerçekleşti.

Horozgediği Köyü'nde yaşayan 26 – 40 yaş arası evli olmayan 6 kamyon şoförü ve 50 – 65 yaş arası evli olan 38 kamyon şoförü ile yapılandırılmamış görüşmelerde bulundum.

Horozgediği Köyü'nde yaşayan 75 yaş ve üzeri 8 erkek ile yapılandırılmamış derinlemesine görüşmelerde bulundum. Bu görüşmeleri 4 katılımcım ile birden fazla kez tekrarlayarak yaptım.

Horozgediği'nde yaşayan 45 yaş ve üzeri 7 kadın, 60-70 yaş arası 4 kadın, 82 yaşında 1 kadın ile yapılandırılmamış görüşmelerde bulundum.

Köyden hava kirliliği nedeniyle göç etmiş ama ara ara köyün kahvesine gelen ve oradaki fabrikalarda çalışmaya devam eden kişilerle (5 kişi), Horozgediği Köyü'nde çalışmak zorunda olup köydeki dayalı döşeli evini hava kirliliği nedeniyle bırakıp başka yere taşınmak zorunda olan kişilerle (7), köydeki evini hava kirliliği nedeniyle öylece bırakıp başka yere taşınan emeklilerle (2 kişi), şehirdeki ev kiralarına parası yetmediği için köydeki evine geri taşınmak zorunda kalan emekli bir kişi ile yapılandırılmamış görüşmelerde bulundum.

Köyün nakliye derneği başkanı ile derinlemesine görüşme yaptım.

Köyün muhtarı ile yapılandırılmamış görüşmede bulundum.

Bölgede  alışan Halk Sağlığı uzmanı    doktor ile bölgedeki sağlık sorunları üzerine yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yaptım.

Horozgediği Köyü'nün yakınlarında ve Cüruf Dağı'nın etrafında bulunan İlıpınar ve Kozbeyli köylerini de ziyaret ettim ve buralarda da görüşmelerde bulundum. İlıpınar'da (2 kişi: Kadın (50) – erkek (50)) ile Kozbeyli köyünde ise 5 kişi (50 yaşında bir erkek, 50 yaşında bir kadın, 70 yaşında, 78 yaşında, ve 80 yaşında üç erkek, 80 yaşında bir kadın) ile yapılandırılmamış görüşmeler yaptım.

Ayrıca bu bölgede, Ege  evre ve Kültür Platformu, Foça ve İliyaĝa  evre-Kültür Platformlarının yürüttüğü hukuki mücadelenin verildiği günden bu zamana kadar olan yazışmaları, çevrede yürütülen tüm çalışmaların yazılı belgeleri, dokümanları, istatistikleri, geçmişe dönük ÇED toplantı tutanakları, bölge ile ilgili yapılan açıklamaları, belgeselleri, fotoğrafları toplayarak belgesel gözlemde (Duverger, 1973) bulundum.

Etik kurallar gereği izin verildiği  l de belge ve dokümanlardan faydalandım. Katılımcılarımın gerçek isimleri yerine kodlama yaptım. Sadece bazı isimlerin, gerekli olduğunu hissettiğim ve sakıncasının da olmadığını düşündüğüm yerlerde kendilerinden izin alarak gerçek adlarını kullandım.

Elde ettiğim bulguları, söylem analizi yaparak değerlendirdim.

Araştırmadan elde edilen bulgular, "Cehennem Gibi: Hava Kirliliği ve Sağlık  zerine Etkileri", "Sağlık G  : Karanfil Sokak" ve "Bağ-Bahçeden Sanayiye  ift ilikten Nakliyeciliğe" başlıkları altında ele alınmıştır.

4. Bulgular

4.1. “Cehennem Gibi”: Hava Kirliliği ve Sağlık Üzerine Etkileri

Yukarıda değinildiği gibi, Horozgediği Köyü, Yeni Foça karayolunun, hemen üzerinde yer almaktadır. Sağlı sollu fabrikaların olduğu bu yolu, fabrikalara, yük getiren ve götüren ağır vasıtalar, tonlarca ağırlıkta makine parçalarını taşıyan büyük tırlar, üzeri açık bir biçimde limandan taşınan ve limana götürülen demir-çelik hurdalarını taşıyan kamyonlar vd. kullanmaktadır. Trafik yoğunluğunun yaşandığı sorunlu ve zor bir yoldur. Ağır vasıta trafiğinin çıkardığı yoğun egzoz gazlarının ve fabrika bacalarından çıkan gri dumanın yanında bir de gaz dolmuş tesislerinden çıkan gaz kokuları çevreye yayılmaktadır.

Köyde yaşayanların sıkıntısı, ulaşım araçlarından kaynaklanan egzoz gazları, taş ocaklarından çıkan toz dumanları, limanlarda hurda boşaltan gemilerden kaynaklı tozlar, rüzgarın yönü köye doğru estiğinde tüpgaz kokusunun her yeri sarması, fabrika bacalarından çıkan dumanlardan vb. kaynaklı hava kirliliğidir.

“Hava kirliliği nedeniyle yöre halkında alt ve üst solunum yolu hastalıklarına, akciğer kanserine, yakalanma ihtimali artmakta hatta meyve, sebze bahçelerinde yetiştirilen ürünler bile hastalık riski taşımaktadır” (Eroğlu ve Bozyiğit, 2015, s. 190).

Köyde yapmış olduğum gerek grup görüşmelerinde, gerekse bireysel görüşmelerde sıkça tekrarları; ağaçların, sebzelerin, meyvelerin, çiçeklerin kurudukları ve hayvanların hastalanarak öldükleri bilgisidir. Bunun yanı sıra derelerin pislik içinde olduğunu belirterek, kenarlarında bulunan değerli endemik bitki türlerinin yok olduğunu ve doğal su kaynaklarının ise risk altında olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum köyün tüm ekosistemi tehdit etmektedir (Sofuoğlu, ve ark., 2008).

Köyde evinin bahçesinde hava kirliliğinden toz içinde kalmış üzüm, incir ve nar ağaçlarını gösteren Sabih Bey (75) içinde buldukları durumu şöyle anlatmıştır;

Buyrun ilk başta üzümü göstereyim. İki sefer ilaçladım bi de ben bunu. Şu haline bak üzümün. Şuraya bak! Şu işte. (İncir ağacı ve incir ağacının altına dökülmüş çok sayıda hastalık kapmış yemişleri göstererek) Üç günde böyle oldu yemişler böyle. Bak nasıl oluyor bak! (Elinde tuttuğu yemişleri göstererek) Mosmor olup öyle kuruyor bak. Bi tane değil, iki tane değil. Hepsi böyle bak. Bir-iki günde böyle oldu. Yağmur bir yağdı; buraya toplanan pislikleri, hastalıkları götürdü. Üç günde vallahi döküldü, oldu böyle. Onun için istedim göstereyim size. Bunları gör yani. ... 54 yaşında ölen kardeşimindi bunlar (nar ağaçlarını göstererek). Bunları falan hep o dikmişti. Kanserden öldü o da (Ağustos 2018).

Sabih Bey, bahçesindeki hastalanmış incirleri gösterirken⁶

6 Fotoğraf, Horozgediği Köyü'nde bir katılımcının bahçesinde, 14.08.2018 tarihinde izin alınarak tarafımdan çekilmiştir.

Sabah Bey, bahçesinde yetiştirmeye çalıştığı sebze ve meyvelerin yoğun hava kirliliği yüzünden hastalanarak kurduğunu anlatırken, kardeşinin de tıpkı bahçesinde hastalanarak kuruyan ağaçlar gibi kanser hastalığından öldüğünü vurgulamıştır.

Köyde küçük toprak arazisini eken biçen köylü, ertesini gün yoğun hava kirliliği sebebiyle ekinleri yanmış halde bulunduğunu dile getirmiştir. Köyün taş duvarlı olan kahvesinde her zaman aynı yerde konuştuğumuz Ziya Bey (77), bir zamanlar tarla ve ormanlarla kaplı olan ama şimdi toz, duman ve fabrika bacalarının tıttığı manzaraya bakarak on beş dönümlük yeri büyük emekle ektikten sonra ertesini gün nasıl yok olduğunu şöyle anlatmıştır. “ ... Akşamdan bırakıyorum çiçek gibi hepsi. Sabahleyin gidiyorum; bir akşamda on dönüm, on beş dönüm, yirmi dönüm yeri yakıyor. Burda var mı şimdi ağaç mağaç? (Nisan 2015). (Bastonunun ucunu kaldırıp çevreyi göstererek sinirli bir ses tonuyla konuşmuştur). Orman köyleri arasında anılan köyde, ağaçların yerini beton yığınları almıştır.

Ziya Bey, tarım arazisinin yanında bulunan fabrikayı mahkemeye vermiştir. On bir yıl uğraşmıştır. Bu süre içinde devlet üniversiteden gelen deneyimli bir Ziraat Mühendisi Profesörü konuyla yakından ilgilenmiştir. Çok uğraşmasına rağmen sonuç alamayınca çevrenin ve köylünün içinde bırakıldığı bu duruma sinirlenerek Ziya Bey ile arasında şu konuşma geçmiştir: “ *Buranın ismi ne?* ” dedi. *‘Buranın ismi Hayıtlı dere.’ Bugünden itibaren affedersin (burada Ziya Bey benden çekinerek) ‘boklu dere’ dedi. ‘Hayıtlı dere değil.’ Hayıt ağacı olur; belki bilirsin ama derelerde su akan yerlerde olur çok*” (Ağustos 2016). Ziya Bey tüm bunları aktarırken bulutlanmış gözlerinin arkasında hem pişmanlık hem de çaresizlik belirlemiştir. Derelerin pislendiğini ve kenarında bulunan endemik bitki türlerinin ise yok olduğunu belirtmiştir.

Köyde koyunların, tavukların hastalanıp ölmekte olduğunu daha önceki görüşmelerimizde de tekrarlayan Ziya Bey (Ağustos 2018) elinde yumurta ve incirlerin olduğu bir torbayı bana uzatırken “*kızım tavuklar geberdiğinden yumurta çok olmadı yine*” demiştir. Ziya Bey, “geberdi” vurgusunu imalı bir şekilde özellikle söylemiştir. Köyde koyunlarının ve tavuklarının hastalanarak ölmekte olduğunu söyleyen Hasan Bey (56) ise hayvanlarını otlatacak meraların kalmadığını, bu meraların yerini taş ocaklarının aldığını dile getirmiştir (Nisan, 2015).

Bu bölge ile ilgili yaşanan bu felaketlerin belirlenmesi için İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İleri Teknoloji Enstitüsü “İliağa Çevre Durum Tespit ve Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi Projesi 1. Ara raporu” hazırlanmıştır. Jeoloji Yüksek Mühendisi Tahir Öngür, hazırlanan bu raporu insan, canlı yaşamı ve biyoçeşitlilik ile ilgili ciddi eksiklikler olduğunu vurgulayarak şöyle eleştirmiştir:

... Rapor'un en önemli eksikliği insan, canlı yaşamı ve biyoçeşitlilik. Rapordaki her şey yaşamla ilişkisiz maddeler, nesnelere, yabancı olduğumuz, bizimle bir ilişkisi olmayan, etkileşmemizin söz konusu olmadığı, YABANCI, dışsal şeylermiş gibi ele alınıyor. İlk bölümdeki alıntılardan da anlaşılacağı gibi İliağa çevresinde durum vahim. Kimin için vahim? Bütün ekosistem için; bütün canlı yaşamı için; bakteriler, mikroorganizmalar, sürüngenler, böcekler, kuşlar, balıklar, algler, yosunlar, evcil hayvanlar, yabanıl, insanlar için vahim. Biyoçeşitlilik hızla geriliyor. O kadar ÇED Raporu hazırlandı bu yöredeki tesisler için. Hiç mi merak edip, dünden bugüne yalan yanlış ta olsa bu ÇED Raporlarında yer alan fauna ve flora sayımlarını kıyaslayıp zaman içinde biyoçeşitliliğin gerilemesini ortaya koymayı düşünmediler? Düşünmemişler belli ki ... (2009, belgesel gözlem arşivi).

Tahir Öngür'ün yukarıda yapmış olduğu eleştiri, insanı, canlı yaşamını ve biyoçeşitliliği zincirleme olarak birbirine bağlı halkalar olarak görmüş olması açısından önemlidir. Ekosistem, insan ve diğer tüm canlı yaşamı üzerinden bir bütün olarak görülmelidir. Bu sistem içinde yaşayan

canlılar birbirinden bağımsız, birbirlerini etkileyemeyen nesnelere değildir. Bu açıdan bölgede yaşanan durum, tüm ekosistem içinde bütün canlıların yaşamı için vahimdir. Bölgede yaşanan hava kirliliği insanı, canlı yaşamı, biyoçeşitliliği olumsuz yönde etkilemektedir. Hava kirliliğine bağlı doğada görülen hastalıklar köyde yaşayan insanlarda da görülmektedir (Halk Sağlığı Doktoru 1., kişisel görüşme, 2015-2018). Hava kirliliğinin doğaya verdiği zarar, aynı şekilde insanların sağlıklarını olumsuz yönde etkilemiştir (Halk Sağlığı doktoru 2., kişisel görüşme, 2016).

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Profesörü, Ali Osman Karababa (2015), hava kirliliğinin sağlık üzerine etkilerinin 1950'lerden bu yana yapılan araştırmaların ve özellikle 1980'den sonra bu alanda yapılan epidemiyolojik çalışmaların ortaya koyduğu bilimsel kanıtlarla yeterince anlaşılabilir olduğunu vurgulamaktadır.

Aliğa'da ağır sanayiden kaynaklı kirleticilerin halk sağlığına olan etkilerini Dr. Volkan Halil Damgacı'nın (2013), Prof. Dr. Reyhan Uçku - Öğr. Gör. Dr. Ahmet Soysal'ın danışmanlığı'nda yürütmüş olduğu *İzmir'in Aliğa İlçesi Belediye Sınırları İçerisinde 2011 yılında meydana gelen ölümlerin nedenleri ve Sosyodemografik Değişkenlerle İlişkisi* başlıklı, tıpta uzmanlık tezinde açıklamıştır.

Türkiye, İzmir ve Aliğa'da ölüm nedenleri dağılımı 2009-2011

	Türkiye* (2009)	Türkiye** (2008)	İzmir** (2008)	Aliğa (2011)
	%	%	%	%
Kalp Damar Hastalıkları	39.9	40.2	44.1	36.2
Kanserler	15.7	15.4	14.5	26.4
Serebrovasküler Hastalıklar	8.2	7.4	5.0	9.2
Solunum Sistemi Hastalıkları	5.7	1.1	1.4	8.0
Gastrointestinal Sistem Hastalıkları	1.9	1.1	1.2	2.9
Diabetes mellitus	4.1	1.4	1.2	1.7

*TÜİK 2009 yılı verilerine göre, Türkiye'de tüm ölümler (368.390) içinde kanser nedenli ölüm sayısı 57.949'dur. Nedeni bilinen 280.531 ölümün %20.7'si kanserlerden kaynaklanmaktadır.

**TÜİK, İl ve İlçe merkezleri, seçilmiş 50 neden ve cinsiyete göre ölümler, 2008

Bu tezin sonucuna göre, Aliğa'da 15-29 yıl yaşamış olanlarda kansere bağlı ölüm riski 15 yıldan daha az yaşamış olanlara göre 4.7 kat daha fazla olduğu söylenmektedir. Araştırmada Aliğa ilçe belediye sınırları içinde 2011 yılı ölüm nedenleri arasında kanserin ikinci sırada yer aldığı, kansere bağlı ölümler göz önüne alındığında akciğer kanseri ve diğer solunum sistemi kanserlerinin yüksek çıktığı belirtilmiştir. Aliğa'da uzun süre yaşayanlarda kanser nedenli ölüm oranının yüksek olduğu bildirilmiş, sanayi ve sanayiye bağlı hava, su, toprak kirliliğinin insan sağlığına etkileri ile ilgili özellikle ileriye yönelik daha çok bilimsel çalışmaya gereksinim olduğu vurgulanmıştır (Damgacı, Soysal ve Uçku, 2014).

Bu bölgede çalışmış olan üç Halk sağlığı doktorlarının ortak söylemi, Horozgediği Köyü'nde yaşayan kişilerin sağlıklarının ciddi biçimde tehlike altında olduğudur. Köye dair yapılan herhangi resmi bir çalışmanın olmadığını da dile getirmişlerdir. Ancak Horozgediği Köyü, Aliğa'nın çevre durum tespit ve taşıma kapasitesinin belirlenmesinde örnekleme noktalarından biri olduğundan (Aliğa Çevre Durum Tespiti ve Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi Projesi 1. Ara Rapor, 2009); Aliğa'da meydana gelen ölümlerin nedenleri olan solunum yolu hastalıkları, kanserler, kalp damar hastalıkları bu köyde anlatılan ölüm nedenleri açısından da geçerli olabileceğini dile getirmişlerdir. Hatta Horozgediği Köyü için durumun vahim olduğunu belirtmişlerdir (Damgacı, Soysal ve Uçku, 2013).

Horozgediği Köyü'nde araştırmayı yürütürken aldığım ilk tepki ümitsizliktir. Buraya gelen birçok siyasetçi ve milletvekillerinin kendilerini dinlemekten başka hiçbir şey yapmadıklarını dile getirmişlerdir. “Anlatıyoz anlatıyoz da ne oluyo? Buraya geliyolar; dinleyip gidiyolar? Ölen gidiyo. Geri yok. Ölen gidiyo” (Sadık, 78, Nisan 2015).

Köydeki işyerinde derinlemesine görüşme yapmış olduğum Mehmet Bey'e, gırtlak ve cilt kanseri teşhisi konulmuştur. Mehmet Bey ağır kemoterapi tedavilerinin dışında on kez ameliyat olmuştur. “Allah bu hastalığı şu betona dahi bile vermesin. Kemoterapi onları yiyiyorum. Çok fena-yım. Ne yemek yiyebiliyorum ne hiçbir şey. İşkence gibi. Ne olacak bilmiyoruz; çoluk çocuk hep hasta” (Ağustos 2018) diyerek bu hastalık karşısında çaresizlik içindedir. Burada kanser hastalıklarından basit bir grip hastalığıymış gibi bahsedilmektedir. Buradaki insanlar için kanser ve diğer yüzleştikleri ciddi hastalıklar sıradan, basit hastalıklarımız gibi kanıksanmış durumdadır.

Köyde kanserlerin yanı sıra epilepsi, Alzheimer hastalığı teşhisi konmuş kişilerle de görüşülmüştür. Nöroloji doktoru Prof. Dr. Sultan Tarlacı (Birgün -Yaşam, 2018), hava kirliliğinin beyin için aslında çok düşünülmemeyen bir tehlike kaynağı olduğuna dikkat çekerek şunları söylemektedir:

Hava kirliliği hem bedensel sağlık hem de özelinde beyin açısından gökten gelen görünmeyen bir tehlikedir. Tüm çevresel kirliliklerin dünyada her yıl 9 ile 15 milyon insanın ölümüne neden olduğu hesaplanmıştır. Nihayetinde beyin oksijen kullanan bir organdır ve hatta bedende en çok oksijen tüketen ya da gereksinimi olan organdır. Normal solunan havanın bu gezegende oksijen, azot ve karbondioksitten oluşan solumaya ve bedenimiz için ideal bir karışım oranı vardır. Bu denge olumsuz yönde bozulunca beden ve beyin de ideal talebine yanıt alamadığından hasarlar oluşmaktadır. Yani kirlilik, havanın doğal içeriğinin bozulmasıdır. Hava kirliliğinin bilindiği üzere en önemli sebebi insan faaliyetleridir.

Sanayileşmiş bölgelerde fabrikadan çıkan gazlar nedeniyle kirlenen hava, yüksek oranda zehir içerdiğinden demans, alzheimer ve parkinson gibi önemli sağlık sorunlarına yol açmaktadır (Haviland, ve ark., 2008, s. 829).

Horozgediği Köyü'nde hava kirliliğine sebebiyet veren bu insan faaliyetini durdurmak yerine sanayilerin “Kapasite Artışı ÇED toplantıları” yapılmaya devam edildiği söylenmektedir. Burada ilk olarak içinde bulunmuş olduğum kapasite artışı ÇED toplantısında köyde yaşayan sakinlerin her birinin birer ÇED uzmanı olmuş olduklarını gözlemlene fırsatım oldu. ÇED toplantıları halkı bilgilendirme ve halkın da görüşlerini almak için yapıldığından, bu toplantılara katılan kişiler şikayetlerini ve isteklerini herkesin içinde söyleyerek beyan ederler ve burada söylenen her şey tutanaklara geçirilir. Bu ÇED toplantılarının çoğunda burada yaşayan kişiler genellikle astım ve kanser hastalığına değinmişlerdir. Kanserden ölmek istemediklerini yapılan her ÇED toplantısında dile getirdiklerini bildirmişlerdir. Çoğu kişinin cebinde astım, nefes darlığı vb. gibi hastalıklarda kullanılan fisfislar bulunmaktadır. Ceplerinde bulunan bu fisfisları göstererek hava kirliliği için çözüm aramaktadırlar.

Yine köyün kahvesinde yapılan aynı kapasite artışı ÇED toplantısında tartışmalı ve gergin bir ortamda şikayetlerin, önerilerin ve sorunların bir yandan dinlenip öbür yandan yazıldığı sırada, içeriye “ben de bir şey söyleyebilir miyim?” diyerek giren otuz yaşlarında bir nakliyecisi şunları dile getirmiştir:

Ben merkezde yaşıyorum. Tesis yapılacaksa buraya yapılınsın; en zehirlisinden en zararsızına kadar. Neden? Biz kanseri tanıdık. Biz kanserden kaybettik. ... Denetlensin. Başka bakir bölgeler zehirlenmesin. Ondan buraya yapılınsın. Başka vatandaşlarım, kardeşlerim kanserle tanışmasın inşallah. Hepsi buraya yapılınsın (kahvedeki tüm insanlar alkışladı). Yani denetlensin. ...

Şurda bir yol zehirledi bizi. ... Bizim geçimimiz nakliye. Biz erken ölüyoruz ama zengin değil. Girtlağa kadar borcun içindeyiz. Hepsı yatlarda katlarda. Ben diyorum ki buraya yapılınsın; başka bölgeler zehirlenmesin. Benim gibi anamı babamı elli yaşında kanserden kaybetmesin. Ben de ölçem kanserden. Aksini iddia etmiyorum (16 Nisan 2015).

ÇED toplantısının başında, Gencelli’de yaşayan vatandaşların yapmış olduğu eleştirilere karşı “ben rahatsız olmuyorum. Siz niye oluyorsunuz?” diye kızarak, soru soran kırk beşli yaşlarında Horozgediği’nde yaşayan bir nakliyecı, yukarıda bu sözleri dile getiren nakliyecinin hemen ardından şunları söylemiştir: “Arkadaşın konuştuğu konu çok güzel bişey. Burasını baturdılar. Ve bir an önce zenginler buraya gelip, bu yerlerimizi alıp; biz burdan kurtulmak istiyoruz. Konuşacağım kelime bu kadar. Bir an önce! Kimin parası varsa, bir an önce bu insanlar daha fazla ölmesin, yeter” (16 Nisan 2015).

Köyün muhtarı, bu ÇED toplantısında, köyün % 80’nin akciğer kanserinden öldüğünü, kendisinin de kanser tedavisi gördüğünü dile getirerek köylerinde şimdi ve daha öncesinde tutulan ÇED raporlarından hiçbir şekilde sonuç alınmadığını dile getirerek şöyle söylemiştir:

Bizim köyün %80’i kanserden ölüyor. Akciğer kanseri. Ben de kanserden tedavi oldum. Vatandaş ÇED raporu alıyor. Diğer fabrikalar ÇED raporunu alıyorlar. İmzalanyor, bitiyor. ÇED raporu vermekten insanların sağlığına, insanların imkanlarına maalesef bakılmıyor... Bacadan çıkan toz köyün üzerine geliyor; bak rahatsız ediyö toz diyorum; bana bey efendi ‘dilekçe yaz’ diyor. Yahu yazarsın ama gelin bişeyler yapın. Maalesef. ... Bizim köyün %80’i nakliyecilikle geçiniyor. Ben hem muhtarım hem de nakliyecilik kooperatif başkanıyım. Şimdi ben şunu söyleyeyim; bizim bayanlarımız beyaz gömleği dışarıya asmıyor. Çamaşır yıkayıp, asamıyor dışarıya. Ben diyorum ki eğer konuşulanlar burda kalacaksa, lütfen hiç bir şey yazmayın. ... Ama bu insanlar, bu topluluk şikayetlerini alacaksınız tamam ama bu köyü gözden çıkarmışlar” (16 Nisan 2015).

Köyün kadınları ile yapmış olduğum görüşmelerde, “kapı-pencere açamadıklarını”, çamaşır-larını dışarıya asamadıklarını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda bahçelerini yıkarken simsiyah suyun aktığını aradan bir saat geçmeden yıkamış oldukları alanın yeniden simsiyah bir tozla kaplandığını vurgulamışlardır.

2015 yılında saha çalışmam sırasında köyde denk gelmiş olduğum bu ÇED toplantısının dışında, 2009 yılında yine bu köyün aynı kahvesinde yapılmış olan diğer şirketlerin kapasite artışı ÇED toplantı tutanaklarını incelediğimde, yaşanan sorunların, söylenen şikayetlerin ve istenilen taleplerin aynı şekilde tekrarlanmış olduğunu gözlemledim.

Horozgediği Köyü’nde 2009 yılında yapılmış bir başka kapasite artışı ÇED toplantısında Kozbeyli’de yaşayan bir yurttaş, artık bölgenin hem çevre hem de insan açısından kaldırma kapasitesinin kalmadığını ısrarla şöyle vurgulamıştır:

Bu ne biçim proje tanıtımı. Emisyon, gürültü, çevreye etkilerini hep “daha sonraki çed raporunda değerlendirilecek” deyip geçiyorsunuz. O zaman bu toplantıyı niçin yaptınız? Buradaki resmi yetkililer bu bölgedeki çevrenin nasıl kirlendiğini, katledildiğini görmüyor, çevre bakanlığı hiçbir şey yapmıyor. Biz ne dersek diyelim izinlerini hep alıyorlar. İnsanlar burada kanserden ölüyorlar. Bölge su sıkıntısı yaşarken demir çelikler yeraltı sularını tüketiyor. Demir çelik kuruluşları sayesinde bölgemizde turizm bitti. Foça’ya, Kozbeyli’ye gelmek isteyen arkadaşlara “sakın fabrikalar yolundan gelmeyin” diyorum. Foça üzerinden buraya geliyorlar. Tozdan, dumandan, kirli havadan göz gözü görmüyor. Genizlerimiz yanıyor (13.01.2009, belgesel gözlem arşivi).

Yapılan her bir ÇED toplantı tutanaklarına geçirilmesi için çevre kirliliği ve gürültüsü ile beraber yaşanan ekolojik sağlık problemleri ısrarla belirtilmektedir. Ancak yaşanan sorunlara çözüm bulunmuş gibi yeniden kapasite artış toplantıları yapılmaya devam edildiği dile getirilmiştir. Yine aynı ÇED toplantısında başka bir vatandaş *“Burada yaşayan insanlar sizin umurunuzda bile değildir. Daha üç ay önce İsmet arkadaşın sekiz koyunu, yediği otlardan zehirlenerek öldü. Kanserden, ölümden başka ne verdiniz halka? Bu bölgenin nasıl bir kirliliğe sahip olduğu uzaydan bile görülmektedir. Üstüne üstlük bir de kapasite arttırmaya çalışıyorsunuz”* (13.01.2009) diyerek içinde yaşadıkları vahim durumu izah etmeye çalışmaktadır.

Horozgediği Köyü ile ilgili çevre köyler, “cehennem” ve “cehennem gibi” benzetmelerini sıklıkla kullanmaktadırlar. Kozbeyli Köyü'nde sanayinin getirdiği yenilikler, değişimin köye olan etkileri üzerine yapmış olduğum görüşmelerde Hasan Bey (70, Nisan, 2015), *“Cüruf bizi çok etkilemedi. Mesela şey var; Horozgediği var. Hepsi, söylemesi ayıp; kanser. Gepegenç çocuklar gidiyor. Artık o demir tozundan şeysinden mi?”* diyerek köyde kanıksanmış durumda olan kanser hastalıklarına dikkat çekmiştir. Bu durum çevre köyler tarafında da bilinmektedir.

Yine Kozbeyli'de bir görüşmecim Horozgediği için; *“Hep bunlarda kanser görülüyor (Horozgediği Köyü tarafını elinle işaret ederek). Benim arkadaşlarım, hep genç genç çocuklar. Onun için oralara fabrikanın etkisi var. Tam manasıyla yapsalar hani bacasını macasını belki olmaz. Beş kazanmak yetmiyor bize on kazanalım. Onun peşine gidiyoruz. Onun için bacayı acıyoz, bilmem ne yapıyoruz”* (Vehbi, 80, Nisan 2015) diyerek yine çarpık sanayileşmeden kaynaklı hava kirliliğinin yarattığı ekolojik kansere vurgu yapmıştır.

Sonuç olarak yukarıda yaşanan tüm nedenlerden dolayı Horozgediği Köyü, zaman içerisinde göç vermeye başlamıştır. Buradaki nüfus zamanla azalmaktadır. İnsanlar burada kendilerini demir kafesin içine sıkışmış gibi hissetmekte ve kanserin bir gün kendilerine gelmeden nasıl kaçacaklarının yollarını ve çözümlerini aramaktadır. Kendileriyle de yapmış olduğum görüşmelerde *“fırsatını bulsam, imkanım olsa, vb.”* cümleleri kullanarak bir yandan da çaresizliklerini dile getirmektedirler. Dinamik yapısı nedeniyle karmaşık ilişkiler yumağına bağlı göç olgusu, aşağıda saha gözlemleri üzerinden anlatılarak analiz edilmiştir.

4.2. Sağlık Göçü: Karanfil Sokak

Aliağa hızlı bir şekilde göç alırken, Horozgediği Köyü, bölgedeki kirlilik, kirlilik sonucu görülen hastalıklar ve işsizlik nedeniyle yavaş yavaş göç vermektedir. Ancak göç edilen yerler Aliağa merkez, Menemen ve İzmir'dir (Çamdibi, Şemikler, Egekent). Horozgediği Köyü yakınındaki fabrikalarda çalıştığı halde köydeki kendine ait dayalı döşeli evini, buradaki kirlilikten ve hastalıklardan kaçmak için terk ederek, hanesini Aliağa merkez, Menemen ya da İzmir'e taşımış olan aileler olmuştur.

TÜİK'in 2017 yılı verilerine göre, köyde toplam 310 kişi yaşamaktadır. Bu sayının 167'si erkek nüfus geri kalan 143'ü kadın nüfusu oluşturmaktadır. 0-14 yaş grubu kadın nüfusu 26, erkek nüfus 14'dür. 15-24 yaş grubu kadın nüfusu 10, erkek nüfus 19'dür. 15-49 yaş grubu kadın nüfus 53, erkek nüfus 89 ve 65 + yaş grubu kadın nüfus 26, erkek nüfus 24'dür.

Aşağıdaki tabloda Horozgediği Köyü'nün, önceki yıllarda yaş grubu ve cinsiyete göre yapılan nüfus kayıt sistemi sonuçları yer almaktadır. Tabloya baktığımızda özellikle 15-24 yaş grubu kadın-erkek ve 15-49 üreme yaş grubunda olan kadın istatistiklerinde görülen azalma oldukça anlamlıdır.

Horozgediği Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus 2017

Yıl	Toplam		0-14 Yaş Grubu		15-24 Yaş Grubu		15-46 Yaş Grubu		65+Yaş Grubu		
	Toplam	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2017	310	167	143	14	26	19	10	89	53	24	26
2016	327	171	156	15	32	22	15	92	64	24	24
2015	326	167	159	13	28	22	18	91	72	22	22
2014	356	184	172	16	32	23	25	102	82	22	20
2013	371	192	179	19	30	32	34	115	96	20	18
2012	401	207	194	29	32	31	42	117	106	19	18
2011	355	183	172	29	28	27	35	104	93	19	17
2010	351	181	170	32	32	27	25	100	86	16	20
2009	352	184	168	33	32	31	28	103	89	14	18
2008	355	184	171	37	34	30	34	102	91	14	17
2007	369	190	179	37	35	35	38	107	98	11	14

Kaynak: TÜİK, 2017

Köydeki hanehalkı sayısı ise 2017 yılı verilerine göre 98'dir. Aşağıdaki tabloda 2013 – 2017 arası yıllarına ait hane halkı verileri bulunmaktadır.

Hanehalkı Sayısı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2013-2017

Yıllar	İl Kayıt No	İlçe Kayıt No	Köy Kayıt No	Mahalle Kodu	İl Adı	İlçe Adı	Bucak	Mahalle Adı	Hhs
2013	35	1128	16877	193067	İzmir	Aliağa	Merkez	Horozgediği	103
2014	35	1128	16877	193067	İzmir	Aliağa	Merkez	Horozgediği	99
2015	35	1128	16877	193067	İzmir	Aliağa	Merkez	Horozgediği	93
2016	35	1128	16877	193067	İzmir	Aliağa	Merkez	Horozgediği	98
2017	35	1128	16877	193067	İzmir	Aliağa	Merkez	Horozgediği	98

Kaynak: TÜİK, 2017

2013 yılında hane halkı sayısı 103 olarak görülürken, 2017 yılında bu sayı 98'dir. Ancak köyde saha çalışması sırasında hane halkı sayıları ile ilgili konuşulurken köyün eski muhtarlığını yapmış olan Özcan Bey ve şimdiki Muhtarı olan Halit Bey (2018) köyde, artık bu kadar hane sayısı olmadığını altını çizerek 65 kadar hanenin olduğunu belirtmiştir. Köydeki diğer kişiler ise bunu onaylayarak isim isim köydeki haneleri saymalarına rağmen bu sayı 98'i bulmamıştır. Daha sonra bunun sebebinin köyden hane olarak göç etmelerine rağmen iş yerinin köyde ya da köye yakın olması sebebiyle kayıtlarını taşımamış olmalarından dolayı olabileceği söylenmiştir.

Kahvede, TÜİK'in köyde toplam erkek ve kadın sayıları verileri üzerine konuşurken, bir katılımcım “*nerde bu kadar erkek sayısı?*” demesi üzerine 70 yaşlarında olan Remzi Bey imalı bir şekilde “*Karanfil Sokaktadır.*” diyerek cevap vermiştir. O anda kahvede bulunan kişiler, Remzi Bey'in yapmış olduğu bu noktaya kayıtsız kalmayarak anlamlı bir şekilde gülmüşlerdir. “*Karanfil Sokak neresi?*” diye sorduğumda ise Horozgediği Köyü sakinlerinin cenazelerini gömdükleri mezarlığın bulunduğu sokağın adı olduğunu belirtmişlerdir.

Horozgediği Köyü sakinlerinden Rıfat Bey (56), köye santral kurulduktan sonra köyden 40 hanenin taşındığını belirterek şöyle devam etmektedir: “*köyden 40 hane gitti. 40 hane taşındı. Bak karşıda beyaz ev var. Görüyor musunuz? Orda; üç katlı ev. Kimse kalmadı. 160 metrekare. 380 milyara adam yaptı. Taşındılar. Hepsi, Aliağa'ya gitti. Ev bomboş*” (Nisan 2015). Oradan başka bir

vatandaşın “sanki İliyaĝa çok temiz” demesi  zerine Rifat Bey şöyle tepki verdi; “Ama elektrik hattı; Ege  niversitesi ile Dokuz Eylül’ n verdiĝi rapora göre 10 yaşımda çocuklar bir sene içinde lösemi olacak diyor. Adam da  c tane  ocuk var. Telin altında kalıyor ev.” (Nisan 2015).

Köyde kendine ait dayalı döşeli evi ve köyüne yakın iş yeri olmasına raĝmen İliyaĝa merkeze taşınan bir katılımcım (56) şunları dile getirmiştir: “Kızım altı aylıkken astım hastalığına yakalandı hava kirliliĝinden. G c ettim. Aslında havası temiz olsa gelirim. Şehir hayatında psikolojim bozuldu” (Aĝustos 2018).

Aynı Şekilde köydeki evini, iş yeri yakın olmasına raĝmen terk eden bir başka g r řt ĝ m kişi (58) Şöyle söylemiştir: “Hepimiz burada hastalandık. (Elinde astım fısısını göstererek) Hep bu hava kirliliĝinden. Aslında burası bizim doĝup, b y d ĝ m z yer ama hasta etti. Hastane de yok” (Aĝustos 2018).

İşyerinin köye yakın olmasına raĝmen hanesini İliyaĝa merkeze taşıyan Oktay Bey (55) yine aynı Şekilde şunları dile getirmiştir: “Buranın hava kirliliĝi bizi hasta etti. Köyün hepsi kanser. Çocuklarım için taşındım. Buranın hastanesi var. Her yere yakın” (Aĝustos 2018).

Yine aynı durumda olan başka bir katılımcım (57) Şöyle söylemiştir: “Burada genizlerimiz yaniyo. Sabah uyanamıyoz. İliyaĝa’ya taşındık. En azından hastanesi var, pastanesi var” (Aĝustos 2018).

Yukarıda anlatılanlar göz önünde bulunduĝunda buradaki bireylerin kendi iradeleriyle g c ettiĝini d şunsek de aslında çok da istekli bir Şekilde köydeki kendi dayalı döşeli evlerini bırakmak istememişlerdir. Doĝrudan zorunlu bir i  g c (Tekeli, 1998) gibi gözükmese de aslında dolaylı olarak g c etmek zorunda kalmışlardır. Özellikle iş yerinin, köyündeki evine çok yakın olmasına raĝmen bölgenin hava kirliliĝi ve getirdiĝi hastalıklar sebebiyle hanesini taşımak durumunda kalmış olmaları bu açıdan oldukça anlamlıdır. Bölgedeki hava kirliliĝi, gücün sebepleri arasında ilk sıradadır.

4.3. Baĝ-Bahçeden Sanayiye,  ift ilikten Nakliyeciliĝe

Horozgediĝi Köyü'nde 65 yaş ve üstü bireylerle yapmış olduĝum görüşmelerde, köyün 1970’lerden önce baĝcılık, zeytincilik, tütün, pamuk, buĝday, bahçecilik ve hayvancılıkla geçimini saĝladığını belirtmişlerdir. 1945’li yıllarda köyün büyük kısmının baĝlarla kaplı olduĝunu belirten Ali Bey (78 yaşımda) “Ne görüyorsun burdan bak; daĝların eteĝinde b yleeee İliyaĝa’ya kadar bütün baĝmıř buraları (oturduĝumuz köyün kahvesinden taş ocaklarının bulunduĝu karşı daĝları göstererek) Őarap yapılmış.” diye belirtmiştir. Ali Bey’i destekleyen aynı yaşlarda başka bir katılımcım ise “‘Foça Karası’ diye meşhur  z m m z vardı. Siyah. Şimdi nerede?” derken; Rıza Bey (76 yaşımda) “Baĝcılık yapıyorduk. Kurutuyorduk  z m ; satıyorduk” demiştir.

Köyde aynı zamanda 1970’lerden önce zeytincilik yapıldığını söyleyen bir başka katılımcım (Tevfik, 70 yaşımda) “Zeytin aĝa larımız vardı; 50 kilo yaĝ çıkarır senelik bir aĝa  ama Şimdi hepsini sattık bi paraya” (pişmanlık duyarak söylemiştir).

1955’li yıllarda baĝların yerinden s k lerek tütün ekilmeye bařlandıĝını belirten Veli Bey (74 yaşımda), “Baĝlar söküldü; yerine tütün başladı. Tütün aĝırlıĝını koydu. 1970’lerden sonra fabrikalar geldi. Fabrikalar yapıldı. Devlet tütüne kota koydu. Fabrikalara yöneldi gençlerimiz” diye belirtmiştir.

Köyünün bir zamanlar cennet olduĝunu söyleyen Bahri Bey (61 yaşımda) “Eskiden  ift cilik yapıyorduk. Tütün ekiyorduk. Tarla alıyorduk. Tütün yapıyorduk... bahçecilik vardı. Herşey vardı yani. Burası cennetti arkadaş. Burası yaylaydı yani. Foça’ya baĝlıydık önceden. Sanayiyle, 1982’den sonra İliyaĝa’ya baĝlandık. İliyaĝa’da k yd  be... Tütün kırıyorduk orda.” demiştir.

Köyün taş duvarlı kahvesinin arkasında duran eski, kullanılmayan, içi boş olan taş duvarlı, eski yapının ne olduğunu sorduğumda bana orasının bir ambar olduğunu söyleyerek şöyle devam etmişlerdir: “O zaman çiftçilik yaparken; pamuk zeytin; tüccarındı orası. Kahvecinin babası bu yörenin en büyük tüccarıydı. Depo olarak kullanıyordu. Pamuk zeytin, buğday işte (Abdi Bey, 68 yaşında).

Sabih Bey (75 yaşında), köyün eski verimli topraklarından bahsederken;

“Buğdayı şimdi ekerdik mesela, babam derdi ki bulgura tepedeki tarlayı ayırın o tohumu koyun; onunki güzel. Onu ayrı döverdük biz dövenlen. Dönerek böyle hayvanlarla döverdük. Ona ayırırdık tohum. Biz mesela öyle öyle kendi tohumumuzu yetiştirdik. Pamuk olurdu; tamam büyük olmazdı ama içinde bi karpuz, bi kavun olurdu: doyamazdık yemesine. Armutlar ona keza olurdu. Şimdi nerdeee? Meyve olayı, ağaç olayı bitti. Asit, amonyak vurdu mu ölüyor.”

Köyün kahvesinde bir başka katılımcım Ali Bey’i göstererek, “bu arkadaşın 10 dönüm yeri vardı. Böyle domatlar olurdu (elini çanak şekline getirip açarak). Şimdi burda bir şey olmuyor artık havadan. Meyveler, ağaçlar çiçek açıyor sonra olmuyor. Sırf bu yüzden” demiştir.

Ali Bey’in kardeşi Sabih Bey,

“İki abim vardı benim, meşhurdu. Büyük abim; bilirsin (Ali Bey’i söylemektedir). Balkan domatı derler, tohumu. Valla kendimiz ölçtük. İddiaya girdiler. Aldılar, gittiler, ölçtüler; bir kilo yüz kırk gram geldi. Ama bi tane; hepsi değil. O öyle tek, bi tane geldi yani. Öyle domatlar vardı... Domatesi biz yetiştiriyorduk. Ünlüydü Foça domatesi. Karşıyaka’ya girdiğimiz zaman yüz kasa, yüz elli kasa bana mı demezdi. İki saat, üç saatte biterdi. Gencerli’de şurda yetiştirdi abimler” diyerek ifade etmiştir.

Horozgediği Köyü’nün şimdilerde fabrikalarla kaplı olan yerinin, 1970’lerden önce denize kadar ova olduğunu belirten köy sakinleri şöyle devam etmiştir:

“Taaa denizin dibine kadar hep bizim köylülerini buralar (fabrikaların kapladığı alanı göstererek). Denize kadar ovaydı. Ördek vuruyorduk. Kaz vuruyorduk. Burda yemek, ağaç, yemiş, badem, armut ne kadar, bi şeftali ile kayısı yerine zerdali deriz daha ufağı. Şu dağa çıktığın zaman gezerken korkardın domuzlardan. Üç yüz tane, beş yüz tane domuz yavrusuyla beraber armut yemiş bütün gece. Hangi ağacın altına gidersen git sal on tane, yirmi tane koyun yemişle armutları yiyemezdi. Şimdi hasret olduk bi tane kendimiz yemeğe. Ekiyoz toz geldi mi tamam. Demir çeliklere kadar. Bu demir çelikler geldi: bak şurayı, bir dere var; yazın bile akardı. Şimdi ne dere kaldı, ne bişey...”

Köyde hayvancılığın da artık yapılmadığını belirten Ziya Bey (77 yaşında) bunun sebebini şöyle açıklamaktadır:

Artık hayvancılık kalmadı. Yer yok ki her yer fabrika oldu. Süt para yapmaz. Dana eti satarken bedava alır. Kaç paraya et alıyon? Aldın mı yakında? Benim soruma ayıp oluyor yani ama muhabbet ediyoz. Otuzbeş, kırk bin lira et. Kaç paraya alıyolar bizden bilyon mu? Sekiz lira, dokuz lira kesiyö. İyi yerlerini; bu döşlerini, şeylerini alıyor, ciğerini alıyor, derisini alıyor, kellei alıyor; dört tane ayağı bırakıyor sana hep. Bunlar hepsi kasabın; parasız. Dinleri imanları para.” (Nisan, 2015).

Geçimini hayvancılıkla yaparak sağlayan Cemal Bey (55) ise şunları söylemiştir:

“12-13 yaşında yaptıkları bu tesislerde inek güderdik. Aşağı yukarı yüz, yüz yirmi tane büyük baş hayvan otlardı. On iki – on üç sürü de koyun olurdu yani. Eskiden bu tesiste hayvancılık

yapıyorduk. En aşağı yüz yirmi tane büyük baş hayvan. Şimdi iki sürü koyun var. Başka bişey yok. Yakında bu meraları da kapatacaklar. Çocukluğumuz geçti orda”

1970’li yıllara kadar köyde bağcılık, zeytincilik, bahçecilik, tütün, pamuk, buğday ve hayvancılıkla geçimini sürdürdüğünü dile getiren köy sakinleri 1970’li yıllardan sonra zaman içinde tarım topraklarını satarak sanayinin tam ortasında kalmıştır. Köy aynı zamanda, İzmir-anakka-le-Yeni Foça Karayolu ile bölünmüş ve bu yol, sağlı sollu olmak üzere akmaklı Köyü’ne kadar demir elik fabrikalarıyla örülmüştür. Horozgediği Köyü, buradaki topraklarını sanayiye satmıştır. Topraklarını satmak istemeyenler ise etrafındaki arazi sahiplerinin topraklarını satması ve fabrikalardan çıkan toz ve dumanın, ekinlerini öldürmesi sebebiyle daha fazla direnemeyip sattıklarını belirtmişlerdir. Toprağını satan köylüler bu fabrikalarda iş bulmak umudu ile kamyon satın almışlar ancak iş bulamayınca köyden göç etmek zorunda kalmış ya da evre köylerde ırgat olarak çalışmaya başlamışlardır. Köyün şu an % 80’i nakliyecilik yapmaktadır (Nakliye Derneği Başkanı, 2018 Ağustos).

Kozbeyli Köyü’nden Halil Bey (78) bu durumu şöyle özetlemiştir:

Horozgediği, akmaklı, İlipınar, Bozky onlar hepsi sanayiye sattı topraklarını. O ağır sanayi aldı. Fabrikalar, demir çelikler aldı. Őehit Kemal, Koca Mehmetler Köyü, Helvacılar. Toprağını satan evinde oturdu. Bir otobüs aldı. Rekabet girdi, o girdi, bu girdi; otobüs yürümedi. Ne yaptı? Toprak gitti. Otobüs de gitti. Onlar düşündüler; biz daha şey, daha güzel ticaret yapamaz ama olmadı, yapılmadı. En zengin köyler fakirleşti. En fakirleşmeye dönen köy, fakirleşen köy İlipınar köyü (Nisan, 2015).

Horozgediği Köyü’nden Rıfat Bey ise “*Herkese  kuruş, beş kuruş para verdi. Ooo zengin oldum ama şimdi herkes, o yerleri satan herkes, muhtaç durumda yani*” (Ağustos 2018).

Horozgediği Köyü’nde, yukarıda anlatılan durumda olan kişiler, köyde kendine ait bir evi olduğundan, sanayinin yarattığı hava kirliliğinden kaçmak istese de kaamamaktadır. Genelde bu kişiler o köyün 65+ yaş üstü bireyleri ile kamyon şoförlüğü yapan orta yaş grubu erkeklerin maddi imkanlarının olmamasından kaynaklanmaktadır. Horozgediği Köyü’nde evi olan ve kamyon şoförlüğü yapan bir katılımcım (58): “*Biz de kaçmak istiyoz buradalardan ancak nereye gideceksin? Bizim aldığımız para belli. Aldığımız para şehirde ev kirasına yetmez*” (Ağustos, 2018).

Bir başka görüştüğüm kişi olan Vural Bey (70) ise “*Emekli olunca geri döndüm. Evim var burada. Yoksa aldığımız nereye yetecek. Mecbur*” (Ağustos 2018).

Selin Girit (2017) köyde yaptığı bir araştırma yazısında, “Horozgediği köyü, İliyaĝa’da sanayinin tam ortasında kalmış. Giden gitmiş, ama gidecek yeri olmayanlar -köylülerin deyimiyle ‘moruklar’- burada kalmışlar.” olarak değinmiştir. Makalenin giriş bölümünde belirttiğim gibi bu köyde yaşayan insanlar kendilerini oldukça değersiz hissetmektedirler. Kendi köylerine “Mezarlık Cenneti” (Rıfat Bey) diyerek kendilerinin böcek kadar bile değeri olmadığını belirtmektedirler.

Melis Alphan (2016) *Sanayi bölgesi, ölüm bölgesi demek olmamalđ* başlıklı yazısında “İliyaĝa halkı yıllar öncesinden ekonomik çaresizliğe itilip buradaki fabrikalarda çalışmaya mecbur bırakıldı. Yaşadıkları cehennem farkındalar ama ‘ekmek parası’ derdinde, pek ses etmiyorlar” demiştir ancak burada yaşayan halkın artık sanayinin ortasında yaşamak istemediklerini ve köyün makul bir yere taşınması gerektiğini ÇED toplantılarında her defasında dile getirdiklerini söylemelerine rağmen; herhangi bir çözümün geliştirilmediğini gördüklerinden gözden çıkarıldıklarını düşünmektedirler.

Horozgediği Köyü'nde, 13.01 2009'da yapılan Kapasite Artışı ÇED toplantısında, Foça Çevre ve Kültür Platformu'dan (FOÇEP) Bahadır Bey, yazılan ÇED raporunda haddehanenin sosyoekonomik faydasından bahsediyor; "ne faydası" diyerek şunları belirtmiştir:

Bu bir fayda değil, sosyal yaradır! Bölgedeki kirlilik nedeniyle insanlar yavaş yavaş göç etmektedirler. İleride bu daha da hızlanacak; sosyokültürel bir yıkıma neden olacaktır. Ne faydası? Köylülere ait 150 kamyon evlerin önünde ölü gibi yatıyor. İş mi veriyorsunuz onlara! (Bu arada bir köylü "Denizli'den getiriyorlar kamyonları ne işi" diyerek laf geçirdi.) ... İstihdam diyorsunuz. Size iş vereceğiz diyorsunuz. Köye girerken görmediniz mi? SS Kamyoncular Kooperatifine ait 150 kamyon ölü gibi evlerinin önünde yatıyor! Kaçına iş verdiniz! ... İş vermek için kıvrandırıyorunuz. Köylüler kamyon faizlerini ödeyemiyor. Önce iş vaad ettiniz sonra onları kaderleriyle baş başa bıraktınız. Bu mudur istihdamınız?

Bahadır Bey'in yukarıda söylemiş olduklarına benzer bir şekilde, Rıfat Bey de köyde nakliyecilerin içinde bulunduğu durum için şunları söylemektedir: "Nakliyecilik, nakliyeciler, köyde yüz kişi varsa, doksan sekizinin maliyeye borcu var nakliye yüzünden" (Ağustos, 2018).

Sanayinin gelmesiyle zengin olacağını düşünen kişiler daha da fakirleşmiş ve buradaki çarpık sanayileşmenin ortasında konuştukları dil de değişime uğramıştır. Köyde yapmış olduğum görüşmelerde çoğunlukla eskiye özlem duyularak bahsedilen konuşmalar arasında tarımdan, bağdan, bahçeden, zeytinden, üzümünden (özellikle "Foça Karası" diye adlandırılan), domatesten (Foça domatesi), armuttan, yaban domuzlarından vb. bahsederlerken şimdiye dönüldüğünde ise hava kirliliği, gürültü kirliliği, yollar, nakliyecilik, işsizlik, borçlar, kanser hastalıklarından bahsetmektedirler.

06 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazete yayınlanan 6360 sayılı kanun ile köyler belediyelere bağlanarak mahalleye dönüştürülmüştür. Akşit (1998), Horozgediği benzeri köylere emekli olanların geri dönmesi ve yakındaki şehirlerin ortaya çıkan istihdam olanaklarının bu köyleri kentin uzak mahallesine dönüştürdüğünü dile getirmiştir. Horozgediği Köyü, kentleşen Aliğa'nın sanayiye dönüştürülmüş bir kamyoncular mahallesi olmuştur.

Orman köyleri arasında yer alan Horozgediği Köyü, uygulanan tarım politikalarının etkisiyle kendisini 1974 yılında sanayiye teslim etmek zorunda kalmıştır. "1980 yılından itibaren uygulanan neo-liberal politikalar, doğası gereği katma değeri düşük olan tarımı, kamusal yatırımın konuları arasından çıkarmıştır" (Çeliker, 2002). 1980'lerden itibaren, IMF ve Dünya Bankası'nın dayatmaları sonucu tarıma karşı koruyucu ve düzenleyici devlet tavrı değişmiş, tarım üretiminde piyasa koşullarına tabi olunmasını sağlayacak bir politika değişikliğine gidilmiştir. Tarım piyasalarını düzenleyici kamu kurumları kredi avantajları bakımından önemini yitirmiştir. Diğer kamu kurumları gibi özelleştirilmesi gündeme gelmiştir (Kazgan, 1999). Tarımsal yapısal uyum başlığı altında çiftçiye düşük faizli kredi uygulamasından vazgeçilmiş, mevcut kredi borçlarının reel faizleri üzerinden tahsilatı yoluna gidilmiştir. Tarım sektöründeki KİT'lerin hemen tümü özelleştirilmiştir. Tarımsal girdiler (elektrik, gübre, tarımsal ilaçlar, tohumluk vb) üzerindeki sübvansiyonlar kaldırılmıştır. Çiftçiler bu girdileri piyasa fiyatları üzerinden temin etmek zorunda bırakılmışlardır (Aysu, 2002). Tüm bu sorunlar Horozgediği köyü için de tam bir yıkım olmuştur. Köyde tarımsal üretim bitmiş, köylülük hızla ve tamamen bir yoksulluğa sürüklenmiştir. Bu koşullar altında ezilen çiftçiler, kendi yiyeceklerini yetiştirdikleri topraklarını, dayanamayıp zengin olacakları umuduyla sanayiye satmışlardır. Köylülerin çoğu ellerine geçen bu paranın bir kısmını, sanayide nakliyecilik yaparak iş bulacağı umuduyla kamyon satın almıştır. Geri kalan kısmı ile oğullarına düğün yapmış, şehirde ev satın almış, hastalık masraflarını ve borçlarını

 demişlerdir. Ancak sanayide nakliyecilik işi de yapamayınca almış oldukları kamyon çoğu köy-
l n n elinde  ur meye kalmıştır. Çaresizlik içine düşmüşlerdir. Şehre göç etmek isteseler de ev
kiralarnn kırsala göre yüksek olması sebebiyle buna cesaret edememektedirler.

Nakliyecilik yapanların ise borç altında ezilmekte olduklarını dile getirmektedirler. Mazota
gelen zamlar, dövize endeksli lastik fiyatları, kamyonun bakımı, şoförlerin maaşları, sigortası ve
maliyeye ödenen vergiler ellerine geçen parayı eritmektedir.

Ancak köydeki gençlerin neredeyse hepsinin iş kapısı şof rl kt r. Sanayiye mıcır, gübre,
demir, boru, kütük, sa  vb. malları taşımaktadır. Köyün tam ortasında kalan kahvenin ünün-
den sürekli bu malları taşıyan kamyon, kamyonet ve tırlar sık sık geçmektedir. Köyde, köy n fu-
sunun yarısı kadar da kamyon/kamyonet bulunmaktadır.

Kısacası, orman köyleri arasında anılan bu köy, yanlış uygulanan tarım politikalarıyla çarpık
sanayileşmenin sonucu yoğun hava kirliliği ve başta astım olmak üzere kanser, alzheimer ve
epilepsi olarak belirtilen hastalıklarla baş etmeye çalışan bir kamyoncu mahallesine dönüşmüş-
tür.

5. Sonuç

İliyaĝa ilçesine bağlı Horozgediği Köyü, 1970 öncesinde bağcılık, zeytincilik, tütün, pamuk,
buğday, bahçecilik ve hayvancılıkla geçimini sürdürürken, İliyaĝa ağır sanayi bölgesi ilan edil-
dikten sonra 1970'li yılların başında köy, sanayileşmeye başlamış ve kırsal dönüşüme uğramıştır.

Tarım topraklarını zaman içinde sanayiye satan bazen de satmak zorunda kalan köylüler, al-
mış oldukları bu parayı tarım toprağı üzerinde hak sahibi olan kişi sayısına böldüğünden eline
geçen para k c lm şt r. Yani almış olduğu paranın miktarı, satmış oldukları tarım toprağına
sahip mirasçı sayısına göre değişmektedir. Dolayısıyla, Horozgediği Köyü'nde görüştüğüm kişi-
lerin çoğu, bu nedenden dolayı ellerine çok fazla bir paranın geçmediğini, eline geçen para ile
oğullarının borçlarını kapattıklarını, düğün yaptıklarını, ev aldıklarını ve son olarak fabrikalara
nakliyecilik yapacakları umuduyla kamyon satın aldıklarını belirterek ellerinde para kalmadığını
hatta nakliyecilik sebebiyle borçlandıklarını dile getirmişlerdir.

Sanayinin tam göbeğinde kalan Horozgediği Köyü, buradaki termik santralin, fabrika bacala-
rından çıkan yoğun dumanların ve yolun yarattığı hava kirliliğinin tam ortasında kalarak, ciddi
sağlık sorunları yaşamış olduklarını dile getirmişlerdir. Burada en sık söylenen sağlık problemi
astımdır. Ayrıca bazı g r şmecilerim ciğerlerinde leke ve su toplaması gibi sağlık sorunlarını ya-
şadığını söylemiştir. Köyde karşılaşmış olduğum diğer bir sağlık sorunu Alzheimer ve epilepsi
gibi nörolojik hastalıklar olmuştur. Bu yaşanan sağlık sorunlarının en büyük nedenlerinden birini
köydeki hava kirliliğine bağlamaktadırlar. Bahçelerinde yetiştirdikleri ağaçlar ve çiçeklerle birlik-
te hayvanlarının da ciddi sağlık problemi yaşadığını gözlemlediklerini dile getirmektedirler.

Bu sebeple köyün hem eski hem şu anki muhtar 24-40 yaş arası evli olanların %80'nin hava
kirliliği nedeniyle köyden göç etmiş olduklarını dile getirmişlerdir. Köyde yaşayan 50 yaş üzeri
kişiler, evli olan çocuklarının hava kirliliği nedeniyle köyde kalmasını istememektedirler. İliya-
ĝa'ya, Menemen'e ve en uzak İzmir'e göndermektedirler. Köyde yaşayan 50-70 yaş arası kişiler
"imkanımız olsa burada kalmazdık ama maddi gücümüz şehirde yaşamaya yetmez." demektedir-
ler. 75 yaş ve üzeri yaşlı bireyler ise köylerini bırakmalarının kendileri için zor olacağını belirt-
mektedirler.

Nakliye Derneği Başkanı, köyün %80'nin nakliyecilik yaptığını ancak %90'nın maliyeye
borcu olduğunu belirtmektedir. İş kapısı olacağını düşündükleri sanayiden, umduklarını bulama-
dığını belirterek k ydekiler adına da çaresizliği dile getirmiştir.

Özbudun ve Başokçu (2004), Türkiye’de kırsal kesimi bekleyen ‘ya kırk katır, ya kırk satır’ ikilemi olduğunu belirterek, yaşamını sürdürme olanağını yitiren köylüler ya kentlere göçerek varoşlardaki işsizler ordusuna katılacak ya da çokuluslu şirketlerin ırgatlarına dönüşeceğini söylemektedir.

Başkaya (2006), ekonomik ve çevresel bozulmayla toplumsal yoksulluk ve sefaletin birbirini karşılıklı olarak besleyip yeniden ürettiğini belirterek; yoksul ülkelere IMF ve Dünya Bankası tarafından dayatılan bu yapısal uyum programlarının hem yoksulluğu hem de çevre tahribatının büyümesine neden olduğunu söylemektedir ve bunun insan sağlığına etkilerinin her geçen gün daha fazla görünür hale geleceğinin altını çizmektedir (Akt. Akgün, 2014, s.73). Şu ana kadar fark edilen ve öngörülen etkilerin başında kanserler, kalp-damar ve solunum hastalıkları olduğunu vurgulamakta ve insan sağlığını tehdit altına alacağını söylemektedir (Akgün, 2014).

Sonuç olarak Horozgediği Köyü ve benzeri sorunları yaşayan diğer köylerin, tüm bu sorunlarının kök nedenlerinin sorgulanması ve ileride yaşanılacak çevre ve insan sağlığını tehdit edecek etkilerin saptanarak gerekli tedbir ve önlemlerin alınması gerekmektedir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynakęa

- Akęn, D. (2014). *Kapitalizm hasta eder: Toplumcu tıp*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Akşit, B. (1998). İ göçlerin nesnel ve öznel toplumsal tarihi üzerine gözlemler: Köy tarafından bir bakış. A. İçduygu, İ. Sirkeci, İ. Aydıngün (Ed.), *Türkiye'de İgç* kitabı içinde (s. 22—37). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- İzmir İl Kültür Turizm Müdürlüğü (2018, 28 Ağustos). İliyağa adı nereden geliyor? Erişim adresi: <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77438/aliaga.html>
- İliyağa evre durum tespiti ve taşıma kapasitesinin belirlenmesi projesi (2009). (Belgesel Gözlem Arşivi).
- Alphan, M. (2018, 15 Ağustos). Sanayi bölgesi, ölüm bölgesi demek olmamalı. *Hürriyet*. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/melis-alphan/sanayi-bolgesi-olum-bolgesi-demek-olmamali-40103675>
- Altuntek, S. (2009) '*Yerli'nin bakışı etnografya: Kuram ve yöntem*, topya, Ankara.
- American Anthropological Association (2016, 18 Ekim). *What is medical anthropology?*. Erişim adresi: <http://www.medanthro.net/about/about-medical-anthropology/>.
- Aysu, A. (2002). *1980-2002 Türkiye tarımında yapılanma(ma)-tarladan sofraya tarım*. İstanbul: Su Yayınları.
- Baer, A. H., Singer, M. Susser, I. (2003). *Medical anthropology and the world system*. U.S.A: Praeger.
- Balbay, M. (2018, 15 Ağustos). Bereket odaklı bir Ege projesi. *Cumhuriyet Gazetesi*. Erişim adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/153449/Bereket_Odakli_Bir_Ege_Projesi...html
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru*. K. zdoğan, B. Doğan, ev. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bozlaker, A., Müezzinoğlu, A., Odabaşı, M. (2008, Ekim). *İliyağa ağır sanayi bölgesinde organoklorlu pestisitler (OCP'ler) zerine bir alışma*. Hava Kirliliği ve Kontrolü Ulusal Sempozyumu, Hatay. Erişim adresi: <http://hkadtmk.org/Bildiriler/HKK-2008/bildiriler/Bozlaker.pdf>
- Çeliker (2018, 5 Ekim). Şehre göçün bir nedeni: Türkiye'de tarım politikaları. *Haksz*. Erişim adresi: <http://www.haksozhaber.net/okul/sehre-gocun-bir-nedeni-turkiyede-tarim-politikalari-3464yy.htm>
- Çevresel Etki Değerlendirme Tutanakları (2009). *Kar-Đemir haddecilik kapasite artışı ÇED toplantısı*. (13.01.2009: Belgesel Gözlem Arşivi).
- Girit, S. (2018, 15 Ağustos). İzmir'in iki yüzü: Kanserli köy ve güneş enerjili ilçe. *BBC News Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39208396>
- Göker, A. A., (2007). *Being 'Cypriot' in London: Strategies, experience and contestations* (Doctoral dissertation). University College of London, London.
- Gül, S. (2018, 15 Ağustos). "Bir milyon İzmirli termik santrale karşı" hareketinin Foça Paneli". Erişim adresi: <http://www.focafoca.com/default.asp?sayfa=692&altid=38&id=8498>
- Damgacı, H., V., Soysal, A., Uçku, R. (2014, Ekim). *İzmir'in İliyağa ilçesi belediye sınırları içerisinde 2011 yılında meydana gelen ölümlerin nedenleri, ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi*. 17. Ulusal Halk Sağlığı Kongresinde sunulan bildiri, Trakya Üniversitesi, Edirne. Erişim adresi: http://halksağligiokulu.org/anasayfa/components/com_booklibrary/ebooks/17UHSSK.pdf
- Damgacı, H. V. (2013). *İzmir'in İliyağa ilçesi belediye sınırları içerisinde 2011 yılında meydana gelen ölümlerin nedenleri, ve sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi*. (Tıp Uzmanlık Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İzmir.
- DeWalt, K. M. & DeWalt, B. R. (2011). *Participant observation a guide for fieldworkers*. U.K.: AltaMira Press.
- Durusoy, R. (2011). Kömürle alışan termik santrallerin sağlığa etkileri. (Belgesel gözlem arşivi). *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı*.
- Duverger, M. (1973). *Sosyal bilimlere giriş: Metodoloji açısından*. nsal Oskay (ev.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Emiroğlu, K., Aydın, S. (2003). *Antropoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Eroğlu, İ. & Bozyiğit, R. (2015, Mayıs). *İliyağa ilçesindeki (izmir) evre sorunlarının coğrafi açıdan değerlendirilmesi*. Coğrafiyacilar Derneği Uluslararası Kongresinde sunulan bildiri, Ankara. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/303738866_ALIAGA_ILCESINDEKI_IZMIR_CEVRE_SORUNLARININ_COGRAFI_ACIDAN_DEGERLENDIRILMESI
- Foça evre ve Kültür Platformu (2017, 10 Ekim). Erişim adresi: <http://focep-blog.blogspot.com>
- Güvenç, B. (2016). *Sosyal kültürel değişme*. Ankara: Efil Yayınevi.

- Güvenç, B. (2010). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Güvenç, B. (2008). *Dünyanın sonu mu?* Bursa: Uludağ Üniversitesi Kültür Sanat Kurulu Yayınları No: 13.
- Haviland, A. W., Prins, L. E. H., Walrath, D., McBride, B. (2008). *Kültürel antropoloji*. (İ. D. E. Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- (2018, 15 Ağustos). "Horozgediği Köyü". Erişim adresi: www.yerelnet.org.tr
- Işık, Ş. (2005). İzmir'in Aliağa ilçesinde nüfus özellikleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, (14), 29—44. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/56790>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (2017), *İzmir Aliağa İlçesi Horozgediği Mahallesi 1/5000 Ölçekli İlave ve Revizyon Nazım İmar Planı*, Plan Açıklama Raporu. Kasım 2017.
- İzmir Tabip Odası Genel Kurul Çalışma Raporu 2014-2016 (2018, 12 Ağustos). *Aliağa Kaynaklı Kirliliğin Ölçümü için Girişim*. Erişim adresi: http://www.izmirtabip.org.tr/SF/211/2014-2016_rapor.pdf
- Karababa, A. O. (2015). Kömürlü Termik Santrallerin Sağlık Etkileri. Ümit Şahin (Ed.), *Kömür raporu iklim değişikliği, ekonomi ve sağlık açısından Türkiye'nin kömür politikaları* kitabı içinde (s. 69—74). İstanbul: Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. Erişim adresi: <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2015/11/Komur-Raporu.pdf>
- Katalay, S., Parlak, H. (2004). *The effects of pollution on haematological parameters of black goby (Gobius niger L., 1758) in Foça and Aliağa Bays*. İzmir: Ege University Press. Erişim adresi: <http://www.egejfas.org/download/article-file/57878>
- Kazgan, G. (1999). "1980'lerde Türk tarımında yapısal değişim", O.Baydar (Ed.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kıray, M. (2013). *Ereğli: Ağır sanayiden önce bir sahil kasabası*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam, İstanbul.
- Latour, B. (2008). *Biz hiç modern olmadık*. (İ. Uysal, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Lombardi, L. (2015). "Bırakın böcek yesinler"- gıdalar ve kapitalizmin geleceği. (C. Yazar, Çev). *ViraVerita 2015/1*. Erişim adresi: <https://viraverita.org/e-dergi/1/birakin-bocek-yesinler-gidalar-ve-kapitalizmin-gelecegi-ceviren-cem-yazar>
- McElroy, A. & Townsend, K. P. (2009). *Medical anthropology in ecological perspective*. Philadelphia: Westview Press, A Member of the Perseus Books Group.
- Öngür, T. (2009). *Aliağa çevre durum tespiti ve taşıma kapasitesinin belirlenmesi projesi 1. ara raporu'nun eleştirisi* (belgesel gözlem arşivi).
- Özbudun, S., Başokçu, K. E. (2004). "Bizim köyde yoksulluk yok ki!" Ya da yoksunluktan yoksulluğa Türkiye kırsalı üzerine notlar. *Toplum ve Hekim*, 19(1). Erişim adresi: <http://www.belgelik.dr.tr/ToplumHekim/browserecord.php?action=browse&-recid=1814>,
- (2018, 10 Aralık) "Participant Observation 2018". Retrieved from https://uk.sagepub.com>upm-binaries48454_gh_3.pdf
- Ritzer, G. (1992). *Sociological Theory*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). McGraw-Hill. Retrieved from [www.umittalican.com>uploadsF>George-Simmel--\(George-Ritzer-1991\)](http://www.umittalican.com>uploadsF>George-Simmel--(George-Ritzer-1991)).
- Robinson, G. (2004). Living in Sheds. In L. Hume & J. Mulcock (Eds.), *Anthropologists in the field: Cases in participant observation* (pp. 153—168). New York City, USA: Columbia University Press.
- Roussopoulos, D. (2017). *Politik ekoloji: İklim krizi ve yeni toplumsal gündem*. (F. D. Elhüseyni, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Sagan, C. (2006). *Milyarlarca ve milyarlarca: Milenyum eşiğinde yaşam ve ölüm üzerine düşünceler*. (F. Baytok, Çev.). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Scheper-Hughes, N. (2001). *Frontiers of anthropological research: ethics, autonomy, and trafficking in human organs. a commentary on the global traffic in human organs*. Retrieved from <http://eds.a.ebscohost.com.lproxy.yeditepe.edu.tr/eds/detail/detail?vid=5&sid=c978781f-bced-4285-bbd0c20504dbf506%40sessionmgr4009&data=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#AN=11241944&db=cmedm>
- Shuttleworth, R. (2004). Multiple Roles, Statuses, and Allegiances. In L. Hume & J. Mulcock (Eds.), *Anthropologists in the field: Cases in participant observation* (pp. 46—59). New York City, USA: Columbia University Press.

- Sofuoĝlu, C. S., Baytak, D., Bayram, A., Mezzinoĝlu, A., Odabaşı, M., Seyfioĝlu, R., Elbir, T., Tuncel, G. (2008, Ekim). *İzmir İliyaĝa'da hava kirleticilerine mazuriyet ve bundan kaynaklanan saĝlık riskleri*. Hava Kirliliĝi ve Kontrolü Ulusal Sempozyumu, Hatay. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/50222495-Izmir-aliaga-da-hava-kirleticilerine-maruziyet-ve-bundan-kaynaklanan-saglik-riskleri.html>
- Solgun, C., Durat, G. (2017). Güç ve Ruh Saĝlıĝı. *Sakarya niversitesi saĝlık bilimleri dergisi*. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/johr/issue/31267/340426>
- Tarlacı, S. (2018, 13 Temmuz). Kirli hava beyni etkiliyor. *Birgün Gazetesi, Yaşam Eki*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber-detay/kirli-hava-beyni-etkiliyor-223023.html>
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de igç sorunsalı yeniden tanımlama aşamasına geldi. A. İçduygu – İ. Sirkeci – İ. Aydingn (ed.) *Türkiye'de İgç* kitabı içinde (s. 7-21). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- On  İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Deĝiřiklik Yapılmasına Dair Kanun (2018, 1 Ekim). *Resmi Gazete*. Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/2012121206.pdf>
- T.C. Türkiye İstatistik Kurumu Bařkanlıĝı (2018). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, ilçelerin aldıĝı g, verdiĝi g, net güç ve net g hızı*.
- T.C. Türkiye İstatistik Kurumu Bařkanlıĝı (2018). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, yaş grubu ve cinsiyete göre nüfus*.
- T.C. Türkiye İstatistik Kurumu Bařkanlıĝı (2018). *yerleşim yerlerine göre hane halkı sayısı*.
- TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu 2012 (2015, 16 Nisan). *İliyaĝa bölgesi deĝerlendirme raporu Haziran 2012*. Erişim adresi: http://izmimod.org.tr/docs5/c4e4afaed2f2fc3_ek.pdf
- Weber, M. (1999). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu*. (Z. Grata, ev.). Ankara: Ayra Yayınları.
- Weber, M. (2012). *Şehir*. (M. Ceylan, ev.). İstanbul: Yarı Yayınları.
- Wiley, S. A. & Allen, S. J. (2009). *Medical anthropology: A biocultural approach*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- World Health Organization (2018). *Constitution of WHO: principles: WHO remains firmly committed to the principles set out in the preamble to the Constitution*. Retrieved from <http://www.who.int/about/mission/en/>
- Young, L. S. (2002). Critical ecological medical anthropology Selecting and applying theory to anemia during pregnancy on Pemba, Zanzibar. *MEDISCHE ANTROPOLOGIE 14 (2)*, 321-352. Erişim adresi: http://tma.socsci.uva.nl/14_2/critical.pdf
- Zerzan, J. (2009). *Gelecekteki ilkel*. C. Atıla, ev.). İstanbul: Kaos Yayınları.

TANIM

Journal of Economy Culture and Society, açık erişimli, hakemli, yılda iki kere Haziran ve Aralık aylarında yayınlanan bilimsel bir dergidir. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi'nin yayınıdır. Dergi 1960 yılından beri yayınlanmaktadır. 2018 Sayı 57 itibarıyla eski ismi olan Sosyoloji Konferansları yerine Journal of Economy Culture and Society adıyla yayın hayatını sürdürmektedir. Dergiye yayınlanması için gönderilen bilimsel makaleler Türkçe ya da İngilizce olmalıdır.

AMAÇ KAPSAM

Journal of Economy Culture and Society, sosyoloji alanına katkı sağlayan yüksek kalitede akademik çalışmaları yayınlamayı amaçlar. Journal of Economy Culture and Society esas olarak sosyoloji alanına dair konuların incelendiği, araştırıldığı bir platform sağlarken, aynı zamanda ekonomi sosyolojisi, tarih, sosyal politika, uluslararası ilişkiler, finansal çalışmalar gibi çeşitli sosyal bilim alanlarından da yazılara açıktır. Derginin hedef kitesini akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşlar oluşturur.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

Genel İlkeler

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildirimler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez. Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez. Yayınlanan yazı ve resimlerin tüm hakları Dergiye aittir.

Açık Erişim İlkesi

Journal of Economy Culture and Society, tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir.

Journal of Economy Culture and Society makaleleri açık erişimlidir ve Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Makale Değerlendirme Kabul Şartı

Derginin Yazarlara Bilgi metninde açıklanan ilke ve kurallara uymayan ve Yazıların Hazırlanması başlığı

---

altında belirtilen şartları taşımayan makaleler değerlendirmeye alınmaz ve gerekli düzenlemelerin tamamlanması için makale yazara iade edilir.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

YAYIN ETİĞİ VE İLKELER

Journal of Economy, Culture and Society, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için adres: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Dergi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.

- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılmanın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yönten” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığına ve çalışmanın yapıldığı kurumdaki etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirilmediği konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telif hakkı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını [Telif Hakkı Anlaşması Formunda](#) imzalı olarak belirtmek zorundadır.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyuşmaktan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin araştırma ile ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmanın finansal destekçileri ile çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dnt sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mlk olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu aııkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu yeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına zen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Dil

Derginin yayın dili Türkçe ve Amerikan İngilizcesi'dir.

Yazıların Hazırlanması ve Gönderimi

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak ve <http://jecs.istanbul.edu.tr> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, yazının yayınlanmak üzere gönderildiğini ifade eden, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili bilgileri içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) bir mektup; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı [Telif Hakkı Anlaşması Formu](#) eklenerek gönderilmelidir.

1. alışmalar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne, st, alt, saç ve sol taraftan 2,5 cm. boşluk bırakılarak, 12 punto Times New Roman harf karakterleriyle ve 1,5 satır aralık ölçüsü ile hazırlanmalıdır.
2. alışmalar 4500 - 8500 sözcük arasında olmalı ve sayfa numaraları sayfanın altında ve ortada yer almalıdır.
3. Yazar/yazarların adları çalışmanın başlığının hemen altında sağa bitişik Şekilde verilmelidir. Ayrıca yıldız dipnot Şeklinde (*) yazarın unvanı, kurumu ve e-posta adresi ve telefonu sayfanın en altında dipnotta belirtilmelidir.
4. Dergimize gönderilen Türkçe makalelerde Giriş bölümünden önce 180-200 sözcük arasında çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden Türkçe ve İngilizce z (abstract) ile Türkçe makalelerde 600-800 kelime içeren İngilizce genişletilmiş zet yer almalıdır. İngilizce makalelerde ise, yalnızca İngilizce z (abstract) yer almalıdır. İngilizce ve Türkçe özlerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden 3-5 İngilizce, 3-5 Türkçe anahtar kelime yer almalıdır.
5. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Başlık, Türkçe z ve anahtar kelimeler; İngilizce başlık, İngilizce z ve anahtar kelimeler; İngilizce genişletilmiş zet, ana metin bölümleri, son notlar ve kaynaklar.
6. Çalışmanın başında yer alan GİRİŞ bölümünü "AMAÇ VE YÖNTEM", "BULGULAR", "TARTIŞMA VE SONUÇ", "SON NOTLAR" "KAYNAKLAR" ve "TABLOLAR VE ŞEKİLLER" gibi bölümler takip etmelidir.
7. Çalışmanın başında yer alan giriş bölümü "1. GİRİŞ" Şeklinde belirtilmelidir. Gönderilen çalışmalarda srnsalın betimlendiği ve çalışmanın öneminin belirtildiği tüm bölüm ve alt bölümler numaralandırılmalıdır. Bu düzenlemede, bölümler sırasıyla 1,2,3,4 Şeklinde numaralanırken, alt bölümler ve onların da altındaki ler için 1.1., 1.2., 2.1., 2.2., ve 1.1.1., 1.2.1, 1.2.2., 2.1.1., 2.1.2 gibi birden çok haneli Şekilde olmalıdır.
8. Metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. versiyonu kullanılmalıdır. APA 6 stili hakkında bilgi için; <http://jecs.istanbul.edu.tr/tr/content/yazarlarabilgi/kaynaklar> sayfasını ziyaret edebilir veya Yazarlara Bilgi'nin Kaynaklar başlığı altında ilgili açıklama ve örnekleri inceleyebilirsiniz.

9. Çalışmalarda tablo, grafik ve şekil gibi göstergeler ancak çalışmanın takip edilebilmesi açısından gereklilik arz ettiği durumlarda, numaralandırılarak, tanımlayıcı bir başlık ile birlikte verilmelidir. Tablolara ait başlık üstte, Şekiller'e ait başlık altta yer almalıdır. Demografik özellikler gibi metin içinde verilebilecek veriler, ayrıca tablolar ile ifade edilmemelidir.
10. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren kapak sayfası gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılabilecek adresler, cep, iş ve faks numaraları ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).
11. Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu yazar/yazarlarına aittir.
12. Yayın kurulu ve hakem raporları doğrultusunda yazarlardan, metin üzerinde bazı düzeltmeler yapmaları istenebilir.
13. Yayınlanmasına karar verilen çalışmaların, yazar/yazarlarının her birine dergi gönderilir.
14. Dergiye gönderilen çalışmalar yayınlansın veya yayınlanmasın geri gönderilmez.

KAYNAKLAR

Derleme yazıları okuyucular için bir konudaki kaynaklara ulaşmayı kolaylaştıran bir araç olsa da, her zaman orijinal çalışmayı doğru olarak yansıtmaz. Bu yüzden mümkün olduğunca yazarlar orijinal çalışmalarını kaynak göstermelidir. Öte yandan, bir konuda çok fazla sayıda orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi yer israfına neden olabilir. Birkaç anahtar orijinal çalışmanın kaynak gösterilmesi genelde uzun listelerle aynı işi görür. Ayrıca günümüzde kaynaklar elektronik versiyonlara eklenebilmekte ve okuyucular elektronik literatür taramalarıyla yayınlara kolaylıkla ulaşabilmektedir.

Kabul edilmiş ancak henüz sayıya dahil edilmemiş makaleler Early View olarak yayınlanır ve bu makalelere atıflar "advance online publication" şeklinde verilmelidir. Genel bir kaynaktan elde edilemeyecek temel bir konu olmadıkça "kişisel iletişimlere" atıfta bulunulmamalıdır. Eğer atıfta bulunulursa parantez içinde iletişim kurulan kişinin adı ve iletişimin tarihi belirtilmelidir. Bilimsel makaleler için yazarlar bu kaynaktan yazılı izin ve iletişimin doğruluğunu gösterir belge almalıdır. Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Referans Stili ve Formatı

Journal of Economy Culture and Society, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6. Edisyonu hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org/>

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayıner ve Demirci, 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambrene ve Welch, 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye Çevrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayıncının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar.

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179–182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reising, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayımlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semericioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri

a) Türkçe Tezler

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from: Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: <http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27>

h) Düzenli Olarak Online Yayımlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayımlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoglu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science*: Vol. 397. *Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* içinde (s. 134–140). Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özvegeç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). ‘Unutma’ notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Vikipedi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Editöre mektup
  - ✓ Makalenin türü
  - ✓ Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu bilgisi
  - ✓ Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi (varsa belirtiniz)
  - ✓ İstatistik kontrolünün yapıldığı (araştırma makaleleri için)
  - ✓ İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
  - ✓ Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
  - ✓ Kaynakların APA6'ya göre belirtildiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu
- Daha önce basılmış ve telifle bağlı materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
  - ✓ Makalenin türü
  - ✓ Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
  - ✓ Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi de yer almalıdır), e-posta adresleri
  - ✓ Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
  - ✓ Tüm yazarların ORCID'leri
- Makale ana metni
  - ✓ Makalenin Türkçe ve İngilizce başlığı
  - ✓ Özetler: 180-200 kelime Türkçe ve 180-200 kelime İngilizce
  - ✓ Anahtar Kelimeler: 3-5 adet Türkçe ve 3-5 adet İngilizce
  - ✓ Makale Türkçe ise, 600-800 kelime İngilizce genişletilmiş özet (Extended Abstract)
  - ✓ Makale ana metin bölümleri
  - ✓ Finansal destek (varsa belirtiniz)
  - ✓ Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
  - ✓ Teşekkür (varsa belirtiniz)
  - ✓ Kaynaklar
  - ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

İLETİŞİM İÇİN:

Editör : Prof. Dr. Veysel Bozkurt
E-mail : jecs@istanbul.edu.tr
Tel : + 90 212 440 00 00 / 11548

Website : <http://jecs.istanbul.edu.tr>
Address : İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Sosyoloji ve Metodoloji Araştırmaları Merkezi
Merkez Kampüs
34452, Beyazıt
İstanbul - Türkiye

DESCRIPTION

Journal of Economy Culture and Society is an open access, peer-reviewed, scholarly journal published bi-annually in June and December. It has been an official publication of Methodology and Sociology Research Center of Istanbul University, Faculty of Economics. The journal has been published since 1960. Starting from 57th issue of 2018, the journal changed its name from “The Istanbul Journal of Sociological Studies / Sosyoloji Konferansları” to Journal of Economy Culture and Society. The manuscripts submitted for publication in the journal must be scientific and original work in Turkish or English.

AIM AND SCOPE

Journal of Economy Culture and Society is dedicated to the unlimited circulation of high quality academic contributions relevant to the field of sociology.

Journal of Economy Culture and Society provides a forum for exploring issues in basically sociology but also welcomes the articles in various social science areas such as sociology of economics, history, social policy, international relations, financial studies. The target group of the journal consists of academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies and institutions.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal. The journal gives priority to original research papers submitted for publication.

General Principles

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

Short presentations that took place in scientific meetings can be referred if indicated in the article. The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims. Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author. The copyright of the published articles and pictures belong to the Journal.

Open Access Statement

Journal of Economy Culture and Society is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author.

The articles in Journal of Economy Culture and Society are open access articles licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en/>)

Article Processing Charge

All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.

Condition of Acceptance For Evaluation

Manuscripts which do not comply with the principles and rules defined in the Information for Authors and which do not meet the requirements stated in the Manuscript Preparation section in below are not taken into consideration and will be returned to the corresponding author for the completion of the necessary arrangements.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by Editor-in-Chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by Editor-in-Chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

Journal of Economy Culture and Society is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All parties involved in the publishing process (Editors, Reviewers, Authors and Publishers) are expected to agree on the following ethical principles.

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

The journal adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the [Copyright Agreement Form](#). The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor to provide retractions or corrections of mistakes.

Responsibility for the Editor and Reviewers

Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. He/She provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

Editor-in-Chief is responsible for the contents and overall quality of the publication. He/She must publish errata pages or make corrections when needed.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only he has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments must be objective.

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees must be ensured. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

MANUSCRIPT ORGANIZATION

Language

The language of the journal is both Turkish and American English.

Manuscript Organization and Submission

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://jees.istanbul.edu.tr> and it must be accompanied by a cover letter indicating that the manuscript is intended for publication, specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, [Copyright Agreement Form](#) that has to be signed by all authors must be submitted.

1. The manuscripts should be in A4 paper standards: having 2.5 cm margins from right, left, bottom and top, Times New Roman font style in 12 font size and line spacing of 1.5.
  2. The manuscripts should contain between 4500 and 8500 words and the page numbers must be at the bottom and in the middle.
  3. The name(s) of author(s) should be given just beneath the title of the study aligned to the right. Also the affiliation, title, e-mail and phone of the author(s) must be indicated on the bottom of the page as a footnote marked with an asterisk (*).
  4. Submitted manuscripts in Turkish must have before the introduction section, the abstract both in Turkish and English, between 180 and 200 words and an extended abstract in English between 600-800 words, summarizing the scope, the purpose, the results of the study and the methodology used. Underneath the abstracts, 3 to 5 keywords that inform the reader about the content of the study should be specified in Turkish and in English. If the manuscript is written in English, it must include an abstract only in English.
  5. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords; extended abstract, body text with sections, footnotes and references.
  6. Research article sections are ordered as follows: "INTRODUCTION", "AIM AND METHODOLOGY", "FINDINGS", "DISCUSSION AND CONCLUSION", "ENDNOTES", "REFERENCES" and "TABLES AND FIGURES".
-

7. Introduction section at the beginning of the manuscript must be indicated as “1. INTRODUCTION”. All sections and sub-sections where the research question is described and importance of the study is explained must be numbered. The numbering format must be as 1,2,3, 4 for the main sections, and 1.1, 1.2, 2.1, 2.2 and 1.1.1, 1.2.1, 1.2.2 for the sub-sections.
8. The 6th version of the APA (American Psychological Association) reference style should be used for in-text citation and references list. For information and samples on the APA 6 style please refer to <http://jecs.istanbul.edu.tr/en/content/information-for-authors/references> and/or REFERENCES section in the Information for Authors.
9. Tables, graphs and figures can be given with a number and a defining title if and only if it is necessary to follow the idea of the article. The title of table should be placed above the table; caption of figure should be placed beneath the figure. Features like demographic characteristics that can be given within the text should not be indicated as tables separately.
10. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, postal address, phone and fax number of the author(s) (see The Submission Checklist).
11. Authors are responsible for all statements made in their work submitted to the Journal for publication.
12. The author(s) can be asked to make some changes in their articles due to peer reviews.
13. A copy of the journal will be sent to each author of the accepted articles upon their request.
14. The manuscripts that were submitted to the journal will not be returned whether they are published or not.

REFERENCES

Although references to review articles can be an efficient way to guide readers to a body of literature, review articles do not always reflect original work accurately. Readers should therefore be provided with direct references to original research sources whenever possible. On the other hand, extensive lists of references to original work on a topic can use excessive space on the printed page. Small numbers of references to key original papers often serve as well as more exhaustive lists, particularly since references can now be added to the electronic version of published papers, and since electronic literature searching allows readers to retrieve published literature efficiently. Papers accepted but not yet included in the issue are published online in the Early View section and they should be cited as “advance online publication”. Citing a “personal communication” should be avoided unless it provides essential information not available from a public source, in which case the name of the person and date of communication should be cited in parentheses in the text. For scientific articles, written permission and confirmation of accuracy from the source of a personal communication must be obtained.

Reference Style and Format

Journal of Economy Culture and Society complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org>

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis.

If more than one citation is made within the same parenthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin, et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayiner & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciamburine, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text: (Ailen, et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar, et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article

a) Turkish Article

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

---

b) English Article

de Cillia, R., Reissigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26–38. Retrieved from <http://cjr.mcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding

a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylali-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from [http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar / phd/ickapak.html](http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html)

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

---

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, 45.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepf: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>
Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *in Fact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

INFORMATION FOR AUTHORS

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Cover letter to the editor
  - ✓ The category of the manuscript
  - ✓ Confirming that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
  - ✓ Including disclosure of any commercial or financial involvement.
  - ✓ Confirming that the statistical design of the research article is reviewed.
  - ✓ Confirming that last control for fluent English was done.
  - ✓ Confirming that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
  - ✓ Confirming that the references cited in the text and listed in the references section are in line with APA 6.
- Copyright Agreement Form
- Permission of previously published copyrighted material if used in the present manuscript
- Title page
  - ✓ The category of the manuscript
  - ✓ The title of the manuscript
  - ✓ All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
  - ✓ Corresponding author’s email address, full postal address, telephone and fax number
  - ✓ ORCIDs of all authors.
- Main Manuscript Document
  - ✓ The title of the manuscript
  - ✓ Abstract (180-200 words)
  - ✓ Key words: 3 to 5 words
  - ✓ Main article sections
  - ✓ Grant support (if exists)
  - ✓ Conflict of interest (if exists)
  - ✓ Acknowledgement (if exists)
  - ✓ References
  - ✓ All tables, illustrations (figures) (including title, description, footnotes)

CONTACT INFO

Editor : Prof. Dr. Veysel Bozkurt
E-mail : jecs@istanbul.edu.tr
Phone : + 90 212 440 00 00 / 11548

Website : <http://jecs.istanbul.edu.tr>
Address : Istanbul University, Faculty of Economics
Methodology and Sociology Research Center
Central Campus
34452, Beyazıt
Istanbul - Turkey

COPYRIGHT AGREEMENT FORM / TELİF HAKKI ANLAŞMASI FORMU

Istanbul University
İstanbul Üniversitesi

Journal name: Journal of Economy Culture and Society

Copyright Agreement Form
Telif Hakkı Anlaşması Formu

Responsible/Corresponding Author <i>Sorumlu Yazar</i>	
Title of Manuscript <i>Makalenin Başlığı</i>	
Acceptance date <i>Kabul Tarihi</i>	
List of authors <i>Yazarların Listesi</i>	

Sıra No	Name - Surname Adı-Soyadı	E-mail E-Posta	Signature İmza	Date Tarih
1				
2				
3				
4				
5				

Manuscript Type (Research Article, Review, Short communication, etc.)

Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, Kısa bildiri, v.b.)

Responsible/Corresponding Author:

Sorumlu Yazar:

University/company/institution	<i>Çalıştığı kurum</i>	
Address	<i>Posta adresi</i>	
E-mail	<i>E-posta</i>	
Phone; mobile phone	<i>Telefon no; GSM no</i>	

The author(s) agrees that:

The manuscript submitted is his/her/their own original work, and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way, and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work. The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights; to use, free of charge, all parts of this article for the author's future works in books, lectures, classroom teaching or oral presentations, the right to reproduce the article for their own purposes provided the copies are not offered for sale. All materials related to manuscripts, accepted or rejected, including photographs, original figures etc., will be kept by İSTANBUL UNIVERSITY for one year following the editor's decision. These materials will then be destroyed. I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements, and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder

Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını, Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin bu fikri eseri, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayınlamasına izin verirler. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir. Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin telif dâhil patent hakları, yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemeksizin kullanma hakkı makaleyi satmamak koşuluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır. Yayımlanan veya yayıma kabul edilmeyen makalelerle ilgili dokümanlar (fotoğraf, orijinal şekil vb.) karar tarihinden başlamak üzere bir yıl süreyle İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'ne saklanır ve bu sürenin sonunda imha edilir. Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslara vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz. Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malmaze ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz. Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kanıtlanabilir şekilde onaylı olması gerekir..

Responsible/Corresponding Author; <i>Sorumlu Yazar;</i>	Signature / İmza	Date / Tarih
		...../...../.....

